T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

RABGÛZİ'NİN KISASÜ'L-ENBİYÂSINDA SÖZ YAPIMI

Hasan GALİP

2502180412

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Feryal KORKMAZ

İSTANBUL – 2025

ÖZ

RABGÛZİ'NİN KISASÜ'L-ENBİYÂSINDA SÖZ YAPIMI

Hasan GALİP

Söz yapımı, bir dilin söz varlığındaki zenginliği ifade eden ana unsurlardan biri olarak kabul edilir. Yeryüzündeki tüm diller üretkenlik açısından söz yapımı konusundaki çeşitliliğine bağlı olarak değerlendirilir. Bu durum her hareketin, her nesnenin, her kavramın sözlerle ifade edilmesi gerekliliği ile ilgilidir. Konumlandırıldığı yer itibarıyla eklemeli diller arasında bulunan Türkçede ise söz yapımı için yapım ekleri, en temel ögeler durumunda yer almaktadır. Ayrıca eklemeli diller arasında da Türkçe, yapım eki varlığı açısından son derece zengin bir durumdadır. Türkçenin gramer kuralları çerçevesinde kelime türetmek için kullanılan dört çeşit yapım eki vardır. Bunlar; isimden isim yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri ve fiilden fiil yapma ekleri şeklindedir. Bu eklerin kapsamını en başından itibaren yapım eki olarak kullanılagelen eklerin dışında, kalıplaşarak yeni anlamlı ve görevli sözcükler türeten ekler de oluşturmaktadır.

Türk dili tarihinde metin zenginliği açısından önemli bir konumda bulunan Harezm Türkçesinin bu durumu, manzum ve mensur tüm eserlerinin dil hususiyetleri, dil bilgisi özellikleri, söz varlığı, cümle yapısı gibi özellikler bakımından detaylıca incelenmesi gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, Türkçenin tarihî dönemlerinden biri olan Harezm Türkçesine ait Kısasü'l-Enbiyâ adlı eser, söz yapımı bakımından incelenmiştir. Bu dönemin söz varlığı açısından en zengin eserleri arasında yer alan Rabgûzî'ye ait Kısasü'l-Enbiyâ üzerinde yürüttüğümüz çalışmada; eserdeki isim, fiil ve edat türündeki sözcüklerde görülen söz yapımı yöntemleri, hangi eklerin nasıl ve ne sıklıkla kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu eklerin tarihsel gelişim sürecinde hangi aşamalardan geçtiği değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra yabancı dillerden alınan sözcükler ve birleşik yapılar üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Harezm Türkçesi, Kısasü'l-Enbiyâ, Rabgûzî, söz yapımı.

ABSTRACT

WORD FORMATION IN RABGUZI'S QISAS AL-ANBİYA

Hasan GALİP

Word formation is considered one of the main elements that reveal the richness of a language's vocabulary. All languages on earth are evaluated in terms of their diversity in word formation in terms of productivity. This is directly related to the necessity of expressing every action, every object, every concept with words. In Turkish, which is among the agglutinative languages according to its structure, derivational suffixes are the most basic elements for word formation. Moreover, among the agglutinative languages, Turkish is extremely rich in terms of the presence of derivational suffixes. There are four types of derivational suffixes used to derive words within the grammatical rules of Turkish. These are; suffixes that derive nouns from nouns, suffixes that derive nouns from verbs, suffixes that derive verbs from nouns, and suffixes that derive verbs from verbs. The scope of these suffixes includes not only the suffixes that have been used as derivational suffixes since the beginning, but also the suffixes that have become fixed and have produced new meaningful and functional words.

Since Khwarezm Turkish has an important place in terms of textual richness in the history of the Turkish language, all of its works in verse and prose should be examined in detail in terms of their linguistic features, grammatical features, vocabulary, and syntax. In this study, the work called Qisas al-Anbiya, which belongs to Khwarezm Turkish, one of the historical periods of Turkish, was examined in terms of word formation. In the study we conducted on Rabguzi's Qisas al-Anbiya, which is among the richest works of the period in terms of vocabulary; the word formation methods in the work, how and how frequently the suffixes were used in word formation were tried to be determined. The stages that these suffixes and the identified words went through in the historical development process were evaluated. In addition, words taken from foreign languages were emphasized.

Key Words: Khwarezm Turkish, Qisas al-Anbiya, Rabguzi, word formation.

ÖN SÖZ

Temeli sağlam kurallara oturmuş bir dilin söz varlığını zenginleştiren etkenlerin başında şüphesiz söz yapımı yöntemleri gelir. Türkçede söz yapımıyla ilgili çalışmalara baktığımızda en önemli yöntemin, dilin yapısının da etkisiyle yapım ekleriyle sözcük türetme olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanında kalıplaşmalar, birleştirmeler, ödünçlemeler, tür değiştirmeler ve ikilemeler de sayılabilir. Türkçenin Orta Türkçe olarak adlandırılan devresine ait, on dördüncü yüzyıl eserlerinden olan Rabgûzi'nin Kısasü'l-Enbiyası, Harezm Türkçesi özelliklerini yansıtmanın yanında dönemin söz varlığı açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu sebepler, eserin söz varlığını oluşturan malzemenin, söz yapımı yöntemleri bakımından değerlendirilmesinin gereğini ortaya koymaktadır. Eseri bu açıdan ele aldığımızda, hem dönemin yazılı kaynaklarına girmiş Türkçe sözcükler köken ve yapı olarak incelenmiş olacaktı hem de kullanılan ekler tespit edilmiş olacaktı. Bu çıkarımları elde etmek amacıyla, gerek Harezm Türkçesi ve Kısasü'l-Enbiyâ gerekse Türkçede söz yapımı yöntemleriyle ilgili bir literatür çalışmasının ardından, eserin başından sonuna kadar geçen her bir sözcüğü ele alıp bunların kökenini ve yapısını araştırmaya başladım.

Çalışmamızın büyük kısmını, yapılan eklemeler temelinde ortaya çıkan söz yapım yöntemleri oluşturacaktı. Bu nedenle çeşitli eklerle isim, fiil ve edat yapma yöntemleri asıl üzerinde durulması gereken konulardı. Harezm Türkçesi eserlerinde görülen birleştirmeler ve ikilemeler daha önce farklı çalışmalarda ele alınmıştı. Kısasü'l-Enbiyâ'da isim, fiil ve edat türündeki sözcüklerin hangi yöntemlerle oluşturulduğunu belirlemeyi amaçladığımız bu çalışma için tespit edilen sözcüklerin geçtikleri yerleri (sayfa-satır olarak), anlamlarını, yapılarındaki ekleri, türetme yöntemlerini ve geçtiği cümleleri gösteren bir tablo hazırlayıp, bir bakıma fişleme yaparak her birini bu tabloya yerleştirmeye başladım. Eserin metin ve dizin çalışmalarının yapılmış olması işimi kolaylaştıran etkenlerdendi. Uzun ve dikkat gerektiren bir sürecin ardından elde ettiğim malzemeyi, danışmanımla birlikte oluşturduğumuz tezin bazı bölümlerini de teşkil eden sınıflandırmadaki başlıklara dahil etmeye başladım. Bu aşamada ortaya çıkan ekler ve madde başı teşkil eden sözcükler konusunda çeşitli kaynaklara ve daha önce bunlarla ilgili yapılmış çalışmalara başvurdum. İçinden çıkamadığım ve aydınlatıcı bir bilgiye ulaşamadığım noktalarda, hocalarımla fikir alışverişinde bulunarak ilerleme sağladık. Gerekli incelemeleri yapıp tezin son halini şekillendirdik.

Başta meslekî tecrübelerinden olmak üzere hayat tecrübelerinden de faydalandığım, akademik sohbetlerinin içerisinde bulunmaktan onur duyduğum Prof. Dr. Mehmet Metin KARAÖRS'e ve Prof. Dr. Mehmet Mehdi ERGÜZEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Meslekî tecrübe ve hayat tecrübesinden faydalanmanın yanı sıra akademik bir disiplin elde etmek için örnek aldığım, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, hayatın her alanında akıl hocalığına başvurabildiğim Dr. Öğr. Üyesi Erol ÜLGEN'e teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince, görüşleri ve yönlendirmeleriyle yardımlarından istifade ettiğim Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN'e ve yürüdüğüm bu yolda en başından beri desteğini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Özcan TABAKLAR'a çok teşekkür ederim.

Tüm akademik çalışmalarımda, yüksek lisans ve doktora tezlerimde maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Feryal KORKMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her koşulda, elinden geldiğince bana destek olmaya çalışan babam İbrahim GALİP'e ve tüm çalışmalarımda fikrini alabildiğim, desteğiyle her şeyi daha mümkün kılan, teşvikleriyle yanımda duran eşim Yeşim GALİP'e teşekkürlerimi sunarım.

Hasan GALİP

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖN SÖZ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
KISASÜ'L-ENBİYÂ VE SÖZ YAPIMI ÜZERİNE

1.1. Kısasü'l-Enbiyâ **4**
1.1.1. Eserin Yazıldığı Tarihi Şive: Harezm Türkçesi 4
1.1.2. Kısasü'l-Enbiyâ ve Nüshaları 8
1.1.3. Kısasü'l-Enbiyâ ile İlgili Yapılmış Çalışmalar 9
1.2. Söz Yapımı **15**
1.2.1. Türkçede Söz Yapımı Yöntemleri 15
1.2.2. Kısasü'l-Enbiyâ'da Söz Yapımı Yöntemleri 20

İKİNCİ BÖLÜM
KISASÜ'L-ENBİYÂ'DA İSİM YAPIMI

2.1. Türetme Yoluyla Oluşan İsimler **22**
2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler 22
+A 22
+ç, +(A)ç 23
+AgU 24
+Ak, +Ag 26
+An 33
+Ar, +şAr 36
+Av 37
+(g)Ay 38
+çA 39
+çAk, +çUk 41
+çI 44
+çIn 51
+Da 52
+daş 53
+dem 55

+den 56
+DI, +DU 56
+dın (1) 58
+dın (2) 58
+düz 60
+g 60
+gaç 61
+GAk 62
+gInA, +kIyA 64
+GU 65
+GUn 68
+(X)k 69
+kar {< +ŋar} 72
+kI 73
+l 74
+lAG 75
+lI, +lU 77
+lIG, +lUG 78
+lIk, +lUk 108
+(X)m 137
+maç 138
+mAk 138
+mış 139
+muḳ 140
+(X)n[1] 140
+(X)n[2] 143
+ŋḳu 145
-(x)nDU 146
+p 146
+r 146
+rAk 147
+s 155
+sAḳ 155
+sUk 157
+sIz, +sUz 158

+(X)ş 167
+t 168
+tuḳ 171
+tun 171
+(x)z 172
2.1.2. Fiilden İsim Türeten Ekler 172
-A 172
-Ak 175
-alaḳ 178
-Aç, -(I)ç 179
-çA 181
-çAk, -çuḳ 181
-çI 182
-daḳ 184
-DU 184
-duruḳ 186
-(I)g 187
-GA 206
-gAk, -gUk 211
-GAn 216
-GI, -GU 217
-GIn, -GUn 223
-GIr 224
-gUçI 224
-ġut 228
-I, -U 228
-(X)k 235
-l, -(a)l 258
-lan 262
-(X)m 263
-mAç 268
-mAn 268
-mUr 270
-(X)ŋ 271
-(X)n 272

-nç 281
-nçig 285
-p 286
-(X)r 286
-se 289
-sıġ 290
-(X)ş 291
-(X)t 297
-vul 300
-z 301
2.2. Birleştirme Yolu ile Oluşan İsimler 307
5.1.1. Birleşik İsimler 307
2.3. Ödünçleme Yolu ile Oluşan İsimler 309
2.4. İkileme Yoluyla Oluşan İsimler 358
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KISASÜ'L-ENBİYÂ'DA FİİL YAPIMI
3.1. Türetme Yolu ile Oluşan Fiillller 361
3.1.1. İsimden Fiil Türeten Ekler 361
+A- 361
+AD- 365
+Al- 366
+An- 367
+Ar- 368
+Aş- 369
+dA- 369
+gA- 370
+ġar- 370
+I- 371
+k- 373
+lA- 374
+lAn- 389
+pi- 392
+r- 393
+rA- 394
+(X)rga- 394

+sA- ... 395
+şa- ... 396
+U- ... 396
3.1.2. Fiilden Fiil Türeten Ekler ... 397
-A- ... 397
-Ar- ... 397
-çir- ... 399
-(X)D- ... 399
-DUr- ... 400
-GAr- ... 411
-GUr- ... 411
-I-/-U- ... 413
-(X)k- ... 413
-(X)l- ... 414
-mA- ... 425
-(X)n- ... 455
-(X)r- ... 468
-re(y)- ... 474
-(X)ş- ... 474
-(X)t- ... 479
-(ü)msi- ... 492
-(U)z- ... 492
3.2. Birleştirme Yolu ile Oluşan Fiiller ... **492**
3.2.1. Bir İsim ve Bir Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller ... 493
3.2.2. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller ... 507
3.3. İkileme Yolu ile Oluşan Fiiller ... **517**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KISASÜ'L-ENBİYÂ'DA EDAT YAPIMI

4.1. Kalıplaşma Yolu ile Oluşan Edatlar ... **519**
4.1.1. İsimlere Getirilen Eklerin Kalıplaşması ile Oluşan Edatlar ... 519
4.1.2. Fiillere Getirilen Eklerin Kalıplaşması ile Oluşan Edatlar ... 526
4.2. Ödünçleme Yolu ile Oluşan Edatlar ... **532**
4.3. Birleştirme Yolu ile Oluşan Edatlar ... **538**

BEŞİNCİ BÖLÜM

YAPIMI BULANIK OLAN SÖZCÜKLER

SONUÇ **548**
KAYNAKÇA **553**
Türkçe Sözcüklerin Listesi **567**
ÖZGEÇMİŞ **590**

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar. : Arapça

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Çin. : Çince

DLT : Divânu Lügâti't-Türk

ET : Eski Türkçe

Far. : Farsça

KB : Kutadgu Bilig

KE : Kısasü'l-Enbiyâ

Mo. : Moğolca

s. : Sayfa

S. : Sayı

Skr. : Sanskritçe

So. : Soğdça

T. : Türkçe

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

Yun. : Yunan

GİRİŞ

On dördüncü yüzyıla ait eserlerden olan Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâ adlı eserindeki söz yapımı yöntemlerini ortaya koymayı amaçladığımız bu tez çalışması beş ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde Kısasü'l-Enbiyâ'nın nüshaları ve eser hakkında yapılan çalışmalar ile Türkçede söz yapımı konusundaki çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalar doğrultusunda Türkçede ortaya çıkan söz yapımı yöntemlerinin ve incelenen metinde bunlardan göze çarpanların üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Harezm Türkçesine ve Türkçenin bu lehçesini kullanan topluluğa da değinilmiştir.

İkinci bölümle birlikte inceleme kısmı başlamaktadır. Bu bölümde, isim yapımı yöntemleri ve bu bağlamda metinde tespit edilen isimden isim türetme ekleriyle fiilden isim türetme ekleri belirlenmiştir. İsim yapımında görülen birleştirme, ödünçleme ve ikileme gibi yöntemlere de bu bölümde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde fiil yapımı üzerinde durulmuş, isimden fiil türeten eklerle fiilden fiil türeten ekler tespit edilmiştir. Aynı zamanda birleştirme yoluyla oluşan fiiller ve ikileme yoluyla oluşan fiiller de tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümdeyse metinde tespit edilen edat yapımı yöntemleri üzerinde durulmuştur. Kalıplaşma, ödünçleme ve birleştirme yoluyla yapılan edatlar bu bölümde ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümdeyse yapımı konusunda tereddütler ve belirsizlikler olan, taranan çalışmalarda araştırmacıların görüşlerini sunmadıkları ya da bir fikir birliği sağlayamadıkları sözcüklere yer verilmiştir.

Çalışmamızda kaynak olarak Aysu Ata'nın Londra nüshasını esas alarak hazırladığı *Kısasü'l-Enbiyâ (Giriş-Metin-Dizin)* adlı eseri[1] temel alınmış, buradaki okumalar H. Boecshoten'in "*Al-Rabghūzī: The Stories of the Prophets, Qiṣaṣ al-Anbiyā', An Eastern*

[1] Aysu Ata, **Kısasü'l-Enbiyâ (Giriş-Metin-Dizin) 1. Cilt**, TDK Yayınları, Ankara, 2019.

Turkish Version (Second Edition)"[2] ve "*A Dictionary of Early Middle Turkic"*[3] adlı eserlerindeki içerikle karşılaştırılmıştır.

Çalışma yöntemi olarak; inceleme aşamasına geçmeden önce tüm metin taranarak metinde isim, fiil ve edat türeten eklerle diğer söz yapımı yöntemleri ve geçtiği yerler belirlenmiştir. Bu noktada, belirlenen örneklerin yer aldığı cümlelere tezin hacmi de düşünülerek yer verilmemiş ancak tespit edilen örneğin geçtiği sayfa ve satır numarası belirtilmiştir. Bütün bu tespitler yapıldıktan sonra inceleme aşamasına geçilmiştir.

İnceleme kısmında yukarıda sözü edilen ana başlıklar altında her sözcük için madde başı oluşturulmuştur. Burada önce sözcüğün varsa metindeki farklı kullanımına/yazılışına ve yapısının açıklamasına yer verilmiştir. Sözcüğün kökeniyle ve yapısıyla ilgili birden fazla açıklama olan durumlarda kişisel görüşümüz parantez içerisinde verilen bu açıklama kısmında paylaşılmıştır. Ardından sözcüğün anlamı gelmektedir. Anlam noktasında Ata'nın metnin dizinini oluştururken kullandığı anlam esas alınmış, varsa sözcüğün diğer kaynaklarda bulunan anlamlarına da yer verilmiştir. Bu bölümden hemen sonra madde başında yer alan sözcüğün metin içerisinde geçtiği yerler, varak ve satır numarası verilerek sıralanmıştır. Bu sıralamada; yine tezin hacmi düşünülerek sözcük çok fazla yerde geçmişse, bunların metnin başına, ortasına ve sonuna karşılık gelenlerine yer verilmiştir. Sözcüğün imlası metnin farklı yerlerinde farklı biçimlerde tespit edilmişse, imlası farklı olan bu tespitlere mutlaka bu kısımda yer verilmiş ve sözcüğün açıklamasıyla ilgili bölümün başında bu durumdan bahsedilmiştir.

Sözcüğün açıklamasıyla ilgili bölümde her kelimenin kökeni ve yapısı hakkında sözlük ve kaynak eserlerde yapılan farklı değerlendirmelere yer verilmiş, herhangi bir açıklama bulunmamışsa sözcüğün yapısı kısaca tarafımdan izah edilmiştir.

Eserin taranmasıyla elde edilen malzeme için kaynak eser olarak, gramer çalışmaları ve etimolojik sözlükler esas alınmıştır. İlgili maddeler (ek ve sözcükler çerçevesinde) hakkında bu çalışmalar, ilk baskılarının yayın yılı esas alınıp kronolojik olarak taranmıştır. Kronolojik sıralamada çalışmalar çevirilerinden incelenmişse, görüşlerin ilk ortaya konma yılı olduğu için eserin kendisinin/orijinalinin yayın yılı dikkate alınmıştır. Türkçenin tarihi yazılı dönemlerine ait şaheserlerle ilgili söz yapımı çalışmaları bu kronolojik sıralamada, başvuru

[2] H. E. Boeschoten, J. O'Kane, **Al-Rabghūzī: The Stories of the Prophets, Qiṣaṣ al-Anbiyā', An Eastern Turkish Version (Second Edition)**, Brill, Leiden-Boston, 2015.
[3] H. E. Boeschoten, J. O'Kane, **A Dictionary of Early Middle Turkic**, Brill, Leiden-Boston, 2023.

amacımızın eseri söz yapımı yönünden değerlendiren araştırmacının görüşüne yer vermek olduğu için inceleme çalışmasının yapıldığı yıl esas alınarak konumlandırılmıştır. Ancak ilgili şaheserlerde bir sözcüğün bulunup bulunmama durumu irdeleniyorsa eserin asıl tarihi dikkate alınmıştır. Taramalarımız sonucunda elde edilen malzemelerde yer alan sözcükler hakkındaki görüşler incelenirken Gabain'in *Eski Türkçenin Grameri,* M. Ergin'in *Türk Dil Bilgisi*, T. N. Gencan'ın *Dilbilgisi,* Räsänen'in *Versuch eines Etymologischen Worterbuchs der Turksprachen,* Clauson'un *EDPT*, Banguoğlu'nun *Türkçenin Grameri*, İ. Bilgen'in *Divanu Lügati't-Türk'te Söz Yapımı*, M. Erdal'ın *Old Turkic Word Formation*, H. Eren'in *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Talat Tekin'in *Orhun Türkçesi Grameri*, Zeynep Korkmaz'ın *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, T. Gülensoy'un *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, İbrahim Taş'ın *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı* isimli çalışmaları göz önünde bulundurulmuştur. Elde edilen malzemelerle oluşturulan madde başlarındaki sözcüklerin kökenleriyle ilgili olarak aydınlatıcı olması açısından A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu tarafından hazırlanmış olan *Divanu Lügati't-Türk*, A. Caferoğlu tarafından hazırlanan *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü ve Mukaddimetü'l-Edeb* gibi eserler gözden geçirilmiştir.

Elde edilen malzemenin sınıflandırması yapılırken isim türündeki sözcüklerin yapımı, fiil türündeki sözcüklerin yapımı ve edat görevindeki sözcüklerin yapımı esas alınmış ve bunlar ayrı ayrı bölümlerde incelenmiştir. Ek kalıplaşmasıyla isim türünde yeni kavramlara karşılık gelen sözcüklere isim yapımı kısmında yer verilmiştir. Ek kalıplaşmasıyla edat görevinde sözcükler türetilmişse bunlara edat yapımıyla ilgili kısımda yer verilmiştir.

Çalışmayla ilgili bu ana bölümler ortaya konduktan sonra madde başı olarak geçen sözcüklerin incelendikleri sayfa bilgisini de içeren bir listesi hazırlanmıştır. Çalışmanın *İçindekiler* bölümünde, metinde söz yapımı için kullanılan ekler başlık olarak gösterildiği için ayrıca *Ekler Dizini* benzeri bir liste hazırlamaya gerek duyulmamıştır.

Sonuç bölümünde, metinde tespit edilen söz yapımı yöntemlerinin ve söz yapımı için tespit edilen eklerin kullanılma sıklıklarıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
KISASÜ'L-ENBİYÂ VE SÖZ YAPIMI ÜZERİNE

1.1. Kısasü'l-Enbiyâ

Eser, 1310 yılında Rabgūzi tarafından yazılmıştır. "Kısasü'l-Enbiyā" 'peygamber kıssaları' anlamına gelmektedir. Eserde, başta Hz.Muhammed olmak üzere peygamberlerin hayat hikayeleri ve mucizeleri, sahabenin ve dört halifenin menkıbeleri anlatılmaktadır. Bu menkıbeler yaratılıştan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e kadar sürmektedir.

Rabguzi, eserinin giriş kısmında "Ribat Oğuz" kasabasından Kadı Burhan'ın oğlu olduğunu "bu kitābnı tüzgen, ṭā'at yolında tizgen, ma'ṣiyet yabānın kezgen, az azuġluġ, köp yazuḳluġ, Ribaṭ Oġuzluġ, Burhān oġlı, ḳāżī Nāṣırsettera'llāhu 'aybehu ve nevvere ḳalbehu (2a/17-20)" ifadeleri ile dile getirmiştir. Yazarın mahlasının da 'Ribat Oğuzlu' sıfatından esinlenerek oluştuğu söylenmektedir.[4]

Her kıssanın başlangıcında seçili ifadelerle örülü girizgâhlar vardır. Bunun yanı sıra girizgâh niteliğindeki bölümlerde Arapça ve Türkçe şiirlere yer verilmiştir. Bu bağlamda eserin içerisinde 43 adet Türkçe şiir vardır. Kısasü'l-Enbiyā içerisindeki manzum bölümler genellikle kaside biçimindedir. Karahanlı Dönemi eserlerinden Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-Hakâyık'ta da karşılaşılan mani, tuyuğ şeklindeki dörtlü yapılara Kısasü'l-Enbiyā'da da rastlanmaktadır. Manzumelerde kısa ve düz aruz kalıpları kullanılmıştır. Kısasü'l-Enbiyā Arapçadan Farsçaya yapılmış bir tercümenin Türkçeye uyarlamasıdır. Edebiyatımızda ilk peygamber kıssaları kitabı olarak kabul edilmektedir.

1.1.1. Eserin Yazıldığı Tarihi Şive: Harezm Türkçesi

Harezm Türkçesi, 11-12. yüzyılda gerek etnik yapı gerekse siyasi hayat bakımından Türkleşen Harezm bölgesinde Oğuz, Kıpçak, Kanglı boylarının yerleşik hayata geçmelerinin sonucu olarak Türk dilinin doğu kolunu teşkil eden Karahanlı (Hakaniye) Türkçesi temelinde, güneybatı kolunu teşkil eden Oğuz Türkçesi ve kuzeybatı kolunu teşkil eden Kıpçak Türkçesinin bu bölgede iyice karışıp kaynaşmasından oluşan Türkçeye verilen addır. Böylece halkın etnik yapısı gibi bu bölgenin dili de karma bir şekil almıştır.[5]

---

[4] Aysu Ata, **Nasırü'd-din Bin Burhanü'd-din Rabguzi, Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) I, Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 681-1, Ankara 1997, s.11.

[5] Aysu Ata, **a.g.e.**, s. 22.

Harezm coğrafyası, Moğol devrinden önce önemli bir edebiyat merkezi haline gelmiştir. Bu coğrafya 11. ve 12. yüzyılda bölgede varlıklarını sürdüren Oğuz ve Kıpçak boyları sayesinde Türkleştirilmiştir. Altın Ordu hakimiyeti altında kaldığı uzun yıllar boyunca da bu bölge, önemini yitirmemiştir.

13. yüzyıldaki Harezm coğrafyası kültür faaliyetine, 14. yüzyılda Altın Ordu'nun Saray ve Kırım şehirlerinin de katılmış olduğu, Harezm'den birçok şair, yazar ve düşünürün Altın Ordu'ya göç ettiği, bu bölgede konuşulan Türk yazı dilinin Altın Ordu sınırları içinde yayılmasını sağlamış oldukları görülmektedir. Böylece Altın Ordu sahasında konuşulan mahallî şiveye Harezm Türkçesinin de katılması ile oluşan Altın Ordu veya Cuçi ulusu edebî dilinin Harezm bölgesinde oluşan yazı dilinden farklı olacağı beklenir. Ancak Türk dilinin bu sahasında söz konusu farklılığı ortaya koyacak çalışmalar henüz yeterince yapılmamıştır. Bu kadar geniş bir sahada kullanılan edebî dil, bir birlik sağlayamamış, eski ve yeni şekiller yerli ağız özellikleri ile karışmıştır. Harezm Altın Ordu Türkçesi, Timurlular devrinde yerini kurallaşmaya başlayan Çağatay Türkçesine bırakmıştır.[6]

Köprülü, 13. ve 14. yüzyıl edebî eserlerini incelerken bunları, 15. yüzyıl Çağatay edebiyatını hazırlaması ve edebî karakterleri bakımından ondan farksız olduğunu düşünmesi sebebiyle "İlk Çağatay Dönemi" içinde ele alarak değerlendirmiştir. Bu dönemi de "Timur devrinde edebî inkişaf", "Altın Ordu'da edebî inkişaf", "Harizm'de edebî inkişaf" olmak üzere alt başlıklara ayırmıştır. Köprülü, 12. yüzyıl Hakaniye Türkçesi ile 15. yüzyıl Klasik Çağataycasını birbirine bağlayan bu uzun devirde önce Çağataylar ve İlhanlılar memleketlerinde, daha sonra Harezm ve Altın Ordu sahalarında edebî bir atılımın başladığını ve bunun Timurlular devrinde, 15. yüzyılın ilk yarısında, büsbütün kuvvetlenerek bu asrın son yarısında Nevâyî ve arkadaşlarının himmeti ile klasik Çağataycayı vücuda getirdiğini belirtmiştir. Köprülü; "İlk Çağatay dönemi" eserleri olarak Hüsrev ü Şîrîn, Muhabbet-nâme, Cumcuma-nâme'yi; "Altın Ordu'da inişaf edenler" olarak, Alî'nin Kıssa-i Yûsuf'unu, Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâ'sını; "Harizm'de inkişaf edenler" olarak ise Mu'înü'l-Mürîd, Nehcü'l-Ferâdîs'i değerlendirmiştir. Bu dönemin edebî eserleri arasındaki bariz farkları ise devirde siyasi ve edebî muhtelif merkezlerin bulunmasına, şair ve muharrirlerin farklı etnik

[6] Aysu Ata, **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altın Ordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014, s. 17-18.

gruplara ve coğrafi sahalara mensup olmasına ve bunlar arasındaki kültür farklarına bağlamıştır.[7]

Barthold ise, Çağatay Türkçesinin Moğol istilasından sonra meydana geldiğini ve bu edebî Türkçenin, Altın Ordu ile Harezm sahalarının Türkistan'a etkisi ile oluştuğunu belirtmiştir.[8]

Samoyloviç, Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn'i ve Harezmî'nin Muhabbet-nâme'sinin dil özelliklerine bağlı olarak Orta Asya edebî dilini üç döneme ayırmış ve Harezm Türkçesine Oğuz-Kıpçak Türkçesi adını vermiştir. Samoyloviç'in İslâmiyetin kabulünden sonra Türk yazı dillerini sınıflandırması şu şekildedir: 1. Faaliyet merkezi Kaşgar olmak üzere Karahanlı veya Hakaniye Türkçesi Dönemi (11.-12. yüzyıl), 2. Seyhun'un aşağı kıyıları ve Harezm merkez olmak üzere Oğuz-Kıpçak Dönemi (13.-14. yüzyıl), 3. Timur çocuklarının idaresi ile başlayan Çağatay bölgesinde Çağatayca Dönemi (15.-20. yüzyıl).[9]

Caferoğlu, bu döneme "Müşterek Orta Asya Türkçesi" adını vermiş ve çeşitli kültür merkezleri ile Türk boylarının değişik özellikleri bakımından bu dönemi üç başlık altında değerlendirmiştir: 1. Karahanlılar devrinden itibaren Kaşgar şivesinde inkişaf eden Türkçe ki buna hem Hakaniye hem de Doğu Türkçesi adı verilmektedir, 2. Batı Türkistan'da Seyhun Irmağı'nın aşağı mecrası ile Harezm'in muhtelif merkezlerinde gelişen Harezm (Altın Ordu) Türkçesi, 3. Orta Asya Türkçesinin en parlak devrini teşkil eden Çağatay Türkçesi.[10]

J. Benzing ise Akalın'ın belirtttiğine göre, Doğu Türkçesi-Uygurca grubunda çağdaş Türkçelerden Özbekçe ve Uygurcayı ele almış, tarihî Türkçeler için ise şunları ifade etmiştir: "*Bu grup için de elimizde 8. ve 9. yüzyıllardan (Eski Uygurca) kesintisiz olarak gelen ve 13. yüzyıl Çağataycası ile modern devirde (Özbekçe ve Yeni Uygurca) oldukça zengin tarihî malzeme vardır. Buraya Karahanlı ve Harezm Türkçesi de girer*."[11]

Eckmann ise Harezm Türkçesiyle ilgili şunları belirtmiştir: "*13. yüzyıldan itibaren, Harezm ve Sir Derya'nın aşağı kesiminde kısmen Oğuz (Türkmen) ve Kıpçak yerli ağızlarının*

[7] Fuad Köprülü, "*Çağatay Edebiyatı*", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 3, 24. Cüz, İstanbul 1945, s. 275-285.
[8] W. Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, İstanbul 1927, s. 132.
[9] A. Samoyloviç, **K i storii Literaturnogo sredneaziatsko-turetskogo yazıka**, Leningrad 1925, s. 21.
[10] Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi I-II**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s.74.
[11] Mehmet Akalın, **Tarihî Türk Şiveleri**, TKAE Yayınlar, Ankara,1988, s. 5.

tesiri altında Karahanlıcadan teşekkül eden Orta Asya Türkçesi (Doğu Orta Türkçesi) edebiyat dilinin inkişaf merhalesine Harezm Türkçesi adını veriyoruz."[12]

Aysu Ata'ya göre de Harezm Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi ile Orta Türkçe Döneminin başlangıç yazı dillerini oluşturur. Tarihî verilerle 7. yüzyıldan itibaren Türkleştiği ortaya konulmuş olan Harezm bölgesinde gelişen edebî dil, Karahanlı (Hakaniye) Türkçesinin temelinde gelişmiş Çağatay Türkçesinin ilk devir Türkçesidir. Harezm halkının etnik yapısı gibi oluşan dil de karma bir şekil almıştır. Bölgeye yerleşen Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk boylarının ağızlarından alınan unsurlarla Harezm Türkçesinin özellikle şekil bilgisi ve kelime hazinesi bakımından kazandığı farklı yapı, onun en başta gelen dil özelliğini ortaya koyar.[13]

Ercilasun, Harezm Türkçesini bir yazı dili olarak Kuzey Doğu Türkçesi içerisinde değerlendirmiştir.[14]

Z. Korkmaz, 11. ve 13. yüzyıllar arasında Harezm bölgesinin Oğuz, Kıpçak, Kalaç ve Kanglı gibi Türk boylarının karışıp kaynaşmasında etkin bir rol oynadığını söylemiş, bu dönemler arasında Oğuzlar kadar Kıpçakların da Harezm'in Türkleşmesinde büyük katkıları olduğunu vurgulamıştır.[15] Bu durum devrin yazı dilinde görülen farklılıkları aydınlatması noktasında önemlidir.

Hacıeminoğlu, Harezm bölgesinin Türkleşmesinin 11. ve 13. yüzyıllar arasında gerçekleştiğini söylemiş ve bu Türkleşme işinin Selçuklu hakimiyeti devrinde kuvvetlendiğini ve bir Türk sülalesi olan Harezmşahların yardımı ile çabucak ilerlediğini belirtmiştir. Ayrıca Harezm sahasında Oğuzlar, Kıpçaklar, Kalaçlar, Kimaklar, Bayavatlar ve bilhassa Kanglılar gibi muhtelif şubelerin birbiriyle ve yerli halk ile karışarak memleketi Türkleştirdiğini de kaydetmiştir. Bu dönemde Türkçenin orduda ve sarayda hâkim dil olduğunu fakat buna rağmen resmî dil olan Farsçanın ve ilim dili olan Arapçanın da kullanıldığını ifade etmiştir. Hacıeminoğlu, Moğol istilasından önce orada hâkim bulunan Türk lehçesini "Kanglı lehçesi" olarak adlandırmıştır. Böyle olmakla beraber Kıpçak ve Oğuz lehçeleriyle yakın bir akrabalığı olan bu lehçenin sonraki tekâmülü üzerinde Harezm'deki diğer Türk şubelerinin lehçeye ait tesirleri olduğunu, yazı dilinde ise, hatta Kaşgar havalisindeki edebî Türkçe ile yazılmış

[12] Akalın, **a.g.e.**, s. 173.
[13] Aysu Ata, **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altın Ordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014, s. 17.
[14] Ahmet Bican Ercilasun, **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 373.
[15] Zeynep Korkmaz, "*Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri ve Özellikleri*", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara 1995, s. 301-303.

eserlerin de nüfus icra ettiklerini söylemiştir. Harezm Türkçesinin gerek Moğol istilasından evvel gerek ondan sonraki dönemde, üstün bir kudretle devam ettiğini, bu suretle Harezm'deki edebî Türkçenin teşekkülü üzerinde, Kanglı lehçesinden başka Selçuklular devrindeki Oğuzca ve Hakaniye Türkçesinin tesir ettiğini ifade etmiştir.[16]

K. H. Menges de Fundamenta'daki "Türk Dillerinin Sınıflandırması" başlıklı yazısında Orta Türkçe Dönemi dillerini; "Kaşgarlı Mahmud'un lûgati ve Karahanlı İmparatorluğu tarafından temsil edilen Uygurcadan Çağataycaya geçiş dönemindeki bir doğu lehçesi ve Harezm (11.-12. yüzyıllar)'deki bir kuzeydoğu lehçesi" şekilinde sınıflandırmıştır.[17]

Bütün bu yapılan sınıflandırmalardan anlaşılıyor ki Harezm Türkçesi, çeşitli isimlendirmelerle bazen Orta Türkçe içerisinde yer alan bir dönem bazen de Çağatay Türkçesi döneminin ilk devresi olarak ele alınmıştır. Bu dönemde yazılan eserler ile ilgili yapılan çalışmalar da, araştırmacılar tarafından Türk dilinin farklı devrelerinde ele alınıp değerlendirilmiştir.

1.1.2. Kısasü'l-Enbiyâ ve Nüshaları

Kısasü'l-Enbiyâ'nın pek çok yazma nüshası vardır. Bilim dünyasında en çok bilinen ve işlenen nüsha, 15.yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilen ***Londra Nüshası***dır. Tatar asıllı, Lehistanlı Türkolog Jakob Schinkewitsch Londra nüshasının sentaksı üzerine doktora tezi yapmış ve bunu *Rabguzi's Syntax* adıyla MSOS'ta 1926-1927 yıllarında yayımlamıştır. Bu çalışma Sabit Paylı tarafından Türk Dili Belleten III/8-11'de (1947) Türkçeye çevrilmiştir. Danimarkalı Türkolog Kaare Grönbech 1948'de Londra nüshasının tıpkıbasımını neşretmiştir: *Rabghuzi, Narrationes de prophetis,* Kopenhagen 1948. Londra nüshası 1990'da Taşkent'te de Fazılov tarafından Özbek Transkripsiyonuyla neşredilmiştir.[18] (Ercilasun, 2010:371) Boeschoten yazmanın özelliklerinden dolayı, birden fazla müstensihinin olduğunu ileri sürmektedir.[19] Rieu'ya göre ise bu yazmanın müstensihi Muhammed b. Dust Muhammed Hacı Vezîri'dir ve yazma 15. yüzyıla aittir.[20]

---

[16] Hacıeminoğlu, Necmettin, **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1997, s.3-4.
[17] Akalın, **a.g.e.**, s.8.
[18] Ercilasun **a.g.e.**, s. 371.
[19] H. E. Boeschoten, V. Damme, "*The Different Copyist in the London Ms. of the Qısas-ı Rabhguzi*", Utrecht Papers on Central Asia, 16-18 December, 1985.
[20] C. Rieu, **Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum**, III, 1938, s. 72

Eserin ***Leningrad***'da da tespit edilmiş altı adet yazma nüshası bulunmaktadır. Boeschoten, bu nüshaları Londra Nüshasını da katarak karşılaştırıp bir değerlendirme çalışması yapmıştır.[21]

Kısasü'l Enbiyâ'ya ait iki adet nüsha da Upsala ve Lund ünivesitelerinin kütüphanelerinde olmak üzere ***İsveç***'te karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Upsala Üniversitesi Kütüphanesindeki hakkında bilgilere Eckmann'dan[22], Lund Üniversitesi Kütüphanesindeki hakkında bilgilere ise Jarring'ten[23] ulaşmaktayız. Eserin ***Paris***'te[24], ***Bakü***'de[25] ve ***Tahran***'da[26] da birer adet yazma nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Kısasü'l- Enbiyâ'ya ait ***Kazan***'da[27] da nüshalar bulunmaktadır. Bahsi geçen bu yazmaların dışında da esere ait, tespit edilmiş Özbekistan'da yedi, Kazan Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde de dört el yazması bulunmaktadır.[28]

1.1.3. Kısasü'l-Enbiyâ ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Eser üzerinde gerçekleştirilen ilk çalışma 1859 yılında yapılmış olup İlminskiy'e aittir. Çeşitli nüshalar karşılaştırılarak bastırılmıştır: N. I. İlminskiy, ***Kısas-ı Rabguzi,*** Kazan 1859.

Ostroumov 1874'te eserde yer alan Hz. Muhammed kıssası üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir: N. P. Ostroumov, ***Kritiçeşkiy Razbor Muhammedanskogo Uçeniya o Prorokax,*** Kazan 1874.

Şemsüddin Hüseyn, eser üzerinde 1881 yılında Kazan baskısını esas alarak bir çalışma yapmıştır: Hüseyn Şemsüddin, ***Kısas-ı Rabguzi,*** Kazan 1881.

Nikolay Katanov'un da Kısasü'l-Enbiyâ üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Bunlardan ilki İsa ve Meryem kıssaları üzerine olan çalışmasıdır: Nikolay Katanov, "***Musulmanskie Legend. Teksti i perevodi***", Zapiski İmperatorsky Akademii Nauk XXV, 1894.

---

[21] H. E. Boeschoten, "*The Leningrad Manuscripts of Rabghuzi's Qisas*", Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi, 1991, s. 47-79
[22] J. Eckmann, "*Die Kiptschakische Literatur*", Philologiae Turciicae Fundamenta, Wiesbaden, 1964, s. 278.
[23] G Jarring, Studien zu einer osttürkische Lautehre, Lund 1933, s. 20.
[24] E. Blochet, Catalogue des manuscripts turcs, Bd. II, Paris,1993, s. 138.
[25] N. Hacıyeva, "*Rabguzi'nin Kısasü'l-Enbiya Eserinin Bakü Yazması*", Türk Dili, Sayı: 514, Ekim 1994, s. 292-296.
[26] A. Cin, "Rabguzi'ninKısasül Enbiyasının Tahran Nüshası", Turkish Studies, Volume 5/1, Winter 2010, s. 237-245.
[27] Avni Gözütok, "*Rabgûzî, Kısasü'l Enbiyâ: XIX. Yüzyıla Ait Bir Kazan Yazması*", AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37, Erzurum 2008, s. 1-19.
[28] Gözütok, ***a.g.e***., s. 2.

Katanov ayrıca eserle ilgili şu çalaışmaları da yayınlamıştır: "***Tatarskie skazaniya o semi spiyaşçih atrokah***", ZVO III, St. Petersburg, 1875, s. 242-245. "***Turkskie skazki o çeloveke ponimavşem yazık jivotnih. Dcagatayskaya skazka po Rabguzi***", İzvesticaobşçest va arc. , ist., a etn. XVI, Kazan 1898, s. 252-253. "Rabguzi Kısasü'-Enbiya Türki, Taşkent 1898.

Melioranskiy de Kısasü'l-Enbiyâ'nın içerisindeki Salih kıssasını ele almıştır: Platon Mihayloviç Melioranskiy, "***Skazanie proroke Salihe***", St. Petersburgs 1897, s. 279-308.

Thúry yaptığı çalışmasında Kısasü'l-Enbiyâ hakkında bir değerlendirmeye yer vermiştir: Jozsef Thúry, ***Török nyélvemlek a 14. Század végéig***, Budapeşte 1903, s. 16-17.

Gulam Hasan Arifgan da ***Rabgūzi Kısasü'l-Enbiya*** adıyla eserin taş baskısını yapmıştır (Taşkent, 1916-1917).

Schinkewitsch, Londra nüshasını esas alarak eserin sentaksı üzerinde çalışmıştır: Jakob Schinkewitsch, "***Rabguzi's Syntax***" MSOS II, Sayı: XXIX, 1927. Bu çalışmanın Türkçeye çevirisi de *Sabit Paylı* tarafından yapılmıştır: Sabit Paylı, "***Rabguzi's Syntax***", TDAY Belleten III, Sayı: 8-9-10-11, 1947.

Ünlü Özbek âlimlerinden Fitret, *Uzbek Edebiyyatı Numuneleri* adlı çalışmasında Yusuf kıssasından manzum ve mensur bir parça ile Nuh Tufanı ile ilgili bir parçayı incelemiştir: Abdurrahim Fitret, ***Uzbek Edebiyyatı Numuneleri,*** Taşkent 1928, s. 104-112.

Köprülü de İslam Ansiklopedisi'nin Çağatay Edebiyatı maddesini hazırlarken Harezm Türkçesi dönemi eserleriyle ilgili değerlendirmesinde Kısasü'l-Enbiyâ bilgiler vererek dili ve edebî içeriği üzerinde durmuştur: Mehmet Fuat Köprülü, "***Çağatay Edebiyatı***", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt III, İstanbul 1945, s. 270-332.

Grönbech, Kısasü'l-Enbiyâ'nın Londra nüshasının tıpkıbasımını yapmıştır: Kaare Grönbech, ***Rabguzi, Narrationes de Prophetis,*** Kopenhag 1948.

Saadet Çağatay, "Türk Lehçeleri Örnekleri" çalışmasında Malov'un (1930) ve Fitret'in (1928) çalışmalarında yer alan İsmail ve Yusuf kıssalarını ele almıştır: Saadet Çağatay, **Türk Lehçeleri Örnekleri**, DTCF Yay., No: 62, Ankara 1950.

Abrajeev, Kısasü'l-Enbiyâ'yı dil hususiyetleri açısından değerlendirmiştir: Abrajeyev, ***Sloche predlojenie (gpotaksis) u proze "Kısasu'l-anbie" Rabguzi Presatelya XIV veka,*** Samarkand 1957, No: 73, s. 125-140.

Fazilov tarafından eserin Londra nüshası esas alınarak Özbek harflerine çevirisi yapılmıştır. Bu çalışmanın sonunda "*Lugat*", "*İzahlar*" ve "*Kişi Namları*" bölümleri de yer almaktadır: E. İ., Fazilov, ***Kısası Rabguziy, I-II,*** Taşkent 1990-1991.

Hacıyeva da Kısasü'l-Enbiyâ'nın Bakü yazması ile ilgili bir çalışma yapmıştır: Naile Hacıyeva, "***Rabguzi'nin Kısasü'l-Enbiya Eserinin Bakü Yazması***", *Türk Dili*, S. *514, Ekim 1994,* s. 292-295.

Ata'nın bu eser üzerine yaptığı çalışma Türkiye'de yapılmış olan Kısasü'l-Enbiyâ çalışmalarının en kapsamlısı niteliğindedir. Ata, bu çalışmasını *(I) Giriş-Metin-Tıpkıbasım* ve *(II) Dizin* olmak üzere 2 ciltte hazırlamıştır. I. ciltte Ata *Giriş* bölümüyle (s. XI, XL) eserin adı, yazarı, yazılış amacı, konusu, ithaf edildiği kişi ve yazıldığı tarih ile ilgili bilgileri sunar. Eserin konusu ile ilgili kısımda eserin dili ve edebî mahiyeti üzerine açıklamalarda bulunur. Ata, eserin nüshalarını hakkında da bilgiler vermiştir. Ayrıca Kısasü'l-Enbiyâ'nın dil tarihi açısından yeri ve önemine de değinmiştir. Eseri imla, fonetik, morfoloji, sentaks ve söz varlığı açısından değerlendirmiştir. II. ciltte ise eserde yer alan kelimeleri alfabetik sırayla vermiştir. Bu çalışmanın son 30 sayfasında ise özel adlar dizini yer almaktadır: Aysu Ata, **Ḳışaṣü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları) I Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, TDK Yay., Ankara 1997. Aysu Ata, **Ḳışaṣü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları) II Dizin**, TDK Yay., Ankara 1997. Bu çalışma TDK tarafından 2019 yılında tekrar basılmıştır. Bu baskı yine iki ciltten oluşmaktadır. Ancak bu ciltlerin içeriği değişmiştir. I. ciltte *Giriş-Metin-Dizin* yer almakta, II. ciltte ise *Tıpkıbasım* yer almaktadır: **Ḳışaṣü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları) I Giriş-Metin-Dizin,** TDK Yay., Ankara 2019; **Ḳışaṣü'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları) II Tıpkıbasım,** TDK Yay., Ankara 2019.

Bu eser üzerinde diğer ciddi çalışmalar ise Boeschoten tarafından yapılmıştır:

Boeschoten H.; M. van Damme, "The Different copyists in the London ms. of the Qisas-i Rabghuzi", Utrecht Papers on Central Asia Proceedings of the first European Seminar on Central Asian Studies, Ed. by M. van Damme; H. Boeschoten, Utrecht 1986, s. 177-183.

Boeschoten H.; M. van Damme, "The Poetry in Rabghuzi's Qisas", L'Asie Centrale et ses Voisins, Influences Reciproques, Ed. by R. Dor, Inalco Publications Langues'O, Paris 1990, s. 9-36.

Boeschoten H.; M. van Damme, "Rabghuzis Syntax Revisited", Bamberger Zentralasienstudien, Hrsg. I. Baldauf and M. Friederich, Berlin 1994, s. 87-98.

Boeschoten, H., "Vokalquantität in Rabghuzis Poesie", Central Asiatic Journal, 34, 1990, s. 187-213.

Boeschoten, H., "The Leningrad Manuscripts of Rabghuzi's Qisas", Türk Dilleri Araştırmaları, 1, 1991, s. 47-79.

Boeschoten, H., "Iskandar-Dhulqarnain in den Qisas-i Rabguzi", De Turcicis aliisque rebus: commentarii Henry Hofman dedicati ; feestbundel voor professor emiritus H. F. Hofman ter gelegenheid van zijn vijfenzeventigste verjaardag aangeboden door vrienden en studenten, Instituut voor Oosterse Talen en Culturen, Utrecht 1992, s. 39-57.

Boeschoten, H., "Chwaresmtürkisch als z-Türkisch", Journal of Turkology, 1, 1993, s. 183-193.

Boeschoten, H., Alexander Stories in Ajami Turkic, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2009.

Boeschoten, H., "Adventures of Alexander in Medieval Turkish", The Alexander Romance in Persia and the East, Edited by R. Stoneman; K. Erickson; I. Netton, Barkhuis, 2012, s. 117–126.

Boeschoten, H., "News on manuscripts of Rabghuzi's Qısasu l-Anbiya", Central Asian Sources and Central Asian Research, 39, 2016, s. 65-72.

Boeschoten, H., "B-1460 Mumaralı Nüshanın Tasviri", Türkologiya, 1, 2016, s. 75-78.

Araştırmacı bu makalelerin yanı sıra kitap çalışması da yapmıştır. Çalışmasında transkripsiyonlu metni oluştururken London British Museum nüshasından, St. Petersburg Halk Kitaplığı nüshasından ve St. Petersburg Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü nüshasından yararlanmıştır: Boeschoten, H., M. Vandamme, **Qadi Nasiruddin Rabghuzi, Qisasu l-Anbiya. I. Text edition (with S. Tezcan; Introduction, Turkic text based on the ms. British Museum with collation of two St. Petersburg mss., Appendix with apocryphal material and Glossary). II. Translation (with J. O'Kane; Translation of the text as given in vol. I, Indices).** Leiden: Brill, 1995. Boeschoten, H., J O'Kane, **Qadi Nasiruddin Rabghuzi, Qisasu l-Anbiya**, 2 vols. Leiden: Brill 2015. {aynı eserin ikinci yayını}.

Tüm bu yukarıda bahsi geçen çalışmaların yanı sıra Kısasü'l-Enbiyâ ile ilgili olarak yapılan ya da içinde bu eserin de ele alındığı ve önem taşıyan bazı lisanüstü tezler, makaleler ve çeşitli bildiriler de bulunmaktadır. Bunlardan bahsedecek olursak:

Bir doktora tezi olarak karşımıza çıkan ve yukarıda değerlendirmelerde bulunduğumuz Aysu Ata'nın doktora tezi 1992 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışma daha önce de zikrettiğimiz gibi 1997 yılında TDK tarafından basılmıştır.[29] Eser hakkında bilgi verdiğimiz için burada tekrar üzerinde durmayacağız.

Kısasü'l-Enbiyâ'daki isimlerden insan yapımı nesne olanlarını ve bu isimlerin farklı yüzyıllarda oluşturulmuş sözlüklerdeki durumu ile anlamlarını içeren bir çalışma da Şeyma Öztemir'e aittir.[30]

Bir yüksek lisans tezi de Alp Karatay'a aittir. 2003 yılında tamamlanan bu çalışmada Harezm Türkçesi dönemi eserlerinden Kısasü'l-Enbiyâ ve Nehcü'l Ferâdis'teki soru cümleleri ele alınmıştır. Eserlede tespit edilen soru yapıları kuruluş ve yapı bakımından sınıflandırılmış, işlevleri bakımından da değerlendirilip ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir.[31]

Kısasü'l-Enbiyâ ile ilgili bir diğer çalışma da eserdeki ikilemelerle ilgilidir. 2003 yılında tamamlanmış Fatma Nur Talu'ya ait yüksek lisans tezinde ikilemeler ses, biçim ve anlam bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca eserde yer alan ikilemeler tarihi ve çağdaş Türk lehçelerine ait çeşitli eserlerle karşılaştırılarak ikilemelerin tarihi süreç içindeki değişimleri de ele alınmıştır.[32]

Aziz Tolga Koç, 2015 yılında tamamlanan yüksek lisans çalışmasında Kısasü'l-Enbiyâ metninde yer alan sebep bildirme işlevi ifade eden öğelere ait örnekleri belirlemiş ve bu örneklerin Türkiye Türkçesine aktarımı yapmak suretiyle sebep bildirme nedenlerini açıklamıştır.[33]

Esere ait bir diğer yüksek lisans çalışması Semra Canan tarafından 2016'da tamamlanmıştır. Bu çalışmada metin isim ve fiil soylu kelimelerin geçirdikleri ses değişimleri

[29] Aysu Ata, **Ḳışaṣü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) I Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, TDK Yay., Ankara 1997.
[30] Şeyma Öztemir, "Rabguzi'nin Kısasü'l Enbiya Adlı Eserinde İnsan Yapımı Nesne Adları", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Ankara 2018.
[31] Alp Karatay, "Kısasü`l-Enbiya ve Nehcü`l-Feradis`te Soru Cümleleri", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Adana 2003.
[32] Fatma Nur Talu, "Kısasü`l-Enbiya`da İkilemeler", Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Mersin 2003.
[33] Aziz Tolga Koç, "Kısasü'l-Enbiyâ'da Sebepsellik Şekilleri", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Eskişehir 2015.

ve ses olayları, kelimelerin türleri, şekil özellikleri ve kelime grupları, ögeleri ve dizilişi gibi açılardan ele alınmıştır.[34]

Kısasü'l-Enbiyâ'nın Leningrad nüshasının 146. ve 398. varakları arasındaki kısmının transkripsiyonu Musa Aytekin[35], Safiye Çelebi Çam[36] ve Ayşe Beril Kara[37] tarafından Önal Kaya danışmanlığında ayrı birer yüksek lisans tezi olarak 2018 yılında tamamlanmıştır.

Ayşe Kübra Özer de Kısasü'l-Enbiyâ'daki deyimleri ele almıştır. Çalışmasında eserdeki deyimler ve deyimleri meydana getiren kelime ve kelime grupları incelenerek, morfo-semantik yapıları değerlendirilmiştir. Bunlarda Türkiye Türkçesinde de kullanılırlığını sürdürenler belirtildikten sonra bir de deyimler dizinine yer verilmiştir.[38]

Kısasü'l-Enbiyâ metnindeki birleşik fiiller de Erdem Bilal Dağıstanlıoğlu tarafından incelenmiştir. 2009 yılında tamamlanan eserde birleşik fiillerin ne şekilde oluşturulduğu, yapı ve anlam bakımından ne gibi nitelikler arz ettikleri tespit ve tasnif edilmiştir. Ayrıca fiil birleşmeleri, birleşik fiil çekimi, birleşik zaman, deyimleşmiş yapılar gibi terimler ve kavramlar da ele alınmış ve bu açıdan da incelenmiştir.[39]

Harezm Türkçesine ait sırasıyla Hüseyin Durgut[40], Muhammed Ezzat Ghazy[41], Funda Toprak[42], Oğuzhan Durmuş[43], Lütfiye Gönenç[44], Şirvan Kalsın[45], Ali Sözer[46], Nesrin

---

[34] Semra Canan, "*Kısasü'l-Enbiya (Rabguzî) Üzerine Bir Dil* İncelemesi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Kayseri 2016.
[35] Musa Aytekin, "*Rabguzi'nin Kısasu'l-Enbiya'sı (Leningrad nüshası/146-279) İnceleme-Metin-Dizin*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Ankara 20018.
[36] Safiye Çelebi Çam, "*Rabguzi'nin Kısasu'l-Enbiya'sı (Leningrad nüshası/146-279) İnceleme-Metin-Dizin*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Ankara 20018.
[37] Ayşe Beril Kara, "*Rabguzi'nin Kısasu'l-Enbiya'sı (Leningrad nüshası/146-279) İnceleme-Metin-Dizin*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Ankara 20018.
[38] Ayşe Kübra Özer, "Kısasü'l-Enbiyâ'da Deyimler", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Kayseri 2018.
[39] Erdem Bilal Dağıstanlıoğlu, "'Kısasü'l-Enbiyâ'da Birleşik Fiiller", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Adana 2009.
[40] Hüseyin Durgut, "*Karahanlı ve Harezm Türkçesi Eserlerinde İsmin Halleri*", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış DoktoraTezi), Çanakkale 1999.
[41] Muhammed Ezzat Ghazy, "*Harezm ve Kıpçak Türkçesinde Birleşik Füller*", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2001.
[42] Funda Toprak, "*Harezm Türkçesinde Fiil*", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış DoktoraTezi), Ankara, 2002. Funda Toprak, **Harezm Türkçesinde Fiil**, Ankara 2005.
[43] Oğuzhan Durmuş, "*Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesinde Arapça Öğeler*", Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Edirne 2003.
[44] Lütfiye Gönenç, "*Harezm Türkçesinde İsim*", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Kayseri 2004.
[45] Şirvan Kalsın, "*Harezm Türkçesinde İsim*", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004. Şirvan Kalsın, **Harezm Türkçesi Grameri -İsim-**, Gazi Kitabevi, Ankara 2013.
[46] Ali Sözer, "*Harezm Türkçesinde Görevli Kelimeler*", Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Şanlıurfa 2008.

Gezici[47], Sıla Gen[48], Nesrin Arı[49], Abdullah Demiral[50], Müzeyyen Selcen Çürük[51], Cihan Doğan[52], Yazgı Tuğçe Kurt[53], Sunay Deniz[54] ve Menşure Aşçı[55] tarafından yapılan lisansüstü çalışmalarda da Kısasü'l-Enbiyâ ele alınmış ve eser hakkında çeşitli yönlerden değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1.2. Söz Yapımı

1.2.1. Türkçede Söz Yapımı Yöntemleri

Bir dilin söz varlığındaki zenginliği ifade eden ana unsurlar arasında yer alan söz yapımı konusuna baktığımızda Türkçede sözcük türetme ihtiyacı duyulduğunda ilk ve en önemli sırayı yapım eklerinin aldığı su götürmez bir gerçektir ve bu da Türkçenin doğası gereğidir. Bunun dışında, diğer diller gibi Türkçe de yeni varlık ve kavramları adlandırmak için değişik yöntemlere başvurmaktadır. Türkçe ile ilgili olarak yapılan gramer çalışmalarında bu yöntemlerin neler olduğu hakkında verilen bilgilerden bazıları şu şekildedir:

Muharrem Ergin "*Türk Dil Bilgisi"*nde yeni varlık ve kavramları karşılamak için başvurulan yöntemlerin yabancı kelime almak, kelime grubu yapmak, kelime diriltmek ve derlemek, kelime türetmek olduğunu ve Türkçede kök ve gövdelere yapım ekleri getirilerek yeni sözcükler türettildiğini ifade etmiştir.[56]

Zeynep Korkmaz türetmeyi, "İsim veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirmek suretiyle eklendiği kökle ilgili yeni anlamlar kazanmış kelime yapma" olarak tanımlar ve Bu çerçevede Türkçede kelime türetme ve üretme olmak üzere iki yönteme işaret ederek bunların faklı yolları takip ettiğini belirmiştir.[57]

---

[47] Nesrin Gezici, "Rabguzi'nin Kısasü'l-Enbiyasında Şamanizm İzleri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara 2008.
[48] Sıla Gen, "*Harezm Türkçesinden Kazakçaya Hayvanlarla İlgili Söz Varlığı*", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Adana 2009.
[49] Nesrin Arı, "*Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller Ve Durum Ekli Tamlayıcıları*", Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi), Şanlıurfa 2010.
[50] Abdullah Demiral, "*Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller*", Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Diyarbakır 2012.
[51] Müzeyyen Selcen Çürük, "*Rabguzinin Kısasül-Enbiyasında Olumsuzluk*" Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Adana 2013.
[52] Cihan Doğan, "*Harezm Türkçesi İle Memlük Kıpçak Türkçesi Eserlerinin Karşılaştırmalı Gramer Denemesi*", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi)**, Ankara 2014.
[53] Yazgı Tuğçe Kurt, "*Harezm Türkçesi Metinlerinde Dinî Terimler*", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi)**, Kayseri 2018.
[54] Sunay Deniz, "*Karahanlı, Harezm Ve Kıpçak Türkçesi Eserlerinden Dinî Terimler*", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış DoktoraTezi)**, Elazığ 2019.
[55] Menşure Aşçı, **"*Harezm Türkçesinde Söz Yapımı* ",Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi)**, Ankara 2019.
[56] Ergin, **a.g.e.**, s. 147-148.
[57] Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi**, TDK Yay., Ankara 2009.

Ahanov ve Karaağaç'a göre ise dillerdeki sözcük türetme yöntemleri; ekleme yöntemi, büküm yöntemi, yineleme yöntemi, birleştirme yöntemi, yardımcı sözler yöntemi, yer düzeni yöntemi, vurgu yöntemi gibidir.[58]

Türkçede söz yapımıyla ilgili olarak göze çarpan çalışmaların başında Marcel Erdal'a ait ***Old Turkic Word Formation***[59] olduğu görülmektedir. Erdal, birinci ciltte isimler ve isimlerden türeyen adların yapısını incelerken, ikinci ciltte isimler ve fiillerden türeyen eylemlerin yapısını incelemiştir. Bu çalışmanın ikinci cildi Erdal'ın "Voice and Case in Old Turkish" adlı yayımlanmamış doktora tezinin genişletilmiş hali şeklindedir.

Bunların yanı sıra söz yapımı konusunun son yıllarda Türkçenin çeşitli tarihi şivelerine ve bu şivelerdeki eserlere uygulanarak lisansüstü çalışmalarda ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda hazırlanmış lisansüstü tez çalışmaları şu şekildedir:

Karahanlı Türkçesi dönemine ait eserlerden Divân-ı Lügâti't-Türk'ü inceleyen İpek Bilgen, 1989 yılında tamamladığı doktora tezinde eserdeki dil malzemesini ele alarak tüm yapım eklerini tespit etmeye çalışmıştır. Ayrıca birleştirme yoluyla türetilen sözcükleri de belirlemiştir.[60]

Şirvan Kalsın tarafından hazırlanan çalışma Nehcü'l-Ferâdis adlı Harezm Türkçesine ait eserdeki yapım eklerini ele almakta ve bu eklerin tarihsel süreçte geçirmiş oldukları fonetik değişikliklerle ve kullanım değişiklikleriyle ilgili bilgiler vermektedir.[61]

Bir Türkmence-Türkçe sözlükteki söz yapımını ele alan bir çalışma olarak karşımıza çıkan Esin Altınel'in yüksek lisans tezinde eserdeki yapım ekleri biçimbilimsel sesbilim ve işlev özellikleri; kelime birleştirme yoluyla kelime türetme konusu da sentaks açısından incelenmiştir.[62]

İbrahim Taş tarafından 2005 yılında tamamlanan ve daha sonra TDK tarafından basılan söz yapımına dair bir diğer çalışma da Karahanlı Türkçesi devrine ait Kutadgu Bilig'i

---

[58] Kaken Ahanov, **Dil Bilimin Esasları**, TDK Yay., Çev.: Murat Ceritoğlu, Ankara 2013: s. 300-313; Günay Karaağaç, **Türkçenin Dil Bilgisi**, Akçağ Yay., Ankara 2012, s. 251-253.

[59] Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach To The Lexicon I-II**, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1991.

[60] İpek Bilgen, "*Divanu Lugati't-Türk'te Söz Yapımı*", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1989.

[61] Şirvan Kalsın, "*Nehcü`l-Feradis'te Söz Yapımı*", Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 1996.

[62] Esin Altınel, "*Türkmence-Türkçe Sözlüke Göre Türkmen Türkçesinde Kelime Yapımı* ", Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2003.

ele almaktadır. Bu çalışmada eserdeki yapım ekleri belirlenmiş ve türemiş sözcüklerin türeme yolları üzerinde durulmuştur. Ayrıca ekler anlamsal işlevleri açısından da değerlendirilmiştir.[63]

Kıpçak Türkçesine ait bazı eserlerin şekil bilgisi açısından incelenmesini içeren bir çalışma da Sevgi Turan tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada kelimelere getirilen yapım ve çekim ekleri belirlenmiştir. Yapım eklerinin Eski Türkçeden bu devreye yansıyan şekil değişmesine sebep olan ses değişiklikleri ile fonksiyon devamlılığı, varsa görev daralması, genişlemesi ve tür değiştirmesi üzerinde durulmuştur.[64]

Çağatay Türkçesinin söz yapımı ile ilgili çalışma olarak karşımıza Ersin Teres'e ait 2009 yılında tamamlanan bir doktora çalışması çıkmaktadır. Bu çalışmada döneme ait 50 kadar metinden türemiş ad ve eylemler tespit edilerek yapım ekleri ortaya çıkarılmıştır.[65]

Doğu Türkçesine ait bir diğer söz yapımı çalışması da Harun Kaya tarından ortaya konmuştur. Harezm Türkçesine ait bir satır altı Kur'an tercümesinin söz yapımını ele alan çalışmada kelime türetmede kullanılan yapım ekleri belirlenmiş ve bu eklerin diğer bazı eserlerden örneklerine de yer verilmiştir.[66]

İsmet Kılıç Saha (Yakut) Türkçesini ele almış ve bu lehçedeki fiillerin türetilme yollarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu konuyu ele alırken biçimbirimler, çatı ve sözcükleşme kavramlarıyla izah etme yolunu tercih etmiştir.[67]

Eski Uygur Türkçesine ait Budist metinlerden Maitrsimit'teki yapım eklerini işlevsel olarak inceleyen ve yapım ekleriyle türemiş kelimeleri etimolojik sözlüklerden yararlanarak açıklayan bir çalışma da Dilek Bektaş tarafından yapılmıştır.[68]

2015 yılına geldiğimizde bu konuda bir çalışma da Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili olara karşımıza çıkmaktadır. Ferdi Güzel, çalışmasında bazı eserlerin metinlerini tarayarak

---

[63] İbrahim Taş, **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, TDK Yay., Ankara 2015.
[64] Sevgi Turan, "*Kıpçak Türkçesinde Kelime Yapımı ve Çekimi*", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2006.
[65] Ersin Teres, "*Çağataycada Söz Yapımı*", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009.
[66] Harun Kaya, "*Doğu Sahasında Yazılan Hekimoğlu Satır Altı Kuran Tercümesi'nde Kelime Yapımı*", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya 2014.
[67] İsmet Kılıç, "*Saha (Yakut) Türkçesinde Fiil Söz Yapımı"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014.
[68] Dilek Bektaş, "*Maitrisimit'de Kelime Yapımı*", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2014.

Türkiye Türkçesi ağızlarındaki türemiş kelimeleri tespit etmiş, bunları sınıflandırmış ve yazı dilinden farklı olarak daha çok yapım ekinin bulunduğu ve kullanılan yapım eklerinin de yazı dilinden daha çok çeşitli işlevde yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.[69]

Fiil türetme yolları ile ilgili bir çalışma olarak karşımıza Tuva Türkçesindeki fiilleri ele alan Buket Baran'a ait çalışma çıkmaktadır. Fiillerde çatı, görünüş/kılınış ve olumsuzluk üzerinde durulmuş ayrıca isimden fiil yapan ve fiilden fiil yapan ekler biçim ve işlev bakımından incelenmiştir.[70]

Mustafa Samet Kumanlı'ya ait çalışma ise Lügat-ı Türkî Arabî Farisî adlı 15. yüzyıla ait olduğu belirlenmiş bir eserin söz varlığını ve söz yapımını ele almaktadır. Eserdeki Türkçe kelimeler söz yapımı açısından değerlendirilmiştir.[71]

Türkiye Türkçesi Söz Yapımına ait bir söz yapımı çalışması olarak da Embiye Güneş'in çalışması karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada döneme ait metinlerden yapım ekleri tespit edilmiş ve söz yapımı yollarında türetme üzerinde durulmuştur. Addan ad, addan fiil, fiilden ad, fiilden fiil türeten ekler belirlenmiş ve fiillimsi ekleri de bu grupta değerlendirilmiştir.[72]

2016 yılında tamamlanan bir doktora çalışması da Serdar Karaoğlu'na aittir. Çalışma Eski Anadolu Türkçesi devrinin 14. yüzyılına ait metinlerini ele almakta ve söz yapımı açısından değerlendirmiştir. Ele alınan metinlerde kelime türetiminde kullanılan ekler tespit edilmiş ve bu ekler işlevleri açısından da değerlendirilmiştir.[73]

Uygur Türklerinden kalan runik harfli yazıtları söz yapımı açısından önemli olan bir çalışma olarak da karşımıza Burhan Sevim'in çalışması çıkmaktadır. Metinlerdeki yapım ekleri değerlendirilmiş ve tartışmalı olanlar hakkında görüşlere yer verilmiştir.[74]

---

[69] Ferdi Güzel, "*Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söz Yapımı*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2015.
[70] Buket Baran, "*Tuva Türkçesinde Fiil Söz Yapımı*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.
[71] Mustafa Samet Kumanlı, "*Lügat-i Türki, Arabi, Farisi Adlı Eser Üzerinde Sözlükçülük, Söz Varlığı ve Söz Yapımı Araştırması*" , Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016.
[72] Embiye Güneş, "*Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı ve İşlevsel Ek Tasnifi*", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2016.
[73] Serdar Karaoğlu, "*Eski Anadolu Türkçesinde (14. yy.) Türetim Ekleri ve Söz Yapımı*", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir 2016.
[74] Burhan Sevim, "*Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarında Söz Yapımı*", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2018.

Suna Esen tarafından 2019 yılında tamamlanan bir çalışma da Ahmet Cevat'ın şiirleri üzerinden Azerbaycan Türkçesinin söz yapımını ele almaktadır. Şiirlerde bulunan isim ve fiillerin türetiminde kullanılan yapım ekleri sınıflandırılmıştır. Eski Türkçe döneminden itibaren kullanım şekilleri gösterilmiş ve anlam değişiklikleri ele alınmıştır.[75]

Orhun Türkçesi devrine ait metinleri söz yapımı açısından ele alan bir çalışma olarak da karşımıza Gülfidan Çiçekli'nin çalışması çıkmaktadır. Çalışmada döneme ait yapılan çalışmalarda söz yapımı konusunda birleştirmenin ekleme yolu ile türetim kadar ele alınmadığı öne sürülerek bu konu üzerinde durulmuştur.[76]

Harezm Türkçesini söz yapımı açısından değerlendiren bir diğer çalışma da Menşure Aşçı'ya aittir. Çalışmada dönemin belirlenen başlıca eserlerindeki isim yapımı yöntemleri incelenmiştir. İncelenen metinlerde isim yapımında kullanılan ekler tespit edilmiştir.[77]

Söz yapımı ile ilgili olarak yapılan lisansüstü çalışmalardan biri de Ersin Kartlaşmış tarafından 2019 yılında tamamlanmıştır. Çalışmada, Hakas Türkçesi fiil söz yapımı bakımından değerlendirilmiştir. Addan fiil ve fiilden fiil yapan ekler tespit edildikten sonra bu ekler yapı ve işlev bakımından ele alınmıştır.[78]

Bu tez çalışmalarından başka Türkçede kelime türetme yoları ile ilgili olarak hazırlanmış bazı makaleler öne çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesinde Coşar, kelime türetmede kuruluş ve diziliş ilişkisini ele almış Türkçenin temel söz varlığını, belli çekirdek yapılar üzerinden türetme yolu ile üretip üretmediği üzerinde durmuştur.[79] Türkçede ses değişimi yöntemiyle sözcük türetme ve bu yöntemle türemiş dil bilgilik sözcükler incelendiği bir makale çalışması da Alibekiroğlu'na aittir. Çalışmanın sonunda yazar, sözcük türetme yolları ile sözcük hazinesini geliştirme yöntemlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.[80] Türkçenin söz yapımı yollarını ele alarak karşımıza çıkan Akalın'ın çalışması

[75] Suna Esen, "*Ahmet Cevat'ın Şiirlerinin Söz Yapımı Açısından İncelenmesi"*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019.
[76] Gülfidan Çiçekli, "*Orhon Türkçesinde Söz Yapımı: Birleştirm*e", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik 2019.
[77] Menşure Aşçı, "*Harezm Türkçesinde Söz Yapımı*", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.
[78] Ersin Kartlaşmış, "*Hakas Türkçesinde Fiil Söz Yapımı*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2019.
[79] Mevhibe Coşar, "*Türkçe Kelime Türetmede Kuruluş ve Diziliş İlişkisi*", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, Sayı: 23/2, Ankara 2019, s. 271-287.
[80] Sertan Alibekiroğlu, "*Türkçede Sözcük Türetme Yolları*", Gaziantep University Journal of Social Sciences, C. 16, S. 1, Gaziantep 2017, s. 35-46.

da yeni bir türetme yolu öne sürmesiyle önemlidir. Çalışmada yeni ve farklı bir türetme yolu olarak güncelleme öne sürülmüş ve açıklanarak örneklendirilmiştir.[81]

1.2.2. Kısasü'l-Enbiyâ'da Söz Yapımı Yöntemleri

Bir dilin söz varlığındaki zenginliği ifade eden ana unsurlar arasındaki söz yapımı konusuna baktığımızda Türkçede sözcük türetme ihtiyacı duyulduğu zaman ilk ve en önemli sırayı yapım eklerinin aldığı su götürmez bir gerçektir ve bu da Türkçenin doğası gereğidir. Bunun dışında, diğer diller gibi Türkçe de yeni varlık ve kavramları adlandırmak için farklı yöntemlere başvurmaktadır. Kısasü'l-Enbiyâ adlı eser özelinde, tespit edilen söz yapımı yöntemlerinden bazıları; türetme, birleştirme, ödünçleme, ikileme ve kalıplaşma şeklindedir.

Türetme yöntemiyle söz yapımında karşımıza yapım ekleri çıkmaktadır. Kısasü'l-Enbiyâ'da da isim ve fiil türetiminde yapım ekleri önemli bir yere sahiptir. Yapım ekleri; isimden isim türeten ekler, fiilden isim türeten ekler, isimden fiil türeten ekler ve fiilden fiil türeten ekler biçimindedir. Kısasü'l-Enbiyâ'da isimden isim türeten 57, fiilden isim türeten 40, isimden fiil türeten 19 ve fiilden fiil türeten 19 farklı yapım eki tespit edilmiştir. Bu eklerin kullanılma sıklığı ile ilgili bilgiler *Sonuç* kısmında detaylıca paylaşılmıştır.

Birleştirme yöntemi kullanılarak isim ve fiiller türetilmiş ve karşımıza birleşik isimlerle birleşik fiiller çıkmıştır. Dikkat çekici bir şekilde birleşik isimlerin sayısı birleşik fiillerin sayısına göre daha azdır. İslamiyet etkisiyle Türkçenin söz varlığı içerisinde Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısının artması Kısasü'l-Enbiyâ adlı eserde de kendisini göstermektedir.

Ödünçleme yöntemiyle bu dillerden giren sözcükler dikkat çekmektedir. Burada ayrı bir nokta olarak ifade etmek gerekirse adı geçen dillerden ödünçlenen sözcüklere Türkçe yapım ekleri getirilerek bu sözcükler Türkçeleştirilmiştir. Aynı yöntem isim türünde ödünçlenen sözcüklerin yardımcı fiiller yordamıyla birleşik filler kurma noktasında da karşımıza çıkmıştır.

Metinde yeni kavramları karşılamak amacıyla söz yapımı için az da olsa ikileme yöntemine de başvurulmuştur.

[81] Şükrü Haluk Akalın, "*One Of The Word-Formation Ways In Turkish: Updating*", Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, C. 2, S. 3, Temmuz, 2017, s. 13-19.

Kısasü'l-Enbiyâ'da karşımıza çıkan önemli söz yapımı yöntemlerinden biri de kalıplaşmadır. Kalıplaşma isim ve özellikle edat türündeki sözcüklerin yapımında görülmüştür. Türkçede, en başından beri var olan asıl edatların yanında ek kalıplaşmalarıyla türetilmiş edatlar da bulunmaktadır. Bunların örnekleri Kısasü'l-Enbiya adlı eserde de karşımıza çıkmakatadır.

İKİNCİ BÖLÜM
KISASÜ'L-ENBİYÂ'DA İSİM YAPIMI

Türetme, kelime kök ya da gövdesine bir yapım eki getirerek yeni bir kelime elde etme şeklinde gerçekleşen söz yapımı yöntemidir. Türkçe sondan eklemeli diller arasında yer aldığından yapısı gereği yeni kavramların ifadesi için türetme/ekleme (affixation) yöntemi yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.[82] Türetme yönteminde çeşitli yapım ekleri vasıtasıyla yeni isimler yapılır.

2.1. Türetme Yoluyla Oluşan İsimler

2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler

İsim kök ya da gövdelerine getirilerek isim türünden yeni bir sözcük elde etmeye yarayan eklerdir.[83]

+A

Banguoğlu bu eki zarf yapma işleviyle ele almış ve Eski Türkçedeki +ge ekinden geldiğini belirtmiştir. Türkçede bu ekin eski haliyle birkaç *donuşmuş* kelimede (özge, başka) bulunduğuna dikkat çekmiştir.[84] Tekin, ekin eski verme-bulunma durumu eki olduğunu söylemiştir.[85] Korkmaz, ekin dil devriminden sonra kelimeye "ilgili olma, dayanma" işlevi katan kelimeler türetmek için kullanılmakla birlikte (göze, ilke vb.) fazla benimsenmediğini ve Türkçede az sayıda kelimede karşımıza çıkan nadir bir ek olduğunu belirtir.[86] Taş, ekin eski verme-bulunma eki olduğunu ileri sürmüş, bazı örneklerde yer ve zaman zarfı türettiğini ifade etmiştir.[87]

kėçe {< kėç + e}: Gece.

(15r/16), (21v/2), (22v/10), (32v/20), (33r/4,18), (34r/6), (35v/6), (36r/4), (37r/13), (38v/10), (42v/9), (48v/1), (50r/21), (50v/1), (52r/10), (54r/5), (102v/2) (128r/19), (130v/5), (143v/2), (144r/4), (145v/13), (151v/15), (160r/12), (170r/21), (172v/7), (176r/10), (181r/17), (184r/8), (217v/19), (218v/20), (219r/5), (221v/4), (241r/1), (241v/19)

[82] Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yay., Ankara, 2009, s. 31.
[83] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 33.
[84] Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Baha Matbaası, İstanbul, 1974, s. 171.
[85] Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, Türk Dilleri Araştırması Dizisi:9, İstanbul, 2003, s. 80.
[86] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 33.
[87] İbrahim Taş, **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, TDK Yay., Ankara, 2020, s. 23.

Clauson kelimenin *keç-* fiiline gelen zarf fiil ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıktığını belirtmiştir.[88] Erdal ise daha sonra Doerfer tarafından da kabul görecek olan eşitlik eki kalıplaşmasına götürerek **ke+çe* şeklinde yapmıştır. Kelimeyi ET *keç-* fiiline bağlayan görüşleriyse *kėçe* kelimesinin kök ünlüsünün kapalı e (ė) olduğunu ve *keç-* fiilininse açık e (e) ile olduğunu söylerek reddetmiştir.[89] Tekin bu görüşe karşı çıkarak *kėçe* kelimesinin etimolojisini *kėç+e* şeklinde yapmıştır. Hasan Eren, kelimenin ET *kiç-* fiiline -e (~-a) takısı getirilerek ortaya çıkmış bir biçim olduğunu ifade etmiştir.[90]

töre {töre < tör + e}: Töre, adet.

(37v/14), {T167a/3}, (97r/19,20), (230r/20)

Kelimenin etimolojisi tartışmalıdır. DLT'de *tör* "evin baş kısmı, itibarlı yeri" anlamıyla verilmiştir. Buradan hareketle *töre < tör + e* şeklinde bir açıklama yapılabilir. Drevnetyurkskiy Slovar' adlı sözlükte de kelimenin anlamı "gelenek, yasa" olarak verilmiştir.[91] Clauson; kelimeye semantik açıdan yaklaşmış, örnekler vermiş ancak etimolojik bir açıklama yapmamıştır.[92] Gülensoy, **tö - r + e (ü)* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[93]

uça {< uç + a}: Sırt.

(119v/12), (222r/10), (227v/20), (232r/18), (235v/16)

DLT'de kelime yine "sırt" anlamında yer almaktadır.[94] Caferoğlu kelimenin anlamını "sırt, arka, kuyruk" olarak vermiştir.[95] Bu doğrultuda kelimenin etimolojisi *uça < uç + a* biçiminde yapılabilir.

+ç, +(A)ç

Eklendiği kelimeye küçültme, büyütme ve sevgi anlamları katma işlevi olan bir ektir.[96] Gabain ve Tekin, ekin küçültme ve sevgi anlamlarını karşılamak için kullanıldığını

[88] Sir Gerard Clauson, **EDPT**, Oxford University Press, Oxford, 1972, s. xIiii.
[89] Marcel Erdal, "*Irk Bitig Üzerine Yeni Notlar*", **TDAY Belleten**, 1978, s. 88.
[90] Hasan Eren, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**,(2. baskı), TDK Yay., Ankara, 1999, s. 150.
[91] V. M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak, **Drevnetyurkskiy Slovar'**, İzdatel'stvo "Nauka" Leningradskoe Otdelenie, Leningrad, 1969, s. 580.
[92] Clauson**, a.g.e.**, s. 531-532.
[93] Tuncer Gülensoy, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü C-I (A-N), C-II (O-Z)**, TDK Yay., Ankara, 2011, s. 927.
[94] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 915.
[95] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 261.
[96] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 34.

belirtmiştir.[97] Ergin, işlek olmamakla beraber benzetme, kuvvetlendirme ve ilgi anlamları katmak için kullanıldığını belirtmiştir.[98] Banguoğlu, ekin isimlere gelen ve az sayıda kelimede görülen küçültme ve berkitme eki olduğunu ifade etmiştir.[99] Erdal, ekin küçültme ve sevgi anlamları için kullanıldığını, bunun yanında akrabalık adlarına da eklendiğini ve eklendiği akrabalık adına seslenme anlamı kattığını söylemiştir.[100]

balçık {< bal(ı)ḳ + aç}: Balçık, çamur.

(27r/3,4), (115v/13), (116r/16), (149r/4,10)

Eren, etimolojisini *balk + (a)ç* şeklinde yapmıştır. Türkçenin diyalektlerinde göçüşmeye uğrayarak *balçak* biçiminde görüldüğünü ve *balkıç* isminden de yine göçüşmeyle *balçık* biçiminin ortaya çıktığını ifade etmiştir.[101]

+AgU

Gabain bu eki ortaklık sayıları kuran ekler arasında göstermiştir.[102] Banguoğlu ekin açıklamasını daha sonra Korkmaz'ın geniş biçimde yapacağı şekilde yapmış ve benzer örnekler vermiştir.[103] Bilgen, *+AgU* ekinin küçültme anlamı taşıyan isimler yaptığını, +AgU(n) ekini ise farklı bir başlıkta değerlendirerek topluluk anlamı taşıyan isimler ve benzerlik anlamı taşıyan sıfatlar yaptığını belirtmiştir.[104] Erdal ekin üç farklı türde sözcük türetmede kullanıldığını belirtmiştir. Bunlardan ilki sayılara getirilerek topluluk isimleri türetmesi (biregü, ėkigü, vb.), ikincisi çokluk anlamı taşıyan sıfatlara getirilerek yeni isimler türetilmesi, üçüncüsü ise isimlerden yeni isimler türetilmesidir.[105] Tekin, eki *+AgU(n)* şeklinde göstererek Orhun Yazıtlarında topluluk isimleri yapmaya yaradığını ifade etmiştir.[106] Korkmaz, ekin *+AğI* biçiminin isimden fiil türeten -a eki ile fiilden isim türeten -gı ekinin birleşiminden neydana geldiği görüşündedir. Türkçede eski dönemlerde *+AgI > +ay > + ey* değişimine uğrayarak bazı kelimelerde bulunduğunu ifade eder. *Ḳuzağı > ḳuzay > kuzey,*

[97] Gabain, **a.g.e.**, s. 43; Tekin, **a.g.e.**, s. 80, 81.
[98] Ergin, **a.g.e.**, s. 175, 176.
[99] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 171.
[100] Erdal, **a.g.e.**, s. 44-46.
[101] Eren, **a.g.e.**, s. 35.
[102] Gabain, **a.g.e.**, s. 75.
[103] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 172, 173.
[104] Bilgen, **a.g.e.**, s. 12.
[105] Erdal, **a.g.e.**, s. 93-96.
[106] Tekin, **a.g.e.**, s. 133.

günegi > *güney* verdiği örnekler arasındadır.[107] Taş ise eki +agu şekliyle işlevi bakımından iki ayrı başlıkta incelemiş, +AgU(n) şekline ise hemen ardından farklı bir başlıkta yer vermiştir. Bunlardan +agu şeklindeki ilk başlıkta *oġlaġu*, *buzaġu*, *ḳılaġu* örneklerini, ikinci başlıkta *baġraġu* örneğini vermiştir. +AgU(n) başlığında ise topluluk adları yapma işlevi üzerinde durarak *aḍnaġu*, *biregü*, *üçegü* gibi örnekler vermiştir.[108]

altaġu {< altı + aġu}: Altısı.

(86v/18), (117v/15)

Aynı anlamdaki *altı* isminden türemiştir.

bėşegü {< bėş + egü}: Beşi, beşi birlikte.

(130v/11,12), (179r/16)

Aynı anlamdaki *bėş* isminden türemiştir.

biregü {< bir + egü}: Biri, birisi.

(18r/9),(22v/21),(23r/2,11), (27v/10,11), (30r/14), (32v/11), (34r/19), (36v/11,15), (37r/1), (57v/4), (59r/9), (74r/9), (86v/18), (95r/4), (114v/3), (115r/3), (119r/1), (122r/21), (128r/2), (129r/6), (139r/14), (141v/3,12), (144v/3), {T158a/7}, (153v/12), (157r/3,6,12), (162v/5), (163v/14,21), (164r/17), (166r/18), (167r/18), (172v/16), (177r/11,17), (178v/10), (179v/12), (184r/16,17), (186r/2), (189r/5), (201v/3), (205v/14), (209v/17,20), (210r/7,13), (210v/4,5), (213v/12), (215r/10), (219v/13), (220v/2,18), (223v/1,12), (224r/7), (224v/4), (225v/6,7), (226r/4), (226v/10,15), (227r/21), (227v/3), (229r/10) (229v/13), (230r/3), (231r/1), (232r/1), (233r/6), (239r/2), (240r/21), (240v/13), (242r/6), (243r/6), (245v/18), (246v/4,6), (247r/10), {T171b/2}

Aynı anlamdaki *bir* isminden türemiştir.

onaġu {< on + aġu}: Onu birlikte.

(63r/3), (64r/1,15), (64v/5), (73v/1)

Aynı anlamdaki *on* isminden türemiştir.

törtegü {< tört + egü}: Dördü, dördü birlikte.

[107] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 34.
[108] Taş, **a.g.e.**, s. 24-25.

(27v/14), (170r/13), (249v/12)

Clauson, "tört" isminden topluluk anlamı karşılamak için türetildiğini belirtmiştir.[109]

üçegü {< üç + egü}: Üçü, üçü birden.

(29v/15,20), (42r/20), (94r/8), 170r/10), (179r/15), (179v/3), (221v/15,16), (222r/2), (224r/16), (241v/15,16), (242r/4), (243v/15), (244r/19)

Clauson, "üç" isminden, bir topluluğun parçalarından üçünü belirtmek için türetilen bir kelime olduğunu ifade etmiştir.[110]

yėtegü {< yėti + egü}: Yedisi birlikte, yedisi olmak.

(22v/15), (66v/15), (179r/18), (179v/1)

Aynı anlamdaki *yėti* isminden türemiştir.

+Ak, +Ag

Gabain, eki *+k* ve *+ḳ* şeklinde göstererek küçültme ve sevgi bildirdiğini ifade etmiştir.[111] Ergin, işlek olmayan ve benzerlik ifade eden bir olduğunu belirtmiştir.[112] Banguoğlu da ekin Eski Türkçedeki *+gek* küçültme ekinden geldiğini ileri sürmüştür.[113] Bilgen, +k ve +ak/+ek eklerini birlikte değerlendirerek küçültme isimleri yaptığını ifade etmiş ve *adġıraḳ*, *boynak*, *kısrak*, *yulak* vb. örnekler vermiştir.[114] Erdal, ekin Eski Türkçede çok işlek olmadığını, zaman zaman mecaz anlam katmak için kullanıldığını, kırsal alanlarla ilgili isimler türetmek için kullanıldığını, aynı zamanda eke yeni hayvan isimleri türetmek için de başvurulduğunu kaydetmiştir.[115] Tekin, ekle ilgili açıklama yapmadan *çoraḳ* ve *irkek* sözcüklerinde görüldüğünü belirtmiştir.[116] Korkmaz, ekin *+gAk* ekiyle ilgisi olduğunu

[109] Clauson, **a.g.e.**, s. 537.
[110] Clauson, **a.g.e.**, s. 25.
[111] Gabain, **a.g.e.**, s. 45.
[112] Ergin, **a.g.e.**, s. 176.
[113] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 173.
[114] Bilgen, **a.g.e.**, s. 19-20.
[115] Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II**, Wiesbaden, Turcologica 9, s. 40-41.
[116] Tekin, **a.g.e.**, s. 80.

belirterek küçültme ve kuvvetlendirme anlamıyla yeni isimler türetmek için genellikle tek heceli isimlere geldiğini ifade etmiştir.[117]

aḍaḳ {bkz. ayaḳ}: Kadeh, çanak.

(249r/12)

İncelenen metinde bir kez tespit edilmiştir. Güner, *ayak* sözcüğünü < *aya* + *aḳ* şeklinde açıklamıştır. *Aya* sözcüğünün anlamını "avuç içi, aya" olarak vermiş ve *ayaḳ* için de "avuç içiyle tutulan kap, kadeh, kupa" ifadelerini kullanmıştır.[118]

ayaḳ {< aya + aḳ}: Kadeh, çanak.

(8v/8), (88r/14), (93r/1), (115r/3), (148r/18), (157v/13,17,19,20), (162v/5)

Güner, *ayak* sözcüğünü < *aya* + *aḳ* şeklinde açıklamıştır. *Aya* sözcüğünün anlamını "avuç içi, aya" olarak vermiş ve *ayaḳ* için de "avuç içiyle tutulan kap, kadeh, kupa" ifadelerini kullanmıştır.[119]

butaḳ {< but + aḳ}: Budak.

(11v/4), (68r/21), (101v/10), (148v/16), {T169a/7,8}, {T173a/13}

Clauson, *butaḳ* sözcüğüne ayrıca yer vermemiş, *buta-* ~ *butı-* fiiliyle ilgili bölümde bahsetmiş ve ilgi kurmuştur.[120] Bilgen, sözcüğün *but* isminden *+k* isim türetme ekiyle türediğini göstermiştir.[121] Taş da KB'de *butıḳ* biçiminde tespit sözcüğün isimden isim türeten *+k* ekiyle türediğini göstermiştir {< *but + (ı)k*}.[122] Clauson'un *butıḳ* biçimini tespit etmesi ve *butı-* fiili üzerinden ilgi kurması buradaki /ı/ sesinin görevi üzerine bir kez daha düşünmeye sevk eder. Gülensoy, sözcük için < *buta-* < *but + {ı-k}* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[123]

çanaḳ {< çan (Çin.) + aḳ}: Çanak.

(138v/6), (217v/12)

---

[117] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 35.
[118] Galip Güner, "Eski Türkçe Bir Etimoloji Denemesi: Ayak 'Kâse, Kadeh'", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 7 (2): 650-662.
[119] Galip Güner, "Eski Türkçe Bir Etimoloji Denemesi: Ayak 'Kâse, Kadeh'", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 7 (2): 650-662.
[120] Clauson, **a.g.e.**, s. 300.
[121] Bilgen, **a.g.e.**, s. 19.
[122] Taş, **a.g.e.**, s. 41.
[123] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 175.

Caferoğlu *çanak* kelimesinin anlamını "çanak, kap, ölçü kabı" olarak vermiştir. *Çan* kelimesinin kökenini ise Çinceye bağlamıştır.[124] Clauson, *çanak* kelimesine yer vermemiş ancak *çan* kelimesiyle ilgili olarak Çince olduğunu ve "şarap kadehi" anlamına geldiğini belirtmiştir.[125] Bu açıklamalardan hareketle Çinceden Türkçeye girmiş bir *çan* ismine gelen +*Ak* ekiyle türetildiği düşünülebilir.

eŋek {< eŋ + ek}: Çene, avurt, yanak.

(133v/1)

DLT'de kelime için "ağzın iki yanında, çeneden azı dişlerine kadar olan bölge açıklaması yapılmıştır.[126] Clauson, kelimenin anlamı hakkında açıklama yapmış ancak kökü hakkında bilgi vermemiştir.[127] Eren, kelimeyi *enek* biçiminde almış ve anlamını "çene" şeklinde vererek Orta Türkçede *eŋek* biçiminde kullanıldığını ifade etmiştir. Kelimenin Eski Türkçede "yanak" anlamına gelen *eŋ* kelimesinden +*k* küçültme ekiyle türetildildiği kanatindedir {<eŋ + (e)k}.[128]

eşek {< eş + (g)ek}: Eşek. (Bkz. eşgek)

(92r/8), (101v/14), (149v/6), (150v/3), (154v/6), (165v/1,15,18,20), (166r/1), (208v/8), (230r/15), (232r/13)...

"Eş; yakın, dost, yoldaş" gibi anlamları olan *eş* sözcüğüne +*gek* ekinin gelmesiyle türemiştir. Gabain, "eş, yoldaş" anlamlarındaki *eş* sözcüğüne küçültme işleviyle +*gek* eki getirilerek türetilmiş olabileceğini belirtmiş ancak ihtiyatlı yaklaşmıştır.[129] Clauson, *eş* sözcüğünün bir hayvan adı olması ihtimali üzerinde durmuş ve buradan bir +*gek* ekiyle türemiş olabileceğini belirtmiştir.[130] Ergin, kelimenin Eski Türkçede *eşkek* biçiminde kullanıldığını ve eş kelimesine -*kek* isim yapma ekinin getirildiğini belirtmiştir. Erdal, sözcüğün "rahvan gitmek" anlmındaki *eş*- fiilinden türediği görüşündedir.[131] Eren kelimeyle ilgili ayrıntılı bir açıklama yapmış ve etimolojisinin karışık olduğunu söylemiştir.[132] Tekin,

[124] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 59.
[125] Clauson, **a.g.e.**, s. 424.
[126] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 640. (A. Bican Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları: 1120, Ankara, 2014.)
[127] Clauson, **a.g.e.**, s. 183.
[128] Eren, **a.g.e.**, s. 135.
[129] Gabain, **a.g.e.**, s. 45.
[130] Clauson, **a.g.e.**, s. 260.
[131] Erdal, **a.g.e.**, s. 74.
[132] Eren, **a.g.e.**, s. 138.

Erdal'ın görüşünü kabul etmeyip < *eş* + *gek* açıklamasının daha doğru olabileceğini belirtmiş ve sözcüğün Moğolca *elçige(n)* ~ *elçike(n)* ile aynı kökten geldiğini ileri sürmüştür.[133] Gülensoy da sözcüğün etimolojisini < *eş* + *gek* biçiminde göstermiştir.[134]

ėtek {< et + ek}: Etek, uç, kenar.

(27r/17), (67v/5), (83v/5,6), (87r/14), (150v/4), (222r/3), (223r/15)

Räsänen, Clauson ve Eren kelimenin anlamını yer vermekle birlikte kökeni hakkında bir açıklama yapmamışlardır.[135] Gülensoy ise kelimeyi "et, vücut, ten" anlamından hareketle *et* kelimesiyle ilişkilendirerek < *et* + *(e)k* açıklamasını önermiştir.[136] Sağol, çalışmasında etek isminin anlam boyutları üzerine durarak kalıplaşmış ve deyimleşmiş ifadelere yer vermiş ancak kelimenin kökenine değinmemiştir.[137]

ileg {< il + eg}: Ön, ön taraf.

(34v/13), (41v/13), (60v/12)

Kelimenin etimolojisi ile ilgili görüşlere bakıldığında kökeni hakkında bir görüşe rastlanmamıştır. DLT'de *il* kelimesi için verilen "avlu, açıklık alan" anlamından hareketle, bu kelimeye *+AG* ekinin getirilmesiyle türediği düşünülebilir.[138]

iley {< ileg}: Huzur, kat, ön.

(85r/20), (87v/21), (95v/13,20), (117v/17), (126r/2), (137v/15), (184v/17), (248v/3)

Sözcüğün *ileg* isminin son sesinde meydana gelen *y* < *g* değişmesi ile ortaya çıktığı düşünülebilir (*ileg* ~ *iley*, *ileg* için bir önceki maddeye bakınız). Sözcüğün her iki biçiminin de ilk defa Harezm ve Kıpçak Türkçesi metinlerinde geçtiği tespit edilmiştir.[139]

inek {< in + ek}: İnek.

(46v/18), (48r/7)

---

[133] Talat Tekin, **Makaleler II**, Öncü Kitap Yayınevi, Ankara, 2004, s. 374.
[134] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 343.
[135] Clauson, **a.g.e.**, s. 50; Eren, **a.g.e.**, s. 140.
[136] Tuncer Gülensoy, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü C-I (A-N), C-II (O-Z)**, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 346.
[137] Gülden Sağol, "Etek'ten *Eksik Etek*'e", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 31, İstanbul, 2012, s. 257-280.
[138] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 664.
[139] Boeschoten, **a.g.e.**, s. 147.

Kelime DLT'de "inek" anlamının yanında "kaplumbağanın dişisi" anlamıyla da verilmiştir.[140] Clauson, "dişi deve" anlamındaki *ingen* kelimesi ile *inek* kelimesinin dişilik anlamı taşıyan ortak bir **in* kökünden türemiş olabileceğini belirtmiştir.[141] Eren de kelimenin kökünün kesin olarak bilinmediğini ifade etmekle birlikte Clauson'un yaklaşımını ihtimal dahilinde görmüştür.[142] Gülensoy, kelimenin açıklamasını < *in + (e)k* şeklinde yapmıştır.[143]

ḳabaḳ {< ḳab + aḳ}: Kavak ağacı.

(55r/16,17), (157v/1,3,4,7)

Kelimenin kökeni hakkında Eren bir açıklama yapmıştır. Kelimeyi ağacın kabuk dökmesinden hareketle *ḳav* köküne bağlamış ve buna destek olarak, yerel ağızlarda kabuklarının kavlanmasından dolayı çınar ağacı için de *ḳavlağan* > *ḳavlan* isminin kullanımını göstermiştir.[144]

ḳısraḳ {< ḳısır + aḳ}: Kısrak.

(116r/1), (148r/19), (149r/2,7), (176v/12,13)

Eren kelimenin açıklamasını yaparken "döl vemeyen" anlamında *kısır* kelimesine işaret etmiştir ve buradan "*kulunlamamış at*" anlamında +*aḳ* ekiyle bir sözcük türetildiği kanaatindedir. Daha sonra bu ayrımın kalktığını ve tüm (döl veren) dişi atlara *ḳısraḳ* dendiğini belirtmiştir.[145]

kökrek {< kökür + ek}: Sine, göğüs.

(147v/13), (185r/18)

Gülensoy, kelimeyi *kökü-* fiiline dayandırmış ve buradan elde edilen *kökür* ismine +*ek* ekinin getirildiğini belirtmiştir.[146]

kömek {< köm + ek}: Yardım.

(142r/8), (225v/10)

Gülensoy, kelimenin *köm* köküne +*ek* eki getirilerek türetildiği kanaatindedir.[147]

[140] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 666.
[141] Clauson, **a.g.e.**, s. 184.
[142] Eren, **a.g.e.**, s. 191-192.
[143] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 436.
[144] Eren, **a.g.e.**, s. 219.
[145] Eren, **a.g.e.**, s. 240.
[146] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 376.

könek {< kön + ek}: Kova burcu.

(66v/5,10)

Clauson, kelimeyi "deri" anlamındaki *kön* kelimesine dayandırmıştır. *Könek* için "kova" anlamını verirken bazı lehçelerde "süt kovası" anlamında özel bir anlamı olmasının yanında "bir burç adı" olarak da kullanıldığını ifade etmiştir.[148]

köŋlek {< köŋül + ek}: Gömlek, elbise.

(20r/1), (51v/3), (70v/4,7,13), (71v/13,18), (72r/2,3,4,5), (74v/14), (79v/7,8), (84r/17,18), (84v/3), (94r/9), (105r/7,8,10,11,12), (105v/16,21), (106r/3,6,7,8), (109v/15), (143r/21), {T173b/16}, (228v/3)...

Clauson, kelimenin *köŋle-* fiiliyle ilişkili olma ihtimalini belirtmiş ve ardından *köŋül* kelimesinin fiziksel olarak "kalp, yürek" anlamıyla ilişkilendirmiş ve "kalbi örten giysi" şeklinde anlamlandırmıştır.[149] Eren, kelimenin *köŋül* kelimesine dayandığının anlaşıldığını ifade etmiş ve ardından < *köŋül + (e)k* şeklinde bir açıklama yapmıştır.[150] Gülensoy ise kelimenin kökünü "deri" anlamındaki *göŋ* kelimesine bağlayarak buna, *+lek* şeklinde bir ek getirildiğini öne sürmüştür.[151]

oġlaḳ {< oġul + aḳ}: Oğlak; oğlak burcu.

(66v/5,10), (71v/12), (153r/17,18,19), (236v/21)

Clauson, kelimenin anlamını "çocuk, genç keçi" şeklinde vermiş ancak kökü ile ilgili ayrıntıya girmemiştir.[152] Erdal, kelimeden bahsederken yine "çocuk, genç keçi" anlamını vermiş ve bünyesinde +Ak eki bulunduğuna işaret etmiştir. Eren, kelimeyi açıklarken küçültme fonksiyonunda bir +(a)k ekinin bulunduğunu ifade etmiş ve *oġul + (aḳ) > oġlaḳ* şeklinde bir açıklamaya başvurmuştur.[153] Gülensoy, kelimenin kökenini Argu lehçesinde kullanılan ve "delikanlı" anlamına gelen *oġla* kelimesine dayandırarak *oġla + ḳ* şeklinde bir açıklama yapmıştır.

oyġaġ {< oḍġaġ < oḍuġ + aġ}: Uyanık olmak.

---

[147] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 553.
[148] Clauson, **a.g.e.**, s. 731.
[149] Clauson, **a.g.e.**, s. 732.
[150] Eren, **a.g.e.**, s. 160-161.
[151] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 380.
[152] Clauson, **a.g.e.**, s. 84-85.
[153] Eren, **a.g.e.**, s. 304.

(217v/10)

Yine "uyanık" anlamındaki *oḍuġ* isminden türediği düşünülebilir, Türkçenin karakteristik ses değişmelerinden y < ḍ görülmüştür (oyġaġ < oḍġaġ). Sözcük metin içerisinde yalnızca bir yerde ve *er-* yardımcı fiiliyle birlikte (*oyaġ er-*) kullanılmıştır.

saġraḳ {< saġır + aḳ}: Bardak, kadeh.

(5v/10), (68v/3), (94r/11), (249r/12)

Kelimenin "kap, kazan, testi" anlamlarına gelen *saġır*'dan *+aḳ* ekiyle türetildiği düşünülebilir. Bazı kaynaklar *saġır* isminin komşu dillerden alıntı olduğu ile ilgili görüş bildirmişlerdir (< sāġır). Clauson *saġır* isminden küçültme işlevi bulunan ekle türediğini belirtmiştir.[154]

siŋek {< siŋ + ek}: Sinek.

(25v/13,14,15,16,18,20,21), (26r/1), (55r/16), (157v/3,4)

Clauson kelimeyi yansıma bir ses olarak gösterdiği *siŋ* ismine dayandırmıştır.[155] Eren, kelimenin kökeni hakkında görüş bildirenlerin bu görüşlerini sıralamış ancak kendi düşüncesine yer vermemiştir. Buna göre sözcüğü; Deny "bir deliğe saklanmak" anlamında *siŋ-* fiiline dayandırmış, Brockelmann yansıma bir sözcük olduğu görüşünü belirtmiş, Ligeti gibi Mongolistler Moğolca *simaġul*/*simuġul* kelimesine dayandırmışsa da Doerfer buna karşı çıkmıştır.[156]

yipek {< yip + ek}: İpek.

(12v/14), (101v/2)

Eren, kelimeyi yip *yip (> ip) + (e)k* şeklinde açıklamıştır.[157] Gülensoy, sözcüğü *ipek* biçiminde ele almış ve *< ? yıp + Ak* biçiminde bir açıklama önermiştir.[158]

yürek {< yür + ek}: Yürek, kalp.

(36v/6), (64r/14), (75v/5), {T161b/5}, (118r/12), (164r/11,12,13), (165r/13), (185r/19), (208v/7), (222r/2), (225r/4,7)

---

[154] Clauson, **a.g.e.**, s. 815.
[155] Clauson, **a.g.e.**, s. 838.
[156] Eren, **a.g.e.**, s. 368.
[157] Eren, **a.g.e.**, s. 192.
[158] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 438.

Kökü "iç, benlik" anlamındaki *yür* isminde aranabilir. Clauson, anlamı ve kullanım alanı üzerinde durmuş ancak köken göstermemiş, Türkçe olduğunu belirtmekle yetinmiştir.[159] Eren, *yür-* fiiline bağlamış ve < *yür - ek* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[160] Gülensoy, "iç, öz benlik" anlamındaki **yür* ismine bağlamış ve < **yür + (e)k* biçiminde bir açıklama önermiştir.[161]

+An

Topluluk adları yapımında kullanılan bir ek olduğu bilinmektedir. Gabain, sadakat ifadesi ya da kuvvetlendirme işleviyle *eren, oġlan, örten* gibi kelimelerde kullanıldığını belirtmiştir.[162] Gabain aynı zamanda ekin *eren* kelimesinde küçültme değil çokluk işleviyle kullanıldığı düşüncesinsindedir.[163] Ergin, ekin Eski Türkçeden beri aynı kaldığını, işlek olmamakla birlikte zamanla köke karıştığını ve belirgin bir işlevinin bulunmadığını belirtmiştir. Eklendiği kelimeden daha belirli ve özel anlamlı gövdeler türettiği görüşündedir.[164] Banguoğlu, ekin Eski Türkçedek, kullanımından işlevine ulaşılamayacağını, bu durumu tespit etmek için *köşen, belen, kızan, kolan, çiten, tümen* ve *sapan* gibi kelimelere bakılması gerektiğini ifade etmiş ve işlevini de küçültme olarak belirlemiştir. *Eren* ve *oğlan* kelimelerinde ise çokluk değil topluluk ismi yapma işleviyle kullanıldığı kanaatindedir.[165] Erdal, topluluk adları üreten eski bir çokluk eki olduğu görüşüne sahiptir. *Eren, oġlan* ve *bodun* kelimelerinde ekin varlığından bahsetmektedir.[166] Hasan Eren, oğlan ve örten kelimelerinde bu ekin varlığından bahsetmiştir.[167] Tekin, *eren* ve *oġlan* kelimelerinde bulunduğunu gösterdiği eke çokluk ekleri içerisinde yer vermiş ve bu doğrultuda Moğolca çokluk eklerinden *+n* ile karşılaştırma önermiştir.[168] Korkmaz, Eski Türkçede bağlılık, güçlendirme ve çokluk görevinde kullanılan ekin Türkiye Türkçesine erişmekle beraber kökle kaynaşması sebebiyle canlılılığını yitirmiş olduğunu belirtmiştir.[169] Taş, topluluk adları üreten eski çoğul eki olarak değerlendirmiştir. Ekin zamanla çokluk anlamını yitirdiğini

[159] Clauson, **a.g.e.**, s. 965.
[160] Eren, **a.g.e.**, s. 462.
[161] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1193.
[162] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[163] Gabain, **a.g.e.**, s. 62.
[164] Ergin, **a.g.e.**, s. 174.
[165] Banguoğlu**, a.g.e.**, s. 174.
[166] Erdal, **a.g.e.**, s. 91-92.
[167] Kemal Eraslan, **Eski ş Uygur Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara, 2012, s. 94.
[168] Tekin, **a.g.e.**, s. 101.
[169] Korkmaz, **a.g.e.** , s. 35.

belirtmiştir.[170] Eraslan, Gabain ve Erdal'a atıfta bulunarak ekin Uygur Türkçesinde sadakat, kuvvetlendirme ve çokluk anlamı taşıyan isimden isim yapma eki olduğunu ifade etmiştir. Şinasi Tekin'e ait olan, ekin daha Eski Türkçeden itibaren çokluk işlevini yitirdiği görüşüne de yer vermiştir.[171]

ėren {< ėr + en}: Erkek, adam, insanlar.

(7v/19), (11v/9), (19v/17), (25r/7), (41v/6), (57r/17), (57v/14,16), (58v/17), (59r/2), (98v/9,18), (103v/6), (115r/13), (113v/19), (164v/17), (168v/20), (190r/4), (195r/12), (195v/1), (219/r/2), (221v/17), (222r/12), (223r/18), (231r/14), (238v/8), (244r/3), (249v/1)

Gabain, kelimeye *+an* ekiyle ilgili maddede yer vermiş ve "er, erkek, yiğit" anlamlarını yüklemiştir.[172] Clauson, "adamlar" anlamıyla *ėr* kelimesinin düzensiz bir çoğulu olmakla birlikte *oġlan* kelimesinde olduğu gibi çok önceleri bu çokluk anlamı unutularak teklik ifade ettiğini, ekin kalıplaştığını ve ilerleyen dönemlerde "adam, yiğiğit adam, savaşçı adam, tecrübeli kişi" anlamlarına geldiğini belirtmiştir.[173] Erdal, kelimenin *ėr + en* yapısından meydana geldiğini *ėrnek* kelimesinden de hareketle belirtmiş ve ekin, ikiden fazla üyesi bulunan doğal toplulukların üyelerini belirten kelimeler türetmede kullanılmış olabileceğini ifade etmiştir.[174] Tekin ise kelimeye ad çekiminde çokluk ekleri arasında göterdiği *+an* ekine ait maddede yer vermiş, "adamlar" anlamında olduğunu belirterek Moğolca *+n* çokluk ekiyle karşılaştırılması gerektiğini belirtmiştir.[175] Gülensoy, sözcük için *< er + en* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[176]

oġlan {< oġul + an}: Oğul, erkek evlat.

(2r/16), (4r/15,16), (5r/9), (6r/2), (7v/3) (8v/8), (9v/15), (10r/2,17,21), (12r/17), (12v/10,15), (13r/9,13,17), (14r/11), (14v/1,3,13), (15r/1,19), (15v/1), (16v/1), (17r/13,15,16,17), (18r/1), (19r/10), (21r/10,11,12,13), (22r/1), (23v/7,8,10), (24v/2,13), (26r/6), (27r/16,20), (27v/8), (29v/9), (31v/4,20), (33r/9,20), (33v/4,6), (35r/15,16,17,18,21), (35v/1), (38r/4,11), (43r/3), (45r/12,13), (47v/21), (49r/4), (50v/20), (54r/19)

[170] Taş, **a.g.e.**, s. 26.
[171] Eraslan, **a.g.e.**, s. 94.
[172] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[173] Clauson, **a.g.e.**, s. 232.
[174] Erdal, **a.g.e.**, s. 91.
[175] Tekin, **a.g.e.**, s. 102.
[176] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 336.

Gabain, *oġlan* kelimesinin yapısında bulunduğunu düşündüğü *+An* ekinin, sadakat ve kuvvetlendirme anlamlarında kullanıldığını belirtmiş, bunun yanında nadiren ya da eskiden bir çokluk eki olabileceği ihtimalini de yok saymamıştır.[177] Pritsak, kelimeyi *oğu + lan* biçiminde açıklamış ve *oğu* kısmının Eski Türk yazıtlarında *oġular*, *oġlıt*, *oġla* kelimelerinde saklandığını ifade etmiştir.[178] Clauson, kelimenin anlamını ve çeşitli şivelerdeki kullanımını vermiş, yapısıyla ilgili bir açıklama yapmamıştır.[179] Erdal, kelimenin *+An* ekiyle türetildiği görüşündedir. Yazıtlarda çokluk ve topluluk anlamlarında, daha sonraları ise çokluk anlamı ön plana çıkarak çokluk bildiren fiillerle birlikte kullanıldığını tespit etmiştir.[180] Eren, *oğul* kelimesine *+(a)n* eki getirilerek türetildiğinin açık olduğunu ve bu ekin Eski Uygurcadan itibaren çokluk eki olarak kullanıldığını belirtmiştir.[181]

saban {< sap + an}: Saban.

(128r/14)

DLT'de, kelime için "saban; toprağı ekin için hazırlama, sürme işi" anlamı verilmiştir.[182] Clauson, kelimenin anlamını ve çeşitli şivelerdeki kullanımını vermiş, yapısıyla ilgili bir açıklama yapmamıştır.[183] Eren, "tarladan harman yerine getirilen ve henüz dövülmeyen ekin" anlamında *sap* kelimesiyle ilişkilendirmiştir.[184] Gülensoy da *< sap + an* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[185]

saman {< saman ~ saban < sap + an}: Saman.

(43r/11,12)

Clauson, kelimenin çeşitli şivelerdeki durumu ile ilgili bilgi vermiş ancak bunun dışında bir açıklama yapmamıştır.[186] Eren, *saban* ile *saman* arasında ilişki kurmuş ve bunları *sap* kelimesine bağlamıştır.[187] Gülensoy da bu görüşe katılmıştır.[188]

---

[177] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[178] Omeljan Pritsak, **Ural-Altaische Jahrbücher(UAJb)**, Wiesbaden, 1952.
[179] Clauson, **a.g.e.**, s. 84.
[180] Erdal, **a.g.e.**, s. 91.
[181] Eren, **a.g.e.**, s. 304-305.
[182] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 798.
[183] Clauson, **a.g.e.**, s. 790.
[184] Eren, **a.g.e.**, s. 347.
[185] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 709.
[186] Clauson, **a.g.e.**, s. 829.
[187] Eren, **a.g.e.**, s. 354.
[188] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 727.

+Ar, +şAr

İsimlere getirilerek üleştirme anlamında yeni isimler türetmek amacıyla kullanılan bir ektir. Aslında üleştirme sayı sıfatları türeten ek, getirildiği sıfatla ikileme kurulduğunda zarf yapma işlevi üstlenmektedir. Gabain, +Ar, +şAr ve +rAr eklerinin üleştirme sayıları yaptığını örneklerden yararlanarak göstermiştir.[189] Korkmaz, asıl sayılara getirilerek üleştirme sıfatları yapan bir ek olduğunu, *beşer* kelimesinde *-şer* biçimindeki hece bölünmesinden dolayı bir istisna olarak bu haliyle ünlü ile biten sayı isimlerine getirildiğini belirtmiştir.[190] Banguoğlu, bu eke "üleme sayı sıfatları" başlığında yer vermiştir. Ekin *+şAr* halinin, belirgin bir şekilde *beş* sayısından bir sıçrama ile *altışar* ve *yedişer* kelimelerine geçtiği görüşündedir.[191]Ergin, asıl sayılara getirilerek dağıtma sayıları yapan bir isimden isim yapma eki olduğunu ifade etmiştir. Ekin Eski Türkçede *+Ar* ve *+rAr* biçiminde olduğunu (*birer, ikirer*), *+rAr* biçiminin de tıpkı *be-şer* hece bölünmesinden dolayı ortaya çıkan *+şAr* biçimi gibi *bi-rer* bölünmesinden dolayı orataya çıkmış olduğunu belirtir.[192] Taş, ekin üleştirme sayıları türettiğini ifade etmiştir.[193]

bėşer {< bėş + er}: Beşer.

(181r/16), (213r/10), (213v/5)

Metinde üç yerde geçmektedir. Bunlardan sonuncusunda ikileme şeklinde ve zarf görevinde, ilk ikisinde ise sıfat görevindedir. Kelimenin Türkçe açısından bir önemi de üleştirme işlevi taşıyan eke, yeni bir biçim kazandırmasıdır. Yaygın görüş, bu kelimenin *be-şer* biçiminde hecelenmesinden dolayı 'ş' sesinin bir sıçrama yoluyla *altışar, yedişer* gibi ünlü ile biten sayı isimlerine de getirildiğidir.[194]

birer {< bir + er}: Birer, bir defa, bazen.

(2v/15/16), (24r/22), (32r/2), (55v/1,2), (69v/11), (73v/18), (77v/2), (95v/3,4), (110v/10), (131v/21), (154/v/14), (156r/14), {T173b/6}, (203r/19), (215r/17), (217v/12), (219v/13), (221r/11), (222r/3), (232v/14)

[189] Gabain, **a.g.e.**, s. 75.
[190] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 35.
[191] Banguoğlu, **a.g.e.**, s.354-355.
[192] Ergin, **a.g.e.**, s, 169-170.
[193] Taş, **a.g.e.**, s. 37.
[194] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 35; Banguoğlu, **a.g.e.**, s.354-355; Ergin, **a.g.e.**, s, 169-170.

Gabain kelimeye üleştirme sayıları içerisinde yer vermiştir. Bu sayıların asıl sayılardan türetildiğine işaret ederek *bir* kelimesine bağlamıştır.[195] Clauson; *bir* kelimesini üleştirme sıfatı biçimi olarak değerlendirmiş, Türkçenin çeşitli şivelerindeki anlam ve görevleriyle ilgili açıklamalar yapmıştır.[196] Taş da *bir* kelimesine üleştirme sayıları türetmeye yarayan +er ekinin getirildiğini belirtmiştir.[197]

ėkişer {< ėki + şer}: İkişer.

(14v/13), (78v/4)

Kelime metinde iki yerde geçmektedir. Bunlardan ilkinde ikileme biçiminde ve zarf görevinde, ikincisindeyse sıfat görevindedir. Ergin, *iki* isminin dağıtma sayısı olarak Eski Türkçede *ikirer* biçiminde kullanıldığını, bunun da *birer* kelimesinin hecelenmesinden ortaya çıktığını, daha sonraları yine aynı yolla ortaya çıkan *altışar* kelimesinden kaynaklanan durumla bağlantılı olarak ünlü ile biten sayı isimlerinin sonuna dağıtma sayısı türetmek için +şAr ekinin getirildiğini belirtmiştir.[198] Gülensoy, ekte yer alan /ş/ sesinin türeme olduğu düşünmektedir.[199]

üçer {< üç + er}: Üçer.

(125r/4)

Aynı anlamdaki *üç* isminden türemiştir.

+Av

Topluluk sayıları türetmek amacıyla kullanılan ek, yine bu işlevde kullanılan +AgU ekindeki ‘g’ sesinin sızıcılaşarak ‘v’ sesine dönmesi ve ‘u’ sesinin de düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Orta Türkçe devrinden itibaren görülmeye başlayan ekin bu biçimi, sayı isimlerine gelir ve kelimeye birliktelik anlamı katar.

birev {< bir + ev (< +egü)}: Birisi, biriyle.

(154v/14), (173v/12)

[195] Gabain, **a.g.e.**, s. 75.
[196] Clauson, **a.g.e.**, s. 368.
[197] Taş, **a.g.e.**, s. 37.
[198] Ergin, **a.g.e.**, s, 169-170.
[199] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 428.

Aynı anlamdaki *bir* isminden türemiştir.

+(g)Ay

Türkçede işlek olmayan ekler arasındadır. Eski Türkçede +gAy biçimiyle de karşılaşılan ekin, ilgi anlamı taşıyan kelimeler türetmek amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Ergin de bu ekin işlek olmadığını belirtip *kuzey* ve *güney* örneklerini vermiştir.Gencan, bu eki az işlek ekler arasında göstermiş ve bu tür eklerin, eklendiği kelimeye kalıplaşmış bir biçimde bulunduğunu, çoğu kez ayırt edilmesinin güç olduğunu belirtmiştir.[200] Banguoğlu bu eki +AğI ekine bağlamaktadır. Bu eke ait örneklerde yer verdiği kuzey, güney, biley, güvey gibi kelimelerde yer alan +Ay ekinin damak sesi erimesine uğrayarak +AğI ekinden geldiğini düşüncesindedir.[201]Erdal, ekin Eski Türkçede kuzey, küçgey, iley ~ ilgey, oŋay gibi kelimelerde yeni isimler türetmek amacıyla kullanıldığını tespit etmiştir.[202] Korkmaz, ekin Türkçede *kuzey* ve *güney* kelimelerinde yaşadığını, ayrıca bu ekle Türkiye Türkçesinde *düzey, birey, dikey, yüzey, uzay* gibi kelimelerin türetildiğini ifade etmiştir.[203]

iley {< il + ey: Ön, ön taraf; huzur.

(85r/20), (87v/212), (95v/13,20), (117v/17), (126r/2), (137v/15), (184v/17), (248v/3)

Kelimenin yapısında *+Ay* eki olduğu düşünülebilir. Sözcük, Kıpçak Türkçesinde "ön, yan" anlamında tespit edilmiştir.[204]

oŋay {< oŋ + ay0: Kolay.

(6v/2), (7r/4, 6), (18r/3), (122v/15), {T174a/2}, (213r/9), (221v/1)

Kelimenin "sağ taraf, kolay" anlamında *oŋ* kelimesine ve *+Ay* eki getirilerek türetildiği düşünülebilir. Clauson, anlamını verdikten sonra çeşitli fonetik değişikliklerle Türkçenin şivelerinde ne şekilde bulunduğuyla ilgili örnekler vermiştir.[205] Erdal, kelimeyi

[200] Gencan, **a.g.e.**, s. 235-237.
[201] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 172-173.
[202] Erdal, **a.g.e.**, s. 165-166.
[203] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 35-36.
[204] Toparlı, Vural, vd, **a.g.e.**, s. 109.
[205] Clauson, **a.g.e.**, s. 191.

+gAy ekine ait maddede incelemiş ve *iley*, *güney* kelimelerinde olduğu gibi kaybolan bir /g/ sesinden bahsetmiştir.[206]

ögey {< ög + ey}: Üvey.

(27v/8), (65v/13), (247v/2)

Kelime, metinde karşımıza çıktığı üç örnekten ilkinde birleşik fiil kurmak üzere isim, diğer iki örnekte ise sıfat görevinde kullanılmıştır. Clauson, kelimenin anlamını üzerinde durmuş fakat kökeni ile ilgili bir bilgi vermemiştir.[207] Eren, Türkçenin tarihi ve çağdaş şivlerindeki görünümlerini vermiştir. Kelimenin açıklamasıyla ilgili yaygın inanışın *ög* kelimesine *+ey* eki getirilerek türetildiği olduğunu belirtmiştir.[208] Gülensoy, *< ög + (e)y* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[209]

+çA

Türkçenin eşitlik durumu eki olan +çA, bu işlevinin dışında, zaman zaman getirildiği kelimenin sonunda kalıplaşmaya uğrayarak kalıcı isimler türetmek amacıyla da kullanılmaktadır. Gabain, ekin eşitlik ekiyle aynı olduğunu, küçültme ve kuvvetlendirme bildirdiğini söylemiştir.[210] Ergin, aslında bir çekim eki olan bu ekin, klişeleşerek veya fonksiyon değiştirerek eskiden beri yapım eki olarak da kullanıldığını, vurguyu kendisinden önceki heceye atma özelliğiyle bağlantılı olarak da halen çekim eki özelliklerini yansıttığını tespit etmiştir.[211] Gencan, eke türetme ekleri başlığı altında yer vermiş ve kullanım alanını kendi içerisinde alt kollar içeren dokuz maddede toplamıştır.[212] Banguoğlu, küçültme anlamıyla sıfatlara gelen bir çekim eki olduğunu, ancak *üretim* amacıyla da sıfatlara gelerek yeni isimler yaptığını belirtmiştir(*akça, karaca, kızılca*).[213] Bilgen, ekin DLT'deki varlığını +ça ve +ça/+çe şeklinde iki maddede ele almıştır. İlkinin küçültme isimleri yaptığını, ikincisinin ise miktarca eşitlik bildiren isimler yapan bir çekim eki olduğunu belirtmiştir.[214] Korkmaz, bu ekin eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma görevinde bir çekim eki olmasına

[206] Erdal, **a.g.e.**, s. 165-166.
[207] Clauson, **a.g.e.**, s. 119.
[208] Eren, **a.g.e.**, s. 429.
[209] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1003.
[210] Gabain, **a.g.e.**, s. 43.
[211] Ergin, **a.g.e.**, s, 167.
[212] Gencan, **a.g.e.**, s. 201-203.
[213] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 158-159.
[214] Bilgen, **a.g.e.**, s. 13.

rağmen, zamanla kalıplaşmaya uğrayarak sıfat, zarf ve isimler türeten bir yapım eki kimliğine de büründüğünü ifade etmektedir.[215] Eraslan'a göre de bu ek eşitlik durumu ekinin kalıplaşmış biçimidir. Küçültme ve kuvvetlendirme ifade eden isimler türetmektedir.[216]

ança {< a + n + ça}: O kadar; o şekilde.

(2v/15), (4v/3), (9r/5), (9v/12), (13r/9), (16r/8), (18v/13), (19r/14), (20r/3), (23r/12,17), (23v/18), (26r/9,15), (27v/17), (28v/1,11), (30v/12), (32v/18), (33v/5), (34v/20), (38r/11), (38v/6), (39r/18), (41v/7), (43r/17), (44v/5), (50r/17), (54v/17,20)...

Kelime için DLT'de "o kadar, onca, ona göre, şöyle" anlamları verilmiştir.[217] Clauson, *ol* işaret sözünün eşitlik biçimi olduğunu belirtmiştir.[218]

barça {< bar + ça}: Hep, bütün; hepsi.

(1v/11), (3r/9,20), (5v/9), (6r/15), (16v/19), (19v/5,19), (22v/15), (31r/19), (31v/2), (53v/16), (69r/19), (80v/15), (93r/18), (96v/19), (101r/21), (101v/2), (105r/3), (106v/1,20), (132r/5), (137r/9), (137v/10), (138v/15), (141r/19), (152r/16), {T153a/1}, {T154b/9), {T159a/4}, {T164b/4,5}, (165v/20), (189r/8), (207r/15,17,18), (208r/19), (213r/7,19), (213v/16), (215v/20), (216r/18,19), (216v/3,4,15,16), (217r/19), (219r/3), (219v/15,21), (220r/2)

Kelime DLT'de "bütün, hepsi" anlamlarıyla yer almaktadır.[219] Clauson, *bar* kelimesinin ekvatif hali olduğunu belirterek anlam bakımından aynı kelimeler ve Türkçenin çeşitli şivelerindeki kullanımları üzerinden örnekler vermiştir.[220]

ḳança {< ḳa + n + ça}: Nereye.

(41v/13), (45r/8,18), (50v/17), (51r/1), {T160a/13}, {164a/2}, {166b/5}, {168b/19}

Clauson, köken göstermemiş ancak kanyu ile aynı tabandan olduğunu öne sürmüştür.[221] Bu noktada "*kaç*, *kaçan*, *kalı*, *kanyu*, *kayda*" gibi kelimeler için ortak bir **ka*

[215] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 36.
[216] Eraslan, **a.g.e.**, s. 94-95.
[217] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 550.
[218] Clauson, **a.g.e.**, s, 172.
[219] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 574.
[220] Clauson, **a.g.e.**, s. 356.
[221] Clauson, **a.g.e.**, s. 634.

köküne işaret etmiştir.[222] Gülensoy, kelimenin açıklamasını < *ka* + *n* + *ça* biçiminde yapmıştır.[223]

niçe {< ni + çe: Nice, ne kadar; çok; nasıl.

(11r/10), (18v/14), (20r/13), (24r/16), (25r/10), (26r/1), (28v/1), (30r/17), (30v/5), (36r/19), (38r/11), (41v/1), (43r/9), (45r/13,17), (45v/20), (50v/21), (51v/6), (56v/2), (59r/8), (81r/21)... (119v/21), (142r/9), (146r/15), (204v/21)

Clauson, *ne* sözünün ekvatif hali olduğunu belirtmiştir.

+çAk, +çUk

İsimlerin sonuna gelerek küçültme, benzetme anlamlı yeni isimler türetmeye yaramaktadır. Gabain, küçültme bildiren bir olduğunu belirterek ekin bulunduğunu düşündüğü kelimelere örnekler vermiştir (*bıçak* < *bı* + *çaḳ*, *kolıçak* < *kol* + *çak*).[224] Ergin, sevgi ve küçültme işlevinde bir ek olduğunu, Eski Türkçede ç'li olmasına rağmen günümüze c'li şekillerinin ulaştığını, bunun yanında yapım eki işleviyle kullanımının azalmasına rağmen çekim eki işleviyle kullanımının arttığını tespit etmiştir. Ergin'e göre +cık, +cik, +cuk, +cük eki, yeniliğinden ve işlevinden hareketle +CAk ekinden türemiştir.[225] Gencan, eklendiği sözcüklerle iyice kaynaştığından dolayı işlekliğini yitirdiğini, sıfatlara eklendiğinde, ilişkinlik, özgülük gibi anlamlar kazandırdığını ifade etmiştir.[226] Bilgen, DLT'de küçültme işlevli isimler türettiğine *bürçek, kapurçak, örümçek* gibi kelimelerle örneklendirmiştir.[227] Erdal, ek ile ilgili iki ihtimal üzerinde durmaktadır. İlki, ekin +ç ve +Ak eklerinin birleşiminden ortaya çıkmış olma ihtimalidir.[228] İkincisi ise Orta Farsça ve Soğdcadan +(ı)cak biçiminde bir ekin ödünçlenmiş olma ihtimalidir.[229] Korkmaz, +CA eşitlik eki ve +ok pekiştirme ekinin kaynaşmasından meydana geldiğini; küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle yeni isimler türettiğini, Türkiye Türkçesine farklı işlevlerle ulaştığını belirtmiştir.[230] Eraslan, ekin işlevini

[222] Clauson, **a.g.e.**, s. 632.
[223] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 458.
[224] Gabain, **a.g.e.**, s. 43.
[225] Ergin, **a.g.e.**, s, 165.
[226] Gencan, **a.g.e.**, s. 207.
[227] Bilgen. **a.g.e.**, s. 13.
[228] Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II**, Wiesbaden, Turcologica 9, s. 44-46.
[229] Marcel Erdal, **A Grammer of Old Turkic I-II**, Leiden-Boston, Brill, 2004, s. 145.
[230] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 39.

"*küçültme ifadesi veren isimden isim yapma eki*" şeklinde tespit etmiş, +ç ve +k eklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[231]

bıçaḳ {< bı + çaḳ ~ biçek}: Bıçak.

(50r/10), (50v/12,13), (51r/7), (51v/1,3,5,7,8,9,10,11,12), (52r/14,19), (69v/14), (71r/16,17), (85r/17, 20), (85v/3,16), (162v/19), (240r/12), (241r/9)

Metinde bir örnekte (85r/17) biçek biçiminde yazılmıştır. Gabain, *+çak* eki ile ilgili örneklerde yer vermiştir.[232] Clauson, kelimeyi *bıç-* fiiline bağlamıştır.[233] Erdal, kelime hakkında birden fazla ihtimal üzerinde durmuştur. Bunların hepsini *bi* köküyle ilişkilendirmiştir. Bu köke *+çAk, +(ı)çAk* veya *+(X)ç* ve *+Ak* eklerinin getirilerek türetilmiş olabileceğini ifade etmiştir.[234] Eren, kesin bir biçimde *bıç-* kökünden geldiği görüşündedir ve "bıçak" anlamında *bı* köküne *+çAk* ekinin getirildiği yönündeki düşüncenin yanlış olduğunu ileri sürmüştür.[235] Taş, sözcükteki ekin *+çak* biçiminde göründüğünü ve Eski Türkçede *-Ak* eki bulunmadığından dolayı *bıç-* fiiline dayandığı görüşünün tartışmalı olduğunu belirtmiştir.[236] Gülensoy, sözcüğün *bıç- ~ biç-* fiilinden türediğini düşünenler arasındadır.[237] Kaçalin, *bıçaġına* yapısını açıklarken *bıçaḳ* ismini "çakı, delici ve kesici alet" anlamındaki *bı* köküne dayandırmış ve *bıç-* fiilinden gelemeyeceğini, *+çAk* eki getirilerek yapılan isimlerden örnekler vererek göstermiştir.[238] Yavuz Öz, sözcüğün *bi* isim kökünden *+çak* küçültme ekiyle türetilmiş olduğunu ve bu isim kökünün daha sonra kullanımdan düştüğünü belirtmiştir.[239]

çıpçuḳ {< çıp + çuḳ}: Serçe.

(130r/13)

Gülensoy, *çıp* kelimesini yansıma bir söz olarak kabul etmiş ve *+çuk* ekiyle yeni bir isim türetildiği görüşünü bildirmiştir.[240]

---

[231] Eraslan, **a.g.e.**, s. 95.
[232] Gabain, **a.g.e.**, s. 43.
[233] Clauson, **a.g.e.**, s. 293.
[234] Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II**, Wiesbaden, Turcologica 9, s. 47.
[235] Eren, **a.g.e.**, s. 50.
[236] Taş, **a.g.e.**, s. 28.
[237] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 139.
[238] Musatafa Kaçalin, **Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 625-627.
[239] Duygu Yavuz Öz, "Tarihî Türk Lehçelerinde Bi İsmi, Bıç – Fiili Ve Türevleri", **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C. 11, S. 1, 2024, s. 267.
[240] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 238.

ḳaŋlıçaḳ {< ḳaŋ + lı + çaḳ}: Kağnı benzeri küçük araba.

{T161a/15,17}

Clauson, *ḳaŋlı* kelimesini değerlendirirken anlamını ve çeşitli şivelerdeki kullanımını açıklamış ancak köken belirtmemiştir.[241] Eren, *ḳağnı* kelimesini ele aldığı maddede anlamı üzerinde durmuş ve bazı araştırmacıların kelimeyle ilgili düşüncelerine yer vermiştir.[242]

kerçek {kirtü + çek}: Gerçek.

(19r/20)

Kelimenin kökeni hakkında fikir birliği sağlanmamıştır. Ancak Eski Türkçede "doğru, gerçek" anlamında kullanılan *kėrtü* sözünden türemiş olma ihtimali kuvvetlidir.

örümçek {< örüm + çek}: Örümcek.

(220r/20), (220v/1)

"Örmek, bağlamak" anlamındaki *ör-* fiiline *-(ü)m* isim türetme ve ardından *+çek* isimden isim türetme ekleri gelmiştir. Clauson, *örüm* sözcüğünü *ör-* fiiline bağlamış ve ayrı bir maddede *örümçek* biçiminde gösterdiği sözün de *örüm* isminden türediğini belirtmiştir.[243] Gülensoy, sözcük için *< ör -(ü)m* biçimnde bir açıklama yapmıştır.[244] Taş, KB'de tespit ettiği *örüm* ismini değerlendirirken "örülmüş; çul" anlamını vermiş ve *ör-* fiilinden türediğini göstermiştir.[245]

topıçaḳ {< topuḳ + çaḳ}: İnatçı at; Arap atı; semiz at.

(137r/11), (140v/13)

Kelimenin anlamı, topuk sözüyle bağlantılı olduğnu düşündürmektedir.

yinçük {< īn + çük}: Diz, incik kemiği.

(35v/14), (74r/7), (150r/19), (150v/4), (165r/11,12), (223v/2)

[241] Clauson, **a.g.e.**, s. 634.
[242] Eren, **a.g.e.**, s. 200.
[243] Clauson, **a.g.e.**, s. 231.
[244] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 673.
[245] Taş, **a.g.e.**, s. 155.

Kelime, DLT'de geçen ve anlamı "aşağı doğru meyilli olan, iniş" biçiminde verilen *ïn* sözüne bağlanabilir. Clauson, *yïnçük* < *ïnçük* biçiminde bir gelişime işaret etmiştir.[246]

+çI

İsimlerin sonuna gelerek genellikle iş ve meslek adları türeten bir ektir. Metinde tespit edildiği kelimelerde henüz ünsüz uyumuna girmediği görülmektedir.Korkmaz, Türkçede kullanılan işlek eklerden biri olduğunu belirtmiş ve işlevlerini de maddeler halinde sıralamıştır. Bunların öne çıkanları; meslek ve uğraşı alanlarına ait adlar yapması, "sahiplik" anlamı taşıyan adlar yapması, alışkanlık anlamı taşıyan sıfatlar yapması ve bir düşünceye, inanışa sahip olma durumunu belirten sıfatlar yapması olarak gösterilebilir.[247] Banguoğlu, Türkçenin en verimli ekleri arasında yer aldığını ifade etmiş ve temel işlevlerini *kılıcı adı, sanatçı adı, alışkanlık sıfatları* vb. gibi isimler türetmek olduğunu belirtmiştir.[248] Ergin, Eski Türkçeden beri var olan ve işlekliğini kaybetmemiş bir ek olarak değerlendirmiştir. Ekin işlevleriyle ilgili örnekler vermenin yanı sıra tarihi seyriyle ilgili de detaylı bilgi vermiştir.[249] Gabain, yapanı bildiren bir isim türetme eki olarak ele almış ve bu ekle ilgili olarak aŋçı, yadçı ve orunçı örneklerini vermiştir.[250] Erdal, bu ekle ilgili açıklamalarında -gu+çı ve -(X)g+çı ekleriyle bağlantı kurmuştur. Yine bu kısımda *kançı, tamgaçı, aşçı* ve *kėmiçi* örneklerini vermiştir.[251] Gencan, çok işlek olduğunu ve gerektiği taktirde tüm adlara getirilebileceğini öne sürmüştür. Bu ekle türetilen sözcüklerde küçük anlam *ayırtılarıyla*; uğraşı ve meslek adları yapma, seven yanlısı olan anlamı taşıyan sıfatlar yapma, huy ve alışmış olma anlamı taşıyan sıfatlar yapma vb. işlevler ortaya çıktığını maddeler halinde tespit etmiştir.[252] Hacıeminoğlu, döneme ait metinlerde çok işlek bir biçimde kullanıldığını Türkçe köken ve ödünçleme isimlere getirilerek uğraşı ve meslek adları yaptığını ifade etmiştir.[253] Bilgen, DLT'de meslek mensubu isimler yapma işleviyle bulunduğunu tespit etmiştir. Örnek olarak da *ağıçı, ölütçi, tarıġçı* gibi kelimelere yer vermiştir.[254]

aşçı {< aş + çı}: Aşçı.

[246] Clauson, **a.g.e.**, s. 436.
[247] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 41-42.
[248] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 162-163.
[249] Ergin, **a.g.e.**, s. 157-159.
[250] Gabain**, a.g.e.**, s. 43.
[251] Erdal, **a.g.e.**, s. 110-112.
[252] Gencan, **a.g.e.**, s. 199-200.
[253] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 40.
[254] Bilgen, **a.g.e.**, s. 13-14.

(85r/11,15), (87v/12,13), (88r/3,9), (88v/16,21), {T170a/19}

"Yemek" anlamında *aş* kelimesinin sonuna +*çı* ekinin getirilmesiyle türetildiği açıktır.

atımçı {< atım + çı}: Okçu, nişancı.

(223r/9)

Atım ismine +*çı* isim türetme eki gelmiştir. Clauson, *atım* sözcüğünü ele almış ve *at-* fiilinden türediğini belirterek kullanım alanına değinmiştir.[255] Erdal, *-(X)m* ekiyle ilgili bölümde *atım* sözcüğüne yer vermiştir.[256] Bilgen, DLT'de tespit ettiği sözcüğün *at-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[257] Taş, geçişli eylemlerin nesnesine işaret eden isimler arsında yer vermiş ve *at-* fiilinden türediğini ifade etmiştir.[258]

avçı {< av + çı}: Avcı.

(186r/2)

Kelimenin *av* sözcüğünden türetildiği açıktır. DLT'de, ölçünlü Türkler tarafından "av" anlamında ve *āv* biçiminde kullanıldığı, Oğuzlar tarafından ise yine "av" anlamında ve *av* biçiminde kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir.[259]

ayaḳçı {< ayaḳ +çı}: İçki hazırlayap sunan.

(85r/10), (87v/12,13), (88r/3,6,13), (88v/14,15,16,21), (89r/6,9), (89v/20,21), (90r/4,21), (90v/1,2,10,15,16), (91r/21), (91v/16,18),

Kelime, "kadeh, çanak, kase" anlamlarına gelen *ayaḳ* sözünden türemiştir.

balıḳçı {< balıḳ + çı}: Balıkçı.

(144r/2), (145r/1)

Clauson, "balık; balık burcu" anlamlarına gelen *balıḳ* sözünden türediğini belirtmiştir.[260]

başçı {< baş +çı}: Önder, lider, kılavuz.

[255] Clauson, **a.g.e.**, s. 59.
[256] Erdal, **a.g.e.**, s. 291.
[257] Bilgen, **a.g.e.**, s. 65.
[258] Taş, **a.g.e.**, s. 155.
[259] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 564.
[260] Clauson, **a.g.e.**, s. 337.

(2r/14), (11r/17), (53v/16), (196v/17), (200v/12,15), (207v/21), (208r/3),

"Kafa, ser; önder, lider; ön kısım, uç" gibi anlamları olan *baş* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, kelimeyi "lider" anlamında baş sözcüğüyle ilişkilendirmiştir.[261] Erdal, kelimeye *+çI* ekiyle ilgili maddede değinmiş ve eklediği dipnotta da *başçı* sözcüğünün metinlerdeki kullanımına örnekler vermiştir.[262]

bitigçi {< bitig + çi}: Mektup yazan.

(103v/10)

Kelimenin *bitig* sözünden türetiği açıktır. Clauson, kelimeyi *bitig* ile ilişkilendirmiş ve buradan türetildiğini belirtmiştir.[263] Taş, kelimeyi açıklarken *biti-* fiiline *-gçI* ekinin getirildiğini ve sözcüğün bu yolla türetildiğini ifade etmiştir.[264] Kaçalin, *bıçağına* yapısını açıklarken *bıçaḳ* ismini "çakı, delici ve kesici alet" anlamındaki *bı* köküne dayandırmış *ve biti-* (< *bi* + *t* + *i-*) fiilinin de buradan türediğini belirtmiştir.[265]

bözçi {< böz (Sür.) + çi}: Dokumacı, bez dokuyan.

(18r/7,13,16,19), (18v/1,2,3,5,18,21), (19r/3), (31r/21), (35v/2), (169v/6), (221r/1),

Clauson, "pamuklu kumaş" anlamında *böz* sözcüğüne götürmüş ve "dokumacı ya da pamuklu kumaş satan kişi" için kullanıldığını belirtmiş ancak *böz* için bir köken belirtmemiştir.[266] Korkmaz ve Keskin; yaptıkları çalışmada *böz* isminin kökenine de değinmişler ve bu konuda sözcüğün Türkler arasındaki kullanımının eskiliğine, Çuvaşçadaki varlığına dayanarak Rona-Tas'ı ve Berthold Laufer'i de kaynak gösterip İpek Yolu vasıtasıyla Çin'e kadar ulaşıp ticaret yapan Süryani topluluklarının diline işaret etmişlerdir.[267]

ėlçi {< ėl + çi}: Elçi.

(64v/21), (87v/15,17), (88r/5), (137r/8), (138v/19), (148v/18), (149r/10,16), (174r/8,9,10,14,15,16,20,21), (230r/20), (231r/7,12), (232v/15,16)

---

[261] Clauson, **a.g.e.**, s. 378.
[262] Erdal, **a.g.e.**, s. 111.
[263] Clauson, **a.g.e.**, s. 390.
[264] Taş, **a.g.e.**, s. 130.
[265] Musatafa Kaçalin, **Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 625-627.
[266] Clauson, **a.g.e.**, s. 304.
[267] Feryal Korkmaz; Berker Keskin, "İpek Yolundaki Eski Uygur Ticari İlişkileri", **Uluslararası İpek Yolu Sempozyumu -Türkiye İle Kore Arasında Uygarlıkların Etkileşimi- Bildirileri**, İstanbul, 2018, s. 94-109.

"Ülke, vilayet; halk, saltanat" gibi anlamları olan *il ~ ėl* sözcüğüne *+çi* ekinin gelmesiyle türemiştir. Clauson, kelimenin anlamına değinmiş ve çeşitli şivelerdeki kullanımına örnekler vermiştir.[268]

eşikçi {< eşik + çi}: Kapıcı.

(111r/4)

"Kapı" anlamında *eşik* sözcüğünden türediği açıktır.

etmekçi {< etmek ~ ötmek + çi}: Ekmekçi.

{T166b/4}, (178v/19), (179r/1)

"Ekmek" anlamında *etmek* sözcüğüne *+çi* ekinin gelmesiyle türemiştir.

fālçı {< fāl (Ar.) + çı}: Falcı.

(227v/12)

Kelime metin içerisinde tek bir yerde ve birleşik fiil oluştururken kullanılmıştır. Arapça *fāl* sözcüğünün sonuna *+çı* eki getirilerek türetilmiştir.

işçi {< iş + çi}: İşçi.

(137r/9), (187v/4,13)

"Vazife, görev" anlamlarında *iş ~ īş* sözcüğüne *+çi* ekinin gelmesiyle türemiştir. Clauson, kelimenin anlamı ve çeşitli tarihi şivelerdeki durumu hakkında bilgi vermiştir.[269] Gülensoy, *< īş + çi* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[270]

ḳapuġçı {< ḳapuġ + çı}: Kapıcı, nöbetçi, bekçi.

(134v/21), (147v/8,16), (158v/20), (159r/2), {T175b/13}, (232v/18), (238r/19)

"Kapı" anlamındaki *ḳapuġ ~ ḳapaġ* sözcüğüne *+çı* eki getirilerek türetilmiştir. Clauson, kelimenin anlamını vermiş ve *ḳapıġ* sözcüğünden türediğini belirtmiştir. Çeşitli şivelerdeki kullanımına örnekler vermiştir.[271] Erdal, *-(ı)g* ekini değerlendirirken *kapıg/kapag*

[268] Clauson, **a.g.e.**, s. 129.
[269] Clauson, **a.g.e.**, s. 257.
[270] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 441.
[271] Clauson, **a.g.e.**, s. 584.

biçiminde aynı olduğunu düşündüğü sözcüğü ele alarak kapıgçı ve kapagçı sözcüklerinden de bahsetmiştir.[272]

kimiçi {< kimi + çi}: Gemici.

(155v/18), (156r/5)

"Gemi" anlamında *kimi ~ kėmi* sözcüğünden *+çi* ekiyle türemiştir.

ḳoyçı {< ḳoy + çı}: Çoban.

{T172b/6}, {T175a/14}, (157v/10), (157v/13), (158r/6), (178r/16,18), (216v/4), (220v/5)

"Koyun" anlamında *koy ~ kon ~ koŋ* sözcüğüne *+çı* ekinin getirilmesiyle türetilmiştir. Clauson, kelimeyi Eski Türkçeden itibaren görülen koŋ sözcüğüyle ilişkilendirmiştir. Bu kısımda Türkçenin çeşitli şivelerine ait verdiği örneklerde, kelimede bir n ~ y nöbetleşmesi olduğunu da belirtmiştir.[273] Erdal ve Tekin de bünyesindeki nöbetleşmeye gönderme yaparak sözcüğün açıklamasını *koň+çı* biçiminde yapmıştır.[274]

küniçi {< köni + çi}: Kıskanç.

(28r/12), (45v/18)

Kelime metinde iki yerde geçmekte ve her ikisinde de birleşik fiil kurmaktadır. "Kıskanç" anlamındaki[275] *küni* sözcüğüne *+çi* eki getirilerek türetildiği açıktır.

otaçı {< otaç + çı}: Tabip, hekim.

{T160b/6,8,9}, (170v/7,11), (171r/2)

Clauson kelimenin *ota-* fiilinden türetildiği görüşündedir.[276] Erdal, kelimenin etimolojisini **ot + aç + çı* şeklinde yapmıştır.[277] Taş da Erdal'ın açıklamasına işaret ederek o yönde bir değerlendirmede bulunmuştur.[278]

satıġçı {< satıġ + çı}: Satıcı, tüccar.

(78r/9), (96v/9), (161r/8), (161v/3)

[272] Erdal, **a.g.e.**, s. 190.
[273] Clauson, **a.g.e.**, s. 634.
[274] Erdal, **a.g.e.**, s. 112; Tekin, **a.g.e.**, s. 81.
[275] Boeschoten, **A Dictionary of Early Middle Turkic**, Brill, Leiden-Boston, 2023, s. 183.
[276] Clauson, **a.g.e.**, s. 44.
[277] Erdal, **a.g.e.**, s. 113.
[278] Taş, **a.g.e.**, s. 24.

Kelimenin *satıg* sözcüğüne *+çı* getirilerek türetilmiş olduğu açıktır. Clauson ve Erdal kelime hakkında açıklama yapmış, her ikisi de *satġuçı* kelimesi ile ilşkilendirmiş ve aralarındaki anlam farklılığına değinmiştir.[279] Taş, kelimeyi *sat-* fiiline bağlamış ve bundan -gçı ekiyle türetildiğini öne sürmüştür.[280]

savçı {< sav ~ sab + çı}: Elçi, peygamber.

(2r/13), (53v/15), (61v/6), (65v/6), {T166a/3}, (129r/18), (156v/5), (158v/1)

"Söz, haber, anlatı, hikaye" gibi anlamlara gelen *sav* sözcüğüne *+çı* eki getirilerek türetilmiştir. DLT'de "peygamber" anlamının yanı sıra Oğuzlarda dünürler arasında haber taşıyan kişiler için de kullanıldığı belirtilmiştir.[281] Clauson, anlamı ve Türkçenin çeşitli şive ve diyalektlerindeki kullanımı ile ilgili açıklamalar yapmıştır.[282] Erdal, yer verdiği kısım itibarıyla türetillirken *+çı* ekinin kullanıldığına işaret etmiş ve anlamıyla ilgili bilgi vermiştir.[283] Gülensoy, < *sav + cı* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[284]

sıġırçı {< sıġır + çı}: Çoban, sığır besleyen.

(128v/7), (132r/16,21)

Kelimenin "sığır, büyükbaş hayvan" anlamındaki *sıġır ~ sıyır* sözcüğünden türetildiği görülmektedir.

tapuġçı {< tapuġ + çı}: Hizmetçi.

(101v/7), (106r/3), (182v/11), (243v/16)

"Hizmet, ibadet; bağlılık" gibi anlamları olan *tapuġ ~ tapıġ* sözcüğünden türemiştir.

tarıġçı {< tarıġ + çı}: Çiftçi.

(15v/12)

"Darı, buğday, tohum" gibi anlamları olan *tarıġ* sözcüğünden türemiştir.

Clauson, kelimenin anlamıyla ilgili olarak verdiği bilgilerin yanında, "çiftçi" anlamını karşılamak için Oğuzların *tarıdaçı*, diğer Türklerinse *tarıġçı* ifadelerini kullandıklarını da

[279] Erdal, **a.g.e.**, s. 372; Clauson, **a.g.e.**, s. 801.
[280] Taş, **a.g.e.**, s. 131.
[281] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 810.
[282] Clauson, **a.g.e.**, s. 785.
[283] Erdal, **a.g.e.**, s. 135.
[284] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 742.

belirtmiştir.[285] Bilgen; kelimenin *tarı-* fiilinden, *-gçı* ekiyle türetildiği görüşünü öne sürmüştür.[286] Erdal, kelimenin *tarıġ* sözcüğünden geldiğini ve buradaki ekin *kügçi*, *ötegçi* gibi kelimelerde yer alan *-(X)gçI* biçimindeki fiillere gelen ekle karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir.[287] Taş da kelimeyi "serpmek" anlamındaki *tarı-* fiiline dayandırmış ve bundan *-gçı* ekiyle türetildiğini ifade etmiştir.[288]

tėmürçi {< tėmür + çi}: Demirci.

(239r/19)

Kelime "demir" anlamında *tėmür ~ temir* sözcüğünden türetilmiştir.

tėveçi {< tėve + çi}: Deveci.

(180r/1), {T158b/18}, (188r/3,4,10), (188v/9), (239r/20)

Kelime "deve" anlamındaki *tėve ~ tebe* sözcüğünden türetilmiştir.

yalġançı {< yalġan + çı}: Yalancı.

(72v/9), (154v/1), (155r/1), (204v/4), (229r/16)

"Yalan" anlamındaki *yalġan* sözcüğünden türemiştir.

yarġuçı {< yar + ġu}: Hüküm veren.

(181v/19)

"Yargı, hüküm" anlamındaki *yarġu* sözcüğünden türemiştir.

yıġaççı {< yıġaç + çı}: Marangoz.

(24r/3), {T161a/17}, {T168b/2}, {T170b/11}

"Ağaç" anlamındaki *yıġaç* sözcüğünden türemiştir.

yolçı {< yol + çı}: Kılavuz.

(53v/17), (101r/19), (129r/17), (218r/18)

[285] Clauson, **a.g.e.**, s. 541.
[286] Bilgen, **a.g.e.**, s. 52.
[287] Erdal, **a.g.e.**, s. 135.
[288] Taş, **a.g.e.**, s. 130.

"Yol, çare, adet, usül" anlamlarındaki *yol* kökünden türemiştir. Clauson, yol kökünden türediğini belirtmiş ve farklı metinlerdeki anlam değişiklikleri üzerinde durmuştur.[289] Erdal, +çı ekinden bahsederken örnekler arasında sözcüğe yer vermiş ve "kılavuz" anlamında olduğunu belirtmiştir.[290] Gülensoy da < *yol* + *çı* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[291]

yorumçı {< yor - (u)m + çı}: Yorumcu,tabirci, rüya tabircisi.

(38r/2)

"Yorumlamak, tabir etmek" anlamlarındaki *yor-* ~ yör- ~ yorı- fiilinden türetilen "yorum, tabir, rüya tabiri" anlamlarındaki *yorum* sözcüğüne +*çı* eki getirilmiştir.

yumuşçı {< yumuş + çı}: İşçi, çalışan; hizmetçi.

(183r/21), (187v/4), (188r/12)

"Çalışma, hizmet, vazife" anlamlarındaki *yumuş* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *yumuş* sözcüğünden geldiğini belirtmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[292] Erdal,"birini göndermek" anlamında değerlendirdiği *yumşa-* fiilinden bahsederken *yumuş* sözcüğüyle ilişkili olabileceğine işaret etmiştir.[293]

zindāncı {< zindān (Far.) + çı}: Zindancı, gardiyan.

(87r/16), (91r/9), (187v/15)

Farça kökenli ve "karanlık yer, yeraltı hapishanesi" gibi anlamları olan *zindan* sözcünden türetilmiştir.

+çIn

Gencan, ekle ilgili maddede bu ekten yararlanılarak türediğini düşündüğü bazı isimleri sıralamıştır (*bıldırcın, güvercin, kaşıkçın, balıkçın, dokurcun*). Banguoğlu, bazı kuş adlarında rastladığımız (*balıkçın, güvercin, bıldırcın* gibi) ve pek işlek olmayan bir ek olduğu bilgisine yer vermiştir.[294] Korkmaz, isimden isim yapan ekler arasında gösterdiği ekin işlek olmadığını, +CIl/+CUl ekiyle benzer işleve sahip olduğunu ve birkaç kuş adı türettiğini ifade etmiştir (*balıkçın, bıldırcın, güvercin, kaşıkçın* gibi). Aynı türden isimlerin anlam bakımından

[289] Clauson, **a.g.e.**, s. 921.
[290] Erdal, **a.g.e.**, s. 113.
[291] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1156.
[292] Clauson, **a.g.e.**, s. 939.
[293] Erdal, **a.g.e.**, s. 427.
[294] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 166.

birbiriyle karıştırılmaması için sözcüğün son sesinde bir /l/>/n/ değişmesi gerçekleştiği izlenimi olduğunu da belirtmiştir.[295] Taş, incelemesini yaptığı Kutadgu Bilig metni içerisinde bu ekin yalnızca *kökçin* kelimesinde benzerlik sıfatı türettiğini tespit etmiştir.[296] Taradığımız metin içerisinde ek yalnızca *buldurcın* sözcüğünde tespit edilmiştir.

buldurcın {< buldur + cın}: Bıldırcın.

(118v/9), (210r/19)

Clauson, DLT'de geçen *budursın* isminin *buldursın* biçiminin daha eski olduğu görüşünü bildirmiştir. Bu sözcükteki /l/ sesinin düşmüş olabileceğini ve *+sın* ekinin çok seyrek karşılaşılan bir ek olduğunu belirtmiştir. Kuş isimleri türeten *-çın, -sıl, -çıl* ekleriyle aynı işleve sahip olması ihtimaline işaret etmiştir.[297] Gülensoy, sözcüğü ele alırken **buldur* ismine *+sın* biçiminde kuş adları türeten bir ek geldiğini ileri sürmüştür (<**buldur* + *sın*).[298]

+Da

Türkçenin durum eklerinden olmasına rağmen çeşitli örneklerde kalıplaşarak yeni sözcükler türettiği görülmektedir. Gabain, *+tA* olarak aldığı ekin seyrek de olsa isimlerden sıfat yaptığını belirtmiş ve Uygur Türkçesi metinlerinde görülen "kanlı" anlamındaki *ḳanta* örneğini vermiştir. Ayrıca Brockelmann'a atıfla DLT'de geçtiğini düşündüğü "ok atımı" anlamında *oḳta* sözcüğüyle karşılaştırılması notunu da düşmüştür.[299] Taş, Kutadgu Bilig metni ile ilgili yaptığı çalışmada aslında bulunma durumu ifade eden *ve +te* biçiminde gösterdiği ekin yalnızca *erte* sözcüğünde zaman zarfı türettiğini belirtmiştir.[300]

ėrte {< ėr + te}: Sabah; yarın; önce.

(77r/19), (99r/18), {T171a/19}, {T171b/1}, (249v/2)

"Erken" anlamında *ėr* sözcüğüne *+te* ekinin gelerek kalıplaşması sonucunda ortaya çıkmıştır. Clauson, anlamı üzerinde durmuş ve köken belirtmemiştir.[301] Taş, bulunma durumu

[295] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 45.
[296] Taş, **a.g.e.**, s. 33.
[297] Clauson, **a.g.e.**, s. 309.
[298] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 141.
[299] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.
[300] Taş, **a.g.e.**, s. 84.
[301] Clauson, **a.g.e.**, s. 202-203.

eki olan +*te* ekiyle bu sözcükte bir zaman zarfı türetildiği tespitinde bulunmuştur.[302] Gülensoy, < *ėr* + *te* biçiminde bir açıklama yapmış ancak DLT'de bulunan "geçmek" anlamındaki *ėrt*- fiilini de göz ardı etmemek gerektiğini ifade etmiştir (< *ėrt* - *e*).[303]

+daş

Türkçede, isimlere "birlikte, denk olma ve benzer olma" gibi işlevlerle gelen isim türetme eklerindendir. Gabain birleşik bir ek olarak düşünmüş (/+ta/ + /+ş/ veya /+ta/ iş) ve beraberlik, ortaklık, yoldaşlık bildirdiğini tespit etmiştir.[304] Ergin, +daş/+taş olarak gösterdiği ekin "eşlik, ortaklık, mensubiyet ve bağlılık" ifade eden yeni isim ve sıfatlar türettiğini ve son önemlerde kullanılırlığının arttığını ifade etmiştir.[305] Gencan, bu ekle türetilen kelimelerde ortaklık, eşitlik ve birlik anlamı olduğunu, eskiden çok işlek olmamasına rağmen son dönemlerde işlekleştiğini ifade etmiştir.[306] Banguoğlu, Türkçede az verimli olmakla birlikte anlatımı belirli olan ve eşlik adları ile sıfatlar yapan bir ek olduğunu karındaş > kardeş, yoldaş, arkadaş, addaş > adaş, sınırdaş gibi örneklerle göstermiştir.[307] Bilgen, ekin DLT'de ortaklık ve eşitlik anlamı taşıyan isimler türettiğini *tüdeş* (tü "tüy" + deş) ve *kirdeş* (kir "ev" Moğ. ger + deş) gibi sözcüklerle ortaya koymuştur.[308] Korkmaz, isimlerden "ortaklık, beraberlik" bildiren isim ve sıfatlar için kullanıldığını, Türkçeleştirme döneminde daha da işteşlik kazandığını belirtmiştir.[309]

emügdaş {< emüg ~ emük ~ emik + daş}: Süt kardeş.

(227v/9)

"Göğüs, meme" anlamındaki *emüg ~ emük ~ emik* sözcüğünden türemiştir.

ḳardaş {< ḳā + daş}: Kardeş.

(29v/17), (56v/13)

"Aile; akraba, hısım" anlamlarına gelen *ḳā* sözcüğünden türediği düşünülebilir. Gabain, +*daş* ekiyle ilgili yaptığı açıklamalara ek olarak *ḳarındaş* ve "akraba" anlamında

[302] Taş, **a.g.e.**, s. 84.
[303] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 340.
[304] Gabain, **a.g.e.**, s. 46.
[305] Ergin, **a.g.e.**, s. 167-168.
[306] Gencan, **a.g.e.**, s.202-203.
[307] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 169.
[308] Bilgen, **a.g.e.**, s. 15.
[309] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 46.

ḳadaş sözcüklerini vermiş, *ḳardaş* ismine yer vermemiştir.[310] Clauson, *ḳarındaş* sözcüğünün bazı güneybatı ve kuzeybatı diyalektlerinde kısaltılarak *ḳardaş* biçiminde kullanıldığını belirtmiştir.[311] Eren, sözcüğe *ḳardeş* biçiminde yer verip, *ḳardaş* ve *ḳarındaş* ile ilgili açıklamalar yapmış, çeşitli şivelerde nasıl kullanıldığı hakkında örnekler vermiştir.[312] Taş, *ḳardaş* sözcüğü ile ilgili olarak *ḳardeş* < *ḳarındaş* açıklamasının seslik bakımdan güç olduğuna vurgu yaparak *kardeş* < **ḳā* + *daş* biçiminde bir açıklama önermiştir.[313]

ḳarındaş {< ḳarın + daş}: Kardeş.

(11r/7), (16v/8), (17r/15), (17v/2,9), (18r/4), (36v/18,22), (37r/3), (39v/1), (41r/3), (45v/3,5,7,14), (46r/11), (50r/10), (56v/18), (70v/3), (81r/16), (86v/20), (186r/6)...

"Karın, mide" anlamlarındaki *ḳarın* sözcüğünden türemiştir. *Ḳardaş ~ ḳarandaş* ile karşılaştırarak değerlendirilebilir. Gabain, *+daş* ekiyle ilgili yaptığı açıklamalarda örnek olarak "akraba" anlamında *ḳadaş* sözcüğüyle birlikte yer vermiştir.[314] Clauson, *ḳarın* sözcüğünden geldiğini belirtmiş, anlamı üzerinde durmuştur.[315] Eren, sözcüğe *ḳardeş* biçiminde yer vermiş, *ḳardaş* ve *ḳarındaş* ile ilgili açıklamalar yapmış, çeşitli şivelerde nasıl kullanıldığını örneklendirmiştir.[316]

ḳayaş {< *ḳā + daş}: Akraba, hısım.

(181r/19)

"Arkadaş, akraba" anlamlarındaki *ka* sözcüğünden türediği düşünülebilir. Clauson, *ḳadaş* ile ilgili açıklamalarında *ḳayaş* sözcüğüne yer vermiş ve bu kelimeden dönüştüğünü belirtmiştir.[317] Kök olarak kabul edebileceğimiz sözcüğe gelen ekin ilk sesinde, Türkçede sık görülen ve burada da gerçekleşmiş olma ihtimali kuvvetli bir d > y değişmesi (*ayaḳ* < *adaḳ*, *ḳaygu* < *ḳaḍgu, kėyin* < *kėdin* vb.) mümkündür. Taş, *ḳadaş* sözcüğünün açıklamasını yaparken *ḳā* köküne işaret etmiş ve *ḳardaş* (*kardeş* < **ḳā* + *daş)* sözcüğünün de aynı kökten türemiş olabileceğini belirtmiştir.[318]

ḳoldaş {< ḳol + daş}: Arkadaş, dost.

---

[310] Gabain, **a.g.e.**, s. 46.
[311] Clauson, **a.g.e.**, s. 662.
[312] Eren, **a.g.e.**, s. 212.
[313] Taş, **a.g.e.**, s. 34.
[314] Gabain, **a.g.e.**, s. 46.
[315] Clauson, **a.g.e.**, s. 662.
[316] Eren, **a.g.e.**, s. 212.
[317] Clauson, **a.g.e.**, s. 607.
[318] Taş, **a.g.e.**, s. 34.

(18v/20), (22v/19,21), (29v/16), (35v/12), (44r/15), (46r/18), (58r/10,15), (84v/18), (85r/21), (88v/10), (113v/13), (134r/14), (135v/1,18), (157r/6), {T166b/8,11}, (195r/8), (195v/19,21), (196r/3), (198v/18), (206v/21), (208v/3), (212r/11), (217r/4), (227v/7,8,16), (233r/21), (233v/6,10,15,19), (236v/12), (239r/2), (242r/3,4), (246r/5)

"El, kol" anlamında *ḳol* sözcüğünden türemiştir. Sözcük bazı örneklerde *kılmak, bolmaḳ, bėrmek* gibi yardımcı fiillerle birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, "arkadaş, yoldaş" anlamını vermiş ve ḳol köküne bağlamıştır.[319] Erdal, +daş ile ilgili açıklamalarında bu sözcüğe de yer vermiş ve DLT'deki "soylu kimselerin hizmetkarları" anlamının, *ḳuldaş* biçiminde okuma önerisini ortaya çıkarabileceğini belirtir.[320] Gülensoy, < *ḳol* + *daş* (< *ḳōl* + *daş*) biçiminde bir açıklama yapmıştır.[321]

yaşdaş {< yaş + daş}: Akran.

(209r/19)

"Yaş, ömür" anlamlarındaki *yaş* sözcüğünden türetmiştir. Metinde tek bir örnekte ve *bolmak* yardımcı fiili ile birleşik fiil oluşturmuş biçimde tespit edilmiştir.

+dem

Türkçede işlek olmayan isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, *+ta-m* biçiminde birleşik ek olarak gösterdiği ve işleklik bakımından seyrek olarak nitelendirdiği ekin *birdem, birtem, bogdam* ve *kündem* gibi sözcüklerde görüldüğünü tespit etmiştir.[322] Banguoğlu, Türkçenin tarihi metinlerinden tespit edilen *kündem, erdem, öktem, teŋridem, tildem* gibi sözcüklerden ekin varlığının tespit edilebildiğini belirtmiştir.[323] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında tek bir sözcükte (*erdem*) tespit etmiştir.[324] Erdal da ekin *+da-(X)m* biçiminde birleşik olma ihtimaline işaret etmiş ve *birtem, erdem, kestem, kündem, tüzdem* gibi sözcüklerin yapısında bulunduğunu aktarmıştır.[325] Korkmaz, *+dA-m* biçiminde bir birleşik ek olduğunu göstermiş ve tarihi süreç içerisinde işlekliğini yitirdiğini, bunun yanında Türkçeleştirme çalışmaları sırasında *yordam, erdem* gibi sözcüklerle birlikte tekrar işleklik

[319] Clauson, **a.g.e.**, s. 619.
[320] Erdal, **a.g.e.**, s. 119.
[321] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 535.
[322] Gabain, **a.g.e.**, s. 46.
[323] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 168.
[324] Bilgen, **a.g.e.**, s. 15.
[325] Erdal, **a.g.e.**, s. 68-70.

kazandırılmaya çalışıldığını ifade etmiştir.[326] Tekin, eski Türk yazıtları ile ilgili yaptığı çalışmada ekin yalnızca *erdem* sözcüğünde bulunduğunu belirtmiştir.[327]

erdem {< er + dem}: Erdem, fazilet.

(2v/8), (104r/19), (107v/13), (125v/12)

Gabain, işlekliğinin seyrek olduğunu belirttiği bir ekle türetildiğine işaret etmiştir.[328] Clauson, sözcüğün *er* isminden geldiğini belirtmiş ve çeşitli yönlerden ele almıştır.[329] Erdal, *+dAm* ekiyle ilgili yaptığı açıklamalarda yer verdiği sözcüğe, Eski Türkçe devri metinlerindeki anlamı gelişmesi ve kullanım alanı yönünden yaklaşmıştır.[330] Gülensoy, sözcüğü *erde-* fiiline bağlamış *ve* açıklamasını < er + de - m biçiminde yapmıştır.[331]

+den

Tarihi süreç içerisinde işlekliğini yitiren ek, taranan metinde tek bir sözcükte tespit edilmiştir (*özden*). Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmada bu ekin yalnızca *uldan* sözcüğünde görüldüğünü belirtmiştir.[332] Nalbant ise yine DLT'de *aydın*, *izden* ve *uldan* sözcüklerini örnek göstererek +dAn ve +dIn eklerinin aynı ek olduğuna işaret etmiş ve ekin tek heceli yapılara geldiğini belirtmiştir.[333]

özden {< öz + den}: Uzun; hür, serbest; asil, seçkin.

(85v/13)

"Öz, nefis; ruh, gönül; orta, merkez" gibi anlamları olan *öz* sözcüğüne *+den* eki getirilerek türetilmiştir.

+DI, +DU

İşleklik bakımından seyrek olan eklerdendir.Genelde zarf görevli sözcükler türetmede kullanılmıştır. Gabain, ekin ortak Altay dilinden Türkçeye ulaştığını, işlek olmadığını, bazı

[326] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 46.
[327] Tekin, **a.g.e.**, s. 81.
[328] Gabain, **a.g.e.**, s. 46.
[329] Clauson, **a.g.e.**, s. 206-207.
[330] Erdal, **a.g.e.**, s. 68.
[331] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 336.
[332] Bilgen, **a.g.e.**, s.15.
[333] Mehmet Vefa Nalbant, **Dīvānü Luġati't-Türk Grameri-I İsim**, Bilgeoğuz Yaynları, İstanbul, 2008, s.110.

tabanı kullanımını yitirmiş yer belirleyicilerinde (*öŋdürti*) görülebildiğini tespit etmiştir.[334] Ergin, ekin tabiat taklidi seslerde kullanım alanı bulduğunu belirtmiştir (*parıltı*, *cıvıltı*, *şırıltı*).[335] Gencan, ekin yansımalara -il ve -ir parçaları getirildikten sonra kullanım alanı bulduğunu, eski çağlardan beri bu şekilde bir türetme biçimi bulunduğunu ifade etmiştir.[336] Banguoğlu, isimlere gelen ve aşağılama, küçültme anlamları olan +*ti* ekiyle, fiillere gelen -*inti* eki arasında bir ilişki olduğunu, yansılama adlarında canlılığını koruduğunu ifade etmiştir.[337] Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmada, +dI ekinin zaman zarfı yaptığını ve sadece "şimdi" anlamındaki emdi sözcüğünde bulunduğunu tespit etmiştir. Yine tespitlerine göre +dU ekininse iki farklı işlevinden ilkinin ikilik ismi yapmak (yamdu "kasık" <*yam +du), ikincininse küçültme ismi yapmak olduğunu ifade etmiştir (ḳardu "fındık büyüklüğündeki buz" <ḳar +du).[338] Tekin, eski Türk yazıtlarında tespit ettiği kadarıyla +tI, +dI biçiminde gösterdiği ekin isimlerden zarf türetme görevinde olduğunu belirlemiştir (*amtı*, *ekinti*, *edgüti*, *ḳatıġtı*).[339] Korkmaz, *+tI/+tU* biçiminde gösterdiği ekin işlek olmadığını belirtmiş ve işlevi konusunda bir açıklık bulunmasa da *-IntI* ekindeki işlev koşutluğundan dolayı "aşağılama, küçük görme" görevinde bir ek olduğunu belirtmiştir.[340]

imdi {< ėmdi < am + dı}: Şimdi.

(2v/16), (8v/20), (10v/17), (12v/11), (15r/20), (22v/1), (24r/3), (28v/3), (31v/16), (32v/15), (36v/17), (41r/2), (42v/18), (43v/21), (44r/12), (49r/17), (50v/5), (158v/6)...

Clauson, sözcüğün anlamı hakkında bilgilere ve çeşitli dönemlere ait metinlerden örneklere yer vermiştir. Köken olarak "şimdi, şu an" anlamında **am* ismine bağlamıştır.[341] Tekin, +tI/+dI biçiminde gösterdiği ekin **am* ismine geldiğini belirtmiş ve Hakasça "şimdi, şu an" anlamında *am* sözcüğüne işaret etmiştir.[342] Taş, isimden isim türeten +dI ekiyle ilgili kısımda ele aldığı kelimenin kökeni ile ilgili Tuvaca "şimdi" anlamında *am*, Koybalca *am* ve *am-ok*, Moğolca "istenilen zamanda bitirmek, dakik olmak" anlamlarında *amci-* ve Halhaca *amci-* sözcüklerine işaret etmiştir.[343]

---

[334] Gabain, **a.g.e.**, s. 111.
[335] Ergin, **a.g.e.**, s. 177.
[336] Gencan, **a.g.e.**, s. 239.
[337] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 202-203.
[338] Bilgen, **a.g.e.**, s. 16.
[339] Tekin, **a.g.e.**, s. 85.
[340] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 66.
[341] Clauson, **a.g.e.**, s. 156-157.
[342] Tekin, **a.g.e.**, s. 85.
[343] Taş, **a.g.e.**, s. 35.

+dın (1)

Tarihi süreç içerisinde işlekliğini yitiren ek, taranan metinde tek bir sözcükte tespit edilmiştir (*aydın*). Nalbant, yine DLT'de *aydın, izden* ve *uldan* sözcüklerini örnek göstererek +dAn ve +dIn eklerinin aynı ek olduğuna işaret etmiş ve ekin tek heceli yapılara geldiğini belirtmiştir.[344]

aydın (< ay + dın): Parlak, ışıklı.

(71v/9)

Clauson, *ay* ismine bağlamış ve anlamıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[345]

+dın (2)

Genel olarak zarf türetme işlevinde kullanılan ekin ayrılma durumu ekiyle aynı olduğu düşünülmektedir. Gabain, Türkçede iki farklı ek olarak bulunduğunu tespit etmiştir. Bunlardan birini isimden isim türeten ekler içerisinde, diğerini ise isimlerden sıfat türeten ekler içerisinde değelendirmiş ve kökeninin ayrılma durumu eki ile aynı olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur.[346] Tekin, +DXn olarak gösterdiği ekin isimlerden yer ve yön bildiren zarflar türettiğini örneklerle göstermiştir.[347]

astın {< as + tın}: Alt, altında; alçak, bayağı.

(44r/3,16), (45r/3), (46r/17), (61r/18), (211v/4)

"Alt, aşağı" anlamındaki **as* kökünden geldiği düşünülebilir. DLT'de yer alan *ast* ve *asra* sözcükleri **as* ismine işaret etmektedir.[348] Clauson, sözcüğe yer vermiş ancak tam anlamıyla bir köken belirtmemiş, *alt* sözcüğü ile karşılaştırmaya yönlendirmiştir.[349] Erdal, sözcüğü *asra* ile ilişkilendirmiş, Clauson'un *alt* ile ilişkilendirme önerisine karşı çıkmıştır.[350] Tekin, eski Türk yazıtlarında yer alan *asra* sözcüğünü ele alırken KB'deki *astın* sözcüğüne

[344] Mehmet Vefa Nalbant, **Dīvānü Luġati't-Türk Grameri-I İsim**, Bilgeoğuz Yaynları, İstanbul, 2008, s.110.
[345] Clauson, **a.g.e.**, s. 268.
[346] Gabain, **a.g.e.**, s. 46, 48, 64.
[347] Tekin, **a.g.e.**, s. 81.
[348] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 559.
[349] Clauson, **a.g.e.**, s. 242.
[350] Erdal, **A Grammer of Old Turkic I-II**, Leiden-Boston, Brill, 2004, s. 182.

işaret ederek **as* köküne gitmenin uygun olacağını belirtmiştir.[351] Bilgen ve Taş, Orhun Türkçesinde görülen *asra* sözcüğüne işaret ederek bir **as* köküne gitmişledir.[352]

kėḍin {< *kė + din}: Sonra; arka.

(4v/4,12), (5r/2), (5v/8,17,18), (6v/7,11,17,19), (7r/7,19), (8v/10), (9v/14), (12v/10,13), (14r/14), (15v/4), (17r/1), (17v/17), (19r/4,19), (19v/2,4,5,6), (19v/11), (20v/2,10), (22v/3), (25r/19), (25v/11), (26v/2), (27r/2), (27v/15), (28r/4,6,8), (28v/13), (29r/2), (30v/13,15,17), (31r/2,9,12), (31v/14,20), (32v/12), (33r/18), (35r/21), (36v/10), (37r/15), (37v/4,5), (38v/11), (40v/21), (41v/1,8), (42r/20), (43v/8), (44r/2), (44v/14), (47r/4,20), (49r/5,18), (49v/8), (51v/4), (54r/4,18), (54v/6,18), (56r/3,5,9), (56v/4), {T167a/12}...

Kisre ve *kėrü* gibi sözcükler düşünüldüğünde "arka, geri" anlamında bir **kė* köküne dayandırılabilir. Clauson, **ke* köküne dayandırmış ve çeşitli metinlerden örneklerle anlamıyla ilgili açıklamalar yapmıştır.[353] Tekin, *kėrü* sözcüğünün yapısından hareketle **kė* köküne bağlamıştır.[354] Taş da *kėn*, *kėrü*, *kėsre* gibi sözcüklerin varlığına işaret ederek **kė* ismini kök olarak almıştır.[355]

kėyin {< kė + din}: Sonra; arka.

(13v/18), (106r/17,18), (106v/1)

Kėḍin sözcüğündeki *ḍ* > *y* değişimi ile ortaya çıkmıştır.

üstün {< üz + tün}: Üst, yukarı; üstün, değerli.

(44r/3,5,6,8,10,16), (45r/1,3), (37r/13), (46r/17), (61r/18), (65r/15), (81v/14), (111r/12), (112v/15), (113r/14), (114v/19), (119r/17), (122v/8,9), (123v/8), (148r/8,13), (165r/2), (183v/6), (187r/18), (211r/2,15), (211v/4), (221r/2), (235v/21), (236v/3)

Üze sözcüğü de dikkate alınarak *üz* köküne bağlanabilir (üztün ~ üstün).

[351] Tekin, **a.g.e.**, s. 84.
[352] Bilgen, **a.g.e.**, s. 32; Taş, **a.g.e.**, s. 37.
[353] Clauson, **a.g.e.**, s. 704.
[354] Tekin, **a.g.e.**, s. 81.
[355] Taş, **a.g.e.**, s. 37.

+düz

Türkçenin işlek olmayan ve çok az sayıda sözcükte bulunan isim türetme eklerinden bir tanesidir. Korkmaz, işlevi bilinmeyen ölü bir ek olarak değerlendirmiş ve yalnızca yıldız, kunduz, gündüz gibi birkaç örnekte bulunduğunu belirtmiştir.[356] Taş, KB ile ilgili; Bilgen ise DLT ile ilgili yaptıkları çalışmalarda, inceledikleri metinlerde ekin yalnızca zaman zarfı türettiğini ve *küntüz ~ kündüz* sözcüğünde tespit edildiğini ifade etmişlerdir.[357]

kündüz {< kün + düz ~ küntüz}: Gündüz.

(2v/6,10), (21v/1), (22v/10), (29r/3), (31r/18), (34r/11), (40v/19), (46v/2), (61v/9), (68v/5), (87r/21), (117v/13), (128r/19), (151v/15), {T152a/10}, {T155a/9}, {T158b/7}, {T159b/13}, {T162b/5}, {T164b/3}, {T165b/7}, (170r/13), (170v/19), (208r/12), (218v/1,2), (238v/10), (244v/3), (249v/2)

"Gün, gündüz" anlamlarındaki *kün* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *kün* ve *tüz* parçalarının birleşiminden meydana geldiğini belirttiği sözcüğün anlamı üzerinde durmuş ve çeşitli tarihi metinlerden örnekler vermiştir.[358] Eren, sözüğün çeşitli çağdaş lehçelerdeki kullanımına dair örnekler vermiş ve *kün* ismine *+tüz* ekinin gelmesiyle türediğini ifade etmiştir.[359] Tekin, zaman zarfları içerisinde değerlendirdiği sözcüğün *+tüz* ekiyle türediğini belirtmiştir.[360] Gülensoy da < *kün̄ + tüz* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[361]

+g

Türkçenin işlek olmayan isimden isim türetme eklerindendir.

kiçig {< kiçi - g}: Küçük.

(2v/11), (18r/21), (28r/12), (30v/7), (31v/13), (50v/21), (54r/14), (59v/3), (61r/7), (67r/11,12), (73r/8), (73v/8), (82r/10), (110v/1), (119v/2), (128r/6), (130v/14), (131v/7), (133r/3), (136v7), (150v/13), (152v/13), (155v/18), {T169a/8), (168r/4), (169r/18), (198v/9), (207r/16), (208v/8)

[356] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 47.
[357] Taş, **a.g.e.**, s. 36; Bilgen, **a.g.e.**, s. 32.
[358] Clauson, **a.g.e.**, s. 729.
[359] Eren, **a.g.e.**, s. 167.
[360] Tekin, **a.g.e.**, s. 142.
[361] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 396.

"Küçülmek" anlamındaki *kiçi-* fiilinden türediği kabul edilebilir. Clauson, sözcüğü Farsça *kūçek* sözcüğüne bağlamıştır.[362] Gülensoy, yansıma bir **kiçi* sözüne dayandırmış ve < **kiçi* + *g* biçiminde açıklamıştır.[363]

+gaç

Türkçede işlek olmayan ama yeni isimler türetmeye yarayan eski ekler arasındadır. Erdal, bitki ve hayvan terimleri oluşturmada kullanılan bir ek olarak değerlendirmiştir (*karga, torıga, koburga, kösürke, çekürke, kumursga*).[364] Tekin, eski Türk yazıtlarında ekin yalnızca *ıġaç* sözcüğünde küçültme işleviyle geçtiğini tespit etmiştir.[365] Eraslan, ekin seyrek kullanıldığını ve +*gA* ile +*ç* birleşiminden meydana geldiğini belirtmiştir.[366] Bilgen, DLT'de *kuşgaç* ve yıgaç; Taş ise KB'de *erkeç* ve *yıgaç* örneğinde ekin varlığını tespit etmişlerdir.[367]

ḳarluġaç {< *ḳarlu + ġaç}: Kırlangıç.

(13v/1), (25v/15,17,18,20), (26r/1,2,4), (41r/4,5), (43r/4,5), (68v/4), (177r/2)

Clauson, *ḳarġulaç* sözcüğünden metatez yoluyla bir *karluġaç* biçiminin oluştuğu kanatindedir. Ona göre *ḳarġulaç* daha eskidir. Bunun yanında sözcüğün bazı fonetik değişikliklerle çeşitli şivelerde ne şekilde geçtiğini aktarmıştır.[368] Eren, kökenini varlığını yalnızca Teleüt ağzında koruyan bir *ḳarılıḳ* ismine dayandırmış ve küçültme işleviyle +(a)ç ekinin getirildiğini belirtmiştir.[369] Erdal da sözcüğün *ḳarġulaç* biçimininin metateze uğramış hali olma ihtimalini göz ardı etmemiştir.[370] Gülensoy, sözcük için < *ḳar(ı)lı + ġaç* biçiminde bir açıklamaya başvurmuştur.[371]

yalaŋġaç {< yalaŋ + aç}: Çıplak.

(78v/10), (120r/3), (136r/8), (174v/8)

[362] Clauson, **a.g.e.**, s. 696.
[363] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 587.
[364] Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II**, Wiesbaden, Turcologica 9, s. 83.
[365] Tekin, **a.g.e.**, s. 82.
[366] Eraslan, **a.g.e.**, s. 97.
[367] Bilgen, **a.g.e.**, s. 17; Taş, **a.g.e.**, s. 38.
[368] Clauson, **a.g.e.**, s. 657.
[369] Eren, **a.g.e.**, s. 238.
[370] Erdal, **a.g.e.**, s. 84.
[371] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 587.

"Yalın" anlamındaki yalaŋ ~ yalıŋ sözcüğüne +*ġaç* eki getirilerek türetildiği düşünülebilir.

yıġaç {< ı + ġaç ~ (y)ıġaç}: Ağaç; on iki bin arşınlık bir uzaklık ölçüsü birimi.

(3v/3), (7r/11), (8r/17,18), (8v/17), (9v/18), (11r/21),(11v/2,4,5),(12r/1,10,13,14,15,17,18,19), (12v/12,16), (13r/6,7), (18r/11), (18v/13), (19v/9), (20v/9,13), (23r/10), (23v/19,20,21), (24r/18), (27r/7), (28r/17), (28v/10,17), (30v/7), (32r/10), (33r/15), (34r/8), (41r/7), (42r/21), (43v/5), (80r/12), (138r/2), (159v/8), (161v/20), (180v/19)

Sözcük, incelenen metinde bir örnek dışında (120r/20) *yıġaç* biçiminde yazılmıştır. Ata; sözcüğün elif, gayın, elif ve çim harflerinden oluşan bu farklı biçimini *aġaç* okumuştur. Boescheten ise ne *aġaç* sözcüğüne ne de *ıġaç* sözcüğüne yer vermemiştir. Biz, sözcüğün ilk ünlüsünü /a/ okutacak bir hareke olmadığı için, ayrı bir madde başı olarak vermeye gerek görmedik. Clauson, *ıġaç* ile birlikte değerlendirmiş ve *yıġaç* biçiminde bir *protez y* bulunduğunu belirtmiştir.[372] Erdal, +*gaç* ekiyle türetilmiş sözcüklerden bahsederken *ıġaç* sözcüğünden de bahsetmiş ve *ı* köküne dayandırmıştır.[373] Tekin de sözcüğü *ı* köküne bağlamıştır.[374] Gülensoy, *< ı "orman" + ġaç "küçültme eki"* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[375]

+GAk

Çok işlek olmamakla birlikte zaman zaman küçültme zaman zaman kuvvetlendirme işlevlerinde kullanılmıştır. Gabain örnekleri çok olmasa da küçültme ve kuvvetlendirme ifadesi taşıyan isimler türeten bir ekin varlığından bahsetmiştir. *Erkek, erengek, tozgak, eşgek* isimlerinin bu ekle türetildiği görüşündedir.[376] Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmada küçültme ismi yapma işleviyle *ḳırġaḳ, kiḍizgek, yaŋaḳ, müŋüzgek, tirsgek* gibi sözcüklerde görüldüğünü belirtmiştir.[377] Erdal, bu ekle türemiş olan *başġaḳ, tirsgek, müŋüzgek, sapġaḳ,*

[372] Clauson, **a.g.e.**, s. 79.
[373] Erdal, **a.g.e.**, s. 84.
[374] Tekin, **a.g.e.**, s. 82.
[375] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 51.
[376] Gabain, **a.g.e.**, s. 46.
[377] Bilgen, **a.g.e.**, s. 17.

ḳulġaḳ ve *ėrnėk* gibi isimler tespit etmiştir.[378] Taş, KB metni ile ilgili çalışmasında ekin organ adları türettiğini tespit etmiştir (*ernek, ḳulġaḳ*).[379]

erkek {< er + kek}: Erkek; erkeklik organı.

(4r/9), (24v/1,3), (26v/14,15), (75r/10), (97r/8), {T154b/6}, {T159b/5}, (141v/2), (144r21), (144v/1), (147v/15), (149r/1), (224v/1)

Ergin, kelimeyi *+kek* eki başlığı altında ele almış ve *er* kelimesinden türetildiğini belirtmiştir.[380] Clauson, kelimenin *+kek* ekiyle "kişi, adam" anlamındaki *er* kökünden türetildiğini ileri sürmüştür.[381] Erdal ve Tekin ise kelimenin "güç, kuvvet" anlamındaki *erk* kökünden geldiği görüşündedirler.[382] Taş, DLT'ye dayandırarak "koç" anlamındaki *irk* kelimesine işaret etmiştir.[383]

ernek {< eren + gek}: Parmak.

(7r/2,16,17,18), (37v/10), (38r/10), (57v/10), (70r/3), (83r/7), (86r/10), (86v/3), (226r/8,14,15), (236v/20), (238r/21), (242v/12), (245v/5)

Sözcüğün *eren* ismine getirilen *+gek* ekiyle türetildiği düşünülebilir. Clauson, köken belirtmemekle birlikte sözcüğün anlamını vermiş ve bazı bölgelerde *ergek* biçiminde yaşadığını belirtmiştir.[384] Erdal, *kulkak*/*kulgak* ile benzer yapıda olduğu düşüncesiyle sözcükte *+gek* eki olduğu görüşünü ifade etmiştir.[385] Taş da sözcüğe *ḳulġaḳ* ile aynı kategoride, organ adları türeten *+gAk* başlığında değerlendirmiştir.[386]

tirsek {< tirs + gek}: Dirsek.

(30v/20)

Sözcüğün, *+gek* ekiyle türetilmiş olduğu düşünülebilir. Clauson, açık bir etimolojisinin olmadığını belirtmiş ve farklı dönemlerdeki biçimlerine değinmiştir.[387]

---

[378] Erdal, **a.g.e.**, s. 75.
[379] Taş, **a.g.e.**, s. 38.
[380] Ergin. **a.g.e.**, s. 175.
[381] Clauson, **a.g.e.**, s. 223-224.
[382] Erdal, **a.g.e.** , s. 41; Talat Tekin, "Notes on Old Turkic Word Formtion", **Central Asiatic Journal XXXVIII/2**, 1994, s. 247; Taş, **a.g.e.**, s. 23.
[383] Taş, **a.g.e.**, s. 23.
[384] Clauson, **a.g.e.**, s. 234.
[385] Erdal, **a.g.e.**, s. 75.
[386] Taş, **a.g.e.**, s. 38.
[387] Clauson, **a.g.e.**, s. 553.

Gülensoy, *tir* kökünden türemiş bir *tirs* ismine ve bu isme getirilmiş +*gek* ekine işaret etmiştir.[388]

yaŋaḳ {< yan + (ġ)aḳ}: Yanak.

(7r/15), (12v/18), (44v/11), (59v/18), (67r/10), (70r/3,6), (75r/17), (119v/12,14), (168r/8,10), (227r/5,7), (237r/17)

Clauson ve Erdal kelimeyi "elmacık kemiği" şeklinde anlamlandırarak "yan, taraf" anlamındaki *yan* köküne bağlamışlardır.[389] Gülensoy da < *yan (/ng) + (g)ak* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[390]

+gInA, +kIyA

Eklendiği isimden küçültme göreviyle yeni isim, sıfat ve zarflar türetmeye yarayan bir ek olduğu görülmektedir. Gabain, eski Türk yazıtlarında bu ekin +ḳInyA, Uygur Türkçesi döneminde 'n' ağzında +ḳInA, 'y' ağzındaysa +ḳIyA, +ḳIA biçiminde görüldüğünü belirtmiştir. Kuvvetlendirme, küçültme ve sevgi işleviyle yeni sözcükler türettiğini ifade etmiştir (*birkinye*, *birkie*, *azḳına*).[391] Erdal, işlevinin genellikle küçültme ifadeli sözcükler türetmek olduğuna yer vermiştir. Bunun yanında çeşitli örneklerde zamanı ve miktarı belirleme, nesneleri belirtme gibi işlevlerinin de bulunduğunu tespit etmiştir (*oġulḳıya*, *ögükkiye*, *atayḳıya*, *ḳuşḳıya*, *ḳurtḳıya*, *ançaḳḳıya*, *üdünkiye*, *bayaḳıya*, *azḳına vb.*). Tekin, bu ekin eski Türk yazıtlarında küçültme isimleri türetme işleviyle yalnızca bir sözcükte (*azḳıŋa*) bulunduğunu belirtmiştir.[392] Eraslan, *+kInA*, *+kIyA*, *+kaya* ve *+kıa* biçiminde gösterdiği ekin tespit ettiği örneklerde (*adaḳḳaya*, *ançaḳıa*, *ḳatıġḳıyan*, *kiçikkiye*) pekiştirme, sevgi ve küçültme ifadeli isim, sıfat ve zarflar türettiğini belirmiştir.[393] Ekin DLT ve KB'de küçültme isimleri türettiği tespit edilmiştir.[394]

azġına {< az + ġına}: Azıcık, biraz.

(101v/18), {T166b/9}, (124r/9,15), (143v/15)

[388] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 289.
[389] Clauson, **a.g.e.**, s. 948; Erdal, a.g.e. , s. 75.
[390] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1053.
[391] Gabain, **a.g.e.**, s. 105.
[392] Tekin, **a.g.e.**, s. 83.
[393] Eraslan, **a.g.e.**, s. 98.
[394] Bilgen, **a.g.e.**, s. 20-21; Taş, **a.g.e.**, s. 45.

Aynı anlamdaki *az* sözcüğüne küçültme işleviyle +*ġına* eki getirilerek türemiştir. Sözcüğe ekin +ḳıya biçiminin getirilmiş hali de metinde görülmektedir.

azḳıya (< az + ḳıya): Azıcık, biraz.

(246r/5)

Aynı anlamdaki *az* sözcüğüne küçültme işleviyle +*ḳıya* eki getirilerek türemiştir.

közgine {< köz + gine}: Gözceğiz.

(83r/17)

"Göz; nazar" anlamlarındaki *köz* sözcüğünden türemiştir. Ek küçültme, sevgi ve şefkat bildiren isim türetme işlevlerini düşündürmektedir.

ḳurtġına {< ḳurt + ġına}: Kurtçuk.

(151v/1)

"Kurt, kurtçuk, solucan; yırtıcı kurt" anlamları olan ḳurt sözcüğünden türemiştir. Ekin küçültme işleviyle kullanıldığı görülmektedir.

sözgine {< söz + gine}: Az söz.

(83r/12)

Söz isminden türemiştir. Ek, küçültme işleviyle kullanılmıştır.

+GU

Türkçenin en eski metinlerinden itibaren göze çarpan ama işlekliği fazla olmayan ekler arasında yer almaktadır. Gabain, isim ve sıfatlar türeten seyrek bir ek olduğunu belirtmiştir (*inçkü, esengü, meŋigü, oġlanġu*). Bilgen, DLT'de eki üç sözcükte tespit ettiğini bildirmiştir (*çilgü, edgü, ülgü*). Tekin, eski Türk yazıtlarında tespit ettiği örneklerde nitelik adları türettiğini belirlemiştir (*edgü, başgu, negü*). Taş, KB'de ekin üç farklı işlevde kullanıldığını belirtmiştir. İlkini nitelik adları türetmesi (*edgü, ḳarağu*), ikincisini ayırıcı

karakter özelliği belirten isim türetmesi (*belgü*), üçüncüsünüyse soyut bir ölçüm aracı adı türetmesi olarak belirlemiştir (*ülgü*).[395]

belgü {< bel + gü}: İz, işaret.

(7r/1), (35v/20), (128r/15), (151r/3), (153v/13), {T166a/16}, {T175b/6}, (153v/13), (168r/1), (194r/9)

Kökeni Çuvaşçaya dayandırılan "iz" anlamındaki *palli* ismiyle ilişkilendirilebilir. Bu durumda **bel* ismine +*gü* eki getirilerek türetildiği düşünülebilir. Clauson, kökeni için Çuvaşça *palla/pallā* ve Yakutça *belle* sözcüklerine işaret etmiştir.[396] Taş, sözcüğü +gU eki içerisinde değerlendirmiş dolayısıyla **bel* köküne götürmüştür.[397] Gülensoy da < *bėl* + *gü* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[398]

eḍgü {< eḍ + gü}: İyi, iyilik.

(6r/4), (14v/10,11), (18r/16,17), (27r/8), (36v/9), (41r/6), (43r/6,20), (54v/5,8), (66r/8), (70r/2), (71r/5), (74v/4,11), (82v/18), (85r/3), (88r/18), (99r/16), (124v/9), (126r/14), (139r/5), (140r/20), (161r/8), (174v/16)...

Ed kökünden türemiş olma ihtimalini düşündüren isimler (*edlig*, *edrem*, *edsiz*) dikkate alınınca sözcüğü "mal, değerli şey" anlamındaki **ed* köküne bağlamak mümkündür. Clauson, anlamı ve çeşitli kullanımları hakkında bilgiler vermiş ancak kökeni konusunda görül belirtmemiştir.[399] Erdal ve Tekin, +gU ekiyle türetilen sözcükler arasında yer vermişlerdir.[400] Gülensoy, < *äd* + *gü* biçiminde bir açıklama göstermiştir.[401]

eyegü {< eye + gü}: Kaburga kemiği.

(7v/6,8), (28v/17), (239v/16)

Kendisiyle aynı anlamı taşıyan *eye* sözcüğünden türemiş olduğu düşünülebilir.

ḳaraġu {< ḳara + ġu}: Kör.

(10v/3,6), (39r/8), (43r/16), (60v/20,21), (71r/8), (130v/14), (172r/5), (176r/19)

---

[395] Taş, **a.g.e.**, s. 40-41.
[396] Clauson, **a.g.e.**, s. 340.
[397] Taş, **a.g.e.**, s. 40.
[398] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 129.
[399] Clauson, **a.g.e.**, s. 51.
[400] Erdal, **a.g.e.**, s. 164; Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, Türk Dilleri Araştırması Dizisi:9, İstanbul, 2003, s. 82.
[401] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 444.

"Kara; halk; gölge" gibi anlamlardaki *kara* sözcüğünden türemiş olduğu düşünülebilir. Clauson, *kara* sözcüğünden getirmiş ve çeşitli metinlerden örnekler vermiştir.[402] Erdal, sözcüğü *kara* ismine bağlamış ancak *kar* sözcüğünden gelme ihtimalini de göz ardı etmemiştir.[403] Taş, *ḳara* ismine bağlamış ve aynı zamanda *ḳaraġur-* fiiline işaret ederek buradan türediğini bildirmiştir.[404] Kırgız Türkçesinde de kullanılan "bakmak" anlamındaki *ḳara-* fiili de dikkate değerdir;[405] ancak semantik ilgi gözetildiğinde *kara* isminden türemiş olma olasılığı daha yüksektir.

ḳuġu {< ḳu + ġu**}:** Kuğu.

(68v/4)

Yansıma olduğu varsayımıyla *ḳu* sözcüğüne +*ġu* eki getirilerek türetildiği düşünülebilir. Clauson, sözcükle ilgili Türkçenin çeşitli sahalarından örnekler vermiş, yer yer *ku* biçiminde geçtiğini tespit etmiştir.[406] Gülensoy, *ku* köküne bağlamış ve bunu yansıma bir sözcük olarak değerlendirmiştir.[407]

ḳumartġu {< ḳumar(t) + ġu}: Miras, armağan.

(51v/3), (242v/17)

"Miras" anlamındaki *ḳumar* sözcüğüne bağlamak mümkündür.[408]

mengü {< meŋ + gü}: Bengü, ebedi.

(11v/2), (158r/18)

Clauson, sözcüğün kökenine değinmemekle birlikte Moğolca *mönke* biçiminin Türkçeden alıntı olduğu kanaatini belirtmiştir.[409] Erdal, yapısında +Gu eki bulunan sözcüklere örnekler verirken değinmiş, anlamını vererek *beŋigü/meŋigü/meŋgü/meŋü* biçimlerinde bulunabileceğini ifade etmiştir.[410] Sözcükle ilgili *Räsänen* de bir değerlendirme yapmış ve

[402] Clauson, **a.g.e.**, s. 656.
[403] Erdal, **a.g.e.**, s. 164.
[404] Taş, **a.g.e.**, s. 40.
[405] Mehmet Özeren, "Kırgız Türkçesiyle Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Söz Varlığı Benzerliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Türkçe Edebiyat, Külltür, Eğitim Dergisi**, S. 4/1, 2015, s. 151; Kıyal Kamchybekova Abdiraim, Kırgız Türkçesinde Kara- Duyu Fiili Anlamsal Özellikleri Ve Kavram Alanı Üzerine, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 43, 2017, s. 10.
[406] Clauson, **a.g.e.**, s. 609.
[407] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 564.
[408] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 186; Toparlı, Vural, vd, **a.g.e.**, s. 162.
[409] Clauson, **a.g.e.**, s. 350-351.
[410] Erdal, **a.g.e.**, s. 164.

"ebedi, sonsuz" anlamındaki Moğolca *mönke* ile benzeterek, < *meŋ* + *kü* biçiminde bir etimoloji göstermiştir. *Meŋkü* ve Korecede yine aynı "ebedi, ölümsüz" anlamındaki *manko* sözcüklerinin Çince "eski" anlamında *Man* + *ḳo* biçiminden geldiği görüşünü bildirmiştir.[411] Gülensoy, Räsänen'in bu görüşüne karşı çıkarak < **meŋ* + *gü* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[412]

ülgü {< ül + gü}: Terazi; terazi burcu.

(66v/4,9)

Üleş- ve *ülüg* gibi sözcüklerin varlığı "pay, hisse" anlamındaki **ül* sözcüğüne +*gü* eki getirilerek türetilmiş olduğunu düşündürmektedir.[413]

Clauson, sözcüğün *üle-* fiilinden türediğine işaret etmiştir.[414] Taş, DLT ve KB'deki *ülüg* yapılarının yanında, Çuvaşça *vales-* "üleşmek", < vali, val "hisse, pay" gibi örnekler ışığında +*gü* ekiyle isimden türetildiğini belirtmiştir.[415]

+GUn

Türkçenin işlek olmayan isim türetme ekleri arasında gösterilebilir. Metinde bir örnekte ve hayvan ismi yapma işlevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Gabain, çokluk ifade eden isimler yapma işlevine ihtiyatlı yaklaşmakla birlikte, soyut isimler yapmada da kullanıldığını belirtmiş ve *iniygün, keliŋün, alkugun, kamagun* örneklerini vermiştir.[416] Bilgen, DLT'de geçen kelimelerde benzerlik sıfatları yaptığını tespit etmiştir (*ekirçgün, kökürçgün, yügürgün*).[417] Tekin, topluluk adları yapmada kullanıldığını ifade etmiş ve *iniygün, keliŋün, taygun* gibi örneklerde ekin varlığını göstermiştir.[418] Eraslan, çokluk adları ile soyut adlar yapmada kullanıldığını ancak işlevini yitirdiğini belirtmiş ve /g/ sesiyle biten sözcüklere geldiğinde yanyana gelen aynı seslerden birinin düştüğünü söylemiştir (*kamagun*).

ḳuzġun {< ḳuz + ġun}: Kuzgun.

(33r/10)

---

[411] Martti Räsänen, **Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen**, Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII-1, Suomalais-Ugrilainen Seura, 1969, Helsinki, s. 334.
[412] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 132.
[413] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 932; Taş, **a.g.e.**, s. 40.
[414] Clauson, **a.g.e.**, s. 142.
[415] Taş, **a.g.e.**, s. 40-41.
[416] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[417] Bilgen, **a.g.e.**, s. 18-19.
[418] Tekin, a.g.e. , s. 101-102.

Kökeni "kuzey; dağın gölge tarafı" anlamlarındaki *ḳuz* sözcüğüne bağlanabilir. Clauson, anlamını ve Türkçenin çeşitli sahalarındaki kullanımını vermiş ancak köken belirtmemiştir. Gülensoy, "kuzey" anlamındaki *ḳuz* sözcüğüne *+ġun* ekinin getirildiği düşüncesindedir.[419]

+(X)k

Türkçenin işlevi çok ve işlek isim türetme eklerindendir. Araç isimleri, hayvan isimleri, çeşitli sıfatlar türetme gibi işlevleri göze çarpmaktadır. Gabain, *ögük* ve *çöbik* küçültme ve sevgi anlamı taşıyan sözcükler türetmede kullanıldığı bilgisini vermiştir (Örnekler arasında *yulak* sözcüğüne de yer vermiş olsa da bu sözcükte başka bir ekin varlığı düşünülmeli).[420] Ergin, benzerlik ifade eden isimler türetmede kullanıldığını ve işlek olmadığını ifade etmiştir.[421] Bilgen, DLT ile ilgili olarak yaptığı çalışmada *+k* ve *+ Ak* eklerini küçültme isimleri yapma işlevleriyle bir arada değerlendirmiştir. Bunlardan *+k* ekinin içinde bulunduğu sözcüklere *aşuk, boşuk, butık, çıpık* ve *eçik* gibi örnekler vermiştir.[422] Tekin, eski Türk yazıtlarında ekin yalnızca ilk sözcüğünde bulunduğunu belirtmiş ancak işleviyle ilgili herhangi bir düşünceye yer vermemiştir.[423] Korkmaz, çeşitli durumlarda ikincil yansımalı köklerden sonra gelerek küçültme anlamlı isimler türettiğini belirtmiştir.[424] Taş, KB ile ilgili çalışmasında eki incelerken işlevlerinden dolayı üçe ayırmış ve bunlarla ilgili organ adı türetme, bir bütünün kolunu gösteren sözcükler türetme, araç ismi türetme gibi işlevlerden bahsetmiştir.[425]

aşuḳ {< aşu + ḳ}(1): Aşık kemiği.

(17v/1), (24v/12), (28v/16), (59v/12), (75r/15), (125v/15), (165r/4)

T. Tekin aşuk sözcüğüne sigmatizm örneklerinde ş < lç denkliğinde *aşuk* < *alçuk* < *alçu* (Mo.) açıklamasıyla yer vermiştir.[426] Gülensoy da Tekin'in yaptığı açıklamadan hareketle, < *aşu + k biçiminde bir izaha başvurmuştur.[427]

[419] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 585.
[420] Gabain, **a.g.e.**, s. 45.
[421] Ergin, **a.g.e.**, s. 177.
[422] Bilgen, **a.g.e.**, s. 19.
[423] Tekin, **a.g.e.**, s. 82.
[424] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 47.
[425] Taş, **a.g.e.**, s. 41-42.
[426] Talat Tekin, **Makaleler 1 - Altayistik**, TDK Yayınları, Ankara 2013, s. 111.
[427] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 85.

börk {< böri ~ börü + k}: Bir tür başlık.

(5v/11)

Clauson ve Gülensoy, anlamını vermiş ancak köken belirtmemişlerdir.[428] Taş, Türkmencedeki *börük* biçiminin varlığına işaret ederek *börü* köküne bağlamıştır.[429]

ınçıḳ {< ınç + (ı)ḳ}: Ağlamak, inlemek.

(11v/11), (144r/5), (238v/4)

Inç biçimindeki yansıma sözden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiş ancak bir kök belirtmemiştir.[430]

ḳabuḳ {< ḳab ~ ḳap + (u)ḳ}: Kabuk.

(120r/20)

"Kap, zar; çanak" anlamlarındaki *ḳab ~ ḳap* sözcüğünden türemiştir. Gülensoy, < *ḳāp (< ḳāv) + (u)ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[431]

ḳaraḳ {< ḳara + ḳ}: Göz bebeği, göz.

(75r/17), (77r/15)

"Kara; siyah tenli; ahali, halk; işe yaramaz; gölge" gibi anlamları olan *ḳara* sözcüğünden türemiştir. Clauson sözcüğü *ḳara* köküne bağlamış ve çeşitli Türkçenin çeşitli sahalarındaki kullanımlarından örnekler vermiştir.[432] Erdal, *ḳara* ismine bağlamanın yanı sıra ihtimali düşük görse de Moğ. *ḳara-* köküne işaret etmiştir.[433] Bilgen ve Taş, sözcüğe *+ḳ* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermişler ve *ḳara* kökünden geldiğini belirtmişlerdir.[434]

möşük {< möş + (ü)k}: Kedi.

(23r/10), (25r/4), (25v/2,4), (26r/7,8,9,15), (131v/13), (177r/15), (178r/7)

[428] Clauson, **a.g.e.**, s. 362; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 173.
[429] Taş, **a.g.e.**, s. 42.
[430] Clauson, **a.g.e.**, s. 174.
[431] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 448.
[432] Clauson, **a.g.e.**, s. 652.
[433] Erdal, **a.g.e.**, s. 43.
[434] Bilgen, **a.g.e.**, s. 19; Taş, **a.g.e.**, s. 41.

DLT'de *möş* sözcüğü için geçen "Çiğil lehçesinde dişi kedi" ifadesi bu söze köken olarak gösterilebilir.[435] Clauson, *müş* biçiminde yer vermiş, Çiğil lehçesindeki kullanıma da işaret ederek "fare, sıçan" anlamındaki Farsça *mūş* ile ayrı olduğunu belirtmiştir.[436]

ortaḳ {< ortu + ḳ}: Ortak, eş benzer.

(5r/6), (38v/17), (45v/5), (46r/18), (59r/7), (88v/7), {T170a/13}, {T174a/6}, {T175b/1}, (178v/20), (204r/2,3), (229r/17)

Aynı anlamdaki *ortu* sözcüğünden türemiştir. DLT'de *ortuk* biçimi de geçmektedir.[437] Clauson, *ortuk (ortok)* olarak yer verdiği sözcüğü *ortu* sözüne bağlamış ve erken tarihlerden itibaren *ortak* biçimine dönüştüğünü belirtmiştir.[438] Eren de Clauson'un görüşüne katıldığını ifade etmiştir.[439]

topuḳ {< top + (u)ḳ}: Topuk.

(140r/10), (203v/5), (223v/2)

"Top, yuvarlak, toparlak" anlamındaki *top ~ tob* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *tobıḳ* biçiminde yer verdiği sözcüğü *tob* köküne bağlamıştır. Türkçenin çeşitli sahalarındaki kullanımlarını örneklendirmiştir.[440] Bilgen, DLT'de "topaç" anlamıyla tespit etmiş ve *top* ismine bağlamıştır.[441] Erdal, +Ik ekiyle türeyen bir isim olduğunu belirtmiş ve kasık ~ kasuk, çöbik, çıpık sözcüklerde bu ekin bulunduğunu tespit etmiştir.[442] Eren, *top* ismine getirilen *+(u)k* küçültme ekiyle türetildiğine dair düşüncesini belirtmiş ve sözcüğün Arapçaya *dabbuq* biçiminde girdiği bilgisini vermiştir.[443] Gülensoy, *< to - p + (ı)k* biçiminde bir açıklama göstermiştir.[444] Taş, genel görüşe katılmış ve küçültme görevinde +k ekiyle türetildiğini belirtmiştir.[445]

tumşuḳ {< tumuş + ḳ}: Gaga.

[435] Ercilasun, Akkoyunlu; **a.g.e.**, s. 767.
[436] Clauson, **a.g.e.**, s. 772.
[437] Ercilasun, Akkoyunlu; **a.g.e.**, s. 778.
[438] Clauson, **a.g.e.**, s. 205.
[439] Eren, **a.g.e.**, s. 310.
[440] Clauson, **a.g.e.**, s. 437-438.
[441] Bilgen, **a.g.e.**, s. 20.
[442] Erdal, **a.g.e.**, s. 43.
[443] Eren, **a.g.e.**, s. 412.
[444] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 915.
[445] Taş, **a.g.e.**, s. 41.

(16r/9), (25v/20), (27r/7), (33r/13), (41r/4,5), (130r/13,15), (141v/1), (142r/10), (147r/3), (147v/7,13), (164r/2), (180r/19,20), (180v/10)

Yakutça "hayvan burnu, gaga; kayık ucu" anlamlarındaki *tumus* sözcüğü ve *+k* ekinin küçültme görevi birlikte düşünüldüğünde, bu sözcüğü *tumuş* ismine bağlamak mümkündür. Clauson, sözcüğü *tumış-* fiiline dayandırmıştır.[446] Bilgen, sözcüğü **tumuş* ismine dayandırmış; Taş da Yakutçadan gösterdiği tanıkla yine *tumuş* ismine bağlamıştır.[447]

yüzük {< yüz + (ü)k}: Yüzük.

(21v/3,11,12,14,15,19), (30v/7), (74v/13), (115r/16), (139v/2), (143r/16,18), (144v/9,10,21), (145r/15), (145v/15), (150v/18)

Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köküne değinmemiştir.[448] Eren; Türkçe *yüz* isminin Tuva, Hakas ve Karagas diyalektlerinde *çüs* biçiminde, "eklem, mafsal" anlamında kullanıldığını tespit etmiş ve < *yüz + (ü)k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[449] Gülensoy ise sözcük için < *yüz* "uzuv" + *(ü)k* biçiminde bir etimoloji önerisinde bulunmuştur.[450]

+kar {< +ŋar}

İşlek olmayan ve isim türünde yeni sözcükler türetmeye yarayan bir ektir. İncelenen metinde yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir.

ḳoçḳar {< ḳoç + ḳar}: Koç.

(13v/10), (38r/1), (52r/6), (57v/11)

Clauson, *koçŋar* biçiminde yer vermiş ve Moğolca *kuça* ismine dayandırmıştır.[451] Eren, Orta Türkçedeki *koçŋar* biçimini de göstererek sözcüğün Farsça ve Moğolcaya Türkçeden geçtiğini belirtmiştir.[452]

[446] Clauson, **a.g.e.**, s. 509-510.
[447] Bilgen, **a.g.e.**, s. 20; Taş, **a.g.e.**, s. 41.
[448] Clauson, **a.g.e.**, s. 986.
[449] Eren, **a.g.e.**, s. 462.
[450] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1200.
[451] Clauson, **a.g.e.**, s. 592.
[452] Eren, **a.g.e.**, s. 248.

+kI

Gabain, isimden isim ve sıfatlar yaparken genellikle +ki, nadiren +ḳı biçiminde kullanıldığını belirtmiştir; Ayrıca ekin işlevinin, tespit edilen örneklerde aitlik ve bulunma olduğunu ifade etmiştir (*aykı*, *söki*, *yirdeki*, *yıŋaḳdaḳı*). Ergin, isimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler türettiğini, temel işlevlerinin içinde bulunma, bağlılık ve aitlik olduğunu ifade etmiştir.[453] Bilgen, DLT'de ekin tek bir örnekte ve *okşamalık* isimler yapma işlevinde bulunduğunu tespit etmiştir.[454] Tekin, +kI/+gI biçiminde ve isimden isim yapma ekleri arasında göstermiş, eski Türk yazıtlarında aitlik ve ilişkinlik sıfatları türettiğini belirtmiştir.[455] Taş, KB'de ekin işlevlerini ikiye ayırmıştır. İlkinde ilişkinlik sıfatları ve zamirleri, ikincisindeyse kalıcı isimler yaptığını belirlemiştir.[456]

bayaḳı {baya + ḳı}: Önce, önceki.

{T172a/13}, (112v/19), (160r/21), (176r/14), (184r/21)…

"Önce, az önce" anlamında *baya* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *baya* sözcüğünden türediğini belirtmiş ve Türkçenin çeşitli sahalarındaki kullanımlarına örnekler vermiştir.[457] Gülensoy, *bayağı* maddesinde bu sözün *bayaḳı*'dan geldiğini ifade etmiştir. Doğrudan *baya* ismine bağlamamış ama "az önce, demin" anlamında yer verdiği bu sözcükle ilgi kurulabileceğini düşündürmüştür.[458]

burnaḳı {< buruna + ḳı}: Önceki, evvelki.

(213r/1,3,4)…

"Önce, evvel" anlamındaki *burna* sözcüğünden türemiştir.

evvelḳı {< evvel (Ar.) + ḳı}: Evvelki, önceki.

(3v/10), (21r/20), (35v/21)

Arapçadan alıntılanan *evvel* sözcüğünden türetilmiştir.

[453] Ergin, **a.g.e.**, s. 161-163.
[454] Bilgen, **a.g.e.**, s. 20.
[455] Tekin, **a.g.e.**, s. 82-83.
[456] Taş, **a.g.e.**, s. 43-44.
[457] Clauson, **a.g.e.**, s. 385.
[458] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 122.

+l

İşlek olmayan ve yeni isimler türetmeye yarayan yapım ekleri arasında yer alır. Türettiği isimler renk isimleri olabileceği gibi eklendiği sözcükle ilgili soyut isimler de olabilir. Gabain, genellikle sıfat türetmede kullanıldığını belirttmiştir. Ekin bulunduğunu düşündüğü iki örnek vermiştir (*yaşıl*, *ḳızıl*).[459] Ergin, *+sıl*, *+sil* ekinden geldiğini düşündüğünü ifade etmiş, az sayıda örnekte benzerlik işleviyle sözcükler türettiğini belirtmiştir (yaşıl, ḳızıl). Gencan, *+sel* ve *+sil* ekleriyle aynı grupta değerlendirmiş, dil devrimiyle birlikte canlandırıldığını belirtmiştir (*gözel*, *yaşıl*).[460] Banguoğlu, verimliliğinin az olduğunu ve tespit edilen sınırlı örnekte isimlerden sıfat türettiğini (*kızıl*, *yaşıl*, *başıl*) belirtmiştir. Bunun yanında *kırgıl*, *üçgül* örneklerinden hareketle ekin *+gil* ekinden gelmiş olabileceği ihtimaline işaret etmiştir.[461] Bilgen, DLT'de benzerlik ve aitlik isimleri yaptığını tespit etmiştir (*başıl*, *boġrul*, *boymul*, *ḳızıl*, *yaşıl*).[462] Tekin, eski Türk yazıtlarında renk isimleri türetmek için kullanılan bir ek olduğunu belirtmiş, kızıl ve yaşıl örneklerini vermiştir.[463] Taş, KB'de iki başlıkta ele aldığı ekle ilgili renk adları ve bir kökü pekiştiren sıfat türetme işlevlerinin bulunduğunu belirlemiştir.[464]

ḳızıl {< ḳız + (ı)l}: Kızıl.

(3v/14), (5r/1), (6r/1,3), (7r/7), (11r/14), (13v/15), (30r/9,10), (31v/1), (32r/6,10), (34v/12,16), (35r/14), (43v/4), (50v/9), (59v/6), (68r/21), (75r/17), (80v/9), (88r/16,21), (106v/7), (149v/10), (153v/20), (164r/1), (180r/19), (186v/13), (203v/17), (223r/15), (245v/20)

Gabain, "kızgın" anlamında *kız* köküne bağlanabileceğine işaret etmiştir.[465] Clauson, *kız-* fiiline dayandırmış ve Türkçenin çeşitli sahalarındaki kullanımına dair örnekler vermiştir.[466] Erdal, köken olarak birden fazla ihtimal üzerinde durmuştur.[467] Tekin, "sıcak" anlamındaki *kız* ismine dayandırmıştır.[468] Gülensoy, sözcüğün kökünü *kız-* fiili olarak

[459] Gabain, **a.g.e.**, s. 44, 47.
[460] Gencan, **a.g.e.**, s. 207.
[461] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 177.
[462] Bilgen, **a.g.e.**, s. 21.
[463] Tekin, **a.g.e.**, s. 83.
[464] Taş, **a.g.e.**, s. 45-46.
[465] Gabain, **a.g.e.**, s. 47.
[466] Clauson, **a.g.e.**, s. 683.
[467] Erdal, **a.g.e.**, s. 100.
[468] Tekin, **a.g.e.**, s. 83.

göstermiştir.[469] *Yaşıl* sözcüğü ile benzerliği de göz önünde bulundurularak isim kökünden türediği değerlendirilmiştir.

yaşıl {< yaş + (ı)l}: Yeşil; mavi.

(3v/10), (6r/1), (11r/14), (33r/15), (43v/4), (119r/17), (135r/2), (147r/4), (148v/16), (151v/20), (160r/1), (177r/18), (194v/2), (203v/3), (248r/14)

Gabain, sözcüğü *yaş* ismine bağlamıştır.[470] Tekin, "yaş, taze, yeşil ot" anlamında *yaş* sözcüğüne dayandırmıştır.[471] Gülensoy, < *yāş + (ı)l* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[472] Taş, sözcüğün yapısıyla ilgili Tekin'le benzer görüş bildirmiştir.[473]

yüŋül {< yüŋ + (ü)l}: Hafif.

(14r/18), (53r/2), (124r/20), (22r/16)

Gülensoy, sözcüğü < *yü (/e/i)ng "yün, tüy) + (ü/i)l* biçiminde açıklamıştır.[474]

+lAG

Gabain, *+lAg (<+la-g)* biçiminde göstermiş, işlevinden bahsetmemiştir. *Başlaġ, ḳışlaġ, yaylaġ* örneklerini vermiştir.[475] Korkmaz, isimden fiil türeten *+la* ekiyle sıfat türeten *-k* ekinin birleşmesinden ortaya çıktığını, kalıplaştığını ve kalıplaştıktan sonra özel bir nitelik kazanmış olduğunu belirtmiştir.[476] Bilgen, DLT'de; Taş, KB'de *tarıġlaġ, turuġlaġ* gibi sözcüklerde yer ismi türeten bir ek olduğunu tespit etmişlerdir.[477] Eraslan, Gabain çizgisinde bir görüş bildirerek ekin soyut isimlerin yanında, yer ve hayvan isimleri türeten bir ek olduğunu ifade etmiştir (*suvlaġ, tarıġlaġ*).[478]

başlaḳ {< baş + laḳ}: Atın pişirilmiş kellesi.

(93v/1)

---

[469] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 524.
[470] Gabain, **a.g.e.**, s. 47.
[471] Tekin, **a.g.e.**, s. 83.
[472] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1128.
[473] Taş, **a.g.e.**, s. 45.
[474] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1109.
[475] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[476] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 49-50.
[477] Bilgen, **a.g.e.**, s. 21; Taş, **a.g.e.**, s. 47.
[478] Eraslan, **a.g.e.**, s. 99.

Aynı anlamdaki *baş* sözcüğünden türetilmiş olduğu düşünülebilir.

borlaḳ {< bor + laḳ}: Üzüm bağı.

(20r/12), (57r/1), (117v/13)

"Üzüm, şarap" anlamlarında *bor* sözcüğünden türetildiği düşünülebilir.[479]

çıçala {< çıça + laḳ}: Serçe; serçe parmak.

(121v/1)

Clauson, *çiçe* ismine yer vermiş ancak bir köken belirtmemiştir. Taş, *çıça* ile ilgili maddesinde <**çı + ça + laḳ* biçiminde bir etimoloji göstermiştir.[480]

otlaġ {< ot + laġ}: Otlak, mera, çayır.

(47r/8,13), (189r/3)

Clauson, *otla-* fiiline yer vermiş ancak *otlaġ* ile ilgili bir madde başı açmamıştır.[481] Gülensoy, tıpkı *ḳışlaġ* tarifindeki gibi bu sözcükte de *+la* ve *-g* eklerini ayrı ayrı göstermiştir.[482]

öḍleg {< öḍ + leg}: Öğle vakti.

(245v/11)

Clauson, *ödle* köküne bağlamış ve anlamı üzerinde durmuştur.[483] Erdal, sözcüğe *+lAg* maddesindeki açıklamaları içerisinde yer vermiştir. Sözcüğün anlamının, Eski Türkçede "zaman" iken Orta Türkçede "öğle, öğle vakti" biçiminde değiştiğini belirtmiştir.[484]

sulaġ {< su ~ suv + laġ}: Sulak, sulama yeri.

(189r/3)

Metin içerisinde sözcüğün hem *suvlaġ* biçimine hem de *sulaġ* biçimine yer verilmiştir. Açıklaması için *suvlag* maddesine bakınız.

suvlaġ {< suv + laġ}: Sulak, sulama yeri.

---

[479] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 594.
[480] Taş, **a.g.e.**, s. 45.
[481] Clauson, **a.g.e.**, s. 57.
[482] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 636.
[483] Clauson, **a.g.e.**, s. 55-56.
[484] Erdal, **a.g.e.**, s. 109.

(47r/14)

Aynı anlamdaki *suv* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *suvla-* fiiline dayandırmış ve anlamı üzerinde durmuştur.[485] Erdal, ekin birleşmiş ve bu haliyle kalıplaşmış bir ek olduğunu belirterek ilgili örneklerde sözcüğe yer vermiştir.[486] Gülensoy, *< su(w) + la + k* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[487]

+lI, +lU

Eski Türkçeden beri var olan *+lIG, +lUG* ekinin Oğuz Türkçesi etkisiyle, sondaki /g/ sesini yitirmiş biçimidir. KE içerisinde bazı sözcüklerde bu haliyle yer almakta, sıfatlar ve kalıcı isimler yaptığı görülmektedir. Ergin, Eski Türkçede "bir arada bulunma" ifade eden ve bir bağlama görevi üstlenen *+lI, +lU* ekiyle (ET. *begli bodunlu, teŋrili yirli;* TT. *irili ufaklı, sağlı sollu*), sondaki /g/ sesi düşen, isim ve sıfatlar türeten *+lI, +lU* eklerinin biçim olarak farklarının kalmadığını ve işlevlerinin karıştığını tespit etmiştir.[488] Hacıeminoğlu, Harezm Türkçesinde işlek bir ek olduğunu, sıfat ve isimler türettiğini *atlı, bağlı, körkli, ataġlı, dürlü, yüklü, ḳokuġlu* gibi sözcüklerde görüldüğünü belirtmiştir.[489] Korkmaz, ekin işlek bir ek olduğunu her ada gelebildiğini, isim ve sıfatlar türettiğini işlevlerini de ele alarak ifade etmiştir.[490]

ḳaŋlı {< ḳaŋ + lı}: Kağnı.

(106v/19), (137r/10), (158r/2,4)

Sözcüğün kökeniyle ilgili önerilerden hareketle *+lı* ekiyle türetildiği düşünülebilir. Clauson, kökeninin ararken bir boy adından (Kaŋlı) gelebileceği ihtimali üzerinde durmuştur.[491] Gülensoy, *ḳaŋ* isminin bir yansıma söz olduğunu ve *+lı* ekiyle türetildiğini belirtmiştir.[492]

köŋülli {< köŋül +li (< +lig)}: Gönüllü.

(195r/2)

[485] Clauson, **a.g.e.**, s. 788.
[486] Erdal, **a.g.e.**, s. 109.
[487] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 813.
[488] Ergin, **a.g.e.**, s. 172-173.
[489] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 41.
[490] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 53-55.
[491] Clauson, **a.g.e.**, s. 638.
[492] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 451.

Aynı anlamdaki *köŋül* sözcüğünden türemiştir.

şafālı {< şafā (Ar.) + lı (< +lıġ)}: Rahat, huzurlu.

(68v/8)

Arapça *şafā* sözcüğüne getirilen *+lı* ekiyle türetilmiştir.

sözli {< söz + li (< +lig)}: Sözlü.

(195r/2)

Aynı anlamdaki *söz* isminin sonuna +li (< +lig) eki getirilerek türetilmiştir.

yaŋlı {yaŋ + lı(<lıġ)}: Gibi.

(181v/21)

"Kalıp; miktar, tarz, model" gibi anlamları olan *yaŋ* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, *yaŋ* köküne bağlamış ve çeşitli shalardaki kullanımıyla ilgili örnekler vermiştir.[493] Erdal, *+lXg* ekiyle ilgili alt tiplere örnekler verirken sözcüğü *yaŋlıġ* biçimiyle ele almış, anlamı ve görevi üzerinde durmuştur.[494]

yürekli {< yürek + li (< +lig)}: Yürekli.

(61v/11)

Aynı anlamdaki *yürek* sözcüğünden türetilmiştir.

+lIG, +lUG

Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren içinde olma, bulunma, aitlik gibi işlevleri olan ve işlek bir biçimde kullanılmış bir ektir. Gabain, sıfat yaptığını ve bir şeyle teçhiz olmayı, bir şeye ait olmayı bildirdiğini ifade etmiştir.[495] Bilgen, DLT'de sıfatlar türeten bir ek olarak kullanıldığını ifade etmiştir (*alınlıġ*, *asıġlıġ*, *bitiglig*, *kömürlüg*, *sanlıġ*, *yaşlıġ*).[496] Hacıeminoğlu, Türkçenin çok işlek eklerinden olduğunu, isimlere eklenerek sıfat ya da isim olarak kullanılan sözcükler türettiğini belirmiştir asıllıġ, bahalıġ, dağlıġ, habarlıġ, hacatlıġ,

[493] Clauson, **a.g.e.**, s. 950.
[494] Erdal, **a.g.e.**, s. 142.
[495] Gabain, **a.g.e.**, s. 44, 47.
[496] Bilgen, **a.g.e.**, s. 25-29.

ḳorḳunçlıġ) Zaman zaman +lIk, +lUk biçiminde kullanıldığını da tespit etmiştir (*ḳılıḳlıḳ, ağızlıḳ, baġlıḳ, azıġlıḳ*).[497] Tekin, "sahip olan" anlamında sıfat türettiğini tespit etmiştir (*illig, ḳulluġ, tınlıġ*).[498] Korkmaz, ekin Oğuz tesiri ile sondaki /g/ sesi düşmüş biçimini ele almıştır. İşlek bir ek olduğunu her ada gelebildiğini, isim ve sıfatlar türettiğini işlevlerini de ele alarak ifade etmiştir.[499]

aḍaḳlıġ {< aḍaḳ ~ ayaḳ + lıġ}: Ayaklı.

(10v/7), (44r/3), (44v/10), (96v/4), (145v/16)

"Ayak" anlamındaki *aḍaḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

'adāvetlıġ {< 'adāvet + lıġ}: Düşmanlık.

(55r/14)

İncelenen metinde tek bir örnekte ve birleşik fiil oluşturmuş biçimde tespit edilmiştir. "Düşman" anlamındaki Arapça *'adāvet* sözcüğünden türetilmiştir.

adlıġ {< ad ~ at + lıġ}: Adlı, namlı.

(191v/9)

Aynı anlamdaki *ad* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, *at* sözcüğüne dayandırmış ve Türkçenin çeşitli sahalarındaki kullanımlarına örnekler vermiştir.[500]

aġırlıġ {< aġır + lıġ}: Güzel değerli.

(86r/18), (86v/1)

"Ağır; değer, paha" anlamlarındaki *aġır* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, *aġır* köküne bağlamış ve anlamı hakkında bilgi vermiştir.[501]

aġızlıġ (< aġız + lıġ): Ağızlı.

(75r/18)

Aynı anlamdaki *aġız* sözcüğünden türetilmiştir.

[497] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 41-42.
[498] Tekin, **a.g.e.**, s. 83.
[499] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 53-55.
[500] Clauson, **a.g.e.**, s. 54-55.
[501] Clauson, **a.g.e.**, s. 93.

aġrıḳlıġ {< aġrıḳ + lıġ}: Hasta.

(80r/17)

Metinde tek bir örnekte birleşik fiil kurmuş vaziyette tespit edilmiştir. "Ağrı" anlamına gelen *aġrıġ* sözcüğünden türetülmiştir.

aġuluġ {< aġu + luġ}: Zehirli.

(137r/9)

Metinde tek bir örnekte birleşik fiil kurmuş vaziyette tespit edilmiştir. "Zehir" anlamındaki *aġu* sözcüğünden türemiştir.

'aḳllıġ {< 'aḳl (Ar.) + lıġ}: Akıllı.

(231r/16)

Metinde "akıllı" anlamında tek bir örnekte tespit edilmiştir.

alınlıġ {< alın + lıġ}: Alınlı, alnı geniş.

(181r/8)

Aynı anlamdaki *alın* sözcüğünden türemiştir. Metinde bir örnekte tespit edilmiştir.

analıġ {< ana + lıġ}: Analı.

(56r/7), (172v/16), (184v/15)

"Ana, anne" anlamındaki ana sözcüğünden türetilmiştir.

arḳalıġ {< arḳa + lıġ}: Arkalı.

(181r/10)

Metinde bir örnekte, aynı anlamdaki *arḳa* sözcüğünden türetildiği tespit edilmiştir.

ārzūluġ {< ārzū (Far.) + luġ}: Arzulu, istekli.

(186r/16), (190v/10)

Farsça *ārzū* sözcüğüne *+luġ* eki getirilerek türetilmiştir. Metinde iki örnekte tespit edilmiş ve her ikisinde de birleşik fiil kurmuştur.

aşıġlıġ {< aşıġ + lıġ} (1): Asılı.

(125r/13), (147r/3)

"Asık" anlamındaki *aṣıġ* sözcüğünden türemiştir. Ek bir yerde *+lıġ* biçiminde (125r/13), bir yerde *+lıḳ* (147r/3) biçiminde yazılmıştır.

asığlığ {< aṣığ + lığ} (2): Faydalı.

(221r/1)

"Fayda" anlamındaki *asığ* sözcüğünden türemiş ve metinde bir örnekte tespit edilmiştir.

atalığ {< ata + lığ}: Atalı, babalı.

(184v/15)

"Ata, baba" anlamındaki *ata* sözcüğünden türetişmiş ve metinde bir örnekte, *analığ* sözcüğü ile ikileme kurarken tespit edilmiştir.

atlığ {< at + lığ}: Adlı, namlı.

(2r/21), (3v/13,15,17,19), (4r/16), (4v/13), (7r/20), (13r/1), (13v/6), (15v/4,5), (19v/16), (21r/17), (29v/14,18), (30r/19), (30v/3,19), (32r/3,5), (32v/1,6,8,17,18), (34v/14), (35v/4,5), (36r/18,20), (36v/7), (38r/5), (39v/17), (45r/5), (46v/6), (49r/10), (50r/11), (54r/6,9,13,14), (56r/5), (56v/20), (156r/18), (158r/19,20), (158v/2), (161r/8), (227v/4), (239r/17)...

"İsim, ad" analmındaki *at* sözcüğünden türemiştir.

aṭlığ {< at + lığ}: Atlı, süvari.

(33v/12), (106v/20), (112v/5), (221v/8) (232r/7,9), (246r/3)

Aynı anlamdaki *aṭ* sözcüğünden türemiştir. Sözcük, tespit edilen örneklerin birinde (106v/20) /t/ ile *at* biçiminde yazılmıştır.

ayaḳlığ {< ayaḳ ~ aḍaḳ + lığ}: Ayaklı.

(140v/21)

Aynı anlamdaki ayaḳ ~ aḍaḳ sözcüğünden türetilmiştir.

'ayblig (< 'ayb (Ar.) + lig): Ayıplı, kusurlu.

(150r/8), {T156b/4}

Arapça *‘ayb* sözcüğünden türetilmiştir.

‘aẓāmetlıġ {< ‘aẓāmet (Ar.) + lıġ}: Azametli, ulu.

(106v/21), (211r/12)

Arapça *‘aẓāmet* sözcüğünden türetilmiştir.

azıġlıġ {< azıġ + lıġ} (1): Azılı, yoldan çıkmış.

(13r/17)

Sözcük “azmak, yoldan çıkmak” anlamındaki *az-* fiiline dayandırılabilir. Bu fiilden türetilmiş olan *azıġ* ismine *+lıġ* eki getirilmiştir. Azıġ ~ azuḳ DLT’de “yoldan çıkmış, başıboş” biçiminde anlamlandırılmıştır.[502]

azıġlıġ {< azıġ + lıġ} (2): Yırtıcı hayvan, canavar.

(137r/9), (148v/13)

“Azı dişi” anlamına gelen *azıġ* sözcüğü köken olarak gösterilebilir.[503]

azugluġ {< azuġ + luġ}: Azıklı, yiyeceği olan.

(2r/18)

“Azık, yiyecek” anlamındaki *azuġ* sözcüğüne bağlanabilir.

baġlıġ {< baġ + lıġ}: Bağlı.

(154r/11), (164v/6)

“Bağ” anlamındaki *baġ* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *baġ* köküne dayandırmış ve çeşitli sahalardaki kullanımına örnekler vermiştir.[504]

bahālıġ {< bahā (Far.) + lıġ}: Pahalı, değerli.

(80v/6), {T166b/18}, (228r/3)

[502] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 568.
[503] Clauson, **a.g.e.**, s. 284.
[504] Clauson, **a.g.e.**, s. 314.

Arapça *bahā* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edildiği üç örnekten birinde (228r/3) birleşik fiil oluşturmuştur.

barḳlıġ {< barḳ +lıġ}: Evi olan, evli.

(23v/16)

"Ev, bark, mülk" gibi anlamları olan barḳ sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen tek örnekte ikileme oluşturmuştur (*evlüg barḳlıġ*).

başlıġ {< baş + lıġ} (1): Başlı, önderi olan.

(181r/7), {T158b/5}

"Baş, önder, lider" anlamındaki *baş* sözcüğünden türetilmiştir.

Clauson, sözcüğü "başı olan" biçiminde anlamlandırımış ve *baş* köküne dayandırmıştır.[505]

başlıġ {< baş + lıġ} (2): Yaralı.

(75v/15), (91v/17), (222r/5), (223v/10), (232v3), (247v/8)

"Yara, yaranın uç kısmı" anlamındaki *baş* sözcüğünden türetilmiştir.

Clauson, "yaralı" anlamındaki *başlıġ* sözcüğüne yer vermiş ve *baş* köküne dayandırmıştır.[506]

başmaḳlıġ {< başmaḳ + lıġ}: Pabuçlu, ayakkabılı.

(204r/14)

"Pabuç, ayakkabı" anlamındaki *başmaḳ* sözcüğünden türetilmiştir.[507]

bėlgülüg {< belgü + lüg}: Belli.

(5v/8), (31r/17), (83v/19), (90v/6,15), (110v/2), (146v/6), (158r/15), (185v/3), (187r/13), (187v/7), {T153a/1}, (190v/13), (211r/14), (218v/3), (233v/6), (249v/8)

"İz, işaret" anlamındaki *belgü* sözcüğünden türemiştir. Sözzöcükteki ek, tespit edilen bir yerde *+lig* biçiminde yazılmıştır (90v/16). Clauson, "belirli, önemli" gibi anlamlar

[505] Clauson, **a.g.e.**, s. 381.
[506] Clauson, **a.g.e.**, s. 381.
[507] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 578.

yüklemiş ve *belgü* sözcüğüne dayandırmıştır.[508] Gülensoy, < *bel* + *gü* + *lüg* biçiminde açıklamıştır .[509]

bėllig {< bėl + lig}: Belli, beli olan.

(85v/14)

Aynı anlamdaki *bėl* sözcüğünden türetilmiştir.

bėrilgülüg {< bėrilgü + lüg}: Verilen, gönderilen.

(221v/15)

Bėril- filine getirilen *-gü* fiilden isim yapma eki ve bu isme getirilen *+lüg* ekiyle türetilmiştir.

berklig {< berk + lig}: Kapalı, kilitli.

(64v/4)

"Sıkı, sağlam" anlamındaki *berk* sözcüğünden türetilmiştir.

beşāretlıġ {< beşāret (Ar.) + lıġ}: Müjdesi gelen, iyi haberli.

(2r/6)

"Müjde, iyi haber" anlamındaki Arapça *beşāret* sözcüğünden türetilmiştir.

bezeklig {< bezek + lig}: Süslü, bezeli, işlemeli.

(101v/1), (125v/9), (147r/4), (148r/16,17), (215r/1)

"Bezek, süs, nakış" anlamındaki *bezek* sözcüğünden türetilmiştir.

biliglig {< bilig + lig}: Bilgili, bilge, alim.

(90r/2), {T155b/11}, (112r/1), (174r/13), (181v/5), {T155b/11}

"Bilgi" anlamındaki *bilig* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, *bbilig* sözcüğünden türediğini belirtmiş ve kullanımına dair örnekler vermiştir.[510] Gülensoy, b*iliglig* için ayrı bir etimoloji yapmamış ancak bilgili ismini açıklarken *bilig* isminden türediğine işaret etmiştir.[511]

[508] Clauson, **a.g.e.**, s. 341.
[509] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 131.
[510] Clauson, **a.g.e.**, s. 341.

bitiglig {< bitig + lig}: Yazılı.

(21v/3), (24r/15), (27v/4), (51v/8), (53r/6), (62v/20), (119r/17), (131r/4), {158b/6}, (180v/10), (183v/8), (187r/3), (199r/6), (199v/18), (207r/8), (218v/11), (223r/16,17), (231v/17)

"Yazı" anlamındaki *bitig* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *bitig* sözcüğünden geldiğini belirtmiş ve kullanımına örnekler vermiştir.[512]

boḍluġ {< boḍ ~ boy + luġ}: Boylu.

(85v/13), {T158b/5}

"Boy" anlamındaki *boḍ ~ boy* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, köken olarak *boḍ* sözcüğünü göstermiş ve kullanımıyla ilgili örnekler vermiştir.[513]

boḍunluġ {< bodun +luġ}: Boylu. Bir boyu, kavmi olan.

(29v/4)

"Boy, kavim, halk" anlamındaki *boḍun* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, *bodun* sözcüğünden türediğini belirtmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[514]

boyluġ {< boḍ ~ boy + luġ}: Boylu.

(28r/9), (29r/15), (31v/8), (93v/3), (117r/12), (132r/15,16), (142r/12), (174r/12), (181r/12), (210r/13), (210v/16)

"Boy, beden uzunluğu" anlamındaki boy sözüğünden türemiştir. Clauson, köken olarak *boḍ* sözcüğünü göstermiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[515]

börklüg {< börk + lüg}: Börklü.

(154v/6)

"Başa giyilen şey, börk" anlamındaki *börk* sözcüğünden türetilmiştir.[516]

burunlıġ {< burun + lıġ}: Burunlu.

---

[511] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 146.
[512] Clauson, **a.g.e.**, s. 304.
[513] Clauson, **a.g.e.**, s. 305.
[514] Clauson, **a.g.e.**, s. 307.
[515] Clauson, **a.g.e.**, s. 305.
[516] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 598.

(181r/8)

"Burun; ön, ileri" anlamlarındaki *burun* sözcüğünden türetilmiştir.

cabbārlıġ {< cabbār (Ar.) + lıġ}: Cabbarlık, zor kullanma.

(212v/16)

"Cabbar, cebreden" anlamındaki Arapça *cabbār* sözcüğünden türetilmiştir.

cānlıġ {< cān (Far.) + lıġ}: Canlı, hayatta olan.

(1v/11)

Aynı anlamdaki Farça *cān* sözcüğünden türemiştir.

cemāllıġ {< cemāl (Ar.) + lıġ}: Güzel yüzlü.

(45r/10), (45v/1), (215r/3), (223v/15), (242r/20), (243v/10)

"Güzellik, yüz güzelliği" anlamındaki *cemāl* sözcüğünden türetilmiştir.

cihādlıġ {< cihād (Ar.) + lıġ}: Cihada katılmış kişi.

(181r/6)

"Cihat, gaza" anlamındaki Arapça *cihād* sözcüğünden türetilmiştir.

cüẕāmlıġ {< cüẕām (Ar.) + lıġ}: Cüzzamlı.

(130v/13)

Bir tür deri hastalığının adı olan Arapça *cüẕām* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tek bir örnekte ve birleşik fiil oluştururken tespit edilmiştir.

çaḳlıġ {< çaḳ + lıġ}: Gibi, kadar.

(16r/10), (25r/20), (45r/2), (90r/16), (92v/10), (94r/16), (98v/5), (106r/17), (124r/16), (129r/11), (130r/15), (146v/3,9), (152r/11), (163v/13), (165r/14), (168r/8), (177r/15), (196r/2)

"Tam, tam kendisi, ta kendisi" gibi anlamları sahip ve pekiştirici görevinde olan *çaḳ* sözcüğünden türemiştir.[517]

Clauson, ortaya çıkan fonetik faklılıkları göstermiş ve *çaḳ* sözcüğünün kök olarak belirtilebileceğini ifade etmiştir.[518]

[517] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 611.

çalıḳlıġ {< çalıḳ + lıġ}: Hızlı yürüyüp koşan.

(198r/2)

"Çaresiz, divane" gibi anlamları olan *çalıḳ* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tek bir örnekte ve birleşik fiil oluştururken tespit edilmiştir.

çeriglig {< çerig + lig}: Askerli, askeri olan.

(63v/2), (107v/20)

"Asker" anlamındaki *çerig* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde iki örnekte tespit edilmiştir. Bunlardan birinde (107v/20) birleşik fiil kurmuştur.

çöplüg {< çöp + lüg}: Çöplü.

(15v/12)

Aynı anlamdaki *çöp* sözcüğünden türemiştir.

devletlıġ {< devlet (Ar.) + lıġ}: Devletli, kutlu.

(126r/17), (231r/6)

"Devlet, talih, kut" anlamlarındaki Arapça *devlet* sözcüğünden türemiştir.

dīnlıġ {< dīn (Ar.) + lıġ}: Dinli, dini olan.

(2v/1), (198v/7)

Aynı anlamdaki Arapça *dīn* sözcüğünden türetilmiştir.

egerlig {< eger + lig}: Eğerli.

(148v/10)

Aynı anlamdaki *eger ~ eyer* sözcüğünden türetilmiştir.

eliglig {< elig + lig}: Elli, eli olan.

(181r/11)

"El" anlamındaki elig sözcüğünden türemiştir.

ėllig {< ėl + lig}: İli, memleketi olan.

---

[518] Clauson, **a.g.e.**, s. 407.

(161v/3), (162r/9), (181r/11), {T157a/17}, {T158b/8}

"İl, memleket" gibi anlamlardaki el sözcüğünden türetilmiştir.

emānetlıġ {< emānet (Ar.) + lıġ}: Güvenilir.

(221r/1)

Aynı anlamdaki Arapça *emānet* sözcüğünden türemiştir. Metinde tek bir örnekte türetilmiştir.

emgeklig {< emgek + lig}: Zahmet çeken, üzgün.

(228v/7)

"Zahmet, eziyet" anlamındaki *emgek* sözcüğünden türemiştir.

endāzelıġ {< endāze (Far.) + lıġ}: Endazeli, ölçülü.

(209r/8)

"Kumaş, bez gibi maddeler i.in kullanılan ölçü, derece" anlamındaki Farsça endāze sözcüğünden türemiştir. Tek bir örnekte ve birleşik fiil kurarken tespit edilmiştir.

erklig {< erk + lig}: Güçlü.

(4v/7), (6v/2), (8r/19), (11v/14), (30v/4,5), (37v/20), (41v/14), (42v/17), (46v/7), (63v/20), (64r/3), (82r/9), (92v/12,14), (96r/17), (132v/14), (137v/7), (140r/7), (141r/18), (144v/18), (148r/6), (153v/19), (154v/18), (156r/3), (157r/2), {T156b/2}, {T160a/8}, (190v/8), (204r/1,3,4), (216v/13), (219r/2)

"Güç, kudret, hakimiyet" anlamındaki erk sözcüğünden türemiştir. Clauson, köken olarak erk sözcüğünü göstermiş, anlamı üzerinde durduktan sonra çeşitli sahalardaki kullanımına örnekler vermiştir.[519] Erdal, Tekin ve Taş da köken olarak erk ismini göstermişler ve sözcüğün bünyesinde +lig ekinin bulunduğunu belirtmişlerdir.[520]

evlüg {< ev ~ eb + lüg}: Evi olan; evli; zevce.

[519] Clauson, **a.g.e.**, s. 224.
[520] Erdal, **a.g.e.**, s. 152; Tekin, **a.g.e.**, s. 83; Taş, **a.g.e.**, s. 51.

(23v/7,12,16), (24r/19), (27r/20), (28r/21), (28v/2,5), (32v/17), (45v/2), (46r/12), (49r/7), (49v/2,19), (56v/20), (58r/7), (59r/16), (60v/2), (61r/6), (78v/19), (83v/10), {T175a/17}, (210r/11), (224r/16), (227v/11,17), (228v/5,6), (243v/3), (244r/5)

Aynı anlamdaki *ev* ~ *eb* sözcüğünden türemiştir.

eymenlig {< eymen (Ar.) + lig}: Kutlu, talihli.

((201r/20)

"Uğur, kut" anlamındaki Arapça *eymen* sözcüğünden türetilmiştir.

ḫācetlıġ {< ḫācet (Ar.) + lıġ}: İhtiyaç sahibi.

(26r/15), (39r/4)

"Hacet, ihtiyaç" anlamındaki Arapça *ḫācet* sözcüğünden türemiştir.

ḫarāclıġ {< ḫarāc (Ar.) + lıġ}: Haraca bağlanmış.

(181r/6), (238r/20)

"Haraç, vergi" anlamındaki Arapça *ḫarāc* sözcüğünden türetilmiştir.

heybetlıġ {< heybet (Ar.) + lıġ}: Heybetli.

(6r/17), (19r/2), (139v/17), (140v/1), (198r/1), (210r/13), (211r/12), (222v/2)

"Heybet, büyüklük, azamet" anlamındaki Arapça *heybet* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen örneklerin çoğunda {(6r/17), (19r/2), (139v/17), (140v/1), (198r/1), (210r/13), (222v/2)} *+lig* biçiminde, birinde ise (211r/12) *+lıġ* biçiminde yazılmıştır.

ḫıyānetlıġ {< ḫıyānet (Ar.) + lıġ}: Hain.

(221r/1)

"Hıyanet, hainlik" anlamındaki Arapça *ḫıyānet* sözcüğünden türetilmiştir.

hidāyetlıġ {< hidāyet (Ar.) + lıġ}: Hidayetli.

(2r/5)

"Doğru yol, Allah yolu" anlamında Arapça *hidāyet* sözcüğünden türemiştir.

himmetlıġ {< himmet (Ar.) + lıġ}: Yardımcı.

{T2a/2}, (207v/2)

“Himmet, yardım, ihsan” anlamında Arapça *himmet* sözcüğünden türemiştir.

ḥürmetlıġ {< ḥürmet (Ar.) + lıġ}: Hürmetli, saygı duyulan.

(126r/17)

“Hürmet, saygı” anlamındaki Arapça *ḥürmet* sözcüğünden türemiştir.

‘ibādetlıġ {< ‘ibādet (Ar.) + lıġ}: İbadet eden kişi.

(2r/4)

Aynı anlamdaki Arapça *‘ibādet* sözcüğünden türemiştir.

iglig {< ig + lig}: Hasta.

(87v/1)

“Hastalık; ayıp, kusur” anlamlarındaki *ig* sözcüğünden türemiştir.

Clauson, köken olarak ig sözcüğünü göstermiş ve çeşitli sahalardan kullanımına dair örnekler ortaya koymuştur.[521]

‘illetlig {< ‘illet (Ar.) + lig}: Hastalıklı.

(130v/15), (171v/2), (172r/6)

“İllet, hastalık” anlamındaki Arapça *‘illet* sözcüğünden türemiştir.

‘ilmlıġ {< ‘ilm (Ar.) + lıġ}: İlim sahibi, alim.

(174r/17)

Aynı anlamdaki Arapça *‘ilm* sözcüğünden türetilmiştir.

īmānlıġ {< īmān (Ar.) + lıġ}: İman sahibi.

(37r/7), {T171b/3}

Aynı anlamdaki Arapça *īmān* sözcüğünden türemiştir. Metinde iki örnekte ve birleşik fiil oluşturmuş biçimde tespit edilmiştir.

irinlig {< irin + lig}: Dudaklı, dudağı olan.

(75r/18)

[521] Clauson, **a.g.e.**, s. 106.

"Dudak" anlamındaki *irin* sözcüğünden türetilmiştir.[522]

İslāmluġ {< İslām (Ar.) + luġ}: Müslüman.

(239r/13)

Aynı anlamdaki Arapça *İslām* sözcüğünden türetilmiştir.

işāretlıġ {< işāret (Ar.) + lıġ}: İşaretli.

(2r/5)

Aynı anlamdaki Arapça *işāret* sözcüğünden türemiştir.

işlig {< iş + lig}: İşli, amelli.

(5r/6), (41r/19), (59r/7), (90r/6)

Aynı anlamdaki *iş* sözcüğünden türetilmiştir.

i'tiḳādlıġ {< i'tiḳadlıġ (Ar.) + lıġ}: İnançlı.

(244v/13)

"İnanç" anlamındaki Arapça *i'tiḳād* sözcüğünden türemiştir.

ḳabīlelıġ {< ḳabīle (Ar.) + lıġ}: Kabileli.

(241v/14)

Aynı anlamdaki Arapça *ḳabīle* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳadaşlıġ (< ḳadaş + lıġ): Hısım, akraba olan.

(2r/2)

"Hısım, akraba" anlamındaki *ḳadaş ~ ḳayaş* sözcüğünden türemiştir.

ḳademlıġ (< ḳadem (Ar.) + lıġ): Uğurlu.

(181r/11)

"Uğur; ayak, adım" anlamlarındaki Arapça *ḳadem* sözcüğünden türemiştir.

ḳaḍġuluġ {< ḳaḍġu + luġ}: Kaygılı, üzgün.

[522] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 667.

(5r/6), (45v/8), (183r/10), (223v/14), (235r/19)

"Kaygı, üzüntü, düşünce" anlamındaki *ḳaḍġu* sözcüğünden türemiştir.

ḳalaġlıġ {< ḳalaġ + lıġ}: Zırhlı, örtülü.

(44v/4)

Köken olarak "sandığa doldurmak, yığmak, toplamak" anlamındaki *kala-* fiili düşünülebilir.[523] Bu fiilden *-g* ekiyle anlamında *ḳalaġ* ismi türetilmiştir.

ḳanatlıġ {< ḳanat + lıġ}: Kanatlı.

(44v/10), (139v/13), (140r/8), (170v/13)

Aynı anlamdaki *ḳanat* sözcüğünden türemiştir.

ḳanlıġ {< ḳan + lıġ}: Kanlı.

(44r/21), (71v/18), (72r/5), (79v/7), (94r/9)

Aynı anlamdaki *ḳan* sözcüğünden türemiştir.

ḳaplaġlıġ {< ḳaplaġ +lıġ}: Örtülü, kaplı.

(46v/19)

"Örtü, kap" anlamındaki *ḳaplaġ* sözcüğünden türetilmiştir. Yapısında *-ġ* fiilden isim yapma ekini barındırmaktadır.

ḳapuġluġ {< ḳapuġ + luġ}: Kapılı.

(28r/2), (44r/2), (147r/4)

"Kapı" anlamındaki *ḳapuġ* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳaralıġ {< ḳara + lıġ} (1): Kara tenli.

(215r/17)

Aynı anlamdaki *ḳara* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳayaşlıġ {< ḳayaş + lıġ}: Hısım, akraba olan.

(166v/20)

[523] Ercilasun, Akkoyunlu, a.g.e., s. 679.

"Hısım, akraba" anlamındaki *ḳayaş ~ ḳaḍaş* sözcüğünden türetilmiştir.

kefenlig {< kefen (Ar.) + lig}: Kefenli, kefene sarılı.

(127v/5)

Türkçeye aynı anlamıyla yerleşen Arapça *kefen* sözcüğünden türemiştir.

kentlig {< kent (So.) + lig}: Kentli.

(127v/19)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Soğd kökenli *kent* (So. kand ~ kanth) sözcüğünden türemiştir.

kerāmetlıġ {< kerāmet (Ar.) + lıġ}: Kerametli.

(211r/10)

"Keramet, olağanüstü durum" anlamındaki Arapça *kerāmet* sözcüğünden türemiştir.

ḳılıḳlıġ {< ḳılıḳ + lıġ}: Huylu, yaratılışlı.

(2v/1), (198v/8)

"Huy, tabiat" anlamındaki *ḳılıḳ* sözcüğünden türemiştir.

ḳıymetlıġ {< ḳıymet (Ar.) + lıġ}: Kıymetli.

(87r/17), (92r/2), (96v/6), (123r/3), (193r/8,16)

Aynı anlamda Türkçe'ye yerleşen *ḳıymet* sözcüğünden türemiştir.

ḳızlıḳ {< ḳızlıġ < ḳız + lıġ}: Kızlı, kızı olma durumu.

(216v/7)

"Kız, kadın" anlamında *ḳız* sözcüğünden türemiştir. Ek, +*lıḳ* biçiminde yazılmıştır.

ḳoḍuġluġ {< ḳoḍuġ + luġ}: Koyulmuş, hazırlanmış.

(216r/11)

"Koymak" anlamındaki *ḳo-* köküne dayandırılabilir. "Koyma, bırakma" anlamındaki *ḳoḍuġ* isminden türemiştir.

ḳoldaşluġ {< ḳoldaş + luġ}: Arkadaşı, dostu olan.

(2r/3)

"Arkadaş, dost" anlamındaki ḳoldaş sözcüğünden türemiştir.

ḳolluġ {< ḳol + luġ}: Kolu olan.

(145v/15)

Aynı anlamdaki *ḳol* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳopuşluġ {< ḳopuş+ luġ}: Herekete geçmiş, ayağa kalkmış olan.

(2r/1)

"Kopma, hareket etme" anlamındaki *ḳopuş* isminden türetilmiştir. Sözcüğe kök olarak *ḳop-* fiili gösterilebilir.

ḳorḳunçluġ {< ḳorḳunç + luġ}: Korkak.

(155r/3)

""Korku" anlamındaki *ḳorḳunç* sözcüğünden türemiştir.

kögüslüg {< kögüs + lüg}: Göğüslü.

(181r/10)

Aynı anlamdaki *kögüs* sözcüğünden türetilmiştir.

kömüglüg {< kömüg + lüg}: Gömülü.

(163r/2)

"Gömü" anlamındaki *kömüg* isminden türemiştir. Sözcük *köm-* köküne dayandırılabilir.

köŋüllüg {< köŋül + lüg}: Gönüllü.

(5v/20), (6r/4), (22r/18), (36v/12), (44r/20), (44v/2), (61v/13), (106v/14), (126r/19), (152v/3), (185v/20), (186r/8), (198v/7), (201v/11), (222v/4)

Aynı anlamdaki *köŋül* sözcüğünden türemiştir.

körklig ~ körklüg {< körk + lig ~ lüg}: Güzel.

(1v/12), (2v/10), (7r/12), (11r/14,15), (12v/3), (13r/5), (15v/4), (32v/2), (33v/19), (35v/4), (45r/18), (45v/1), (81r/2,9), (81v/15,16), (110r/13), (186v/2), (242r/20)

"Güzellik" anlamındaki *körk* sözcüğünden türemiştir.

köynüklüg {< köynük + lüg}: Yakıcı.

(237v/16)

"Yanık, yanmış" anlamındaki *köynük* isminden türemiştir.[524] Sözcük "yanmak" anlamındaki *köy-* fiiline bağlanabilir. (*köynük < köy-(ü)n-(ü)k*)

közlüg {< köz + lüg}: Gözlü, gören.

(10v/6), (14v/4), (35r/14), (44v/10), (85v/14), (124r/1), (145v/16), (176v/12), (181r/9), (210v/6)

Aynı anlamdaki *köz* sözcüğünden türemiştir.

ḳulaḳlıġ {< ḳulaḳ + lıġ}: Kulaklı, duyan.

(145v/16), (181r/8)

Aynı anlamdaki *ḳulaḳ* sözcüğünden türemiştir.

ḳumlıġ {< ḳum + lıġ}: Kumlu.

(112v/11)

Aynı anlamdaki *ḳum* sözcüğünden türemiştir.

ḳurluġ {< ḳur + luġ}: Kuşaklı, kemerli.

(94r/3), (101r/20)

"Kuşak, kemer, bel bağı" anlamındaki *ḳur* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳutlıġ ~ ḳutluġ {< ḳut + lıġ ~ luġ}: Kutlu, saadetli.

(T1b/12), (2r/21), (2v/9), (6r/16), (13v/12), (169v/18), (189v/15,17), (214v/8,9), (215r/18), (215v/13), (219r/16), (220r/17), (223v/11), (228v/15), (236r/5), (237r/16), (238r/2), 243v/19), (245v/5), (248r/20)

Aynı anlamdaki *ḳut* sözcüğünden türemiştir. Ek, tespit edilen bazı örneklerde {(214v/8,9), (215r/8), (215v/3), (219r/6)} örneklerinde ise *+luḳ* biçiminde yazılmıştır.

[524] Recep Toparlı, Hanifi Vural, vd., **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 2014, s. 160.

küçlüg {< küç + süz}: Güçlü.

(29r/17), (30v/19), (43r/19), (53v/10), (117v/4), (118r/12), (138r/17), (139v/17), (146r/16), (148r/6), (231r/14)

Aynı anlamdaki *küç* sözcüğünden türemiştir.

küjeklig {< küjek + lig}: Perçemli.

(75r/15)

"Perçem, zülüf; ışıltı, yansıma" anlamlarındaki *küjek* sözcüğünden türemiştir.

künyetlig {< künyet (Ar.) + lig}: Künyeli.

(36r/18)

"Künye" anlamındaki Arapça *künyet* sözcüğünden türetilmiştir.

mālluġ {< māl (Ar.) + luġ}: Malı olan, mal sahibi.

(29v/18)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *māl* sözcüğünden türemiştir.

meẕhebluġ {< meheb (Ar.) + luġ}: Mezhebi olan,bir mezhebe mensup.

(6r/12)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *meẕheb* sözcüğünden türetilmiştir.

mīvelig {< mīve (Far.) + lig}: Meyveli.

(162v/16)

"Meyve, yemiş" anlamındaki Farsça *mīve* sözcüğünden türetilmiştir.

moynuzluġ {< moynuz ~ boynuz + luġ}: Boynuzlu.

(172v/20)

"Boynuz" anlamındaki *moynuz* sözcüğünde türemiştir.

munluġ {< mun (So.) + luġ}: Esaslı, temelli.

(2v/1)

"Esas, temel" anlamındaki Soğdça *mun* sözcüğünden türetilmiştir.

muŋluġ {< muŋ + luġ}: Sıkıntılı, üzgün.

(1v/9), (61v/11), (77r/21), (78v/16,17), (90r/7), (93v/10), (102r/20), (110v/17), {T171a/13}, (186r/9), (236v/13), (242v/10)

"Sıkıntı, endişe, düşünce" anlamındaki *muŋ* sözcüğünden türemiştir.

murādlıġ {< murād (Ar.) + lıġ}: İstekli, arzulu.

(181r/7)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *murād* sözcüğünden türetilmiştir.

mührlig {< mühr (Far.) + lig}: Mühürlü.

(136v/5)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *mühr* sözcüğünden türetilmiştir.

mülklüg {< mülk (Ar.) + lüg}: Malı, mülkü olan.

(63v/2)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *mülk* sözcüğünden türetilmiştir.

ni'metlıġ {< ni'met (Ar.) + lıġ}: Nimet sahibi.

(237r/1)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ni'met* sözcüğünden türetilmiştir.

niyāzlıġ {< niyāz (Ar.) + lıġ}: Niyazı olan, yalvaran.

(2r/1)

"Niyaz, yalvarma" anlamındaki Arapça *niyāz* sözcüğünden türetilmiştir.

niyyetlıġ {< niyyet (Ar.) +lıġ}: Niyetli, niyeti olan.

(45r/10)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *niyyet* sözcüğünden türetilmiştir.

nuṣretlıġ {< nuṣret (Ar.) + lıġ}: Başarılı, üstün.

(227r/15,17)

"Nusret, yardım; başarı, üstünlük" anlamlarındaki Arapça *nuṣret* sözcüğünden türetilmiştir.

oġlanlıġ {< oġlan + lıġ}: Çocuğu olan.

(186r/4)

Aynı anlamdaki *oġlan* sözcüğünden türetilmiştir.

otluġ {< ot + luġ}: Ateşli; parlak.

(184r/11)

"Ateş" anlamındaki *ot* sözcüğünden türemiştir.

örtüglüg {< örtüg + lüg}: Örtülü, gizli.

(84v/7,15), (94r/3), {T171b/3}, (119v/21), (129r/16), (135v/5), (148v/4), (149r/2), (217v/13)

"Örtük, gizli" anlamındaki *örtüg* sözcüğünden türemiştir. {*örtüg* < *ört* - *(ü)g*}

övkelig {< övke + lig}: Öfkeli ,sinirli.

(114r/3), (147r/13), (156v/7), (248r/1)

Aynı anlamdaki *öbke ~ övke ~ öfke* sözcüğünden türemiştir. Metinden tespit edilen dört örneğin ikisinde{(114r/3), (147r/13)} birleşik fiil oluşturmuştur.

övlüg {< öv + lüg}: Eş, zevce.

(19r/4,6)

"Ev" anlamındaki öv ~ ev sözcüğünden türemiştir.

paḫtalıġ {< paḫta (Far.) + lıġ}: Pamuklu.

(164v/21)

"Pamuk" anlamındaki Farsça *paḫta* sözcüğünden türetilmiştir.

raġbetlıġ {< raġbet (Ar.) + lıġ}: İstekli, hevesli.

(243r/21)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *raġbet* sözcüğünden türetilmiştir.

renglig (< reng (Far.) + lig}: Renkli.

(171v/11)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *reng* sözcüğünden türetilmiştir.

sa‘ādetlıġ {< sa‘ādet (Ar.) + lıġ}: Saadetli.

(2r/4)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *sa‘ādet* sözcüğünden türetilmiştir.

saçlıġ {< saç + lıġ}: Saçı olan.

(181r/8)

Aynı anlamdaki *saç* sözcüğünden türemiştir.

saḳallıġ (< saḳal + lıġ): Sakallı, sakalı olan.

(18v/16), (101v/5), (165v/3), (166r/2), (171r/3)

Aynı anlamdaki *saḳal* sözcüğünden türemiştir.

sanlıġ {< san + lıġ}: Sayılı, sayıda.

{T161a/14}, (148r/18), (151v/11)

“Sayı” anlamındaki *san* sözcüğünden türemiştir.

savluġ {< sav + luġ}: Şanlı, şöhretli.

(68v/8)

“Söz” anlamındaki sav ~ sab sözcüğünden türemiştir.

sevüglüg {< sevüg + lüg}: Sevgili, sevilen.

(53r/2), (67r/18), (86v/19), (91r/16), (91v/15), (120v/1), (145v/16), (193v/1)

“Sevgi; sevgili” anlamlarındaki *sevüg ~ sövüg* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen iki örnekte {(91r/16), (145v/16)} birleşik fiil oluşturmuştur.

sevünçlüg {< sevünç + lüg}: Sevinçli, mutlu.

(79v/16), (182v/18), (187r/4), (236r/10)

Aynı anlamdaki *sevünç* sözcüğünden türemiştir.

seyrānlıġ {< seyrān (Ar.) + lıġ}: Çok gezen,seyran eden.

(160r/4)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *seyrān* sözcüğünden türetilmiştir.

şıfātlıġ {< şıfāt (Ar.) + lıġ}: Sıfatlı, nitelikli.

(2v/10), (35r/15,19), (49r/14), (96v/6), (103r/4), (140v/19), (141r/3)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ṣıfāt* sözcüğünden türetilmiştir.

sınlıġ {< sın +lıġ}: Boylu poslu.

(2v/1)

"Vücut, uzuv" anlamındaki *sın* sözcüğünden türemiştir.

silāhlıġ {< silāh (Ar.)+ lıġ}: Silahlı.

(98v/9), (149v/1), (174v/21), (175r/5), (190r/3,5), (232r/1), (244v/5)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *silāh* sözcüğünden türetilmiştir.

sövüglüg {< sövüg + lüg}: Sevgili, sevilen.

(82r/21)

"Sevgi; sevgili" anlamlarındaki *sövüg ~ sevüg* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edildiği örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

sözlüg {< söz + lüg}: Sözlü.

(1v/14), (6r/4), (8v/11), (29r/20), (49r/14), (71v/16), (90r/2,6), (181r/9), (198v/7), (205r/8), (229r/15), (247v/5)

Aynı anlamdaki *söz* isminden türemiştir.

sūrelıġ {< sūre (Ar.) +lıġ}: Sureli, suresi olan.

(119r/16)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *sūre* sözcüğünden türetilmiştir.

ṣūretlıġ {< ṣūret (Ar.) + lıġ}: Suretli, vasıflı, şekilli.

(3v/11,13,15,16,18,20,21), (4r/9,10,11), (7v/15), (11r/14), (27v/15), (32r/7,8), (32v/20), (57r/20), (93v/4), (116v/19), (121r/3), (131v/13), (132r/20), (148r/19)

"Suret, vasıf, şekil" anlamındaki Arapça *ṣūret* sözcüğünden türetilmiştir. Metinden tespit edilen örneklerin üçünde {(27v/15), (57r/20), (116v/19)} birleşik fiil oluşturmuştur.

suvluġ {< suv ~ sub + luġ}: Sulu, akarsulu, suyu bol olan.

(174r/7)

"Su" anlamındaki *suv ~ sub* sözcüğünden türemiştir. Clauson, köken olarak *suv* sözcüğünü göstermiş, kullanıldığı sahalara göre fonetik farklılıklar görülebileceğini ifade etmiştir.[525]

sütlüg {< süt ~ süd + lüg}: Süt sağılan, sağmal.

{T169b/13}, (152r/13), (185r/11)

Aynı anlamdaki *süt ~ süd* sözcüğünden türemiştir.

şehādetlıġ {< şehādet +lıġ}: İkrar etmiş, söylemiş olan.

(2r/3)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *şehādet* sözcüğünden türetilmiştir.

şeklig {< şek (Ar.) + lig}: Şüpheli.

(197v/8)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *şek* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

tāclıġ {< tāc (Far.) + lıġ}: Taçlı.

(125v/10), (181r/6), (238r/20)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *tāc* sözcüğünden türetilmiştir

taḫtalıġ {< taḫta (Far.) + lıġ}: Tahtalı, keresteli.

(176r/4)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *taḫta* sözcüğünden türetilmiştir.

ṭama'lıġ {< ṭama' + lıġ}: Aç gözlü, hırslı.

(149v/13), (45v/2)

"Aşırı istek, hırs" anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ṭama'* sözcüğünden türetilmiştir.

tamuġluġ {< tamuġ + luġ}: Cehennemlik.

(17r/5,8,11), (248r/7)

"Cehennem" anlamında *tamuġ* sözcüğünden türemiştir.

ta'rīflüg {< ta'rif (Ar.) + lüg}: Tarifli, nitelikli.

(37v/9)

[525] Clauson, **a.g.e.**, s. 788.

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ta'rīf* sözcüğünden türetilmiştir.

tatlıġ {< tat + lıġ}: Tatlı, hoş.

(6r/2)

Aynı anlamda *tat* sözcüğünden türemiştir.

ṭavḳluġ {< ṭavḳ (Ar.) + lıḳ}: Tasmalı, halkalı.

(27r/9)

"Halka" anlamında Türkçeye yerleşen *ṭavḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

tebşirātlıġ {< tebşirāt (Ar.) + lıġ}: Müjdeli.

(2r/16)

"Müjdeler" anlamında Türkçeye yerleşen *tebşirāt* sözcüğünden türetilmiştir.

teşrīflüg {< teşrīf (Ar.) + lüg}: Şereflendirilmiş.

(2r/16), (37v/9)

"Teşrif, şereflendirme" anlamındaki Arapça *teşrīf* sözcüğünden türemiştir.

tınlıġ {< tın + lıġ}: Canlı.

(5v/21), (13v/12), (17v/8), (24r/22), (24v/2,3), (25v/12), (114v/15)

"Tın, nefes" anlamındaki *tın* sözcüğünden türemiştir.

tikenlig {< tiken + lig}: Dikenli.

(18r/13), (169v/7)

Aynı anlamdaki *tiken ~ diken* sözcüğünden türemiştir.

tillig {< til + lig}: Dilli, lisanlı.

(43v/10), (181r/12)

Aynı anlamdaki *til* sözcüğünden türemiştir.

tişlig {< tiş + lig}: Dişli, basamaklı.

(163v/8)

Aynı anlamdaki *tiş* sözcüğünden türemiştir.

toḳuşluġ {< toḳuş + luġ}: Savaşlı, döğüşlü.

(2r/2)

"Savaş, dövüş" anlamındaki *toḳuş* sözcüğünden türemiştir.

tonluġ (< ton + luġ): Donlu, elbiseli.

(101v/2), (154v/6), (148r/19,20)

"Don, elbise" anlamındaki *ton* sözcüğünden türemiştir.

töşüklüg {< töşük + lüg}: Deşikli, delik.

(148v/1), (148v/20)

"Deşik, delik" anlamındaki *töşük ~teşük* sözcüğünden türemiştir.

tuyaḳlıġ {< tuyaḳ + lıġ}: Tuyaklı, toynaklı.

(148v/1), (148v/20)

"Toynak" anlamındaki *tuyaḳ* sözcüğünden türemiştir.

tüglüg {< tüg ~ tü ~ tüs ~ tüy + lüg}: Tüylü.

(54r/21), (150v/4), (208v/8)

"Tüy" anlamındaki *tüg ~ tü ~ tüs ~ tüy* sözcüğünden türemiştir.

tülüg {< tü + lüg}: Tüylü.

(34v/12,16,17)

"Tüy" anlamındaki *tü ~ tüg ~ tüs ~ tüy* sözcüğünden türemiştir.

türlüg {< tür + lüg}: Türlü, çeşitli.

(11r/14), (12v/17), (30r/8), (32r/11,12), (32v/4), (41v/12), (43v/12), (80r/10), (93v/3), (114v/14), (161r/12), (168r/10), (175r/8), (235r/14)

"Görünüş; tür, çeşit, tip" anlamlarındaki *tür* sözcüğünden türemiştir.

tüslüg {< tüs + lüg}: Tüylü.

(175r/12), (186v/13)

"Tüy" anlamındaki *tüs ~ tü ~ tüg ~ tüy* sözcüğünden türemiştir.

tüylüg {< tüy + lüg}: Tüylü.

(34v/12,16,17)

"Tüy" anlamındaki *tüy ~ tü ~ tüs ~ tüg* sözcüğünden türemiştir.

uçluġ (< uç + luġ): Uçlu.

(239v/6)

Aynı anlamdaki *uç* sözcüğünden türemiştir.

uçmaḫlıġ {< uçmaḫ + lıġ}: Cennetlik; cennette olan.

(102r/12,16), (201r/19), (201v/2), (202r/10)

"Cennet" anlamındaki *uçmaḫ ~ uştmaḫ* sözcüğünden türetilmiştir.

ulaġlıġ {< ulaġ + lıġ}: Habercisi olan.

(137r/8)

"Haberci, ulak; casus" anlamlarındaki *ulaġ* sözcüğünden türetilmiştir (ulaġ < ul "temel, taban" + a - ġ).

uluġ {< ul + luġ}: Ulu, büyük, yüce.

(2r/21), (2v/11), (3v/12,15,17), (9v/21), (15v/10), (17v/7), (21v/3,12), (27r/16), (28r/12,13), (29v/3), (32r/4), (35r/19), (36v/12,15), (39v/11), (40r/4,7), (41r/14), (42v/20), (43r/18), (44v/20), (49r/18), (49v/5), (50r/2), (52v/14), (54r/13), (56r/6), (56v/21), (99r/11), (162r/8), (182v/2), (186r/6)...

Clauson, *u* ismi ve *u-* fiili ile birleştirelemeyeceği görüşündedir. Anlamı ve çeşitli sahalardaki fonetik farlılıkları ile ilgili örnekler vermiştir.[526] Erdal, köken olarak "temel" anlamındaki *ul* ismini göstermiştir.[527]

umınçlıġ ~ umunçlıġ {< umanç ~ umınç ~ umunç + lıġ}: Umutlu.

(80v/21), (105v/3)

"Umut" anlamındaki *umanç ~ umınç ~ umunç* sözcüğünden türemiştir.

uyatlıġ {< uyat +lıġ}: Utanan, utanmış.

(26r/13), (25v/15), (119v/21), (214v/15), (187v/12)

[526] Clauson, **a.g.e.**, s. 136.
[527] Erdal, **a.g.e.**, s. 139.

"Utanma, utanç" anlamındaki *uyat* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen örneklerin dördünde {(26r/13), (25v/15), (214v/15), (187v/12)} birleşik fiil oluşturmuştur. Bunlardan birinde (25v/15) ek *+lıḳ* biçiminde yazılmıştır.

ümīdlig {< ümīd + lig}: Ümitli, umutlu.

(99v/11)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *ümīd* sözcüğünden türetilmiştir.

üstemlıġ {< üstem + lıġ}: Süslü eyeri olan.

(106v/20)

"Süslü eyer" anlamındaki *üstem* sözcüğünden türetilmiştir (< üste- "üstüne koymak, çoğaltmak" - m).[528]

üzengülüg {< üzengü + lüg}: Üzengili.

(124v/3)

Aynı anlamdaki *üzengü ~ üzengi* sözcüğünden türetilmiştir.

va'delig {< va'de + lig}: Vadeli, süreli.

(19r/8)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *va'de* sözcüğünden türetilmiştir. Metinden tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

yaŋaḳlıġ {< yaŋaḳ + lıġ}: Yanaklı, yanağı olan.

(83r/15)

Aynı anlamdaki *yaŋaḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

yaŋlıġ {< yaŋ + lıġ}: Gibi, benzer.

(2v/18), (13r/5), (23r/18), (26r/15), (108r/14), (238v/5), {T153a/5}

"Yan, tarz, model" anlamındaki *yaŋ* sözcüğünden türemiştir. Clauson köken olarak *yaŋ* sözcüğünü vermiş ve edat görevinde de kullanıldığını belirtmiştir.[529] Erdal, *+lıg* ekiyle ilgili açıklamalarında sözcüğe yer vermiş ve *türlüg* ile yakın anlamlı olduğunu belirtmiştir.[530]

[528] Clauson, **a.g.e.**, s. 242; Erdal, **a.g.e.**, s. 295.

yaraġlıġ ~ yaraḳlıġ {< yaraġ ~ yaraḳ + lıġ}: Faydalı, yararlı; silahlı.

(2v/18), (2v/9), (101v/17), (112v/5), (186r/4), (146r/6), (136v/4,15), (192v/17), (193r/1), (204v/2), (227r/4), (243v/16), {T156b/11}, {T162b/6},

"Hazırlık; fayda; silah; çare" anlamlarındaki *yaraġ ~ yaraḳ* sözcüğünden türemiştir. Clauson, sözcüğün *yarag* isminden geldiğini belirtmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[531] Erdal, sözcüğün *yara-* fiilinden gelmiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[532]

yarıġlıġ {< yarıḳ ~ yarıġ + lıġ}: Zırhlı.

(T 1b/14), (2v/1)

DLT'de "zırh ve göğüslüğe verilen genel ad" biçiminde açıklanan yarıḳ sözcüğünden türemiş olduğu düşünülebilir.[533] Clauson, sözcüğü *yarıḳ* ismine bağlamış ve anlamı üzerinde durmuştur.[534]

yarlıġ {< yar + lıġ}: Buyruk, emir.

(4r/13,18), (5v/19), (7r/10,15), (10v/4,12,14,17,18), (12v/7,10,19), (13v/8,14), (14r/3), (14v/17), (17v/14), (19r/12,13), (20v/19), (22v/8,12), (23r/14,20), (24v/4,5), (25r/5), (29r/3), (30v/4), (34v/18), (35r/3,6), (36r/6), (36v/5), (39r/9), (42r/15), (42v/3,9), (43r/12), (43v/18), (44v/2), (46v/3,5,13), (47v/11,12), (50v/18,19), (51r/16), (52v/3), (54r/6,8), (54v/19), (56r/14), (56v/14), (93r/11), (155v/19), (156v/11), (158v/12,14), (162v/21), (176r/11), (242v/10)...

Clauson, sözcükte *+lıġ* ekinin varlığını bildirmiş ama açık bir kök belirtmemiştir. Moğolcadan alıntı olduğuyla ilgili görüşün kuvvetli olduğuna işaret etmiştir.[535] Erdal, eski bir *yarlıġ + ıġ* biçiminden hece düşmesi ile ortaya çıktığı görüşündedir.[536] Taş, *yarıl-* fiilinden türediği görüşünü delillendirerek ortaya koymuştur.[537] Ş. Tekin, *-g/-k* fiilden isim türetme ekinin iki ve daha fazla heceli fiillere gelemeyeceğini belirterek < *yar - (ı)l - (ı)ġ* açıklamasını kabul etmemiş, "salya, sümük" anlamını verdiği *yar* isminden *+lıġ* ekiyle türediğini

---

[529] Clauson, **a.g.e.**, s. 950.
[530] Erdal, **a.g.e.**, s. 142.
[531] Clauson, **a.g.e.**, s. 964.
[532] Erdal, **a.g.e.**, s. 216.
[533] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 953.
[534] Clauson, **a.g.e.**, s. 964.
[535] Clauson, **a.g.e.**, s. 966.
[536] Marcel Erdal, **A Grammer of Old Turkic I-II**, Leiden-Boston, Brill, 2004, s. 124.
[537] Taş, **a.g.e.**, s. 127.

savunmuştur.[538] Gülensoy, sözcüğü yansıma bir söz olan **yā* ismine bağlamış ve < **yā + r + lıḳ* biçiminde açıklamıştır.[539] Öner'e göre sözcük "yardım" anlamındaki *yarı* isminden türemiş ve bu isme *+lıġ* ekinin getirilmesiyle ortaya çıkmıştır (*yarlıġ < yarılıġ*).[540] Şen, sözcüğün açıklamasıyla ilgili üç farklı görüşe yer vermiştir. İlki, Ş. Tekin'in açıklamasıdır (< **ya-r-lıġ* "zavallı"). İkincisi Öner'in açıklamasıdır (< yarı "yardım"+lıġ). Üçüncüsüyse Ata'nın *kes- > kesil-* ile benzettiği *yar- < yarıl-* görüşüdür (< *yar-ıl-ıġ*).

yaşlıġ {< yaş + lıġ}: Yaşlı, yaşça büyük.

(28r/12,13), (59v/3,6), (70v/15), (71r/11), (79r/1,2), (128r/5,6), (165v/3), (181r/7), (198v/9), (238r/10), (247v/3,4), {T158b/10}

"Yaş, ömür" anlamındaki *yaş* sözcüğünden türemiştir.

yaşlıġ {< yaş + lıġ}: Yaşlı, gözyaşlı.

(75v/15), (91v/17), (187v/8), (191r/11)

"Yaş, gözyaşı" anlamındaki *yaş* sözcüğünden türemiştir.

yazuḳluġ {< yazuḳ + luġ}: Günahkar, suçlu.

(119r/12), (149v/21), (156r/5,6,13), (156r/8), (238r/3)[541]

"Günah, suç" anlamındaki *yazuḳ* sözcüğünden türemiştir.

yençüklig {< yençüg + lüg}: Yençüğü olan, yençülü.

(85v/14)

"Yençük, küçük torba" anlamındaki *yençük* sözcüğünden türetilmiştir.

yėrlig {< yėr + lig}: Yerinde, yerli yerinde.

(165v/20)

Aynı anlamdaki *yėr* sözcüğünden türemiştir.

yıġaçlıġ {< (y)ıġaç + lıġ}: Ağaçlı.

(174r/8)

"Ağaç, değnek, tahta" anlamındaki *ıġaç ~ yıġaç* sözcüğünden türemiştir.

---

[538] Ş. Tekin, **a.g.e.**, s. 226.
[539] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1077.
[540] Mustafa Öner, "Yarlık Sözü Hakkında", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı: Belleten**, 2004/II, s. 120-121.
[541] *yazuḳluḳ* okunmuş ve *yazuḳluġ* sözcüğünden farklı bir sözcük gibi değerlendirilmiş ancak +lXg ekinin imlasının +lXk biçiminde de olduğu çeşitli örneklerde görüldüğüne göre bu iki sözcüğü tek değerlendirmek daha doğru olacaktır.

yıparlıġ {< yıpar + lıġ}: Mis kokulu.

(177r/4)

"Yıpar, misk, güzel koku" anlamındaki *yıpar* sözcüğünden türemiştir.

yolluġ {< yol + luġ}: Bahtlı, kısmetli, yolu açık.

(18v/1), (41v/13)

Aynı anlamdaki *yol* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen iki örnekte de birleşik fiil oluşturmuştur.

yüklüg {< yük + lüg}: Yüklü, dolu; hamile, gebe.

(14r/18), (33r/6), (38r/3,6), (98v/12), {T168a/1}, {T156b/14}, {T168a/4}, (169r/7), (183r/2)

Aynı anlamdaki *yük* sözcüğünden türemiştir.

yüreklig {< yürek + lig}: Yürekli, cesur.

(61v/11,14), (77v/4), (131v/3)

"Yürek, kalp" anlamındaki *yürek* sözcüğünden türemiştir.

yüzlüg {< yüz + lüg}: Yüzlü, çehreli.

(T1b/12), (35r/14), (57r/20), (58r/19), (59v/3), (69r/14), (76v/1), (78v/14), (85v/13), (131r/13), (181r/9), (184v/19)

"Yüz, sima, çehre; yüzey" anlamlarındaki *yüz* sözcüğünden türemiştir.

ẕātlıġ {< ẕāt (Ar.) + lıġ}: Kişilikli, asil.

(2r/21), (19v/16)

"Zat, kişi, kendi" anlamındaki Arapça *ẕāt* sözcüğünden türetilmiştir.

zindānlıġ {< zindān (Ar.) + lıġ}: Zindanlık, zindana girecek olan.

(91v/20), (92r/1)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen *zindān* sözcüğünden türetilmiştir.

+lIk, +lUk

Türkçedeki işlek ekler arasında yer almakta ve eklendiği sözcükten somut ya da soyut anlamlı isim ve sıfatlar türetmektedir. Gabain, soyut ve somut isimler ile sıfatlar yapan bir ek

olduğunu, ayrıca ekin Moğolcada da bu görev ve işlevde kullanıldığını belirtmiştir (*ağılıḳ, yimişlik, suvluḳ vb.*).[542] Ergin, Türkçenin en yaygın isimdem isim yapma eklerinden biri olduğu; vasıf bildirerek sıfat gibi kullanılan isimler türetmenin yanında nesne adı olarak kalıcı isimler de türettiği bilgisini vermiştir. Başlıca işlevleri arasında yer, alet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat türetmenin bulunduğunu ifade etmiştir.[543] Gencan, bu ekle türetilmiş çeşitli örnekler tespit etmiş, türeyiş şekillerine ve anlam özelliklerine göre sınıflandırmıştır.[544] Banguoğlu, işlekliği ve kullanış bakımından çekim ekini andırma özelliği üzerinde durmuştur. İsimlere eklenerek "için" anlamında "*içinlik hâli (destinatif)*" ortaya koyduğunu (*Elli kuruşluk bilet, üç günlük iş, yarınlık çay şekeri var*) belirtmiştir.[545] Bilgen, DLT'de bu ekin soyut ve somut isimler türetmek için işlek bir biçimde kullanıldığını tespit etmiş ve işlevlerine göre sınıflandırmıştır.[546] Erdal, bu ekten yararlanarak türetilen sözcüklere örnekler vermiştir (*borlukçı*, *ençlik, kulluk, negülük, otaçılık, teŋrilik vb.*). Hacıeminoğlu, Türkçenin her devrinde son derece işlek olduğunu, Harezm Türkçesinde de Türkçe veya yabancı isimlerin üzerine gelerek genellikle mücerret, bazen da müşahhas isimler yaptığını; fiil isimlerine geldiğinde, fiilin ifade ettiği hareketin mücerret ismini bildirdiğini açıklamış ve metinlerden örnekler tespit etmiştir (açlıḳ, açılmaḳlıḳ, ahmaḳlıḳ, aḳlıḳ, azgunluḳ, baylıḳ, birlik, çığaylıḳ, deng-lik, edgülük, evlük, hanlıḳ, imamluḳ, tiriglik, yoḳlıḳ vb.).[547] Tekin, işlevini ayrıca belirtmemiş fakat ekle türetilmiş soyut ve somut isimler ile sıfatlardan örnekler vermiştir (*beglik, özlük, adġırlıḳ*).[548] Korkmaz, çok işlek ve kapsamlı olduğunu belirtmiş ve "*tahsis, bir şey için*" anlamı veren adlar türetme işlevinin yaygınlığına değinmiştir. Bunun yanında çeşitli durumlarda ekin görevinin dallanmış olduğunu ve kapsamı genişlediğini ifade etmiştir.[549]

açlıḳ {< aç + lıḳ}: Açlık, kıtlık.

(40r/15), (90r/13), (97r/3), (101v/17), {T166b/2}, (102r/7,11,13,18), (110v/19), (205v/13), (224v/21), (225r/1), (226r/4)

[542] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[543] Ergin, **a.g.e.**, s. 155-157.
[544] Gencan, **a.g.e.**, s. 195-196.
[545] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 193-196.
[546] Bilgen, **a.g.e.**, s. 21-25.
[547] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 42-42.
[548] Tekin, **a.g.e.**, s. 82.
[549] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 56-58.

Aynı anlamdaki *aç* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *aç* ismine bağlamış ve anlamı hakkında bilgi vermiştir.[550] Bilgen, +lIk ekinin somut anlamlı sözcükler türetme işlevine örnek olarak yer vermiştir.[551]

aġırlıḳ {< aġır + lıḳ} (1): Ağırlık, yavaşlık; saygı, kıymet.

(53r/3,4,5,6,8,9,11,17), (53v/6,9), (74v/4), (92r/10), (101v/11), (197v/18)

"Ağır; değer, paha; güç" anlamlarındaki *aġır* sözcüğünden türemiştir. Clauson, "onur, şeref" anlamını yüklediği *aġır* sözcüğüne bağlamıştır.[552]

aġırlıḳ {< aġrıġ +lıḳ} (2): Hastalık.

(39v/8)

"Ağrı, acı, sızı" anlamındaki *aġrıġ* sözcüğünden türetilmiştir.

aḥadlıḳ {< aḥad + lıḳ}: Teklik, eş ve benzeri olmama.

(209r/13)

"Tek, bir" anlamındaki Arapça *aḥad* sözcüğünden türetilmiştir.

aḫşamlıḳ {< aḫşam + lıḳ}: Akşamlık, akşam yemeği.

(204r/5)

Aynı anlamdaki *aḳşam ~ aḫşam* sözcüğünden türemiştir.

aḳlıḳ {< aḳ + lıḳ}: Aklık, beyazlık.

(171v/6)

"Ak, beyaz" anlamındaki *aḳ* sözcüğünden türemiştir.

aḳrınlıḳ {< aḳrın + lıḳ}: Yavaşlık.

(88r/9), (165r/1)

"Yavaş" anlamındaki *aḳrın* sözcüğünden türetilmiştir.

aḳsaḳlıḳ {< aḳsaḳ + lıḳ}: Aksaklık, topallık.

[550] Clauson, **a.g.e.**, s. 26.
[551] Bilgen, **a.g.e.**, s. 23.
[552] Clauson, **a.g.e.**, s. 93.

(111r/17)

Aynı anlamdaki *aḳsaḳ* sözcüğünden türemiştir.

alalıḳ {< ala + lıḳ} (1): Bir deri hastalığı, cüzzam.

{173b/12}, (119v/21), (225r/3)

Aynı anlamdaki *ala* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen bir örnekte (225r/3) birleşik fiil oluşturmuştur.

alalıḳ {< ala + lıḳ} (2): Uyuşmazlık.

(232v/8)

"Ala, renkli" anlamının yanında metaforik olarak "hain, ikiyüzlü" anlamındaki *ala* sözcüğünden türemiştir.[553]

ʻālemluḳ {< ʻālem + luḳ}: İnsan, canlı.

(232v/17)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen *ʻālem* sözcüğünden türetilmiştir.

arıġlıḳ {< arıġ + lıḳ}: Temizlik; suçsuzluk, günahsızlık.

(12r/9), (84v/5,19), (87r/15), (90v/8), (91v/12), (156v/16), (201r/8), (235r/11)

"Temiz; suçsuz, günahsız" anlamlarındaki *arıġ* sözcüğünden türemiştir.

arıġsızlıḳ (< arıġsız + lıḳ}: Suçluluk, kötülük.

(59r/14), (121v/14)

"Suçlu, kötü" anlamındaki *arıġsız* sözcüğünden türemiştir.

artuḳluḳ {< artuḳ + luḳ}: Üstünlük taslamak, kendini beğenmişlik.

(53r/4), (186r/16), (216v/6)

"Fazla, çok; değerli, kıymetli" anlamlarındaki *artuḳ* sözcüğünden türemiştir.

aruḳlıḳ {aruḳ + lıḳ}: Zayıflık, cılızlık.

(89r/20)

[553] Clauson, **a.g.e.**, s. 126.

"Zayıf, sıska, cılız" anlamındaki *aruḳ* sözcüğünden türemiştir.

ʻāṣīlıḳ {< ʻāṣī (Ar.) + lıḳ}: Asilik, isyankarlık.

(4v/17)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen *ʻāṣī* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

aşlıḳ {< aş + lıḳ}: Buğday, zahire; yiyecek.

(16v/3), (23r/7,8), (40r/15,16,17), (42v/13), (49v/3), (57v/19), (62v/16,17), (63r/4), (66v/21), (90r/16), (92v/1), (96r/20), (102r/21), (136r/16), (160v/16)

Aynı anlamdaki *aş* sözcüğünden türemiştir.

ataġlıḳ {< ataġ + lıġ}: Korkutulmuş; bilinmiş, tanınan.

(225r/5)

Ataġ isminden türemiştir.

atalıḳ {< ata + lıḳ}: Atalık, babalık.

(51v/2), (63r/17), (76r/16), {T154b/12}, (236v/17)

Aynı anlamdaki *ata* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen bir örnekte (236v/17) birleşik fiil oluşturmuştur.

avçılıḳ {< avçı + lıḳ}: Avcılık.

(54r/16)

Aynı anlamdaki *avcı* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

ayaḳlıġ {ayaḳlıḳ < ayaḳ ~ aḍaḳ + lıḳ}: Kadehlik.

(162v/4)

"Kadeh, çanak, tas" anlamlarındaki *ayaḳ ~ aḍaḳ* sözcüğünden türetilmiştir. Bu örnekte ek, *+lıġ* biçiminde yazılmıştır.

aylıḳ {< ay + lıḳ}: Aylık, bir aylık süre.

(48v/2), (84r/13,15), (138r/4,5), (138v/3,7), (139r/18), (142r/2,3), (198r/13), (218r/12), (247v/19)

Aynı anlamdaki *ay* sözcüğünden türemiştir.

āzādlıḳ {< āzād (Far.) + lıḳ}: Serbestlik, özgür olma.

(110r/2)

"Serbest, özgür" anlamıyla Türkçeye yerleşmiş olan Farsça *āzād* sözcüğünden türetilmiştir.

başlıḳ {< baş + lıḳ}: Başlık, börk.

(74v/6,9,14), (169r/18)

Aynı anlamdaki *baş* sözcüğünden türemiştir.

beglik {< beg + lik}: Beylik, bey olmaya yaraşır.

(2v/4), (174r/21)

"Bey" anlamındaki *beg* sözcüğünden türemiştir. Clauson, köken olarak *beg* sözcüğünü göstermiş ve çeşitli sahalardan örnekler vermiştir.[554] Gülensoy, *beylik* sözcüğünü açıklarke < *beg* + *lig* biçiminde bir açıklama yapmıştır..[555]

bendelik {< bende (Far.) + lik}: Kulluk, kölelik.

(177r/14)

"Bende, kul, köle" anlamındaki Farsça *bende* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

bilmeklik {< bilmek + lik}: Bilgi, bilme.

(42r/6)

Aynı anlamdaki *bilmek* sözcüğünden türemiştir (bilmek < bil - mek).

bilmeslik {< bilmes + lik}: Bilmeme, bilgisizlik.

(145v/1), (213r/10), (222r/3)

[554] Clauson, **a.g.e.**, s. 326.
[555] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 136.

"Bilmez" anlamındaki *bilmes* sözcüğünden türetilmiştir (< *bil - mes*).

birlik {< bir + lik}: Birlik, teklik.

(34v/6), (154r/3), (169v/17), (195v/12), (202v/14)

Aynı anlamdaki *bir* sözcüğünden türemiştir.

biyiklik {< biyik + lik}: Büyüklük.

(147v/10), (148v/18)

"Büyük" anlamındaki *biyik* sözcüğünden türemiştir.

boyaġçılıḳ {< boyaġçı + lıḳ}: Boyacılık.

(171v/8)

"Boyacı" anlamındaki *boyaġçı* sözcüğünden türetilmiştir. (boyaġçı < boyaġ + çı).

boynaġuluḳ {boynaġu + luḳ}: Asilik, isyan.

(231r/7), (147v/6)

"Asi, isyankar" anlamındaki *boynaġu* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen iki örneğin birinde (147v/6) ek *+lıḳ* biçiminde, diğerindeyse (231r/7) *+luḳ* biçiminde yazılmıştır.

cādūluḳ {< cādū (Far.) + luḳ}: Cadılık.

(22r/17), (22v/2), (65r/4), (66r/21), (111v/21), (112r/2,8), (113r/1,3,9,19,20), (113v/1), (141v/6,8), (162r/3,14,18,19), (162r/14), (170v/9), (203r/7), (203v/7), (204v/4), (208r/15,21), (218r/16)

"Cadı, büyücü" anlamında Türkçeye yerleşen Farsça *cādū* sözcüğünden türetilmiştir.

cihānlıġ {< cihān (Far.) + lıġ}: Dünyalık, dünya malı.

(124v/8)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen *cihān* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen örnekte ekin son sesinin /ġ/ ile yazıldığı görülmektedir.

cüftlik {< cüft (Far.) + lik}: Evlilik, eş olma durumu.

(60v/8), (110v/7,9), (167r/5), (168r/12)

"Çift" anlamında Türkçeye yerleşen Farsça *cüft* sözcüğünden türetilmiştir. Ek, birleşik fiil oluşturduğu bir örnekte (60v/8) *+lük* biçiminde yazılmıştır.

cühūdluḳ {< cühūd (Far.) + luḳ}: Yahudilik.

(131r/17)

"Yahudi" anlamındaki Farsça *cühūd* sözcüğünden türetilmiştir.

cüvān-merdlıḳ ~ cüvān-merdlıġ {< cüvan-merd (Far.) + lik}: Yiğitlik, mertlik.

(110v/19), (102v/3), (201r/8)

"Yiğit, mert" anlamındaki Farsça *cüvān-merd* sözcüğünden türetilmiştir. Gelen ekin iki örnekte {(110v/19), (102v/3)} *+lıġ* biçiminde yazıldığı görülmüştür.

çeçeklik {< çeçek + lik}: Çiçeklik, bahçe.

(80r/13)

"Çiçek" anlamındaki çeçek sözcüğünden türemiştir. Clauson, *çiçek* ismine bağlamış ve "çiçek bahçesi" anlamını vermiştir.[556] Erdal, *+lXk* ekiyle ilgili örneklerde DLT'yi tanık gösterek yer vermiştir.[557]

çıġaylıḳ {< çıġay + lıḳ}: Fakirlik.

(66r/15)

"Fakir, yoksul" anlamındaki *çıġay* sözcüğünden türemiştir.

dervīşlik {< dervīş (Far.) + lik}: Dervişlik; acizlik, fakirlik.

(191r/11), (203r/6)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *dervīş* sözcüğünden türetilmiştir.

dōstluḳ {< dōst (Far.) + luḳ}: Dostluk.

(43r/6), (51r/10,11), (54v/21), (188v/17,20), (161v/4), (200v/16), (201r/9), (208r/4), (214r/15), (238r/17)

[556] Clauson, **a.g.e.**, s. 401.
[557] Erdal, **a.g.e.**, s. 127.

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *dōst* sözcüğünden türetilmiştir. Ek, bazı örneklerde {(161v/4), (188v/17,20)} +lıḳ biçimde yazılmıştır

dünyālik {< dünyā (Ar.) + lik}: Dünyalık, dünya malı.

(184v/11)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *dünyā* sözcüğünden türetilmiştir.

dürüstluḳ {< dürüst ~ durust (Far.) + luḳ}: Dürüstlük, doğruluk.

(217r/11), (218r/5)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *dürüst ~ durust* sözcüğünden türetilmiştir.

düşmānlıḳ {< düşmān ~ düşmen (Far.) + lıḳ}: Düşmanlıḳ.

(25r/5), (43r/5), {T169b/18}, (200v/20), (225r/19), (243r/4,5), (244r/2)

Tespit edilen bazı örneklerde {(243r/4,5), (244r/2), {T169b/18}, (200v/20), (225r/19)} sözcük *düşmen* biçiminde yazılmıştır.

eḍgülük {< eḍgü + lük}: İyilik.

(26r/4), (34r/3), (34v/1), (43r/6), (81v/10), (82v/15), (93v/12), (119v/5), (157r/15), (205v/5), (225v/15), (81v/7,10), (91v/15), (94v/1,4), (107r/18), {T165a/2}, (134r/6), (233v/9), (243r/19), {T162b/5}, (243r/20)...

"İyi, iyilik" anlamındaki *eḍgü* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(26r/4), (81v/7), (107r/18)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Bazı örneklerde {(93v/12), (81v/10)...} ek, +*lik* biçiminde yazılmıştır.

eḍizlik {< eḍiz + lik}: Yükseklik.

(13v/6), (24r/14), (32r/9), (41r/2), (44v/7), (62v/8)

"Yüksek, ulu; tepe" anlamlarındaki *eḍiz* sözcüğünden türemiştir.

eksüklük {< eksük + lük}: Eksiklik.

(53r/4)

Aynı anlamdaki *eksük* sözcüğünden türemiştir.

eŋlik {< eŋ + lik}: Allık, kırmızı yanak boyası.

(68v/2)

"Yanak" anlamındaki *eŋ* sözcüğünden türetilmiştir. Clauson, köken olarak "kırmızı boya, allık" anlamında eŋ sözcüğünü göstermiştir.

erklik {< erk + lik}: Güçlülük.

(34v/1), (153v/8)

"Erk, güç, kuvvet" anlamındaki *erk* sözcüğünden türemiştir.

erlik {< er + lik}: Erkeklik.

(79v/21), (82r/9), (105r/1,2), (231v/11,17)

"Er, erkek" anlamındaki *er* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen örneklerden birinde (105r/1) birleşik fiil oluşturmuştur.

ėşlik {< ėş + lik}: Eşlik, arkadaşlık, yoldaşlık.

(171v/4)

"Arkadaş, yoldaş" anlamındaki ėş sözcüğünden türemiştir.

evlük {< ev + lük ~ lik}: Evlik, eve layık.

(35r/11), (60r/12), (151v/10)

"Ev, oda" anlamındaki *ev* sözcüğünden türemiştir. Sözcükteki ek, metinde tespit edilen örneklerden birinde (151v/10) +lik biçiminde yazılmıştır.

faḳīrlıḳ {faḳīr (Ar.) + lıḳ}: Fakirlik, yoksulluk.

(193v/3)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *faḳīr* sözcüğünden türetilmiştir.

feriştelik {< ferişte (Far.) + lik}: Feriştelik, meleklik.

(22v/3), (209r/21)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *ferişte* sözcüğünden türetilmiştir.

ferrāşlıḳ {< ferrāş (Ar.) + lıḳ}: Süpürücülük, temizlikçilik.

(138r/13)

“Süpürücü, temizlikçi” anlamındaki Arapça *ferrāş* sözcüğünden türetilmiştir.

fitnelik {< fitne (Ar.) + lik}: Bela, kötülük.

(171v/17)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *fitne* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

füżūlluḳ {füżūl (Ar.) + luḳ}: Gereksiz, işe yaramaz.

(244r/13)

“Gereksiz fazla şey” anlamındaki Arapça *fużul* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

ġarīblıḳ {< ġarīb (Ar.) + lıḳ}: Gariplik; gurbette olma durumu.

(73v/21), (103r/18), (104v/11), {T175a/13}

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ġarīb* sözcüğünden türetilmiştir.

gebrlik {< gebr (Far.) + lik}: Ateşperestlik.

(184r/14)

“Ateşe tapan, mecusi, ateşperest” anlamındaki Farsça *gebr* sözcüğünden türetilmiştir.

ḫādimlıḳ {< ḫādim (Ar.) + lik}: Bakıcılık, hizmetçilik.

(32v/5)

“Hizmetçi” anlamındaki Arapça ḫādim sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

ḫalāṣlıḳ {< ḫalāṣ (Ar.) + lıḳ}: Kurulma, kurtuluş.

(89r/5), (220v/12)

“Kurtulma” anlamındaki Arapça ḫalāṣ sözcüğünden türetilmiştir.

ḫalīfelıḳ {< ḫalīfe (Ar.) + lıḳ}: Halifelik.

(15v/16,17)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ḫalīfe* sözcüğünden türetilmiştir.

ḥammāllıḳ {< ḥammāl (Ar.) + lıḳ}: Hamallık.

(144r/2,9)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ḥammāl* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen örneklerden birinde (144r/2) birleşik fiil oluşturmuştur.

ḫarāblıḳ {< ḫarāb (Ar.) + lıḳ}: Felaket, kötülük.

(176v/10)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ḫarāb* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

helāklik {< helāk (Ar.) + lik}: Helak olma, yok olma.

{T167b/17}, (157v/9)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *helāk* sözcüğünden türetilmiştir.

ḫōrlıḳ {< ḫōr (Far.) + lıḳ}: Aşağılık, bayağılık.

(92r/10), (222r/20)

"Hor, aşağı, bayağı" anlamındaki Farsça *ḫōr* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen sözcüklerden birinde (222r/20) ek, *+luḳ* biçiminde yazılmıştır.

ḫōşluḳ {< ḫōş (Far.) + luḳ}: Hoşluk, iyilik, güzellik.

(52r/19,20,21), (80r/8)

"Hoş, iyi, güzel" anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *ḫōş* sözcüğünden türetilmiştir.

ḫōş-nūdluḳ {< ḫōş-nūd (Far.) + luḳ ~ lıḳ}: Hoşnutluk, razılık.

(93r/19), (117r/21), (185v/17), (200v/20), (201r/4), (247r/5)

"Hoşnut, razı, memnun" anlamında Farsça *ḫōş-nūd* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen kelimelerin bazılarında {(200v/20), (247r/5)} ek *+lıḳ* biçiminde yazılmıştır.

ḥürluḳ {< ḥür +luḳ): Hürlük, serbestlik.

(246v/18)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ḥür* sözcüğünden türetilmiştir.

ışıġlıḳ {< ışıġ ~ ısıḳ + lıḳ}: Sıcak.

(113v/11)

"Isı, sıcak, sıcaklık; samimi" anlamlarındaki *ışıġ ~ ısıḳ* sözcüğünden türemiştir.

imāmetlik {< imāmet (Ar.) + lik}: İmamlık.

(236r/19), (236v/1), (239v/7), (245r/9), (245v/14)

"İmamlık" anlamındaki Arapça *imāmet* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen örneklerde birleşik fiil oluşturmuştur.

isizlik {< isiz + lik}: Kötülük.

(82v/15)

"Kötü, fena" anlamındaki *isiz* sözcüğünden türemiştir.

istāḫlıḳ {< istāḫ (Ar.) + lıḳ}: Gözü peklik, cesurluk.

(211r/18)

"Cesur, gözü pek" anlamındaki Arapça *istāḫ* sözcüğünden türetilmiştir.

işlik {< iş + lik}: İş, işlik.

(163v/11)

Aynı anlamdaki *iş* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

ḳaçġaḳlıḳ {< ḳaçġaḳ + lıḳ}: Kaçaklık.

(73v/4)

"Kaçak, firari" anlamındaki *ḳaçġaḳ* sözcüğünden türemiştir.

ḳādirlıḳ {< ḳādir + lıḳ}: Güçlülük.

(3v/8), (209r/13)

"Kudretli, güçlü" anlamındaki Arapça *ḳādir* sözcüğünden türemiştir.

kāfirlıḳ {< kāfir + lıḳ}: Kafirlik.

(34r/13), (40r/1), (46r/5,12), (88v/4), (90r/8), (111v/9), (119v/9), (125r/3), (163v/6), (184r/16,17), (195r/21), (196r/8), (202v/14), (215v/19), (233r/4)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen *kāfir* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳahhārlıḳ {< ḳahhār + lıḳ}: Kahredicilik.

(25v/14)

"Kahreden, kahredici" anlamındaki Arapça *ḳahhār* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳaḥtlıḳ {< ḳaḥt (Ar.) + lıḳ ~ lıġ}: Kıtlık, kuraklık.

(14r/11), (92v/21), (93r/20), (101v/14), (152v/21), (153r/8), (225r/1), (62v/15), (66v/20), (160v/8), (152v/6,20), (225r/1)

"Kıtlık, kuraklık" anlamındaki Arapça *ḳaḥt* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen örneklerin birinde (153r/8) ek *+lıġ* biçiminde yazılmıştır.

ḳalınlıḳ {< ḳalın + lıḳ}: Kalınlık, genişlik.

(4r/2,3)

"Kalın; geniş" anlamındaki *ḳalın* sözcüğünden türemiştir.

ḳaralıḳ {< ḳara + lıḳ}: Karalık, kara tenlilik.

(187r/20), (215r/17)

Aynı anlamdaki *ḳara* sözcüğünden türemiştir.

ḳaraŋġuluḳ (< ḳaraŋġu + luḳ}: Karanlık.

(114v/20), (151v/14), (156v/17,18), (177r/13)

"Karanlık" anlamındaki *ḳaraŋġu* sözcüğünden türemiştir. Schönig, *+ŋġu* ekinin Moğolcadan Türkçeye geçtiği bilgisini vermiştir.[558] Buna göre *ḳara* isminin Türkçeden Moğolcaya ödünçlendiği, Moğolcadan tekrar Türkçeye *ḳaraŋġu ~ ḳaraŋḳu* biçiminde ve Türkçedeki *+lIk* eki işlevinde Moğolca bir ek alarak döndüğü, daha sonra bu ekin işlevi unutularak sözcüğün sonuna aynı işlevde Türkçede kullanılan +lIk ekinin getirildiği düşünülebilir.

ḳardaşlıḳ {< ḳardaş + lıḳ}: Kardeşlik.

(114v/20), (151v/14), (156v/17,18), (177r/13)

[558] Claus Schönig, "Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen", **Turkologica 47**, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2000, s. 152.

Aynı anlamdaki *ḳardaş* sözcüğünden türemiştir.

ḳarılık {< ḳarı ~ ḳarıġ + lıḳ}: İhtiyarlık, yaşlılık.

(60r/3)

"Karı, ihtiyar" anlamındaki *ḳarı ~ ḳarıġ* sözcüğünden türemiştir.

ḳartlıḳ {< ḳart + lıḳ}: Yaşlılık, ihtiyarlık.

(98r/3,5)

"Karı, ihtiyar" anlamındaki *ḳart* sözcüğünden türemiştir.

ḳatıġlıḳ {< ḳatıġ + lıḳ}: Güçlük, zorluk; çokluk.

(5r/9,18,20), (7r/6), (23r/2), (26v/21), (56r/21), (56v/3), (101v/17), (181v/21), (237v/6)

"Güç, zor; çok" anlamlarındaki *ḳatıġ* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *ḳatıġ* sözcüğünden türediğini belirtmiş ve örnekler vermiştir.[559]

ḳavurtluḳ {< ḳavurt + lük}: Heybet, ululuk; karışıklık.

(232r/3)

"Kalabalık" anlamında *ḳavurt* sözcüğünden türemiştir.

ḳaydalıḳ {< ḳayda + lıḳ}: Neredelik, nasıllık.

(115r/20)

"Nerede, nasıl" anlamındaki *ḳayda* sözcüğünden türemiştir.

kėçelik {< kėçe + lik}: Gecelik, gece için.

(15r/16), (102v/2)

"Gece" anlamdaki kėçe sözcüğünden türemiştir.

kefenlik {< kefen (Ar.) + lik}: Kefenlik.

(224v/2)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *kefen* sözcüğünden türetilmiştir.

[559] Clauson, **a.g.e.**, s. 599.

kėŋlik {< kėŋ + lik}: Genişlik; bolluk.

(66r/8), (90r/12), (141r/17), (141v/9), (175v/1)

"Geniş; bol" anlamlarındaki *kėŋ* sözcüğünden türemiştir.

kennāslıḳ {< kennās (Ar.) + lıḳ}: Çöpçülük.

(138r/13)

"Çöpçü, süpürücü" anlamında Arapça *kennās* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳızlıḳ {< ḳız + lıḳ}: Kıtlık.

(42v/11), (90r/14), (92v/16), (93r/20)

"Pahalı, nadir" anlamındaki ḳız sözcüğünden türemiştir.[560] Clauson, "değer, enderlik" anlamında *ḳız* sözcüğünden geldiğini belirtmiştir.[561]

kiçiglik {< kiçig + lik}: Küçüklük.

(74r/1), (111v/4), (172v/5), (198r/19)

"Küçük" anlamındaki *kiçig* sözcüğünden türemiştir.

kişilik {< kişi + lik}: Kişilik, insanlık.

(105r/1)

Aynı anlamdaki *kişi* sözcüğünden türemiştir.

ḳoldaşlıḳ {< ḳoldaş + lıḳ}: Arkadaşlık, dostluk.

(195v/20)

"Arkadaş, dost" anlamındaki *ḳoldaş* sözcüğünden türemiştir.

ḳonuḳluḳ {ḳonuḳ + luḳ}: Konukluk, misafirlik.

(138v/2,9)

Aynı anlamdaki *ḳonuḳ* sözcüğünden türemiştir.

könilik {< köni + lik}: Doğruluk.

[560] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 717.
[561] Clauson, **a.g.e.**, s. 599.

(28v/3), (109r/1), (128r/16), (186r/21), (234v/13), (237r/18,19)

"Doğru, gerçek" anlamındaki *köni* sözcüğünden türemiştir.

körmeslik {< körmes + lik}: Görmezlik, görmeme.

(81r/6)

"Görmez" anlamındaki *körmes* sözcüğünden türetilmiştir (körmes < kör - mes).

ḳulluḳ {< ḳul + luḳ ~ lıḳ}: Kulluk, kölelik.

(39r/9), (39v/1), (71v/4), (77r/5,9), (109v/16,19), (93r/15), (93v/16), (107v/2), (108v/10), (116v/16), (157r/13), (158v/2), (169v/16), (200v/19)

Aynı anlamdaki *ḳul* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen örneklerin birinde (158v/2) sözcükteki ek +*lıḳ* biçiminde yazılmıştır. Sözcük, bazı örneklerde {(39v/1), (71v/4), (93v/16), (157r/13)} ise birleşik fiil oluşturmuştur.

ḳurbānlıḳ {< ḳurbān (Ar.) + lıḳ}: Kurbanlık.

(145r/5), (194v/18)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ḳurbān* sözcüğünden türetilmiştir.

ḳuruġluḳ {< ḳuruġ + luḳ}: Kuruluk.

(149r/8)

"Kuru" anlamındaki *ḳuruġ* sözcüğünden türemiştir.

ḳuşluḳ {< ḳuş + luḳ} (1): Kuşluk vakti.

(102v/1), (113r/21), (137r/10), (137v/8), (141r/14), (204r/6)

Aynı anlamdaki *ḳuş* sözcüğünden türemiştir. Clauson, sözcüğün *ḳuş* kökünden geldiğini belirtmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[562] Eren, *ḳuş* köküne işaret etmiş ve çeşitli diyalektlerde "öğle yemeği" anlamındaki *tüşlük* ile bağlantı kurulamayacağını belirtmiştir.[563]

ḳuşluḳ {< ḳuş + luḳ} (2): Kuşluk, kuşlara ait yer.

(146v/2)

[562] Clauson, **a.g.e.**, s. 672.
[563] Eren, **a.g.e.**, s. 270-271.

Aynı anlamdaki *ḳuş* sözcüğünden türetilmiştir.

künlük {< kün + lük}: Günlük.

(56v/20), (62v/16), (78v/15), (106v/2), (149v/11,12), {T171b/11}, (179v/21), (184v/17), (185r/1), (198r/14), (240r/5)

Aynı anlamdaki *kün* sözcüğünden türemiştir.

meliklik {< melik (Ar.) + lik}: Hükümdarlık.

(131v/8), (132v/4), {T167b/8}

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *melik* sözcüğünden türetilmiştir.

mihmāndārlıḳ {< mihmāndār (Far.) + lıḳ}: Ev sahipliği yapma, konuk ağırlama.

(85r/14), (191v/19,20), (193r/15)

"Misafir, konuk ağırlayan" anlamındaki Farsça *mihmāndār* sözcüğünden türetilmiştir.

mihmānlıḳ {< mihmān (Far.) + lıḳ}: Misafirlik, konukluk.

(192r/11)

"Misafir, konuk" anlamındaki Farsça *mihmān* sözcüğünden türetilmiştir.

miskīnlik {< miskīn (Ar.) + lik}: Miskinlik, tembellik.

(3v/9)

"Miskin, aciz, tembel" anlamındaki Arapça *miskīn* sözcüğünden türetilmiştir.

muvāfıḳlıḳ {< muvāfıḳ (Ar.) + lıḳ}: Uygunluk.

(25r/5)

"Uygun, münasip" anlamındaki Arapça *muvāfıḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

müsülmānlıḳ {< müsülmān (Ar.) + lıḳ}: Müslümanlık.

(31v/12,13), (34r/18), (113v/5,12), (125r/3), (150v/14), (174v/15), (195v/7), (203r/17), (226v/4,6)

"Müslüman" anlamındaki Arapça *müsülmān* sözcüğünden türetilmiştir.

nā-dānlıḳ {< nā-dān (Far.) + lıḳ}: Bilmezlik, cahillik.

(118v/6)

"Cahil, bilgisiz" anlamındaki Farsça *nā-dān* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

naḳḳāşlıḳ {< naḳḳāş (Ar.) + lıḳ}: Nakkaşlık.

(138r/15)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen *naḳḳāş* sözcüğünden türetilmiştir.

nā-sipāslıḳ {< nā-sipās (Far.) + lıḳ}: Nankörlük.

(66r/13)

"Nankör" anlamındaki Farsça *nā-sipās* sözcüğünden türetilmiştir.

nikāḥlıḳ {< nikāḥ (Ar.) + lıḳ}: Nikahlık, nikah için.

(8v/14)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *nikāḥ* özcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

oġlanlıḳ {< oġlan + lıḳ}: Çocukluk.

(183v/12), {T170a/4}, (244r/15)

Aynı anlamdaki oğlan sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen örneklerin birinde birleşik fiil oluşturmuştur.

oġrılıḳ {< oġrı ~ oġur + lıḳ}: Hırsızlık.

(73v/3), (96v/17), (97v/,7,13,14,19), (99r/1,2,4,5,13), (102v/11,), (104v/7), (130v/18)

"Hırsız" anlamındaki *oġrı* sözcüğünden türemiştir.

oġulluḳ {< oġul + luḳ}: Oğulluk, evlatlık.

(63r/17)

Aynı anlamdaki *oġul* sözcüğünden türemiştir.

oŋaylıḳ {< oŋay + lıḳ}: Kolaylık.

(52r/21), (56v/2), (211r/7)

"Kolay" anlamındaki *oŋay* sözcüğünden türemiştir.

otaçılik {< otaçı + lik}: Hekimlik.

(170v/10)

"Hekim, tabip" anlamındaki *otaçı* sözcüğünden türemiştir.

otluḳ {< ot + luḳ}: Ateşlik.

(162r/13)

"Ateş" anlamındaki *ot* sözcüğünden türemiştir.

oyaġlıḳ {< oyaġ + lıḳ}: Uyanıklık.

(134r/16)

"Uyanık, uyanık olma" anlamındaki *oyaġ* sözcüğünden türemiştir.

oynaşlıḳ {oynaş + lıḳ}: Hafiflik, hafif meşreplik.

(110r/21)

"Hafif, hafif meşrep; sapkın" anlamındaki *oynaş* sözcüğünden türetilmiştir (oynaş < oyun + a - ş).[564]

öküzlük {< öküz + lük}: Öküzlük, öküze ayrılan.

(124r/21)

Aynı anlamdaki *öküz* sözcüğünden türetilmiştir.

pādşāhlıḳ {< pādşāh (Far.) + lıḳ}: Padişahlık.

(46v/15), (92r/20), (94r/20), (96r/16), (104v/11,15), (117r/8), (135r/12), (137r/13,17), (138r/20), (141v/9), (147r/21), (158r/4,21), (158r/21), {T154a/18}

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *pādşāh* sözcüğünden türetilmiştir. Sözcük, tespit edilen bazı örneklerde {(117r/8), (147r/21), {T154a/18}} birleşik fiil oluşturmuştur.

peyġamberlıḳ {< peyġamber (Far.) + lıḳ}: Peygamberlik.

(23r/12,17), (31v/12), (33v/21), (40r/12), (187r/1)

[564] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 781.

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *peygamber* sözcüğünden türetilmiştir.

rāstlıḳ {< rāst (Far.) + lıḳ}: Doğruluk, gerçeklik.

(145v/17), (161v/1)

"Doğru, gerçek" anlamındaki Farsça *rāst* sözcüğünden türetilmiştir. Sözcükte yer alan ek, tespit edilen iki örneğin birinde (145v/17) *+lıġ* biçiminde diğerinde ise (161v/1) *+lıḳ* biçiminde yazılmıştır.

savuḳluḳ {< savuḳ + luḳ}: Soğukluk, soğuk kanlılık.

(55v/8)

"Soğuk" anlamındaki *sovuḳ* sözcüğünden türemiştir.

sekrlıḳ {< sekr + lıḳ}: Sarhoşluk.

(41v/16)

"Sarhoş" anlamındaki Arapça *sekr* sözcüğünden türetilmiştir.

serniçlik {< serniç + lik}: Sarnıçlık.

(174r/17)

"Deriden veya ağaçtan yapılmış geniş kap" anlamındaki sarnıç ~ serniç sözcüğünden türetilmiştir.[565]

sevüglük {< sevüg ~ sövüg + lük}: Sevgi, dostluk.

(5r/14), (7v/12), (54r/10), (67v/18), (79r/10), (80r/16), (83v/16), (85r/13), (87r/8), (90v/19), (105v/19), (108v/15), (109r/2), (109v/5), (140v/3), (195v/9)

"Sevgi, sevgili" anlamındaki *sevüg ~sövüg* sözcüğünden türemiştir.

sıġırçılıḳ {< sıġırçı + lıḳ}: Sığırcılık, çobanlık.

(132r/19)

"Çoban, sığır bakan" anlamındaki *sıġırçı* sözcüğünden türemiştir.

sulṭānlıḳ {< sulṭān (Ar.) + lıḳ}: Sultanlık.

[565] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 807.

(164v/12)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *sulṭān* sözcüğünden türetilmiştir. Metinde tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

susaġlıḳ {< susaġ + lıḳ}: Susamışlık, susuzluk.

(102r/14)

"Susamış, susuz kalmış; susuz kalma durumu" anlamlarındaki *susaġ* sözcüğünden türemiştir.

suvsalıḳ {< *suvsaġ ~ susaġ + lıḳ}: Susamışlık, susuzluk.

(248r/7)

"Susamış, susuz kalmış; susuz kalma durumu" anlamlarındaki **suvsaġ ~ *susaġ* sözcüğünden türemiştir.

ṭabbāḫlıḳ {< ṭabbāḫ (Ar.) + lıḳ}: Aşçılık.

(138r/13)

"Aşçı" anlamındaki Arapça *ṭabbāḫ* sözcüğünden türetilmiştir.

tamuġluḳ {< tamuġ + luḳ}: Cehennemlik.

(17r/5,8,11), (215v/9), (232v/8)

"Cehennem" anlamındaki *tamuġ* sözcüğünden türemiştir.

tanuḳluḳ {< tanuḳ + luḳ}: Tanıklık.

(19r/1,18), (40r/1), (58v/10,11,12,13), (84r/19,21), (84v/6), (87r/14), (153r/16,17,18,19), (157v/17), (181r/18), (181v/3), (189r/18), (195v/12), (199r/19), (200r/11), (200v/1,2,3,4), (207v/6,7,10,11,12,13), (214r/14), (235r/12)

"Tanık, şahit" anlamındaki *tanuḳ* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(40r/1), (58v/10,11,12), (84r/19,21), (214r/14), (235r/12)...} birleşik fiil oluşturmuştur.

tarıġçılıḳ {< tarıġçı + lıḳ}: Tarım, ziraat.

(92v/9), {T158b/2}, {T166b/11}

"Çiftçi" anlamınadaki *tarıġ* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen örneklerin birinde (92v/9) birleşik fiil oluşturmuştur.

tarlıḳ {< tar + lıḳ}: Yokluk, kıtlık.

(66r/9), (90r/13), (106r/18), (175v/2)

"Dar, küçük" anlamındaki *tar* sözcüğünden türemiştir. Erdal, +lXk ekiyle ilgili örneklerde "darlık, kısıtlılık" anlamıyla yer vermiştir.[566]

tegerlik {< teger + lik}: Hak etmişlik, uygunluk.

(241v/1)

"Değer, uygun" anlamındaki *teger* sözcüğünden türemiştir {*teger* < *teg - (e)r*}.

teŋlik {< teŋ + lik}: Kadar, denk, aynı.

(4v/3), (44v/5,18), (56v/2,16), (58v/16), (64v/16), (78v/6), (86r/9), (211v/2), (212v/4), (215r/11), (218v/9), (229r/2), (239r/12), (244r/1)

"Denk, eşit, benzer" anlamındaki *teŋ* sözcüğünden türemiştir.

Teŋrilik {< teŋri + lik}: Tanrılık.

(3r/7), (38v/5,6), (44v/17,19), (113r/14), (115v/21), (116v/6), (148r/13)

Aynı anlamdaki *teŋri* sözcüğünden türemiştir.

tevāżu'lıḳ {< tevāżu' (Ar.) + lıḳ}: Alçak gönüllülük.

(6r/19), (26v/11)

"Tevazu, alçak gönüllülük" anlamındaki Arapça *tevāżu'* sözcüğünden türetilmiştir.

tınçlık {< tınç + lıḳ}: Rahat, huzur.

(83v/18)

"Dinç, rahat, sakin" anlamındaki *tınç* sözcüğünden türemiştir.

tikenlik {< tiken + lik}: Dikenlik.

(18r/13)

[566] Erdal, **a.g.e.**, s, 127.

Aynı anlamdaki *tiken* sözcüğünden türemiştir.

tiriglik {< tirig + lik}: Dirilik; hayat.

(18v/8), (48r/6), (55v/9), (80r/7), (83v/18), (110r/11), (121r/10), (171r/15), (193r/2), (201r/1), (223v/15), (230r/6)

"Diri, canlı" anlamındaki *tirig* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *tirig* isminde geldiğini belirtmiş ve çeşitli sahalardaki kullanımına örnekler vermiştir.[567] Erdal, *tirig* (< *tir - (i)g*) isminden getirdiği sözcüğe *+lXk* ekiyle ilgili kısımda yer vermiştir.[568]

toḳluḳ {(< toḳ +luḳ}: Tokluk; bolluk.

(42v/13), (102r/8)

Aynı anlamdaki *toḳ* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen örneklerde birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *toḳ* isminden getirmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[569]

topraḳlıḳ {< topraḳ + lıḳ}: Topraklık.

(62v/4)

Aynı anlamdaki *topraḳ* isminden türemiştir.

töleklik {< tölek + lik}: Ağır başlılık.

(81v/6)

"Ağır başlı" anlamındaki *tölek* sözcüğünden türemiştir.

tutaġlıḳ {< tutaḳ + lıḳ}: Sara hastalığı.

(96r/6)

"Tutulmuş, yakalanmış; öncü" anlamlarındaki *tutaġ ~ tutaḳ* isminden türediği düşünülebilir.

tüŋlük {< tüŋ + lük}: Duvardaki delik, pencere.

(44v/8), (135r/5), (143r/7), (147r/6,7), (147v/11,12,14,16), (178r/7)

[567] Clauson, **a.g.e.**, s. 546.
[568] Erdal, **a.g.e.**, s. 221.
[569] Clauson, **a.g.e.**, s. 469.

"Dün; akşam, gece; kuzey ve karanlık taraf" anlamlarındaki *tüŋ ~ tün* sözcüğünden türemiştir. Clauson, **tüŋ* ismine bağlamış ve "çadırın üstündeki duman deliği" biçiminde anlamlandırmıştır. *Tügünük* sözcüğü ile bir bağlantısı olabileceğine işaret etmiştir.[570]

tüvlük {< tüv + lük}: Tükürük.

(133v/5), (157r/4)

Yansıma bir söz olan *tüv ~ tüf ~ tū̄* sözcüğünden türetilmiştir.

uçmaḫlıḳ {< uçmaḫ + lıḳ}: Cennetlik.

(227r/18)

"Cennet" anlamındaki *uçmaḫ* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

uçuzlıḳ {< uçuz + lıḳ}: Bolluk.

(90r/12,13), (92v/15)

"Ucuz; bol" anlamlarındaki *uçuz* sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen örneklerde birleşik fiil oluşturmuştur.

uluġluḳ {< uluġ + luḳ}: Ululuk, büyüklük.

(127r/2), (203r/7), (204v/21), (205r/1), (234v/13), (218v/8,9)

"Büyük, yüce, ulu" anlamındaki *uluġ* sözcüğünden türemiştir.

urluḳ {< ur + luḳ}: Tohum.

(162r/16)

"Tohum" anlamındaki *ur* sözcüğünden türetilmiştir.

uruġluḳ {< uruġ + luḳ}: Soylu, asil.

(227v/14)

"Tohum, döl; soy, kavim" anlamlarındaki *uruġ* sözcüğünden türetilmiştir.

uyatlıḳ {< uyat + lıḳ}: Utanma, utanç.

[570] Clauson, **a.g.e.**, s. 520.

(25v/15)

"Utanma, utanç" anlamındaki *uyat* sözcüğünden türetilmiştir.

uzunluḳ {< uzun + lıḳ ~ luḳ}: Uzunluk.

(32v/3), {T154b/17}, (158r/17), (175r/7), (176v/5), (217v/20)

Aynı anlamdaki *uzun* sözcüğünden türemiştir. Ek, tespit edilen örneklerin üçünde {(32v/3), (175r/7), (217v/20)} *+luḳ* biçiminde diğer üçündeyse *+lıḳ* biçiminde yazılmıştır.

ürüŋlük {< ürüŋ + lük}: Beyazlık.

(56r/15), {T173b/12,19}

"Ak, beyaz" anlamındaki *ürüŋ* sözcüğünden türemiştir.[571]

vezīrlik {< vezīr (Ar.) + lik ~ lıḳ}: Vezirlik.

{T167a/9}, (92r/18,19)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *vezīr* sözcüğünden türetilmiştir. Ek, metinde tespit edilen örneklerin birinde {T167a/9} *+lıḳ* biçiminde, diğerlerindeyse *+lik* biçiminde yazılmıştır.

yaġılıḳ {< yaġı+ lıḳ}: Düşmanlık.

(25r/5), (204r/12)

"Düşman" anlamındaki *yaġı* sözcüğünden türemiştir. Clauson, sözcüğün *yaġı* isminden geldiğini belirtmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[572]

yaġınlıḳ {< yaġın + lıḳ}: Yağmurlu, yağmur taşıyan.

(30r/11)

"Yağmur" anlamındaki *yaġın* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen tek örnekte birleşik fiil oluşturmuştur.

yaḫşılıḳ {< yaḫşı + lıḳ}: İyilik, güzellik.

(96v/19), (102v/3), (163v/20), (177v/8)

[571] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 934.
[572] Clauson, **a.g.e.**, s. 903.

"İyi, güzel" anlamındaki *yaḫşı* sözcüğünden türetilmiştir.

yalavaçlıḳ {< yalavaç + lıḳ}: Peygamberlik.

(28r/4), (54r/18), (54v/8), (56v/14), (58v/2), (66v/18), (88r/20), (93v/17), {T170a/12}, {T171a/6,7}, (154r/3), (161r/10), (131r/8), (158v/7), (169v/17), {T172b/17}, (162r/5)...

"Peygamber" anlamındaki *yalavaç* sözcüğünden türetilmiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(131r/8), (158v/7), (162r/5)...} sözcük birleşik fiil oluşturmuştur.

yalġançılıḳ {< yalġançı + lıḳ}: Yalancılık.

(202v/3)

"Yalancı" anlamındaki *yalġançı* sözcüğünden türemiştir.

yamanlıḳ {< yaman + lıḳ): Kötülük, günahkarlık.

(163v/20)

"Yaman, kötü, fena" anlamındaki *yaman* sözcüğünden türetilmiştir.

yaraġlıḳ {< yaraġ + lıḳ}: Fayda, yarar.

(136v/4,15), (192v/17), (193r/1), (204v/2), (227r/4)

"Fayda, yarar" anlamındaki *yaraġ* sözcüğünden türetilmiştir.

yarıḳçılıḳ {< yarıḳçı + lıḳ}: Zırhçılık.

(134v/11)

"Zırhçı, zırh üreten" anlamındaki *yarıḳçı* sözcüğünden türetilmiştir.

yaruḳluḳ {< yaruḳ + luḳ ~ lıḳ}: Parlaklık, aydınlık.

(4r/5), (6v/21), (7r/14), (34r/9,10), (80r/8), (102v/4), (147r/7), {T168a/12}, {T172b/4}, {T173b/11}, (164v/19), (176v/15)...

"Parlak; ışık" anlamındaki *yaruḳ* sözcüğünden türemiştir. Sözcük, tespit edilen örneklerin bazılarında {(164v/19), (102v/4), (147r/7)} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson,

yaruk isminden geldiğini belirtmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[573] Erdal, sözcüğe *+lXk* ekiyle ilgili örneklerde yer vermiştir.[574]

yavaşlıḳ {< yavaş + lıḳ}: Yavaşlık; mülayimlik.

(237v/8)

Aynı anlamdaki *yavaş* sözcüğünden tüemiştir.

yavuzlıḳ{< yavuz + lıḳ ~ luḳ}: Kötülük.

(81v/8), (83v/10,11), (93v/9), (97r/11), {T156b/17}, (129r/5), (131r/5,11), (196v/12)

"Kötü, fena" anlamındaki *yavuz* sözcüğünden türemiştir. Sözcük, metinde tespit edilen örneklerden birinde (131r/5) birleşik fiil oluşturmuştur. Ayrıca ek, tespit edilen sözcüklerin ikisinde {(131r/5), (129r/11)} +luḳ biçiminde, diğerlerinde +lıḳ biçiminde yazılmıştır.

yazuḳluġlıḳ {< yazuḳluġ + lıḳ}: Suçluluk, günahkarlık.

(90v/5)

"Suçlu, günahkar" anlamındaki *yazukluḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

yazuḳsızlıḳ {< yazuḳsız + lıḳ}: Masumluk, suçsuzluk.

(90v/15)

"Günahsız, suçsuz" anlamındaki yazuḳsız sözcüğünden türetilmiştir.

yėlük {< yėl + lük}: Bayrak, süngüye takılan bayrak.

(125r/4,13,14,15,16,17,19,21), (125v/2,5)

"Yel, rüzgar" anlamındaki *yėl* sözcüğünden türetildiği düşünülebilir.

yeŋillik {< yeŋil ~ yiŋil ~ yüŋül + lik}: Hafiflik.

(211r/7)

"Hafif" anlamındaki *yeŋil ~ yiŋül ~ yüŋül* sözcüğünden türetilmiştir.

yėrlik {< yėr + lik}: Yer.

[573] Clauson, **a.g.e.**, s. 964.
[574] Erdal, **a.g.e.**, s. 127.

(68r/21)

Aynı anlamdaki *yėr* sözcüğünden türetilmiştir.

yıġaçlıḳ {< yıġaç ~ ıġaç + lıḳ}: Ağaçlık; yaklaşık 6 kilometrelik uzaklık.

(34r/5), (37r/13), (40v/20), (47r/5), (47v/5), (57r/1), {T165a/18}, (138r/2), (176r/7), (221r/14)

"Ağaç" anlamındaki *yıġaç ~ ıġaç* sözcüğünden türemiştir.

yıġlaḳlıḳ {< yıġlaḳ + lıḳ}: Ağlamaklık.

(73v/4)

"Ağlak, gözü yaşlı" anlamındaki *yıġlaḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

yıllıḳ {< yıl ~ ıl + lıḳ}: Yıllık, vergi.

(23r/5), (93r/4,5), {T157b/19}, {161a/4}, (173v/7), (239r/18)

Aynı anlamdaki *yıl ~ ıl* sözcüğünden türemiştir.

yigitlik {< yigit + lik}: Gençlik, yiğitlik.

(91r/2), (109r/9,13), (110r/7), (108v/14)

Aynı anlamdaki *yigit* sözcüğünden türemiştir.

yolsızlıḳ {< yolsız + lıḳ}: Doğru yoldan çıkma, sapkınlık.

(98r/20)

"Yoldan çıkmış, sapkın" anlamındaki *yolsız ~ yolsuz* sözcüğünden türemiştir.

yumşaḳlıḳ {< yumşaḳ + lıḳ}: Yumuşaklık, mülayimlik.

(237v/8)

Aynı anlamdaki *yumşaḳ* sözcüğünden türemiştir.

yumuşçılıḳ {< yumuşçı + lıḳ}: İşçilik.

(187v/14)

"İşçi, hizmetkar" anlamındaki *yumuşçı* sözcüğünden türetilmiştir.

yüŋüllük {< yüŋül + lük}: Hafiflik, yeğnilik.

(53r/3,6,7,10), (91v/5), (218r/10)

"Hafif, yeğni" anlamındaki *yüŋül* sözcüğünden türetilmiştir.

zāīrlıḳ {< zārī (Far.) + lıḳ}: Ağlamaklık, feryat figan.

(12v/21), (69r/8), (97v/7), (127v/11), (237v/17), (154r/11), (237v/17)

"Ağlama, inleme" anlamındaki Farsça *zārī* sözcüğünden türetilmiştir.

zīreklik {< zīrek (Far.) + lik}: Zekilik, kurnazlık.

(150r/13)

"Akıllı, zeki, uyanık" anlamındaki Farsça *zīrek* sözcüğünden türetilmiştir.

+(X)m

Türkçede sözcük türetmede seyrek kullanılan eklerdendir. Genel görüş birinci teklik şahıs iyelik ekinin tesiriyle veya kalıplaşmasıyla ortaya çıktığı yönündedir. Bu sebeple kalıplaşma olarak da değerlendirilebilir. Gabain, bu ekin aslında birinci teklik şahıs eki olduğunu, unvan ve hitap bildiren sözcükler türettiğini ifade etmiştir.[575] Banguoğlu, *+m* biçimindeki birinci teklik şahıs iyelik ekinin, yakınlara ve büyüklere hitap için sıkça kullanılan isimlere geldiğini ve bu kullanımlardan ortaya çıkarak *donuşmuş* birkaç kelimenin varlığını tespit etmiştir (hanım, bėgüm gibi).[576] Taş, Kutadgu Bilig ile ilgili yaptığı çalışmada bu ekle türediğini düşündüğü bir örnek tespit etmiştir (*ėsizim "ne yazık" < *ėsiz "yazık"*).

ḳıyḳım {< ḳıyıḳ ~ ḳıḍuḳ + (ı)m}: Parça.

(86r/18)

"Kıyık, kıyılmış, çarpık, eğri" anlamındaki *ḳıyıḳ ~ ḳıḍuḳ* sözüğünden türetilmiştir. Metinde tek bir yerde, ikileme biçiminde ve birleşik fiil oluşturma göreviyle tespit edilmiştir (*ḳıyıḳ ~ ḳıḍuḳ < ḳıy- ~ ḳıḍ-*)[577].

[575] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.
[576] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 177-178.
[577] Clauson, **a.g.e.**, s. 676.

+maç

Çok az örnekte karşılaşılan, Türkçenin işlek olmayan ekleri arasında gösterilebilir. Taş, Kutadgu Bilig ile ilgili yaptığı çalışmada bu ekle türediğini düşündüğü bir örnek tespit etmiştir (*tılmaç* "tercüman" < *til* "dil, söz, lügat). Türkiye Türkçesinde yaşayan "sığır çobanı" anlamındaki *sığırtmaç* sözcüğünün de bu ekle türetildiği düşüncesindedir.[578]

ḳuymaç {< ḳuyı ~ ḳuḍı + maç}: Süzgün, devrik bakış.

(83v/2)

"Alt, aşağı" anlamındaki ḳuyı ~ ḳuḍı sözcüğünden türetildiği düşünülebilir.

+mAk

Türkçenin işlek olamayan ekleri arasında değerlendirilebilir. Bilgen DLT ile ilgili yaptığı çalışmada ekin sıfat türetmek için kullanıldığını tespit etmiştir.[579] Tekin, eski Türk yazıtlarında eki isimden isim türetme işleviyle tek bir örnekte tespit etmiştir (*köküzmek* < **köküz*).[580] Korkmaz, fiilden isim yapan -mAk ekini değerlendirirken çeşitli kalıplaşmalarla kalıcı isimler yaptığını belirtmiş ve kalıplaşan bu ekin isimlere gelerek türettiği yeni isimlerde de örnekler vermiştir (*başmak ~ paşmak*, *ekmek*).[581] Taş, KB'de geçen "ekmek" anlamındaki *etmek* sözcüğünün bu yardımıyla türetilmiş olduğunu ifade etmiştir.[582]

barmak {< bar + maḳ}: Parmak.

(7v/18), (121v/1,4), (124r/20), (143r/18), (144v/21), (153r/4), (174r/10,12), (181v/19), (208r/6), (215v/13)

Sözcüğün *bar* isim kökünden türemiş olma ihtimali değerlendirilebilir. Clauson, Uygur Türkçesindeki *erŋek* sözcüğünün yerini aldığını belirtmiş ancak köken göstermemiştir.[583] Gülensoy, Räsänen'den hareketle kök olarak "var, mevcut" anlamındaki *bar* sözcüğüne işaret etmiştir.[584]

---

[578] Taş, **a.g.e.**, s. 66.
[579] Bilgen, **a.g.e.**, s. 29.
[580] Tekin, **a.g.e.**, s. 84.
[581] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 95-96.
[582] Taş, **a.g.e.**, s. 67.
[583] Clauson, **a.g.e.**, s. 234.
[584] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 687; Räsänen, **a.g.e.**, s. 63.

başmaḳ {< baş + maḳ}: Ayakkabı, pabuç.

(204r/15,16)

"Baş, kafa; ön, uç; önder" anlamlarındaki *baş* sözcüğünden türetildiği düşünülebilir. Clauson, sözcüğün **baş-* fiilinden türediğini ve *başaḳ* sözcüğüyle de ilişkili olabileceğini belirtmiştir.[585] Eren, anlamı ve çeşitli sahalardaki kullanımı ile ilgili bilgiler vermiştir. Sözcükle ilgili çeşitli görüşlerden bahsetmiş ama kendi düşüncesini belirtmemiştir.[586] Gülensoy, < **baş + (m)ak* < **baş + (n)ak* biçiminde bir açıklama önerisinde bulunmuştur.[587]

+mış

İşlek olmayan ve sayı isimleri türeten bir ek olarak değerlendirilebilir. Clauson, sayı isimleri türettiğini tespit etmiş ve işlek olmadığını belirtmiştir.[588] Taş, KB'de bir örnekte (*altmış*) sayı ismi türettiğini tespit etmiştir.[589]

altmış {< altı + mış}: Altmış.

(14r/15), (19r/12), (37r/7), (79v/19), (80r/1), 112v/3), (120r/14), (144r/16), (147r/6), (148v/17), (189r/1), (209r/6)

Aynı anlamdaki *altı* sözcüğünden türemiştir. Clauson, aynı anlamdaki *altı* sözcüğünden türediğini ifade etmiştir.[590] Eren, sözcüğün tıpkı *seksen* (< *sekiz + on*) ve *doksan* (< *dokuz + on*) gibi iki sözün birleşmesinden meydana geldiğini belirtmiştir. Buradaki *mış ~ miş* kısmını Ural dillerinden olan Macarcadaki "on" anlamına gelen *mıs* sözü ile ilişkilendirmiştir.[591] Gülensoy, *altı + mış* biçimine açıklamış ve Eren'in de belirttiği Ural dillerinde "on" anlamındaki *mıs* sözüne dikkat çekmiştir.[592]

yėtmiş {< yėti ~ yėtti + miş}: Yetmiş.

(14v/13), (30v/2), (41r/11), (41v/10), (43v/12), (46r/21), (91v/17)...

[585] Clauson, **a.g.e.**, s. 382-383.
[586] Eren, **a.g.e.**, s. 43-44.
[587] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 120.
[588] Clauson, **a.g.e.**, s. 130.
[589] Taş, **a.g.e.**, s. 66.
[590] Clauson, **a.g.e.**, s. 130.
[591] Eren, **a.g.e.**, s. 10-11.
[592] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 68.

Aynı anlamdaki *yėti ~ yėtti* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *yėtti* ismine dayandırmış ve *+mIş* ekinin "on" anlamı veren işlekliğini yitirmiş eski bir ek olduğunu belirtmiştir.[593] Eren, *altmış* sözcüğündekine benzer bir açıklama yapmıştır.[594] Gülensoy, altmış sözcüğünde olduğu gibi *yėti ~ yetti + miş* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[595]

+muḳ

Erdal, eki +(A)muk biçiminde göstermiş ve Eski Türkçede renk isimlerine gelerek bunları çağrıştıran isimler türettiğini belirtmiştir (*ḳızlamuḳ* "kızamık", *ḳaramuḳ* "mısır tarağı", *borsmuḳ* "porsuk", *oŋamuḳ* "sağlak, sağ eliyle iş gören", *solamuḳ* "solak", *yasmuḳ* "mercimek").[596]

yasmuḳ {< yası ~ yassı + muḳ}: Mercimek.

(13v/18), (119r/5), (180v/9)

"Yassı, düz" anlamındaki yası ~ yassı sözcüğünden türetildiği düşünülebilir. Clauson, *yas-* fiilinden türemiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[597]

+(X)n[1]

Türkçenin eski vasıta durumu eklerinden birinin kalıplaşmasından ortaya çıkmış ve zarf türetme işlevi üstlenmiştir. Banguoğlu, *+in* biçiminde göstermiş, Eski Türkçede isim çekiminin *bilelik* (instrumental) ve kimin durumunu oluşturduğunu ifade etmiş (*aḍagın* "ayakla", *eligin* "elle") ve zamanla kalıplaşıp çekim eki görevini yitirerek zarf niteliğinde kelimelerde kalmış olduğunu belirtmiştir (*yazın*, *kışın*, *güzün* vb.).[598] Bilgen, DLT'de ekin kalıplaşarak isimler türettiği tespit etmiştir (*için* "arasında", tėmin "biraz önce", terkin "çabuk").[599] Taş, araç durumu ekinin kalıplaşmış biçimi olarak gördüğü bu ekle KB'de türetilmiş sözcükleri listelemiştir (*ançan, bodun, ḳaçan*, *ḳalḳan*, *terkin*, *tözün*, vb.).[600]

[593] Clauson, **a.g.e.**, s. 891.
[594] Eren, **a.g.e.**, s. 453-454.
[595] Gülensoy, a.g.e., s. 1133.
[596] Erdal, **a.g.e.**, s. 100.
[597] Clauson, **a.g.e.**, s. 975.
[598] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 180-181.
[599] Bilgen, **a.g.e.**, s. 29.
[600] Taş, **a.g.e.**, s. 67.

aḳrın {< aḳıru ~ aḳru ~ aḳrı + n}: Yavaş.

(115v/7), (178r/10), (196r/15)

"Yavaş" anlamındaki *aḳıru ~ aḳru ~ aḳrı* sözcüğünden türetilmiştir.

aŋsızın {< aŋsız + (ı)n}: Ansızın, birdenbire.

(27r/13), (61v/7), (182r/1)

Aynı anlamdaki *aŋsız* sözcüğünden türeniştir (*aŋsız* < *aŋ* + *sız*). Gülensoy, sözcüğün açıklamasını *aŋ* + *sız* + *(ı)n* biçiminde yapmıştır.[601]

birlen {< birle + n}: İle, birlikte.

(1v/7), (3r/9,16), (3v/8), (22r/11), (34v/21), (44r/1), (95r/20), (100v/10), (140r/5), (172v/3)

"İle, birlikte" anlamındaki *birle* sözcüğünden türemiştir.

ḳalḳan {< ḳalḳa + n}: Kalkan.

(62v/19), (193v/11), (223v/21)

"Kalkan, siper" anlamındaki **ḳalḳa* sözcüğüne bağlanabilir.[602] Gülensoy, "kalkan" anlamındaki Moğolca *ḳalḳa* sözcüğünden geldiği görüşündedir.[603]

ḳayın {< ḳay + (y < ḍ) + (ı)n}: Hısım, akraba; birinin yerine geçen.

(201r/10), (238r/21)

Clauson, anlamı ve kullanımı üzerinde durmuş ancak köken belirtmemiştir.[604] Gülensoy, "aile, akraba" anlamındaki *ḳā* köküne bağlamış ve <*ḳā* + *ḍ* + *(ı)n* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[605]

öŋin {< öŋi + n}: Diğer, başka.

(18r/3)

[601] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 72.
[602] Taş, **a.g.e.**, s. 67.
[603] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 455.
[604] Clauson, **a.g.e.**, s. 602.
[605] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 483.

"Başka, diğer" anlamındaki *öŋi* sözcüğünden türemiştir. Clauson, sözcüğün *öŋi* ile birlikte *öŋin* biçiminin ikincil olduğunu ve *ögin ~ ögün* biçiminden ortaya çıktığını belirtmiştir.[606]

övün {< ög (< öŋ) + (ü)n}: Öğün, yemek saati.

(11v/6,8), (13v/15,16,19), (17v/5)

"Ön, önce" anlamında *öŋ* (*ögün > övün*) sözcüğünden türediği düşünülebilir. Eren, *öḍ* kökünden *+(ü)n* ekiyle türetildiğine dair görüşünü belirtmiştir.[607] Gülensoy, *< öḍ + (ü)n* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[608]

öylen {< öḍle ~ öyle + n}: Öğle, öğle vakti.

(137v/16), (140r/18)

"Öğle, öğle vakti" anlamındaki *öḍle ~ öyle* sözcüğünden türemiştir.

üçün {< üç ~ uç + (ü)n}: İçin.

(2r/9), (2v/5), (3r/1,18), (5r/5,12), (6v/12,17), (7v/5,11), (8r/9,11,13), (9r/12,16), (9v/20), (10r/6), (10v/4), (11v/1), (12r/4,7,20), (12v/16), (13r/3,13,18), (13v/1,2,3,4,5,9), ... (49v/13,19), (51v/7), (52r/7,8,9,11), (54r/10,15,21), (81r/18), (156v/12), (158r/17), (160r/8), (186v/8), (229v/5)...

"Sebep" anlamındaki **uç ~ *üç* sözcüğünden türemiştir. Clauson, anlamı ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[609] Gülensoy, < *uç + (u)n biçiminde açıklamıştır.[610]

yarın {< yār + (ı)n}: Yarın.

(15r/9), (24r/7), (33v/10), (34r/10), (34v/11), (36r/10,16), (36v/1), (44v/21), (50v/4), (56r/9)...

"Sabah" anlamındaki *yār* sözcüğünden türemiş olduğu düşünülebilir. Clauson, sözcüğü *yarı-* fiiline bağlamıştır.[611] Erdal ve Tekin, Clauson'un görüşüne katılmamıştır.[612] Taş, Erdal ve Tekin'in sözcükle ilgili görüşlerini desteklemiştir.[613]

---

[606] Clauson, **a.g.e.**, s. 170.
[607] Eren, **a.g.e.**, s. 313-314.
[608] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 654.
[609] Clauson, **a.g.e.**, s. 28.
[610] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 424.
[611] Clauson, **a.g.e.**, s. 970.

+(X)n[2]

İşlek olmayan, zaman zaman vücut bölgelerinin isimlerini türetmede zaman zaman da eklendiği isimle ilişkili yeni sözcükler türetmede kullanılan bir ektir. Banguoğlu, Eski Türkçede isimden sıfat yapan vurgulu bir +(X)n ekinin var olduğunu (uzun, yakın, yorgun) ve çok eskiden türediklerinden dolayı köklerinin tespitinin mümkün olmadığını belirtmiştir. *Eski bir küçültme, dolayısıyla berkitme* anlamının olduğunu ifade etmiş ve örnekler vermiştir (*yeğin, üstün, kalın, tekin, karın, boyun, koyun, yağrın, kulun, oyun, evin*).[614] Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmada eki iki sözcükte (*alın, uzun*) tespit etmiş, işlev belirtmemiştir.[615] Tekin, eski Türk yazıtlarında eki tek bir sözcükte (*boḍun*) tespit etmiş ve topluluk anlamı katması ihtimali üzerinde durmuştur.[616] Korkmaz, isimlerden pekiştirme görevinde sıfatlar türeten vurgulu bir küçültme eki olduğunu ve işlevinin zaman adlarından zarf türeten *+(X)n* ekinden ayrı olduğunu *boyun, çetin, eğin, evin, karın, koyun* gibi örnekler vererek ifade etmiştir.[617] Eraslan, *alın* ve *boyun* sözcükleri üzerinden ele aldığı ekin, organ isimleri türeten bir ek olduğunu ifade etmiştir.[618]

alın {< al + (ı)n}: Alın, ön, karşı.

(7r/15), (17v/19,20), (34v/17), (47v/18), (100r/1)

Clauson, *al* köküyle ilişkilendirmiş ve anlamı üzerinde durmuştur.[619]

boḍun {< boḍ + (u)n}: Boy, kavim.

(29r/10), (29v/2), (29v/4), (31r/19), (31v/5,6,7,19), (32r/3,17), (34r/20), (34v/6,15), (36r/10), (37r/7,20), (37v/2,4), (39v/15), (40v/10), (54r/1), (58v/21), (109v/16)...

Clauson, *boḍ* köküne bağlamış ve *eren* sözcüğüyle benzer bir türeme biçimine sahip olduğunu belirtmiştir.[620] Erdal da *boḍ* köküne dayandırmıştır. Sözcüğün asıl biçiminin *boḍu*

---

[612] Marcel Erdal, "Irk Bitik Üzerine Notlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1978, s. 88; Talat Tekin, **Irk Bitig: Eski Uygurca Fal Kitabı**, (Haz. Nurettin Demir, Emine Yılmaz), Öncü Kitap, Ankara, 2004, s. 35.
[613] Taş, **a.g.e.**, s. 68.
[614] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 181.
[615] Bilgen, **a.g.e.**, s. 29.
[616] Tekin, **a.g.e.**, s. 84.
[617] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 60.
[618] Eraslan, **a.g.e.**, s. 100.
[619] Clauson, **a.g.e.**, s. 147.
[620] Clauson, **a.g.e.**, s. 306.

olduğu, sondaki ünlünün daha sonra düştüğü görüşüne yer vermiştir.[621] Tekin, *bod* sözcüğünden +*un* topluluk ekiyle türediğini belirtmiştir.[622] Bilgen, sözcükteki ekin (+*un*) çokluk ismi yapma işlevinde olduğunu ifade etmiştir.[623]

boyun {< boy + (u)n}: Boyun.

(6v/3,5), (8v/9), (9r/9), (28v/13), (29r/4), (34v/16), (39r/1), (46r/2), (46v/3,5,9), (50v/9), (67v/13)

Boy ~ boḍ sözcüğünden türediği düşünülebilir. Bazı örneklerde {(6v/3,5), (9r/9), (21v/10)...} birleşik fiil oluşturmuş biçimde kullanılmıştır. Clauson, köken belirtmemiş ancak başlangıçta sözcüğün ilk ünsüzünün /m/ olduğunu ifade etmiştir.[624] Eren, *boy* köküne dayandırmış ve *boyın*, *moyun*, *moyın* gibi biçimlerinin de görüldüğünü belirtmiştir.[625]

ḳarın {< ḳar + (ı)n}: Karın, mide.

(4r/16), (6v/1,19), (10v/2), (13v/3,14), (14r/12,16,20), (14v/1), (33r/16), (156v/2), (157r/1)...

Clauson, sözcükle ilgili bir köken göstermemiş, anlamı ve kullanımı üzerinde durmuştur.[626] Eren, Doerfer'in sözcüğün türetiminde *boyun*, *burun*, *erin* gibi isimlerde bulunan +n ekinin kullanılmış olduğu görüşüne atıfta bulunmuştur.[627] Gülensoy, *ḳar* sözcüğünü "omuz, kolun üst kısmı" biçiminde anlamlandırmış ve *ḳarın* < *ḳar* + *(ı)n* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[628]

orun{< or + (u)n}: Yer, makam.

(85r/15,16), (92v/1), (111v/12), (155r/16), (168v/4), (185v/11), (199v/1), (205v/11), (218r/3)...

Clauson, sözcük hakkında açıklamalarda bulunmuş ancak köken göstermemiştir.[629] Gülensoy, *or* sözcüğüne "taht, kale" anlamını yükleyerek *orun* < or + (u)n biçiminde bir açıklama yapmıştır.

---

[621] Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach To The Lexicon I-II**, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1991, s. 92.
[622] Tekin, **a.g.e.**, s. 84.
[623] Bilgen, **a.g.e.**, s. 33.
[624] Clauson, **a.g.e.**, s. 386.
[625] Eren, **a.g.e.**, s. 59.
[626] Clauson, **a.g.e.**, s. 661.
[627] Eren, **a.g.e.**, s. 213.
[628] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 469.
[629] Clauson, **a.g.e.**, s. 233.

otun {< ot + (u)n}: Odun.

(40v/15,19,20), (43r/2,15), (128r/18), (130r/8), {T170a/19}, (162v/16), (173v/18,19), (201v/18)

"Ateş" anlamındaki *ot* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *ot* ismine bağlamıştır.[630] Erdal, sözcüğü *ot* köküne bağlamış ancak *otun* < *ot* + *dun* biçiminde göstermiştir. Daha zayıf bir ihtimal olarak ise *ot* köküne önce +*u*- ekinin gelmiş olabileceğine işaret etmiştir (*otun* < *ot* + *u* - *n*).[631] Tekin ise köken olarak "ateş yakmak" anlamında *otı*- ~ *otu*- fiili üzerinde durmuştur.[632]

+ŋḳu

Türkçede işlek olmayan ekler arasında yer almaktadır. İncelenen metinde yalnız bir sözcükte (*ḳaraŋḳu*) tespit edilmiştir. Sıfat görevi yüklenebilen soyut anlamlı isim türettiği görülmektedir. Bilgen ve Taş, yaptıkları çalışmalarda bu eki yalnızca bir sözcükte (*ḳaraŋḳu*) tespit etmişlerdir.[633]

ḳaraŋḳu {< ḳara + ŋḳu ~ ŋġu}: Karanlık

(5v/2), (11v/11), (22r/18), (38v/11), (43v/9), (134r/2), (245v/19)

Aynı anlamdaki *ḳara* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *ḳara* sözcüğünden türediğini ancak morfolojik olarak belirsiz olduğunu ifade etmiştir.[634] Eren, *ḳara* sözcüğünün bir türevi olduğunu ve Poppe'nin Moğolcadan alıntı olduğuna dair görüşünün yanlış olduğunu belirtmiştir.[635] Taş, < *ḳara* + *ŋḳu* biçiminde bir açıklama göstermiş ve Schönig'in eki Moğolcadan ödünçleme bir ek olarak değerlendirdiği bilgisine yer vermiştir.[636] Bu bilgiye göre *ḳara* isminin Türkçeden Moğolcaya ödünçlendiği, Moğolcadan tekrar Türkçeye *ḳaraŋġu* ~ *ḳaraŋḳu* biçiminde Türkçedeki +*lIk* eki işlevinde Moğolca bir ek alarak döndüğü düşünülebilir. Gülensoy, *karanlık* sözcüğünü < *ḳara* + *ŋġu* + *luḳ* biçiminde açıklamıştır.[637]

---

[630] Clauson, **a.g.e.**, s. 60.
[631] Erdal, **a.g.e.**, s. 156.
[632] M. Talat Tekin, **Makaleler II: Tarihî Türk Yazı Dilleri**, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2004, s. 421.
[633] Bilgen, **a.g.e.**, s. 30; Taş, **a.g.e.**, s. 69.
[634] Clauson, **a.g.e.**, s. 662.
[635] Eren, **a.g.e.**, s. 210.
[636] Taş, **a.g.e.**, s. 70.
[637] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 465.

-(x)nDU

Türkçenin işlek olmayan isimden isim türetme ekleri arasında yer alır.

ėkindü {< ėki + ndü}: İkindi.

(127v/10), (140r/21), (140v/8,10), (156v/19), {T163b/9}

Clauson ve Gülensoy, kelimenin açıklamasını < *ėkki* + *ndi* biçiminde göstermişlerdir.[638] Tekin ve Taş, sözcüğü açıklarken *ėkin* ismine +*dü* ~ +*di* ekinin getirildiği görüşünü belirtmişlerdir. Taş, Tekin'e atıfla Ana Türkçede *iki* isminin *ikin* biçiminde olduğunu, fakat söz sonu /n/ ünsüzünün düştüğünü, eski Türk yazıtlarında *ėkin ara* öbeğinde kendisini koruduğunu öne sürmüştür.[639]

+p

İncelenen metinde tek bir sözcükte (*yarp*) tespit edilmiştir.

yarp{< yar + p}: Sevinince yüzde beliren parlaklık, dinçlik.

(181v/1)

"Sabah, aydınlık, ışık, parıltı" gibi anlamları olan *yar* sözcüğünden türetildiği düşünülebilir (*yar* < **ya* - *r*). Clauson, "sıkı, sağlam" anlamını vermiş ancak köken belirtmemiştir.[640] Özkan ve Atay, **ya*- fiilinden elde edilen *yar*- gövdesinden türetildiği görüşündedirler.[641]

+r

Türkçede işlek olmayan isimden isim türetme ekleri arasında yer alır.

yaġır {< yaŋ - (ı)r}: Omuz.

(189r/16)

---

[638] Clauson, **a.g.e.**, s. 268; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 325.
[639] Tekin, **a.g.e.**, s. 85; Taş, **a.g.e.**, s. 36.
[640] Clauson, **a.g.e.**, s. 957.
[641] Fatma Özkan, "*Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz / Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor*?", **Bilig**, Güz / 2003, S. 27, 2003, s. 160; Ayten Atay, "*Türkçede *Ya- (Parlamak) Kökü ve Türevleri*", **Belleten**, 2006/II, s. 24.

"Kalıp, nesnelerin kalıbı" anlamındaki yaŋ sözünden türediği düşünülebilir. Ortaya çıkan *yaŋır* isminde görülen *ŋ* > *ġ* değişimi sonucu, sözcüğün *yaġır* biçiminde kullanıldığı muhtemeldir. Clauson, sözcüğün kullanım alanına değinmiş ama köken bilgisi vermemiştir.[642] Gülensoy, *yaġır* sözcüğünü incelediği bölümde < *yaġır* + *{(ı)n}* biçiminde bir açıklama göstermiş ama *yaġır* ismi için bir köken belirtmemiştir.[643]

+rAk

Eski Türkçeden itibaren yaygın biçimde kullanılan ve eklendiği sözcüğe "daha" anlamı vererek ifadesini kuvvetlendiren bir ektir. Gabain, tam bir kelime teşkili unsuru olduğu ve kuvvetlendirme işlevinin bulunduğu tespitinde bulunmuştur.[644] Ergin, Türkçede eskiden beri kullanılan çokluk, fazlalık ifadesin taşıyan bir karşılaştırma eki olduğunu ve Batı Türkçesinde kullanılışının gittikçe azaldığını belirtmiştir.[645] Erdal, detaylı bir açıklama yaparak ekin sıfat görevinde sözcükler türetmede işlek bir biçimde kullanılması üzerinde durmuştur.[646] Korkmaz, işlek bir ek olduğunu ve önceleri sıfatlardan karşılaştırma sıfatları türettiğini belirtmiştir. Türkiye Türkçesinde ise bu işlevinin bir dereceye kadar aşınma ve kaymaya uğramasıyla "oldukça" anlamı veren küçültme sıfatları bıraktığını ifade etmiştir (acırak, azrak, bozrak, büyürek, ekşirek, küçürek, ufarak vb.).[647] Taş, KB'de sıfat veya sıfat görevinde kullanılan kelimelerden "üstünlük, karşılaştırma" anlamı katarak yeni sözcükler türettiğini ifade etmiş, *bütrürek* ve *yėtrürek* gibi sözcüklerdeyse zarf türettiğini tespit etmiştir.[648]

aġırraḳ {< aġır + raḳ}: Daha ağır.

(128r/8)

"Ağır; değer, paha" anlamlarındaki *aġır* sözcüğünden türemiştir.

aḳraḳ {< aḳ + raḳ}: Daha ak.

(176v/7)

Aynı anlamdaki *aḳ* sözcüğünden türemiştir.

---

[642] Clauson, **a.g.e.**, s. 905.
[643] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1028.
[644] Gabain, **a.g.e.**, s. 105.
[645] Ergin, **a.g.e.**, s. 172.
[646] Erdal, **a.g.e.**, s. 62-65.
[647] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 61.
[648] Taş, **a.g.e.**, s. 70-73.

aḳrınraḳ {< aḳrın + raḳ}: Daha yavaş.

(134r/13), (179r/7)

"Yavaş" anlamındaki *aḳrın* sözcüğünden türemiştir.

'ālimraḳ {< 'ālim (Ar.) + raḳ}: Daha bilgili.

(21r/16), (131r/8)

"Alim, bilgin" anlamındaki Arapça *'ālim* sözcüğünden türetilmiştir.

arıġraḳ {< arıġ + raḳ}: Daha temiz, daha masum.

(60v/6), (86r/11), (121r/14), (171v/14)

"Temiz, suçsuz" anlamındaki *arıġ* sözcüğünden türemiştir.

arıġsızraḳ {< arıġsız + raḳ}: Daha pis.

(36v/12), {T166a/19}

"Temiz olmayan, suçlu" anlamındaki *arıġsız* sözcüğünden türetilmiştir.

artuḳraḳ {< artuḳ + raḳ}: Daha fazla.

(3r/2), (9r/17), (30v/8), (50r/8), (54r/20), (23v/6), (48r/14), (61r/1), {T172b/11}, (216v/1), (175v/6), (227v/2)...

"Çok, fazla" anlamındaki *artuḳ* sözcüğünden türemiştir. Sözcük bazı örneklerde {(23v/6), (48r/14), (175v/6), (227v/2)} tur- ve bol- yardımcı fiilleriyle birleşik fiil oluşturmuştur.

astınraḳ {< astın + raḳ}: Daha alt, daha altında.

(122v/8)

"Alt; bayağı, değersiz" anlamlarındaki *astın* sözcüğünden türemiştir.

'āşıḳraḳ {< 'āşıḳ + raḳ}: Daha aşık.

(91r/8)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *'āşıḳ* sözcüğünden türetilmiştir.

azraḳ {< az + raḳ}: Daha az.

(10v/11), (160v/19), (236r/20)

Aynı anlamdaki *az* kökünden türemiştir. Sözcük, bir örnekte (236r/20) birleşik fiil oluşturmuştur.

‘azīzrek {< ‘azīz (Ar.) + rek ~ raḳ}: Daha aziz.

(5v/19), (207r/17), (95r/15,17), (52r/9), (123r/5)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *‘azīz* sözcüğünden türemiştir. Sözcüğe gelen ek bir örnekte (207r/17) ünlü uyumuna uymamıştır. Tespit edilen bir örnek dışında (95r/15) birleşik fiil oluşturmuştur.

bayraḳ {< bay + raḳ}: Daha zengin.

(186v/12)

“Zengin; çokluk” anlamlarındaki *bay* sözcüğünden türemiştir.

burunraḳ {< burun + raḳ}: Daha evvel, daha önce.

(3r/1), (32v/1), (69v/13), (74r/8), (95v/18), (182v/14), (209r/4), (245r/7,20)

“Evvel, önce, ileri” anlamındaki *burun* sözcüğünden türemiştir.

cevān-merdrek {< cevān-merd + rek}: Daha genç ve daha cesur.

(110v/19)

“Genç, cesur” anlamındaki Farsça *cevān-merd* sözcüğünden türetilmiştir.

dōstraḳ {< dōst (Far.) + raḳ}: Daha yakın dost.

(166r/11), (197r/3)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *dōst* sözcüğünden türemiştir.

dürüstrek {< dürüst (Far.) + rek}: Daha dürüst.

(8r/17), (49v/21), (97v/14), (107r/14)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Farsça *dürüst* sözcüğünden türetilmiştir.

eḍgürek {< eḍgü + rek}: Daha iyi.

(179v/17), {T164a/10}

“İyi, güzel” anlamında *eḍgü* sözcüğünden türemiştir.

eḍizrek {< eḍiz + rek}: Daha yüksek, daha ulu.

(2v/4), (216r/17), (217r/8), (224r/9)

“Yüksek, ulu” anlamındaki *eḍiz* sözcüğünden türemiştir.

fitnerek {< fitne (Ar.) + rek}: Daha fitne.

(244r/3)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *fitne* sözcüğünden türetilmiştir.

ıraḳraḳ {< ıraḳ + raḳ}: Daha uzak.

(208r/16)

"Uzak, ırak" anlamındaki *ıraḳ* sözcüğünden türemiştir.

ḳatıġraḳ {ḳatıġ + raḳ}: Daha katı, daha sert; daha zor.

(30v/10), (244v/14), (102r/18), (41v/11), (113r/16), (133r/17), (184r/14), (195r/4), (221v/2)

"Katı, sert; zor" anlamlarındaki ḳatıġ sözcüğünden türemiştir. Sözcük tespit edilen bazı örneklerde {(30v/10), (41v/11), (102r/18)...} birleşik fiil oluşturmuştur.

ḳavīraḳ {< ḳavī + raḳ}: Daha güçlü, daha kuvvetli.

(209v/12)

"Kuvvetli" anlamındaki Arapça *ḳavī* sözcüğünden türetilmiştir.

kėçrek {< kėç + rek}: Daha geç.

(22r/15)

Aynı almadaki *kėç* sözcüğünden türemiştir.

kiçigrek {< kiçig + rek}: Daha küçük.

(130v/14), (208v/8), {T169a/8}

"Küçük" anlamındaki *kiçig* sözcüğünden türemiştir.

köprek {< köp + rek}: Daha çok.

(153r/10), (200v/21), (224r/8)

"Çok" anlamındaki *köp* sözcüğünden türemiştir.

körklügrek {< körklüg ~ körklig + rek}: Daha güzel.

(48v/6), (71v/9), (199r/14), (207r/21)

"Güzel" anlamındaki *körklüg ~ körklig* sözcüğünden türemiştir.

ḳuḍıraḳ {< ḳuḍı + raḳ}: Daha alt, daha aşağı.

(239v/6)

"Alt, aşağı" anlamındaki *ḳuḍı* sözcüğünden türemiştir.

ḳutluġraḳ {< ḳutluġ + raḳ}: Daha kutlu.

(13v/12)

Aynı anlamdaki *ḳutluġ* sözcüğünden türemiştir.

kününçrek {< kününç ~ küninç}: Daha kıskanç.

(95v/2), (234v/6)

"Kıskanç" anlamındaki *kününç ~ küninç* sözcüğünden türemiştir.

müşfikraḳ {< müşfik (Ar.) + raḳ}: Daha şefkatli.

(236v/16) "Şefkatli" anlamında Türkçeye yerleşen Arapça *müşfik* sözcüğünden türetilmiştir.

öterek {< öte + rek}: Daha öte.

(84r/11)

Aynı anlamdaki *öte* sözcüğünden türemiştir.

pārsāraḳ {< pārsā (Far.) + raḳ}: Daha dindar.

(235v/4)

"Dindar" anlamındaki Farsça *pārsā* sözcüğünden türetilmiştir.

sevüglügrek {< sevüglüg + rek}: Daha sevgili, daha sevilen.

(67r/18), (86v/19), (120v/1), (193v/1)

"Sevgili, sevilen" anlamındaki *sevüglüg* sözcüğünden türemiştir.?.

sevügrek {< sevüg + rek}: Daha sevgili, daha sevilen.

(5r/20), (7v/10), (48r/14), (212r/17)

"Sevgili, sevilen" anlamındaki *sevüg* sözcüğünden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(7v/10), (48r/14)} birleşik fiil oluşturmuştur.

sılıġraḳ {< sılıġ + raḳ}: Daha değerli, daha kıymetli.

(57r/5)

"Temiz; değerli, kıymetli" anlamlarındaki *sılıġ ~ silig* sözcüğünden türemiştir.

süçügrek {< süçüg + rek}: Daha tatlı.

(176v/7)

"Tatlı" anlamındaki *süçüg* sözcüğünden türemiştir.

şūmraḳ {< şūm (Far.) + raḳ}: Daha uğursuz.

(35r/1)

"Uğursuz" anlamındaki Farsça *şūm* sözcüğünden türetilmiştir.

tansuḳraḳ {< tansuḳ ~ tansuḫ + raḳ}: Daha nefis, daha harika.

(175r/17)

"Nefis, harika" anlamındaki *tansuḳ ~ tansuḫ* sözcüğünden türemiştir.

tatlıġraḳ {< tatlıġ + raḳ}: Daha tatlı.

(100r/16)

Aynı anlamdaki *tatlıġ* sözcüğünden türemiştir.?.

telimrek {< telim + rek}: Daha çok.

(66r/1)

"Çok, fazla" anlamındaki *telim* sözcüğünden türemiştir.

tezrek {< tez ~ tėz + rek}: Daha çabuk.

(85v/4), (239v/5)

"Tez, çabuk" anlamındaki *tez ~ tėz* sözcüğünden türemiştir.

turuḳraḳ {< turuḳ + raḳ}: Daha duru, daha parlak.

(121r/14)

"Duru, parlak" anlamındaki *turuḳ ~ turuġ* sözcüğünden türemiştir.

tuzluḳraḳ {< tuzluḳ ~ tuzluġ + raḳ}: Daha güzel, daha sevimli.

(199r/14), (207r/21)

"Güzel sevimli" anlamındaki *tuzluḳ ~ tuzluġ* sözcüğünden türemiştir (*tuzluġ ~ tuzluġ* < *tuz* + *luġ*).

uluġraḳ {< uluġ + raḳ}: Daha büyük, daha ulu.

(38v/7), (224r/9), (31v/13), (10v/19), (34v/3), (38v/12), (82r/10), (224r/9)

"Ulu, yüce" anlamındaki *uluġ* sözcüğünden türemiştir. Sözcük bazı örneklerde {(10v/19), (34v/3), (38v/12), (82r/10)...} birleşik fiil oluşturmuştur.

uzunraḳ {< uzun + raḳ}: Daha uzun.

(28r/2), (113r/1)

Aynı anlamdaki *uzun* sözcüğünden türemiştir.

üküşrek {< üküş + rek}: Daha çok.

(10v/13), (17r/18), (28r/7), (37r/11), (66r/2), (31v/6), (88v/9), (126v/7), (152v/4), (245r/21)

"Çok, fazla" anlamındaki *üküş* sözcüğünden türemiştir.

üstünrek {< üstün + rek}: Daha üst, daha değerli.

(45r/1), (122v/8,9), (123v/8)

"Üst, üstün, değerli" anlamındaki *üstün* sözcüğünden türemiştir.

yaḫşıraḳ {< yaḫşı + raḳ}: Daha iyi, daha güzel.

(3r/2), (124r/1), (159v/14), (219v/15), (223r/3), (226v/5)...

"İyi, güzel" anlamındaki *yaḫşı* sözcüğünden türemiştir.

yaḳınraḳ {< yaḳın + raḳ}: Daha yakın.

(69v/16), (236v/4), (80r/19), {T156a/11}

Aynı anlamdaki *yaḳın* sözcüğünden türemiştir.

yaruḳraḳ {< yaruḳ + raḳ}: Daha palak, daha aydınlık.

(38v/11), (77r/15), (218r/15)

"Aydınlık, parlak" anlamındaki *yaruḳ* sözcüğünden türemiştir.

yavuḳraḳ {< yavuḳ + raḳ}: Daha yakın.

(7v/16)

"Yakın" anlamındaki *yavuḳ* sözcüğünden türemiştir.

yavuzraḳ {< yavuz + raḳ}: Daha kötü, daha fena.

(45r/17), (58r/5), (158v/10), (164r/13), (241v/11,12), (242r/9)

"Kötü, fena" anlamındaki *yavuz* sözcüğünden türemiştir.

yėgrek {< yėg + rek}: Daha iyi.

(226v/4), (38r/15,16), (57v/2), (65v/20), (88v/11), (223r/3)

"Yeğ, iyi, makbul" anlamındaki *yėg* sözcüğünden türemiştir.

yeŋilrek ~ yüŋülrek {< yeŋil ~ yüŋül + rek}: Daha hafif, daha kolay.

(213v/3)

"Hafif, kolay" anlamındaki yeŋil ~ yüŋül sözcüğünden türemiştir.

yıraġraḳ {< (y)ıraġ + raḳ}: Daha uzak.

(216v/2), (217r/8)

"Uzak" anlamındaki *yıraġ ~ yıraḳ ~ ıraḳ* sözcüğünden türemiştir.

yumşaḳraḳ {< yumşaḳ + raḳ}: Daha yumuşak.

(176v/8)

Aynı anlamdaki *yumşaḳ ~yımşaḳ* sözcüğünden türemiştir.

zāhidraḳ {< zāhid (Ar.) + raḳ}: Daha zahid, daha takva sahibi.

(21r/16)

"Zahit, sofu" anlamındaki Arapça *ẕāhid* sözcüğünden türetilmiştir.

ẕākirraḳ {< ẕākir (Ar.) + raḳ}: Daha çok zikreden.

(55r/21)

"Zikreden, anan" anlamındaki Arapça *ẕākir* sözcüğünden türetilmiştir.

ẓālimraḳ {< ẓālim (Ar.) + raḳ}: Daha zalim.

(153r/10)

Aynı anlamıyla Türkçeye yerleşen Arapça *ẓālim* sözcüğünden türetilmiştir.

zīrekrek {< zīrek (Far.) + rek}: Daha zeki.

(176v/11)

"Zeki, akıllı" anlamındaki Farsça *zīrek* sözcüğünden türetilmiştir.

+s

Tarihi metinlerde tespit edilmiş bir *+s* isimden isim yapma eki yoktur. Ancak Gülensoy'un açıkladığı biçimiyle "sis, pus" anlamındaki *būs* sözcüğü *bū* köküne dayandırılırsa isimden isim yapan bir *+s* ekinini varlığını kabul etmek gerekir.[649]

būs {< *bu + s }: Sis, pus.

(44r/10,11)

Clauson, *bu* ismiyle arasında etimolojik bir bağ kuramamıştır.[650] Gülensoy ise *bū ismine dayandığı görüşündedir.[651] DLT'de "buğu, buhar" anlamında geçen *bū*[652] ismiyle ilişkilendirilebilir.

+sAḳ

Türkçenin işlek olmayan isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, işlevi hakkında bilgi vermediği ekin sıfatlar türettiğini belirtmiş ve yapısı üzerinde durmuştur.[653] Banguoğlu, iki farklı ekin kaynaşmasından (*+se*, *-(i)k*) meydana geldiğini ve sonraları çeşitli işlevler kazandığını ifade etmiştir.[654] Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmada yalnızca bağırsak sözcüğünde sıfat türeten bir ek olarak yer aldığını tespit etmiştir.[655] Erdal, *+sOk* biçimine gösterdiği eki incelerken hem isimlerin sonuna geldiği (*taŋsoḳ*) hem de fiillerin sonuna geldiği (*ilersök, ilgeysök*) örnekler vermiştir. Bu durumdan dolayı bu sözcüklere gelen

[649] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 188.
[650] Clauson, **a.g.e.**, s. 370.
[651] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 188.
[652] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 598.
[653] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.
[654] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 198-199.
[655] Bilgen, **a.g.e.**, s. 31.

eklerin farklı ekler olma ihtimali üzerinde de durmuştur.[656] Korkmaz, birleşik bir ek (*+se, -k*) olduğunu ve yalnızca tarihi bazı sözcüklerin uzantılarında görüldüğünü belirtmiştir (*aksak, bagırsak, dirsek, kursak, tümsek* vb.).[657]

baġırsaḳ {< baġır + saḳ}: Şefkatli, merhametli.

(27r/8), (37v/19), (47v/17), (70r/5), (72r/2), (73v/17), {T158b/2}, (157r/21), (158r/15), (166r/21)

"Bağır, göğüs, karaciğer" anlamındaki *baġır* sözcüğünden türemiştirSözcük, bazı örneklerde {(47v/17), (70r/5), (27r/8)} birleşik fiil oluşturmuştur. Bilgen, Taş ve Gülensoy, sözcükte *+sak* ekinin varlığını tespit etmişlerdir.[658]

ḳursaḳ {< ḳur + saḳ < ḳuruġ + saḳ}: Kursak, mide.

(89v/3), (181v/5), (224v/7), (225v/4)

Clauson, sözcüğün *ḳuruġsı-* fiilinden türemiş olduğunu belirtmiştir.[659] Erdal, sözcüğe *+sOk* biçiminde gösterdiği eki incelediği kısımlarda yer vermiştir.[660] Gülensoy'un sözcük için önerdiği açıklama ise şu şekildedir: *< ḳoġ + ur - saḳ*.[661] Banguoğlu ve Korkmaz, sözcüğe *+sak* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermişlerdir.[662]

ölügsek {< ölüg + sek}: Ölümlü, fani.

(238v/5,6)

"Ölü" anlamındaki *ölüg* sözcüğünden türemiştir.

sarımsaḳ ~ sarmusaḳ {< sarım + saḳ}: Sarımsak.

(119r/5)

"İbrişim vb. kumaşlardan yapılan ve şarabı süzmek için ibrik, testi gibi şeylere takılan nesne" anlamındaki *sarım* sözcüğünden türediği düşünülebilir (*sarım < sar - (ı)m*).[663]

[656] Erdal, **a.g.e.**, s. 157-158.
[657] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 61.
[658] Bilgen, **a.g.e.**, s. 31; Taş, **a.g.e.**, s. 73; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 103.
[659] Clauson, **a.g.e.**, s. 657.
[660] Erdal, **a.g.e.**, s. 157.
[661] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 573.
[662] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 198; Korkmaz, **a.g.e.**, s. 61.
[663] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 805.

Clauson, **sarum* isminden türemiş olması ihtimali üzerinde durmuştur.[664] Korkmaz, sözcüğe *+sak* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermiştir.[665] Eren, sözcükle ilgili bilgi vermiş, Doerfer'in *sar-* fiiline dayandırdığını ancak bunun kuşkulu olduğunu ifade etmiş, kendisiyse bir köken önerisinde bulunmamıştır.[666] Gülensoy, sözcük hakkındaki çeşitli görüşlere yer verdikten sonra Türkçede *sarım* isminin de bulunduğunu dikkate alarak en uygun açıklamanın *sar - (ı)m + sa - k* biçiminde olması gerektiğini belirtmiştir.[667]

tapuġsaḳ {< tapuġ + saḳ}: Sadık hizmetkar, ibadet eden.

(181v/1), (158r/15), (128r/18)

"Hizmet, ibadet; bağlılık" anlamlarındaki *tapuġ* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *tapıġ* isminden türetildiğini ifade etmiştir.[668] Erdal ve Taş, sözcüğü tapuġsa- fiiline bağlamışlardır.[669]

+sUk

Türkçede işlek olmayan ekler arasında yer almaktadır. Genel görüş birleşik bir ek olduğuna yöneliktir. Gabain, işlevini belirtmediği ekin yapısını **+sU-k* biçiminde göstermiş, buna ek *+sUş* ekiyle bir ilişkisi olma ihtimaline dikkat çekmiştir. *Baġarsuḳ, taŋsuḳ* örneklerini vermiştir.[670] Banguoğlu, birleşik olduğunu düşündüğü ekin yapısı hakkında bilgiler verdikten sonra örnekler eklemiştir (*yüksük, taŋsuk, bağırsuk, sümsük, sumsuk...*).[671] Bilgen, DLT'de tespit ettiği ekin benzerlik sıfatları türetmek için kullanıldığını belirtmiş ve *ḳaŋsıḳ, bağırsuḳ, sıŋarsuḳ, taŋsuḳ* örneklerini vermiştir.[672] Erdal, *+sOk* biçimine gösterdiği eki incelerken hem isimlerin sonuna geldiği (*taŋsoḳ*) hem de fiillerin sonuna geldiği (*ilersök, ilgeysök*) örnekler vermiştir. Bu durumdan dolayı bu sözcüklere gelen eklerin farklı ekler olma ihtimali üzerinde de durmuştur.[673] Korkmaz, +slk / +sUk biçiminde göstermiştir. Ekin, +sI- / +sU- ekiyle, -k ekinin birleşip kaynaşmasıyla meydana gelmş olabileceğini ifdade etmiştir. Yalnızca isim soylu birkaç sözcükte Türkiye Türkçesine ulaştığını tespit etmiştir

[664] Clauson, **a.g.e.**, s. 853.
[665] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 61.
[666] Eren, **a.g.e.**, s. 357.
[667] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 737.
[668] Clauson, **a.g.e.**, s. 438.
[669] Erdal, **a.g.e.**, s. 244; Taş, **a.g.e.**, s. 149.
[670] Gabain, **a.g.e.**, s. 45.
[671] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 201.
[672] Bilgen, **a.g.e.**, s. 31.
[673] Erdal, **a.g.e.**, s. 157-158.

(*ağlamsık, bagırsuk > bağırsak, kınamsık, sumsuk, sümsük, tansık < taŋsuk, yüksük* vb).[674] Taş, ekin KB' nitelik bildiren sözcük türetme işleviyle tek bir örnekte bulunduğunu tespit etmiştir (*taŋsuḳ*).[675]

kėnsü {< kėn + sü < kėn + sük}: Çok, fazla.

(3r/15)

"Geniş, çok, bol" anlamındaki *kėn* sözcüğünden türemiştir.

taŋsuḳ ~ tansuḫ {< taŋ + suḳ ~ suḫ}: Şaşılası, hayret verici, harika.

(5v/5), (68v/2), (149r/18), (170v/21), (175r/17)

"Şaşırtıcı" anlamındaki taŋ sözcüğünden türemiştir. Metinde tespit edilen bir örnekte (149r/18) *tansuḫ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, "harika, nadir" anlamındaki *taŋ* kökünden türediğini belirtmiş ve çeşitli örnekler vermiştir.[676] Gabain, *+suk, +sük* biçiminde gösterdiği ekle ilgili örnekler arasında yer vermiştir.[677] Erdal, *+sOk* biçiminde gösterdiği ekle ilgili kısıma yer vermiş çeşitli açıklamalar yapmış ancak köken belirtmemiştir.[678] Bilgen ve Taş, sözcüğü *+suk* ekiyle ilgili örnekler arasında değerlendirmişlerdir.[679]

+sIz, +sUz

Türkçenin yoksunluk ifade eden isimler türeten en işlek yapım ekleri arasında yer almaktadır. Gabain; tespit ettiği *yazuḳsız, aġısız, ilkisiz* gibi kelimelerde yokluk bildirdiğini ifade etmiştir.[680] Ergin, bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eden vasıf isimleri türetmeye yaradığını belirtmiş ve esas özelliğinin olumsuzluk ifade etmek olduğunu söylemiştir.[681] Banguoğlu, *+lı* ekinin zıttı olarak değerlendirmiş ve bir nesneden veya nitelikten yoksul olanı tarif eden sözcükler türetmeye yaradığını belirtmiştir.[682] Erdal, olumsuz sıfatlar türeten bir ek olarak değerlendirip işlevlerinden bahsetmiştir. Eklendiği ismin azaldığını, yok olduğunu ve ortadan kalktığını ifade eden anlamda sözcükler türeten *+sIrA-*

[674] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 63.
[675] Taş, **a.g.e.**, s. 75.
[676] Clauson, **a.g.e.**, s. 525.
[677] Gabain, **a.g.e.**, s. 45.
[678] Erdal, **a.g.e.**, s. 157.
[679] Bilgen, **a.g.e.**, s. 31; Taş, **a.g.e.**, s. 75.
[680] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.
[681] Ergin, **a.g.e.**, s. 160-161.
[682] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 201-203.

fiiliyle ilişkili olabileceğine dikkat çekmiştir.[683] Tekin, tespit ettiği örneklerden hareketle (*aşsız*, *buŋsız*, *idisiz*, *kalısız*, *subsuz* vb.) yokluk sıfatları türeten bir ek olarak değerlendirmiştir.[684] Korkmaz, "yokluk, eksiklik" bildiren olumsuz anlamlı sıfatlar türeten işlek bir ek olarak değerlendirmiş ve kullanım biçimlerini tespit etmiştir.[685]

anasız {< ana + sız}: Anasız.

(56r/7), (172v/16), (184v/4)

"Ana, anne" anlamındaki *ana* sözcüğünden türemiştir.

arıġsız {< arıġ + sız}: Pis; suçlu.

(6r/2), (22r/14), (36v/12), (41v/6), (93v/13), (132r/3), (172v/16), (232r/13)...

"Temiz, arı; masum" anlamlarındaki *arıġ* sözcüğünden türemiştir.

asıġsız {asıġ + sız}: Faydasız.

(40r10), (174r/12)

"Fayda, yarar" anlamındaki *asıġ* isminden türemiştir.

atasız {ata + sız}: Atasız, babasız.

(167r/7)

"Baba, ata" anlamındaki *ata* isminden türemiştir.

belāsız {belā (A) + sız}: Belasız.

(83v/19)

Arapçadan alınan aynı anlamdaki *belā* sözcüğünden türetilmiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

belgüsiz {< belgü + siz}: Belirsiz.

(33r/8), (128r/12), (134v/7)

"İz, işaret" anlamındaki *belgü* isminden türemiştir.

[683] Erdal, **a.g.e.**, s. 131-138.
[684] Tekin, **a.g.e.**, s. 84-85.
[685] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 64-65.

bereketsiz {bereket (Ar.) + siz}: Bereketsiz olmak.

(13v/13,14), (18r/8), (39v/16), (228v/14)

Arapçadan alınan aynı anlamdaki *bereket* sözcüğünden türetilmiştir.

biligsiz {< bilig + siz}: Bilgisiz, cahil.

(116v/21), {T155b/12}

"Bilgi" anlamındaki *bilig* isminden türemiştir.

botasız {< bota + sız}: Yavrusuz.

(69v/4)

"Deve yavrusu" anlamındaki *bota* isminden türemiştir.

destūrsız {< destūr (Far.) + sız}: İzinsiz.

(128v/5,8,14,15), (141v/8), (219v/7)

"Farsçadan alınan "izin, ruhsat" anlamındaki *destūr* isminden türetilmiştir.

edebsiz {< edeb (Ar.) + siz): Edepsiz.

(179v/13)

Arapçadan alınan "edep, terbiye" anlamındaki *edeb* kelimesinden türetilmiştir. İncelenen metinde bir örnekte tespit edilmiştir.

erksiz {erk + siz}: Güçsüz.

(85r/4), (88r/1), (103r/18), {T164b/4} (205v/21)

"Güç, kudret, yetki" anlamındaki *erk* isminden türemiştir.

eyesiz {eye + siz}: Sahipsiz, başıboş.

(38v/1), (228r/1)

"Sahip; Tanrı" anlamlarındaki *eye ~ ege < iḍe ~ eḍe* isminden türemiştir.

ḥācetsiz {< ḥācet (Ar.) + siz}: Hacetsiz, isteksiz, ihtiyaçsız.

(42r/3), (131r/4)

Arapçadan alınan "hacet, ihtiyaç, istek" anlamındaki *ḥācet* isminden türemiştir.

ḥicābsız {< ḥicāb (Ar.) + siz}: Utançsız.

(59v/10)

Arapçadan alınan "hicap, utanma; perde" anlamlarındaki *ḥicāb* isminden türetilmiştir. İncelenen metinde bir örneği tespit edilmiştir.

hūşsuz {< hūş (Far.) + suz}: Aklı başından gitmiş olmak.

(72r/15)

Farsçadan alınan "akıl" anlamındaki *hūş* isminden türetilmiştir. İncelenen metinde bir örneği tespit edilmiştir.

ḥüccetsiz {< hüccet (Ar.) + siz}: Delilsiz, belgesiz.

(241r/19)

Arapçadan alınan "delil, belge" anlamındaki *ḥüccet* isminden türetilmiştir. İncelenen metinde bir örneği tespit edilmiştir.

igsiz {ig + siz}: Hasta olmayan, sağlıklı.

(6r/3)

"Hasta, sağlıksız" anlamındaki *ig* isminden türemiştir.

īmānsız {< īmān (Ar.) + sız}: İmansız, inançsız.

(24v/13)

Arapçadan alınan "iman, inanç" anlamındaki *īmān* isminden türetilmiştir. İncelenen metinde bir örneği tespit edilmiştir.

İslāmsız {< İslām + (sız)}: Müslüman olmayan.

(142v/8,11)

Arapçadan alınan "İslam; müslüman" anlamındaki *İslām* isminden türetilmiştir.

keŋeşsiz {< keŋeş + siz}: Danışıksız.

(63r/12), (113r/8)

"İstişare, fikir alışverişi" anlamındaki *keŋeş* isminden türemiştir.

ḳonuḳsuz {< ḳonuḳ + suz}: Konuksuz, misafirsiz.

(59r/18)

"Konuk, misafir; yemek, şölen" anlamlarındaki *ḳonuḳ* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳorḳınçsız {< ḳorḳınç + sız}: Korkusuz, cesur.

{T170b/15}

"Korku" anlamındaki *ḳorḳınç* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

köŋülsiz {< köŋül + siz}: Gönülsüz, isteksiz.

(125r/9), (195v/19)

"Gönül; hafıza" anlamlarındaki *köŋül* isminden türemiştir.

körksiz ~ körksüz {< körk + siz ~ süz}: Çirkin olmak.

(8r/14), (15v/5), (83r/10), (133r/1), (159r/5)

"Güzellik" anlamındaki *körk* isminden türemiştir. Tespit edilen örneklerin ikisinde {(83r/10), (133r/1)} *körksiz* biçiminde yazılmıştır.

közsüz ~ közsiz {< köz + süz ~ siz}: Gözsüz.

(17r/14,15), (21r/6,7,9), (71r/10), (99r/14), (124r/1), (180v/1,3,16)...

Aynı anlamdaki *köz* isminden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(71r/10), (99r/14), (180v/3,16)...} *közsiz* biçiminde yazılmıştır.

küçsüz {< küç + süz}: Güçsüz olmak.

(237r/16)

"Güç, kuvvet; zulüm, kaba kuvvet" anlamlarındaki *küç* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ögsüz (1) {<ög + süz}: Aklı başından giden, akılsız, deli divane.

(72r/1), (72v/4), (77r/12), (79r/20), (79v/12), (111r/4), {T155a/12}, (166r/7), (224v/10)...

"Akıl, us" anlamındaki *ög* isminden türemiştir.

ögsüz (2) {<ög + süz}: Öksüz.

(41v/13), (128r/17), (184v/15), (192v/5), (242v/6)...

"Ana, anne" anlamındaki *ög* isminden türemiştir.

raḥmsız ~ raḥmsuz {< raḥm (Ar.) + sız ~ suz}: Acımasız, rahmetsiz.

(185v/20), (249r/7)

Arapçadan alınan "acıma, merhamet" anlamındaki *raḥm* isminden türetilmiştir. Metinde tespit edilen iki örneğin birinde (249r/7) *raḥmsuz* biçiminde yazılmıştır.

saḳalsız {< saḳal + sız}: Sakalsız.

(94r/1,2)

Aynı anlamdaki *saḳal* isminden türemiştir.

saḳışsız {< saḳış + sız}: Sayısız.

(1v/2), (180r/19)

"Hesap, sayı; vergi" anlamlarındaki *saḳış* isminden türemiştir.

sansız {< san + sız}: Sayısız.

(1v/2), (132v/7), (167r/12), (213r/18)

"Sayı" anlamındaki *san* isminden türemiştir.

sorġusuz {< sorġu + suz}: Sorgusuz, karşılıksız.

(249r/1)

"Sorgu, soru" anlamındaki *sorġu* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

sütsiz {< süt + siz}: Sütsüz.

(152r/13), (185r/10)

Aynı anlamdaki *süt* isminden türemiştir.

ṭahāretsiz {< ṭahāret (Ar.) + siz}: Abdestsiz, kirli.

(221v/5)

Arapçadan alınan “temizlik, temizlenme” anlamındaki *ṭahāret* isminden türetilmiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

taŋġısız {< taŋġı + sız}: Üzengisiz.

(228r/8)

“Üzengi” anlamındaki *taŋġı* (< taŋ - ġı) isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tapuġsuz {< tapuġ + suz}: İbadetsiz.

(38v/1)

“İbadet, hizmet” anlamındaki *tapuġ* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tatıġsız {< tatıġ + sız}: Tadı olmayan, tatsız.

(171r/18)

“Tat, lezzet” anlamındaki *tatıġ* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tatsız {< tat + sız}: Tatsız.

(6r/2)

“Tat, lezzet” anlamındaki *tat* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

teŋsiz {< teŋ + siz}: Denk, benzer olmayan.

(186v/6)

“Denk, eşit, benzer” anlamındaki *teŋ* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

teşdīdsiz {< teşdīd + siz}: Şeddesiz.

(86r/16)

Arapçadan alınan “çok, çoğaltma, çok gösterme” anlamındaki *teşdīd* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tileksiz {< tilek + siz}: İsteksiz.

{T171a/18}, (167r/6)

"Dilek, istek" anlamındaki *tilek* isminden türemiştir.

tilsiz (1) {< til + siz}: Dilsiz.

(25v/21), (78v/17)

"Dil; dil, lisan" anlamlarındaki *til* isminden türemiştir.

tilsiz (2) {< til + siz}: Kenarsız, kıyısız.

(207r/2)

"Kenar, kıyı" anlamındaki *til* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tişisiz {< tişi + siz}: Dişisiz.

(83v/18)

"Dişi, kadın" anlamındaki *tişi* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tonsız {< ton + sız}: Elbisesiz.

(186r/15)

"Don, elbise" anlamındaki *ton* isminden türemiştir.

töşüksiz {< töşük + siz}: Deşiksiz, deliksiz.

(148v/1,21)

"Deşik, delik" anlamındaki *töşük* isminden türemiştir.

umançsız {< umanç + sız}: Umutsuz.

(53v/21)

"Umut, ümit" anlamındaki *umanç* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ümīdsiz {< ümīd (Far.) + siz}: Ümitsiz.

(34v/3), (48r/1)

Farsçadan alınan *ümīd* isminden türetilmiştir.

ütsiz {< üt + siz}: Deliksiz.

(148r/16)

"Delik, deşik" anlamındaki *üt* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

vaḳtsiz {< vaḳt (Ar.) + siz}: Vakitsiz.

(122r/19), (122v/8)

Arapçadan alıntılanan "vakit, zaman" anlamındaki *vaḳt* isminden türetilmiştir.

vāsıṭasız {< vāsıta (Ar.) + sız}: Aracısız.

(190v/3)

Arapçadan alınan *vāsıṭa* isminden türetilmiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yaraġsız {< yaraġ + sız}: Faydasız, uygun olmayan.

(19r/3), (26r/1), (49r/2), (57v/8), (130v/1), (210r/5)...

"Fayda, yarar" anlamındaki *yaraġ* isminden türemiştir.

yemişsiz {< yemiş + siz}: Yemişsiz.

(12v/16), (101v/10), (117v/13,16), (162v/18), (237r/1)

"Meyve, yemiş" anlamındaki *yemiş* isminden türemiştir.

yoḳsuz {< yoḳ + suz}: Yoksul, fakir.

(128r/17), (161r/9), (161v/5), {T153b/4}, (186v/10), (190v/7), (195r/3), (200r/21)

Aynı anlamdaki *yoḳ* sözcüğünden türemiştir.

yolsuz {< yol + suz}: Yoldan çıkmış.

(21v/5), (36v/16), (40v/19), (58v/18), (151v/11), (247v/6)...

Aynı anlamdaki *yol* isminden türemiştir.

yüŋsiz {< yüŋ + siz}: Tüysüz.

(170v/13)

"Yün, tüy, pamuk" anlamındaki *yüŋ* isminden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

+(X)ş

Türkçenin işlek olmayan isimden isim türetme ekleri arasındadır. Gabain, işlevininden bahsetmediği ekle ilgili örnekler vermekle yetinmiştir (*bagış*, *bügüş*).[686] Bilgen, eki DLT'de tek bir sözcükte tespit etmiştir (*uġuş*).[687] Tekin, ekin işlevi üzerinde durmamış ve eski Türk yazıtlarından tespit ettiği örneklere yer vermiştir (*ağış*, *bağış*, *ödüş*).[688] Taş, KB ile ilgili yaptığı çalışmada ekin renk adları ve küçültme görevinde isimler türettiğini tespit etmiştir (*küsüş*, *tumşuḳ*, *ülüş*, *yėmiş*).[689]

bağış {< baġ + (ı)ş}: Uzuvların ek yerleri.

(86v/4)

Clauson, *baġ* isminden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[690] Aşçı, *bağı-* fiilinden türediğini belirtmiş ancak bağı- fiiline başka bir örnek göstermemiştir (< *baġ* + *ı-*). S. Balyemez, yaptığı çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan *bağış* sözcüğüne köken aramış, Eski ve Orta Türkçedeki *bagış*'ı görmeyerek muhtemelen iki sözcüğü ayrı tutmuş ancak *bağış* sözcüğü için de kesin bir köken belirtmemiştir.[691]

ḳavuş {< ḳav ~ ḳov ~ ḳoġ + (u)ş}: İçi boş, kevek.

(126r/8)

"Toz" anlamındaki *ḳav ~ ḳov ~ ḳoġ* sözcüğünden türemiştir.

tavuş {< tap ~ tab ~ tav + (u)ş}: Ses, gürültü.

(108v/11)

[686] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 45.
[687] Bilgen, **a.g.e.**, s. 32.
[688] Tekin, **a.g.e.**, s. 85.
[689] Taş, **a.g.e.**, s. 82-83.
[690] Clauson, **a.g.e.**, s. 321.
[691] Sedat Balyemez, "Bağışık, Bağışıklık, Bağış ve Bağışla- Sözcükleri Üzerine", **Türkbilig**, S. 42, 2021, s. 69-77.

Yansıma bir ses olan *tap* > *tab* > *tav* sözcüğünden türemiş olduğu düşünülebilir. Clauson, anlamı vermiş, çeşitli örnekler üzerinde durmuş fakat köken göstermemiştir.[692]

ülüş {< ül + (ü)ş}: Pay, hisse; bölüm, kısım.

(27v/9) (14r/7), (55r/5), (67r/5), (180v/15) (7v/13,14,15), (10v/1,2,3), (14r/3,4,7,8,9), (17v/8,9), (27v/9), (67r/6), (104r/1), (122r/3,4,5)...

"Hisse, pay, parça" anlamındaki **ül* kökünden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcüğün *üle-* filinden türediğini belirtmiş ancak *üleş* biçiyle ilgili ya da nasıl *ülüş* biçimine dönüştüğü ile ilgili bir açıklama yapmamıştır.[693] Bilgen, "ölçü" anlamındaki *ülgü* sözcüğünü açıklarken **ül* köküne işaret etmiştir.[694] Taş, sözcüğün **ūl* kökünden türediğine dair görüşünü belirtmiştir.[695]

yemiş {< yem + (i)ş}: Yemiş, meyve.

(12v/16), (101v/10), (112v/21), (117v/13,16), (162v/18)

"Yem, yiyecek" anlamındaki yem ~ yėm sözcüğünden türediği düşünülebilir. Erdal, Taş ve Gülensoy sözcüğün *yem* isminden türemiş olduğu görüşüne sahiptirler.[696] Clauson ve Eren ise *ye-* fiiline gelen sıfat fiil ekiyle türemiş olduğunu ifade etmişlerdir.[697]

+t

Türkçede işlek olmayan isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, yabancı bir çokluk eki olduğunu ifade ettiği eki, artık işlevini yitirmiş olduğu gerekçesiyle yapım eki olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında isimlerin çokluk biçimlerini değerlendirirken yine ekten bahsetmiştir.[698] Ergin, işlek olmayan bu ekin denklik ifade eden sözcükler türettiğini ifade etmiştir.[699] Bilgen, DLT'de geçen iki sözcükte ekin varlığını tespit etmiştir (*art, öçüt*).[700] Tekin, eski bir çokluk eki olduğunu ifade etmiş *sıġıt* örneğini vermiştir.[701] Korkmaz,

[692] Clauson, **a.g.e.**, s. 446.
[693] Clauson, **a.g.e.**, s. 153.
[694] Bilgen, **a.g.e.**, s. 18.
[695] Taş, **a.g.e.**, s. 83.
[696] Erdal, **a.g.e.**, s. 422; Taş, **a.g.e.**, s. 83; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1117.
[697] Clauson, **a.g.e.**, s. 983; Eren, **a.g.e.**, s. 451.
[698] Gabain, **a.g.e.**, s. 46, 62.
[699] Ergin, **a.g.e.**, s. 177.
[700] Bilgen, **a.g.e.**, s. 32.
[701] Tekin, **a.g.e.**, s. 85.

isimlerden isim ve sıfat türeten, işlevi de açık olmayan bir ek olduğunu belirtmiştir (*eşit, karşıt, yaşıt* vb).[702] Taş, artık işlevini yitirmiş eski bir çokluk eki olduğunu belirtmiştir. *Tigit* dışındaki, *bayat, bulıt, ḳanat, yund* gibi sözcüklerde ek çokluk işlevini yitirmiştir.[703]

alt {< *al + t}: Alt.

(6r/19), (7r/13), (11r/18,20), (24r/10), (28v/7), (30v/14,18), (31r/6,8), (37r/20), (37v/4), (65r/1,5), (69r/13), (75v/15)

"Alt, aşağı" anlamındaki **al* sözcüğünden türemiştir. Clauson, anlamı ve *al* köküyle ilgisi üzerinde durmuştur.[704] Tekin, Türkçe ve Moğolca arasındaki l ~ s denkliğinden bahsederken "alt kısım, dip" anlamındaki *al* isminden aynı anlamda türemiş bir isim biçiminde değerlendirmiştir.[705] Gülensoy da **al* köküne bağlamış ve inceleme için Tekin'e yönlendirmiştir.[706]

art {< *ar + t}: Art, arka; dağ yolu, dağ beli.

(57v/10), (80v/14), (81v/13), (83v/5), (109v/13), (115v/9), (142r/2), (202r/9)...

Aynı anlamdaki *arḳa* sözcüğünün varlığından hareketle **ar* ~ **har* biçiminde bir kökten türediği düşünülebilir. Clauson, anlamı üzerinde durmuş fakat köken belirtmemiştir.[707] Tekin, *arḳa* sözcüğünü açıklarken **ār* kökünden türediğini ve ārt ile karşılaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.[708] Bilgen, *arḳa* sözcüğünden hareketle **ar* köküne işaret etmiştir.[709] Taş, Halaççа *hārt* sözcüğünün varlığından hareketle *hār* köküne dayandırmıştır.[710] Gülensoy, ard biçiminde gösterdiği sözcükte sondaki /d/ nin ötümlüleştiğini belirtmiştir. Tekin'e dayandırarak sözcükte ārt < hārt gelişimini göstermiştir.[711]

ast {< *as + t}: Alt, aşağı.

(11v/12), (22v/14), (24v/12), (37r/17), (37v/13), (61r/10), (164v/21), (168r/21), (175v/11)...

---

[702] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 66.
[703] Taş, **a.g.e.**, s. 83.
[704] Clauson, **a.g.e.**, s. 130.
[705] M. Talat Tekin, **Makaleler 1: Altayistik**, (Haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir), TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 45.
[706] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 67.
[707] Clauson, **a.g.e.**, s. 200.
[708] M. Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, Sanat Kitabevi: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, İstanbul, 2003, s. 82.
[709] Bilgen, a.g.e., s. 32.
[710] Taş, **a.g.e.**, s. 84.
[711] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 75.

"Aşağı, aşağıda" anlamındaki *astın* sözcüğünden hareketle "aşağı, alt" anlamında **as* köküne dayandırılabilir. Clauson, *astın* ve *asra* ile ilişkili bulmuş ancak köken belirtmemiştir.[712] Gülensoy, *ast* sözcüğünü *as* ile bir görmüş ve bünyesinde herhangi bir ek göstermemiştir.[713]

bulıt ~ bulut {< *bulı + t}: Bulut.

(30r/9,10,11,12), (30v/2), (52v/8), (62v/19), (80r/12), {T162b/7}, (160v/2)

Sözcüğün etimolojisi ile ilgili çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Clauson, anlamı üzerinde durmuş ve çeşitli sahalardan örneklere yer vermiş ancak köken belirtmemiştir.[714] Taş, Doerfer'in açıklamasını kabul ederek **bulı* köküne bağlamıştır.[715] Gülensoy, "buhar, buğu" anlamındaki *bū* köküne dayandırarak < *bū* + *lı* - *t* biçiminde bir açıklamaya yer vermiştir.[716]

sıġıt {< *sıġı + t}: Ağlayıp sızlanma, feryat.

(238v/4), (242v/3)

Clauson, yarı yansıma bir söz olarak değerlendirmiştir.[717] Tekin ve Taş **sıġı* isminden eski işlevi çokluk olan +*t* ekiyle türediğini belirtmişlerdir.[718]

süt {< sū + t}: Süt.

(34v/13), (38r/8,10,12), (152r/14), (157v/5,11,12,14), {T168b/18}, (170v/20), (166v/6), (89r/19,21), {T173a/13}...

Sözcüğün sonundaki +t eki işlevini yitirmiş bir çokluk eki olarak değerlendirilebilir. Sözcük bazı örneklerde {(170v/20), (166v/6), (157v/5)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, anlamı üzerinde durmuş ve çeşitli sahalardan örneklere yer vermiş ancak köken belirtmemiştir.[719] Eren, etimolojik incelemelerde Moğolca *süŋ* ve Türkçe *süt* kelimesinin denkliğiyle ilgili görüşlerin bulunduğunu ifade etmiş ve bu doğrultuda sözcüğü *sü + t

[712] Clauson, **a.g.e.**, s. 242.
[713] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 81.
[714] Clauson, **a.g.e.**, s. 333.
[715] Taş, **a.g.e.**, s. 83.
[716] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 182.
[717] Clauson, **a.g.e.**, s. 806.
[718] Tekin, **a.g.e.**, s. 85; Taş, **a.g.e.**, s. 82.
[719] Clauson, **a.g.e.**, s. 798.

biçiminde açıkladıklarını dile getirmiştir.[720] Gülensoy da sözcüğün açıklamasını < sū + t biçiminde yapmış ve +t ekini çokluk eki olarak göstermiştir.[721]

üst {< üz + t}: Üst.

(22v/14), (24r/11), (25r/21), (37v/13), (129v/3), (136v/21), (157v/21)...

"Üst, üst kısım" anlamındaki *üz* sözcüğünden türediği düşünülebilir. Clauson, çeşitli sahalardan örneklere yer vermiş ancak köken belirtmemiştir.[722] Gülensoy, sözcüğü "üst, yüzey" anlamındaki *üz* köküne bağlamıştır.[723]

+tuḳ

Türkçede işlek olmayan isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. İncelenen metinde tek bir sözcükte (*ḳoltuḳ*) tespit edilmiştir.

ḳoltuḳ {< ḳol + tuḳ}: Koltuk, kolun gövdeyle birleştiği yer.

(224r/21)

Aynı anlamdaki *ḳol* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *ḳol* köküne bağlamıştır. *Ḳoltıḳ* biçiminin de görüldüğünü ve esas biçiminin bu olabileceğini belirtmiştir.[724] Gülensoy, < *ḳol* + *tıḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[725]

+tun

Türkçenini işlek olmayan ekleri arasında yer almaktadır. İncelenen metinde tek bir sözcükte (*altun*) tespit edilmiştir.

altun {< al + tun}: Altın.

(3v/17), (7r/7,9), (19v/10), (29r/19), (32r/6,10), (32v/3,15), (34r/9), (45r/6), (46v/4,16,19), (47r/2), (47v/4), (48r/13), (80r/21), (87r/12), (92v/17)...

Sözcükle ilgili çeşitli etimolojk açıklamalar yapılmıştır. Clauson, sözcüğü Yakutça *altan* biçimiyle ilişkilendirmiştir.[726] Eren, sözcük hakkındaki çeşitli görüşleri ifade etmiş

[720] Eren, **a.g.e.**, s. 380.
[721] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 829.
[722] Clauson, **a.g.e.**, s. 242.
[723] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 997.
[724] Clauson, **a.g.e.**, s. 619.
[725] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 535.

ancak kesin bir kök belirtilmediğini dile getirmiştir. Eren'in aktardığı bilgilere göre kelimeyle ilgili yaygın görüş, "kızıl" anlamındaki *al* sözcüğü ile "değerli metal" anlamındaki Korece *tın ~ ton* sözcüklerinin birleşmesinden meydana geldiğidir. Eren, bu açıklamayı eleştiren görüşlere de yer vermiştir.[727] Gülensoy, sözcüğün yapısıyla ilgili < *al* + *tın* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[728]

+(x)z

Türkçede ikilik ve çokluk anlamında isimler türeten, işlekliğini yitirmiş isimden isim türetme ekleri arasındadır. Gabain, artık canlı bir ek olmadığını ve belirlenen örneklerde (*kögüz, köz, tiz, meŋiz* vb.) ikilik bildirdiğini ifade etmiştir.[729] Ergin, sayılara gelerek asıl sayı isimlerinden yakınlık ve eşlik ifade eden topluluk isimleri yaptığını belirlemiştir.[730] Korkmaz, işlekliğini kaybetmiş bir çokluk eki olduğunu beliterek, ikilik ve çokluk anlamı taşıyan yalnızca kalıplaşmış bazı isimlerde günümüze ulaştığını belirtmiştir.[731]

meŋiz {< meŋ + (i)z}: Beniz, yüz, görünüş; güzellik.

(50v/9), (61v/11), (11v/3), (162v/10), (221v/21), (237r/16)...

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, çoğunlukla beŋ ~ meŋ isminden türemiş olduğu görüşünde birleşmiştir.[732]

2.1.2. Fiilden İsim Türeten Ekler

Fiil kök ya da gövdelerine getirilerek isim türünden yeni bir sözcük elde etmeye yarayan eklerdir.[733]

-A

Zarf fiil ekiyken kalıplaşarak yapım eki kimliğine bürünen ekler arasındadır. Gabain, *+a/+ä/+ı/+i/+u/+ü* biçiminde gösterdiği ekin çok eski bir ek olduğunu ve muhtemelen eş

---

[726] Clauson, **a.g.e.**, s. 131.
[727] Eren, **a.g.e.**, s. 9-10.
[728] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 67.
[729] Gabain, **a.g.e.**, s. 46, 62.
[730] Ergin, **a.g.e.**, s. 170.
[731] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 66.
[732] Gabain, **a.g.e.**, s. 46; Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Edatlar (Eski Türkçeden Zamanımıza Kadar)**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 61.
[733] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 67.

sesli zarf fiil ekiyle aynı ek olduğunu *udu, öge, kutada, kalısız* örneklerini vererek ifade etmiştir.[734] Ergin, işlek olmadığını ve zarf fiil ekinin kalıplaşmasıyla fiilden isim türetme işlevi kazandığınının anlaşıldığını belirtmiştir. *Yara, sapa, oya, öte* örneklerini vermiştir.[735] Gencan, ekin uyuma girerek *+a* ve *+e* biçimine dönüşebildiğini, daha çok tek heceli fiil tabanlarına geldiğini belirtmiştir. Bunun yanında *+lAş* ekiyle birleşerek türemiş fiil tabanlarına gelebildiğini de ifade etmiştir.[736] Banguoğlu, +e biçiminde gösterdiği ekin Eski Türkçede işlek olma ihtimali üzerinde durmuş ve örnekler vermiştir (*yaşamak, boşamak, kanamak, dilemek, türemek* vb). Bilgen, zarf fiil eki olarak göstermiş, yapım eki işlevinde ve kalıplaşma yoluyla türediğini düşündüğü DLT'de geçen sözcükleri sıralamıştır (*basa, kata, tegre, oza, tora, topa, uva, yana*).[737] Hacıeminoğlu, aslında bir zarf fiil eki olduğunu, kimi örneklerde yeni anlamlar ifade eden sözcükler türettiğini tespit etmiş ve *ara, aşa, geçe, çeke, erte, kiçe, oza, öte, tapa, üze, yimüre* gibi sözcüklerin bu ek yardımıyla türediğini belirtmiştir.[738] Tekin, geçişsiz eylemler türettiğini belirtmiş ve *ara, tapa, tegre, yana, yeme* sözcüklerinin bu ekle yapıldığını göstermiştir.[739] Korkmaz, çok eski bir zarf fiil ekiyken zamanla kalıplaşarak yeni isimler (*çevre, eğe, gaga* vb.) oluşturduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet döneminde de bu yeni isimler örnek alınarak *doğa, dize, evre, süre* gibi sözcüklerin türetildiğini ifade etmiştir.[740] Taş, eylem zarfı eki olarak tarif etmiş ve *ara, basa, ḳata, oza, tapa, yana* gibi sözcüklerin yapısında bulunduğunu göstermiştir.[741]

ḳayra {< ḳayır - a}: Geri, ters; yeniden.

(20v/11), (31r/11), (61r/16), (61v/12), (65v/16), (74r/2), (80v/14), (91v/15), (94v/6), (95v/16), (140r/16), (161r/11), {T153a/8}, {166a/7}

"Çevirmek, döndürmek" anlamındaki **ḳayır-* fiilinden türediği düşünülebilir *(*ḳayır- < ḳay - (ı)r-*). Taş, *ḳay-* ve *ḳaytar-* (< *ḳayıtar-*) fiillerinden hareketle **ḳayır-* fiiline işaret etmiş ve buradan türediğini öne sürmüştür.[742]

ḳayta {< ḳayıt - a}: Tekrar, yeniden.

[734] Gabain, **a.g.e.**, s. 51.
[735] Ergin, **a.g.e.**, s. 193.
[736] Gencan, **a.g.e.**, s. 227.
[737] Bilgen, **a.g.e.**, s. 34.
[738] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 44-45.
[739] Tekin, **a.g.e.**, s. 86.
[740] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 67-68.
[741] Taş, **a.g.e.**, s. 115-116.
[742] Taş, **a.g.e.**, s. 115.

(109r/9,13,14,16), (110r/7), (204v/12)

"Dönmek, geri gönmek" anlamındaki *ḳayıt-* ~ *ḳayt-* fiilinden türemiştir.

oza {< oz - a}: Önce.

(6v/12), (15r/5), (20r/13), (46v/9), {T154b/5,7}, {T157b/16}, (127r/13), (241v/11), (245v/1)

"Geçmek, ilerlemek" anlamındaki *oz-* fiilinden türemiştir. Sözcük incelenen metinde bir örnekte (245v/1) "-den önce" anlamında çekim edatı olarak kullanılmıştır.[743] Clauson, Bilgen ve Taş *oz-* kökünden geldiğini belirtmişlerdir.[744]

öte {< öt - e}: Öte, ileri.

(29v/5), (30v/9,10), (80v/16), (84r/11), (98r/12), (133v/11), (206v/10), (211r/14,16,21)

"Geçmek; keskin olmak" anlamlarındaki *öt-* fiilinden türemiştir. Gülensoy, < *öt - e* biçiminde açıklamıştır.[745]

tegre ~ teŋre {< *tegir ~ teŋir - e}: Etraf, çevre.

(5v/10), (7r/10), (8v/18), (13v/6), (15v/13), (26v/4,6), (30v/10), (40v/20), (42r/21), (44v/8,11), (47v/16), (54r/5), (136r/9), (156v/21), (216v/8)...

"Döndürmek, çevirmek; ulaştırmak" anlamlarındaki **tegir-* ~ *teŋir-* fiilinden türemiştir (*tegir-* ~ *teŋir-* < *teg - (i)r*). Sözcük bir önekte *teŋre* (47v/16) biçiminde yazılmıştır. Clauson, **tegir-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[746] Erdal, Tekin, Bilgen ve Taş da **tegir-* fiiline bağlamışlardır.[747]

toġa {< toġ - a}: Hastalıksız, sağlıklı.

(170v/16)

"Doğmak, yükselmek" anlamındaki *toġ-* fiilinden türemiştir. Sözcük metinde "hastalıksız, sağlıklı" anlamında geçerken bazı eserlerde "hastalık, illet" anlamında kullanılmıştır.[748]

tola {< tol - a}: Dolu; tamamıyla.

---

[743] Yong-Song Li, **Türk Dillerinde Sontakılar**, Türk Dilleri Araştırması Dizisi: 40, İstanbul, 2004, s. 351.
[744] Clauson, **a.g.e.**, s. 280; Bilgen, **a.g.e.**, s. 34; Taş, **a.g.e.**, s. 115.
[745] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 675.
[746] Clauson, **a.g.e.**, s. 485.
[747] Erdal, **a.g.e.**, s. 537; Tekin, **a.g.e.**, s. 88; Bilgen, **a.g.e.**, s. 34; Taş, **a.g.e.**, s. 116.
[748] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 898; Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 251.

(208v/7), (217v/13), (219r/1)

"Dolmak" anlamındaki *tol-* fiilinden türemiştir.

tura {< tur - a}: Kalkan.

(223r/8)

"Kalkmak, yükselmek" anlamındaki *tur-* fiilinden türemiştir. Clauson, anlamı üzerinde ayrıntılı açıklamalarda bulunmuş ancak köken göstermemiştir.[749]

yaka {< yaḳ - a}: Kıyı, kenar, yaka.

(48r/2), (169r/6), (226r/17,18), (231r/19), (231v/2)

"Yaklaşmak; uygun gelmek, kabul etmek; sürmek" anlamlarındaki *yaḳ-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yaḳ-* fiiline bağlamış ve anlamıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[750] Erdal, *yaḳa* sözcüğünü açıklarken muhtemelen "yaklaşmak" anlamındaki *yaḳ-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[751] Eren ve Taş da Clauson'un yaklaşımını desteklemişlerdir.[752] Gülensoy, *yaka* sözcüğü için < **yā - ḳ "yaklaşmak" - a* biçiminde bir açıklama göstermiştir.[753]

yara {< yar - a}: Yara.

(185r/10)

"Yarmak, yırtmak, ayırmak" anlamındaki *yar-* fiilinden türemiştir. Gülensoy, *yaraġ* sözcüğünden geldiğini belirtmiştir.[754]

-Ak

Türkçenin fiil kök ya da gövdelerinden isimler türeten işlek ekleri arasında yer almaktadır. Ergin, işlek bir ek olduğunu belirtmiş ve örnek sözcüklerle birlikte işlevlerini sıralamıştır. Eski Türkçede görülen ve /g/'si sonradan düşen *-ġak, -gek* ekiyle

[749] Clauson, **a.g.e.**, s. 531.
[750] Clauson, **a.g.e.**, s. 898.
[751] Erdal, **a.g.e.**, s. 381.
[752] Eren, **a.g.e.**, s. 440; Taş, **a.g.e.**, s. 116.
[753] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1034.
[754] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1069.

ilişkilendirilmesinin bir karışıklık sonucu ortaya çıkmış olma ihtimali üzerinde durmuştur.[755] Gencan, *-(e)k* biçiminde gösterdiği ekin işlek olduğunu söylemiş ve işlevlerini belirleyerek örnekler vermiştir. Organ isimleri türetmesi ile ilgili bolca örnek tespit etmiştir.[756] Banguoğlu, *-ge* < *-e* ekiyle eski bir sıfat fiil eki olarak gösterdiği *+ik* ekinin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik bir ek olma ihtimali üzerinde durmuştur. Öte yandan ekin canlı oluşundan hareketle bir birleşik ek olmama ihtimalini de göz ardı etmemiştir.[757] Bilgen, ekin işlevlerini tespit ederek DLT'de belirlediği örnekler üzerinde durmuştur.[758] Korkmaz, fiil kök ve gövdelerine gelerek isim ve sıfatlar türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiş ve işlevlerini tespit etmiştir.[759]

aḍaḳ ~ ayaḳ {< *aḍ - aḳ}: Ayak.

(12r/6), (14v/5), (15v/11), (17v/15), (18v/12), (20v/9), (27r/3,4,5,6), (28v/7,8), (29r/16), (30v/13,14), (31r/21), (33r/14), (37r/17,20), (37v/3), (41r/11), (44r/4), (44v/3), (46r/14), (47v/15), (49v/5,6), (51r/20), (51v/1,4), (54r/14), (65r/1), (156r/10), (158r/1), (159r/13), (31r/17), (96v/4), (157v/13,14)...

"Ayırmak, ayrı olmak; adım atmak" anlamındaki **aḍ-* fiilinden türemiştir. Sözcük tespit edilen bazı örneklerde {(156r/10), (158r/1), (159r/13), (31r/17), (96v/4), (157v/13,14)} ayaḳ biçiminde yazılmıştır. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuş ancak köken belirtmemiştir.[760] Eren, kökeni ile ilgili görüşleri vererek yaygın görüşün **at-* (< **aḍ-*) fiilinden türediği şeklinde olduğunu belirtmiştir.[761] Gülensoy, *ayaḳ* < *aḍaḳ* gelişimini göstermiştir.[762]

aşaḳ {< aş - aḳ}: Aşağı, alt, alçak.

(26v/11), (125r/17), (172r/4)

Aynı anlamdaki *aş-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kökeni üzerinde durmamıştır.[763] Gülensoy, *alçāk* sözcüğüne bağlamıştır.[764]

bölek {< böl - ek}: Bölüm; hisse, pay.

---

[755] Ergin, **a.g.e.**, s. 188.
[756] Gencan, **a.g.e.**, s. 218-219.
[757] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 230-231.
[758] Bilgen, **a.g.e.**, s. 123.
[759] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 70-71.
[760] Clauson, **a.g.e.**, s. 45.
[761] Eren, **a.g.e.**, s. 26.
[762] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 91.
[763] Clauson, **a.g.e.**, s. 259.
[764] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 84.

(19r/8), (95v/9,10,12), (174v/21), (215r/7)

Aynı anlamdaki *böl-* fiilinden türemiştir.

çeçek {< çeç- (< seç-) - ek}: Çiçek.

(42r/21), (43v/3,4), (61v/11), (67r/10), (68v/6), (77r/12), (77v/11), (80r/10,11,12,15), (80v/9), (100v/18), (101v/6), (114r/15), (121v/8), (249v/3)

"Açmak, düğüm çözmek" anlamlarındaki *çeç-* (< *seç-*) fiilinden türediği düşünülebilir (*çeçek ~ şeşek* < **seçek*). Clauson, kullanım alanı üzerinde durmuş fakat köken belirtmemiştir.[765] Gülensoy, *çeç- (< seç-)* fiiline getirilen *-ek* ekiyle türediği görüşünde olduğunu belirtmişmiştir.[766]

kesek {< kes - ek}: Parça, bölük.

(19r/7), (23r/4), (43r/12), (44r/8), (47r/20), (52v/8), (53r/14), {T161b/3}, (121r/20)...

Aynı anlamdaki *kes-* fiilinden türemiştir. Clauson, *kes-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgiliaçıklamalarda bulunmuştur.[767] Gülensoy da kes- fiiline bağlamış ancak sözcüğe "kerpiç, tezek" anlamını yüklemiştir.[768]

kevek {< kev - ek}: Boş, kof.

(6v/1)

"Ağızda döndürmek, çevirmek" anlamındaki *kev-* fiilinden türemiştir.

ḳıraġ ~ ḳıraḳ {< ḳır + aḳ ~ aġ}: Kenar, kıyı.

(14r/16), (25r/9), (27r/12,20), (28r/14), (36v/16,18), (58r/14), (155v/18,19)

"Kırmaz; kazımak" anlamlarındaki ḳır- fiilinden türemiştir. Clauson, "elbisenin kenarı ve çevresi" anlamındaki *ḳırġaġ* sözcüğünü açıklarken kök olarak < *ḳırġa-* < *ḳır-* fiilini göstermiştir. Çağatay Türkçesi dönemindeki *ḳırıġ ~ ḳırıḳ* ve *ḳıruḳ* sözcüklerinin kökünü "kazımak, koparmak, yolmak" anlamındaki *ḳır-* fiiline bağlayarak Eski Uygur Türkçesindeki "hudut, sınır, kıyı, kenar" anlamındaki *ḳıḍıġ* sözcüğüyle ilişkilendirmiştir. Buradan hareketle Türkçede /ḍ/ > /r/ değişiminin görülmediğini ancak /ḍ/ > /z/ ve /z/ > /r/ değişiminin

[765] Clauson, **a.g.e.**, s. 400.
[766] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 240.
[767] Clauson, **a.g.e.**, s. 749-750.
[768] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 501.

bulunduğunu ifade etmiştir. "Kıyı, kenar" anlamlarındaki bu sözcüklere köken olarak da *ḳır-* fiilini işaret etmiştir.[769]

ḳonaḳ {< ḳon - aḳ}: Konukevi, ev.

(81r/12), (87v/18,19,20), (88r/1,6,12), (123r/3), (143v/9), (144r/11), (185r/5,6)

Clauson, *ḳonaḳ* ve *ḳonuḳ* sözcüklerinin her ikisinin de köken olarak *ḳon-* fiiline bağlanabileceğini belirtmiştir.[770]

küjek {< *küj - ek}: Perçem, zülüf; güneşin ışıltıları.

(77v/10)

"Örmek, bükmek" anlamındaki **küj-* fiiline bağlanabilir. Clauson, "çarpık, kavisli, kambur" anlamındaki Farsça *küj* sözcüğünden gelmiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[771] Taş, DLT'de görülen "üst üste düğümlenen iplikler" anlamındaki *küzük* sözcüğünden hareketle **küj-* < **küz-* < **kür-* köküne bağlamıştır.[772]

yumaḳ {< yum - aḳ}: Hikaye, anlatı.

(7v/11)

"Yummak, kapamak; toplamak" anlamlarındaki *yum-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir sözcükte *bol-* fiiliyle birleşik fiil oluşturmuş halde tespit edilmiştir.

-alaḳ

Türkçede işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasındadır. İncelenen metinde tek bir örnekte (*yumalaḳ*) tespit edilmiştir. Ergin, işlek bir ek olmadığını belirtmiş ve *asalak, çökelek* ve *yatalak* örneklerini vermiştir.[773] Banguoğlu da eki birleşik bir ek olarak değerlendirmiş (*-ala + -(i)k*) ve örnekler vermiştir (asalak, yatalak, yuvalak, çökelek vb.).[774] Korkmaz, fiillerde tekrarlama fiilleri türeten *-ala* ekiyle fiillerden sıfat türeten *-k* ekinin

[769] Clauson, **a.g.e.**, s. 653.
[770] Clauson, **a.g.e.**, s. 637.
[771] Clauson, **a.g.e.**, s. 696.
[772] Taş, **a.g.e.**, s. 130.
[773] Ergin, **a.g.e.**, s. 197.
[774] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 233.

kaynaşmasıyla oluşmuş birleşik bir ek olduğunu belirterek geçişsiz fiillerden isim ve sıfatlar türettiğini ifade etmiştir (*asalak, çökelek, gezelek, kavalak, yatalak* vb.).[775]

yumalaḳ {< yum - alaḳ}: Yuvarlak, toparlak.

(165r/4)

Aynı anlamdaki *yum-* fiilinden türemiştir.

-Aç, -(I)ç

Türkçede işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasındadır. Ergin, tıkaç ve güleç örneklerini vererek işlek olayan ekler arasında olduğunu belirtmiştir.[776] Banguoğlu, Eski Türkçedeki *+gaç* ekinin damak ünsüzünün düşmesiyle ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu ekin aygıt isimleri (*büyüteç*, *sayaç*, *soğutaç*, *kaldıraç* vb.) türetmede işlek olduğuna işaret etmiştir.[777] Bilgen, *+ç* ekini değerlendirirken somut ve soyut isimler türettiğini ifade etmiştir.[778] Korkmaz, ünsüzle biten fiillerin sonuna *+Aç* biçiminde /A/ ile biten fiillerden sonra *+ç* biçiminde gelerek fiilin anlamıyla bağlantılı sıfatlar ve isimler türettiğini belirtmiştir (dürteç, gömeç, tıkaç vb.). Banguoğlu'nun *çekiç*, *eğiç*, *kakıç* ve *tıkaç* örneklerindeki *+Iç*, *+Uç* ekini farklı bir ek olarak değerlendirmesine karşı çıkarak bu ekin *+Aç* ekiyle aynı olduğunu belirtmiştir.[779] Eraslan, *+ç* ekinin dönüşlülük ifade eden fiillerden sonra nadiren geldiğini ifade etmiş, bu duruma yalnızca "tencere" anlamındaki *isiç* sözcüğünü örnek olarak göstermiştir.[780]

aşaç {< aşa- ç}: Tencere, kazan.

(228v/, 15), (228v/16)

"Yemek yemek" anlamındaki *aşa-* fiilinden türemiştir.

eymen {< eymen - ç}: Çekinme, utanma, korkma.

(244v/4)

[775] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 72.
[776] Ergin, **a.g.e.**, s. 186.
[777] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 229.
[778] Bilgen, **a.g.e.**, s. 36.
[779] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 69.
[780] Eraslan, **a.g.e.**, s. 104.

"Çekinmek, korkmak" anlamındaki *eymen*- fiilinden türediği düşünülebilir (*eymen* < *eymenç*). Clauson, Eski Uygur Türkçesinde tespit ettiği ve *eymen*- fiiline bağladığı *eymençsiz* sözcüğünden bahsetmiştir.[781] Bu açıklama, sondaki /ç/ sesinin düştüğü *eymenç* sözcüğünü düşündürmektedir.

ḳılıç {< ḳıl - (ı)ç}: Kılıç.

(35v/13), (55v/8), (56v/1), /76v/8), (94r/3), (127v/2,3,8), (133v/8), (196r/10), (197v/8)...

"Kılmak, yapmak, etmek" anlamındaki *ḳıl*- fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuş ancak köken belirtmemiştir.[782] Gülensoy, < *ḳıl - (ı)ç* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[783]

küvenç {< küven - ç}: Güvenç, övünç.

(2v/1), (214v/10), (237v/13)

Clauson, *küven*- (< *küve*-) fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[784] Erdal, *-(X)nç* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ancak *küven*- fiilinden türemiş olma ihtimalini de değerlendirmiştir.[785] Taş, sözcüğün **küve*- fiilinden *-nç* ekiyle türediğini göstermiştir.[786] Gülensoy, sözcük için < *küven + ç* biçiminde bir açıklama önermiştir.[787] F. Korkmaz, Türkçenin takip edilebilen tarihî yazılı kaynaklarında *küven* sözünün fiil olarak geçtiğini, isim türünde bir kimlik kazanmasının modern Türkçe devrine denk geldiğini ifade etmiştir.[788]

tınç {< tın - ç}: Dinç, rahat, sakin.

(68v/10), (115v/18), (245r/12)

"Dinmek, sakinleşmek, durulmak" anlamındaki *tın*- fiilinden türemiştir. Clauson, *tın*- fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[789] Gülensoy da köken olarak *tın*- fiilini göstermiştir.[790]

---

[781] Clauson, **a.g.e.**, s. 273-274.
[782] Clauson, **a.g.e.**, s. 618.
[783] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 508.
[784] Clauson, **a.g.e.**, s. 689-690.
[785] Erdal, **a.g.e.**, s. 282.
[786] Taş, **a.g.e.**, s. 167.
[787] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 399.
[788] F. Korkmaz, **a.g.e.**, s. 50-51.
[789] Clauson, **a.g.e.**, s. 516.
[790] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 892.

-çA

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Ergin, işlek olmadığını belirtmiş ve *eğlence, düşünce* örneklerini vermiştir.[791] Banguoğlu, *-ce* biçiminde gösterdiği ekin *yalın kılış adları* türettiğini ve nasıl türediğinin belli olmadığını ifade etmiştir.[792] Korkmaz, *-cA* biçiminde göstermiş, dönüşlü fiillerden soyut isimler türeten (*düşünce, söylence, öğrence*) ve işlek olmayan bir ek olduğunu belirtmiştir.[793]

avunça {< avun - ça}: Avuntu, teselli.

(50v/10), (58r/10)

Aynı anlamdaki *avun-* fiilinden türemiştir.

eglençe {< eglen - çe}: Eğlence, oyalayıcı şey.

(53v/18)

Aynı anlamdaki *eglen-* fiilinden türemiştir. Eski Uygur Türkçesinde geçen *ilinçü* ismi ile arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.[794]

-çAk, -çuḳ

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasındadır. Ergin, işlek bir ek olmadığını belirterek *erincek* ve *gülüncek* örneklerini vermiştir. Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında bu eki iki sözcükte (basınçak "hor görülen", bilinçek "çalınan malın adı") tespit etmiştir.[795] Erdal, *-çUk* (*-çUg*) biçiminde gösterdiği eke enstrümental yapılar içinde yer vermiştir. DLT'de tespit ettiği bazı sözcüklere ait hem *-Guç* ekini almış hem de *-çXK* ekini almış biçimlerin bulunmasından dolayı, bunların aynı ekin iki varyantı olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur.[796] Eraslan, *-gUç* ekindeki metatezle oluşmuş bir fiilden isim yapma eki olarak değerlendirmiş ve *bulurçuk, olurçuk* örneklerini vermiştir.[797]

[791] Ergin, **a.g.e.**, s. 198.
[792] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 225.
[793] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 76.
[794] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 92.
[795] Bilgen, **a.g.e.**, s. 37.
[796] Erdal, **a.g.e.**, s. 356-357.
[797] Eraslan, **a.g.e.**, s. 104.

basınçaḳ {< basın - çaḳ}: Aciz, güçsüz.

(240v/1)

"Çekinmek; zayıf, aciz görünmek" anlamlarındaki *basın-* fiilinden türemiştir (< *bas - (ı)n*). Clauson, *basın-* fiiline bağlamış ve anlamı üzerinde durmuştur.[798] Bilgen ve Taş, *basın-* fiilinden türeyen bir sıfat olarak değerlendirmişlerdir.[799]

burçaḳ {< bur ~ bür - çaḳ}: Burçak.

(124r/16)

"Kokmak" anlamındaki *bur- ~ bür-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *bur-* fiiline dayandırmış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[800] Gülensoy, sözcük için < **bū + r + ça - ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[801] Özkan, *pür* isminin türevlerini listelerken *burçak* sözcüğüne de yer vermiş ve tüm bu sözcüklere köken olarak **bü- / *bi-* fiilini göstermiştir.[802]

emçek {< em - çek}: Göğüs, meme.

(147v/13), (152r/14), (157v/13), (170v/19)

Aynı anlamdaki *em-* fiilinden türemiştir. Clauson, *em-* köküne bağladığı *emig* sözcüğünü açıklarken bazı yerlerde bunun yerine *emçek* sözcüğünün kullanıldığını belirtmiş ve yapısındaki *-çek* ekini göstermiştir.[803] Gülensoy da < *em - cek* açıklamasını yapmıştır.[804]

ıŋırçaḳ ~ ıŋġırçaḳ {< ıŋır ~ ıŋġır - çaḳ}: Tahterevan.

(24r/4), (73r/18), (73v/15), (74r/4,8), (104r/15), (180v/20)

"İnlemek" anlamındaki *ıŋır- ~ ıŋġır-* fiilinden türemiştir. Sözcük, incelenen metinde tespit edilen bir örnekte (180v/20) *ıŋġırçaḳ* biçiminde yazılmıştır.

-çI

Türkçede işlek olmayan fiilden isim türetme eklerindendir. Gabain, eki +nçU biçiminde göstererek işleviyle ilgili açıklama yapmadan örnekleri sıralamıştır (*alḳınçu, abınç*

[798] Clauson, **a.g.e.**, s. 374.
[799] Bilgen, **a.g.e.**, s. 36; Taş, **a.g.e.**, s. 116.
[800] Clauson, **a.g.e.**, s. 357.
[801] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 185.
[802] Fatma Özkan, "Türkçede 'Pür' ve Türevleri", **Türkbilig**, S. 26, 2013, s. 27-36.
[803] Clauson, **a.g.e.**, s. 158.
[804] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 330.

~ *abınçu*, *bulunçsuz* ~ *bulunçusuz*, *ınançu*, *irinç* ~ *irinçü*, *ögrünç* ~ *ögrünçü*).[805] Bilgen, DLT'ile ilgili çalışmasında *-çı* ve *-çu* / *-çü* biçiminde iki farklı maddede gösterdiği ekin, tespit ettiği örneklerden hareketle soyut isimler ve sıfatlar türettiğini belirlemiştir (*kulnaçı*, *kamçı*, *kömçü*, *keleçü*, *tutunçu*).[806] Karamanlıoğlu, -ıçı/ -içi; -uçı/ -üçi (<ġu-çı veya (-ı) -ġ-çı) biçiminde göstermiş ve -çı/ -çi edatı gibi tasavvur edilen bu ekin pek çok her fiile eklenebileceğini belirtmiştir. Bazılarının kalıplaştığına ve eklendiği fiille ilgili yeni bir anlam kazanmış olduklarına ve bu ekin, -(ı)-ġçı/-(i)-gçi ve -ġuçı/ -güçi eklerinden geldiğine dikkat çekmiştir.[807] Tekin, eki -(X)nçU biçiminde göstermiş ve eyleyici isimleri (*abınçu*, *ezençü*, *ınançu*, *küzençü*, *ögrünçü*) türettiğini belirtmiştir.[808] Eraslan, işlev olarak örtüştükleri için *-çU* ekini *-ç* ekinin genişlemiş biçimi olarak düşünmüştür.[809]

ḳamçı {< ḳam - çı}: Kamçı.

(53v/20), (100v/10), (109r/3,5,6), (137v/11), (142r/12), (222r/8), (235v/16,17,19,20), (236r/4)

"Acımasızca dövmek; fırlatmak" gibi anlamları olan *ḳam-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳam-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[810] Bilgen ve Taş da sözcüğü *ḳam-* fiiline bağlamışlardır.[811] Eren, sözcüğü *ḳam-* köküne bağlamayan görüşün tartışılması gerektiği belirtmiştir.[812]

kizlençi {< kizlen - çi}: Gizli olan, saklı kalan.

(77r/4)

Aynı anlamdaki *kizlen-* fiilinden türemiştir. Clauson, *kizlen-* fiiline bağlamış anlamı ve kullanımıyla ilgili örnekler vermiştir.[813]

sevünçi {< sevün - çi}: Müjde; hediye, bahşiş, karşılık.

(97r/3), (105v/5,8,12)

Aynı anlamdaki *sevün-* fiilinden türemiştir.

---

[805] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[806] Bilgen, **a.g.e.**, s. 37.
[807] Karamanlıoğlu, **a.g.e.**, s. 39.
[808] Tekin, **a.g.e.**, s. 93..
[809] Eraslan, **a.g.e.**, s. 104.
[810] Clauson, **a.g.e.**, s. 626.
[811] Bilgen, **a.g.e.**, s. 37; Taş, **a.g.e.**, s. 117.
[812] Eren, **a.g.e.**, s. 204.
[813] Clauson, **a.g.e.**, s. 761.

söklünç {< söklün ~ söglün - çi}: Kebap.

(54r/17(, (54v/1)

Sözcük *söglün- ~ söklün-* fiilinden türemiştir. Bunun yanında -(I)ç ekiyle mi türemiş olduğunu yoksa -CU ekiyle türedikten sonra, sonda bir ses kaybına mı uğramış olduğunu tespit etmek güçtür. Boeschoten, sözcüğü Orta Türkçede iki metinde *söklünç* biçiminde tespit etmiştir.[814] Bunlardan biri KE metnidir. Bunun dışında aynı anlamı karşılamak için metinlerde *söklünçü ~ söglüncü ~ söklünçi ~ söglünci* geçmektedir. Clauson, *söglüncü* sözcüğünü değerlendirmiş ve *söglün-* filine bağlamıştır. Burada *söglünç ~ söklünç* biçiminde bir yapıyla karşılaştığından söz etmemiştir.[815] Clauson ve Boeschoten'in tespitleri sözcüğün, *söklünçi ~ söklünçü* vb. biçimlerin ses kaybına uğramış bir türevi olduğunu düşündürmektedir.

tilençi {< tilen - çi}: Dilenci.

(111r/2), (124r/3,4), (158v/21)

Aynı anlamdaki *tilen-* fiilinden türemiştir.

-daḳ

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim yapma ekleri arasındadır. Metinde tek bir sözcükte tespit edilmiştir.

yandaḳ {< yan + daḳ ~ dıḳ}: Kudret helvası.

(118v/9), (210r/19)

Clauson, yapısında *-dAk* ekinin varlığının açık olduğunu belirttiği sözcüğün esas anlamının ve etimolojisinin belirsiz olduğunu ifade etmiştir.[816]

-DU

Türkçenin ilk dönemlerinde işlek olmayan ama sonraları daha fazla işleklik kazanan fiilden isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Görülen geçmiş zaman ekinin

[814] Boeschoten, **a.g.e.**, s. 297.
[815] Clauson, **a.g.e.**, s. 821.
[816] Clauson, **a.g.e.**, s. 947.

kalıplaşmasıyla yapım eki işlevi üstlenmiştir. Ergin, sıfat fiil eki olarak değerlendirmiş ve kalıplaşarak kalıcı isimler türettiğini belirtmiştir (*şıpsevdi*, *külbastı*, *beğendi*). (2011: 199).[817] Banguoğlu, fiilden isim yapma eki -it ve iyelik eki +i'den oluşan bir birleşik ek olduğunu, sıfat fiil eki olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiş ve bu ekle türemiş bazı örnek sözcüklere yer vermiştir (*bastı*, *türedi*, *buyurdu* vb.).[818] Hacıeminoğlu, verdiği örneklerle işlek olmayan bir fiil ismi yapma ek, olduğunu ifade etmiştir (*akındı*, *ekindi*, *itindi*, *ödründi*, *ögdi*, *ögündi*, *sürindi*, *umdu*).[819] Korkmaz, -DI / -DU ekini fiil şekillerinin kalıplaşması başlığında yer vermiştir.[820]

sındu {< sın - du}: Makas.

(181v/19)

"Kırılmak, bozulmak" anlamındaki *sın*- fiilinden türemiştir. Clauson, anlamını vermiş ancak köken belirtmemiştir.[821] Gülensoy, sözcükle ilgili < *sı - n - dı* biçiminde bir açıklama yapmıştır

yürtü ~ yürdü {< yür - tü}: Delik.

(121r/21)

"Delmek, açmak" anlamındaki **yür*- fiilinden türediği düşünülebilir. Sözcük DLT'de *urt* biçiminde geçmiştir.[822] Ata, sözcüğü *yurdu* biçiminde okumuştur.[823] Boeschoten ise muhtemelen metinde *yürdük ~ yürtük* biçiminin geçiyor olmasından hareketle sözcüğü *yürdü* biçiminde okumayı tercih etmiştir.[824] Clauson, *urt* sözcüğünü açıklarken *igne yurdu* yapısını da değerlendirmiş ve *yurd* sözcüğünün *urt*'un bozulmuş bir biçimi olabileceğini ancak *urt* sözcüğünün *yurd*'un bozulmuş bir biçimi olamayacağını belirtmiştir.[825] Eren, Çuvaşça'daki "delik, göz" anlamındaki *śărta* ve "iğnenin deliği" anlamındaki *yĕp śărti* sözcüklerinin varlığını tespit etmiştir. Buradan hareketle sözcüğün başındaki /y/'nin eski bir ses olduğunu

[817] Ergin, **a.g.e.**, s. 199.
[818] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 225-226
[819] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 164.
[820] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 172.
[821] Clauson, **a.g.e.**, s. 836.
[822] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 923.
[823] Ata, **a.g.e.**, s. 251.
[824] Boeschoten, **a.g.e.**, s. 430.
[825] Clauson, **a.g.e.**, s. 201.

ve DLT'de geçen *urt* sözcüğünün başındaki /y/'nin düşmiş olması gerektiğini ifade etmiştir.[826]

-duruḳ

Türkçenin işlek olmayan isimden isim türetme ekleri arasındadır. Ancak incelenen metinde bir örnekte (*basılduruḳ*) fiilden isim türetme görevinde kullanılmıştır.

basılduruk {< basıl - duruḳ}: Direk, merdiven.

(3r/19)

"Basılmak; yok edilmek; yumuşamak" anlamlarındaki *basıl-* fiilinden türemiştir.

-duḳ

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim yapma ekleri arasındadır. Sıfat fiil ekinin kalıplaşarak yapım eki kimliği kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. Gabain, *umduḳ*, *ḳonduḳ*, *kösedük* gibi örneklerde sıfat türetmek için sıklıkla kullanılan bir ek olduğunu ifade etmiştir.[827] Ergin, kalıcı isimler türettiği örnekler belirlemiştir (*bildik*, *tanıdıḳ* vb.).[828] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında belirlediği *aġduḳ*, *bulmaduḳ*, *barduḳ*, *keldük* sözcüklerinin bu ekle türediğini tespit etmiştir.[829] Tekin, *-Dok* bçimnde göstermiş ve *geçmiş zaman eylem sıfatı* olduğunu belirtmiştir (*bardok*, *tegdök*, *yaŋdok*).[830] Korkmaz, ekteki zaman gösterme işlevinin aşınıp yitirilmesiyle sıfatlıktan sıyrılıp adlaşan örnekler tepit etmiştir (*bildik*, *doğurduk*, *güvendik sidik* vb.).[831]

sıduḳ {< sı - duḳ}: Kırık.

(118v/18)

"Kırmak, parçalamak" anlamındaki *sı-* fiilinden türemiştir.

[826] Eren, **a.g.e.**, s. 460.
[827] Gabain, **a.g.e.**, s. 51.
[828] Ergin, **a.g.e.**, s. 199.
[829] Bilgen, **a.g.e.**, s. 89.
[830] Tekin, **a.g.e.**, s. 89.
[831] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 77.

-(I)g

Türkçenin en işlek fiilden isim yapma ekleri arasında yer almaktadır. Batı Türkçesinde görülen /g/ sesinin düşme eğilimi, bazı sözcüklerde ekin durumunu etkilemiş ve hemen önündeki yardımcı ses, düşen /g/ sesinin işlevini üstlenmiştir (*ḳapı* < *ḳapu* < *ḳapuġ*, *sürü* < *sürüg*). Ekin, yardımcı ses olmadan fiil kök ya da gövdesine bağlandığı bazı sözcüklerde ise yine aynı sebeple /g/ sesi düşmüş ve sözcük bu biçimde Türkiye Türkçesine ulaşmıştır (*boya* < *boyaġ*, *acı* < *acıġ*). Gabain, eklendiği fiilden çeşitli anlamlarda isimler türettiğini ifade etmiştir. Ekin, Moğolcada da aynı işlevle kullanıldığı bilgisini eklemiştir.[832] Ergin, çalışmasını Türkiye Türkçesi üzerinden yürüttüğü için eki *-ı, -i, -u, -ü* biçiminde göstermiş ve Türkçenin tarihi seyri içerisindeki durumundan bahsetmiştir.[833] Gencan, eki *-i* biçiminde göstermiş, eski metinlerdeyse *-i* biçiminde olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet döneminde de ekin *-i* biçiminde işleklik kazandığı ve yeni sözcükler türetildiği bilgisini eklemiştir.[834] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında ekin çeşitli işlevlerle (soyut isimler türetme, yer isimleri türetme, somut isimler türetme, sıfatlar türetme) fiillerden yeni isimler türettiğini belirlemiş ve tespit ettiği örnekleri sıralamıştır.[835] Hacıeminoğlu, Harem Türkçesinde yer isimleri ve soyut isimler türeten çok işlek bir ek olduğunu tespit ettiği örnekleri sıralayarak belirtmiştir. (*açıġ*, *aldaġ*, *arıġ*, *baġ*, *batıġ*, *bışıġ*, *bilig* vb.).[836] Korkmaz, genelde tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek somut ve soyut adlar ve sıfatlar türettiğini ifade etmiştir.[837] Tekin, *-(X)g* biçiminde gösterdiği ekin, tespit ettiği örnekler ışığında fiillerin sonucunu bildiren isimler türetiğini belirlemiştir (*bilig*, *isig*, *kapıg*, *ölüg*, *süçig*, *tug* vb.).[838] Taş, KB'de tespit ettiği örneklerden (*açıġ*, *aġrıġ*, *batıġ*, *bilig*, *ḳoşuġ* vb.), eylem sonucunu bildiren isimler türettiğini belirlemiştir.[839]

aġrıġ {< aġrı - ġ}: Ağrı, sızı; hasta.

(10v/3), (44v/19,20), (51v/1), (52r/19), (52v/14), (61v/18), (62v/1), {T156a/6}, {T164a/2,4}, (121v/7), (162r/21), (226v/16), {T172b/3}, (234v/6), (236r/18)

[832] Gabain, **a.g.e.**, s. 51.
[833] Ergin, **a.g.e.**, s. 192-193.
[834] Gencan, **a.g.e.**, s. 225-226.
[835] Bilgen, **a.g.e.**, s. 40.
[836] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 46.
[837] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 82-83.
[838] Tekin, **a.g.e.**, s. 89.
[839] Taş, **a.g.e.**, s. 117.

Aynı anlamdaki *ağrı-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ağrı-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[840] Erdal, Bilgen ve Taş da *-(X)g* ekini ele aldığı kısımda bu ekle türetilmiş sözcüklere örnek olarak *ağrıġ* sözcüğüne yer vermişler ve *ağrı-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[841] Gülensoy, *ağrı* < **ağrıġ* gelişimini göstermiştir.[842]

arıġ {< arı - ġ}: Temiz, pak; suçsuz, masum; parlak.

(1v/5), (2v/3), (2v/11), (6r/2), (7v/20), (14r/21), (14v/2), (18v/1), (19v/16), (22v/6), (32v/2), (35v/3), (41v/5), (50v/6), (109v/3), (125r/16), (168r/13), (194v/13), (210v/21), (243v/17), (244v/13), (246v/9)...

"Temizlenmek, temiz olmak" anlamındaki *arı-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tespit edilen bazı örneklerde {(194v/13), (210v/21), (246v/9)} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *arı-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[843] Erdal, Bilgen ve Taş da sözcüğün *arı-* fiilinden türemiş olduğu görüşüne sahiptirler.[844]

asıġ {< *as - (ı)ġ}: Fayda, yarar.

(3r/7,8), (40v/8), (161v/11), (133v/6), (39r/3), (63v/4), (65r/4), (74r/1), (77v/15), (79r/4), (84r/21), (125v/17), (163r/10), (181v/11), (192r/13), (213v/17), (238v/5)

"Çoğalmak" anlamındaki *as-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(39r/3), (63v/4), (65r/4), (74r/1), (77v/15), (79r/4), (84r/21), (125v/17), (163r/10)} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, kulllanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmış ve sözcüğün Moğolcadan ödünçlendiğini belirtmiştir.[845] Erdal, Bilgen ve Taş, **as-* fiilinden türemiş olduğu görüşüne sahiptirler.[846]

asıġlıġ {< as - (ı)ġ +lıġ} (2): Faydalı, yararlı.

(221r/1)

"Çoğalmak" anlamındaki *as- fiilinden türemiştir. Clauson, *asıġ* sözcüğünden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[847] Bilgen, DLT'de tespit

[840] Clauson, **a.g.e.**, s. 90.
[841] Erdal, **a.g.e.**, s. 179; Bilgen, **a.g.e.**, s. 40; Taş, **a.g.e.**, s. 117.
[842] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 57.
[843] Clauson, **a.g.e.**, s. 213.
[844] Erdal, **a.g.e.**, s. 179; Bilgen, **a.g.e.**, s. 45; Taş, **a.g.e.**, s. 118.
[845] Clauson, **a.g.e.**, s. 244.
[846] Erdal, **a.g.e.**, s. 213; Bilgen, **a.g.e.**, s. 40; Taş, **a.g.e.**, s. 118.
[847] Clauson, **a.g.e.**, s. 245.

ettiği *asıġlıġ* sözcüğüne +lıg ekiyle türetilen örnekler arasında yer vermiş ve *asıġ* isminden türediğini belirtmiştir.[848]

baġ {< ba - ġ}: Bağ, halat, uçkur.

(15v/12), (24r/15,16), (42r/17), (57r/1), (57v/9), (58r/2), (77r/5), (80v/20,21), (82v/20,21), {T168b/16}, (146r/16)

"Bağlamak" anlamındaki ba- ~ bā- fiilinden türemiştir. Clauson, köken olarak ba- fiilini göstermiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[849] Erdal, Bilgen ve Taş da sözcüğü *ba-* fiilinden türediği görüşüne sahiptirler.[850] Gülensoy, < **bā - ġ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[851]

bışıġ {< bış - (ı)ġ}: Pişik, pişkin.

(49r/21), (113v/17), (163v/11)

"Pişmek" anlamındaki *bış-* ~ *biş-* fiilinden türemiştir. Clauson, Erdal, Taş ve Gülensoy sözcüğü köken olarak *bış-* fiiline bağlamışlardır.[852]

bilig {< bil - (i)g}: Bilgi, hikmet.

(131r/3,15), (139r/13,14), (139v/8)

Aynı anlamdaki *bil-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar büyük ölçüde *bil-* köküne bağlamışlardır.[853]

bitig {< biti - g}: Yazı, mektup, ferman.

(19r/18,20), (49r/5), (63v/1,2), (99v/2,8,9), (109v/16,19,20), (190v/15), (200r/10,13,14), (226r/8,9), (240r/10,12,16,18)...

"Yazmak" anlamındaki *biti-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar büyük ölçüde *biti-* köküne bağlamışlardır.[854]

---

[848] Bilgen, **a.g.e.**, s. 26.
[849] Clauson, **a.g.e.**, s. 310.
[850] Erdal, **a.g.e.**, s. 182; Bilgen, **a.g.e.**, s. 43; Taş, **a.g.e.**, s. 118.
[851] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 100.
[852] Clauson, **a.g.e.**, s. 378-379; Erdal, **a.g.e.**, s. 183; Taş, **a.g.e.**, s. 118; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 698.
[853] Clauson, **a.g.e.**, s. 339; Erdal, **a.g.e.**, s. 183-184; Gabain, **a.g.e.**, s. 51; Tekin, **a.g.e.**, s. 89; Bilgen, **a.g.e.**, s. 40; Taş, **a.g.e.**, s. 119; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 146.
[854] Clauson, **a.g.e.**, s. 303; Erdal, **a.g.e.**, s. 184; Tekin, **a.g.e.**, s. 89; Bilgen, **a.g.e.**, s. 43; Taş, **a.g.e.**, s. 119; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 152.

boşuġ {< boşu - ġ}: İshal.

(82v/10)

"Gevşemek, kurtulmak" anlamındaki *boşu-* fiilinden türediği düşünülebilir (< *boş* + *u*). Clauson, *boşu-* fiilinden türediğini belirttiği, "ishal" anlamındaki *boşuġ* ile eş sesli bir sözcük tespit etmiş ve "izin, boşa çıkarma" anlamını vermiştir.[855] Erdal, *-(X)g* ekiyle ilgili kısımda *boşuġ* örneğini vermiş ve "affetme; izin; emir" anlamlarını yüklemiştir.[856]

boyaġ {< boya ~ boḍa ~ boḍu - ġ}: Boya.

(171v/14)

"Boyamak" anlamındaki boya- ~ boḍa- ~ boḍu- fiilinden türemiştir. Clauson, *boḍu-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım sahasına hangi biçimlerde çıktığıyla ilgili örnekler vermiştir.[857] Erdal, *-(X)g* ekiyle ilgili kısımda "boya" anlamında *boḍuġ* (< *boḍu - ġ*) örneğini vermiştir.[858] Taş ve Gülensoy da sözcüğün *boḍu-* fiilinden türediği görüşündedirler.[859]

böleg {< bele ~ böle - g}: Hediye.

(95v/12), (161r/18), (174v/21), (214r/19,20), (214v/3) (215r/7), (230r/15)

"Belemek, sarmak, bulamak" anlamındaki *bele- ~ böle-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün *bele-* fiilinden türemiş olma ihtimali üzerinde durmuş ve Moğolcadaki *beleg* sözcüğüyle görülen ortaklıktan bahsetmiştir.[860] Gülensoy, < **bele - k* biçiminde bir açıklama önermiştir.[861]

busuġ {< bus ~ büs - (u)ġ}: Pusu, tuzak.

(140r/5,6), (223r/9), (224r/20), (232r/7)

"Pusu kurmak, saklanmak, gizlenmek" anlamındaki *bus- ~ büs-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar büyük ölçüde *bus-* kökünden türediğini belirtmişlerdir.[862]

---

[855] Clauson, **a.g.e.**, s. 379.
[856] Erdal, **a.g.e.**, s. 184.
[857] Clauson, a.g.e., s. 302.
[858] Erdal, **a.g.e.**, s. 184.
[859] Taş, **a.g.e.**, s. 119; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 163.
[860] Clauson, **a.g.e.**, s. 338.
[861] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 128.
[862] Clauson, **a.g.e.**, s. 373; Eren, **a.g.e.**, s. 341; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 705.

çerig {< çer - (i)g}: Asker; ordu.

(22v/19), (28v/10,11), (32r/4,13), (33v/16), (40v/14), (44v/2,3,5), (47r/9,20), (88r/7), (94r/21), {T174a/4}

"Dizilmek, sıralanmak" anlamındaki *çer-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, anlamını "*savaş durumunda hazırlanan birlikler*" biçiminde düşünmüş, *sü* sözcüğü kullanım yaygınlığını yitirince, anlam genişlemesiyle 'ordu, ordu birlikleri' anlamını kazanmış olabileceğini ifade etmiştir. DLT'de Kaşgarlı'nın köken olarak *çer* sözcüğünü gösterdiği görüşü, isim kökü olmasından dolayı morfolojik olarak mümkün görmemiştir.[863] Kaşgarlı, *çer* maddesinde sözcüğe anlam olarak "*Oğuzcada bir şeyin karşı tarafı*" ifadesine; bu anlamdan hareketle de *çerig* sözcüğü için, karşı karşıya gelmelerinden dolayı "*savaşan iki taraf*" ifadesine yer vermiştir.[864] Eren, anlam olarak önceleri "*asker dizisi, savaş dizisi*" ifadelerine karşılık geldiğini belirtmiş, köken olarak da "savaşmak" anlamında *çer-* fiiliyle bağlantı kurmuştur. Ancak bu fiilin kullanım alanında görülen darlığın düşündürücü olduğuna da dikkat çekmiştir.[865] Gülensoy, sözcükle ilgili < **çer - (i)g* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[866] Nalbant ve Kadıoğlu, sözcüğün etimolojisiyle ilgili yaptıkları çalışmada *çer-* için, yine DLT'de geçen "saf saf dizilmek, sıralanmak" anlamındaki *çergeş-* fiilinden hareketle "çizmek, dizilmek, sıralanmak" biçiminde bir anlam belirlemişlerdir. Dolayısıyla < *çer - (i)g* biçiminde bir açıklama ortaya çıkmıştır.[867]

elig {< el - (i)g}: El.

(6v/1), (7r/16), (11v/8), (12r/6,12), (12v/2), (13r/15), (13v/9), (14r/12,14), (17r/12), (19r/7), (20v/1,4,6), (21r/7), (21v/2,19,20), (22v/5), (25v/4), (26r/18), (27r/20), (28r/11), (30v/3,20), (32v/8), (33r/19), (33v/11), (38r/3), (41r/11), (45r/1), (45v/18,21), (46r/1,2,3,8,14), (46v/3,4,9), (47r/12), (49r/1), (51v/1,4), (52r/20), (52v/18), (54v/3,12,19), (65r/5), (86r/14), (158r/8)...

[863] Clauson, **a.g.e.**, s. 428.
[864] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 162, 141.
[865] Eren, **a.g.e.**, s. 86-87.
[866] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 232.
[867] M. Vefa Nalbant, İrem Kadıoğlu, "Çerig/Çeri Sözcüğünün Kökeni ve Kök Ailesi", **3. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu**, Belgrad, 2019.

"Elleriyle kazmak, eşmek" anlamındaki **el-* fiilinden türediği düşünülebilir. Taş, köken olarak Çuvaşça "saban ile toprağı işlemek" anlamındaki *al-* ve "kazmak" anlamındaki *alt-* fiillerinden hareketle "elleriyle kazmak, eşmek" anlamındaki **el-* fiilini önermiştir.[868]

emüg {< em - (ü)g}: Göğüs, meme.

(89r/19,21), (170v/20), (184r/21), (184v/20,21), (185r/2,4,5)

Aynı anlamdaki *em-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün *em-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[869] Gülensoy, *emikdeş* sözcüğüyle ilgili < **em - ik + deş* biçiminde bir açıklamaya başvurmuştur.[870]

ınaġ {< *ına - ġ}: Emin, güvenilir.

(38r/5), (42v/16), (44r/4), (44v/20), (76r/1)

"İnanmak" anlamındaki *ına- fiilinden türemiştir. Clauson, **ına-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[871]

ısıġ ~ ısıḳ ~ ıssıġ ~ isig ~ issig {< ısı ~ ıssı ~ issi ~ isi - ġ}: Isı, sıcak, sıcaklık; sevecen, samimi.

(33r/17), (69v/8), (112v/12), (114r/21), (147v/7), (155r/15), (175r/13), (188v/15)

"Isınmak, kızmak" anlamındaki *ısı- ~ ıssı- ~ issi- ~ isi-* fiilinden türemiştir. Clauson *isi-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Erdal, *-(X)g* ekiyle ilgili kısımda "sıcak; sıcaklık" anlamlarında *ısıġ* örneğini vermiştir.[872] Tekin, sözcüğe "aziz, sevgili" anlamını yüklemiş ve **isi-* köküne bağlamıştır.[873] Taş da "ısınmak" anlamındaki *isi-* köküne bağlamıştır.[874] Gülensoy, < is - i < *hisi- biçiminde bir açıklama önermiştir.[875]

ḳalıġ {< ḳalı - ġ}: Kızgınlık, küskünlük, öfke.

(234v/12)

---

[868] Taş, **a.g.e.**, s. 120.
[869] Clauson, **a.g.e.**, s. 158-159.
[870] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 331.
[871] Clauson, **a.g.e.**, s. 182-183.
[872] Erdal, **a.g.e.**, s. 189.
[873] Tekin, **a.g.e.**, s. 89.
[874] Taş, **a.g.e.**, s. 120.
[875] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 418.

"Taşkınlık yapmak, çıldırmak; yükselmek" anlamlarındaki *ḳalı-* fiilinden türemiş olması mümkündür.[876] Clauson, *ḳalıḳ* sözcüğünü "yükselmek, zıplamak" anlamlarındaki *ḳalı-* fiiline bağlayıp "hava, atmosfer; gökyüzü; göğe açılan kapı" biçiminde anlamlar vermiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[877]

ḳapuġ {< *ḳap - (u)ġ}: Kapı.

(19r/2), (19v/14), (21v/17), (28r/3), (30v/5), (32r/9,14), (33v/4,6,18), (36r/8), (37r/13), (44r/6,7,8,10), (44v/8), (49r/12,15), (51v/15), (60r/17), (147r/4), (161r/2), (227v/12), (247v/19)...

"Kapamak; örtmek; yakalamak" anlamlarındaki *ḳap-* fiilinden türemiştir. Clauson, **ḳap-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Sözcükteki ikinci ünlünün aslında /ı/ olduğunu, bazı metinlerde /a/ biçiminde gözüktüğünü ve sonraları bir dudaksıllaşmayla /u/ sesine dönüştüğünü ifade etmiştir.[878] Erdal, sözcüğü '*ḳapıġ veya ḳapaġ*' biçiminde göstermiş, ikinci ünlüsünün kesin olmadığını belirtmiştir.[879] Tekin, Bilgen, Taş ve Gülensoy da sözcük için köken olarak **ḳap-* fiilini göstermişlerdir.[880]

ḳatı ~ ḳatıġ {< ḳat - (ı)ġ} (1): Katı, sert; zor; çok; güçlü.

(5v/20), (6r/1), (20v/4), (30v/21), (32v/10), (33r/1), (33v/1,13), (35v/17), (36v/5,12,20), (38r/5,17), (39r/5), (42v/5), (44r/17), (45r/1), (48r/2), (80r/5), (84r/1), (84r/6), {T166b/2}, (118v/1), (160r/5), (161v/2), (223v/18), (248r/7)...

"Katılaşmak, sertleşmek" anlamlarındaki *ḳat-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳat-* fiilinden geldiğini belirtmiş, kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Erdal, *-(X)g* ekiyle ilgili kısımda "zor, güç" anlamında *ḳatıġ* örneğini vermiştir. Bilgen, Taş ve Gülensoy da ḳat- fiiline bağlamışlardır.[881]

ḳatıġ {< ḳat - (ı)ġ ~ ḳ }(2): Sonradan katılan şey; katık.

(14r/16)

"Katmak, eklemek" anlamındaki *ḳat-* fiilinden türemiştir.

[876] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 677.
[877] Clauson, **a.g.e.**, s. 617, 620.
[878] Clauson, **a.g.e.**, s. 583.
[879] Erdal, **a.g.e.**, s. 190.
[880] Tekin, **a.g.e.**, s. 89; Bilgen, **a.g.e.**, s. 43; Taş, **a.g.e.**, s. 120; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 460.
[881] Bilgen, **a.g.e.**, s. 45; Taş, **a.g.e.**, s. 120; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 475.

ḳıra {< ḳıraġ < ḳırġaġ < ḳırġa - ġ}: Kenar, kıyı.

(28v/8)

Clauson, "elbisenin kenarı ve çevresi" anlamındaki *ḳırġaġ* sözcüğünü açıklarken kök olarak < *ḳırġa-* < *ḳır-* fiilini göstermiştir. Çağatay Türkçesi dönemindeki *ḳırıġ* ~ *ḳırıḳ* ve *ḳıruḳ* sözcüklerinin kökünü "kazımak, koparmak, yolmak" anlamındaki *ḳır-* fiiline bağlayarak Eski Uygur Türkçesindeki "hudut, sınır, kıyı, kenar" anlamındaki *ḳıḍıġ* sözcüğüyle ilişkilendirmiştir. Buradan hareketle Türkçede /ḍ/ > /r/ değişiminin görülmediğini ancak /ḍ/ > /z/ ve /z/ > /r/ değişiminin bulunduğunu ifade etmiştir. "Kıyı, kenar" anlamlarındaki bu sözcüklere köken olarak da *ḳır-* fiilini işaret etmiştir.[882] Erdal, *+(X)g* ekiyle ilgili bölümde *ḳırġaġ* sözcüğü hakkında *ḳırġaġ* < *ḳır(ı)ġ* + *a-* < *ḳır(ı)ġ* < *ḳır-* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[883]

ḳırıġ {< ḳır - (ı)ġ}: Kenar, kıyı; son.

{T156a/4,16}, {T158a/6}, (234v/3)

"Kazımak, koparmak, yolmak" anlamındaki *ḳır-* fiilinden türemiştir. Clauson, "elbisenin kenarı ve çevresi" anlamındaki *ḳırġaġ* sözcüğünü açıklarken kök olarak < *ḳırġa-* < *ḳır-* fiilini göstermiştir. Çağatay Türkçesi dönemindeki *ḳırıġ* ~ *ḳırıḳ* ve *ḳıruḳ* sözcüklerinin kökünü "kazımak, koparmak, yolmak" anlamındaki *ḳır-* fiiline bağlayarak Eski Uygur Türkçesindeki "hudut, sınır, kıyı, kenar" anlamındaki *ḳıḍıġ* sözcüğüyle ilişkilendirmiştir. Buradan hareketle Türkçede /ḍ/ > /r/ değişiminin görülmediğini ancak /ḍ/ > /z/ ve /z/ > /r/ değişiminin bulunduğunu ifade etmiştir. "Kıyı, kenar" anlamlarındaki bu sözcüklere köken olarak da *ḳır-* fiilini işaret etmiştir.[884]

ḳışlaḳ {ḳışlaġ < ḳışla + ġ}: Kışlak.

(68r/13)

"Kışı geçirmek" anlamındaki *kışla-* fiilinden türemiştir. Sözcükte ḳ < ġ değişimi olmuştur. Gabain, yapısında bulunduğunu düşündüğü *+lag* ekini birleşik ek olarak göstermiştir.[885] Clauson, sözcüğü açıklarken < *kış* + *la* - *ġ* biçiminde bir açıklamaya işaret

[882] Clauson, **a.g.e.**, s. 653.
[883] Erdal, **a.g.e.**, s. 193.
[884] Clauson, **a.g.e.**, s. 653.
[885] Gabain, **a.g.e.**, s. 44.

etmiştir.[886] Erdal, sözcüğün açıklamasını yaparken *+lag* ekini birlikte almış ve ekin birleşik bir ek olduğunu belirtmiştir.[887] Tekin, sözcüğün açıklamasıyla ilgili Clauson ile aynı görüştedir.[888] Gülensoy, Clauson ve Gabain doğrultusunda bir açıklama öne sürmüştür.[889]

ḳızıġ {< ḳız - (ı)ġ}: Sıcaklık, ısı.

(42v/7)

"Isıtmak, kızdırmak" anlamındaki *ḳız-* fiilinden türemiştir.

kiçig {< kiçi - g}: Küçük.

(2v/11), (18r/21), (28r/12), (30v/7), (31v/13), (50v/21), (54r/14), (59v/3), (61r/7), (67r/11,12), (73r/8), (73v/8), (82r/10), (110v/1), (119v/2), (128r/6), (130v/14), (131v/7), (133r/3), (136v7), (150v/13), (152v/13), (155v/18), {T169a/8), (168r/4), (169r/18), (198v/9), (207r/16), (208v/8)

Kiçi- fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcüğü Farsça *kūçek* sözcüğüne bağlamıştır.[890] Gülensoy, yansıma bir **kiçi* sözüne dayandırmış ve < **kiçi* + *g* biçiminde açıklamıştır.[891]

ḳorıġ {< ḳorı - ġ}: Koru, küçük orman.

(229r/13)

"Korumak" anlamındaki *ḳorı-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳorı-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmıştır.[892] Erdal, *-(X)g* ekiyle ilgili kısımda *ḳorı-* fiilinden türemiş olduğunu belirterek yer vermiştir.[893] Eren, Bilgen, Taş ve Gülensoy da *ḳorı-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[894]

ḳorḳu ~ ḳorḳuġ {< ḳorḳ - (u)ġ}: Korku.

(27r/1), (121r/6)

[886] Clauson, **a.g.e.**, s. 672.
[887] Erdal, **a.g.e.**, s. 109.
[888] Tekin, **a.g.e.**, s. 87, 89.
[889] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 519.
[890] Clauson, **a.g.e.**, s. 696.
[891] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 587.
[892] Clauson, **a.g.e.**, s. 652.
[893] Erdal, **a.g.e.**, s. 193-194.
[894] Eren, **a.g.e.**, s. 253; Bilgen, **a.g.e.**, s. 43; Taş, **a.g.e.**, s. 121; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 542.

Aynı anlamdaki *ḳorḳ-* fiilinden türemiştir. İncelenen metindeki bir örnekte (27r/1) ḳorḳu biçiminde yazılmıştır. Clauson, *ḳorḳınç/ḳorḳunç* sözcüğünü değerlendirirken daha düzenli bir biçimi olarak *ḳorḳuġ* ismine işaret etmiş ve *ḳorḳ-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[895] Gülensoy, ḳorku ismini < *kork - u* biçiminde açıklamış; kork- fiilini ise *kor- köküne bağlamıştır (< **ḳor - (ı) ḳ-*).[896]

köprüg {< köpür - (ü)g}: Köprü.

(28v/12), (229v/13)

"Köpürmek, kabarmak, taşmak" anlamındaki *köpür- ~ köbür-* fiilinden türemiştir. Clauson, *köpür-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[897] Eren, daha önce Räsänen'in belirttiği alıntı bir sözcük olduğu görüşüne karşı çıkarak *köpür-* fiilinden geldiğini öne sürmüş ancak bu fiil ve sözcük arasındaki anlam bağlantısının incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir.[898] Gülensoy, sözcük için < *köb(p/v) + rü + g* biçiminde bir açıklama önermiştir.[899]

ḳuḍuġ ~ ḳuyuġ {< ḳuḍ ~ ḳuy - (u)ġ}: Kuyu.

(22r/11,13), (35r/1,9), (47r/7,9), (47v/3,15), (50r/2), (87v/8), {T171a/10}, (164v/9)

"Dökmek" anlamındaki *ḳuḍ- ~ ḳuy-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳuḍ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Erdal ve Taş da *ḳuḍ-* köküne bağlamışlardır.[900] Gülensoy ise sözcüğün kökeniyle ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır.[901]

ḳuruġ {< ḳuru ~ ḳurı - ġ}: Kuru.

(30v/15), (34v/12), (37r/19), (60r/1,2,3), (78r/6,9), (89v/5,6), (90r/11,13), (103r/20), (114v/15), (124r/13), (140r/5), (162v/16), (164v/10), (169r/11,19)...

Aynı anlamdaki *ḳurı- ~ ḳuru-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳurı-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[902] Erdal, *ḳurı- ~ ḳuru-*

[895] Clauson, **a.g.e.**, s. 654.
[896] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 542.
[897] Clauson, **a.g.e.**, s. 690.
[898] Eren, **a.g.e.**, s. 258-259.
[899] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 555.
[900] Erdal, **a.g.e.**, s. 194; Taş, **a.g.e.**, s. 121.
[901] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 584.
[902] Clauson, **a.g.e.**, s. 652-653.

fiilinden türediğini belirtmiştir.[903] Taş, *ḳurı-* fiilinden türediğini göstermiştir.[904] Gülensoy ise sözcüğü *ḳur* ismine bağlamıştır.[905]

meŋzeg {< meŋze - g}: Benzer.

(206v/6,7)

"Benzemek" anlamındaki *meŋze-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Taş, *meŋze- ~ benze-* fiilinden geldiğini belirtmişlerdir.[906]

oḍaġ ~ oyaġ {< *oḍ - (u)ġ}: Uyanık.

(7v/6,7,8), (51r/14), (242r/9), (106r/20), (218/r/2), (137r/18), (137v/2,5,6,7)

"Uyanmak" anlamındaki **oḍ-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde bazı örneklerde {(218/r/2), (137r/18), (137v/2,5,6,7)} oyaġ biçiminde yazılmıştır. Clauson, **oḍ-* köküne bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili tespitlerde bulunmuştur.[907]

otaġ {< ota - ġ}: Otağ, çadır.

(27r/21), (71v/15), (73v/7)

"Ateş yakıp ısınmak" anlamında *ota-* fiilinden türemiştir (< *ot 'ateş'* + *a*). Clauson, *ota-* fiilinden türemiş olduğu ihtimali üzerinde durmuş ve "ateş" anlamındaki *ot ~ od* ismine bağlamıştır.[908]

ög {< ö - g}: Akıl, us.

(79r/20), (79v/12), {T164a/5}, {T175a/8}, (224v/10)

"Düşünmek" anlamındaki *ö-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar arasındaki genel görüş *ö-* fiilinden türediği yönündedir.[909]

ölüg {< öl - (ü)g}: Ölü.

---

[903] Erdal, **a.g.e.**, s. 194.
[904] Taş, **a.g.e.**, s. 121.
[905] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 576.
[906] Clauson, **a.g.e.**, s. 771; Taş, **a.g.e.**, s. 122.
[907] Clauson, **a.g.e.**, s. 47.
[908] Clauson, **a.g.e.**, s. 46.
[909] Clauson, **a.g.e.**, s. 99; Gabain, **a.g.e.**, s. 51; Erdal, **a.g.e.**, s. 198; Bilgen, **a.g.e.**, s. 41; Taş, **a.g.e.**, s. 122; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 650.

(9v/7,12), (16r/10,16), (18r/17,21), (26v/15), (40r/18,19), (40v/1), (46r/19), (47v/3), (54v/13,15,18,19), (55v/20), {T167a/6}, {T170b/4}, (116v/10), (159v/19), (163r/12), (224r/14)...

Aynı anlamdaki *öl-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar arasındaki genel görüş *öl-* fiilinden türediği yönündedir.[910]

sarıġ {< sarı - ġ}: Sarı.

(3v/19), (6r/1,3), (31v/1), (33r/14), (35r/14), (43v/4), (80v/9), (89r/19), (128r/11), (150v/8), (151v/20), (153v/20), (165r/4), (176v/8), (180v/10)

Clauson, Moğolcadan alıntı olma ihtimali üzerinde durmuştur.[911] Erdal, "yara" anlamındaki *saz* ismine bağlamış, burada görülen rotasizm olayında açıklanamayan bir *+I-* sesinin/ekinin türediğini tespit etmiş ve bu düşüncesini başka örneklerle (*semri-, yaltrı-, yavrı-, baş* > **balı-*)güçlendirmiştir.[912] Taş, sözcüğün *sārı-* fiilinden türediğini kabul etmiştir.[913] Gülensoy, < *sār + ı - ġ biçiminde açıklamıştır.[914]

sasıġ {< sası - ġ}: Kokmuş, pis koku.

(22r/14), (26v/8), (27r/6), {T158a/9}, {T161a/11}, (120r/21), (238v/5)

"Kokmak, bozukmak" anlamındaki *sası-* fiilinden türemiştir. Clauson, sası- fiilinden türediğini ve küçük fonetik farklılıklarla kullanım sahasına çıktığını belirtmiştir.[915] Erdal, *sası-* fiilinden türediğini ve *yıdıġ* ile birlikte kullanıldığını tespit etmiştir.[916] Gülensoy da sözcüğün *sası-* fiilinden türetiğini belirtmiştir.[917]

satıġ {< sat - (ı)ġ}: Satış, ticaret.

(76v/5), (77v/11,17) (161r/5,17), (164r/7), (179v/12), (186v/8), (189v/9), (222v/16), {T158b/4}, (225r/14)

[910] Clauson, **a.g.e.**, s. 142; Erdal, **a.g.e.**, s. 198; Bilgen, **a.g.e.**, s. 45; Taş, **a.g.e.**, s. 122; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 661.
[911] Clauson, **a.g.e.**, s. 848.
[912] Erdal, **a.g.e.**, s. 483.
[913] Taş, **a.g.e.**, s. 123.
[914] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 735.
[915] Clauson, **a.g.e.**, s. 856.
[916] Erdal, **a.g.e.**, s. 201.
[917] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 740.

Aynı anlamdaki *sat-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(164r/7), (179v/12), (186v/8), (225r/14)} birleşik fiil oluşturmuştur. Erdal ve Taş sözcüğün *sat-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[918]

sevüg {< sev - (ü)g}: Sevgili, sevilen.

(5r/20), (7v/10), (18v/4), (48r/14), (51r/14,15,21), (61v/19,20), (68r/2), (95r/20,21), (212r/17)

Aynı anlamdaki *sev-* fiilinden türemiştir. Clauson, Erdal, Gabain ve Taş, *sev-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[919]

sezig {< sez - (i)g}: Şüphe, zan, sezi.

(36r/13), (179r/17)

Clauson, *sez-* fiilinden türediğini ifade etmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[920] Erdal ve Taş, sözcüğü *sezik* biçiminde göstermişler ve sez- ~*sezi- fiilinden türediğini ifade etmişlerdir.[921]

sılıġ ~ silig {< sıl ~ sil - (i)g}: Temiz, pak.

(21r/16), (50v/9), (57r/5), (58r/13), (60r/19), (75r/18), (183v/6)

"Arınmak, temizlenmek" anlamındaki *sıl- ~ sil- ~ sılı- ~ sili-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tespit edilen bir örnekte (60r/19) sözcük *silig* biçiminde yazılmıştır. Clauson, sözcüğü *silig/silik* biçiminde göstermiş ve *sil-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[922] Erdal, *sili-* fiilinden türediğini belirtmiştir. Taş'ın da sözcükle ilgili görüşü Erdal'ın belirttiği doğrultudadır.[923] Gülensoy, < **si:l - iġ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[924]

sızlaġ {< sızla - ġ}: Sızı, acı.

(183r/18)

Aynı anlamdaki *sızla-* fiilinden türemiştir. Clauson, *sızla-* fiilinden türediğini belirtmiş ve bazı metinlerde *sızlav* biçiminde görüldüğünü tespit etmiştir.[925]

---

[918] Erdal, **a.g.e.**, s. 201; Taş, **a.g.e.**, s. 123.
[919] Clauson, **a.g.e.**, s. 787; Erdal, **a.g.e.**, s. 201; Gabain, **a.g.e.**, s. 56; Taş, **a.g.e.**, s. 123.
[920] Clauson, **a.g.e.**, s. 862.
[921] Erdal, **a.g.e.**, s. 242; Taş, **a.g.e.**, s. 148.
[922] Clauson, **a.g.e.**, s. 826-827.
[923] Taş, **a.g.e.**, s. 124.
[924] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 781.
[925] Clauson, **a.g.e.**, s. 862.

soruġ {< sor - (u)ġ}: Soru.

(129v/21)

Aynı anlamdaki *sor-* fiilinden türemiştir. Clauson, *sor-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[926]

susaġ {< susa ~ suvsa - ġ}: Susuz, susamış; susamışlık.

(108v/4)

Aynı anlamdaki *susa-* ~ *suvsa-* fiilinden türemiştir.

süçüg{< süçü ~ süçi - g}: Tatlı, lezzetli.

(6r/1,4), (13r/8), (75r/18), (88r/21), (165v/2,13), (171r/18,19), (238v/10), (176v/7)

Clauson, *süçi-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[927] Erdal, *süçi-* fiilinden türediğini belirtmiş ve eski bir *süt+sig* biçiminden gelmiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[928] Tekin, **sūçi-* fiilinden türediği görüşünü bildirmiştir.[929] Taş da *süçi-* fiilinden türediğini belirtmiş ve isimden fiiil yapan bir ek olarak gösterdiği *+si-* maddesinde Kaçalin'in çalışmasına[930] işaret ederek –burada Türkçede /ç/ < /ts/ olayından bahsedilmiştir– *süçi-* < *sütsi-* < *süt* gelişimine dikkat çekmiştir.[931] Gülensoy da < *süçi - k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[932]

sürüg {< sür - (ü)g}: Sürü.

(7v/4), (20r/13), (47v/4), (239r/14)

Aynı anlamdaki *sür-* fiilinden türemiştir. Clauson, *sür-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[933] Gabain, Erdal, Bilgen, Taş ve Gülensoy da *sür-* fiilinden türemiş olduğu görüşüne sahiptirler.[934]

tapuġ {< tap - (u)ġ}: Hizmet, ibadet; bağlılık.

---

[926] Clauson, **a.g.e.**, s. 848.
[927] Clauson, **a.g.e.**, s. 796-797.
[928] Erdal, **a.g.e.**, s. 204.
[929] Tekin, **a.g.e.**, s. 90.
[930] Kaçalin, **a.g.e.**, s. 153.
[931] Taş, **a.g.e.**, s. 124, 112.
[932] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 818.
[933] Clauson, **a.g.e.**, s. 850.
[934] Gabain, **a.g.e.**, s. 51; Erdal, **a.g.e.**, s. 205; Bilgen, **a.g.e.**, s. 41; Taş, **a.g.e.**, s. 124; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 826.

(7r/10), (8v/9), (32v/10), (160v/4), (110r/9), (113r/10,11), (38v/1,2), (45v/16), (85r/21)...

Aynı anlamdaki *tap-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(38v/1,2), (45v/16), (85r/21), (113r/10,11)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *tapıġ* biçiminde gösterdiği sözcüğün *tap-* fiilinden türediğini ve dudaksıllaşma sonucu *tapuġ* biçimine dönüştüğünü ifade etmiştir.[935] Erdal, Gabain ve Bilgen de yardımcı ünlüsünü /ı/ biçiminde göstererek *tap-* fiiline bağlamışlardır.[936] Taş, KB'de *tapuġ* biçiminde tespit etmiş ve *tap-* fiiline dayandırmıştır.[937]

tarıġ {< tarı - ġ}: Darı, buğday, ekin.

(92v/10), {T159a/3,4}

"Ekmek, ekip biçmek" anlamındaki *tarı-* fiilinden türemiştir. Clauson, *tarı-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanı hakkında bilgi vermiştir.[938] Erdal, *tarı-* fiilinden türediğini belirtmiş ve Doerfer'e atıfta bulunarak *tar-* fiiliyle ilişkisini ele almıştır.[939] Bilgen, Taş ve Gülensoy da sözcüğü *tarı-* fiiline dayandırmışlardır.[940]

tatıġ {< tat - (ı)ġ}: Tat, lezzet.

(25v/19), (120v/16), (238v/7)

Aynı anlamdaki *tat-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğü *tat-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[941] Erdal, sözcükteki *-ġ* ekinin varlığını tespit etmiş ancak bu ismin *tat-* fiilinden mi yoksa *tatı-* fiilinden mi türediğiyle ilgili kesin bir hüküm vermemiştir.[942] Bilgen ve Taş, sözcüğün *tat-* fiilinden türemiş olduğuna dair görüş belirtmiştirler. Taş ayrıca sözcüğün "koku vermek" anlamındaki *tatı-* fiilinden türemiş olma ihtimalinin de olabileceğini ifade etmiştir.[943]

tıltaġ {< tılta ~ tılda - ġ}: Bahane, engel.

(124r/14), (140r/5), (146v/6), (178r/12), {T166b/15}, (219r/20)

---

[935] Clauson, **a.g.e.**, s. 437.
[936] Erdal, **a.g.e.**, s. 205; Gabain, **a.g.e.**, s. 51; Bilgen, **a.g.e.**, s. 41.
[937] Taş, **a.g.e.**, s. 124.
[938] Clauson, **a.g.e.**, s. 537-538.
[939] Erdal, **a.g.e.**, s. 206.
[940] Bilgen, **a.g.e.**, s. 44; Taş, **a.g.e.**, s. 124; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 267.
[941] Clauson, **a.g.e.**, s. 452.
[942] Erdal, **a.g.e.**, s. 207.
[943] Bilgen, **a.g.e.**, s. 41; Taş, **a.g.e.**, s. 124-125.

"İtiraz etmek; engel olmak" anlamlarındaki tılta- ~ tılda- fiilinden türemiştir (tılda < tıl 'dil' + da-). Clauson, *tılta- ~ tılda-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[944] Erdal da *tılta-* fiilinden türediğini belirtmiş ve bu fiil hakkında da aynı açıklama önerisinde bulunmuştur (< *tıl* + *ta-*).[945] Bilgen, DLT'de; Taş ise KB'de *tıldaġ* biçiminde tespit etmiş ve *tılda-* fiilinden türemiş olduğunu belirtmişlerdir.[946]

tirig {< tir - (i)g}: Diri, canlı.

(16r/9), (18r/18,21), (20v/20), (23v/12), (31r/6), (37r/14), (40r/18,19), (40v/1), (46r/19), (172r/9), (28v/10), (56r/4), (160r/4), (158r/13,18), (30r/14), (142r/13), (172r/9), (172v/3)...

"Yaşamak" anlamındaki *tir-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(28v/10), (56r/4), (172r/9), (158r/18)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar arasındaki genel görüş *tir-* fiilinden türediği yönündedir.[947]

toġ {< *tō - ġ}: Toz.

(74r/17), (74v/6), (89r/20), (178v/3), (181v/20), (220v/8), (229v/11), (238r/19), (249v/7)

DLT'de, "at toynaklarından parlayan, deşilen toz" anlamında geçmiştir.[948] Boeschoten, bugünkü Türkmen Türkçesinde *tov* sözcüğünün varlığına işaret etmiştir.[949] Clauson, çok erken dönemlerde Moğolcaya ödünçlendiğini tespit etmiş ancak kesin bir köken belirtmemiştir.[950] Aşçı, ***tō-*** köküne dayandırmıştır.[951]

toluġ {< tol - (u)ġ)} Dolu.

(47v/14), (85v/14), (128v/16), (139r/2), (141r/17), (165r/12), (174r/4,14,17), (191r/15), (193r/14), (238v/4)

Aynı anlamdaki *tol-* sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar arasındaki genel görüş *tol-* fiilinden türediği yönündedir.[952]

---

[944] Clauson, **a.g.e.**, s. 494.
[945] Erdal, **a.g.e.**, s. 208.
[946] Bilgen, **a.g.e.**, s. 41; Taş, **a.g.e.**, s. 125.
[947] Clauson, **a.g.e.**, s. 543; Erdal, **a.g.e.**, s. 208; Tekin, **a.g.e.**, s. 95; Bilgen, **a.g.e.**, s. 45; Taş, **a.g.e.**, s. 125; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 288.
[948] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 886.
[949] Boeschoten, **a.g.e.**, s. 341.
[950] Clauson, **a.g.e.**, s. 463.
[951] Aşçı, **a.g.e.**, s. 623.
[952] Clauson, **a.g.e.**, s. 491-492; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 297.

tutuġ {< tut - (u)ġ}: Rehin, tutsak.

(227r/21), (227v/10), (229v/2), (230v/18,19)

"Tutmak, yakalamak; bekletmek; sahip olmak" anlamlarındaki *tut-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Erdal *tut-* fiilinden türediğini belirterek kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır.[953] Bilgen ve Taş da sözcüğün *tut-* fiilinden türediği görüşündedirler.[954]

tüzüg {< tüz - (ü)g}: Dizi, sıra.

(249v/11)

"Düzmek, dizmek" anlamındaki *tüz-* fiilinden türemiştir. Erdal ve Taş sözcüğü "durulmuş" anlamında ve *tüzük* biçiminde değerlendirmişler, yapısında *-(X)k* ekinin bulunduğunu belirtmişlerdir.[955]

uḍruġ {< uḍur - (u)ġ}: Örnek alınan.

(77v/19)

"Ardından gidilmek, takip edilmek" anlamındaki *uḍur-* fiilinden türemiştir.

uruġ {< urı ~ uru - ġ}: Nesil, soy; kavim; tohum.

(2r/21), (4v/12), (13r/11), (14v/14), (17r/18), (24r/22), (27r/21), (30r/14), (31v/11), (32v/8), (43r/1,2), (43v/12,13), (54v/5,11), (56r/7), (81v/19), {T165b/11}...

"Döllemek; tohum saçmak, ekmek; çoğalmak" anlamlarındaki *urı- ~ uru-* fiilinden türediği değerlendirilip "tohum" anlamındaki *ur* sözcüğü köken olarak kabul edilebilir.[956] Clauson, sözcüğün kullanım alanıyla ilgili açıklama yapmış ancak köken belirtmemiştir.[957] Gülensoy ise sözcüğün "dikmek, koymak" anlamındaki *ur-* fiilinden türediğini belirtmiş ve < *ur - (u)ġ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[958]

yaḍaġ ~ yayaġ {< yaḍa ~ yaya - ġ}: Yaya, piyade.

(76r/8), (69v/7), (115v/6,8) {T170b/17}

[953] Clauson, **a.g.e.**, s. 452-453; Erdal, **a.g.e.**, s. 210.
[954] Bilgen, **a.g.e.**, s. 41; Taş, **a.g.e.**, s. 125.
[955] Erdal, **a.g.e.**, s. 251; Taş, **a.g.e.**, s. 150.
[956] Toparlı, Vural, vd, **a.g.e.**, s. 293.
[957] Clauson, **a.g.e.**, s. 214.
[958] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 970.

"Yormak; yorulmak; yapamamak" anlamlarındaki *yada-* fiilinden türediği düşünülebilir(yaya < yayaġ ~ yayaḳ < yaḍaġ). İncelenen metinde iki örnekte (115v/6,8) *yayaġ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuş ancak bir köken göstermemiştir.[959] Eren, sözcüğün etimolojisiyle ilgili genel iki görüş üzerinde durmuştur. İlki, Orta Farsçadaki *piyādag* sözcüğünden Türkçeye geçmesi (*yadag* < *piyādag*, krş. *yaban* < *beyābān*); ikincisi Moğolca "yapamamak" anlamındaki *yada-* fiiliyle ilişkilendirilmesidir. Burada *yadag* sözcüğü Moğolca *yadagu* ile birleştirilmiştir. Sözcüğe, atın öneminden hareketle ve ondan yoksun olma durumu düşünülerek "fakir, zayıf" anlamı yüklenmiştir.[960] Taş ve Gülensoy da sözcüğü *yada-* fiiliyle ilişkilendirmişlerdir.[961]

yaġ {< yā - ġ}: Yağ.

(93v/1), (94r/15), (94v/5), (101v/18), (133r/8,12), (165r/4), (174r/14,17), (176v/8), (211v/5), (216v/5)

"Dövmek" anlamındaki yā- fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuş ancak bir kök göstermemiştir.[962] Eren, sözcükle ilgili daha önce bir açıklama yapıp *ya-* fiiline bağlayan Doerfer'in görüşüne katılmadığını Türkçede "dövmek" anlamındaki fiilin *yay-* biçiminde kullanıldığını ve bunun da *yayık* sözcüğünün kökü olduğunu açıklamış ancak bir kök göstermemiştir.[963] Taş, sözcüğü **yā-* köküne dayandırmış ve bu şekilde bir açıklama yapmıştır.[964]

yaraġ ~ yarıġ {< yar - (ı)ġ}: Yarık.

(25v/3), (164r/1)

"Yarmak, yırtmak, ikiye bölmek" anlamlarındaki *yar-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tespit edilen iki örnekten biri *yarıġ* (25v/3), diğeri *yaraġ* (164r/1) biçiminde yazılmıştır.

yaraġ {< yara - ġ}: Hazırlık; silak; olanak; fayda.

[959] Clauson, **a.g.e.**, s. 887.
[960] Eren, **a.g.e.**, s. 445.
[961] Taş, **a.g.e.**, s. 126; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1094.
[962] Clauson, **a.g.e.**, s. 895.
[963] Eren, **a.g.e.**, s. 445.
[964] Taş, **a.g.e.**, s. 126.

(10r/5), (20r/21), (29v/12), (36v/19), (42v/5), (44r/1), (56r/12), (73v/10), (90r/15), (92v/1), (185r/16), (164v/14), {T160a/13}, {T166b/9}, {T167a/13}, {T172b/17}, (186r/5), (242v/12)...

"Yaramak; faydalı olmak" anlamındaki *yara-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerden bazılarında {(44r/1), (185r/16)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar genel olarak *yara-* fiiline bağlamışlar ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır.[965]

yıḍıġ {< yıḍı - ġ}: Koku, pis koku.

(14r/12), (118r/2), (134r/2), (183v/10,21), (184r/2,3)

"Kötü kokmak, kokuşmak, bozulmak" anlamındaki *yıḍı-* fiilinden türemiştir.[966] Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar genel olarak *yıḍı-* fiiline bağlayıp kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmışlardır.[967]

yitig {<yiti - g}: Keskin; zeki, akıllı.

(2v/2), (50v/21), (85r/20), (162v/19), (175r/12), (176v/12), (243r/8)

"Keskinleştirmek, sivriltmek" anlamındaki *yiti-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *yiti-* filinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[968] Taş da Clauson ile aynı açıklamaya gitmiş ve sözcüğü **yiti-* fiiline bağlamıştır.[969]

yoruġ ~ yoruḳ {< yor - (u)ġ}: Yorum, tabir.

(88r/19), (88v/14,17), (89v/7,9,10), (186v/20)

"Yormak, yorumlamak" anlamındaki *yor-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bir örnekte (88v/14) *yoruḳ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, *yorıḳ* ve *yörük* olarak iki farklı sözcük ele almıştır. İlkinin *yorı-* fiilinden; ikincisininse *yör-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanlarıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[970] Bilgen, DLT'de "huy, gidiş" anlamında *yorıḳ*

[965] Clauson, **a.g.e.**, s. 962; Erdal, **a.g.e.**, s. 215; Bilgen, **a.g.e.**, s. 42; Taş, **a.g.e.**, s. 126; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1070.
[966] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 966.
[967] Clauson, **a.g.e.**, s. 887; Marcel Erdal, **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach To The Lexicon I-II**, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1991, s. 215; Bilgen, **a.g.e.**, s. 42; Taş, **a.g.e.**, s. 127.
[968] Clauson, **a.g.e.**, s. 889.
[969] Taş, **a.g.e.**, s. 127.
[970] Clauson, **a.g.e.**, s. 963.

sözcüğünü tespit etmiş ve *yorı-* fiiline bağlamıştır. Taş, sözcüğü KB'de *yörüg* biçiminde tespit etmiş ve köken olarak "çözmek, yormak" anlamındaki *yör-* fiiline işaret etmiştir.

yuluġ {< yul - (u)ġ}: Fidye; kurban.

(222r/21), (204r/8), (223v/21)

"Kurtarmak" anlamındaki *yuluġ* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *yuluķ* biçiminde gösterdiği sözcüğü *yul-* köküne bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[971] Erdal, sözcüğü *yuluġ* olarak değerlendirmiş ve *yul-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[972] Bilgen, DLT'de; Taş ise KB'de, sözcüğü *yuluġ* biçiminde tespit etmişler ve *yul-* fiiline bağlamışlardır.[973]

-GA

Türkçenin fazla işlek olmayan ekleri arasındadır. Eklendiği fiildeki hareketten etkileneni, hareketi gerçekleştireni bildiren isimler türetir. Gabain, ekin işlek bir ek olmadığını belirtmiş, *bilge, ķısġa* örnekleri vermiştir.[974] Ergin, Türkçede işlek bir biçimde kullanılmasına rağmen sonradan bu işlekliğini kaybettiğini bildirmiştir. Fiildeki hareketle ilgili isimler türettiğini *bilge, dalġa, yonġa, bölge, ķavurġa, süpürge* örneklerini vererek ifade etmiştir.[975] Gencan, fiil köklerinde türediğini belirttiği sözcüklere *yonga, süpürge, oyulga, dalga, kavurga, bilge* örneklerini vermiştir.[976] Banguoğlu, Eski Türkçede işlek bir biçimde isimler ve sıfatlar türettiğini ifade etmiştir. Ekin daha önceleri birleşik bir ek olduğunu ve eski bir *-ge-g* birleşiğinden geldiğini düşünmektedir. Bunun için *dalga < tal-ga-g, bilge < bil-ge-g* örneklerini vermiştir. Türetilen bazı isimlerde ekin damak sesini kaybettiğini de belirtmiştir (kıs-a).[977] Bilgen, ekin DLT'de somut ve soyut isimler türetiğini tespit etmiş ve bu sözcükleri listelemiştir (bilge, ķapġa, öge, tamġa, yorıġa...).[978] Erdal, -gA biçiminde ele aldığı eki değerlendirirken *bilge, ķısġa, tamġa, kölige, yinçge, tarķa, salġa,* yorıġa, övke ~ öpke gibi sözcüklerin yapısında bu ekin bulunduğunu belirtmiştir.[979] Korkmaz, işlekliğinin sınırlı

[971] Clauson, **a.g.e.**, s. 925.
[972] Erdal, **a.g.e.**, s. 219.
[973] Bilgen, **a.g.e.**, s. 42; Taş, **a.g.e.**, s. 127.
[974] Gabain, **a.g.e.**, s. 51.
[975] Ergin, **a.g.e.**, s. 189.
[976] Gencan, **a.g.e.**, s. 225.
[977] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 238-239.
[978] Bilgen, **a.g.e.**, s. 45-46.
[979] Erdal, **a.g.e.**, s. 376-382.

olduğunu ve işlev olarak fiildeki işten etkileneni veya bir işin sonucu olanı gösteren sözcükler türettiğini açıklamıştır (*bilge*, *bölge*, *dalga*, *damga*, *gölge*). Bazı türetmelerde ön ses /g/'sinin düştüğünü de ifade etmiştir {*ince* (< *inçge ~ inçke*), *kısa* (< *kıs-ga ~ kıs-ka*)}.[980] Tekin, eski Türk yazıtlarında bu ekle türediğini düşündüğü *bilge*, *ḳısġa*, *tamġaçı* sözcüklerini tespit etmiştir.[981]

berge {< *ber - ge}: Kamçı.

(97r/19), (97v/21), (235v/21)

"Yaralamak" anlamındaki *ber-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün alıntı olduğuyla ilgili görüşe karşı çıkmış, yapısındaki *-ge* ekini görmüş ancak kökeniyle ilgili bir açıklama yapmamıştır.[982] Taş, sözcüğü "yaralamak" anlamındaki **ber-* fiiline bağlamıştır.[983]

bilge {< bil - ge}: Bilgili, akıllı.

(42v/6), (181v/1)

Aynı anlamdaki *bil-* fiilinden türemiştir. "Kötü kokmak, kokuşmak, bozulmak" anlamındaki *yıḍı-* fiilinden türemiştir.[984] Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar genel olarak *bil-* fiiline bağlayıp kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmışlardır.[985]

çekürge ~ çökürge {< *çekür ~ *çökür - ge}: Çekirge.

(114r/9), (114v/7), (143r/7,8,13), (145r/5), {T164a/9}

Clauson, yapısındaki *-ge* ekinin hayvan isimleri türetmeye yarayan bir ek olduğunu ve sözcüğün çeşitli fonetik farklılıklarla kullanım alanına çıktığını belirtmiştir (*çekirge* < *çekirtge*).[986] Erdal, sözcüğe isimden isim türeten +gA ekini incelediği bölümde örnek olarak yer vermiştir. Ekin, kuş, böcek ve küçük hayvanların isimlerini türetmede kullanıldığını ,fade etmiştir.[987] Eren, sözcük için kendi düşüncesini bildiren etimolojik bir açıklama yapmamıştır. Clauson'un sözcüğün ilk biçiminin *çekirtge* olduğu görüşüne, /t/ sesinin sonradan türediğini

[980] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 78-79.
[981] Tekin, **a.g.e.**, s. 89.
[982] Clauson, **a.g.e.**, s. 362.
[983] Taş, **a.g.e.**, s. 128.
[984] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 966.
[985] Clauson, **a.g.e.**, s. 340; Marcel Erdal, **a.g.e.**, s. 376; Gabain, **a.g.e.**, s. 51; Tekin, **a.g.e.**, s. 89; Bilgen, **a.g.e.**, s. 45; Taş, **a.g.e.**, s. 128, Gülensoy, **a.g.e.**, s. 146.
[986] Clauson, **a.g.e.**, s. 416-417.
[987] Erdal, **a.g.e.**, s. 83

savunan Eckmann tarafından karşı çıkıldığını belirtmiştir.[988] Gülensoy, *çekirge* sözcüğüyle ilgili maddesinde < **çek - i(ü)r - {t}ge* biçiminde bir açıklama önermiştir.[989] Demir, sözcüğün *çek- / çekür-* fiillerinden türemiş olma ihtimalini, anlam ilgisi de görmediği için düşük görmüştür. Türk lehçelerindeyse *sekirge* biçiminin bilindiğini ve köken olarak *sekir-* fiiline dayandırıldığını belirtmiştir. Bunun yanında Batı Anadolu ağızlarında tespit edilen *sekgin*'in, *sekirge* biçiminin köküyle ses ve anlam bakımından aynı olduğunu bildirmiştir. Buradan hareketle *sekir-* fiilinin yine anlam bakımından *sek-* fiiline bağlanması, "sıçramak, zıplamak" eylemlerini yapanı bildiren *çekirge* sözcüğünün *sekirge* biçiminden geldiğini düşündürdüğünü ifade etmiştir. *Sekirge* için de sek - ir - ge biçiminde bir açıklama yapmıştır.[990]

ısırġa {< ısır - ġa}: Küpe.

(48r/13), (77r/6), (115r/16)

Aynı anlamdaki *ısır-* fiilinden türediği düşünülebilir. Gülensoy, sözcük için < *ısır - ġa* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[991]

ḳısġa ~ ḳısḳa {< ḳıs - ġa ~ ḳa}: Kısa.

(65v/20), (216v/13)

"Kısmak, bastırmak" anlamındaki *ḳıs-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳıs-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[992] Erdal, *-gA* ekini değerlendirirken sözcüğü örnek olarak vermiş ve Türkçenin çeşitli lehçelerinde görülen fonetik farklılıklar üzerinde durmuştur.[993] Tekin de *-gA* ekiyle ilgili örneklerde sözcüğe yer vermiş ve **ḳıs-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[994] Gülensoy, sözcükle ilgili değerlendirme yapan diğer araştırmacılar doğrultusunda < **ḳıs - ġ/ḳa* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[995]

kölege ~ kölge ~ kölige {< köli - ge}: Gölge.

(18r/3), (52v/8), (55r/16), (62v/19), (67r/15), (105v/3), (137v/15), (138r/3), (139v/1,2), (152v/16), (157v/2) (183v/13), {T160a/15}, {T171a/11}...

[988] Eren, **a.g.e.**, s. 83.
[989] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 228.
[990] İmdat Demir, "Çekirge Kelimesi Üzerine", **Dil Araştırmaları**, S. 14, 2014, s. 189-200.
[991] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 419.
[992] Clauson, **a.g.e.**, s. 667.
[993] Erdal, **a.g.e.**, s. 381.
[994] Tekin, **a.g.e.**, s. 89.
[995] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 515.

"Gömmek, gömülmek" anlamındaki *köli-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *köli-* fiiline dayandırdığı sözcükte Türkçenin çeşitli lehçe ve metinlerinde görülen fonetik farklılıklar üzerinde durmuştur.[996] Erdal, "koyu gölge" anlamını verdiği sözcüğün *köli-* fiilinden türediğini belirtmiş ve "hafif gölge" anlamını verdiği *köşige* sözüyle karşılaştırarak açıklamıştır.[997] Bilgen ve Taş da sözcüğü *köli-* fiiline dayandırmışlardır. Gülensoy, sözcüğe köken olarak "toplanmak" anlamındaki *kö-* fiiini önermiş < *kö - l + ig - e* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[998]

tamġa {< tam - ġa}: Mühür, damga.

(77v/19), (181v/1), (211r/5)

"Yanmak, alevlenmek" anlamındaki tam- fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün kökeniyle ilgili kesin bir sonuca varmamış ancak Çincede bulunduğunu ve Moğolcaya da geçtiğini ifade etmiştir.[999] Erdal, *-gA* ekini değerlendirirken sözcüğü örnek olarak vermiştir.[1000] Tekin, tamġaçı sözcüğünde *-gA* eki bulunduğunu tespit etmiş ve "yanmak" anlamında **tam-* fiilinden türediğini ifade etmiştir.[1001] Gülensoy da *tam-* fiilinden *-ġa* ekiyle türetilen bir isim olarak değerlendirmiştir.[1002]

tutķa {< tut - ķa}: Tutacak yer, sap.

(211v/8)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türemiştir.

yinçge {< *yinç - ge}: İnce.

(75r/9), (80v/16), (85v/14)

"İncelmek" anlamındaki **yinç-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yinçür-* fiilinden hareketle **yinç-* fiiline bağlanabileceğini belirtmiştir.[1003] Erdal, yapısındaki *-gA* ekini tespit etmiş ancak geri kalan kısmı kök olarak tayin etmek için yeterli bilginin olmadığını, bununla

[996] Clauson, **a.g.e.**, s. 718.
[997] Erdal, **a.g.e.**, s. 378.
[998] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 378.
[999] Clauson, **a.g.e.**, s. 504-505.
[1000] Erdal, **a.g.e.**, s. 376.
[1001] Tekin, **a.g.e.**, s. 89-90.
[1002] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 265.
[1003] Clauson, **a.g.e.**, s. 945.

beraber *yinçür*- fiiliyle ilişkilendirilebileceğini ifade etmiştir.[1004] Taş da Erdal ve Clauson'un verdiği bilgilere paralel olarak **yinç*- fiiline işaret etmiştir.[1005]

yorġa {< yorı - ġa}: Yorga yürüyen (at).

(52v/17), (181v/7)

"Yürümek, varmak" anlamındaki *yorı*- fiilinden türemiştir (*yorġa* < *yorıġa*). Clauson, *yorı*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1006] Erdal, -gA ekiyle türetilen ve atları tanımlayan üç terim tespit etmiştir. Bunlardan biri de *yorıġa* (diğerleri; *övge* ve *salga*) sözcüğüdür.[1007] Taş da *yorıġa* sözcüğünde tespit ettiği *-GA* ekinin at cinsini gösteren bir ek olarak tarif etmiştir.[1008] Gülensoy'un tarifine göre sözcük "yürüme, yürüyüş" anlamındaki *yorıġ* sözcüğünden türemiştir (< *yorıġ* + *a*).[1009]

yumurtḳa {< yumurt - ḳa}: Yumurta.

(147r/3,5), (170v/17), (220r/20,21)

"Yummak, kapatmak" anlamındaki *yum*- fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcükteki fonetik farklılıklar üzerinde durmuş ancak köken belirtmemiştir.[1010] Gülensoy, sözcüğü *yum*- köküne dayandırmış ve < *yum - (u)r - t - ġ/ḳa* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[1011]

yuvka {< yuv - ḳa}: İnce.

(80v/16)

"Yuvarlamak" anlamındaki *yuv*- fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmış ancak köken göstermemiştir.[1012] Gülensoy, *yuv-(/f/p)* biçiminde ve sözcüğe köken olarak gösterdiği fiile "inceltmek" anlamını vermiş ve < *yuv - ḳa* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1013]

[1004] Erdal, **a.g.e.**, s. 381-382.
[1005] Taş, **a.g.e.**, s. 129.
[1006] Clauson, **a.g.e.**, s. 964.
[1007] Erdal, **a.g.e.**, s. 377.
[1008] Taş, **a.g.e.**, s. 129.
[1009] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1162.
[1010] Clauson, **a.g.e.**, s. 938.
[1011] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1177.
[1012] Clauson, **a.g.e.**, s. 874.
[1013] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1170.

-gAk, -gUk

Fiillere gelerek isimler türeten işlek bir ektir. Oğuzcanın etkisiyle zaman zaman *-Ak* ya da *-Uk* biçiminde görülebilmektedir. Gabain, bir eylemi '*daima yapan*'ı bildiren isimler türettiğini ifade etmiştir. Değindiği bir diğer konu da ekin ön sesinin /ķ/, son sesinin /ġ/ olma ihtimalidir.[1014] Ergin de eski *-gak/-gek* ekinin Batı Türkçesinde *-ak/-ek* biçiminde geçmiş olabileceğini ifade etmiştir. Ancak damak ünsüzü düşmüş örneklerin daha çok Batı Türkçesinde görülüyor olmasını göz ardı etmemiş, ayrıca var olan bir *-ak/-ek* ekiyle de karıştırılmış olma ihtimalini dikkate almıştır[1015]. Banguoğlu, *-ak/-ek* ile ilgili açıklamasında bu ekin, *-ge- > -e-* ekinin eski bir *-ik* sıfat fiil ekiyle birleşmesinden oluştuğunu ve bu ekle türetilen sözcüklerin Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine damak ünsüzünün düşerek ulaştığını bildirmiştir.[1016] Bilgen, DLT'de ekin varlığını tespit ettiği sözcüklerde somut ve soyut isimlerle sıfatlar türetiğini belirtmiştir.[1017] Korkmaz, -Ak ekiyle türetilen birtakım sözcüklerin Eski Türkçede *-gAk* ekiyle tespit edilmesinden dolayı *-Ak < -gAk* biçiminde bir açıklama yapmıştır. Ancak bu gelişimin -Ak ekiyle türetilen tüm sözcüklerde geçerli olması konusuna temkinli yaklaşmıştır.[1018]Taş ise KB'de fail, alet ve hayvan türü bildiren isimler türettiğini tespit etmiştir.[1019]

bilek {< bėl ~ bil - ek (< gAk)}: Bilek.

(86r/14)

Clauson, kelimenin anlamıyla ilgili açıklamalar yapmış ancak etimolojisi hakkında herhangi bir görüş bildirmemiştir.[1020] Ekin fiillere gelerek organ ve fail isimleri türetme işlevi (*ķulġaķ, tutaķ* vb.) düşünüldüğünde *bil-* fiiline dayandığı söylenebilir.

dudaķ {< tut - aķ (< ġaķ)}: Dudak.

(184r/20)

"Tutmak; yemek yemek" anlamlarındaki *tut-* fiilinden türediği düşünülebilir. İncelenen metinde tek bir yerde *tepret-* fiiliyle birlikte kullanılmıştır. Eren, sözcükle ilgili çeşitli görüşler üzerinde durmuş ancak kesin bir kök belirtmemiştir. Türkçede *dudak ~ dodaķ*

[1014] Gabain, **a.g.e.**, s. 52.
[1015] Ergin, **a.g.e.**, s. 188.
[1016] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 230.
[1017] Bilgen, **a.g.e.**, s. 46.
[1018] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 70.
[1019] Taş, **a.g.e.**, s. 129-130.
[1020] Clauson, **a.g.e.**, s. 338-339.

~ *tudaḳ* ~ *todaḳ* gibi türevlerin yine "dudak" anlamındaki *erin* sözcüğünün yerini aldığı bilgisine yer vermiştir.[1021] Gülensoy, DLT'de geçen "kahvaltı" anlamındaki *tutġuç* sözcüğünden hareketle *tut-* köküne bağlamıştır {< *tut - aḳ (< ġaḳ*)}.[1022]

eşek {< eş - gek}: Eşek.

(92r/8), (101v/14), (149v/16), (150v/3), (154v/6), (165v/1,14,15,18,20), (166r/1), (208v/8), (232r/113), (230r/15)

Eşgek sözcüğünün ses yitimiyle ortaya çıkmış biçimidir.

eşgek {< eş - gek}: Eşek.

(24r/5), (24v/14,15,17,18,21), (27v/13,19), (40v/16), {T158b/3}, {T173a/2}, (154v/6)

Erdal'ın görüşünden hareketle "rahvan gitmek" anlamındaki *eş-* fiilinden türediği düşünülebilir. Gabain, "eş, yoldaş" anlamlarındaki *eş* sözcüğüne küçültme işleviyle +*gek* eki getirilerek türetilmiş olabileceğini belirtmiş ancak ihtiyatlı yaklaşmıştır.[1023] Ergin, kelimenin Eski Türkçede *eşkek* biçiminde kullanıldığını ve eş kelimesine -kek isim yapma ekinin getirildiğini belirtmiştir. Clauson, *eş* sözcüğünün bir hayvan adı olması ihtimali üzerinde durmuş ve buradan bir +*gek* ekiyle türemiş olabileceğini belirtmiştir.[1024] Erdal, sözcüğün "rahvan gitmek" anlmındaki *eş-* fiilinden türediği görüşündedir.[1025] Tekin, Erdal'ın görüşünü kabul etmeyip < *eş* + *gek* açıklamasının daha doğru olabileceğini belirtmiş ve sözcüğün Moğolca *elçige(n) ~ elçike(n)* ile aynı kökten geldiğini ileri sürmüştür.[1026] Eren kelimeyle ilgili ayrıntılı bir açıklama yapmış ve etimolojisinin karışık olduğunu söylemiştir.[1027] Gülensoy da sözcüğün etimolojisini < *eş* + *gek* biçiminde göstermiştir.[1028]

ḳaçġaḳ {ḳaç - ġaḳ}: Kaçak, firari.

(11v/17), (73r/10), (74r/11), (104r/16)

Aynı anlamdaki *ḳaç-* fiilinden türediği düşünülebilir. Metinde tespit edilen örneklerin ikisinde {(11v/17), (104r/16)} *ḳaçḳaḳ* biçiminde yazılmıştır.

[1021] Eren, **a.g.e.**, s. 122-123.
[1022] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 904.
[1023] Gabain, **a.g.e.**, s. 45.
[1024] Clauson, **a.g.e.**, s. 260.
[1025] Erdal, **a.g.e.**, s. 74.
[1026] Talat Tekin, **Makaleler II**, Öncü Kitap Yayınevi, Ankara, 2004, s. 374.
[1027] Eren, **a.g.e.**, s. 138.
[1028] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 343.

ḳazuḳ {< ḳaz - uḳ < ġuḳ}: Kazık, kalas.

(18v/5), (113v/6,10), (117v/20,21), (161v/18), (197v/4)

Aynı anlamdaki *ḳaz-* fiilinden türemiştir. Metinde tespit edilen bazı örneklerde {(113v/10), (117v/20,21), (161v/18), (197v/4)} ḳazıḳ biçiminde yazılmıştır. Clauson, *ḳazġuk* biçiminde gösterdiği sözcüğü *ḳaz-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmıştır.[1029] Gabain, *-ġuk* ekine örnek olarak ḳazġuk sözcüğüne de yer vermiş ve *ḳaz-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1030] Eren ve Gülensoy, *ḳaz-* köküne bağlamışlar ve Clauson gibi *kaznuk ~ kazunuk* biçimlerinden bahsetmişlerdir.[1031]

ḳorḳaḳ {< ḳork - aḳ (< ġaḳ)}: Korkak.

(120r/6)

Aynı anlamdaki *ḳorḳ-* fiilinden türemiştir. Gülensoy, *ḳor(ı)ḳ-* (< *ḳor - (ı) - ḳ-*) fiiline bağlamıştır.[1032]

ḳulaḳ {< ḳul - aḳ (< ġaḳ)}: Kulak.

(48r/7,11,12,13), (71r/9), (175r/9)

"Duymak, işitmek" anlamındaki **ḳul-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcük için bir köken belirtmemiştir.[1033] Eren ve Gülensoy, sözcüğün "işitmek" anlamındaki **ḳul-* fiilinden türediği görüşünü belirtmişlerdir.[1034] Erdal ve Taş ise sözcüğe köken olarak "kul, köle" anlamındaki *kul* ismini göstermişlerdir.[1035]

kürgek {< küri ~ kürü - gek}: Kürek.

(135v/1)

"Kürümek, kürekle toplamak" anlamındaki *küri- ~ kürü-* fiilinden türemiştir. Clauson, *küri-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmıştır.[1036] Erdal da *-gAk* ekiyle ilgili bölümde sözcüğe yer vererek *küri- ~ kürü-* fiiline bağlamıştır.[1037] Bilgen,

[1029] Clauson, **a.g.e.**, s. 682.
[1030] Gabain, **a.g.e.**, s. 52.
[1031] Eren, **a.g.e.**, s. 224; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 489-490.
[1032] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 542.
[1033] Clauson, **a.g.e.**, s. 621.
[1034] Eren, **a.g.e.**, s. 264; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 565.
[1035] Erdal, **a.g.e.**, s. 75; Taş, **a.g.e.**, s. 23;
[1036] Clauson, **a.g.e.**, s. 742-743.
[1037] Erdal, **a.g.e.**, s. 682.

DLT'de tespit ettiği *kürgek* sözcüğünü **kür-* fiiline bağlamıştır.[1038] Gülensoy sözcüğün **küri* isminden türediğine işaret etmiş *ve* < **küri* + *gek* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1039]

orġaḳ {< or - ġaḳ}: Orak.

(56r/21)

"Biçmek, kesmek, bölmek" anlamındaki *or-* fiilinden türemiştir. Clauson, *or-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1040] Eren ve Gülensoy da *or-* fiiline bağlamışlardır.[1041]

tirgük {< *tir (< tire-) - gek}: Direk, kazık.

(62r/10), {T159a/12}

Sözcüğün *tire-* fiilinin son sesinde meydana gelen düşme sonrası ortaya çıkmış olması muhtemel olan **tir-* fiilinden türediği düşünülebilir (*tirgük* < *tirgek*). Clauson, sözcüğün *tire-* fiilinden geldiğini ve *tir-* fiilinin bu fiilin kısalmış biçimi olduğunu belirtmiştir.[1042] Erdal da *tire-* fiiline bağlamış ve *tarġaḳ* < *tara-*, *kürgek* < *küre-* sözcüklerindeki gelişime benzer bir durum olduğunu ifade etmiştir.[1043] Gülensoy, *direk* ismini açıklarken **tire-* fiilinden *-k* ekiyle türemiş olduğuna yönelik bir açıklama yapmış ve *tiregü*, *tirek*, *tireklig*, *tiren-* gibi sözcüklerde bu fiilin varlığına dikkat çekmiştir.[1044] Taş, Clauson ve Erdal'a atıfta bulunup "diremek, dayamak" anlamındaki **tir-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1045]

toyaḳ {< toy - aḳ (< gak)}: Doyurucu, doyuracak.

(38r/8)

"Doymak, karnı doymak, kanmak" anlamındaki *toy- ~ toḍ-* fiilinden türemiştir.

yafraḳ ~ yapurġaḳ ~ yavurġaḳ {< *yap(u)r - ġaḳ}: Yaprak.

(12r/13,14), (12v/12,13,16), (27r/7), (36v/19), (97r/14), (101v/10), (148v/16), {T172b/11}, (174r/5), (180v/6), (199v/18), (203v/3), (209r/8), (210v/17), (249v/3)

[1038] Bilgen, **a.g.e.**, s. 47.
[1039] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 591.
[1040] Clauson, **a.g.e.**, s. 216.
[1041] Eren, **a.g.e.**, s. 308; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 628.
[1042] Clauson, **a.g.e.**, s. 544.
[1043] Erdal, **a.g.e.**, s. 360.
[1044] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 287-288.
[1045] Taş, **a.g.e.**, s. 140.

Sözcük, metinde tespit edilen örneklerden bazılarında {(97r/14), (180v/6), (148v/16), (199v/18)} *yafraḳ*; bazılarında {**(**12r/13,14), (12v/12,13,16), (27r/7), (36v/19)...} *yapurġaḳ*; birindeyse (174r/5) *yavurġaḳ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, *yapur-* fiilinden türediğini belirtmiş, Türkçenin çeşitli dönem ve sahalarında görülen *yalbırak, jalbırak, yalpurgak, yapırgak, yapurgak* ve *yaprak* gibi biçimlerinden bahsetmiş ancak bunların kökeniyle ya da aralarında ne çeşit bir ses ve yapı birliği olduğuyla ilgili bilgi vermemiştir.[1046] Clauson'un verdiği bilgileri de dikkate alarak, Gülensoy'un "örtmek, kapatmak" anlamındaki **ya(l)p-* fiilinden türediğini belirtiği ve < *ya(l)p - (ı/u)r - ġAḳ* biçiminde yaptığı açıklama dikkate değerdir.[1047]

yarġaḳ {< yar - ġaḳ}: Dibağlanmamış deri.

(83r/10)

"Yarmak, kesmek" anlamındaki *yar-* fiilinden türemiştir.

yilik {< il - gUk}: İlik.

(165r/11,12)

"İlişmek, iliştirmek, bağlamak" anlamındai *il-* fiilinden türemiştir, sözcük başında protez y sesinin ortaya çıktığı söylenebilir. Clauson, kullanım alanı üzerinde durmuş ancak köken belirtmemiştir.[1048] Taş, sözcüğün *il-* fiilinden türediğini belirtmiş ancak çeşitli Türk şivelerinde tespit ettiği *ilgek* biçimi sebebiyle, aldığı ekin *-gUk* olduğunu öne sürmüştür.[1049] Gülensoy, sözcük için < **il - (i)k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1050]

yumġaḳ {< yum - ġaḳ}: Yuvarlak, yumak.

(11v/9), (26v/4), (75r/14)

"Yummak, kapatmak" anlamındaki *yum-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerden birinde (26v/4) birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, **yum-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1051] Gülensoy, yumaḳ sözcüğünü açıklarken Eski ve

[1046] Clauson, **a.g.e.**, s. 879-880.
[1047] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1067.
[1048] Clauson, **a.g.e.**, s. 927.
[1049] Taş, **a.g.e.**, s. 140.
[1050] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 431.
[1051] Clauson, **a.g.e.**, s. 936.

Orta Türkçede *yumġak* biçiminde görüldüğünü belirtmiş ve < *yum - (ġ)aḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1052]

-GAn

Türkçede getirildiği fiil kök ve gövdelerinden kalıplaşmış isimler türeten sıfat fiil ekleri arasındadır. Korkmaz, genel anlamda birden çok heceli fillere ve fiilden fiil türeten -l-, -n-, -r-, -ş- ekleriyle türetilmiş olan fiil çatılarına getirilerek alışkanlık ve huy ifade eden sıfatlar türetmeye yarayan işlek bir ek olduğunu belirtmiştir.[1053]

aryan {< aḍır - ġan}: Ayran.

(49v/1)

Clauson ve Gülensoy, *ayır-* < *aḍır-* biçiminde türediğini göstermişlerdir.[1054]

tavuşḳan {tavışġan < tavış - ġan}: Tavşan.

{T156a/8}, (146v/20)

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacıların çoğu, *tavış-* fiilinden türediği görüşünü bildirmişlerdir.[1055] Gülensoy, bu görüşe ek olarak Eski Türkçe ve Orta Türkçede tespit ettiği "sıçramak; acele etmek" anlamlarındaki *tavra- ~ tapra-* fiilinden hareketle < *tav - rı - ş - ġan* açıklamısına da dikkat çekmiştir.[1056]

tiken {< tik - gen}: Diken.

(11v/12), (16v/7), (121v/7), (203v/6)

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacıların çoğu, *tik-* fiilinden türediği görüşünü bildirmişlerdir.[1057]

uġan{< u - ġan}: Tanrı, Allah.

(29r/8), (31v/2), (65v/18), (69r/14), (76r/17), (131v/2), (151v/16), (152r/21), (166r/1), (181v/12)

[1052] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1174.
[1053] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 80.
[1054] Clauson, **a.g.e.**, s. 276; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 95.
[1055] Clauson, **a.g.e.**, s. 447; Eren, **a.g.e.**, s. 397.
[1056] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 870.
[1057] Clauson, **a.g.e.**, s. 483; Erdal, **a.g.e.**, s. 385; Taş, **a.g.e.**, s. 130; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 283.

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacıların çoğu, *u-* fiilinden türediği görüşünü bildirmişlerdir.[1058]

-GI, -GU

Türkçenin işlek isim türetme ekleri arasında olup araç-gereç isimleri, çeşitli soyut ve somut isimlerle sıfatlar türetmede kullanılmıştır. Gabain, -gu, -gü/-ku, -kü biçiminde gösterdiği ekin fail isimleri, soyut isimler, alet isimleri ve sık sık da sıfatlar türettiğini ifade etmiştir.[1059] Ergin, eskiden beri işlekliğini koruduğunu ve fiilin gösterdiği hareketle ilgili nesneleri karşılayan isimler türettiğini belirtmiştir. Banguoğlu, Eski Türkçeden beri çok verimli olan ve daha çok tek heceli tabanlardan farklı anlamlarda isimler türeten bir ek olduğunu ifade etmiştir.[1060] Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmada ekin işlevine göre tespit ettiği örnekleri soyut isimler, somut isimler ve sıfatlar biçiminde sınıflandırmıştır.[1061] Tekin, eki -gU biçiminde göstererek eylem ve eyleyici isimleri türettiğini tespit etmiştir.[1062] Korkmaz, genel olarak tek heceli fiil kökleriyle çeşitli çatı ekleri almış fil gövdelerinden yeni isimler türetmek için kullanılan çok işlek bir ek olduğunu belirtmiştir.[1063]

boynaġu {< boy(u)na - aġu}: Asi, isyankar.

(29v/3), (56v/16), (146r/16), (147v/6), (149v/15), (231r/7), (236v/18), (248v/15)

"Ayak diremek, isyan etmek" anlamındaki boyna- fiilinden türemiştir (< *boy(u)n + a*). Clauson, *boyna-* fiilini açıklarken *boyın* isminden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1064]

buḳaġu ~ buḳav {< buḳav < buḳa - ġu}: Bukağı, köstek, kelepçe, pranga.

(81r/8), (146r/16), (161r/12), (161v/19)

Clauson, **buḳa-* fiilinden türediğini belirtmiş, kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmış ve *buḳav* < *buḳaġu* gelişimini göstermiştir.[1065] Gülensoy, "bükmek, kıvırmak" anlamında **buḳ-* fiiline işaret etmiş ve < **buḳ - a - ġı* biçiminde bir açıklama önermiştir.

[1058] Clauson, **a.g.e.**, s. 2; Erdal, **a.g.e.**, s. 383; Taş, **a.g.e.**, s. 124.
[1059] Gabain, **a.g.e.**, s. 52-53.
[1060] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 241.
[1061] Bilgen, **a.g.e.**, s. 54-55.
[1062] Tekin, **a.g.e.**, s. 90.
[1063] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 80.
[1064] Clauson, **a.g.e.**, s. 386-387.

eski {< esgü < es - gü}: Eski.

(155v/9), (228r/9)

"Uzatmak" anlamındaki *es-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcüğün kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken göstermemiştir. Ölmez, Türkçe "büyümek, gelişmek" anlamındaki öskü/osġu sözcüğünün Moğolcadan alıntı olduğunu belirtmiştir.[1066] Gülensoy, köken olarak *es-* fiilini göstermiş ve < *es - ki* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1067] Aydemir, "vakit, zaman" anlamındaki Türkçe *sö* köküne bulunma, bağlılık ve aitlik ifade eden *+ki* ekinin gelmesiyle türediğini ve ortaya çıkan *söki* sözcüğünün *atlama*yla *öski* biçimine dönüştüğünü ve buradan da düzleşmeyle *eski* biçiminin ortaya çıktığını ileri sürmüştür.[1068]

ḳaḍġu ~ ḳayġu {< ḳaḍ ~ ḳay - ġu}: Kaygı, tasa.

(6r/6,7), (22v/10), (29v/14), (66r/16,18,20), (68v/9), (96r/11), (104v/3,10), (105r/11), (123r/2), (131v/20), (134r/17), (186v/5), (235r/4), (155r/18,19), (184v/4), (235r/4)...

"Bunalmak; bükmek, boyun eğdirmek" anlamlarındaki **ḳaḍ-* fiilinden türemiştir. Metinde tespit edilen bazı örneklerde {(155r/18,19), (134r/17)} *ḳayġu* biçiminde yazılmıştır. Clauson, *ḳaḍ-* fiilinden türemiş olabileceğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1069] Bilgen, Taş ve Gülensoy, **ḳaḍ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1070] Tokyürek, Türkçede "anlamak" anlamında bir *kat-* fiilinin bulunduğunu, tarihi ve modern lehçelerde tespit ettiği *kat-* 'anlamak', *kad-* 'anlamak', *kan-* 'anlamak', *kam-* 'anlamak', *kaygur- ~ kadgur-* 'anlatmak', *katıl-* 'aynı fikirde olmak', *kal* 'bilinçsiz, deli' sözcüklerinden hareketle ortak bir **ka-* köküne ulaşmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. *Kadgur-* fiilini değerlendirirken < *ka - d - gur* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[1071]

ḳınaġu {< ḳına - ġu}: Kınama, cezalandırma.

(249r/17,18)

[1065] Clauson, **a.g.e.**, s. 314.
[1066] Mehmet Ölmez, Moğolların Gizli Tarihi ve Sözvarlığı Üzerine", **Bengü Beläk, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ed.: Bülent Gül, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 382.
[1067] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 341-342.
[1068] Âdem Aydemir, "Orta Türkçede 'Eski' ve 'Yeni' Sözcükleri", **Türk Dünyası: Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 43, Ankara, 2017, s. 62.
[1069] Clauson, **a.g.e.**, s. 598-599.
[1070] Bilgen, **a.g.e.**, s. 55; Taş, **a.g.e.**, s. 135; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 483.
[1071] Hacer Tokyürek, "Eski Uygurca Kat-/Kaḍ- 'Anlamak' Fiili", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 59, Sayı: 1, 2019, s. 193-201.

"Ceza vermek, işkence etmek, eziyet etmek" anlamındaki *ḳına-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *ḳına-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmişlerdir.[1072]

ḳoşġu {< ḳoş - ġu}: Buluşma, randevulaşma; karalaştırılmış.

(21v/8)

"Eklemek, ilave etmek; yanına getirmek; koşul tutmak" anlamlarındaki *ḳoş-* fiilinden türemiştir.

köletgü {< kölet - gü}: Gölgelik.

(233v/11)

"Gömdürmek, saklatmak, gizletmek" anlamındaki *kölet- ~ kölit-* fiilinden türemiştir (< *köle ~ köli - t*).

körgü {< kör - gü}: Gösteri, tatbikat.

(230r/10)

Aynı anlamdaki *kör-* fiilinden türemiştir.

közgü {< közün - gü}: Ayna.

(67r/8), (72v/21), (80v/8), (85v/8,13), (157r/1), (174r/16,19,20)

"Görünmek" anlamındaki *közün-* fiilinden türemiştir (< *köz - *kör - (ü)n). Clauson, sözcüğün *közün-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanlarıyla ilgili bilgilere yer vermiştir (*közüngü ~ közŋü ~ közügü ~ közigi ~ közgü ~ küzkü*). *Közün-* fiili içinse **köz-* fiilinden geldiğini ve bunun da muhtemelen **kör-* fiilinin çok eski ve farklı bir telaffuz biçimi olduğunu belirtmiştir.[1073]

küḍegü ~ küyegü ~ küyev {< küḍe - gü}: Güvey, damat.

(27v/16,17), {T172a/16}, (238v/1), (143v/17,18,20), (144r/14,18), (167r/3), (196r/20), (201r/11,12), (201v/7)

[1072] Clauson, **a.g.e.**, s. 634; Erdal, **a.g.e.**, s. 420; Bilgen, **a.g.e.**, s. 81; Taş, **a.g.e.**, s. 85; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 509.
[1073] Clauson, **a.g.e.**, s. 761,762.

"Gütmek, beklemek, gözetlemek; evlenmek; bağırmak, çağırmak" anlamlarındaki **küḍe-* fiilinden türemiştir. Sözcük, *küḍegü* yazımından farklı olarak bir örnekte *küyegü* (238v/1), bazı örneklerdeyse {(143v/17,18,20), (201r/11,12), (201v/7)...} *küyev* biçiminde yazılmıştır. Clauson, **küde-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1074] Eren ve Taş da **küde-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1075] Gülensoy, sözcük için < **küd - e - gü* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1076]

külgü {< kül - gü}: Eğlence; gülüş.

(161v/21)

Aynı anlamdaki *kül-* fiilinden türemiştir. Clauson, *kül-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmıştır.[1077]

kültgü {< kül(ü)t - gü}: Eğlence, şamata.

(248v/10), (249r/14)

"Güldürmek" anlamındaki *külüt-* filinden türemiştir {< *kül - (ü)t-*}. Clauson, *külüt* sözcüğünü isim olarak değerlendirmiş, *kültgü* içinse *külgü* sözcüğüne yönlendirmiştir.[1078]

saġu {< sa ~ sā - ġu}: Ölçek, ölçü.

(29v/10), (96v/3,6,11,14), (97r/2,7,810,11,12,16), (102r/5), (103v/18), (104r/4,7,10,13), {T164b/17}, (180v/8)...

"Saymak, sayı saymak" anlamındaki *sa- ~ sā-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün "bir sayma/hesaplama aleti" anlamıyla *sa-* fiilinden geldiğini, bunun yanında "kova (süt için)" anlamıyla düşünüldüğündeyse *sag-* fiiliyle ilşkilendirilebileceğini belirtmiş ancak ilk ihtimalin daha muhtemel olduğunu ifade etmiştir.[1079]

süŋü {< süŋ - gü}: Süngü.

(30v/5), (44v/6), (76v/8), (165r/16), (222r/10), (223v/8), (231r/1,2)

[1074] Clauson, **a.g.e.**, s. 703.
[1075] Eren, **a.g.e.**, s. 168-169; Taş, **a.g.e.**, s. 135.
[1076] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 400.
[1077] Clauson, **a.g.e.**, s. 718.
[1078] Clauson, **a.g.e.**, s. 716.
[1079] Clauson, **a.g.e.**, s. 805.

Clauson, *süŋ-* fiilinden türediğini ve sözcüğün *süŋüg* ile aynı yapıdan geldiğini belirtmiştir.[1080] Erdal, sözcüğün *süŋ-* fiilinden türediğini göstermiş ve Eski Türkçenin farklı diyalektlerinde karşılık olarak *süŋgü* (< *süŋ - gü*) biçiminde tespit edildiğine dikkat çekmiştir.[1081] Eren, kökeniyle ilgili çeşitli görüşlere yer vermiş ancak kendi görüşünü belirtmemiştir.[1082] Tekin, < **süŋ - gü* açıklamasını akla daha yatkın bulsa da *süŋü* < *süŋüg* biçimindeki gelişime de kapıyı kapatmamıştır.[1083] Taş, **süŋ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve -gU ekini aldığını ifade etmiştir. Bunun yanında *süŋüg* biçimini de göstermiş ve "mızrak" olarak anlamlandırmıştır. Bu ikisini farklı sözcükler olarak değerlendirmiştir.[1084]

tavuḳ {< taḳı - ġu}: Tavuk.

(26v/14,16,17,18), (55r/7,13,20,21), (61r/9,14), (141r/20), (196v/3)

Clauson, çok eskilerde Türkçeden Moğolcaya *taḳiya* biçiminde geçtiğini belirtmiştir. Burada dikkat çektiği bir diğer nokta sözcüğün sonundaki *-gU* ekinin eski hayvan isimlerinin sonuna gelen bir ek olduğudur.[1085] Gülensoy, sözcüğün < **taḳ* > **daḳ* biçiminde yansıma bir sözden türediğini belirtmiştir.[1086]

tirki {< tir - ki ~ gi}: Sofra.

(5v/10), (10r/1), (172r/2,3)

"Biriktirmek; dermek, toplamak" anlamlarındaki *tir-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğe *tėrgi* biçiminde yer vermiş ve ancak kökeninin açık olmadığını belirtmiştir.[1087] Erdal ve Taş "düzenlemek" anlamındaki *ter-* fiilinden geldiğini ve *-gI* ekiyle türediğini ifade etmişlerdir.[1088]

uḍḳu ~ uyḳu {< uḍı - ḳu ~ ġu}: Uyku.

(2r/12), (7v/6), (32v/16), (34r/16,19,20), (61r/11), (69r/1), (99v/17), (115r/18), (134r/6), (178v/18)...

[1080] Clauson, **a.g.e.**, s. 834-835.
[1081] Erdal, **a.g.e.**, s. 566-567.
[1082] Eren, **a.g.e.**, s. 379-380.
[1083] Talat Tekin, **Makaleler 2**, Öncü Kitap Yayınevi, Ankara, 2004, s. 401.
[1084] Taş, **a.g.e.**, s. 134.
[1085] Clauson, **a.g.e.**, s. 468.
[1086] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 871.
[1087] Clauson, **a.g.e.**, s. 544.
[1088] Erdal, **a.g.e.**, s. 321; Taş, **a.g.e.**, s. 131.

"Uyumak" anlamındaki *uḍı- ~ uyı- ~ uyu-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(2r/12), (7v/6), (69r/1), (99v/17)...} *uyḳu* biçiminde yazılmıştır. Clauson, "uykulu" anlamındaki *udıḳ* sözcüğünü açıklarken *uḍı-* fiiline işaret etmiştir. *Uyḳu* biçiminin *uḍıġu* (< *uḍı - ġu*) isminin kısaltılmış bir biçimi olduğunu belirtmiştir.[1089] Erdal, Bilgen ve Taş da *uḍıḳ* gibi *uḍı-* fiilinden türediğini düşündükleri sözcükleri açıklarken bu fiilinin varlığına işaret etmişlerdir.[1090]

üzengü {< üzen - gü}: Üzengi.

(248v/5)

"Art, arka; iz" anlamındaki **iz ~ *īz* sözcüğünden **üzen- < *izen- < *ize-* biçiminde bir gelişim düşünülebilir. Clauson ve Eren, kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiş ancak köken göstermemişlerdir.[1091] Ş. Tekin, başlarda "ayak tabanı" anlamında olduğunu, ata binildiğinde ayak tabanını yerleştirmek için *üzengülük* adlı nesnenin icat edildiğini tespit etmiştir. Sonraları ise bir anlam değişikliyle *üzengü* sözcüğü, icat edilen bu nesnenin ismi olarak devam etmiştir. Sözcüğün Çuvaşçada tespit ettiği *yarana ~ yerana* biçimindeki *yer* kısmıyla Türkçe *iz* sözcüğünü karşılaştırarak "ayak tabanı" anlamını verdiği *üzengü*/*üzengülük* sözcüğüne *< üz (< iz) + e - n - gü + lük* biçiminde bir açıklama yapmıştır. İkinci bir açıklama olaraksa sözcükte meydana gelen gerileyici benzeşmeye (i < ü) dikkat çeker. Bu değişmeyle sözcüğün artık aslı ile olan iştikak ilişkisinin kaybettiği görüşündedir. Artık aletin kendisiyle değil fonksiyonuyla, yani "binmek, çıkmak" anlamlarını karşılayan *üze-* fiiliyle ilişkilendirildiğini belirtmiştir (*üzengü < üzen- < üze-*).[1092]

yarġu {< yar - ġu}: Yargı, hüküm.

(23v/21), (137r/10)

"Yarmak, yırtmak; hüküm vermek" anlamlarındaki *yar-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yar-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1093] Gülensoy da **yar-* fiiline bağlamış ve *< *yar - ġı* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1094]

yėgü {< yė - gü}: Yiyecek, içecek.

[1089] Clauson, **a.g.e.**, s. 46-47.
[1090] Erdal, **a.g.e.**, s. 252; Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 150.
[1091] Clauson, **a.g.e.**, s. 289; Eren, **a.g.e.**, s. 430-431.
[1092] Şinasi Tekin, "Üzengi Kelimesi Nereden Geliyor?", **İştikakçının Köşesi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015, s. 68-78.
[1093] Clauson, **a.g.e.**, s. 963.
[1094] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1074.

(26v/15), (29v/18), (80r/11), (85r/17), (90r/16), (92v/10), (94v/21), (114v/17), (218v/19), (227v/9), (228v/5)

Aynı anlamdaki *yė-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Taş, *yė-* fiilinden geldiğini belirtmişlerdir.[1095]

yumurtġu {< yumurt - ġu}: Yerle bir olan, karışık.

(248r/15)

"Bozmak, yerle bir etmek" anlamındaki *yumurt-* fiilinden türediği düşünülebilir (*yumurt-* < *yumur-*).

-GIn, -GUn

Türkçenin işlek fiilden isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, seyrek bir ek olarak nitelemiş ve *tezkin*, *tirgin* ve *bazġan* örneklerini vermiştir.[1096] Ergin, genelde tek heceli fiil köklerine gelen ve Türkçede eskiden beri işlek olan bir ek olduğunu belirtmiştir.[1097] Gencan, *-gin* biçiminde gösterdiği ekin geçişli ve geçişsiz eylem köklerinden etken ve edilgen anlamlı sıfatlar türettiğini tespit etmiştir. Anı zamanda ekin işlevini *-ik* biçiminde gösterdiği fiilden isim türetme ekiyle karşılaştırmıştır.[1098] Banguoğlu, berkitme ve alışkanlık sıfatları yapan verimli bir ek olarak nitelendirmiştir. Genellikle tek heceli fiillere geldiğini ifade etmiştir.[1099] Bilgen, DLT ile ilgili yaptığı çalışmasında tespit ettiği örnekler üzerinden (*barḳın*, *çivgin*, *eşkin*, *kelgin*, *kirgin*, *turḳun*, *yelgin.*), sıfatlar türetme görevi olan bir ek olduğunu belirlemiştir.[1100] Korkmaz, hem geçişli hem de geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiştir.[1101]

tizgin {< tiz - gin}: Dizgin.

(7r/20), (224r/1)

[1095] Clauson, **a.g.e.**, s. 911; Taş, **a.g.e.**, s. 135.
[1096] Gabain, **a.g.e.**, s. 52.
[1097] Ergin, **a.g.e.**, s. 189.
[1098] Gencan, **a.g.e.**, s. 221-223.
[1099] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 243.
[1100] Bilgen, **a.g.e.**, s. 963.
[1101] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 81.

Aynı anlamdaki *tiz-* fiilinden türemiştir. Clauson, *tiz-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1102] Eren ve Gülensoy da *tiz- ~ tüz-* fiilinden türediği düşüncesindedirler.[1103]

yulġun {< yul ~ yıl - ġun } (1): Temiz olmayan, kötü.

(18r/8)

"Yuvarlanmak, kirlenmek; sürünmek" anlamlarındaki *yıl- ~ yul-* fiilinden türemiştir.

yulġun {< yıl ~ yul - ġun} (2): Güz ağacı.

(16v/7), (18r/11)

"Dayanmak, katlanmak" anlamındaki *yul- ~ yıl-* fiilinden türemiştir.

-GIr

Türkçede işlek olmayan ekler arasında yer almaktadır. Öyle ki incelenen metinde yalnızca bir sözcükte (*aḍġır*) tespit edilmiştir.

ayġır {< aḍı - ġır}: Aygır, at.

(115v/19), (116r/2), (142v/20), (239v/18), (248v/1)

"Ayırmak" anlamındaki **aḍı-* fiilinden türediği düşünülebilir (*ayġır* < *aḍġır* < *aḍıġır*). Erdal'ın Türkçede bu ekin varlığını kabul etmemesine atıfta bulunan Taş, köken olarak "ayırmak" anlamındaki **aḍı-* fiilini göstermiştir. Bu fiilden de *aḍıġır* isminin ortaya çıktığını savunmuştur.[1104]

-gUçI

Türkçenin işlek isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, Eski Türkçede *-kuçı/-küçi* biçiminin de görüldüğüne dikkat çektiği ekin genellikle iş yapanı bildirdiğini ve *-taçı* ekiyle eş anlamlı olduğunu belirtmiştir.[1105] Ergin, işlek bir fiilden isim yapma eki olduğunu belirttiği ve *-ıcı/-ici/-ucu/-ücü* biçiminde gösterdiği ekin Eski Türkçede *-ı-ġçı, -i-gçi*

[1102] Clauson, **a.g.e.**, s. 574.
[1103] Eren, **a.g.e.**, s. 116; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 291.
[1104] Taş, **a.g.e.**, s. 132.
[1105] Gabain, **a.g.e.**, s. 52.

ve -ġuçı, -güçi biçiminde iki farklı yapıdan geldiğini belirtmiştir.[1106] Banguoğlu, *kılıcı adları* türetmeye yaradığını belirttiği, *-ıcı, -ici* biçiminde gösterdiği ekin *-güçi* ekinden geldiğini ve bu ekin de birleşik bir ek olduğunu belirtmiştir.[1107] Bilgen, DLT'de tespit ettiği örnekler (*barġuçı*, *bititgüçi*, *ḳapġuçı*, *kelgüçi* vb.) üzerinden sıfat yapma işlevinde olduğunu ifade etmiştir.[1108] Tekin, *eyleyici adları* türeten bir ek olduğunu tespit etmiştir (*ayġuçı, itgüçi, bidgüçi*).[1109] Korkmaz, her türlü fiil kök ve gövdelerine gelen işlek bir ek olduğunu belirtmiş ve işlevlerini tespit etmiştir.[1110] Korkmaz, bu görüşe karşı çıkarak Türkiye Türkçesinde görülen *-(y)IcI/-(y)UcU* ekinin tek başına *-gUçI* kökenli olduğunu öne sürmüştür.[1111]

açġuçı {< aç - ġuçı}: Açıcı, açan.

(50r/12)

Aynı anlamdaki *aç-* fiilinden türemiştir.

aşdurġuçı {< aşdur - ġuçı}: Aşıran, yükselten.

(211r/15)

"Aşırmak, yükseltmek" anlamındaki *aşdur-* fiilinden türemştir (< *aş - dur*).

ayġuçı {< ay - ġuçı}: Söyleyen; söyleyici.

(19v/7)

"Söylemek, konuşmak" anlamındaki *ay-* fiilinden türemiştir.

baġlaġuçı {< baġla - ġuçı}: Bağlayan.

(221v/14)

Aynı anlamdaki *baġla-* fiilinden türemiştir.

baḳġuçı {< baḳ - ġuçı}: Bakan, koruyucu.

(42v/13)

"Bakmak, korumak" anlamındaki *baḳ-* fiilinden türemiştir.

[1106] Ergin, **a.g.e.**, s. 191.
[1107] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 246.
[1108] Bilgen, **a.g.e.**, s. 57.
[1109] Tekin, **a.g.e.**, s. 90.
[1110] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 83.
[1111] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 83.

bėrgüçi {< bėr - güçi}: Verici, veren.

(216r/17)

"Vermek, iletmek" anlamındaki *bėr-* fiilinden türemiştir.

bilgüçi {< bil - güçi}: Bilen.

(151v/4), (166v/12), {T154a/8}

Aynı anlamdaki *bil-* fiilinden türemiştir.

biliçi {< bil - içi (< güçi)}: Belirti, işaret.

(56r/16)

Aynı anlamdaki *bil-* fiilinden türemiştir.

ėltgüçi {< ėlt - güçi}: İleten, götüren.

(181v/10)

"İletmek, götürmek" anlamındaki *ėlt-* fiilinden türemiştir.

ḳarġuçı {< ḳar - ġuçı}: Karan, karıştıran.

(182r/1)

"Karmak, karıştırmak" anlamındaki ḳar- fiilinden türemiştir.

ḳavġunçı {< ḳav ~ ḳov - ġuçı}: Kovan, kovucu.

(120r/6)

"Kovmak, sürmek, defetmek" anlamındaki *ḳav-* ~ *ḳov-* fiilinden türemiştir. Ekte bulunan /n/ türeme bir ses olmalıdır.

kėçgüçi {< keç - güçi}: Geçen.

(29v/5)

Aynı anlamdaki *kėç-* fiilinden türemiştir.

ḳılġuçı {< ḳıl - ġuçı}: Kılan, yapan.

(28r/7), (81v/8), (91v/2), (213v/20), (215v/20)

"Kılmak, yapmak, etmek" anlamındaki *ḳıl-* fiilinden türemiştir.

kirgüçi {< kir - güçi}: Girecek olan, giren.

(10v/5)

Aynı anlamdaki *kir-* fiilinden türemiştir.

ḳolġuçı {< ḳol - ġuçı}: İsteyen, talep eden.

{T155a/14,19}, (240r/13)

"İstemek, talep etmek" anlamındaki *ḳol-* fiilinden türemiştir.

saḳlaġuçı {< saḳla - ġuçı}: Saklayan, koruyan.

(24v/9), (93v/3), (94v/7)

"Saklamak, korumak, gizlemek" anlamındaki *saḳla-* fiilinden türemiştir.

tapunġuçı {< tapun - ġuçı0: Tapınan; hizmet eden.

(19v/6), (196r/16), (205r/21)

"Tapınmak, hizmet etmek" anlamındaki *tapun-* ~ *tapın-* fiilinden türemiştir.

tökgüçi {< tök - güçi}: Döken.

(5r/7)

Aynı anlamdaki *tök-* fiilinden türemiştir.

yarġuçı {< yar - ġuçı}: Yaran, bölen.

(181v/19)

"Yarmak, bölmek" anlamındaki *yar-* fiilinden türemiştir.

yonġuçı {< yon - ġuçı}: Yontan.

(38r/5)

"Yonmak, yontmak" anlamındaki *yon-* fiilinden türemiştir.

yorġuçı {< yor - ġuçı}: Yoran, tabir eden.

(89v/17,21), {T154a/15}

"Yormak, tabir etmek" anlamındaki *yor-* fiilinden türemiştir.

yordurġuçı {< yor - dur}: Tabir ettiren.

(65v/12)

"Tabir ettirmek, yorumlatmak" anlamındaki *yordur-* fiilinden türemiştir.

yuġuçı {< yu ~ yuv - ġuçı}: Yıkayan.

(171v/6)

"Yıkamak" anlamındaki *yu- ~ yuv-* fiilinden türemiştir.

-ġut

Türkçede işlek olmayan ekler arasında yer almaktadır.

ḳızġut 7< ḳız - ġut}: Ceza, işkence.

(117r/13)

Clauson'un belirtmiş olduğu gibi *ḳız-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1112]

-I, -U

Türkçenin işlek eklerindendir. Ekle ilgili görüş bildirenlere bakıldığında, 3 farklı yoldan ortaya çıktığına dair çeşitli görüşler dikkat çekmektedir. İlki, -ġI/-ġU fiilden isim yapma ekindeki ön sesin düşmesiyle; ikincisi, -Ig/-Ug fiilden isim yapma ekindeki son sesin düşmesiyle; üçüncüsü ise -I/-U biçimindeki zarf fiil ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıktığına yöneliktir. Gabain, ekin eskiden zarf fiil eki olduğunu ancak tespit ettiği sözcüklerde (*öge, udu, ḳutada, ḳalısız*) yapım eki kimliğine büründüğünü belirtmiştir. Bilgen, zarf fiil eki olarak değerlendirmiş ve yeni sözcükler türetiğine işaret ederek DLT içerisinde görüldüğü örnekleri tespit etmiştir.[1113] Erdal'a göre ek, önceleri zarf fiil ekiyken artık bir fiilden isim yapma eki olarak değerlendirilmelidir.[1114] Hacıeminoğlu, Eski Türkçedeki fiilden isim yapan -(I)g ekinin Batı Türkçesinde düşmesi neticesinde –ı/ -i yardımcı seslerinin ek yerine geçmesiyle, zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla ve -gU ekinin başındaki /g/'nin düşmesiyle türediğine dair üç farklı

[1112] Clauson, **a.g.e.**, s. 681.
[1113] Bilgen, **a.g.e.**, s. 58.
[1114] Erdal, **a.g.e.**, s. 340.

kaynak göstermiştir.[1115] Korkmaz, *-Ig/-Ug* ekinin sonundaki /g/ sesinin düşmesiyle ortaya çıktığını belirtmiş ve ekin işlevlerini tespit etmiştir.[1116]

aḳı {< aḳ - ı}: Cömert, eli açık.

(158r/14)

Aynı anlamdaki aḳ- fiilinden türemiştir. Clauson, *aḳ-* fiilinden türemiş olmasını mümkün görmüştür.[1117] Gülensoy, < *aḳ - ı* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1118]

aḳıru ~ aḳrın ~ aḳru {< aḳ(ı/u)r - u}: Yavaş.

(115v/7), (134r/13), (178r/10), (179r/7), (196r/15), (226v/2), (231v/6), (237r/17), {T153b/10}

"Yavaşlamak, yavaş davranmak" anlamındaki **aḳır-* ~ **aḳur-* fiilinden türediği düşünülebilir (< *aḳ - (ı/u)r - u*). Erdal, köken olarak *aḳ-* fiilini göstermiş ve < *aḳ - ur - u* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1119]

arḳurı {< arḳur - ı}: Ters, çapraz.

(164v/17,18)

Clauson, *arḳur-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmıştır. Bu fiilin **arḳu* isminden türediği görüşündedir.[1120] Erdal, *arḳur-* fiilinden türediğini belirtmiş ve yapısında *-Ur* ekinin bulunduğuna işaret etmiştir.[1121]

asru {< aşur - u}: Çok fazla.

(216v/10)

"Aşırmak, çıkarmak" anlamındaki *aşur-* fiilinden türemiştir. Clauson, *aşur-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1122] Erdal ve Taş da aynı görüştedir. *Aş-* kökünden *-(U)r* ekiyle türetyen *aşur-* fiilinde bağlamışlardır.[1123]

aşnu {< aşun - u}: Önce, evvel.

[1115] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 47.
[1116] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 82-83.
[1117] Clauson, **a.g.e.**, s. 78.
[1118] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 59.
[1119] Erdal, **a.g.e.**, s. 726.
[1120] Clauson, **a.g.e.**, s. 219.
[1121] Erdal, **a.g.e.**, s. 726.
[1122] Clauson, **a.g.e.**, s. 264.
[1123] Erdal, **a.g.e.**, s. 727; Taş, **a.g.e.**, s. 175.

(8v/5), (9v/18), (10r/15), (19r/15), (12r/8), (21r/12), (22r/4), (71r/15)

"Geçmek, geride bırakmak" anlamındaki *aşun-* fiilinden türemiştir (< *aş - (u)n*). Tespit edilen örneklerin bazılarında {(10r/15), (12r/8)} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *aşun-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1124] Erdal ve Taş da *aşun-* fiilinden türediği görüşündedirler.[1125]

ayrı {< ayır ~ aḍır - ı}: Ayrı.

(94r/9,10)

Aynı anlamdaki *ayır- ~ aḍır-* fiilinden türemiştir. Clauson, *aḍrıḳ* ve *aḍruḳ* biçiminde gösterdiği sözcükleri açıklarken *aḍır-* fiiline işaret etmiştir.[1126]

bügri {< bükür - i}: Eğri, bükük; kambur.

(100v/3,4)

"Eğilmek, büktürmek" anlamındaki *bükür-* fiilinden türemiştir. Clauson, *bükür-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1127] Erdal, *bükür-* fiilinden gelmiş olabileceği gibi, *egri* > *egril-* ve *bükril-* sözcüklerindeki analoji yoluyla ortaya çıkmış olabileceğini de değerlendirmiştir.[1128] Gülensoy, "engel olmak" anlamındaki *bük-* fiilinden türediğini belirtmiş ve < *bü - k - rü* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1129]

çıḳır {< çıḳır - ı}: Çıkrık; su dolabı.

(40v/18), (128r/14)

"Sarmak, dolamak" anlamındaki *çıḳır-* fiilinden türemiştir (çıḳır < çıḳrı < çıḳırı). Clauson *çığır-* fiilinden türediği düşüncesinde olduğunu belirtip kullanım alanıyla ve sözcükteki fonetik farklılıklarla ilgili tespitlerini paylaşmıştır.[1130]

egri {< egir - i}: Eğri, bükük.

(7v/10,11), {T164b/2}

[1124] Clauson, **a.g.e.**, s. 263.
[1125] Erdal, **a.g.e.**, s. 632; Taş, **a.g.e.**, s. 134.
[1126] Clauson, **a.g.e.**, s. 65.
[1127] Clauson, **a.g.e.**, s. 328.
[1128] Erdal, **a.g.e.**, s. 341.
[1129] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 193.
[1130] Clauson, **a.g.e.**, s. 410.

"Eğirmek, çevirmek, bükmek" anlamındaki *egir-* fiilinden türemiştir. Clauson, *egir-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1131] Erdal, *egir-* fiilinden türediğini ve bunun da *eg-* fiilinden geldiğini belirtmiştir.[1132] Tekin, Bilgen, Taş ve Gülensoy da sözcüğün *egir-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmişlerdir.[1133]

ḳarşu {< ḳarış - u}: Karşı.

(16v/2), (28r/11), (72v/2), (77r/13), (98v/15), (101r/20), (106v/3), (127v/1,5), (143r/14), (189r/7,14), (221v/12)

"Karşı karşıya gelmek, karşı durmak" anlamıdaki *karış-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *ḳarış-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1134] Erdal ve Taş da *ḳarış-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1135] Gülensoy, köken olarak "karşı durmak" anlamındaki *ḳar-* fiiline bağlamış ve < *ḳar - ış - ı* biçiminde bir açıklama önermiştir.

kėŋrü {< kėngir - ü}: Çok fazla.

(12v/4)

"Genişletmek" anlamındaki *kėŋir-* fiilinden türemiştir (< *kėŋü- ~ kėŋi-* < *kėŋ*).

ḳoŋşı {< ḳoŋuş - ı}: Komşu.

(143v/20), (204r/12), (234v/16), {T168b/2}

"Birlikte bir yere yerleşmek" anlamındaki *ḳoŋuş-* fiiilinden türemiştir (< *ḳoŋ-*). Clauson, sözcüğün ḳonuş- fiilinden türediğini ve fonetik geçmişinin karışık olduğunu belirtmiştir.[1136] Erdal, < *ḳon - Xş - ı* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[1137] Eren, *ḳonuş-* fiilinden türediğini belirtmiş ve sözcüğün fonetik gelişimi üzerinde durmuştur.[1138] Bilgen ve Taş da *ḳonuş-* fiilinden türemiş olduğu görüşündedirler.[1139] Gülensoy, < *ḳon - uş - u* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1140]

[1131] Clauson, **a.g.e.**, s. 112.
[1132] Erdal, **a.g.e.**, s. 340-341.
[1133] Tekin, **a.g.e.**, s. 90; Bilgen, **a.g.e.**, s. 58; Taş, **a.g.e.**, s. 141; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 340.
[1134] Clauson, **a.g.e.**, s. 663-664.
[1135] Erdal, **a.g.e.**, s. 342; Taş, **a.g.e.**, s. 141.
[1136] Clauson, **a.g.e.**, s. 640.
[1137] Erdal, **a.g.e.**, s. 344.
[1138] Eren, **a.g.e.**, s. 250-251.
[1139] Bilgen, **a.g.e.**, s. 58; Taş, **a.g.e.**, s. 141.
[1140] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 536.

köni {< kön - i}: Doğru, gerçek; sabit.

(8v/11), (20v/18), (21r/21), (28v/4), (29r/20), (38v/8), (39r/13), (40r/15), (40v/9), (45v/9), (55r/8), (66v/18), (71v/15), (84r/18), (90r/6), (117v/14)

"Düzelmek, doğrulmak" anlamındaki *kön-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Erdal *kön-* fiiline dayandırmış ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1141] Bilgen, Taş ve Gülensoy da *kön-* fiilinde dayandırmışlardır.[1142] Tabaklar, KB'den hareketle sözcüğün karşıladığı farklı bir anlam üzerinde durmuştur.[1143]

ḳuḍı ~ ḳuyı {< ḳuḍ ~ ḳuy - ı}: Alt, aşağı, dip, çukur.

(18r/8), (26v/5), (29r/14), (36v/13), (45v/6), (51v/2), (62r/17), (65r/14), (64v/9), (70r/14), (74r/5), (75r/20), (78r/21), (79r/12), (111r/14), (125v/14,19,20), (153r/7), (158v/18), (174r/10), (205v/6), (209r/14), (211v/4), (214v/13), (215r/12), (227v/16), (239v/6)

"Dökmek" anlamındaki *ḳuḍ- ~ ḳuy-* fiilinden türemiştir. Metinde tespit edilen örneklerin bir bölümü {(111r/14), (125v/19,20), (158v/18), (209r/14), (211v/4)...} *ḳuyı* biçiminde yazılmıştır. Clauson, *ḳuḍuġ* sözcüğünü açıklarken *ḳuḍ-* fiiline işaret etmiştir.[1144] Erdal, *ḳud-* fiilinden geldiğini belirtmiştir.[1145] Tekin, "dökmek" anlamında < **ḳuḍ-* fiiline bağlamış, Taş da bu yönde görüş bildirmiştir.[1146]

oġrı {< oġur - ı}: Hırsız.

(9r/21), (57v/4), (61v/16), (66r/14), (73r/10), (94r/8,1013), (96v/10,11,12,13,15,17,20), (96v/10,11,12,13,15), (97r/1,11,17,19), (97v/5,6,18), (99v/13)

"Çalmak" anlamındaki *oġur-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1147] Taş, **oġur-* fiiline bağlamıştır.

ötrü {< ötür - ü}: Dolayı; sonra; -den sonra; -den dolayı.

"Geçirmek" anlamındki *ötür-* fiilinden türemiştir.

[1141] Clauson, **a.g.e.**, s. 726-727 ; Erdal, **a.g.e.**, s. 341.
[1142] Bilgen, **a.g.e.**, s. 58; Taş, **a.g.e.**, s. 141; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 554.
[1143] Özcan Tabaklar, "Kutadgu Bİlig İndeksi'nde Bazı Tüzeltme Önerileri", Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 489.
[1144] Clauson, **a.g.e.**, s. 598.
[1145] Erdal, **a.g.e.**, s. 341.
[1146] Tekin, **a.g.e.**, s. 150; Taş, **a.g.e.**, s. 141.
[1147] Clauson, **a.g.e.**, s. 90.

Clauson, *ötür-* fiiliden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1148] Erdal, yapısındaki *-Ur-* ekine dikkat çekmiş ve köken olarak *öt-* fiiline bağlamıştır.[1149]

Taŋrı {< teŋir - i}: Tanrı, Allah.

(1v/2), (2v/20), (T161b5), (8v/1), (9v/11,13), (10r/7,19), (16r/8,11), (16v/4), (17v/15,18), (23r/11), (29r/3,6,14), (29v/7,11), (31r/10), (32r/13,18,20,21), (33r/10), (34v/8,10), (36v/11,13), (37r/20), (37v/11,12), (38r/13,14,15,16,17), (38v/1,3,7,8,11 (81r/11,19), (81v/7), (86v/21)...

"Döndürmek, çevirmek" anlamındaki *teŋir-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1150] Taş, "döndürmek, çevirmek" anlamında *teŋir-* fiilinden türediği görüşündedir.[1151] Gülensoy, < *teŋ* + *ri* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1152]

tetrü {< *tetür - ü}: Ters, aksi, karşı.

(53r/9)

"Karşı çıkmak, direnmek" anlamındaki ***tetür-*** fiilinden türemiştir. Clauson, ***tėtür-*** fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1153] Erdal da *tätür-* fiilinden türediğini belirtmiş ve bununla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1154] Bilgen ve Taş da < ****tetür-*** < ****tet-*** biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1155]

tözi {< töz - i}: Hepsi, tamamı.

(137r/10), (249v/11)

"Sökmek, koparmak" anlamındaki ***tōz-*** fiilinden türediği düşünülebilir. Taş, KB'de tözü biçiminde tespit ettiği sözcüğüb *tōz-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1156]

ulaşı {< ulaş - ı ~ u}: Devamlı, sürekli.

[1148] Clauson, **a.g.e.**, s. 64.
[1149] Erdal, **a.g.e.**, s. 728-729.
[1150] Clauson, **a.g.e.**, s. 532.
[1151] Taş, **a.g.e.**, s. 142.
[1152] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 857.
[1153] Clauson, **a.g.e.**, s. 459.
[1154] Erdal, **a.g.e.**, s. 729.
[1155] Bilgen, **a.g.e.**, s. 78; Taş, **a.g.e.**, s. 224.
[1156] Taş, **a.g.e.**, s. 176.

(20r/10), (30r/20), (39v/2), (46v/1), (55r/21), (78v/11), (120r/19), (227r/16,17), (231r/6)

Aynı anlamdaki *ulaş-* fiilinden türemiştir. Tepit edilen örneklerin bazılarında {(39v/2), (55r/21), (78v/11), (120r/19), (231r/6)} *ulaşu* biçiminde yazılmıştır.

utru {< utur - u}: Karşı, karşı taraf; -e karşı, -e doğru.

(21r/8), (35v/13), (47r/11), (58v/6), (60v/5), (63r/20), (64r/17), (95v/11), (214v/8), (220v/2), {T174b/18}, {T174b/19}, {T172b/2}, (98v/14)...

İncelenen metinde bazı örneklerde {(95v/11), (63r/20),(58v/6)} iyelik eki almış biçimde isim görevinde kullanılmıştır. "Karşılaşmak" anlamındaki *utur-* fiilinden türemiştir. Clauson, **utur-* fiilinde bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1157] Erdal, sözcük ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vererek *utur-* (< **ut - ur-*) fiilinden türemiş olabileceğini ifade etmiştir.[1158] Bilgen ve Taş da **utur-* fiilinden türediği görüşündedirler.[1159]

yaġu {< yaġ - u}: Yağmurluk.

(224v/3)

Aynı anlamdaki *yaġ-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yaḳu* biçiminde ele aldığı sözcükteki fonetik gelişmeleri göstermiş ve *yaġ-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1160]

yaḫşı {< yaḳış - ı}: İyi, güzel; çok.

(2r/21), (27r/15), (27v/16), (43v/6), (69r/18), (90v/10), (95v/15), (171r/5), (190r/15,16), (209r/11)...

Aynı anlamdaki *yaḳış-* fiilinden türemiştir (*yaḫış-* < *yaḳış-*). Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar büyük ölçüde *yaḳış-* (< *yaḳ - (ı)ş-*) fiilinden türediği yönünde görüş bildirmişlerdir.[1161]

yaraşu {< yaraş - u}: Uygun.

(29r/17), (197v/20)

"Yaraşmak, anlaşmak, uymak" anlamındaki *yaraş-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yaraşı* biçiminde ele aldığı sözcüğü *yaraş-* fiiline dayandırmıştır. *Yaraş-* ile ilgili maddede ise

[1157] Clauson, **a.g.e.**, s. 64.
[1158] Erdal, **a.g.e.**, s. 741.
[1159] Bilgen, **a.g.e.**, s. 78; Taş, **a.g.e.**, s. 176.
[1160] Clauson, **a.g.e.**, s. 898.
[1161] Clauson, **a.g.e.**, s. 908; Erdal, **a.g.e.**, s. 340; Bilgen, **a.g.e.**, s. 58; Taş, **a.g.e.**, s. 142; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 64.

yara- fiiline işaret etmiştir.[1162] Erdal da *yaraş*- fiilinden geldiğini düşündüğü sözcüğü < *yara* - *ş* - *ı* biçiminde açıklamıştır.

yaru {< yar - u}: Yarı, yarım, bölünmüş.

(45v/14)

Aynı anlamdaki *yar*- fiilinden türemiştir.

yassı {< yas - ı}: Yassı, düz.

(18v/12), (148v/6)

"Dağıtmak; gevşetmek" anlamlarındaki *yas*- fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ve *yas*- fiilinden geldiğini belirtmiştir.[1163] Bilgen, Taş ve Gülensoy da *yas*- fiilinden türediği görüşündedirler.[1164]

yaşru {< yaşur - u}: Gizlice.

(3r/6), (38r/7), (96r/21), {T167b/2,8}

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yaşur*- fiilinden türediği görüşünü bildirmişlerdir.[1165]

yazı {< yaz - ı}: Yazı, ova, kır.

(14r/12), (20r/9), (22r/20), (26v/7), (37r/18), (61v/15), (63v/16), (67r/14), (75v/13), (112r/21), (157r/11)...

"Açmak, çözmek; yaymak, sermek" anlamlarındaki *yaz*- fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar büyük ölçüde *yaz*- fiilinden türediği yönünde görüş bildirmişlerdir.[1166]

-(X)k

Türkçenin işlek ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, eki *-ḳ/-k/-uḳ/ük* biçiminde göstermiş, *-g* ekiyle türemiş isimlerle bu ek vasıtasıyla türemiş isimlerin anlam olarak farkını

[1162] Clauson, **a.g.e.**, s. 972-973.
[1163] Clauson, **a.g.e.**, s. 973.
[1164] Bilgen, **a.g.e.**, s. 59; Taş, **a.g.e.**, s. 143; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1080.
[1165] Clauson, **a.g.e.**, s. 979; Erdal, **a.g.e.**, s. 732; Taş, **a.g.e.**, s. 177.
[1166] Tekin, **a.g.e.**, s. 90; Eren, **a.g.e.**, s. 448; Bilgen, **a.g.e.**, s. 59; Taş, **a.g.e.**, s. 143; Gülensoy, **a.g.e.**, s.1102.

kesin çizgilerle ayırt etmenin mümkün olmadığını ve bu ekle türetilen isimlerin bazen edilgenlik bazen de yapılan işin sonucunu bildirdiğini ifade etmiştir.[1167] Ergin, eskiden beri çok işlek bir ek olduğunu, türettiği isimlerin çoğunlukla *fiilin gösterdiği harekete uğramış olan* ve bazen *o hareketten doğmuş olan* veya *o hareketi yapan* nesneleri karşıladığını bildirmiştir.[1168] Gencan, *-(i)k* biçiminde gösterdiği ekin kazandırdığı anlamın, geçişlilik ve geçişsizlik durumuna göre değiştiğini belirterek bu yönde tespitlerde bulunmuştur.[1169] Banguoğlu, *-ik* biçiminde gösterdiği ekin eski ve çok yaygın bir *geçmiş sıfat fiil* eki olduğunu ancak zamanla bu işlevini yitirerek çoğunlukla *edilen anlamlı* (*kesik "*kesilmiş") fiilden sıfatlar türettiğini ifade etmiştir.[1170] Bilgen, DLT'de tespit ettiği örnekler üzerinden bu ekin soyut ve somut adlar ile sıfatlar türettiğini belirlemiştir.[1171] Erdal, *-(O)k* biçiminde gösterdiği ekin soyut ve somut isimler ile sıfatlar türettiğini verdiği örnekler üzerinden açıklamıştır (*bölük, soġıḳ, tavraḳ, tilik* vb.).[1172] Hacıeminoğlu, işlek bir ek olduğunu ifade etmiştir. Fiillerden sıfatlar, mücerret isimler, alet ve eşya isimleri türettiğini ifade etmiştir.[1173] Tekin, tespit ettiği örnekler (*bark, bedük, bulgak* vb.) çerçevesinde eylem sonucu adlar ve nitelikler türettiğini belirlemiştir.[1174] Korkmaz, eki *Ik /-Uk, -k* (ET *-yUk*) biçiminde göstermiştir. Fiillere gelerek sıfat ve isimler türeten çok işlek bir ek olduğunu ifade etmiştir. Özellikle bu ekle türetilen sıfatlarda, yapılmış bitmiş bir işi nitelik olarak üzerinde taşıma özelliği bulunduğunu tespit etmiş ve işlevlerini belirlemiştir.[1175] Taş, KB'de bu ekin bulunduğu sözcükleri belirleyerek eylem sonucunu bildiren adlar ve nitelikler türettiğini ifade etmiştir.[1176]

aġlaḳ {< aġla - ḳ}: Boş ıssız, çorak yer.

(38r/7), (77r/13), (83v/12)

"Boş kalmak" anlamındaki *aġla-* fiilinden türemiştir. Clauson, *aġla-* fiilinden türediğini belirtmiş ama kesin bir kök göstermemiştir.[1177] Erdal, *aġla-* fiiline bağlamış ve

[1167] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[1168] Ergin, **a.g.e.**, s. 188.
[1169] Gencan, **a.g.e.**, s. 220.
[1170] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 248.
[1171] Bilgen, **a.g.e.**, s. 59-64.
[1172] Erdal, **a.g.e.**, s. 224.
[1173] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 49-50.
[1174] Tekin, **a.g.e.**, s. 90-91.
[1175] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 85-87.
[1176] Taş, **a.g.e.**, s. 143.
[1177] Clauson, **a.g.e.**, s. 84.

kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1178] Bilgen de DLT'de tespit ettiği sözcüğü *aġla-* fiiline bağlamıştır.[1179]

aŋsaḳ ~ aḳsaḳ {< aŋsa ~ aḳsa - ḳ}: Aksak, topal.

(10v/3,7), (44v/10), (139r/2), (172r/6), (111r/16), (130v/13)

Aynı anlamdaki *aḳsa- ~ aŋsa-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *aŋsa- ~ aḳsa-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmişlerdir.[1180]

anuḳ {< anu - ḳ}: Hazır.

(81v/4), (65r/2), (118v/19), (119r/11), (153v/13), (158v/6), (200v/9), (236v/14)

"Hazırlamak, hazırlanmak" anlamındaki *anu-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *anu-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1181]

arnuḳ {< ar - (ı)n - (u)ḳ}: Yorgun.

(38v/13)

"Yorulmak, yorgun düşmek" anlamındaki *arın-* fiilinden türemiştir.

artuḳ {< art - (u)ḳ}: Fazla.

(1v/10), (2v/9), (3r/2), (6r/7), (9r/17,20,21), (19r/11), (19v/2,17), (22v/14), (29v/6), (34r/12), (47v/17), (53r/13,15) (54r/16), (158r/15)...

Aynı anlamdaki *art-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(1v/10), (3r/2), (6r/7), (9r/21)...} birleşik fiil oluşturmuştur.

aruḳ {< ar - (u)ḳ}: Zayıf, cılız.

(47r/19), (89r/20), (89v/1,2,4), (90r/10,13), (185r/8)

"Yorulmak" anlamındaki *ar-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *anu-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1182]

[1178] Erdal, **a.g.e.**, s. 227.
[1179] Bilgen, **a.g.e.**, s. 59.
[1180] Clauson, **a.g.e.**, s. 95; Erdal, **a.g.e.**, s. 227; Bilgen, **a.g.e.**, s. 59; Taş, **a.g.e.**, s. 143; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 60.
[1181] Clauson, **a.g.e.**, s. 182; Erdal, **a.g.e.**, s. 228, Bilgen, **a.g.e.**, s. 59; Taş, **a.g.e.**, s. 144.
[1182] Clauson, **a.g.e.**, s. 214; Erdal, **a.g.e.**, s. 228; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 77.

aşuḳ {< aş - (u)ḳ}: Acele.

(3v/8)

Aynı anlamdaki *aş-* fiilinden türemiştir.

barḳ ~ borḳ {< barı - ḳ}: Ev, bark.

(23v/17), (59r/13), {T166b/10}

"İnşa etmek, yapmak" anlamındaki **barı-* fiilinden türediği düşünülebilir (*borḳ* < *barḳ*). Tespit edilen örneklerden biri (23v/17) *borḳ* biçiminde yazılmıştır. Tekin, "inşa etmek, yapmak" anlamındaki **barı-* fiiline bağlamıştır.[1183] Taş da aynı görüşte olduğuna işaret eden bir açıklama yapmıştır.[1184]

bertük {< bert - (ü)k}: Kırık, yaralı; yara bere.

(138r/10), (206v/20)

"Bertmek, yaralamak" anlamındaki *bert-* fiilinden türemiştir.[1185] Aşçı, "yırtmak, yırtılmak" anlamındaki **bırt-* fiiline bağlamıştır.[1186]

bezek {< beze - k}: Süs.

(55v/7), (101v/3,4), (175r/14), (215r/16)

"Bezemek, süslemek" anlamındaki *beze-* fiilinden türemiştir. Clauson, *beze-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1187] Bilgen ve Taş da *beze-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1188]

biyik ~ böyük {< beḍü - k}: Büyük.

(2v/2), (167r/3), (177r/4)

"Büyümek" anlamındaki *beḍü-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *beḍü-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermişlerdir.[1189]

bölük {< böl - (ü)k}: Bölük, bölüm, kısım.

[1183] Tekin, **a.g.e.**, s. 90.
[1184] Taş, **a.g.e.**, s. 145.
[1185] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 583.
[1186] Aşçı, **a.g.e.**, s. 732.
[1187] Clauson, **a.g.e.**, s. 391.
[1188] Bilgen, **a.g.e.**, s. 61, Taş, **a.g.e.**, s. 145.
[1189] Clauson, **a.g.e.**, s. 302-303; Tekin, **a.g.e.**, s. 90; Bilgen, **a.g.e.**, s. 59, Taş, **a.g.e.**, s. 145.

{T160a/11}, {T167a/19}, {T167b/2,6,8,12}, (223v/9,10)

Aynı anlamdaki *böl-* fiilinden türemiştir. Clauson, *böl-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1190]

budaḳ {< butı - ḳ}: Dal, budak.

(34r/9), (78r/9), (143v/9,14)

Clauson, Taş ve Gülensoy *butı-* fiiline bağlamışlardır.[1191]

bulaḳ {< bula (< bulġa) - ḳ}: Kaynak, çeşme, pınar.

(3v/3), (13r/7), (140r/11,14), (176v/19), (210r/18)

"Bulamak, karıştırmak, kirletmek" anlamındaki *bula-* (< *bulġa-)* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1192] Gülensoy, < *bula - ḳ* biçiminde bir tarif yapmış ancak *pınar ~ buŋar* sözcüğünden hareketle < *buŋ "yansıma ses" + la - ḳ* açıklamasının da düşünülebileceğini belirtmiştir.[1193]

bulġanuḳ {< bulġan - (u)ḳ}: Bulanık; kötü, yoldan çıkmış.

(238r/11)

"Bulanmak, karışmak" anlamındaki *bulġan-* fiilinden türemiştir. Clauson, *bulġan-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1194] Erdal, *bulġaḳ* sözcüğünü incelediği kısımda verdiği örneklerde *bulġan-* fiiline işaret etmiştir.[1195] Taş, sözcüğün **bulġan-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmiştir.[1196] Gülensoy da *bulġan-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1197]

butaḳ {< butı - ḳ}: Dal, budak.

(11v/4), (68r/21), (101v/10), (148v/16), {T169a/7,8}, {173a/13}

Clauson, Taş ve Gülensoy *butı-* fiiline bağlamışlardır.[1198]

buyruḳ {< buyur - (u)ḳ}: Emir, ferman; vezir, müşavir.

[1190] Clauson, **a.g.e.**, s. 339.
[1191] Clauson, **a.g.e.**, s. 301;Taş, **a.g.e.**, s. 41; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 175.
[1192] Clauson, **a.g.e.**, s. 336.
[1193] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 180.
[1194] Clauson, **a.g.e.**, s. 338.
[1195] Erdal, **a.g.e.**, s. 231.
[1196] Taş, **a.g.e.**, s. 145.
[1197] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 180.
[1198] Clauson, **a.g.e.**, s. 301;Taş, **a.g.e.**, s. 41; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 175.

(12v/8), (57v/2), (88v/13), (119v/4)

Aynı anlamdaki *buyur-* fiilinden türemiştir. Clauson, Erdal ve Taş *buyur-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1199]

bütük {< büt - (ü)k}: İnanan, iman eden.

(198v/17)

"İnanmak" anlamındaki *büt-* fiilinden türemiştir.

çalıḳ {< çal - (ı)ḳ}: Çaresiz, deli divane.

(68v/12)

"Çalmak (davul için)" anlamındaki *çal-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *çalıġ* biçiminde ele aldığı sözcüğe "Şaman'ın davulu" anlamını yüklemiş ve *çal-* fiiline bağlamıştır.[1200] Gülensoy, **çal-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1201]

çaruḳ {< çar - (u)ḳ}: Çarık.

(154v/7), {T173a/2}, {T175a/4}, {T175b/12}

"Etrafını sarmak" anlamındaki *çar-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklama yapmış ancak köken belirtmemiştir.[1202] Eren, kökünün açık bir şekilde bilinmediğini belirtmiş, bununla birlikte *sarıḳ* (< *sar-*) sözcüğünden hareketle, "etrafını dolamak" anlamında *çar-* fiilinden *-(u)ḳ* ekiyle türemiş olabileceğine de dikkat çekmiştir.[1203] Gülensoy, < *çar + (u)k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1204]

eksük ~ öksük {< eksü ~ öksü - k}: Eksik, noksan.

(2v/15), (22v/9), (23v/4), (28r/4), (136v/8), (146r/1), {T153a/10}, {T156b/7}, (166r/9), (171r/17), (176v/1), (210r/3), (215r/16), (216r/21)

"Azalmak, eksilmek" anlamındaki *eksü- ~ öksü-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(2v/15), (215r/16), (216r/21)} *öksü-* biçiminde yazılmıştır. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *eksü-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili

[1199] Clauson, **a.g.e.**, s. 387; Erdal, **a.g.e.**, s. 231; Taş, **a.g.e.**, s. 145.
[1200] Clauson, **a.g.e.**, s. 419.
[1201] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 214.
[1202] Clauson, **a.g.e.**, s. 428.
[1203] Eren, **a.g.e.**, s. 80.
[1204] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 221.

bilgiler vermişlerdir.[1205] Gülensoy, *eksü-* fiilinden türemiş olma ihtimalinin yanında < **eg - sü + k* biçiminde de olabileceğine işaret etmiştir.[1206]

emgek {< emge - k}: Emek, zahmet, eziyet.

(7r/3), (22v/10,12), (23v/6), (26v/21), (46r/10), (47v/7), (52r/4), (102r/3), (104v/13), {T160b/4}, {T161b/19}, (122v/16), (146r/20), (156v/13), (162r/6)...

"Zahmet çekmek, eziyet çekmek" anlamındaki *emge-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *emge-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1207]

esrük ~ösrük {< esir ~ esür - (ü)k}: Sarhoş; yabani.

(83v/2), (190r/9), (192r/5), (196v/7), (198r/4), (219v/10), (227v/15)

"Sarhoş olmak" anlamındaki *esir- ~ esür-* fiilinden türemiştir (*ösrük* < *esrük*). Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *esür-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1208] Gülensoy, < *es "akıl, us" + (g)ür-* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1209]

ėşik {< ėşü - k}: Eşik, kapı.

(20v/7), (34r/17), (49r/15,17), (49v/8,10), (87v/18), (91r/8), (94v/17), (104r/17), (187v/8,9)...

"Örtmek" anlamındaki *eşü-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak kök belirtmemiştir.[1210] Eren ve Gülensoy "örtmek" anlamındaki *eşü-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1211] Atmaca ve Adzhumerova yaptıkları çalışmada, *eşik* sözcüğüyle ilgili görüşleri derlemişler ve sözcükle ilgili olarak "örtmek, kapatmak" anlamındaki *eşü-/işi-* fiilinden gelmiş olma ihtimalini kuvvetli görmüşlerdir.[1212]

ezük {< ez - (ü)k}: Yalan.

[1205] Clauson, **a.g.e.**, s. 116; Erdal, **a.g.e.**, s. 232; Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Bilgen, **a.g.e.**, s. 59, Taş, **a.g.e.**, s. 145-146.
[1206] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 326.
[1207] Clauson, **a.g.e.**, s. 159; Erdal, **a.g.e.**, s. 232; Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Bilgen, **a.g.e.**, s. 59, Taş, **a.g.e.**, s. 146; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 331.
[1208] Clauson, **a.g.e.**, s. 250; Erdal, **a.g.e.**, s. 232; Bilgen, **a.g.e.**, s. 62, Taş, **a.g.e.**, s. 146; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 331.
[1209] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 342.
[1210] Clauson, **a.g.e.**, s. 260.
[1211] Eren, **a.g.e.**, s. 140; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 344.
[1212] Emine Atmaca, Reshide Adzhumerova, "'Kapı' ve 'Eşik' Kelimeleri Üzerine", **SAÜ Fen Edebiyat Dergisi,** S. 2010-II, Sakarya, 2010, s. 33.

Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak kök belirtmemiştir.[1213] Aşçı, aynı anlamdaki *ez-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1214]

ıḍıḳ {< ıḍ - (ı)ḳ}: Kutsal; kutsal belirti.

(24r/10)

"Göndermek, ulaştırmak" anlamındaki *ıḍ-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Erdal *ıḍ-* fiiline bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1215]

ıraḳ {< ıra - ḳ}: Irak, uzak.

(12r/8), (38v/14), (70r/14), {T156a/11}, (87r/2), {T154b/4,12}, {T172b/4}, (190v/18), (198v/5), (208r/16), (235v/1), (236v/10)

"Uzaklaşmak" anlamındaki *ıra-* fiilinden türemiştir (< *ır "uzaklaşmak"* - *a*). Clauson, *ıra-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklama yapmıştır.[1216] Erdal, *(y)ıraḳ* biçiminde gösterdiği sözcüğü *ıra-* fiiline bağlamıştır. Bilgen, DLT'de *yıraḳ* biçiminde tespit ettiği sözcüğün *yıra-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1217] Gülensoy da < *(y)ıra- ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1218]

ırġaḳ {< ırġa - ḳ}: Kanca, çengel.

(249r/17)

"Sallamak" anlamındaki *ırġa-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *ırġaġ* biçiminde gösterdiği sözcüğün *ırġa-* fiilinden türemiş olabileceğini değerlendirmiş ancak semantik bağlantının belirsiz olduğunu da eklemiştir.[1219]

kėḍik {< kėḍ - (i)k}: Giyik, giyili.

(231r/8)

"Giymek" anlamındaki *kėḍ-* fiilinden türemiştir. Clauson, *keḍük* biçiminde gösterdiği sözcüğü keḍ- fiiline bağlamıştır.[1220]

[1213] Clauson, **a.g.e.**, s. 285.
[1214] Aşçı, **a.g.e.**, s. 740.
[1215] Clauson, **a.g.e.**, s. 46; Erdal, **a.g.e.**, s. 233.
[1216] Clauson, **a.g.e.**, s. 214.
[1217] Bilgen, **a.g.e.**, s. 61.
[1218] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 417.
[1219] Clauson, **a.g.e.**, s. 216.
[1220] Clauson, **a.g.e.**, s. 702.

kerek {< kerge - k}: Gerek, lazım.

(8v/21), (10v/18), (11v/17), (14v/8), (30r/18), (32r/5), (42v/20), (44r/9), (45v/7), (47r/1), (82r/7), (137v/11), (158v/16), (193r/3)...

"Gerekmek, lazım olmak" anlamındaki *kerge*- fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(137v/11), (158v/16), (193r/3)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *kerge*- fiilinden geldiğini belirtmişler ancak k*erge*- fiili için kesin bir açıklama yapmamışlardır.[1221]

kesük {< kes - (i ~ ü)k}: Kesik, kesilmiş.

(2v/16), (39v/15), {T156b/4,5,6}, {T156b/12}, (162v/16), (239r/18)

Aynı anlamdaki *kes*- fiilinden türemiştir. Metindeki bir örnekte (162v/16) *kesik* biçiminde yazılmıştır.

kezik {< kez - (i)k}: Sıra, nöbet.

(35r/4,8), (35v/7), (37r/14), (44v/21), (64r/17), (174r/2)

Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *kez*- fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1222]

Gülensoy, sözcüğü keşik biçiminde değerlendirip Moğolcadan alıntı olduğunu belirtmiştir.[1223]

ḳılıḳ ~ ḳılıġ {< ḳıl - (ı)ḳ ~ ġ}: Huy, tabiat, mizaç.

(2v/3), (65v/10), (66v/8,18), (86v/1), (153v/3), (191v/9), (198v/5), (201r/8), (247v/5)

"Kılmak, yapmak, etmek" anlamındaki *ḳıl*- fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün *ḳıl*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1224] Erdal, köken olarak *ḳıl*- fiiline dayandırmış ancak bu fiilin de *ḳılı*- biçiminden gelmiş olması ihtimali üzerinde durmuştur.[1225] Bilgen, sözcüğün *ḳıl*- fiilinden türemiş olduğu görüşündedir.[1226] Taş, Erdal'ın

[1221] Clauson, **a.g.e.**, s. 742-743; Erdal, **a.g.e.**, s. 395; Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 146; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 365.
[1222] Clauson, **a.g.e.**, s. 758-759; Erdal, **a.g.e.**, s. 192; Taş, **a.g.e.**, s. 120.
[1223] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 502, 504.
[1224] Clauson, **a.g.e.**, s. 620.
[1225] Erdal, **a.g.e.**, s. 237.
[1226] Bilgen, **a.g.e.**, s. 62.

tespit ettiği örnek ve dayandırdığı gerekçeden dolayı sözcüğü *ḳılı-* fiilinden türemiş bir biçimde göstermiştir.[1227] Gülensoy, < **ḳı - l - (ı)ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1228]

ḳonuḳ {< ḳon - (u)ḳ}: Konuk, misafir; şölen.

(29v/18,21), (37v/14), (54r/1), (56v/10), (59r/18,19,20,21), (59v/8,10), (60r/20,21), (60v/2,3,4,6,11,21), (88r/2), {T163a/1}

Aynı anlamdaki *ḳon-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳonuk* ve *ḳonaḳ* sözcüklerini birlikte değerlendirmiş ve köken olatak *ḳon-* fiilini belirtmiştir.[1229] Erdal, *ḳonoḳ* biçiminde gösterdiği sözcüğü *ḳon-* fiiline bağlamıştır.[1230] Bilgen ve Taş da sözcüğün *ḳon-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1231] Gülensoy, sözcük için < *ḳo - n - (u)ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1232]

kök {< *kö - k} (1): Gök.

(2r/10), (3v/10,12,14,16,17,19,21), (4r/2,8), (4v/5, 6,8), (5r/21), (6r/1), (7r/19,21), (11r/5), (11v/14), (13v/6,8), (14r/15), (14v/15), (15v/13), (16r/17), (20r/17,19), (20v/20,21), (21v/2,12,15,17), (22r/5), (26v/2,3), (31r/10), (34r/9), (37v/4,10,13,15), (43v/21), (44r/1,9,16,19,20), (46r/16), (46v/1), (51v/16), (52v/4), (54r/5), (56r/20), (81r/18)...

"Yükselmek, yukarıya çıkmak" anlamındaki **kö-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmış ancak köken belirtmemiştir.[1233]

kök {< *kö - k} (2): Yeşil, mavi; ot.

(68r/15), (80v/9), (92v/16), (95r/14), (125r/4), (151v/20), (160r/12), (170r/14), (172r/2)

"Yükselmek, yukarıya çıkmak" anlamındaki **kö-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklamalar yapmış ancak köken belirtmemiştir.[1234]

kölük {< köl - (ü)k}: Yük hayvanı.

(40v/15), (206r/18,19)

[1227] Taş, **a.g.e.**, s. 147.
[1228] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 508.
[1229] Clauson, **a.g.e.**, s. 637.
[1230] Erdal, **a.g.e.**, s. 238.
[1231] Bilgen, **a.g.e.**, s. 62; Taş, **a.g.e.**, s. 147.
[1232] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 539.
[1233] Clauson, **a.g.e.**, s. 708-709.
[1234] Clauson, **a.g.e.**, s. 708-709.

"Koşmak, işe koşmak, mecbur etmek" anlamındaki *köl-* fiilinden türemiştir. Clauson, Erdal, Bilgen ve Taş, sözcüğün *köl-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1235]

köpük {< köp - (ü)k}: Köpük.

(3r/11,13)

"Kabarmak, taşmak" anlamındaki *köp-* fiilinden türemiştir. Clauson, *köp-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1236] Gülensoy, sözcüğü **kö-* kökünе dayandırmış ve < **kö - p - (I)r - (i)k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1237]

körk {< kör - k}: Güzellik.

(5v/5), (7v/13), (33v/8), (48r/14), (50v/8), (61v/10), (65v/10), (66v/18), (82r/5)...

Aynı anlamdaki *kör-* fiilinden türemiştir. Clauson, *kör-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1238] Erdal, *kör-* fiilinden *-k* ekiyle türediğini ifade etmiştir.[1239] Bilgen ve Taş da sözcüğün *kör-* fiilinden türemiş olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.[1240] Gülensoy, sözcük için < kör - (ü)k biçimnde bir açıklama yapmıştır.[1241]

körük {< körü - k}: Körük.

(175v/15)

"Yellemek, üflemek" anlamındaki *körü-* fiilinden türemiştir. Clauson, "körükle üflemek" anlamındaki körü- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1242] Eren, sözcükle ilgili çeşitli görüşlere yer vermiş ancak kesin bir köken belirtmemiştir.[1243] Gülensoy, sözcüğün "yakmak" anlamındaki *köyir-* fiilinden türediğini belirtmiş ve < *köy - (i)r - (ü)k* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1244]

köşk {< köşi - k}: Köşk.

(140r/1), (141r/4), (141v/9)

[1235] Clauson, **a.g.e.**, s. 717; Erdal, **a.g.e.**, s. 238-239; Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 147.
[1236] Clauson, **a.g.e.**, s. 689.
[1237] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 555.
[1238] Clauson, **a.g.e.**, s. 741.
[1239] Erdal, **a.g.e.**, s. 224.
[1240] Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 147.
[1241] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 384.
[1242] Clauson, **a.g.e.**, s. 741.
[1243] Eren, **a.g.e.**, s. 260.
[1244] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 557.

Ş. Tekin, *köşi-* fiiliyle ilgili *köli-* ile de karşılaştırarak ayrıntılı bir değerlendirmede bulunmuş ve bunun neticesinde *köşk* sözcüğü için < **kö - ş + i - k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1245]

ḳuḍruḳ ~ ḳuyruḳ {< *ḳuḍur - (u)ḳ}: Kuyruk.

(4r/10,11), (24v/15,18), (26r/19,21), (74v/18)

Clauson, sözcüğün **kuḍur-* fiilinden türediğini belirtmiş ve yine *kuḍurgak* ve *kuḍurgun* isimlerinin de bu fiilden türediğini tespit etmiştir.[1246]

oġraḳ {< oġra - ḳ}: İstenilen, niyet edilen, kasıt.

(82r/3,4)

"Uğramak; niyetlenmek" anlamlarındaki *oġra-* fiilinden türemiştir.

opraḳ {< opra - ḳ}: Eskimiş, yıpranmış, işe yaramaz.

(164r/1), (225v/19)

"Eskimek, yıpramak, çürümek" anlamındaki *opra-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *opra-* fiilinden ttürediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklama yapmıştır.[1247]

ölügsek {< ölügse - k}: Ölümlü, fani.

(238v/5,6)

"Ölmeyi istemek" anlamındaki *ölügse-* fiilinden türemiştir (< *öl - (ü)g + se-*).

öyük {< *öy- (ü)k}: Sulak yer, çamur, bataklık; tepe, yüksek yer.

(173v/4), (232r/15)

"Batmak" anlamındaki *öy-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1248] Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1249] Erdal, *öyük* ya da *üyük* biçiminde karşılaşılabileceğini belirttiği sözcüğün, *-(ü)k* ekiyle türemiş olma ihtimali üzerinde

[1245] Ş. Tekin, **a.g.e.**, s. 27-33.
[1246] Clauson, **a.g.e.**, s. 704.
[1247] Clauson, **a.g.e.**, s. 13; Erdal, **a.g.e.**, s. 240; Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 148.
[1248] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 929.
[1249] Clauson, **a.g.e.**, s. 271.

durmuştur.[1250] Taş, *öyül-* ve *öyük-* fiillerinden hareketle köken olarak "batmak" anlamındaki **öy-* fiiline işaret etmiştir.[1251] Aşçı, *üyük* olarak incelediği sözcüğü DLT'de geçen "küme hâline getirmek, toplamak, yığmak" anlamındai *üg-* fiiline bağlamıştır (*üyük* < *ügük*).[1252]

savuḳ {< soġı ~ sovı ~ savı - ḳ}: Soğuk.

(42r/9,11), (55v/1), (57r/9), {T163b/14,15}, (175r/13), (198v/18), (199r/9), (206v/21), (207r/1)

"Soğumak" anlamındaki soğı- ~ sovu- ~ savu- fiilinden türemiştir. Clauson, *soġıḳ* biçiminde gösterdiği sözcüğü *soġı-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanı hakkında bilgi vermiştir.[1253] Gülensoy, < *soġı(/u) - ḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1254]

sınuḳ {< sın - (u)ḳ}: Kırık; eksik, tam olmayan.

(39v/15), {T175a/13}, (138r/10), (162v/18,20), (198v/17), (206v/20)

"Kırılmak, bozulmak; bozguna uğramak" anlamlarındaki *sın-* fiilinden türemiştir. Clauson, *sın-* fiiline bağlamış ve kullanım alanı hakkında bilgi vermiştir.[1255]

siçek {< tişe - k}: Şişek, iki yaşındaki koyun.

(43r/3)

"Dişleri bilemek, keskinleştirmek" anlamındaki *tişe-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *tişek* biçiminde ele aldığı sözcüğü "süt dişlerini dökmek; iki yaşında koyun" anlamlarındaki *tişe-* fiiline bağlamış ve kullanım alanı hakkında bilgi vermiştir.[1256] Eren (*şişek*) ve Gülensoy (*şişek*) da Clauson'un görüşünü destekler açıklamalarda bulunmuşlardır.[1257]

sidük {< sid - (ü)k}: Sidik.

(118r/2)

[1250] Erdal, **a.g.e.**, s. 647.
[1251] Taş, **a.g.e.**, s. 148.
[1252] Aşçı, **a.g.e.**, s. 770.
[1253] Clauson, **a.g.e.**, s. 808.
[1254] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 791.
[1255] Clauson, **a.g.e.**, s. 837.
[1256] Clauson, **a.g.e.**, s. 563.
[1257] Eren, **a.g.e.**, s. 388; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 846.

"İşemek" anlamındaki *sid- ~ sit-* fiilinden türemiştir (< **si - d-*). Clauson, sözcüğün *siḍ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1258] Gülensoy, sözcük için < **si - d - (i)k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1259]

süŋük {< süŋ - (ü)k}: Kemik.

(6v/20), (7v/11), (22v/6), (23r/18), (25r/6,9), (30v/15,16), (33r/8), (54r/4), (54v/13), (65r/1), (99r/14), {T159b/7}, (115r/19), (167r/16)...

"Sünmek, uzamak, esnemek; uzatmak" anlamlarındaki *süŋ-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün **süŋ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1260]

süyek {< süye - k}: Tahta kapının kenar tahtası.

(242r/6)

"Dayanmak" anlamındaki *süye-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1261]

şışuḳ {< şış ~ şiş - (u)ḳ}: Şişik.

(130v/13)

Aynı anlamdaki *şış- ~ şiş-* fiilinden türemiştir.

tanuḳ {< tanu ~ tanı - ḳ}: Tanık.

(93v/8), {T155a/16}, {T164a/4}, {T175a/16}, (116v/15), (144v/1), (223v/13), (237r/9)...

Aynı anlamdaki *tanu- ~ tanı-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *tanu-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmişlerdir.[1262]

tapuġsaḳ {< tapuġsa - ḳ}: Hizmetkar; ibadet eden.

(128r/18), (158r/15), (181v/1), {T158b/1}

"Hizmet etmek istemek; ibadet etmek istemek" anlamlarındaki *tapuġsa-* fiilinden türemiştir (< *tapuġ* + *sa-*).

[1258] Clauson, **a.g.e.**, s. 801.
[1259] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 779.
[1260] Clauson, **a.g.e.**, s. 838.
[1261] Hanifi Vural, Recep Toparlı, vd, **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 2007, s. 247.
[1262] Clauson, **a.g.e.**, s. 518-519; Erdal, **a.g.e.**, s. 244, Bilgen, **a.g.e.**, s. 63; Taş, **a.g.e.**, s. 149.

tayaḳ ~ tayaġ {< taya - ḳ/ġ}: Dayanak, temel; destek, baston, asa.

(18r/11), (23r/9), (28v/15), (64r/11), (67r/14,15,16), (91r/12), (108v/7), (119v/4), {T153b/5}, {T166a/14,16}, {T172a/9,10,11}, {T173a/5}, (188r/3)...

"Dayamak, destek vermek" anlamındaki taya- fiiilinden türemiştir. Tespit edilen bir örnekte (119v/4) tayaġ biçiminde yazılmıştır. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *taya*- fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1263] Gülensoy da sözcük için *taya*- filinden türediğini göstermiş ve < **tay* + *a* - *ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1264]

telük ~ tölük {< tel - (ü)k}: Delik.

{T158a/7,17}, {T154a/14,16,17}, (240v/8), (115v/18), (140r/11,15)

Aynı anlamdaki *tel*- fiilinden türemiştir. Metinde tespit edilen bazı örneklerde {(115v/18), (140r/11,15)} *tölük* biçiminde yazılmıştır. Clauson ve Gülensoy, *tel*- fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1265]

terk {< *ter - k}: Çabuk, acele, tez.

(20v/8), (27r/2), (39r/20), (45r/20), (51v/10), (90v/9), (82v/13), (98v/21), (34v/10), (56v/14), (231r/20)...

"Koşmak, kaçmak" anlamındaki **ter*- (< *tez*-) fiilinden türemiştir.[1266] Clauson, anlamı ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir, köken belirtmemiştir.[1267] Taş ve Gülensoy da sözcüğün **ter*- fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1268]

teşük ~ töşük {< teş - (ü)k}: Deşik, delik.

(25v/6,10), (44v/9,11), (83r/11)

"Deşmek, delmek" anlamındaki *teş*- (> *töş*-) fiilinden türemiştir.

tetik {< *teti - k}: Akıllı, zeki.

(4r/17), (176v/12), (186v/17), (204v/2), (205v/10), (231r/15)

[1263] Clauson, **a.g.e.**, s. 568; Erdal, **a.g.e.**, s. 244; Bilgen, **a.g.e.**, s. 63, Taş, **a.g.e.**, s. 149.
[1264] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 269.
[1265] Clauson, **a.g.e.**, s. 498; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 274.
[1266] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 874.
[1267] Clauson, **a.g.e.**, s. 542.
[1268] Taş, **a.g.e.**, s. 149; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 884.

"Acele etmek, tetik davranmak" anlamındaki *teti-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, semantik bir bağlantı görmese de morfolojik olarak *tėt-* fiiliyle ilişkilendirmiştir.[1269] Taş, Türkçenin çeşitli şivelerinden sunduğu tanıklarla sözcüğü **tēti-* fiiline bağlamıştır.[1270]

tırnaḳ {< tırna - ḳ}: Tırnak.

(7r/2), (105r/20), (119r/8), (175r/12), (179v/9)

DLT'de geçen *tırmal-* ve *tırmaş-* fiillerinden hareketle "kaşımak, çizmek" anlamındaki *tırna- ~ tırma-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1271] Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1272] M. Nakipoğlu çalışmasında, EDPT'de tespit ettiği ve "yırtma sesi bildiren bir yansıma söz" biçiminde anlamlandırılmış **tırt* ismiyle ilişkilendirilebileceği görüşünü sunmuştur.[1273]

tilek {< tile - k}: Dilek, istek.

(15v/15), (25v/7,8), (26r/14), (29v/14), (42r/6), (51r/16), (80v/5), (81v/6), (85v/1), (106r/10), (121v/15), (167r/6)...

Aynı anlamdaki *tile-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *tile-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1274]

tofraḳ ~ topraḳ {< topra - ḳ}: Toprak.

(63v/5), (93v/13), (114r/2), (116v/17), (126r/4,9), (126v/8,21), (151r/7), (155v/2), (178r/5), (181v/20), (182r/1), (220r/1,3), (220v/8), (5v/14,15,16,17,19), (6r/21), (9r/20), (13r/5), (72r/14), (134r/18), (188r/11)...

"Ezilmek" anlamındaki *topra-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(5v/14,15,16,17,19), (9r/20), (13r/5), (134r/18), (188r/11)...} *topraḳ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, Erdal, Bilgen, Taş ve Aydemir, *topra-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1275] Eren, çağdaş diyalektlerde "toprak" anlamında saklanmış

[1269] Clauson, **a.g.e.**, s. 455.
[1270] Taş, **a.g.e.**, s. 149.
[1271] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 878.
[1272] Clauson, **a.g.e.**, s. 551.
[1273] Nakipoğlu, **a.g.e.**, s. 325.
[1274] Clauson, **a.g.e.**, s. 498; Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 149; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 284.
[1275] Clauson, **a.g.e.**, s. 443; Erdal, **a.g.e.**, s. 249; Bilgen, **a.g.e.**, s. 63, Taş, **a.g.e.**, s. 150; Hakan Aydemir, "Altaic Etimologies: tōz, toprak, toɣosun", **Turkic Languages**, S: 7, 2003, s. 105-143.

olmasından hareketle, *topur* ismine gelen küçültme ekiyle türediğini belirtmiştir (< *topur* + *aḳ*).[1276]

toḳ {< *to - ḳ}: Tok.

(44v/15), (69r/10,16), (75v/14), {T168b/18}, (89v/15), (99v/7), (102r/10)

"Doymak" anlamındaki **to*- fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *to*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdr.[1277]

tonuḳ {< ton ~ tun - (u)ḳ}: Donuk.

(131r/13)

"Donmak; tıkanmak, kapanmak" anlamlarındaki *ton*- ~ *tun*- fiilinden türemiştir.

tölek {< töle - k}: Ağırbaşlı, sakin.

(81v/5,6)

"Sakin olmak" anlamındaki **töle*- fiilinden türemiştir. Clauson, *tölek* ismiyle illişkili olabilecek sözcükleri tespit etmiş (*dölet*-, *dölen*- *döleş*- vb.) ve buradan hareketle bir **töle*- fiiline işaret etmiştir.[1278]

töşek {< töşe - k}: Döşek, yatak.

(93r/2), (141r/8), (218r/3), (237v/1)

Aynı anlamdaki *töşe*- fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar çoğunlukla, *töşe*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1279] Gülensoy, sözcük için < töş + (e)k biçimine bir açıklama yapmıştır.[1280]

tünek {< tüne - k}: Zindan, sığınak.

(98v/16)

"Gecelemek, geceyi geçirmek" anlamındaki *tüne*- fiilinden türemiştir. Clauson, Bilgen ve Taş *tüne*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1281]

[1276] Eren, **a.g.e.**, s. 412.
[1277] Clauson, **a.g.e.**, s. 464; Gabain, **a.g.e.**, s. 54; Erdal, **a.g.e.**, s. 248; Bilgen, **a.g.e.**, s. 60; Taş, **a.g.e.**, s. 150.
[1278] Clauson, **a.g.e.**, s. 499.
[1279] Clauson, **a.g.e.**, s. 563; Erdal, **a.g.e.**, s. 24; Bilgen, **a.g.e.**, s. 63; Taş, **a.g.e.**, s. 150.
[1280] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 304.

tüzük {< tüz (ü)k}: Süs, bezek.

(190r/16)

"Düzmek, dizmek" anlamındaki *tüz-* fiilinden türemiştir. Erdal, *tüz-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1282]

uşaḳ {< *uvşa - ḳ}: Küçük.

(10r/18), (13v/19), (26r/6), (29v/4), (117v/17), (126v/7), (186r/4), (131v/15,18), (237r/1)

"Kırmak, parçalamak, ezmek" anlamındaki *uvşa-* fiilinden türemiştir. Clauson, **uvşa-* fiilinden türediğini, önceleri *uvşaḳ* olduğunu ve daha sonra *uşaḳ* biçiminin ortaya çıktığını belirtmiştir. Clauson'a göre *uvşa-*, *uvuş* ismine *+a* fiil yapma eki gelerek türemiştir.[1283] Erdal, kesin olmamakla birlikte *uvşal-*, *uvşan-* ve *uvşat-* gibi fiillerin varlığının *uvşa-* fiiline işaret ettiğini belirtmiştir. Bu fiilinse *uvuş* isminden türediğini ifade etmiştir.[1284] Bilgen ve Taş da sözcüğün **uvşa-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1285]

yalçıḳ {< yalçı - ḳ}: Ay.

(66v/7,11)

"Işımak, parlamak" anlamındaki **yalçı-* fiilinden türemiştir (*yaşı- ~ yaşu- < yalçı-*). Clauson, kullanım alanıyla ilgili açıklama yapmış ancak kesin bir köken belirtmemiştir.[1286] Taş, "ışımak, parlamak" anlamındaki **yalçı-* fiilinden türediğini ifade etmiştir.[1287]

yapışuḳ {< yapış - (u)ḳ}: Yapışık.

(243r/6)

Aynı anlamdaki *yapış- ~ yapuş-* fiilinden türemiştir.

yarıḳ {< yara - ḳ}: Zırh.

(29v/12), (30v/15), (44r/4), (66v/12), (133r/7,11,12,13), (133v/2), (136v/13), (207r/11), (223r/2), (225r/9), (247v/9)

[1281] Clauson, **a.g.e.**, s. 519-520; Bilgen, **a.g.e.**, s. 63; Taş, **a.g.e.**, s. 150.
[1282] Erdal, **a.g.e.**, s. 251.
[1283] Clauson, **a.g.e.**, s. 16.
[1284] Erdal, **a.g.e.**, s. 252.
[1285] Bilgen, **a.g.e.**, s. 61; Taş, **a.g.e.**, s. 151.
[1286] Clauson, **a.g.e.**, s. 921-922.
[1287] Taş, **a.g.e.**, s. 151.

Clauson, kesin bir kök belirtmemiş ancak *yarag* sözcüğü ile ilişkili olabileceğine işaret etmiştir.[1288] Bu görüşten hareketle *yara-* fiiliyle bağlantı kurulabilir.

yaruḳ {< yaru - ḳ}: Aydınlık, parlak.

(5v/1), (9r/18), (38v/3), (75v/14), (82r/21), (176r/9), (177r/3), (245r/1), (71r/6), {T173b/11}, (80v/8)

"Aydınlanmak, parlamak" anlamındaki *yaru-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yaru-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1289] Erdal, *yaroḳ* biçiminde ele aldığı sözcüğün *yaro-* fiilinden türediğini ifade etmiştir.[1290] Tekin, Bilgen, Taş ve Gülensoy da sözcüğü *yaru-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmişlerdir.[1291]

yastuḳ {< yasta - ḳ}: Yastık.

(128r/21), (185v/14), (213r/11), (237v/7,16), (244r/10)

"Birinin arkasını yastıkla destelemek" anlamındaki *yasta-* fiilinden türemiştir. Clauson, anlamındaki *yasta-* fiilinden türediğini belirtmiştir. *Yasta-* için etimolojik bir açıklama yapmamıştır.[1292] Eren, *yat-* fiilinden türediğini belirtip bir göçüşmeye (*yastuḳ* < *yatsuḳ*) uğradığını öne sürerek açıklayanlara karşı çıkmış, "(yastık) dayamak" anlamındaki *yasta-* fiilinden türediğini belirtmiş, ancak **yastak* biçiminin ikinci hecesindeki *ı* < *a* değişiminin açıklanmaya muhtaç olduğunun da üzerinde durmuştur.[1293] Gülensoy da sözcük için < **yas - ta - ḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1294]

yaşıḳ {< yaşı ~ yaşu - ḳ} (1): Miğfer.

(44r/4), (133r/7,8,9), (133v/10), (226v/21)

"Işımak, parlamak" anlamındaki *yaşı- ~ yaşu-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yoşuḳ* biçiminde ele aldığı sözcüğün kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ve *yaşu-* fiilinden türemiş

[1288] Clauson, **a.g.e.**, s. 962.
[1289] Clauson, **a.g.e.**, s. 962-963.
[1290] Erdal, **a.g.e.**, s. 255.
[1291] Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Bilgen, **a.g.e.**, s. 61; Taş, **a.g.e.**, s. 151; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1075.
[1292] Clauson, **a.g.e.**, s. 974.
[1293] Eren, **a.g.e.**, s. 443.
[1294] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1081-1082.

olma ihtimali üzerinde durmuştur.[1295] Erdal, *yaşok* biçiminde ele aldığı sözcüğün yapısında *-k* ekinin bulunduğunu göstermiştir.[1296]

yaşıḳ {< yaşı ~ yaşu - ḳ} (2): Güneş.

(59v/10), (66v/7,11)

"Işımak, parlamak" anlamındaki *yaşı- ~ yaşu-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yaşu-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1297] Özkan, Türkiye Türkçesinden *ışık* biçiminde olan sözcüğün *yaşuk*'tan geldiğini ve *yaşu-* fiilinden türediğini ifade etmiş, buna kök olarak da **ya-* fiiline işaret etmiştir.[1298]

yavlaḳ {< yavla - ḳ}: Çok; iyi, güzel

Gülensoy da **yav* köküne dayandırmış ve < **yav - la - ḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1299]

(2v/8), (11v/12), (13v/14), (18r/10), (28r/12), (29r/6), (32v/19), (34v/22), (35v/10), (36v/16), (39v/9), (43r/19,20), (45r/9,18), (45v/18), (54r/21), (63v/14), (74r/11), (80r/10), {T161b/19}, (158r/15)

Sözcüğün kökünü **yab* kısmında aramak uygun olacaktır. Bang, sözcüğün **yab- ~ *yam-* kökünden türediği kanaatini bildirmiş ancak nasıl türediğine dair bir açıklama yapmamıştır.[1300] Räsänen, kökün "yağsız; açgözlü, kötü" anlamlarındaki *yabı ~ yabu* sözcüğünde aranması gerektiğini belirtmiş fakat bir türetme biçimi göstermemiştir.[1301] Clauson, *yavız* sözcüğüyle aynı kökten türemiş olabileceğini ifade etmiş, **yav* köküne dayandırmış ancak bunun isim ya da fiili oluşunu kesin bir biçimde tespit edememiştir. Hem isim hem de fiil olarak bulunan ve karıştırılmaması gereken **yav* sözcüğünden bahsetmiştir.[1302] Gülensoy, sözcüğü < **yav - la - k* biçiminde açıklamıştır.[1303] Gülşah Topuz, *yavlaḳ* ve *yavuz* sözcükleri ile ilgili tüm değerlendirmeleri topladığı çalışmasında, 17. yüzyıl

[1295] Clauson, **a.g.e.**, s. 977.
[1296] Erdal, **a.g.e.**, s. 255.
[1297] Clauson, **a.g.e.**, s. 977.
[1298] Fatma Özkan, "*Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz / Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?*", **Bilig**, Güz / 2003, S. 27, 2003, s. 160.
[1299] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1094.
[1300] Willie Bang, "Mitteilungen der Vorder-asiatischen Gesellschaft, **Turcica**, Jahrgang 1917, Leipzig 1917, s. 53.
[1301] Martti Räsänen, **Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen**, Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII-1, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki 1969, s. 176.
[1302] Clauson, **a.g.e.**, s. 977.
[1303] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1091.

Çağatay Türkçesinde "düşman" anlamında tespit edilen *yav* isminden yola çıkarak bu sözcüğü yab + la - (O)k > yablaḳ > yavlaḳ biçiminde açıklamıştır.[1304]

yavuḳ (1) {< yavu ~ yavı (< yaġu) - ḳ}: Yakın.

(7v/16), (9v/3), (61r/5), (89r/1), (90r/5), (91r/3,5,15), (127v/19), (164v/21), (203v/19), (216r/6), (216v/1,3)

"Yaklaşmak, yakınlaşmak, kavuşmak" anlamındaki *yaġu- ~ yavu- ~ yavı-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Erdal, *yaġuḳ* biçiminde gösterdikleri sözcüğün *yaġu-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermişlerdir.[1305] Tekin, Bilgen ve Taş da sözcüğün *yaġu-* fiilinden türemiş olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.[1306]

yavuḳ (2) {< yavu ~ yavı (< yaġu) - ḳ}: Yakın; eş, dost.

(7v/16), (9v/3), (61r/5), (70r/7), (89r/1), (90r/5), (91r/3,5,15), (127v/19), (164v/21), (203v/19), (216r/6), (216v/3)

"Yaklaşmak; kavuşmak" anlamlarındai *yaġu-* (> *yavu-*) fiilinden türemiştir. Clauson ve Erdal, *yaġuḳ* biçiminde ele aldıkları sözcüğün *yaġu-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1307]

yazuḳ {< yaz - (u)ḳ}: Günah, suç.

(2r/13), (5r/2), (14r/6), (15r/14), (21v/12), (22r/19), (68r/12), (81r/16), (84r/2,14), (85r/5,6), (91r/1,2), (106r/9)...

"Günah, suç işlemek, yoldan çıkmak" anlamındaki *yaz-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(15r/14), (22r/19), (68r/12), (106r/9)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar, *yaz-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermişlerdir.[1308]

yıġlaḳ {< yıġla - ḳ}: Çok ağlayan.

(104r/16), (166r/21), (73r/10)

[1304] Gülşah Topuz, "'Yavuz' ve 'Yavlak' Kelimelerinin Etimolojilerine Dair Düşünceler", **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, S. 16, 2017, s. 171, 172.
[1305] Clauson, **a.g.e.**, s. 901; Erdal, **a.g.e.**, s. 253.
[1306] Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Bilgen, **a.g.e.**, s. 61; Taş, **a.g.e.**, s. 151.
[1307] Clauson, **a.g.e.**, s. 901; Erdal, **a.g.e.**, s. 977.
[1308] Clauson, **a.g.e.**, s. 985; Erdal, **a.g.e.**, s. 256; Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Bilgen, **a.g.e.**, s. 79; Taş, **a.g.e.**, s. 152; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1103.

"Ağlamak" anlamındaki *yıġla-* fiilinden türemiştir.

yıraḳ {< yıra - ḳ}: Uzak.

(81r/17), (98r/14), (127r/8), (204v/3), (206r/18), (216v/10), (224v/12), (188r/4), (39r/9), (39r/18), (47r/11), (50v/10), (67v/18), (91r/15), (153v/1), (159r/1)...

"Uzaklaşmak" anlamındaki *yıra-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yıraḳ* biçiminde gösterdiği sözcük için *ıraḳ* sözüne yönlendirmiş ve *ıra-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1309]

yırtuḳ {< yırt - (u)ḳ}: Yırtık.

(84r/17,18), (84v/9)

Aynı anlamdaki *yırt-* fiilinden türemiştir. Gülensoy, sözcük için < *yırt - (ı)ḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1310]

yoḳ (< *yo - ḳ): Yok; olmayan.

(3r/10), (7v/5), (30r/10), (35v/1,7,8), (40v/8), (42r/3,4), (43v/1,5), (44v/3), (45r/12,17), (45v/13), (46r/9,18), (48r/20), (56r/13), (143v/3), (156v/10), (158v/11), (9v/12), (4r/14), (5r/9), (11v/21), (16r/11), (23r/3), (23v/17), (25v/2), (29v/7), (36v/14), (37v/6), (38r/13), (41r/11), (48r/3), (56r/16), (9r/21), (61v/1), (89v/7), (184r/17), (191v/1)...

"Yok olmak; yok etmek, silmek." anlamlarındaki **yo-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(9v/12), (61v/1), (89v/7), (184r/17), (191v/1)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, **yo-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1311] Erdal, sözcüğe *-(O)k* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vererek *yo-* fiilinden türediğine işaret etmiştir.[1312] Gabain, Bilgen, Tekin, Taş ve Gülensoy da sözcüğün **yo-* (**yō-*) fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1313]

yumruḳ {< yumur - (u)ḳ}: Yumruk.

(44v/15,18), {T170b/58}

"Bozmak, yerle bir etmek" anlamındaki *yumur-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yıḍruk* biçiminde gösterdiği sözcüğün *yumruḳ ~ yumrıḳ* sözcüğüyle aynı olduğunu, bunun da *yımur-*

[1309] Clauson, **a.g.e.**, s. 214.
[1310] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1144.
[1311] Clauson, **a.g.e.**, s. 895.
[1312] Erdal, **a.g.e.**, s. 257.
[1313] Gabain, **a.g.e.**, s. 54; Bilgen, **a.g.e.**, s. 61; Taş, **a.g.e.**, s. 152; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1153.

< *yum*- fiilinden türediğini belirtmiştir.[1314] Eren, kendi düşüncesini belirtmeden sözcükle ilgili çeşitli görüşleri sıralamıştır.[1315] Gülensoy, sözcüğün *yıdur*- fiilinden türediğini belirtmiştir (*yumruk* < *yıdruk* < AT *nodruk*).[1316]

yumşaḳ {< yumşa ~ yımşa - ḳ}: Yumuşak.

(6r/1), (11r/21), (72v/11), (79r/3), (114v/6), (164v/20), (207r/12), (210v/2)...

"Yumuşamak" anlamındaki *yımşa*- ~ *yumşa*- fiilinden türemiştir. Clauson, *yumşa*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1317] Erdal, *yımşak* biçiminde gösterdiği sözcüğün *yımşa*- fiilinden türediğini belirtmiştir.[1318] Bilgen ve Taş da *yumşa*- fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1319] Gülensoy, sözcüğün *yumşa*- fiilinden türediğini belirtmiş ve < **yum* "etli, toplu" + *şa - ḳ* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1320]

yük {< *yü - k}: Yük, ağırlık.

(14r/18), (23r/4), (40v/17), (63r/14), (92v/18), {T166b/12}, (189r/9), (190r/2), (213r/16), (234r/11)...

"Taşımak, yüklemek" anlamındaki **yü*- fiilinden türemiştir. Clasuon, **yü*- fiilinden geldiğini öne sürmüş ve kullanım lanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1321] Erdal, *yüd*- fiiliyle bağlantılı olduğunu ancak ortak bir tabanın tespit edilemediğini belirtmiştir.[1322] Bilgen, Taş ve Gülensoy da sözcüğün **yü*- kökünden geldiğini belirtmişlerdir.[1323]

yüksek {< yükse - k}: Yüksek.

(69r/10), (238r/1), (247v/6)

"Yükselmek, uzamak" anlamındaki *yükse*- fiilinden türemiştir {< **yüg* (< **üg*) + *se*-}. Clauson, *yükse*- fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir (*yükse*- < **yük* + *se*).[1324] Erdal, sözcüğe *-k* ekiyle türetilenler arsında yer vermiş ve *yükse*- fiilinedn

[1314] Clauson, **a.g.e.**, s. 892.
[1315] Eren, **a.g.e.**, s. 458-459.
[1316] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1175-1176.
[1317] Clauson, **a.g.e.**, s. 938.
[1318] Erdal, **a.g.e.**, s. 256.
[1319] Bilgen, **a.g.e.**, s. 64; Taş, **a.g.e.**, s. 153.
[1320] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1178-1179.
[1321] Clauson, **a.g.e.**, s. 910.
[1322] Erdal, **a.g.e.**, s. 258.
[1323] Bilgen, **a.g.e.**, s. 64; Taş, **a.g.e.**, s. 153; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1188.
[1324] Clauson, **a.g.e.**, s. 915-916.

türediğini belirtmiştir.[1325] Bilgen ve Taş sözcüğü *yügsek* biçiminde tespit etmişler ve *yügse-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1326] Gülensoy, sözcük için < *yüg* + *se* "yüksek olmak, yükselmek" - *k* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1327]

-l, -(a)l

Türkçenin işlek olmayan isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gerçekleşen eylemle ilgili isim ve sıfatlar türetir. Gabain, *-l* biçiminde gösterdiği ekin bulunduğu örnekler tespit etmiş (*ınal* "yüksek bir ünvan", *ḳısıl* "boğaz, vadi", *tükel* "bütün, hep", *osal* "ihmalkâr") ve Eski Moğolcada da aynı olduğunu belirtmiştir.[1328] Ergin, *-l* biçiminde bir yapım eki göstermiş ve eskiden beri görüldüğünü ancak işlek olmadığını belirtmiştir.[1329] Gencan, eki *-( )l* biçiminde göstermiş ve *-sel/-sil* ekiyle birlikte değerlendirmiş ve Dil Devriminden sonra işleklik kazanarak Arapçadan ödünçlenen sözcükleri, terimleri ve çeşitli kavramları karşılayan isimler türettiğini tespit etmiştir.[1330] Banguoğlu, *-el* ve *-il* olarak iki farklı biçimde bulunduğunu göstererek bunlardan *-el* ekinin aygıt adları, insana özgü sıfatlar ve eskicil sıfatlarda görüldüğünü; *-il* ekininse sayılı örnekte sıfatlar yaptığını açıklamıştır.[1331] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında tespit ettiği örnekler üzerinden (*osal* "gafil", *tükel* "tüm", *ükil* "çok", *yasul* "yassı") bu ekin sıfatlar türettiğini belirtmiştir.[1332] Erdal, eki *-(X)l* biçiminde göstermiş ve ekin bulunduğu bazı sözcükler tespit etmiştir (*adıl* "ayrı", *ıdıl* "yağma; yolculuk", *osal* "gafil", *ötül ~ yötül* "öksürük", *tükel* "bütün, tam"). *Ḳızıl* ve *yaşıl* sözcüklerinini de bu ek yardımıyla türemiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[1333] Tekin, *-(X)l* biçiminde göstermiş ve açıklama yapmadan tespit ettiği örnekleri sıralamıştır (*inel* "güvenilir", *kısıl* "dar geçit, kanyon", *tükel* "tam, tamam").[1334] Korkmaz, ekin eskiden beri bulunduğunu, ünlülerden sonra *-l*; ünsüzlerden sonra ise *-al* biçiminde kullanıldığını ifade etmiştir. Bu eklerin Eski Türkçede fiilden sıfat ve adlar türettiğini tespit ettiği örneklerle (*adıl* "ayrı", *amıl* "sakin", *amrıl* "sakin", *ıdıl* "yağma; sefer, yolculuk", *ınal* "yüksek rütbeli memur", kısıl "geçit, sel yatağı", *münkül* "şaşkın, dalgın", *ötül* "öksürük", *usal* "gafil", yıval "övgü" vb.) göstermiştir. Bugün artık canlı olmayan ekin, eski türetmelerden kalan sıfat ve ad

[1325] Erdal, **a.g.e.**, s. 258.
[1326] Bilgen, **a.g.e.**, s. 64; Taş, **a.g.e.**, s. 153.
[1327] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1199.
[1328] Gabain, **a.g.e.**, s. 53.
[1329] Ergin, **a.g.e.**, s. 195-196.
[1330] Gencan, **a.g.e.**, s. 207.
[1331] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 231-232.
[1332] Bilgen, **a.g.e.**, s. 65.
[1333] Erdal, **a.g.e.**, s. 330-332.
[1334] Tekin, **a.g.e.**, s. 91.

niteliğindeki bazı örneklerde görülebileceğini belirtmiştir (*andaval, aval, kaşal* "aptal, budala", *şaşal* "saf, şapşal "alık, budala").[1335]Taş, KB'de tespit etiği örneklerden hareketle geçişsiz eylemlerden sıfatlar türettiğini tespit etmiştir.[1336]

amul {< *amu ~ *amı - l}: Sakin.

(2v/3)

"Sakinleşmek" anlamındaki *amu- ~ amı-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1337] Erdal, sözcüğe *-(X)l* biçiminde gösterdiği ekle ilgili kısımda *amıl* olarak yer vermiş, kökeninin kesin olmamakla birlikte aynı kökten türediğini düşündüğü sözcüklere de yer vererek *amı-* fiiline dayandırılabileceğini belirtmiştir.[1338] Taş, sözcüğün kökenini "yatışmak, sakinleşmek" anlamındaki **amı-* fiiline dayandırmıştır.[1339]

köl {< kö - l}: Göl, havuz.

(131v/15), (135v/15), (140r/15), (140r/12)

Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar genellikle daha küçük parçaya götürmemiş, *köl* biçiminde kök olarak kabul etmişlerdir.[1340] Gülensoy, sözcüğün açıklaması için < **kö "toplanmak" - l* biçiminde bir görüş öne sürmüştür.[1341] Bazin, Eski Türkçeye ait metinlerde (devlet adamı isimlerinde) geçen *köl/kül* sözünün nasıl okunması gerektiğiyle ilgili kaleme aldığı yazıda, bunun *köl* biçiminde okunmasının uygun olacağını belirtmiş ancak kökeniyle ilgili bir açıklama yapmamıştır.[1342]

köŋül {< köŋ - (ü)l}: Gönül, yürek; hafıza, akıl.

(4r/18,19), (7v/5,12), (10v/12,17), (11r/12,21), (11v/3), (12r/10), (18r/6,7,21), (20r/10), (21v/5,6), (24v/17), (32v/14,21), (36v/8), (40v/8), (41r/7,20,21), (45r/9), (45v/19,20), (47v/14), (50v/10), (54r/17), (54v/14,17), (55r/1), (81r/9,10), (81v/16), (86r/5)...

[1335] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 71-72.
[1336] Taş, **a.g.e.**, s. 153.
[1337] Clauson, **a.g.e.**, s. 160.
[1338] Erdal, **a.g.e.**, s. 330.
[1339] Taş, **a.g.e.**, s. 153.
[1340] Clauson, **a.g.e.**, s. 715; Eren, **a.g.e.**, s. 159-160.
[1341] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 378.
[1342] Louis Bazin, "Kül Tekin mi Köl Tegin mi?", **Dil Araştırmaları Dergisi**, Çev.: Ebru Kabakçı, S. 2016/19 Güz, 2016, s. 209-214.

"Katlanmak, beklemek, sabretmek" anlamındaki *kön- ~ gön-* fiilinden türediği düşünülebilir. Tespit edilen bazı örneklerde {(4r/18,19), (41r/7), (86r/5)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak bir kök belirtmemiştir.[1343] Gülensoy, *< ? kö - n - gü + l* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1344]

kül {< *kü - l}: Kül.

Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar genellikle daha küçük parçaya götürmemiş, *kül* biçiminde kök olarak kabul etmişlerdir.[1345] Gülensoy, sözcük içi *< *kü "saklamak, korumak" - l* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1346]

saḳal {< *saka - l}: Sakal.

(18v/21), (19r/3), (49v/4,6,7), (56r/14,15,16), (58r/2), (64v/8), (99r/14)...

Clauson, *saḳaḳ* sözcüğünü de göz önünde bulundurup aralarındaki köken birliğine ve "asılı veya sarkık durmak" anlamında **saḳa-* fiilinden türediklerini işaret etmiştir.[1347] Eren, sözcükle ilgili çeşitli görüşlere yer vermiş ancak kendi görüşünü belirtmemiştir.[1348] Gülensoy da *< *saḳā - l* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1349] Alan, çalışmasında sözcükle ilgili yapılan araştırmaları derlemiş ve bunlardan Tas-Berta yayınındaki görüşü benimsediğini ifade etmiştir.[1350] Bu görüşe göre sözcük, *saḳġa alı* biçiminde iki unsurdan oluşan bir kelime grubunun birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Sözcük için **sak-ga(k)"çene" al+ı"önü" > *sakā+l > sakal* biçiminde bir açıklama önerilmiştir.[1351]

soyurġal {< soyurġa - l}: Hediye, armağan.

(88v/15)

"Hediye etmek, ödüllendirmek" anlamındaki *soyurġa- ~ soyurḳa- ~ suyurḳa-* fiilinden türemiştir. Clauson, *tsoyurka-* biçiminde gösterdiği sözcüğü değerlendirirken *tsoyurkal* sözüne de yer vermiştir. Clauson'a göre sözcüğün kökü olan *tsu* ibaresi Çinceden Türkçeye

[1343] Clauson, **a.g.e.**, s. 731.
[1344] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 382-383.
[1345] Clauson, **a.g.e.**, s. 715; Eren, **a.g.e.**, s. 273.
[1346] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 589.
[1347] Clauson, **a.g.e.**, s. 808.
[1348] Eren, **a.g.e.**, s. 350.
[1349] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 717.
[1350] Sümeyra Alan, "Tarihî Türk Dillerinde 'Sakal' Kavramı ve Etimolojisi Üzerine Bir Değerlendirme", **Journal of Old Turkic Studies**, S. 7/2, 2023, s. 303.
[1351] A. Róna-Tas, Arpad Berta, **West Old Turkic: Turkic Loanwords in Hungarian I-II**, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2011, s. 759-760.

ödünçlenmiştir.[1352] Erdal, *+(X)(r)kA-/+(X)rkA* biçiminde gösterdiği ekle ilgili açıklama ve örnekler arasında *tsoyurka-* fiiline yer vermiş ve kökünün Çince bir söze gittiğini ifade etmiştir.[1353] Ölmez, *soyurgal* sözcüğünün kökeniyle ilgili yaptığı çalışmada bu sözcükte üç dilden izler tespit ettiğini belirtmiştir. Sözcük, kök olarak Çince bir sözden türetilmiştir. Bu isim köküne Uygurca *+rkA-* eki getirilerek "acımak, merhamet etmek" anlamında bir fiil türetilmiştir. Bu fiile de Moğolca *-l* eki getirilerek tekrar adlaştırılmıştır.[1354]

sökül {< sök - (ü)l}: Hasta, zayıf, topal.

(59v/7)

"Çökmek; bayılmak" anlamındaki sök- fiilinden türemiştir. Clauson, *sökel* biçiminde yer verdiği sözcüğü *sök-* fiiline dayandırmış ve kullanım alanına değinmiştir.[1355] Gülensoy, "ateşli hasta olmak, güçsüz olmak" anlamıyla *sök-* fiiline dayandırmıştır.[1356]

til {< ti - l}: Dil; dil, lisan.

(2r/12), (5v/9), (8r/10,12), (8v/18), (11r/18,19), (18v/18), (21v/15,16), (22r/18), (23v/8), (25v/20), (29v/5,8), (30v/9), (34v/16), (39r/8), (41v/15), (43v/10,11,12,13), (47v/9), (50v/14), (53r/1,3,6), (58v/11), (72v/5), (171r/20), (178r/21), (42v/3), (72v/6)...

"Demek, söylemek, konuşmak" anlamındaki *ti-* fiilinden türemiştir. Clauson, *tıl* biçiminde gösterdiği sözcüğü daha küçük bir yapıya götürmemiştir.[1357] Gülensoy, organ durumundaki *tıl* ile söze karşılık gelen *til* sözcüklerini birbirinden ayırmıştır. *Til* sözünün *< ti - l* biçiminde açıklanabileceğini ancak *tıl* için *< tı - l* açıklamasına kuşkuyla bakmak gerektiğini ifade etmiştir.[1358]

tükel {< tüke - l}: Hep, bütün.

(14r/9,10), (37r/15), (67r/6), (78v/3), (81v/6), (82r/9), (110v/2), {T172a/6}, (116r/11), (165r/9), (201v/1), (213v/14), (238v/4)

[1352] Clauson, **a.g.e.**, s. 556.
[1353] Erdal, **a.g.e.**, s. 462.
[1354] Mehmet Ölmez, "Soyurgal ve Kökeni", **Trans-Turkic Studies (Festschrift in Honour of Marcel Erdal)**, İstanbul, 2010, s. 173.
[1355] Clauson, **a.g.e.**, s. 820.
[1356] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 806.
[1357] Clauson, **a.g.e.**, s. 489.
[1358] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 283-284.

"Tükenmek, bitmek; tamamlanmak; yetmek" anlamlarındaki *tüke-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tüke- fiilinden türemiş olduğunu belirtmişlerdir.[1359]

-lan

Türkçenin işlek olmayan ekleri arasındadır. Genellikle hayvan isimleri türetme işlevindedir. Taş, belirttiği iki hayvan isminin (*arslan*, *ḳaplan*) türetilmesinde bu ekin kullanıldığını tespit etmiştir.[1360] Nalbant, DLT'de tespit ettiği örneklerde yine hayvan isimleri türetmek işlevinde bulunduğunu ifade etmiştir.[1361]

arslan {< *ars - lan}: Arslan; arslan burcu.

(4r/9), (25r/3), (25v/4), (32r/7), (66v/4), (107v/16), (110r/17,18), (110v/3), (121r/5), (133v/1), (154v/15), (158v/15)...

"Yoldan sapmak; sağa sola koşturmak" anlamındaki **ars-* (< *az-*) fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, zaman zaman *arıslan* biçiminde de görülebildiğini ifade ettiği sözcüğün sonundaki *-lan* son takısını belirlemiş ancak kesin bir köken belirtmemiş, Moğolcadaki *arsalan* ile ilişkili olabileceğine işaret etmiştir.[1362] Erdal, sonlarında aynı eklerin bulunma ihtimalini göz önünde bulundurarak *ḳaplan* ile benzer yapıda saymış ve *ḳaplan* ismi *ḳap-* fiilinden türemişse, *arslan* isminin de *az-* fiilinden türemiş olabileceğini dikkate almıştır.[1363] Eren, sözcüğün yapısıyla ilgili çeşitli görüşleri detaylıca sıralamış, aklına yatan ve yatmayan noktalarda düşüncelerini söylemekle yetinmiştir.[1364] Gülensoy, < **a(r)s + lan* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1365]

baḳlan {< baḳ - lan}: Yeni doğmuş kuzu.

(68v/3,9)

[1359] Clauson, **a.g.e.**, s. 480; Erdal, **a.g.e.**, s. 330; Gabain, **a.g.e.**, s. 53; Tekin, **a.g.e.**, s. 91.
[1360] Taş, **a.g.e.**, s. 154.
[1361] Nalbant, **a.g.e.**, s. 96.
[1362] Clauson, **a.g.e.**, s. 238.
[1363] Erdal, **A grammer of Old Turkic**, s. 85.
[1364] Eren, **a.g.e.**, s. 20-23.
[1365] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 82.

Aynı anlamdaki *baḳ-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, bir grup hayvan isminin sonunda görülen *-lan* takısının bulunduğunu belirtmiş ancak sözcüğün kökenine değinmemiştir.[1366]

ḳaplan {< ḳap - lan}: Kaplan.

(107v/17), (137r/10), (142r/8), (154v/15), (175r/10), (224v/3)

Aynı anlamdaki *kap-* fiilinden türediği düşünülebilir. Erdal, sonlarında aynı eklerin bulunma ihtimalini göz önünde bulundurarak *arslan* ile benzer yapıda saymış ve *ḳap-* fiilinden türemiş olabileceğini dikkate almıştır.[1367]

-(X)m

Türkçenin işlek fiilden isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, yaptığı incelemeler sonucu bu ekle türediğini düşündüğü sözcükleri sıralamıştır (*talım, kedim, tugum, istem*).[1368] Ergin, işlek bir ek olduğunu ve örneklerden de (*alım, satım, geçim, giyim* vb.) tespitle başlıca fonksiyonunun fiille ilgili bir durum, iş ifade etmek olup o işle ilgili; varlık, eşya, âlet, yer gibi çeşitli isimler de yaptığını açıklamıştır.[1369] Banguoğlu, Eski Türkçeden beri bir anlatım özelliği ile fiilden yalın adlar yaptığını (*togum, istem* vb.) ve çok işlek ekler arasında yer aldığını belirtmiştir.[1370] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında ekin soyut ve somut anlamlı isimler türettiğini tespit etmiştir.[1371] Erdal, çok işlek olduğunu belirttiği ekin soyut ve somut isimler türettiğini tespit etmiş ve yapısında bulunduğunu düşündüğü sözcükleri incelemiştir.[1372] Hacıeminoğlu, ekin az kullanıldığını ifade etmiş ve çoğunlukla soyut kavram isimleri türettiğini belirtmiştir.[1373] Korkmaz, eki *-m/-(I)m/-(U)m* biçiminde göstermiş ve genellikle fiildeki hareketle ilgili eylem isimleri, fiilin gösterdiği hareketle ilgili sonucu gösteren soyut isimler, kısa sürede oluşan işleri adlandıran isimler türettiğini tespit etmiştir.[1374]

adım {< *ad - (ı)m}: Adım.

[1366] Clauson, **a.g.e.**, s. 314.
[1367] Erdal, **A grammer of Old Turkic**, s. 85.
[1368] Gabain, **a.g.e.**, s. 53.
[1369] Ergin, **a.g.e.**, s. 187-188.
[1370] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 252-255.
[1371] Bilgen, **a.g.e.**, s. 65-66.
[1372] Erdal, **Old Turkic Word Formation**, s. 290-291.
[1373] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 50.
[1374] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 89-91.

(238r/20)

"Adım atmak" anlamındaki **ad- ~ at-* fiilinden türemiştir.

içim {< iç - (i)m}: Yudum; içecek.

(61v/19,20), (79r/12), (102r/16), (162v/1), (176v/8), (213r/8)

Aynı anlamdaki *iç-* fiilinden türemiştir. Clauson, *iç-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1375] Taş ve Gülensoy da sözcüğü *iç-* fiiline dayandırmışlardır.[1376]

ḳarım {< *ḳar - (ı)m}: Çukur, hendek.

(30v/13,17), (228r/15,16,18), (228v/1,3), (229v/10), (246r/17)

"Kazmak; suya batmak, dalmak" anlamlarındaki **ḳar-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *kar-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1377] Erdal, *-(X)m* ekiyle ilgili bölümde *karım* sözcüğüne yer vermiş ve köken olarak gösterdiği kar- fiilinin kaz- fiilinin rotatistik bir biçimi olabileceği üzerinde durmuştur.[1378] Taş, sözcüğün "kazmak" anlamındaki **ḳar-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1379]

keḍim ~ keyim {< keḍ ~ key - (i)m}: Giyim, giyecek.

(79r/3), (93v/4), (118v/14)

"Giymek" anlamındaki *keḍ- ~ key-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin ikisinde {(93v/4), (118v/14)} *keyim* biçiminde yazılmıştır. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar genellikle keḍ- ~ key- fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1380]

maŋım {< maŋ - (ı)m}: Adım.

(11v/4), (12r/4), (60r/15)

"Adım atmak" anlamındaki *maŋ-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün *maŋ-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1381] Erdal, *-(X)m* ekiyle ilgili bölümde *maŋım* sözcüğüne yer vermiştir.[1382] Taş, sözcüğü KB'de tespit etmiş ve *maŋ-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1383]

[1375] Clauson, **a.g.e.**, s. 27.
[1376] Taş, **a.g.e.**, s. 154; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 424.
[1377] Clauson, **a.g.e.**, s. 659-660.
[1378] Erdal, **a.g.e.**, s. 293.
[1379] Taş, **a.g.e.**, s. 155.
[1380] Clauson, **a.g.e.**, s. 704; Erdal, **a.g.e.**, s. 294; Tekin, **a.g.e.**, s. 91; Taş, **a.g.e.**, s. 155; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 372.

olturum ~ oturum {< oltur - (u)m}: Yatalak.

(10v/4), (130v/14)

"Oturmak" anlamındaki *oltur-* fiilinden türemiştir. Metinde bir kez *olturum* bir kez de oturum biçiminde yazılmıştır.

ölüm {< öl - (ü)m}: Ölüm.

(9v/8), (11v/2), (20v/15), (21r/3), (30r/21), (56r/12,15), (159r/13), (159v/15), (165v/8)...

Aynı anlamdaki *öl-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar genellikle *öl-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1384]

soḳunum {< *soḳun - (u)m}: Sokum, lokma.

(138v/14)

"Sokmak, tıkamak, takmak" anlamındaki *soḳ-* fiilinden türeyen **soḳun-* fiiline *-(u)m* isim türetme eki getirilerek türetilmiştir.

soḳum {< soḳ - (u)m}: Sokum, lokma.

(138v/11,13)

"Sokmak, tıkamak, takmak" anlamındaki *soḳ-* fiiline *-(u)m* isim türetme eki getirilerek türetilmiştir.

tikim {< tik - (i)m}: Parça; tikimlik.

(42r/21)

Aynı anlamdaki *tik-* fiilinden türemiştir. Clauson, *tik-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1385]

tulum {< tul - (u)m}: Tulum, yiyecek ve içecek kabı.

(240v/1)

[1381] Clauson, **a.g.e.**, s. 770.
[1382] Erdal, **a.g.e.**, s. 297.
[1383] Taş, **a.g.e.**, s. 157.
[1384] Clauson, **a.g.e.**, s. 146; Erdal, **a.g.e.**, s. 292; Tekin, **a.g.e.**, s. 92; Taş, **a.g.e.**, s. 154; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 661.
[1385] Clauson, **a.g.e.**, s. 482.

"Kapamak, kapanmak, tıkanmak" anlamındaki *tul-* fiilinde türemiştir. Clauson, *tulum* için *tuluŋ* sözcüğüne yönlendirmiş ancak bu isim için bir köken göstermemiştir.[1386] Gülensoy, sözcük için < *tū - l + (u)m* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1387]

tutum {< tut - (u)m}: El koyma.

(115r/14)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türemiştir. Clauson *tut-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1388]

tüzüm {< tüz - (ü)m}: Dizi, sıra.

(147r/3)

"Düzmek, dizmek, düzenlemek" anlamındaki *tüz-* fiilinden türemiştir.

ulam {< ula - m}: Devamlı, sürekli.

(39v/19), (40r/1)

"İlave etmek, eklemek, bağlamak" anlamındaki *ula-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ula-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili açıklama yapmıştır.[1389] Erdal ve Taş da sözcüğe *-(X)m* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vererek *ula-* fiilinden türediğine işaret etmişlerdir.[1390]

üzüm ~ yüzüm {< üz - (ü)m} (1): Üzüm.

(20r/12), (87v/4), (88r/13,14,21), (118r/7,8), (164v/11), (165v/2,13), (221r/9)

"Kesmek, koparmak" anlamındaki *üz-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen iki örnekte {(118r/8), (164v/11)} *yüzüm* biçiminde yazılmıştır. Clauson, *üz-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1391] Eren, yaygın görüşün "kesmek, koparma" anlamındaki *üz-* fiilinden < *üz - (ü)m* biçiminde türediğiyle ilgili açıklmanın

[1386] Clauson, **a.g.e.**, s. 501.
[1387] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 930.
[1388] Clauson, **a.g.e.**, s. 457.
[1389] Clauson, **a.g.e.**, s. 146.
[1390] Erdal, **a.g.e.**, s. 295; Taş, **a.g.e.**, s. 156.
[1391] Clauson, **a.g.e.**, s. 288.

olduğunu belirtmiştir.[1392] Gülensoy da DLT'den tespit ettiği "üzüm toplamada yarış etmek" anlamındaki *üzüş-* fiilinden hareketle kökün kesinlikle ***üz-*** olduğunu belirtmiştir.[1393]

üzüm {< üz - (ü)m} (2): Parça.

(249v/2)

"Kesmek, koparmak" anlamındaki *üz-* fiilinden türemiştir. Clauson, "tek bir üzüm" anlamını yüklediği sözcüğü yine *üz-* fiiline bağlamıştır.[1394]

yarım {< yar - (ı)m}: Yarım, buçuk.

(9r/13), (14r/9), (23v/5), (37r/1,3), (71r/18), (94v/12), (162r/9)...

Aynı anlamdaki *yar-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar genellikle *yar-* fiilinden türediği belirtmişlerdir.[1395]

yėm {< yė - m}: Yem, yiyecek.

(3v/3), (9v/21), (13r/7), (26r/5), (37r/19), (61v/,19,20), (175r/21), (117v/19), (118r/1), (166v/4)...

Aynı anlamdaki *yė- ~ yē-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(26r/5), (117v/19), (118r/1)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar genellikle *yė-* fiilinden türediği belirtmişlerdir.[1396]

yėyim {< yėy - (i)m}: Yiyecek.

(160r/12)

"Yemek" anlamındaki *yėy-* fiilinden türemiştir. *Yėy-* fiilinin sonundaki /y/, *yė-* biçimindeki uzun e'nin kısalması öncesi ortaya çıkan ikincil bir ses olarak kabul edilebilir.[1397]

[1392] Eren, **a.g.e.**, s. 431.
[1393] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1008.
[1394] Clauson, **a.g.e.**, s. 288.
[1395] Clauson, **a.g.e.**, s. 934; Erdal, **a.g.e.**, s. 294; Bilgen, **a.g.e.**, s. 67; Taş, **a.g.e.**, s. 156; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1117.
[1396] Clauson, **a.g.e.**, s. 968; Erdal, **a.g.e.**, s. 295; Bilgen, **a.g.e.**, s. 66; Taş, **a.g.e.**, s. 156; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1075.
[1397] Taş, **a.g.e.**, s. 157.

-mAç

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme eklerindendir. Ergin, işlek olmayan bir ek olduğunu belirtmekle yetinip örnekler vermiştir (*bulamaç*, *bazlamaç*, *ḳıymaç*, *yırtmaç*, *çığırtmaç*).[1398] Ercilasun, "-maç/-meç Eki Üzerine" makalesinde eki etimolojik yönden Korkmaz ile benzer kaynaklara dayandırmışitır.[1399] Banguoğlu, işlevlerini tespit ettiği ve *-meç* biçiminde gösterdiği ekin, *-me* fiilimsi ve *+eç* küçültme eklerinin birleşiminden ortaya çıkmış olma ihtimali üzerinde durmuştur.[1400] Bilgen, DLT'de tespit ettiği sözcüklerde yemek isimleri türettiğini belirlemiştir (*ḳağurmaç ~ kavurmaç*, *kömeç*, *tutmaç*).[1401] Korkmaz, yaptığı tespitler sonucunda *-mAç* ekinin iki farlı biçimde ortaya çıktığını belirtmiş; bunlardan ilkinin *-mAcA* > *-mAç ~ -bAç* gelişmesine (*yırtmaç*, *yanıltmaç*, *saklanbaç* vb.) ikincisininse *-ma* ekinin getirildiği sözcük ve *aş* ismiyle kurulan ve genellikle yiyecek adlarına karşılık gelen (*bulama aş* > *bulamaç*, *sütlü aş* > *sütlaç* vb.) sıfat tamlamalarının kaynaşmasına dayandığını açıklamıştır.[1402]

kömeç {< köm - meç}: Külde pişirilen çörek.

(14r/6,7,11)

Aynı anlamdaki *köm-* fiilinden türemiştir. Fiil, DLT'de "(ekmeği pişirmek için) küle gömmek" anlamıyla geçmektedir.[1403]

-mAn

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Ergin, çok işlek olmayan bir ek olduğunu belirtmiş ve örneklere yer vermiştir (*azman*, *şişman*, *göçmen*, *seçmen*, *sayman*, *öğretmen*, *delişmen*).[1404] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında ekin soyut ve somut isimler türettiğini belirlemiştir (batman, sıḳman, sökmen, örtmen, tegirmen).[1405] Erdal, ekin kullanım alanıyla ilgili incelemelerde bulunmuş ve *kömen*, *tegirmen*, *tuman*, *yulıman*, *sıḳman*, *ketmen*, *sökmen*, *yaman* gibi sözcüklerin bu ekle türediğini

[1398] Ergin, **a.g.e.**, s. 197.
[1399] Ahmet Bican Ercilasun, "-maç/-meç Eki Üzerine", **İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İÜ Yayınları, İstanbul, 1973, s. 83-88.
[1400] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 268.
[1401] Bilgen, **a.g.e.**, s. 68.
[1402] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 94-95.
[1403] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 736.
[1404] Ergin, **a.g.e.**, s. 197.
[1405] Bilgen, **a.g.e.**, s. 69.

göstermiştir.[1406] Tekin, çalışmasında *tuman* sözcüğünün bu ekle türediğini göstermiştir.[1407] Korkmaz, tespit ettiği örneklerden hareketle çok fazla işlek olmadığını, çatı eki almış fiillere gelmediğini, az çok "abartma ve süreklilik" anlamı katma işlevi taşıdığını belirtmiştir (*azman*, *kocaman*, *şişman*, *yaman* vb.).[1408]

batman {< bat - man}: Batman, bir ağırlık ölçüsü.

(23r/4), (41r/11), (63r/15), (92v/17), (107v/10,14), (124r/16), (133r/13), (164v/10), (178v/19)...

Clauson, *bat-* fiiline dayandırmış ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1409] Gülensoy, sözcük için < *bat* "bir tür takoz" + *man* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1410]

duman {< tum - man}: Duman.

(181v/20)

"Kapatmak, tıkamak, örtmek" anlamındaki tu- ~ tū- fiiliyle ilişkilendirilebilir. Clauson, sözcüğün kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1411] Erdal, *tumağu* ve *tumlı-* sözcüklerinden hareketle, *tum-* fiilinden *-man* ekiyle türemiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[1412] Tekin, Taş ve Gülensoy da anlamındaki *tu-* fiiline bağlamışlardır.[1413]

tegirmen {< *tegir - men}: Değirmen.

(25r/20), (107v/10,14), (114v/3), (138r/14), (141r/8), (204v/13), (239r/20,21)

"Çevirmek, döndürmek" anlamındaki **tegir-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ve **tegir-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1414] Gülensoy, sözcük için < **tek* "dönmek" - *ir* "çevirmek, döndürmek" - *men* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1415]

yaman {< *yav - man}: Kötü, fena, hata; asi, suçlu, günahkar.

(1v/6), (41v/15), (89r/21), (152v/3), (157v/9), (167r/21), (195v/19,20,21)

[1406] Erdal, **a.g.e.**, s. 387-388.
[1407] Tekin, **a.g.e.**, s. 92.
[1408] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 97-98.
[1409] Clauson, **a.g.e.**, s. 305-306.
[1410] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 121.
[1411] Clasuon, **a.g.e.**, s. 507.
[1412] Erdal, **a.g.e.**, s. 387-388.
[1413] Tekin, **a.g.e.**, s. 92; Taş, **a.g.e.**, s. 162; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 307.
[1414] Clauson, **a.g.e.**, s. 486-487.
[1415] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 272.

Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1416] Erdal, *yavız* ve *yavlak* sözcükleriyle ilşkili olabileceğini ifade etmiş ve yav - man biçiminde açıklanabileceğini belirtmiştir.[1417] Gülensoy, sözcük için < **yaw(/v/f) + man* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1418]

-mUr

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasındadır. Sınırlı sayıda sözcükte görülür. Gabain, tespit ettiği bazı sözcüklerde ekin varlığını göstermiştir (*yaġmur, almır, kömür*).[1419] Ergin, işlek olmayan bir ek olduğunu belirtmiş ve örnek olarak *yağmur* sözcüğünü vermiştir.[1420] Bilgen, DLT ile ilgili çalışmasında metin içerisinde yalnızca bir örnekte (*yağmur*) eki tespit etmiştir.[1421] Erdal, Eski Türkçeden tespit ettiği *yaġmur, almır, kömür, tamur, yumur* gibi sözcüklerde ekin bulunduğunu ifade etmiştir.[1422] Hacıeminoğlu, Harezm Türkçesinin grameri üzerine hazırladığı çalışmasında eki iki örnekte tespit etmiştir (*kömür, yaġmur*).[1423] Korkmaz, Türkiye Türkçesinde yalnız geçişsiz tek heceli fiillerden türetilmiş *yağmur* ve *kömür* isimlerinde yaşayan ölü bir ek olduğunu, bunlara belki *damar* (< *tamar* < **tam - mır*) sözcüğünün de eklenebileceğini ifade etmiştir.[1424]

tamar ~ tamur {< tam - mur}: Damar.

(6v/20), (48v/2), (61v/18), (67v/13), (87v/5), (128v/19), (216v/13)

"Damlamak" anlamındaki *tam-* fiilinden türediği düşünülebilir (*tamar* < *tamur* < *tamır* < *tammır*). Sözcük, tespit edilen örneklerin birinde (128v/19) *tamar* biçiminde yazılmıştır. Clauson, sözcüğün *tam-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1425] Erdal, **tam - mır* biçiminde türemiş olma ihtimaline işaret ederek sözcüğü *tam-* fiiline bağlamıştır.[1426] Taş da sözcüğün *tam-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1427]

[1416] Clauson, **a.g.e.**, s. 937.
[1417] Erdal, **a.g.e.**, s. 388.
[1418] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1050.
[1419] Gabain, **a.g.e.**, s. 53.
[1420] Ergin, **a.g.e.**, s. 198.
[1421] Bilgen, **a.g.e.**, s. 69.
[1422] Erdal, **a.g.e.**, s. 389-390.
[1423] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 50.
[1424] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 101.
[1425] Clauson, **a.g.e.**, s. 508.
[1426] Erdal, **a.g.e.**, s. 389.
[1427] Taş, **a.g.e.**, s. 163.

yaġmur {< yaġ - mur}: Yağmur.

(6r/6,7), (22v/14), (23v/13), (90r/18), {T172b/1}, (142r/20), (221v/7)...

Aynı anlamdaki *yaġ-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar *yaġ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1428]

-(X)ŋ

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme eklerindendir. Fiildeki hareketle ilgili isimler türetir.

bölüŋ {< böl - (ü)ŋ}: Bölük, belek.

(77v/2)

Aynı anlamdaki *böl-* fiilinden türemiştir.

buluŋ {< bul - (u)ŋ}: Taraf, yön.

(25r/10), (52v/18), (96v/5), (68r/20), (146v/20), (181r/16), (241r/9,10,11)

Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1429]

ḳalıŋ {< ḳal - (ı)ŋ}: Çeyiz.

(43v/1), {T171b/19}, (186v/9), (191r/4,7), (242r/3)

"Kalmak, geride kalmak, miras kalmak" anlamındaki *ḳal-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğün kullanım alanına değinmiş (*ḳalım ~ ḳalın < ḳalıŋ*) ancak köken belirtmemiştir.[1430] Eren de kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş (*kalım ~ ġalın < ḳalıŋ*) ancak köken belirtmemiştir.[1431]

tiriŋ {< tir - (i)ŋ}: Canlı diri.

(8r/11,12)

[1428] Clauson, **a.g.e.**, s. 903-904; Erdal, **a.g.e.**, s. 389; Gabain, **a.g.e.**, s. 53; Eren, **a.g.e.**, s. 439; Bilgen, **a.g.e.**, s. 69; Taş, **a.g.e.**, s. 163.
[1429] Clauson, **a.g.e.**, s. 343.
[1430] Clauson, **a.g.e.**, s. 622.
[1431] Eren, **a.g.e.**, s. 202.

"Yaşamak; dermek, bir araya getirmek" anlamlarındaki *tir-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğü *tirig* biçiminde göstermiş, küçük fonetik farklılıklarla kullanım alanına çıkabileceğini belirtmiş ve köken olarak *tir-* fiiline bağlamıştır.[1432]

tuluŋ {< tul - (u)ŋ}: Şakak.

(75r/15)

"Örtmek, kapamak" anlamındaki *tul-* fiilinden türediği düşünülebilir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar köken belirtmemişlerdir.[1433]

yalaŋ ~ yalıŋ {< *yal - (a/ı)ŋ}: Yalın, sade, çıplak.

(12r/12), (13r/14), (69v/8), (78v/9), (83v/6), (127v/1,5,7), (135r/6), (136v/18), (158r/5), (164v/17), (169v/8), (178r/14), (185v/2), (194r/12), (196r/9), (220r/9,11)...

"Soymak, açmak" anlamındaki **yal-* fiilinden türediği düşünülebilir. İncelenen metinde tespit edilen bazı örneklerde {(135r/6), (12r/12), (13r/14), (69v/8), (78v/9)...} *yalıŋ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, sözcüğün **yal-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1434] Erdal sözcüğe *-(X)ŋ* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve **yal-* fiilinden türemiş olduğuna işaret etmiştir.[1435] Bilgen ve Taş da sözcüğün **yal-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1436]

-(X)n

Türkçedeki işlek fiilden isim türetme ekleri arasındadır. İsim yanında sıfat görevinde kullanılan sözcükler de türetir. Gabain, seyrek bir ek olduğunu, fiillerden yeni isimler ve az da olsa sıfatlar türettiğini belirtmiştir.[1437] Ergin, fiillerden isim türeten eski ve işlek bir ek olduğunu ve örneklerden (*tütün*, *ekin*, *biçin*, *yığın*, *dolun*, *talan*, *uzun* vb.) gibi hareketle türetilen isimlerin "fiilin gösterdiği hareketi yapanı ifade ettiğini belirtmiştir.[1438] Gencan, *-in* biçiminde gösterdiği ekin bulunduğunu düşündüğü sözcükleri sıralamış, çeşitli isimler ve

[1432] Clauson, **a.g.e.**, s. 543-544.
[1433] Clauson, **a.g.e.**, s. 501; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 931.
[1434] Clauson, **a.g.e.**, s. 929-930.
[1435] Erdal, **a.g.e.**, s. 338.
[1436] Bilgen, **a.g.e.**, s. 71; Taş, **a.g.e.**, s. 169.
[1437] Gabain, **a.g.e.**, s. 54, 58.
[1438] Ergin, **a.g.e.**, s. 188-189.

niteleme sıfatları türettiğini belirtmiştir.[1439] Banguoğlu, *-in* biçiminde gösterdiği ekin eski ve işlek bir ek olduğunu, "edilen" anlamlı "kılışın ürününü" gösteren isimler türettiğini ifade etmiştir.[1440] Bilgen, ekin DLT'de isim ve sıfat türetme işleviyle bulunduğu sözcükleri tespit etmiştir.[1441] Hacıeminoğlu, soyut ve somut isimler türeten işlek bir ek olduğunu söylemiştir (akın, bükün, bütünekin, eksün vb.)[1442] Tekin, tespit ettiği örneklerden (*bulun, kıyın, kelin, san, örgin*) hareketle *eylem sonucu adlar* türeten bir ek olduğunu ifade etmiştir.[1443] Korkmaz, çok eski ve işlek bir ek olduğunu, fiil köklerinden isimler ve seyrek olarak sıfatlar türettiğini belirtmiştir. Türetilen isimlerin fiildeki işin "sonucu" veya "ürünü olma" görevini yüklendiğini tespit etmiştir.[1444] Taş, KB'de tespit ettiği örneklerden hareketle eylemin sonucunu bildiren adlar türettiğini belirtmiştir.[1445]

aḍın ~ edin {< aḍ ~ aḍ(ı) - n}: Başka, diğer.

(4r/20), (9v/13), (10v/14), (13r/16,17), (13v/12), (15r/1), (28r/20), (28v/4), (29v/16), (30r/21), (32r/1,21), (33v/3), (34r/6), (34v/8), (36v/13), (37r/14), (38r/11), (41v/16), (42r/11), (43v/17,20), (44r/11), (48r/16,17), (49r/15), (50r/8), (50v/3), (56r/4,6), (85r/5), (95r/12), (96v/4), {T170b/4}, (125r/1)...

"Ayrılmak" anlamındaki *aḍ- ~ aḍ(ı)-* fiilinden türemiştir. Clauson, **ad-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1446] Erdal, *adın* ile birlikte aynı kökten türemiş olma ihtimali olan sözcüklere de değinmiş (*adır-, adırıl-, adrıḳ* vb.) ancak bunların **ad-* fiilinden mi **adı-* fiilinden mi türediklerinin açık olmadığını ifade etmiştir.[1447] Bilgen, sözcüğün **ad-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1448] Taş, sözcüğün **aḍı-* fiilinden türediğine işaret eden bir açıklama yapmıştır.[1449]

aġın {< aġ - (ı)n}: Dilsiz, konuşamayan.

(39r/8), (130v/14), (172r/5)

[1439] Gencan, **a.g.e.**, s. 227-228.
[1440] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 255.
[1441] Bilgen, **a.g.e.**, s. 69-71.
[1442] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 52.
[1443] Tekin, **a.g.e.**, s. 92.
[1444] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 101.
[1445] Taş, **a.g.e.**, s. 163.
[1446] Clauson, **a.g.e.**, s. 60.
[1447] Erdal, **a.g.e.**, s. 304, 535-536.
[1448] Bilgen, **a.g.e.**, s. 70.
[1449] Taş, **a.g.e.**, s. 163.

"Bozulmak, değişmek" anlamındaki *aġ-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1450] Clauson, anlamına ve kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1451] Aşçı, isimlerle ilgili çalışmasında sözcüğü *aġ-* fiiline dayandırmıştır.[1452]

aḳın {< aḳ - (ı)n}: Akın, sel.

(223v/19)

Aynı anlamdaki *aḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *aḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1453]

bıḳın {< bıḳ (< buk-) - (ı)n}: Bel, böğür.

(248r/14)

"Toplamak, bükmek" anlamındaki *bık- (< buḳ-)* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1454] Eren, sözcükle ilgili çeşitli görüşlere yer vermiş ancak kendi düşüncesini ifade etmemiştir.[1455] Gülensoy, DLT'de geçen *bukul-* fiiliyle karşılaştırılmasını önermiş ve < **bıḳı - n* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1456]

bulun {< bul - (u)n}: Esir, tutsak.

(25r/10), (46v/7), (62r/5), (64v/10), (76v/9), (96v/5), (178r/4)

Aynı anlamdaki bul- fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *aḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1457]

burun {< bur - (u)n}: İlk, önce; burun.

(3r/9), (4r/14), (6v/13,14), (13r/12), (14r/15), (22r/15), (24r/5), (25v/4), (31v/12), (36r/3), (40v/21), (41r/10), (44v/12,14), (48r/7), (51v/10), (56r/12,16), (81r/3), (89v/1), (156v/21), (158v/18).. .

[1450] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 542.
[1451] Clauson, **a.g.e.**, s. 87.
[1452] Aşçı, **a.g.e.**, s. 905.
[1453] Clauson, **a.g.e.**, s. 87, Erdal, **a.g.e.**, s. 301; Bilgen, **a.g.e.**, s. 69; Taş, **a.g.e.**, s. 163; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 59.
[1454] Clauson, **a.g.e.**, s. 316.
[1455] Clauson, **a.g.e.**, s. 51.
[1456] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 140.
[1457] Clauson, **a.g.e.**, s. 343, Erdal, **a.g.e.**, s. 305; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 163.

"Kokmak" anlamındaki *bur-* fiilinden türemiştir. Sözcük, "ilk, önce" anlamlarıyla cümle içerisinde zarf ve edat olarak kullanılmıştır. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1458] Eren, *-n* ekinin organ adları türetme işlevinden de hareketle "kokmak" anlamındaki **bur-* fiilinden türediğinin açık olduğunu belirtmiştir.[1459] Gülensoy da sözcük için < *bur - un* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1460]

bütün {< büt - (ü)n}: Bütün, tam.

(72r/2)

"İnanmak; bitmek" anlamlarındaki *büt-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *aḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1461]

egin {< eg - (i)n}: Omuz, sırt.

(5v/11), (7r/15), (8v/4), (39v/12), (64v/5), (69r/19), (87r/17), {T166a/4}, (118r/9)...

"Eğmek, bükmek" anlamındaki *eg-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *eg- ~ eŋ- ~ ek-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1462]

ekin {< ek - (i)n}: Ekin.

(20r/10,11), (92v/10,15), (95r/11,12), (114r/17)

Aynı anlamdaki *ek-* fiilinden türemiştir. Clauson ve Gülensoy, sözcüğü *ek-* fiiline dayandırmışlardır.[1463]

irin {< ir (< ėr-) - (i)n}: Dudak.

(50v/8), (77r/17), (83r/11), (85v/15), (87v/4), (89r/21), (111r/12,13), (181r/18), (238r/5,7)

"Ermek, erişmek" anlamındaki *ir-* (< *ėr-*) fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1464] Eren, *-n* ekinin organ isimleri türettiği diğer

[1458] Clauson, **a.g.e.**, s. 366-367.
[1459] Eren, **a.g.e.**, s. 64.
[1460] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 187.
[1461] Clauson, **a.g.e.**, s. 301, Erdal, **a.g.e.**, s. 301; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 164; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 196.
[1462] Clauson, **a.g.e.**, s. 109, Erdal, **a.g.e.**, s. 305; Eren, **a.g.e.**, s. 130; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 164; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 320.
[1463] Clauson, **a.g.e.**, s. 109; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 325.
[1464] Clauson, **a.g.e.**, s. 232-233.

örneklerden (*karın*, *alın*, *boyun* vb.) hareketle yapısında açık bir biçimde bu ekin bulunduğunu ancak kesin bir kök belirlemenin de zor olduğunu ifade etmiştir.[1465]

ḳaġun {< ḳaġ - (u)n}: Kavun.

(12v/18), (85r/18,20), (85v/4), {T166b/12}

Ḳaġur-, *ḳaġurul-* gibi fiil gövdelerinin de kökü olarak düşünülebilecek **ḳaġ-* fiiliyle ilişkilendirilebilir. Clauson, **ḳaġ-* fiilinden türemiş gibi göründüğüne, ancak fonetik olarak iki uzun ünlülü (*ḳāġūn*) varyasyonlarının da görülüyor olmasından kaynaklanarak eski Uygur Türkçesi döneminde yabancı bir dilden alınmış olabileceğine dikkat çekmiştir.[1466] Eren, sözcükle ilgili çeşitli görüşlere yer vermiş ancak kendi düşüncesini belirtmemiştir.[1467]

kelin {< kel- (i)n}: Gelin.

(22v/15), (27r/14), (49r/13), (183r/6), (184v/5), (198r/2)

Aynı anlamdaki *kel-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *kel-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1468] Erdal, sözcüğün *keli-* fiilinden türemiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[1469]

ḳın {< ḳıy - (ı)n}: Eziyet, işkence.

(74v/2), (84r/1), (84r/6), (87r/6), (96v/17), (103r/8), (113r/15,16), (140r/7), (161r/6), (161r/11)...

Aynı anlamdaki *ḳıy-* (> *ḳıy(ı)n* > *ḳıın* > *ḳın*) fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳın ~ kıŋ* biçiminde gösterdiği sözcüğü *ḳıyın* biçimi ile birleştirmiştir.[1470] Taş, kök olarak **ḳıy-* fiiline işaret etmiştir.[1471]

kişen {< kişe - n}: Köstek, pranga.

(40v/21), (73r/18), (73v/5,10), (74r/7,19), (104r/15)

"Bağlamak, kösteklemek" anlamındaki *kişe-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *kişe-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1472]

[1465] Eren, **a.g.e.**, s. 122.
[1466] Clauson, **a.g.e.**, s. 611.
[1467] Eren, **a.g.e.**, s. 220.
[1468] Clauson, **a.g.e.**, s. 719; Eren, **a.g.e.**, s. 152; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 164.
[1469] Erdal, **a.g.e.**, s. 302.
[1470] Clauson, **a.g.e.**, s. 631.
[1471] Taş, **a.g.e.**, s. 164.

ḳoyun {< ḳoy (< ḳoḍ) - (u)n}: Koyun, bağır, göğüs.

(69r/2,15), (89v/12), (111r/15), (167r/16)...

Aynı anlamdaki *ḳoy-* (< *ḳoḍ-*) fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳoḍun* biçiminde hareket *ḳoḍ-* fiilinden türemiş olma ihtimalini değerlendirmiştir.[1473] Gülensoy, sözcük için < *kodı ~ kozı ~ koyı* "aşağı, aşağıya" + *n* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1474]

oyun {< oy - (u)n}: Oyun.

(57v/9), (248v/10)

"Oymak, delmek; oynamak" anlamındaki *oy-* (< *ōy-*) fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *oy- ~ ōy-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1475]

saġın {< saġ - (ı)n}: Sağmal.

(39r/8)

Aynı anlamdaki *saġ-* fiilinden türemiştir.

san {< sa - n}: Sayı, hesap; saygınlık.

(44v/3), (80v/20), {T156b/10}, (161v/9), (174v/21), (179r/19), (180r/1)

"Saymak, hesaplamak" anlamındaki *sa- ~ sā-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *sa- ~ sā-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1476]

sayın {< say - (ı)n}: Sayı, adet; kadar; her.

(119r/19,20)

Aynı anlamdaki *say-* (< *sā-*) fiilinden türemiştir. Gülensoy, sözcüğün etimolojisi için < **sa - y - (ı)n* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1477] Sertkaya, çalışmasında sözcüğün Türkçe *say-* fiilinden değil Türkçe *sag* isminden ortaya çıktığını, Moğolcaya geçerek bu dildeki *-in* ekini alıp *sag-in > sayin* biçiminde Moğolcalaştığını ve İlhanlılar devrinden sonra tekrar

---

[1472] Clauson, **a.g.e.**, s. 754; Eren, **a.g.e.**, s. 246; Taş, **a.g.e.**, s. 164; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 528.
[1473] Clauson, **a.g.e.**, s. 631.
[1474] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 549-550.
[1475] Clauson, **a.g.e.**, s. 274; Eren, **a.g.e.**, s. 311; Taş, **a.g.e.**, s. 164; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 644.
[1476] Clauson, **a.g.e.**, s. 831; Erdal, **a.g.e.**, s. 306; Tekin, **a.g.e.**, s. 92; Taş, **a.g.e.**, s. 164-165.
[1477] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 745.

Türkçeye geçtiğini belirtmiştir.[1478] Korkmaz, Sertkaya'nın ardından bir yazı kaleme alarak kendisine katımadığını ve bu sözcüğün Türkçede eskiden beri işlek bir biçimde kullanılan *-(ı)n* fiilden isim yapma ekinin *say-* fiiline gelmesiyle türediğini iafade etmiştir. [1479]

tolḳun {< tolku - n}: Dalga.

(3r/11)

"Dalgalanmak" anlamındaki *tolku-* fiilinden türediği düşünülebilir.

tolun {< tol - (u)n}: Dolun; ayın on dördü; bedir.

(7r/13), (77r/12,15), (85v/12), (86r/4), (181v/4)

Aynı anlamdaki *tol-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *tol-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1480]

tügün {< tüg - (ü)n}: Düğüm.

(80v/20), (82v/20), (103r/17), {T170a/11,14}

"Düğümlemek" anlamındaki *tüg-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bir örnekte (82v/20) birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *tüg-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1481]

tütsün {< tütüz - (ü)g}: Duman.

(53v/20)

"Tüttürmek" anlamındaki *tütüz-* fiilinden türeyen *tütüzüg* > *tützüg* > *tütsüg* isminin bir fonetik değişime uğramış bir türevi olma ihtimali yüksektir (*tütsün* < *tütsüŋ* < *tützüg*).[1482]

tütün {< tüt - (ü)n}: Duman.

(3r/11), (22r/14), (35v/18), (43r/8,9), (43v/8) (160v/21), (161r/1)

[1478] Osman Fikri Sertkaya, "Bay, Bayan, Bayin ve Sayin Kelimeleri Üzerine", **Türk Dili**, S. 705, Eylül, 2010, s. 203.
[1479] Zeynep Korkmaz, "Dilimizdeki Sayın Sözü Moğolcadan Alıntı Olabilir mi?", **Türk Dili**, Sayı: 721, Ocak, 2012, s. 11-23.
[1480] Clauson, **a.g.e.**, s. 501; Erdal, **a.g.e.**, s. 303; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 165; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 297.
[1481] Clauson, **a.g.e.**, s. 484; Erdal, **a.g.e.**, s. 304; Gabain, **a.g.e.**, s. 54; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 165; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 310.
[1482] Clauson, **a.g.e.**, s. 461; Erdal, **a.g.e.**, s. 251; Taş, **a.g.e.**, s. 126; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 949-950.

Clauson, sözcüğün *tüte-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1483] Clauson, dışındaki araştırmacılar genellikle sözcüğün *tüt-* fiilinden türediğine işaret etmişlerdir.[1484]

tüzün {< tüz - (ü)n}: Yumuşak huylu, sakin; uygun, denk.

(2v/3), (75r/19), (211v/7)

Aynı anlamdaki *tüz-* fiilinden türemiştir. Clauson, *tüz-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1485]

un {< u - n}: Un.

(23r/17), (42v/11,12), (103v/20), (130r/8,9), (137v/18), {T168a/10,14}, (144r/14)

"Ovmak, ovalamak, ufalamak" anlamındaki *u-* (*ū-* < *ug̈-* < *uv-*) fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1486] Eren, sözcükle ilgili açıklamalara yer vermiş ve bunlardan yabancı bir dilden (Çince) alıntı bir sözcük olduğunu savunan görüşün hatalı olduğunu belirtmiştir. Kendi düşüncesini net bir biçimde ifade etmemekle birlikte, bilimsel yayınlarda yapılan ve sözcüğü *oğ-*, *ov-*, *uğ-*, ve *uv-*, fiillerine dayandıran görüşten bahsetmiştir.[1487] Gülensoy, sözcük için *< ū (< uw-) - n* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1488] İlker çalışmasında, *un* sözcüğünün Tükçenin milattan önceki yıllarına dayanan uzun ünlülü bir *u-* fiilinden türediğini belirtmiştir. *Ug-/uv-* gibi türevlerin de bu fiilden geldiğini ifade etmiştir.[1489]

uzun {< uza - n}: Uzak; uzunluk.

(9v/5), (24r/12,13), (28r/9), (28v/17), (29r/15), (30r/17), (31v/8), (34r/7), (51r/15), (65v/20), (93v/3), (158r/12), (161v/20), (163v/8), (175r/8)...

"Uzamak; yönelmek" anlamlarındaki *uza-* fiilinden türediği düşünülebilir (uzan > uzun). Clauson, Erdal ve Taş, *uza-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermişlerdir.[1490] Gülensoy, sözcükle ilgili iki öneride bulunmuştur. İlkinde, *uz* isminden

[1483] Clauson, **a.g.e.**, s. 457-458.
[1484] Erdal, **a.g.e.**, s. 301; Gabain, **a.g.e.**, s. 54; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 165; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 950.
[1485] Clauson, **a.g.e.**, s. 576.
[1486] Clauson, **a.g.e.**, s. 166.
[1487] Eren, **a.g.e.**, s. 423.
[1488] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 968.
[1489] Ayşe İlker, "Un, Ufak Ve Uşak Kelimeleri Üzerine", **Turkish Studies**, S. 6/1 Kış 2011, s. 200.
[1490] Clauson, **a.g.e.**, s. 288; Erdal, **a.g.e.**, s. 301; Taş, **a.g.e.**, s. 165.

türediğini belirtmiş ve < *uz "uzun" + (u)n*; ikincisinde ise *uz-* fiilinden türediğini belirtmiş ve < *uz "başkasından ileriye geçmek" - (u)n* biçiminde açıklamalar yapmıştır.[1491]

yaġın {< yaġ - (ı)n}: Yağmur.

(25r/15,20), (29v/20,21), (30r/1), (157v/11), (160v/3,4)

Aynı anlamdaki *yaġ-* fiilinden türemiştir.

yaḳın {< yaḳ - (ı)n}: Yakın; eş dost.

(71v/3), (84r/16,17), (112r/10), (132r/11), (160v/13), (179r/6), (179v/10), (197r/17), (220v/14), (225v/19), (246v/8)

"Yaklaşmak; uygun gelmek; sürmek" anlamlarındaki *yaḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yaḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir. Gülensoy, bu görüşüne ek ikinci bir öneri olarak < *yaġu "yaklaşmak" - n* açıklamasını yapmıştır.[1492]

yalġan {< yalġa - n}: Yalan.

(26r/10), (35r/20), (36r/4), (40r/2), (62r/2), (71v/19,20), (84r/14,18), (88r/11), (91r/2), (100r/15), (105v/9), (114r/1), (119r/10), (120v/7), (173r/7), (200v/8), (235r/20,21), (235v/1)...

"Kandırmak, yalan söylemek" anlamındaki yalġa- fiilinden türemiştir. Metinde tespit edilen örneklerin bazılarında {(35r/20), (88r/11), (119r/10), (105v/9), (100r/15), (235v/1)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *yal- fiilinden türemiş alabileceğine işaret etmiş, *yala* ve *yala-* dışında açık bir semantik ilişkinin bulunmadığını da belirtmiştir. Gülensoy, < **ya- "yanlış bir şey yapmak" - l - ġan* biçiminde bir açıklama önermiştir. Bunun dışında Ş. Tekin'in yaptığı < **yal - (ı)ġ + a - n* açıklamasına da dikkat çekmiştir.[1493]

yalın {< yal - (ı)n}: Alev, kıvılcım.

(4r/5), (249r/9)

[1491] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 983.
[1492] Clauson, **a.g.e.**, s. 904; Erdal, **a.g.e.**, s. 302; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 165; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1036.
[1493] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1041; Ş. Tekin, **a.g.e.**, s. 68.

"Yanmak, parlamak" anlamındaki *yal-* fiilinden türemiştir (*yal-* < **ya - l-*) . Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yal-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1494]

yaşın {< yaşı - n}: Şimşek.

(19v/14), (121r/4), (190r/8), {T173a/16}

"Parlamak" anlamındaki *yaşı- ~ yaşu-* (< **yalçı-*) fiilinden türemiştir. Clauson, *yaşu-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1495] Taş da **yalçı-* fiiliyle **yaşı-* fiilinin ilişkili olduğuna işaret eden bir açıklama göstermiştir.[1496] Özkan, çalışmasında, *yaşın* sözcüğünü **ya-* kökünden *-ş-* ekiyle türetilen sözcükler arasında göstermiş ancak geri kalanının açıklamasını yapmamıştır.[1497] Gülensoy, sözcük için < **yā - şı(u) - n (< *yalçı-)* açıklamasını yapmıştır.[1498]

yoḍun {< yoḍ - (u)n}: Yok oma, bitme.

(29r/8), (37r/20), (99r/19), (112v/19), (238r/7,8)

"Silmek; bozmak; sona ermek" anlamlarındaki *yoḍ-* fiilinden türemiştir (*yoḍ* < **yo-*). Clauson, *yod-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1499]

yoġun {< yoġ - (u)n}: Yoğun, kalın, ağır.

(34v/16), (74r/7), (113r/2)

"Yoğunlaşmak, kalınlaşmak" anlamındaki **yoġ-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[1500] Erdal, Taş ve Gülensoy, sözcüğün *yoġ-* fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1501]

-nç

Türkçenin eylemdeki hareketle ilgili isimler yapan fiilden isim türetme ekleri arasındadır. Gabain, eki *-nç* ve *-nçu/-nçü* biçiminde birlikte değerlendirmiştir. Eş anlamlı

[1494] Clauson, **a.g.e.**, s. 929; Erdal, **a.g.e.**, s. 302; Gabain, **a.g.e.**, s. 54; Bilgen, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 165; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1045.
[1495] Clauson, **a.g.e.**, s. 979.
[1496] Taş, **a.g.e.**, s. 165.
[1497] Özkan, **a.g.e.**, s. 160.
[1498] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1085.
[1499] Clauson, **a.g.e.**, s. 892.
[1500] Clauson, **a.g.e.**, s. 904.
[1501] Erdal, **a.g.e.**, s. 303; Taş, **a.g.e.**, s. 166; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1151.

olduklarını belirterek işlevlerinin aynı olduğuna işaret etmiş ve yalnızca -n- dönüşlülük ekinden sonra gelebildiklerini belirtmiştir (*örgünç/örgünçü*, *tegzinç*, *abınç/abınçu*, *alḳınçu*, *bulunçsuz/bulunçusuz*, *kirtgünç* vb.).[1502] Ergin de Korkmaz gibi *-ç* biçiminde, dönüşlü fiillere gelen ve aşırılık ifade eden bir ek olarak değerlendirmiştir. Gencan, *-(in)ç* biçiminde gösterdiği ekin soyut adlar ve sıfatlar türettiğini belirtmiştir. Ekin, eğer /n/ ile biten bir sözcüğe geliyorsa *-ç* biçiminde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu ekle türemiş sözcüklerde sondaki /n/ den gelme bir öze dönüşlülük ayırtısının sezildiğini tespit etmiştir.[1503] Korkmaz, ekin *-nç* değil dönüşlü fiillere gelen *-ç* biçiminde ve fiildeki hareketle ilgili isimler ve sıfatlar türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiştir.[1504] Banguoğlu, *-inç* biçiminde göstermiş ve birleşik bir ek olduğunu (*-in* + *-iç* > *iniç* > *inç*), *dönüşlü kılış adları* ve *pekiştirme sıfatları* türettiğini tespit etmiştir.[1505] Bilgen, eki -nç biçiminde göstermiş ve DLT'de soyut isimler türettiğini ifade etmiştir (*avınç*, *ınanç*, *ilenç*, *kılınç*, *korkunç* vb.).[1506] Tekin, yapısında bu ekin bulunduğunu tespit ettiği örnekleri sıralamıştır (*bulganç*, *busanç*, *erinç*, *ötünç*, *korkınç*, *tarkınç*, *unç*).[1507] Taş, eylem adları türeten bir ek olarak *-nç* biçiminde ele almıştır.[1508]

ėkkilenç {< ėkkile - nç}: İkinci olan.

(110v/2)

"İkinci sırada olmak, ikinci sıraya gelmek" anlamındaki *ėkkile-* isminden türemiştir.

inanç {< ina - nç}: İnanç.

(2v/1), (237v/13)

"Güvenmek, inanmak" anlamındaki **ina-* ~**ına-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ınanç* biçiminde gösterdiği sözcüğün *ınan-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[1509] Erdal, sözcüğe *-(X)nç* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ancak *inan-* fiilinden türemiş olarak da değerlendirilebileceğine dikkat çekmiştir.[1510] Gabain, *ınan-*

[1502] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[1503] Gencan, **a.g.e.**, s. 226-227.
[1504] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 76-77.
[1505] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 257.
[1506] Bilgen, **a.g.e.**, s. 71.
[1507] Tekin, **a.g.e.**, s. 92-93.
[1508] Taş, **a.g.e.**, s. 166.
[1509] Clauson, **a.g.e.**, s. 187.
[1510] Erdal, **a.g.e.**, s. 277.

fiilinden türediğini belirtmiştir.[1511] Bilgen, Taş ve Gülensoy, sözcüğün yapısında *-nç* ekinin bulunduğunu göstererek buna göre değerlendirme yapmışlardır.[1512]

ḳazġanç {< *ḳazġa - nç}: Kazanç.

(2v/5), (134v/11), (137v/21)

"Kazanmak, elde etmek" anlamındaki **ḳazġa-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, Erdal ve Bilgen sözcüğün *ḳazġan-* fiiliyle ilişkili olduğunu belirterek kullanım alanına değinmişlerdir.[1513] Taş, sözcüğe *-nç* ekiyle ilgili bölümde yer vererek *ḳazġa-* fiilinden türediğine işaret etmiştir.[1514]

ḳonç {< ḳo - nç}: Ayakkabının topuktan yukarısı, çizme boynu.

(222r/3), (223r/15)

Gülensoy, sözcüğü **ḳo-* köküne bağlamış ve < **ḳo - nç* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1515]

ḳorḳınç ~ ḳorḳunç {< ḳorḳ - (ı/u)nç}: Korku.

(20v/4), (25v/5,11), (27r/1), (64r/14), (69r/6), (89v/10), (91r/17), (101r/12), (111r/10), (111v/19), (162r/1), (168r/11,17), (179v/8), (184r/7), (201r/1), (201v/21), (224r/7), (226v/7), (238v/19), (240v/17)

Aynı anlamdaki *ḳorḳ-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(224r/7), (226v/7)} *ḳorḳınç* biçimimde yazılmıştır. Clauson, *ḳorḳun-* (< *ḳorḳ-*) fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1516] Erdal ve Tekin *-(X)nç* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve köken olarak *ḳorḳ-* fiiline işaret etmişlerdir.[1517] Bilgen ve Taş da sözcüğün *ḳorḳ-* fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1518]

küninç (< küni - nç}: Kıskanç.

(95r/20), (95v/1)

[1511] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[1512] Bilgen, **a.g.e.**, s. 71; Taş, **a.g.e.**, s. 166; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 434-435.
[1513] Clauson, **a.g.e.**, s. 187; Erdal, **a.g.e.**, s. 281; Bilgen, **a.g.e.**, s. 36.
[1514] Taş, **a.g.e.**, s. 166.
[1515] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 538.
[1516] Clauson, **a.g.e.**, s. 654.
[1517] Erdal, **a.g.e.**, s. 281; Tekin, **a.g.e.**, s. 92.
[1518] Bilgen, **a.g.e.**, s. 71; Erdal, **a.g.e.**, s. 166

"Kıskanmak" anlamındaki *küni-* fiilinden türemiştir.

ökünç {< ökün - nç}: Pişmanlık.

(16r/14,16), (26v/20)

Clauson, *ökün-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1519] Erdal, *-(X)nç* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ancak *ökün-* fiilinden türemiş olma ihtimali gibi başka etimolojilerin de sorgulanması gerektiğini ifade etmiştir.[1520] Taş, -nç biçiminde gösterdiği ekle ilgili tespit ettiği sözcükler içerisinde yer vermiş ve *ökün-* fiiliyle (< **ök - ün-*) ilişkili olduğunda da işaret etmiştir.[1521]

saḳınç {< saḳ - (ı)nç}: Düşünce; endişe.

(38v/2,10,13), (40v/10), (46v/1), (55v/8), (100v/4), (138r/21), (232v/7), (235v/3)

Clauson, *saḳın-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir. Erdal, *-(X)nç* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve *saḳın-* fiiliyle ilişkili olduğunu belirtmiştir.[1522] Bilgen, ve Taş çalıştıkları metinlerde tespit ettikleri sözcüğü *saḳ-* fiiline dayandırmışlardır.[1523]

sapınç {< sap - (ı)nç}: Vuruşma, savaş.

(57v/10)

"Vurmak" anlamındaki *sap- ~ sab-* fiilinden türemiştir.

sökünç {< sök - (ü)nç}: Lanet, bela, felaket.

(22v/12)

"Sövmek, lanet etmek, bela okumak" anlamındaki *sök- ~ sög-* fiilinden türemiştir. Clauson, *sögünç* olarak gösterdiği sözcüğün *sögün-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1524]

sevünç ~ sövünç {sev - (ü)nç}: Sevinç.

(7r/4), (18v/3), (51v/8), (59v/15), (89v/14), (97r/3), (180r/8), (190r/14), (199r/15)...

[1519] Clauson, **a.g.e.**, s. 110.
[1520] Erdal, **a.g.e.**, s. 281.
[1521] Taş, **a.g.e.**, s. 167.
[1522] Erdal, **a.g.e.**, s. 280.
[1523] Bilgen, **a.g.e.**, s. 71; Taş, **a.g.e.**, s. 167.
[1524] Clauson, **a.g.e.**, s. 821.

Aynı anlamdaki *sev-* fiilinden türemiştir.

umanç ~ umunç {< uman- (n)ç}: Umut.

(53v/18,21), (78r/8,10), (98r/8), {T172b/16}, {T173a/6}, (117r/4,5), (112r/11), (113r/19)

"Ummak" anlamındaki *uman- ~ umun-* fiilinden türemiştir. Clauson, *umunç* biçiminde gösterdiği sözcüğün, *umun-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1525] Erdal, *umun-* ile ilgili olabileceğine de işaret etmiş, *um-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1526] Bilgen ve Taş, sözcüğe *-nç* ekiyle ilgili bölümlerde yer vermişler ve kök ularak *um-* fiilini göstermişlerdir.[1527] Gülensoy, sözcük için < *ūm - (u)n - ç* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1528]

-nçig

İşlek olmayan ve birleşik olduğu kabul edilen ekler arasındadır. Gabain, ekin yapısını birleşik olarak (*-nç + sıġ*) göstermiş ve son sesin nadiren de olsa /k/ sesine (*adınçıḳ*) döndüğünü ifade etmiştir.[1529] Bilgen, DLT'de yalnız bir örnekte (*yarsınçıġ*) tespit etmiş, aslının *-nçsıg* olduğunu sözcükte ise *-nçıg* biçiminde görüldüğünü belirtmiştir.[1530] Erdal, yapısının muhtemelen -(X)nç ve +sIg eklerinden meydana geldiğini belirtmiştir.[1531] Taş, KB'de iki sözcükte (*irinçig*, *yėrinçig*) geçişli ve geçişsiz eylemlerin nesnesine işaret eden isimler türetme işleviyle tespit etmiştir.[1532]

irinçig {< *ir - (i)nçig}: Acınacak durumda olan, zavallı.

(238r/16)

"Yalnız kalmak; yabanileşmek" anlamındaki **īr-* fiilinden türemiştir.[1533] Clauson, *erin-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanındaki fonetik değişikliklerden bahsetmiştir.[1534] Taş, *-nçig* ekiyle türediğini göstermiş ve **īr-* fiilinden türediğini belirtmiştir.

[1525] Clauson, **a.g.e.**, s. 162.
[1526] Erdal, **a.g.e.**, s. 279.
[1527] Bilgen, **a.g.e.**, s. 71; Taş, **a.g.e.**, s. 167.
[1528] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 967.
[1529] Gabain, **a.g.e.**, s. 58.
[1530] Bilgen, **a.g.e.**, s. 72.
[1531] Erdal, **a.g.e.**, s. 363.
[1532] Taş, **a.g.e.**, s. 168.
[1533] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 666.
[1534] Clauson, **a.g.e.**, s. 236-237.

-p

Türkçenin fiillerden isim türeten ekleri arasında yer almaktadır.Gabain, çok seyrek olduğunu ve canlı olmadığını belirtmiştir. Ayrıca eş sesli zarf fiil ekiyle aynı olma ihtimalini de göz önünde bulundurmuştur.[1535] Tekin, *eylem zarfı eki* ile aynı olabileceğine işaret etmiş ve *ḳop* sözcüğünün bu ekle türediğini ifade etmiştir.[1536]

köp {< ḳo - p}: Çok

(1v/2), (2r/18), (19v/20), (22v/12), (25v/13), (29r/3), (31r/20), (47v/8), (49r/13), (49v/8), (56v/13), (80v/3), (81v/10), (90r/16), (97v/14), (124r/18), (137r/14), (158r/16)...

"Koymak, bırakmak" anlamındaki *ḳo- ~ ḳoḍ- ~ ḳoy-* fiilinden türemiştir. *Ḳop* ve *köp* sözcüklerinin aynı anlam için kullanılmaları, aynı sözcüğün ince ve kalın sesli farklı biçimleri olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır.[1537] Tespit edilen bazı örneklerde {(97v/14), (90r/16), (124r/18), ...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, **ḳo-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1538]

top {< to - p}: Top; bölük, kısım.

(101v/9), (178r/10,13), (249v/9)

"Dolmak, şişmek, kabarmak" anlamındaki **to- ~ toy- ~ toḍ-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğü *tob* biçiminde değerlendirmiş, kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1539] Gülensoy, < **to- "şişmek, kabarmak" - p* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1540]

-(X)r

Türkçenin işlek isim türetme ekleri arasındadır. Genellikle sıfat görevinden sözcükler türetir. Gabain, geniş zamanın yüklem ismi olarak da kullanılan ve aynı zamanda fiilden sıfat

[1535] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[1536] Tekin, **a.g.e.**, s. 93.
[1537] Aşçı, **a.g.e.**, s. 935.
[1538] Clauson, **a.g.e.**, s. 579.
[1539] Clauson, **a.g.e.**, s. 434.
[1540] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 910-911.

yapan bir ek olarak değerlendirmiştir.[1541] Ergin, çeşitli geçici isimlerin (*yürür, bilir*) dışında, bazı kalıcı isimlerde (*gelir, yatır*) de bulunduğunu tespit etmiştir.[1542] Banguoğlu, *-ir/-er* biçiminde gösterdiği eki Eski Türkçeden beri görülen geniş zaman sıfat fiil eki olarak değerlendirmiş, kullanışlı adlar ve sıfatlar türettiklerini belirtmiştir.[1543] Bilgen, ekin DLT'de iki sözcüğün yapısında belirlemiş ve somut isimler türettiğini tespit etmiştir (ünür, yumur).[1544] Erdal, *tamur* ve *yumur* sözcüklerini değerlendirirken bu sözcüklerdeki ekin *-mXr* olduğunu ve Eski Türkçede *-Xr* ekinin canlı olmadığını belirtmiştir.[1545] Korkmaz, bu ekin esasında geniş zaman sıfat fiilleri türeten çok işlek bir ek olduğunu ve eklendiği fiilin gösterdiği hareketi "*her zaman üzerinde bulundurma*" niteliğinde sıfatlar ve kalıcı isimler türettiğini ifade etmiştir.[1546] Taş, KB'de geçen *ünür* isminin yapısında bulunduğunu belirtmiştir.[1547]

aġır {< aġ - (ı)r}: Ağır; ağırlık; paha, değer; zor, güç.

(2v/20), (14r/19), (40v/21), (53r/2), (73v/2,10), (75v/6), (115v/6), (124r/19), (177r/21)...

"Yükselmek, aşmak" anlamındaki *ağ-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(14r/19), (115v/6), (124r/19)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, kullanım alanına değinmiş ve köken belirtmemiştir. Ancak *ağ-* fiilini açıklarken "yükselmek, aşmak" gibi anlamlarından bahsetmiştir.[1548] Eren, *< ağ "ağır gelmek" -(ı)r* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1549] Gülensoy da sözcük için *< āġ- (ı)r* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1550]

bar {< *bā - r}: Var, mevcut.

(2v/14), (3r/1), (4r/6), (9r/4), (11v/9), (12r/19), (25v/19), (38r/13), (45r/14), (45v/2,15), (46r/17), (51r/21), (52v/13), (56v/21), (94v/21)...

Clauson, sözcüğün kullanım alanıyla ilgili ayrıntılı bir açıklama yapmış ancak kökenine değinmemiştir.[1551] Tekin, sözcüğü **bā-* fiiline dayandırmış ve bir eylem adı olarak

[1541] Gabain, **a.g.e.**, s. 54, 58.
[1542] Ergin, **a.g.e.**, s. 199.
[1543] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 259-260.
[1544] Bilgen, **a.g.e.**, s. 73.
[1545] Erdal, **a.g.e.**, s. 390.
[1546] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 104.
[1547] Taş, **a.g.e.**, s. 169.
[1548] Clauson, **a.g.e.**, s. 88, 77.
[1549] Eren, **a.g.e.**, s. 3-4.
[1550] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 53.
[1551] Clauson, **a.g.e.**, s. 353.

değerlendirmiştir. Buradaki *-r* ekininse şimdiki zaman eylem sıfatı türeten bir ek olduğunu belirtmiştir.[1552]

çukur {< çuḳ - (u)r}: Çukur, derin oyuk.

(26v/7), (41v/10,12), (43r/8,10), (69v/14), (164v/10,15,16), (165r/2), (180v/16)

"Aşağı çekmek; gagalamak" anlamlarındaki *çoḳ- ~ çuḳ-* fiilinden türemiştir. Clauson, *çoḳ-* ile ilgili açıklama yaparken *çoḳı- ~ çoḳu-* fiiline işaret etmiş ve *çuḳur* sözcüğünün de bu fiillerle ilişkili olduğunu belirtmiştir.[1553] Gülensoy da sözcükle ilgili < *çoḳ "kazmak" - (u)r* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1554]

ḳar {< ḳa - r}: Kar.

(68r/18), (68v/2), (83r/15), {T159b/11}, (121r/11)

Clauson, sözcüğün kullanım alanına değinmiş ancak köken göstermemiştir.[1555] Eren, Eski Türkçe "kar fırtınası, tipi" anlamındaki *ḳad* ile Türkmence "fırtına, kar fırtınası, tipi" anlamındaki *ġay* sözcüklerinden hareketle *ḳar* isminin *ḳa-* kökünden *-r* ekiyle türediğini belirtmiştir.[1556]

sığır {< saġ - (ı)r}: Sığır, büyükbaş hayvan.

(89v/1,19,20), (90r/10,13), (124r/19), (127v/14,15,21), (128r/5,10,14), (128v/1,4,7,12)...

Aynı anlamdaki *saġ-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken göstermemiştir.[1557] Eren, ilk bakışta kendisinin de kabul edilebilir olduğunu söylediği yaygın bir görüşe göre sözcüğün, *saġ-* kökünden *-(ı)r* ekiyle türediğini ifade etmiştir.[1558] Gülensoy, sözcük için < sīğ - (ı)r biçiminden bir açıklama önermiştir.[1559]

tavar ~ tovar {< tav - ar}: Mal mülk, eşya.

(45r/6), (45v/5), (46v/4,8), (49r/4,8), (73r/11), (81r/20), (124v/7)...

[1552] Tekin, **a.g.e.**, s. 168-169.
[1553] Clauson, **a.g.e.**, s. 406.
[1554] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 257.
[1555] Clauson, **a.g.e.**, s. 641.
[1556] Eren, **a.g.e.**, s. 210.
[1557] Clauson, **a.g.e.**, s. 814.
[1558] Eren, **a.g.e.**, s. 363-364.
[1559] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 765.

"Tasarruf etmek" anlamındaki *tav-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1560] Tespit edilen örneklerin birinde (124v/7) *tovar* biçiminde yazılmıştır. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken göstermemiştir.[1561] Taş, *tav-* fiiline dayandırmış ve *-ar* ekinin eylem sıfatı eki olduğunu göstermiştir.[1562]

üŋür {< üŋ - (ü)r}: Oyuk, mağara.

(30v/16), (31r/5), (32v/16,21), (33r/1,7,8,10), (33v/1), (38r/8,19), (38v/2), (42v/12), {T159b/13}, (164v/17,21), (180r/16)...

"Kazmak, delmek" anlamındaki *üŋ-* fiilinden türemiştir. Clauson, *üŋ-* fiilinden geldiğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1563]

yarar {< yara - r}: Yarar, fayda.

(132v/4)

Aynı anlamdaki *yara-* fiilinden türemiştir.

yaşar {< yaşa - r}: Yaş, sürülen ömür.

(16r/7), (25r/12, 17), (28r/4), (57v/19), (128r/8), (147v/15), (152v/12), (237v/10), (247v/16)

Aynı anlamdaki *yaşa-* fiilinden türediği düşünülebilir. Gülensoy, sözcük için < *yaş* + *a* - *r* biçimine bir açıklama önermiş, bunun dışında < *yaşa* - *r* açıklamasının da uygun olabileceğini belirtmiştir.[1564]

yıġar {< yıġ - ar}: Kıymetli, değerli.

(69v/2), (249v/3)

"Yığmak, toplamak, derlemek" anlamındaki *yıġ-* fiilinden türemiştir.

-se

Türkçenin işlek olmayan ve Eski Türkçeden kalma çok az sözcükte tespit edilebilen isim türetme eklerindendir.

[1560] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 863.
[1561] Clauson, **a.g.e.**, s. 442.
[1562] Taş, **a.g.e.**, s. 116.
[1563] Clauson, **a.g.e.**, s. 188-189.
[1564] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1084.

eŋse {< eŋ - se}: Ense.

(44v/18), (133v/10), (249r/14)

"Eğmek, bükmek" anlamındaki daha sonra *ŋ* > *g* değişimiyle *eg-* biçimini alacak *eŋ-* fiilinden türediği düşünülebilir. "Omuz" anlamındaki *egin* sözcüğünün *eŋin* ~ *eŋiŋ* biçiminin de tespit edilmesi, bu olasılığı güçlendirmektedir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan Aşçı da *eŋ-* fiiline dayandırmıştır.[1565]

-sıġ

Türkçenin işlek olmayan fiilden isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, eki *-s◦ḳ, -s◦k* biçiminde göstermiş ve *-ġ/-g* ile biten versiyonunun da çok defa sıfat türetmek için kullanıldığını belirtmiştir (*tütsük, batsıḳ* vb.).[1566] Ergin, Türkçede eskiden beri görülen ve az sayıda sözcükte (*yassı*, *sinsi*, *yatsı*, *tütsü*) bulunup işlek olmayan bir ek olarak tespit etmiştir.[1567] Bilgen, DLT'de isim (*batsıġ*, *tuġsuġ*), ve sıfat (*tutsuġ*) türeten bir ek olarak tespit etmiştir.[1568] Hacıeminoğlu, incelediği Harezm Türkçesi metinlerinde yalnız *yatsıġ* sözcüğünde ekin varlığını tespit etmiştir.[1569] Tekin, *gelecek zaman-gereklilik eylem adları* türeten bir ek olarak açıklamıştır (*açsıḳ, tosıḳ* vb.).[1570] Korkmaz, ekin Eski Türkçede sıfat ve adlar türetme işleviyle *-sIk/-sUk* ve *-sIg/-sUg* biçiminde bulunduğunu, Türkiye Türkçesine sınırlı sayıda sözcükte (*tütsü*, *yatsı*, *yassı*) ulaştığını ve bu sebeple işlev değişikliğinin olup olmadığının tespitinin güç olduğunu ifade etmiştir.[1571]

yatsıġ {< yat - sıġ}: Yatsı.

{T168a/8}, {T172a/19}, (244r/19), (245v/14)

Aynı anlamdaki *yat-* fiilinden türemiştir.

[1565] Aşçı, **a.g.e.**, s. 947.
[1566] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[1567] Ergin, **a.g.e.**, s. 196.
[1568] Gabain, **a.g.e.**, s. 54.
[1569] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 57.
[1570] Tekin, **a.g.e.**, s. 93.
[1571] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 105-106.

-(X)ş

Türkçenin her döneminde işlek bir biçimde isimler türeten ekler arasında yer almaktadır. Gabain ve Tekin işlevini belirtmeden bu ekle türediğini düşündükleri sözcüklerden örnekler vermişlerdir (*uruş*, *küsüş*, *busuş, ilteriş* vb.).[1572] Ergin, fiil isimleri yapan eklerden biri olarak değerlendirmiştir. Asıl işlevinin hareket ve iş isimleri yapmak olduğunu ifade ettiği ekin, kalıplaşmış isimler de türettiğine dikkat çekmiştir.[1573] Banguoğlu, *-iş* biçiminde gösterdiği eki *adfiil* şekillerinden biri olarak değerlendirmiştir. Kılışın tarzıyla ilgili anlam taşıyan tarz adları türettiğini belirlemiştir.[1574] Bilgen, DLT'de soyut ve somut isimler türettiğini tespit etmiştir (aḍrış, alḳış, çalış, yavaş; arış, keçiş, tirgeş vb.).[1575] Hacıeminoğlu, soyut kavram ve fiillerin ifade ettiği hareketi gösteren isimler türettiğini ifade etmiştir.[1576] Korkmaz, bu grupta değerlidilecek ekleri tür olarak ikiye ayırmıştır. İlkinin {*-(y)Iş/-(y)Uş*}, yapı bakımından ad-fiil eki olduğunu ve geniş bir kullanım alanında yapılan işin tarzını bildiren kılış adları türettiğini belirtmiştir. İkincisininse {*-ş, -(I)ş, -(U)ş*} bir işin sonucu ve ürünü olan soyut ve somut kalıcı adlar türettiğini tespit etmiştir.[1577] Taş, KB'de soyut eylem adları ve geçişli eylemlerin nesnesine işaret eden isimler türetiğini belirtmiştir.[1578]

aġış {< aġ - (ı)ş}: Yokuş; çıkış.

(225v/8)

"Yükselmek, çıkmak" anlamındaki aġ- fiilinden türemiştir. Clauson, *aġ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1579] Erdal, sözcüğe *-Xş* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve *aġ-* fiiline dayandırmıştır.[1580] Bilgen ve Taş da *aġ- ~ āġ-* fiiline dayandırmışlardır.[1581]

alḳa {< alḳa - ş}: Övgü, alkış.

(142v/9)

[1572] Gabain, **a.g.e.**, s. 55; Tekin, **a.g.e.**, s. 93.
[1573] Ergin, **a.g.e.**, s. 187.
[1574] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 261.
[1575] Bilgen, **a.g.e.**, s. 74-75.
[1576] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 52-53.
[1577] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 106.
[1578] Taş, **a.g.e.**, s. 169-170.
[1579] Clauson, **a.g.e.**, s. 96.
[1580] Erdal, **a.g.e.**, s. 269.
[1581] Bilgen, **a.g.e.**, s. 74; Taş, **a.g.e.**, s. 170.

"Alkışlamak" anlamındaki *alḳa-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *alḳış* sözcüğünü değerlendirirken *alḳa-* fiiline işaret etmiştir. *Alḳa-* fiilinin açıklamasındaysa sözcükte bir *r* > *l* (*arḳa-* >) değişmesi bulunduğunu belirtmiştir.[1582] Erdal, *alḳış* biçiminde gösterdiği sözcüğe *-Xş* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve *alḳa-* fiiline dayandırmıştır.[1583] Bilgen ve Taş da *alḳış* biçiminin *alḳa-* fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1584] Eren ve Gülensoy, sözcük için < *alḳa (~ alḳı-) - ş* biçiminde bir açıklama yapmışlardır.[1585] Güner, *alḳış* ve *ḳarġış* sözcüklerinin etimolojisi üzerine yaptığı çalışmada, sözcükleri *alḳa-* ve *ḳarġa-* fiillerine bağlamanın ötesine geçilmesi gerektiğini savunmuş ve bu fiilleri gövde kabul ederek her iki fiil için de birer *kök fiil* önermiştir. Semantik, morfolojik ve fonetik esasları değerlendirerek *alḳa-* sözcüğünü, Türk kültüründen ve KB'den örnekler de tespit edip "kırmızı" anlamıyla ve bu rengin huzura, mutluluğa işaret etmesini tanık göstererek *al* köküne dayandırmıştır. Türkçede /ş/ ünsüzünün daraltıcı etkisiyle de *alḳaş* > *alḳış* gelişiminin görüldüğünü ifade etmiştir.[1586]

arḳış {< arḳa - ş}: Kervan.

(48v/18), (59r/3), (73r/13), (76r/3), (94v/13), (96v/9), {T162b/4}, (155v/21), (179v/12), (185r/9), (186v/8), (221v/1)...

"Aramak; göndermek" anlamındaki *arḳa-* fiilinden türemiştir.[1587]

baġdaş{< baġda - ş}: Bağdaş.

(18v/17)

"Bağdalamak, ayağa çelme atmak" anlamındaki *baġda-* fiilinden türemiştir.[1588] Clauson, *baġda-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1589] Erdal, sözcüğe *-Xş* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve *baġda-* fiiline dayandırmıştır.[1590] Bilgen DLT'de *baġdaş* sözcüğünü tespit etmemiş ancaḳ *baġda-* fiilini göstermiştir (< *baġ* + *da-*).[1591]

[1582] Clauson, **a.g.e.**, s. 137, 217.
[1583] Erdal, **a.g.e.**, s. 269.
[1584] Bilgen, **a.g.e.**, s. 74; Taş, **a.g.e.**, s. 170.
[1585] Eren, **a.g.e.**, s. 9; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 66.
[1586] Galip Güner, "Alkış 'Dua' ve Ḳarġış 'Beddua' Kelimelerinin Etimolojisi Üzerine", **7. Uluslarası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, Elasığ, 2015, s. 630.
[1587] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 555-556.
[1588] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 569.
[1589] Clauson, **a.g.e.**, s. 312.
[1590] Erdal, **a.g.e.**, s. 269.
[1591] Bilgen, **a.g.e.**, s. 84.

Taş, *baġdaş* sözcüğünü *baġ* ismine kadar götürmüştür (< *baġ* + *da*-).[1592] Gülensoy, sözcük için < *baġ* + *da* - *ş* açıklamasını yapmıştır.[1593]

iniş {< in - (i)ş}: İniş, yokuş.

(225v/8)

Aynı anlamdaki *in*- fiilinden türemiştir. Tespit edilen tek bir örnekte *agış* ile ikileme oluşturmuştur. Clauson, *ėniş* biçiminde gösterdiği sözcüğü *ėn*- fiiline dayandırmıştır.[1594] Erdal da sözcüğü *eniş* biçiminde göstermiş ve -*Xş* ekiyle ilgili bölümde yer vermiştir.[1595] Sözcüğü Taş da KB'de *ėniş* biçiminde tespit etmiş ve *ėn*- köküne dayandırmıştır.[1596] Gülensoy, *eniş* biçimini de değerlendirdiği sözcüğü *ēn*- köküne bağlamıştır.[1597]

ḳamış {< ḳam - (ı)ş}: Kamış.

(18v/9), (27r/21), (132r/13,14), (152r/5,6,8,19,20)

"Acımasızca dövmek" anlamındaki *ḳam*- fiilinden türediği düşünülebilir.[1598]Clauson, sözcüğün kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1599] Gülensoy, Räsänen'e atıfla Uygurcadaki "savurmak" anlamındaki **ḳam*- köküne dayandığını göstermiştir.[1600]

ḳarġış {< ḳarġa - ş}: Beddua.

(169v/9)

"Kötülemek, lanetlemek" anlamındaki *ḳarġa*- (< *ḳaraġa*-< *ḳara*+*ġa*-) fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳarġa*- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1601] Erdal, sözcüğe -*Xş* ekiyle türetilen örnekler arasında yer vermiştir.[1602] Bilgen, Taş ve Gülensoy da sözcüğün *ḳarġa*- fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1603] Güner, *alḳış* ve *ḳarġış* sözcüklerinin etimolojisi üzerine yaptığı çalışmada, sözcükleri *alḳa*- ve *ḳarġa*- fiillerine bağlamanın ötesine geçilmesi gerektiğini savunmuş ve bu fiilleri gövde kabul ederek

[1592] Taş, **a.g.e.**, s. 170.
[1593] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 102.
[1594] Clauson, **a.g.e.**, s. 191.
[1595] Erdal, **a.g.e.**, s. 269.
[1596] Taş, **a.g.e.**, s. 170.
[1597] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 437.
[1598] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 680.
[1599] Clauson, **a.g.e.**, s. 628-629.
[1600] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 457; Räsänen, **a.g.e.**, s. 230.
[1601] Clauson, **a.g.e.**, s. 654.
[1602] Erdal, **a.g.e.**, s. 266.
[1603] Bilgen, **a.g.e.**, s. 74; Taş, **a.g.e.**, s. 170; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 468.

her iki fiil için de birer *kök fiil* önermiştir. Semantik, morfolojik ve fonetik esasları değerlendirerek *ḳarġa-* (< *ḳara* + *ġa*) sözcüğünü, Türk kültüründen ve KB'den örnekler de tespit edip "kara, siyah" anlamıyla ve bu rengin kötüye, kötü bir duruma işaret etmesini tanık göstererek *ḳara* köküne dayandırmıştır.[1604]

ḳarı ~ ḳarış {< ḳar - (ı)ş}: Karış.

(4v/4), (23r/3), (24r/13,14), (25r/21), (28v/15), (29r/16,18), (32r/9), (32v/3), (34r/7,8), (41r/2,3), (44v/7,8), (175r/12)... Tespit edilen örneklerin bazılarında {(4v/4), (23r/3), (175r/12)...} *ḳarı* biçiminde yazılmıştır. Clauson, sözcüğü **ḳar-* fiiline dayandırmıştır.[1605] Gülensoy, sözcük için *< ḳarı + (la) " boylamak, karışlamak" - ş* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1606]

ḳayış {< ḳay (< ḳaḍ-) - (ı)ş}: Kayış.

(235v/16)

"Eğmek, döndürmek" anlamındaki *ḳay- ~ ḳaḍ-* fiilinden türemiştir. Clauson, sözcüğü *ḳayış ~ ḳaḍış* biçiminde göstermiş ancak köken belirtmemiştir.[1607] Gülensoy, sözcüğü "döndürmek" anlamındaki *ḳaḍ-* fiiline götürmüş ve *< ḳaḍ - (ı)ş* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1608]

kėŋeş {< ḳeŋe - ş}: İstişare.

(69v/17), (70r/20), (78r/1), (186v/9), (219v/6,9,10,12,15,17), (227r/14), (241v/15), (243r/16)

"Danışmak, görüşmek" anlamındaki keŋe- fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(70r/20), (186v/9), (227r/14), (241v/15), (243r/16)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *keŋe-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1609] Erdal, sözcüğe *-Xş* ekiyle türetilen örnekler arasında yer vermiştir.[1610] Bilgen ve Taş da sözcüğün *keŋe-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1611]

kiriş {< ker - (i)ş}: Kiriş, yayın iki ucundaki esnek bağ.

[1604] Galip Güner, "Alḳış 'Dua' ve Ḳarġış 'Beddua' Kelimelerinin Etimolojisi Üzerine", **7. Uluslarası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, Elasığ, 2015, s. 630.
[1605] Clauson, **a.g.e.**, s. 663.
[1606] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 469-470.
[1607] Clauson, **a.g.e.**, s. 607.
[1608] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 484.
[1609] Clauson, **a.g.e.**, s. 734.
[1610] Erdal, **a.g.e.**, s. 262.
[1611] Bilgen, **a.g.e.**, s. 74; Taş, **a.g.e.**, s. 171.

(211r/13), (211v/7,8)

"Germek, yaymak" anlamındaki *ker-* fiilinden türemiştir (*keriş > kiriş*).[1612] Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1613] Gülensoy, sözcük için < *ker "yaymak" - (i)ş* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1614]

ḳoġuş {< ḳoġ - (u)ş}: Tabaklanmış deri.

(18v/10)

Clauson, sözcükteki *-uş* ekinin ilk bakışta göze çarptığını, ancak *ḳoġ-* fiilinin başka bir kaynakta tespit edilemediğini, bu sebeple *kov-* fiilinin alternatif bir biçimi olarak düşünülse de kökle gövde arasında semantik bir bağ bulunmadığını ifade etmiştir.[1615] Aşçı, sözcüğü aynı anlamdaki *ḳoḳ-* fiiline bağlamıştır.[1616]

ḳonuş {< ḳon - (u)ş}: Konaklama, kalma.

(135r/12)

Aynı anlamdaki *ḳon-* fiilinden türemiştir.

küsiş {< küse - ş}: İstenilen, değerli, nadir.

(19v/13)

"İstemek" anlamındaki *küse-* fiilinden türemiştir (*küseş > küsüş*). Clauson, *küsüş* biçiminde gösterdiği sözcüğün *küse-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1617] Taş, sözcüğün **kūs* isminden *+ş* ekiyle türetildiğini göstermiştir.[1618]

saḳış {< saḳı - ş}: Hesap, sayı; vergi.

"Saymak, hesaplamak" anlamındaki *saḳı-* fiilinden türemiştir.

sançış {< sanç - (ı)ş}: Savaş, döğüş.

(64r/8,10), (98r/18), (104r/5), (118r/10), (64r/10), (98r/18), (225r/3,11,16)...

[1612] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 704.
[1613] Clauson, **a.g.e.**, s. 747.
[1614] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 526.
[1615] Erdal, **a.g.e.**, s. 262.
[1616] Aşçı, **a.g.e.**, s. 957.
[1617] Clauson, **a.g.e.**, s. 752.
[1618] Taş, **a.g.e.**, s. 82.

"Vurmak, saplamak, kesmek" anlamındaki *sanç-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı {(98r/18), (225r/16) ...} örneklerde birleşik fiil oluşturmuştur.

söküş {< sök - (ü)ş}: Sövme, küfretme.

(205v/19)

"Sövmek, küfretmek" anlamındaki *sök-* fiilinden türemiştir. Clauson, sögüş biçiminde gösterdiği sözcüğü *sög-* fiiline dayandırmış ve kullanım alanına değinmiştir.[1619]

toḳuş {< toḳı ~ toḳu - ş}: Tokuş, savaş.

(32r/21), (50r/5), (64r/3), (66v/12), (107v/19), (142r/12), (221r/5), (224r/16)...

"Dokumak; çarpmak, vurmak" anlamındaki *toḳu- ~ toḳı-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin bazılarında {(64r/3), (107v/19), (142r/12)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *toḳı-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1620] Erdal, sözcüğe *-Xş* ekiyle türetilen örnekler arasında yer vermiştir.[1621] Tekin, Bilgen ve Taş *toḳış* biçiminde gösterdikleri sözcüğün *toḳı-* fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1622]

tutuş {< tut - (u)ş}: Sürekli, devamlı.

(23r/6), (113v/19)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türemiştir.

tüş {< tü - ş}: Düş, rüya.

(11r/2), (27v/6), (38r/1), (50r/19,21), (50v/1), (51r/9,11), (51v/19), (59r/16), (65v/12), (67r/19), (87v/2), (89r/15,17), (90r/2), (106v/16), (175r/17)...

Tespit edilen örneklerin bazılarında {(59r/16), (65v/12), (106v/16), (175r/17)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, kullanım alanıyla ilgili örnekler vermiş ancak bir köken göstermemiştir.[1623] Eren, kelimenin açıklamasıyla ilgili görüşlere yer vermiş ancak kendi düşüncesini belirtmemiştir.[1624] Ş. Tekin, *köşk* ismini açıklarken bu sözcükte bulunduğunu

[1619] Clauson, **a.g.e.**, s. 823.
[1620] Clauson, **a.g.e.**, s. 474.
[1621] Erdal, **a.g.e.**, s. 270.
[1622] Tekin, **a.g.e.**, s. 93.Bilgen, **a.g.e.**, s. 75; Taş, **a.g.e.**, s. 172.
[1623] Clauson, **a.g.e.**, s. 559.
[1624] Eren, **a.g.e.**, s. 126.

düşündüğü fiilden isim türeten *-ş* ekiyle ilgili olarak *tüş* sözcüğünü örnek vermiştir.[1625] Gülensoy, Ş. Tekin'e atıfta bulunarak < *tü - ş* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1626]

üküş {< *ük - (ü)ş}: Çok.

(2r/15), (5r/3), (4v/1,5), (13r/2,6), (13v/9), (19v/12,21), (49r/10), (83r/4), (99r/8), (122v/16), {T174a/4}, (184v/10),

"Çoğalmak, artmak" anlamındaki **ük-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(5r/3), (13r/2), (49r/10)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *ük-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1627] Taş, sözcüğün **ük-* fiiline götürmüş ve bunun yanında kök hece ünlüsünü /ö/ okumanın bir değeri olmadığını ifade etmiştir.[1628]

yüzüş {< yüz - (ü)ş}: Yüzüş, kayış.

(206v/10)

"Yüzmek, kaymak" anlamındaki *yüz-* fiilinden türemiştir.

-(X)t

Türkçenin işlekliğini giderek yitirmiş isim türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, yalnızca bu ekle türediğini belirlediği örnekleri sıralamıştır (*sıġıtçı*, *aḍırt*, *boşġut*, *urunt*, *art*).[1629] Ergin, eskiden örnekleri daha çok görülen, artık birkaç kelimede ancak bulunan ve işlek olmayan bir ek olduğunu ifade etmiştir (*geçit*, *öğüt*, *ayırt*, *ḳurut*, *umut*, *yoğurt*, *binit* vb.).[1630] Banguoğlu, eki *-it* biçiminde göstermiş ve çok eski bir *adfiil* eki olup geçmiş kipini verdiğini (*geç-it-im> geçtim*) göstermiştir. Yalın adlar, yer ve aygıt adları vb. türettiğini ifade etmiştir (*geçit*, *düşüt*, *kurut*, *kavut*, *çeşit* < *şeşit vb.*).[1631] Bilgen, DLT'de soyut ve somut isimler türettiğini belirlemiştir (*çöküt*, *külüt*, *yaşut*, *alpaġut*, *boşġut*, *ḳurut*, *yetüt* vb.).[1632] Erdal, *-(U)t* biçiminde ve Eski Türkçede işlek eklerden biri olarak göstermiş, bu ekle türetilmiş sözcüklere örnekler vermiştir (*maŋırt*, *taḳşut*, *tegşüt*, *yantut ~ yanut* vb.).[1633]

[1625] Ş. Tekin, **a.g.e.**, s. 31.
[1626] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 314.
[1627] Clauson, **a.g.e.**, s. 118.
[1628] Taş, **a.g.e.**, s. 172.
[1629] Gabain, **a.g.e.**, s. 55.
[1630] Ergin, **a.g.e.**, s. 194-195.
[1631] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 263.
[1632] Bilgen, **a.g.e.**, s. 76-77.
[1633] Erdal, **a.g.e.**, s. 308-316.

Hacıeminoğlu, işlek olmayan, soyut ve somut isimler türeten bir ek olduğunu ifade etmiştir (*art*, *közet*, *münüt*, *ögüt*, *uyat*, *üst*, *yanut*).[1634] Korkmaz, geçişli ve geçişsiz fiillerden soyut ve somut isimler, zaman zaman da sıfatlar türettiğini tespit etmiştir (*art*, *ayırt*, *düşüt*, *geçit*, *gülüt*, *kurut*, *öğüt*, *suvat*, *umut*, *yoğurt* vb.).[1635] Taş, KB'de bir örnekte (*aḍırt*) eylem adı olmak üzere ve çeşitli isimler türettiğini belirlemiştir (*çöküt*, *ḳonut*, *orut*, *ölütçi*, *yaşut* vb.).[1636]

çıġıt {< çıḳ - (ı)t}: Yüzdeki leke.

(141v/10)

Aynı anlamdaki *çıḳ-* fiilinden türediği düşünülebilir (*çıḳıt* > *çıġıt*).

ḳart {< ḳarı - t}: Yaşlı, ihtiyar.

(80v/13), (98r/1,2,6), (99r/14), (99v/1), (102r/3), (102v/4), (106r/16), (160v/10)...

"Karımak, yaşlanmak" anlamındaki ḳarı- fiilinden türemiştir. Clauson, "ülser" anlamındaki ḳart sözcüğünü açıklarken "eski" anlamındaki ḳart ile ilgisi olabileceğini belirtmekle beraber morfolojik bir ilgi kurmanın zor olduğunu da ifade etmiştir.[1637] Gülensoy, sözcük için < *ḳarı - t* biçiminde bir açıklama göstermiştir.[1638]

ḳat {< ḳa - t}: Kat; huzur, makam; takım.

(3r/16), (3v/10,12,16,19,21), (4r/21), (4v/1,5,6), (13v/8), (17r/14,19), (20r/19), (20v/20), (22v/13), (24r/10), (28r/21), (34v/12), (38v/16), (39r/1), (41v/18), (43r/17,18), (43v/7), (44v/14), (45v/13,21), (46r/16), (51v/15), (52v/4), (80r/9), (101v/21)

"Yığmak, eklemek, doldurmak" anlamındaki *ḳa-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1639] Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiş ancak köken göstermemiştir.[1640] Gülensoy, DLT'de geçen *ḳa-* fiiline dayandırarak < *ḳa - t* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1641]

ḳurut {< ḳuru - t}: Bir peynir türü.

(93v/1), (94r/15), (94v/5)

[1634] Hacıeminolğlu, **a.g.e.**, s. 53.
[1635] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 108.
[1636] Taş, **a.g.e.**, s. 173-174.
[1637] Clauson, **a.g.e.**, s. 647.
[1638] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 471.
[1639] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 673.
[1640] Clauson, **a.g.e.**, s. 593.
[1641] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 474.

Aynı anlamdaki *ḳuru-* ~ *ḳurı-* fiilinden türemiştir. Clauson, ḳurı- fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1642] Erdal, *-(U)t* biçiminde gösterdiği ekle ilgili bölümde yer vermiş ve *ḳurı-* fiilinden türediğini ifade etmiştir.[1643] Eren, *-t* ekinin süt ürünlerinin adlarında sıklıkla kullanıldığına dikkat çekmiş ve *< ḳuru - t* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1644] Bilgen, sözcükle ilgili açıklamasında *ḳuruġ* ismine işaret etmiş ve **ḳur-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1645] Taş ve Gülensoy da *ḳurı- ~ ḳuru-* fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1646]

münüt {< mün - (ü)t}: Binek hayvan.

(218r/18)

"Binmek" anlamındaki *mün- ~ min-* fiilinden türemiştir.

ögüt {< ög - (ü)t}: Öğüt, nasihat.

(13v/1), (14r/2), (31r/13), (56v/11), (119v/4), (158r/16), (34v/1), (80v/3), (124v/16), (158r/16), (163v/14,15)...

"Övmek" anlamındaki *ög-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin çoğunda {(13v/1), (31r/13), (56v/11), (124v/16), (163v/14,15)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, sözcüğün *ö-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1647] Gülensoy, *< ö "düşünmek" - g - (ü)t* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1648]

savut {< savu - t}: Gemilerin kaplandığı çelik levha.

(199r/8)

DLT'de geçen "meyletmek, eğilmek; eğilip batmak" anlamlarındaki *savıl- ~ savul-* fiilinden hareketle *savı- ~ savu-* fiilinden türediği düşünülebilir.[1649] Kıpçak Türkçesinde geçen "yüz çevirmek; dönmek" anlamında bir *savu-* fiili tespit edilmiştir.[1650]

Sevit {< sev - (i)t}: Zühre yıldızı.

[1642] Clauson, **a.g.e.**, s. 648.
[1643] Erdal, **a.g.e.**, s. 308-309.
[1644] Eren, **a.g.e.**, s. 270.
[1645] Bilgen, **a.g.e.**, s. 77.
[1646] Taş, **a.g.e.**, s. 173; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 578.
[1647] Clauson, **a.g.e.**, s. 102.
[1648] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 655.
[1649] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 810-811.
[1650] Toparlı, Vural, vd, **a.g.e.**, s. 229.

(21v/16), (66v/7)

Aynı anlamdaki *sev-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcüğün anlamını "sevilen; seven; Venüs gezegeni" biçiminde vermiş ve *sev-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1651]

uyat {< *uya - t}: Utanma, utanç.

(104v/21), (120r/1), (135v/5), (174v/8)

Clauson, *uvut* ile eş anlamlı olarak göstermiş, *uyad-* ve *uyal-* fiilleriyle arasındaki ilgiye dikkat çekmiş ve muhtemelen bir *-t* ekiyle türediğini belirtmiştir.[1652]

yanut {< yan - (u)t}: Yanıt, karşılık.

(9v/4), (34r/3), (43r/6), (47v/9), (51v/21), (79v/20), (84r/8), (129r/5), {T165a/11}

"Dönmek; vazgeçmek" anlamlarındaki *yan-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin çoğunda birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili görüş bildiren araştırmacılar, çoğunlukla *yan-* fiilinden türediğini ifade etmişlerdir.[1653]

yurt {< yur (< yūr-) - t}: Yurt, mesken, çadır.

(30v/6), (49r/2), (68v/17), (234r/14,15,20)

"Oturmak" anlamındaki *yur-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcüğün kullanım alanına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1654] Erdal, sözcüğün anlamını "kamp yeri" olarak vermiştir. Halaççada tespit ettiği *yuor-* fiilinden hareketle -(X)t ekiyle türemiş sözcüklerin örnekleri arasında koymuştur.[1655] Taş da Halaççа *yuor-* fiilinden hareketle sözcüğün "oturmak" anlamında *yūr-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1656]

-vul

Türkçeye Moğolcadan geçtiği kabul edilen ve çok işlek olmayan bir isim türetme ekidir. Özönder fiil kök veya gövdelerine gelerek genellikle eylemi gerçekleştirene işaret eden

[1651] Clauson, **a.g.e.**, s. 785.
[1652] Clauson, **a.g.e.**, s. 268.
[1653] Clauson, **a.g.e.**, s. 946-947; Erdal, **a.g.e.**, s. 311; Bilgen, **a.g.e.**, s. 76; Taş, **a.g.e.**, s. 174; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1059.
[1654] Clauson, **a.g.e.**, s. 968.
[1655] Erdal, **a.g.e.**, s. 310.
[1656] Taş, **a.g.e.**, s. 174.

adlar yaptığını ve Türkçeye Moğolca asıllı *-GUl* ekinden geçtiğini tespit ettiği örnekler üzerinden göstermiştir:

bökevül ~ bekevül "çeşnigir", çaṅġdavul "artçı, dümdar", daḳavul "maiyet, alay; hizmetçi", daptavul "demirci; vurucu, dövücü", hirevül "harpte ön safta savaşan kıta; öncü, öncü bölüğü, ileri kol", ḳaravul "bekçi; müfreze, posta; keşif kolu", kiptevül "gece muhafızı, nöbetçi kıtası", sözevül "(sefer) ilancısı, savaş için askeri ilan yoluyla toplayan, kaçakları tabur veya fırkasına irca eden memur", şiġavul "mihmandar, teşrifatçı", tapavul "hizmetkâr; öncü, keşifçi", yanġavul "hudut muhafızı", yasavul "hanın hassa alayı, yasakçı, muhafız, emir subayı".[1657]

Eraslan da Özönder'e atıfla, *-vul/-vül* ekinin Moğolca *-ġul/-gül* ekinden ġ > v değişmesi ile ortaya çıkmış bir ek olma ihtimali üzerinde durmuştur. Çağatay Türkçesinde tespit ettiği *yasavul* isminin *casaġul* biçimiyle Moğolcada da kullanıldığını belirtmiştir.[1658]

ḳaravul {< ḳara - vul}: Karakol, gözetleme noktası.

(240r/5)

"Bakmak" anlamındaki *ḳara-* fiilinden türediği düşünülebilir. Gülensoy, sözcüğün Moğolcada *ḳaraġul* biçiminde tanıklanmasından hareketle < *ḳara "bakmak" - ġul* biçiminden bir açıklama yapmıştır.[1659] Sözcükle ilgili değerlendirme yapan Aşçı, < *ḳara - vul* biçiminde bir açıklamaya başvurmuştur.[1660]

ḳarġavul {< ḳarġa - vul}: Bir kuş türü.

(14v/17,18,20,21)

"Kötülemek, lanetlemek" anlamındaki *ḳarġa-* (< *ḳaraġa-*) fiilinden türemiştir.

-z

Türkçenin işlekliğini kaybetmiş eski dönemlerden beri görülen isim türetme eklerindendir. Gabain, sıfatlar da yaptığını ve artık canlı olmadığını belirtmiştir (*uz, söz,*

[1657] Sema Barutçu Özönder, **Alî Şîr Nevâyî Muḥakemetü'l-Luġateyn: İki Dilin Mukayesesi**, TDK Yayınları, Ankara, 1996, s. 40.
[1658] Kemal Eraslan, **Mevlâna Sekkâkî Divânı**, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 355.
[1659] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 466.
[1660] Aşçı, **a.g.e.**, s. 973.

semiz).[1661] Banguoğlu, sıfatlar türetmiş ve canlılığını erkenden kaybetmiş ekler arasında göstermiştir. Bu ekin yapısında bulunduğu sözcüklerle ilgili çözümlemelerin çok zor olduğunu ifade etmiştir (*yitiz*, *kövez*, *tıkız*, *titiz*, *ucuz*, *yavuz*, *cılız*, *temiz*, *semiz*, *kuduz*, *uyuz*, *ütüz*, *diniz*, *yağız* vb.).[1662] Bilgen DLT'de *küvez*, *yavuz*, *boġuz*, *opuz*, *yomuz* gibi örneklerde soyut ve somut isimler yaptığını belirlemiştir.[1663] Erdal, bu ekle türediğini tespit ettiği sözcükleri sıralamıştır (*bekiz*, *esiz*, *kögüz*, *kutuz*, *tiz*, *yavuz*, *yultrız*, *yumız*).[1664] Hacıeminoğlu, az kullanılan, soyut ve somut isimler türetmeye yarayan bir ek olarak ifade etmiştir (*ağız*, *boğuz*, *iz*, *kiyiz, köz, söz, tiz, uz, yitiz*).[1665] Tekin, ekle ilgili bir açıklama yapmadan bu ekle türediğini belirlediği sözcükleri vermiştir (*baz*, *boğuz*, *sözleş-* eylemindeki *söz*, *uz*).[1666] Korkmaz, eki *-(A)z* biçiminde göstermiş, işlekliğini yitirmiş çok eski bir türetme eki olduğunu, Türkiye Türkçesinde tespit edilebilen örneklerde kökle kaynaşmış olduğunu ve varlığını tespit etmenin zorlaştığını belirtmiştir. Eylemin gösterdiği işi yapan ve eylemden etkilenen isimler ve sıfatlar türettiğini tespit etmiştir (*ayaz*, *boğaz*, *haylaz*, *öz*, *söz*, *uz*, *yıldız*, *cılız*, *düz*, *haylaz*, *koğuz*, *kuduz*, *semiz*, *tıkız*, *titiz*, *ucuz*, *uyuz*, *yağız*, *yanaz*, *yavuz*, vb.).[1667] Taş, KB'de geçişli eylemlerin nesnesine, geçişsiz eylemlerinde öznesine işaret eden isimler türettiğini tespit etmiştir (*boġuz*, *ḳoḳuz*, *küvez*, *munduz*, *söz*, *uz*).[1668]

boġuz {< boġ - (u)z}: Boğaz; yiyecek.

(11v/7,8,9), (17v/10), (39v/5), (49r/21), (51v/5,9), (67r/9)...

Aynı anlamdaki *boġ-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanına ve fonetik yapısına değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[1669] Erdal, *-(X)z* ekiyle türemiş sözcükler arasında örnek olarak yer vermiş ve *boġ-* fiiline dayandırmıştır.[1670] Tekin, **boġ-* fiilinden türediğini göstermiştir.[1671] Eren, Bilgen , Taş ve Gülensoy da *boġ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1672]

buz {< bū - z}: Buz.

[1661] Gabain, **a.g.e.**, s. 55.
[1662] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 263.
[1663] Bilgen, **a.g.e.**, s. 79-80.
[1664] Erdal, **a.g.e.**, s. 323-327.
[1665] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 53.
[1666] Tekin, **a.g.e.**, s. 93.
[1667] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 109.
[1668] Taş, **a.g.e.**, s. 177-178.
[1669] Clauson, **a.g.e.**, s. 322.
[1670] Erdal, **a.g.e.**, s. 326.
[1671] Tekin, **a.g.e.**, s. 93.
[1672] Eren, **a.g.e.**, s. 56; Bilgen, **a.g.e.**, s. 80; Taş, **a.g.e.**, s. 177; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 156.

(23r/18), (68r/18)

Türkçede "donmak; donarak ölmek; ölüp donmak" gibi anlamlardaki *buy-* ve *bud-* gibi fiillerle birlikte *buz ~ būz* isminin varlığı, bu sözcüklerin *bū- gibi bir kökten geldiğine işaret etmektedir.[1673] Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köken göstermemiştir.[1674] Gülensoy, DLT'de geçen *bud-* ve *budar* sözcüklerinden hareketle "üşümek" anlamında ***bū-*** köküne götürmüştür.[1675]

kögüs {< *kökü - z}: Göğüs.

(6v/17), (30v/21), (36v/9), (42r/12), (61v/10), (81r/7), (117v/8)...

"Emmek" anlamındaki ***kökü-*** fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, sözcüğün kullanım alanlarıyla ilgili bilgi vermiş ancak bie köken belirtmemiştir.[1676] Taş, sözcükte isimden isim türeten ve iklik işlevinde kullanılan bir +z ekinin varlığını tespit etmiştir. Sözcüğü *kök ~ *kökü ismine dayandırmış ve Moğolca "meme, meme ucu" anlamındaki *kökü(n)* ismine işaret etmiştir.[1677] Ayrıca Tekin'inbir çalışmasına atıfla sözcükteki z'leşme olayına da dikkat çekmiştir. Tekin, bu çalışmasında Ramstedt'in görüşleri doğrultusunda Türkçedeki bazı /z/ ve /ş/ seslerinin Ana Altayca /r/ ve /l/ seslerinden geldiğini belirtmekle beraber *köküz* (< *kökür*) ismini de bu olaya bir örnek olarak göstermiştir.[1678]

köz {< *kö - z }: Göz; nazar.

(3v/6), (6v/11,12), (13r/6,8), (13v/17), (24r/18), (28r/15), (32r/6), (32v/3), (33v/3), (38r/9), (39r/8), (43r/16), (50v/8), (54r/15), (81r/4), (95r/4,7), (119r/1), (187r/17)...

"Görmek" anlamındaki ***kö-*** fiilinden türediği düşünülebilir. Tespit edilen bazı örneklerde {(95r/4,7), (119r/1), (187r/17)...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *köz* ismi ile *kör-* fiili arasında çok eski ve açık bir morfolojik ilişki olduğunu belirtmiş ancak bu sözcükleri daha geriye götürmemiş ve bir kök belirlememiştir.[1679] Gülensoy, sözcük için < ***kö - z*** biçiminde bir açıklama önermiştir.[1680]

[1673] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 599; **Yeni Tarama Sözlüğü**, Haz. Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara, 1983, s. 41.
[1674] Clauson, **a.g.e.**, s. 389.
[1675] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 189.
[1676] Clauson, **a.g.e.**, s. 714.
[1677] Taş, **a.g.e.**, s. 84.
[1678] Talat Tekin, **Makaleler 2: Tarihi Türk Yazı Dilleri**, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 576.
[1679] Clauson, **a.g.e.**, s. 756.
[1680] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 389.

köz {< *kö - z}: Köz, ateş.

(121r/14)

"Yanmak" anlamındaki *kö- fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak köküyle ilgili bir açıklama yapmamıştır.[1681] Eren, çeşitli sahalardaki görünümünü verip kökünün karışık olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.[1682] Gülensoy, sözcükle ilgili < **kö "yanmak"* - *z* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1683]

öz {< ö - z}: Kendi; vadi.

(2r/6), (2v/8,19,20), (6v/11), (7v/4,9,11,15,20), (8v/36), (17r/5), (17v/12), (18v/9), (19v/15,19), (20r/1,17), (21r/18), (22v/10,15), (23v/11), (24v/13), (26r/11), (27v/15,21), (30r/16), (32r/5,6,20), (32v/19), (33r/19), (33v/3,16), ((44r/4), (44v/9), (45r/10), (45v/10), (46r/19), (47r/20), (47v/2,13,17), (48r/19), (56v/13), (81v/8), (83r/4), (138v/19), (188r/9)...

"Düşünmek" anlamındaki *ö*- fiilinden türediği düşünülebilir. Sözcük bir örnekte "vadi, iki dağ arasından geçen dere" anlamında kullanılmıştır. Clauson, kullanım alanından bahsetmiş ancak köken göstermemiştir.[1684] Eren, sözcükle ilgili çeşitli görüşlere yer vermiş ancak kendi düşüncesini belirtmemiştir.[1685] Gülensoy, sözcüğün "yükselmek" anlamındaki *ö*- fiilinden türediği görüşündedir.[1686]

semiz ~ semüz {< semri - z}: Semiz, besili.

(15v/10), (52r/7), (63v/14), (89r/20), (89v2), (185r/8)

Clauson *semri*- fiiliyle etimolojik bir ilgisinin bulunduğunu belirtmiş ancak ortak bir kök belirtmemiştir.[1687] Erdal, sözcüğün *semri*- fiilinden *-z* ekiyle türediğini belirtmiştir. Bu ekle yapılan bazı türetmelerde /r/ sesinin düştüğünü tespit etmiştir (semiz < semri - z). Tekin, *semiz* sözcüğünde bir zetasizm olayının görüldüğüyle ilgili tespitini bildirmiştir (*semiz* < *semir*).[1688] Ayrıca *semüz* sıfatının açıklamasının zor olduğunu, bu konuya *semri*- fiili üzerinden yaklaşmanın daha kolay olabileceğini ifade etmiştir. Türkçede *-ri*- eki tespit

[1681] Clauson, **a.g.e.**, s. 756-757.
[1682] Eren, **a.g.e.**, s. 263.
[1683] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 561.
[1684] Clauson, **a.g.e.**, s. 278.
[1685] Eren, **a.g.e.**, s. 318.
[1686] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 679.
[1687] Clauson, **a.g.e.**, s. 830.
[1688] Talat Tekin, "Yeni 'Zetasizm' Örnekleri", **Makaleler I: Altayistik**, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 291-355.

edilmediği için yapısındaki *-i-* ekine işaret etmiştir.[1689] Gabain, sözcüğe fiilden isim türeten *-z* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermiş ve *semirt-* ile aynı kökten olduğunu belirtmiştir (*semirt-* < *sem - r - it*).[1690] Gülensoy, Tekin'e atıfla *semiz* < *semir* gelişimini göstermiştir. *Semirt-* fiiliyle ilgili açıklamasındaysa < * *sē - m - ri - t-* biçiminde bir açıklama vardır ancak buradaki **sē-* ve **sēm-* fiilleriyle ilgili bilgi vermemiştir.[1691]

söz {< *sö - z}: Söz.

(2r/17), (2v/8,15), (8v/7), (11r/8,20), (11v/3), (14r/21), (15r/16,19), (15v/8), (20r/14), (20v/12), (23r/15), (23v/9,11), (24v/10,20), (27v/3), (29r/1,6), (29v/1,10), (30v/9), (31r/10,21), (31v/17), (33r/5), (34v/8), (35r/20), (39r/13), (39v/19), (40r/1,2,6), (40v/3,5,8), (49r/5,16), (49v/9), (50r/11,12), (51v/21), (53r/1), (54r/3,20), (54v/12,14), (84v/20), (159r/12)...

Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak bir kök belirtmemiştir.[1692] Gabain, sözcüğe fiilden isim türeten *-z* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermiş ve *söyle-* fiiliyle aynı kökten olduğunu belirtmiştir (*söyle* < *sö - y - le*).[1693] Tekin, Taş ve Gülensoy da *sö- fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1694]

tepiz {< tep - (i)z}: Tuzlu, çorak.

(6r/1), (16v/7)

Clauson, sözcüğün muhtemelen *tep-* fiilinden türemiş olduğunu, ancak bu fiille arasında semantik bir bağın belirlenemediğini ifade etmiştir.[1695]

tiz {< ti - z}: Diz.

(17v/3), (23v/18), (28r/10), (29r/16), (30v/13), (127v/1,3,5,7)

Clauson ve Eren kullanım alanına değinmişler ancak köken belirtmemişlerdir.[1696] Gülensoy, Räsänen'e atıfla *tiz* < *tir* açıklamasını yapmıştır.[1697] Erdal, yapısındaki *-z* ekini

[1689] Talat Tekin, "Zetacism and Sigmatism in Proto-Turkic", **Makaleler 1: Altayistik**, TDK Yayınları, Ankara, 2013, s. 18.
[1690] Gabain, **a.g.e.**, s. 55.
[1691] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 751-752.
[1692] Clauson, **a.g.e.**, s. 360.
[1693] Gabain, **a.g.e.**, s. 55.
[1694] Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, Sanat Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 93; Taş, **a.g.e.**, s. 178, Gülensoy, **a.g.e.**, s. 810.
[1695] Clauson, **a.g.e.**, s. 448.
[1696] Clauson, **a.g.e.**, s. 570; Eren, **a.g.e.**, s. 115.

göstermiş ve < *tī - z* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1698] Hacıeminoğlu da sözcükte fiilden isim türeten bir *-z* eki tespit emiş ve bu ekin fiillere eklenerek çeşitli organ adları türettiğini belirtmiştir.[1699]

uz {< u - z}: Uz, usta, muktedir.

(247v/5)

"Yapabilmek, muktedir olmak" anlamındaki *u-* fiilinden türemiştir. Clauson, kullanım alanına değinmiş ancak bir kök göstermemiştir.[1700] Erdal, Gabain, Tekin, Taş ve Gülensoy *u- ~ ū* fiilinden türediğini göstermişlerdir.[1701]

yaġız {< yaġ - (ı)z}: Yağız, kara, esmer.

(5v/5), (46v/1), (68r/14), (68v/16), (76r/6), (86r/5), 181r/13), (247v/6), (248r/14)

Aynı anlamdaki *yaġ-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *yaġ-* fiilinden türemiş olma ihtimali üzerinde durmuş, sözcükteki anlam değişmelerinden ve genişlemelerinden söz etmiştir.[1702] Eren, sözcükle ilgili açıklamalara değinmiş ve etimolojisinin kesin bir şekilde bilinmediğini ifade etmiştir.[1703] Gülensoy, sözcük için < *yaġ + (ı)z* biçiminde bir açıklama önermiş ve Ana Türkçede "kahverengi" anlamındaki **dağız* ismiyle ilişkilendirmiştir (*yağız* < *dağız*).[1704]

yavuz {< yaġ - (ı)z}: Kötü, fena.

(18r/13), (27r/15), (35v/5), (41r/19), (41v/6), (57v/11), (60v/1), (134r/20), (164r/13), (169v/11)...

Tespit edilen bazı öneklerde {(164r/13), (169v/11), (41v/6), (134r/20) ...} birleşik fiil oluşturmuştur. Clauson, *yavız* ve *yavlaḳ* sözcükler arasında açık bir anlam ilişkisi olduğunu ve Türkçede eşsesli *yav* ve *yav-* köklerinin bulunduğunu belirtmiştir. Yavız için *yav-* fiiline işaret etmiştir.[1705] Erdal, sözcüğe *-(X)z* ekiyle türemiş örnekler arasında yer vermiş ve *semiz* < *semri*

[1697] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 290; Räsänen, **a.g.e.**, s. 482.
[1698] Erdal, **a.g.e.**, s. 290.
[1699] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 53.
[1700] Clauson, **a.g.e.**, s. 270.
[1701] Erdal, **a.g.e.**, s. 325; Gabain, **a.g.e.**, s. 55; Tekin, **a.g.e.**, s. 93; Taş, **a.g.e.**, s. 178; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 982.
[1702] Clauson, **a.g.e.**, s. 909.
[1703] Eren, **a.g.e.**, s. 439.
[1704] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1029.
[1705] Clauson, **a.g.e.**, s. 876, 881.

- *(z)* gibi türetmelerde olduğu gibi bir /r/ düşmesine işaret etmiştir {< *yavrı - (z)*}.[1706] Bilgen ve Gülensoy'un sözcük için açıklamaları < **yav - (ı)z* biçimindedir.[1707]

2.2. Birleştirme Yolu ile Oluşan İsimler

Bir söz yapımı yöntemi olarak *birleştirme*; farklı durumlarda bağımsız işlevleri olabilecek aynı ya da başka türden iki veya daha fazla sözcüğün yeni bir kavramı karşılamak için bir araya getirilmesidir.[1708] Kısasü'l-Enbiyâ'da birleştirme yöntemiyle söz türetme, birleşik isimler oluşturma şeklinde görülmüştür. Edat göreviyle de kullanılabilen sözcükler (*nelük, andaġuḳ, neteg* vb.) edat yapımıyla ilgili kısımda değerlendirildiği için bu başlıkta ayrıca ele alınmamıştır.

5.1.1. Birleşik İsimler

Kısasü'l-Enbiyâ'da yeni bir kavrama karşılık gelmesi için türetilen birleşik isimler; isim tamlaması, sıfat tamlaması ve alıntı sözcüklerle oluşturulan yapılar biçiminde karşımıza çıkabilmektedir.

İsim Tamlaması Biçiminde Olanlar

Tespit edilen örneklerden bazıları belirtisiz isim tamlaması yapısındadır.

suv baḳası: Kurbağa.

(13v/4), (26r/2,3)

yėl tegirmeni: Yel değirmeni.

(239r/20)

yėr ḳoynu: Yer altı.

(10v/3)

yėr yüzi: Yeryüzü.

(4v/13), (5r/4), (5v/14,19), (68r/19), (127v/10,12), (223v/12)...

Sıfat Tamlaması Biçiminde Olanlar

Sıfat tamlaması biçiminde tespit edilen yapılar şöyledir:

[1706] Erdal, **a.g.e.**, s. 323.
[1707] Bilgen, **a.g.e.**, s. 80; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1093.
[1708] Kamile İmer, Ahmet Kocaman, vd., **Dil Bilim Sözlüğü**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 59.

ḳarabaş: Cariye, kadın köle.

(36v/7), (46v/18,21), (143r/16), (219r/15)...

tolun ay: Dolunay.

(7r/13), (77r/12,15), (85v/12), (86r/4), (86r/4), (181v/4)

Alıntı Sözcüklerin Birleştirilmesiyle Oluşturulanlar

Arapça ve Farsçadan ödünçlenen sözcüklerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan yapılardır.

‘ammū-zāde {< ‘ammū (Ar.) + zāde (Far.)}: Amca oğlu.

(128v/20)

der-ḥāl {< der (Far.) + ḥāl (Ar.)}: O anda; hemen.

(46v/10), (104v/3), (109r/17), (163r/18), (183v/4), (203v/6)...

ḥaram-zāde {< ḥaram (Ar.) + zāde (Far.)}: Piç.

(231v/14,16)

manẓar-gāh {< manẓar (Ar.) + gāh (Far.)}: Seyir yeri, manzarası olan yer.

(178r/11)

Edatların Kendisinden Önceki Sözcükle Birleşmesi Sonucu Oluşturulanlar

Genellikle isim türünde sözcükler ve edatların birleşmesiyle oluştukları görülmektedir.

ėkindük {< ekin + di + ök}: İkindi.

(22r/12,15), (56r/10)

“İkindi” anlamındaki *ėkindü ~ ėkindi* sözcüğüne *ök* kuvvetlendirme edatıyla birleşmesi sonucunda türemiştir.

Gabain, edatlar ve edat benzeri ekler kısmında yer verdiği *ök* edatını, *yme* ve *me* ile birlikte değerlendirmiştir. Bunların ekleşmiş örneklerine de rastlandığını, kelimenin anlamını kuvvetlendirdiğini ve aynı türden olmayan vasıflıkları ayırdığını ifade etmiştir (*men yme* “ben

de", *ançulayu* + *ma* "tam öyle", *ḳayu* + *ma* orunta "her yerde", *ne* + *me* "ne ise").[1709] Taş, KB'de pekiştirme görevinde kelimeler türettiğini tespit etmiştir (*neçeme* "ne kadar").[1710]

nėçeme {< nėçe + me}: Ne kadar, nice, nasıl.

(24v/16), (53v/9,10), (71v/16), (142v/9), (212v/4), (227r/18), (237v/11), (238v/16)

Nasıl, ne kadar" anlamındaki *nėçe* sözcüğünden türemiştir (*nėçe* < *nė* + *çe*).

nime {< nė ~ ni + me}: Nasıl, nice, ne.

(8v/18), (40v/14), (43v/6), (49r/13), (94r/6), (95r/1), (100r/12), (108r/11,12,13), (173v/13), (196r/2)...

Aynı anlamdaki *ne* ~ *nė* sözcüğünden türemiştir.

2.3. Ödünçleme Yolu ile Oluşan İsimler

Çeşitli siyasî, toplumsal, kültürel nedenlerle başka dillerden alınarak dilimize katılan ve kendine kullanım alanı bulan sözcükler de bulunmaktadır. Söz yapımı çalışmalarında bu durum için *ödünçleme* (borrowing) terimi kullanılmaktadır.[1711]

ābā (Ar.): Ata, soy.

(172v/11)

abdāl (Ar.): Derviş, abdal.

(201r/7)

ābdān (Far.): Bayındır, bakımlı.

(23r/11)

'abdu'llāh (Ar.): Allah'ın kulu.

(58v/1,6)

'ābid (Ar.): İbadet eden.

[1709] Gabain, **a.g.e.**, s. 105.
[1710] Taş, **a.g.e.**, s. 66.
[1711] Kamile İmer, Ahmet Kocaman, vd., **a.g.e.**, s. 199.

(134r/10,12,13,15)

ābḳarī (Ar.): Güzel, hoş.

(230r/2)

āb-rūy (Far.): Yüz aklığı.

(82r/18)

‘acāyib (Ar.): Acayip, tuhaf.

(141r/15)

‘aceb (Ar.): Şaşkınlık, şaşılacak şey.

(61v/14), (210r/17)

‘aceben (Ar.): Hayret, şaşkınlık bildiren söz.

(15r/15)

‘acīb (Ar.): Çok şaşılacak şey.

(4r/1)

‘āciz (Ar.): Aciz, güçsüz.

(8v/14)

‘adāvet (Ar.): Düşmanlık.

(11r/2)

ādem (Ar.): İnsan.

(1v/3)

ādemī (Ar.): İnsan.

(3v/21)

‘ādet (Ar.): Adet, örf, gelenek.

(2v/7)

‘adetü’l-erba‘īn (Ar.): Kırk adet.

(197r/9)

‘ādī: Suç işleyen.

(30v/9)

‘ādıl (Ar.): Adil, adaletli.

(134v/8,10)

‘adl (Ar.): Adalet.

(39v/20)

‘adn (Ar.): Cennet

(183r/21)

āferīn (Far.): Aferin.

(236r/10)

āfet (Ar.): Afet.

(203r/5)

‘āfiyet (Ar.): Sağlık.

(134v/17)

āftāb (Far.): Güneş.

(188v/15)

‘afv (Ar.): Af, bağışlama.

(212r/17)

āġūş (Far.): Uşak, hizmetçi.

(99r/16)

aḫā (Ar.): Kardeş, dost.

(31v/11)

aḥad (Ar.): Allah’ın bir ve tek olması.

(195v/11)

āhār (Far.): Nişasta.

(70r/6)

aḫbār (Ar.): Haber, haberler.

(109v/7)

‘ahd (Ar.): Ant, yemin.

(94v/10)

bādām (Far.): Badem

(12v/18)

bādiyye (Ar.): Çöl.

(11v/11)

bāġ (Far.): Bağ.

(57v/5), (143v4,10), (249v/3)...

bahā (Far.): Paha, değer, fiyat.

(77r/3), (128v/14), (189v/13)...

bahādır (Far.): Bahadır.

(101v/4)

bahāne (Far.): Bahane.

(97v/12), (99r/5), (193r/7)

bāḳilā (Ar.): Bakla.

(180r/20), (180v/8)

bālā (Far.): Boy.

(65v/7)

bāliġ (Ar.): Ergin, yetişkin.

(166v/8), (186r/21)

bāliġa (Ar.): Yetişkin.

(45v/7), (76r/12)

bāṭıl (Ar.): Batıl, boş.

(40r/14), (117r/1), (203r/7)...

bāṭın (Ar.): İç, iç yüz.

(206v/1)

bāzār (Far.): Pazar, çarşı.

(49r/7), (128v/14), (22r/13)...

bāzirgān (Far.): Tüccar.

(161r/20), (192r/13)

bed-baht (Far.): Kötü talihli.

(9v/6), (204v/17), (228v/19), (234r/2)

bedel (Ar.): Bedel.

(65v/2), (79v/19), (172r/20), (191r/20)

beden (Ar.): Vücut, beden.

(171v/5)

bedevī (Ar.): Bedevi.

(236v/3)

bedr (Ar.): Dolunay.

(2r/8)

be-ḥil (F. + A.): Ödünç verme.

(242v/8)

behişt (Far.): Cennet.

(3v/4)

behmen (Ar.): Kara kış.

(68r/18)

beḳā (Ar.): Beka, ebediyet.

(2v/4,5), (172v/10), (230v/13)

belā (Ar.): Bela.

(10v/19,20), (134v/14,16,19,20), (245v/12)...

beled (Ar.): Yer, memleket.

(189v/3)

bend (Far.): Kuşak.

(15v/2)

bende (Far.): Köle, kul.

(102v/20), (159r/18), (191r/18)

berā‘et (Ar.): Temize çıkma, aklanma.

(79v/19)

berekāt (Ar.): Bereket, bolluk.

(18r/7), (163r/11), (207r/6)...

bereket (Ar.): Bereket.

(13v/13,14), (18r/18), (39v/16), (228v/14)

bereng (Far.): Kereste.

(175v/18)

berrī (Ar.): Toprak.

(55r/4)

bes (Far.): Yeter, elverir.

(84v/20), (139v/2), (214v/7)...

be‘s (Ar.): Zahmet, zorluk.

{T174b/15}

besātīn (A. ç.): Bahçeler.

212v/5)

besī (Far.): Çok fazla.

(136v/10)

beşāret (Ar.): İyi haber, müjde.

(53v/18), (152r/21), (238r/10)

beşeriyyet (Ar.): İnsanlık.

(76r/15)

beşīr (Ar.): Müjde veren.

(53v/17)

bey‘ (Ar.): Satış.

(10r/8,10), (77v/9,10,17), (78v/12)

beyān (Ar.): Beyan, açıklama.

(8v/18), (28r/17), (128r/9), (225r/11)...

bey‘at (Ar.): Anlaşma, sözleşme.

(201v/8), (225r/19), (245v/2)

beyhūde (Ar.): Beyhude, boş.

(203r/10)

beyt (Ar.): Beyit, şiir; ev hane.

(50v/10), (86r/4,5,6,7,8,9), (248r/2)...

beyzā (Ar.): Ak, beyaz.

(114r/9)

beyże (Ar.): Yumurta.

(77v/11)

bid‘at (Ar.): Yenilik, sonradan meydana gelen.

(22v/15), (202v/14), (217r/11), (217v/16)

bih (Far.): İyi, yeğ.

(210v/20)

bī-hūş (Far.): Şaşkın, kendinden geçmiş.

(96r/13), (138v/16), (224v/11)...

bikr (Ar.): Bakire.

(172v/17)

binā (Ar.): Bina, ev.

(49r/7), (150v/15), (177v/10)

bī-namāz (Far.): Namaz kılmayan.

(212v/1)

bī-nevā (Far.): Fakir, muhtaç.

(124r/7), (196v/2)

bī-niyāz (Far.): Allah, Tanrı.

(79v/19), (218v/20)

bisāṭ (Ar.): Halı, kilim, döşek.

(87r/19), (141v/20), (181r/13), (249r/4)

bisyār (Far.): Çok.

(219v/9)

biżā‘at (Ar.): Sermaye.

(102r/19), (103r/11), (103v/3)

bīzār (Far.): Bıkmış, usanmış.

(127r/3), (162v/9), (163r/18), (202r/9), (202v/14)

burāḳ (Ar.): Miraç gecesi Hz. Muhammed'e gönderilen binek hayvan.

(5v/10), (181r/19), (238v/3)...

būriyā (Far.): Hasır, keçe.

(242r/18)

būstān (Far.): Bosatan, bahçe.

(71r/3), (80r/14,16), (215r/19)...

but-ḫāne (Far.): Puthane.

(39v/10,15)

bülend (Far.): Yüksek.

(108v/8), (156v/15), (205v/12)...

bülūr (Ar.): Billur.

(32r/11), (147r/5), (147v/10), (148r/15,18)

bürhān (Ar.): Delil, işaret.

(34v/9), (83r/4), (162v/15)...

büryān (Ar.): Kebap edilmiş, kebap olmuş.

(212v/15)

büzürg (Far.): Büyük.

(112v/17)

cabbār (Ar.): Cabbar, cebreden.

(3v/13), (121r/18), (178r/2)...

ca‘d (Ar.): Kıvrımlı.

(85v/13)

ca‘dī (Ar.): Güzel kokulu bir bitki.

(160r/12), (170r/14)

cādū (Far.): Cadı.

(34v/22), (112v/14), (218r/15)...

cāfī (Ar.): Cefa eden.

(212v/3), (219v/2), (238v/9)

cāh (Far.): Makam, itibar.

(191v/1)

cāhil (Ar.): Cahil.

(128r/3), (145r/10)

cāhiliyyet (Ar.): Cahilllik; İslam’dan önceki devir.

(201v/7)

cāme (Far.): Elbise.

(144r/15,16)

cān (Far.): Can; candan, samimi.

(6v/7,9,10,17), (131r/10), (249v/4)...

cann (Ar.): Cinler.

(4v/12)

cānver (Far.): Canavar.

(135v/21), (149v/10), (150r/16), (154v/15)

cāsūs (Ar.): Casus.

(94r/9,13), (117v/8), (221r/11), (229r/7)

cedd (Ar.): Ata, cet.

(242v/9), (246v/15), (247v/11)

cefā (Ar.): Cefa, eziyet.

(65v/1), (159r/19), (225r/19)

cehān (Far.): Dünya.

(5r/14), (144v/20), (207r/6)...

celāl (Ar.): Ulu, yüce.

(76v/17), (112v/10)

cem‘ (Ar.): Toplama; çoklu, çoğul.

(27v/4), (138v/4), (226v/12)

cemāl (Ar.): Yüz güzelliği.

(78r/4), (129r/16), (243/17,20)...

cenāze (Far.): Cenaze.

(234r/4), (239v/17,18), (242v/15)...

cevāb (Ar.): Cevap, yanıt.

(5r/10), (156v/4,5,9,10,12), (246v/4)...

cezā (Ar.): Ceza; karşılık.

(8v/8), (83v/10), (249r/4)...

cilav (Mo.): Yular.

(108v/12)

cüft (Far.): Çift, eş.

(5v/1), (167v/10), (208v/3)...

cühūd (Far.): Yahudi.

(67v/1,6), (119v/15), (227r/10)...

cümle (Ar.): Cümle, bütün, herkes.

(9r/2), (110r/2), (189r/20)...

çaşt-gāh (Far.): Kuşluk vakti.

(196r/12)

çenār (Far.): Çınar.

(23v/19)

çeng (Far.): Çeng

(177r/)

çerāġ (Far.): Mum, çıra.

(62r/8,9), (189r/19), (236v/15)..

çeşme (Far.): Çeşme.

(42r/21), (129v/1), (176v/7)

çögen (Far.): Çevgan, ucu eğri değnek.

(178r/10)

dād (Far.): Adalet.

(92v/13), (216r/17), (240r/13), (249r/6)

dāḫil (Ar.): Dahil, meensup.

(4v/11)

dā‘ī (Ar.): Dua eden.

(53v/17)

dānā (Far.): Bilgili, bilge.

(88r/13)

dār (Far.): Darağacı.

(88v/17), (103r/8), (154v/2), (155r/1), (154v/2)

dārū (Far.): İlaç

(13r/8), (171r/2), (174v/3), (174v/6)

da‘vet (Ar.): Davet, çağrı.

(19v/5), 138v/3), (210r/3)...

da‘vī (Ar.): Dava, iddia.

(44v/17), (148r/3), (235v/13)...

dāyim (Ar.): Daima, devamlı.

(66v/7), (131v/10), (213v/21)...

dehşet (Ar.): Dehşet.

(21r/3,5)

delīl (Ar.): Delil, kanıt.

(9r/21), (145v/6), (212v/12)...

derece (Ar.): Derece.

(129r/12), (245r/2)...

derecāt (A. ç.): Dereceler.

(151v/6), (189v/2), (215r/7)

dervīş (Far.): derviş; yoksul, fakir.

(36v/20), (125r/21), (236v/12)...

deryā (Far.): Deniz, derya.

(25v/12), (150r/16), (209v/6)...

devlet (Ar.): Devlet, talih, uğur.

(78r/20), (181v/16), (242r/21)...

dīdār (Far.): Yüz, çehre.

(19v/12), (119r/13), (219v/3)...

dīger (Far.): Diğer, başka.

(5r/10,15), (10r/6,7), (52r/16,18)

dīn (Ar.): Din, şeriat.

(2r/8), 150r/10), (233r/11)...

dirīġā (Far.): Eyvah, yazık.

(99v/20), (174v/6)

dīv (Far.): Dev; şeytan.

(57r/15), (140v/18), (203r/5,9)...

dōst (Far.): Dost.

(5r/16), (164v/1), (236v/6)...

du‘ā (Ar.): Dua.

(8v/2), (78r/9), (240v/17)...

du-şenbe (Far.): Pazartesi.

(3r/21), (33r/18), (183r/9)...

dünyā (Ar.): Dünya.

(10v/18), (173r/4), (238v/11)...

dürūd (Ar.): Selam.

(64v/18), (65r/7,12), (70v/14), (152r/19)

dürüst (Far.): Dürüst.

(8r/17), (120v/12), (217r/10)...

düşmen (Far.): Düşman.

(25r/5), (43r/5)

düşvār (Far.): Güç, zor.

(122r/8)

ebced (Ar.): Ebcet.

(172v/6,9)

ebhā (Ar.): Güzel yüzlü, zarif; Hz. Edu Bekir'in lakabı.

(201r/20)

ecel (Ar.): Ecel.

(2r/20), (147r/10), (165v/7)...

edeb (Ar.): Edep.

(85r/2), (233r/5)

eflāk (A. ç.): Gökler, felekler.

(209r/15,16)

ehl (Ar.): Ehil.

(24v/5,6), (189r/13), (241r/21)...

emīn (Ar.): Emin.

(84r/8), 186v/1), (195v/7)

emr (Ar.): Emir, buyruk.

(22v/13), (131r/21), (211v/10)...

enbiyā (A. ç.): Enbiya, nebiler, peygamberler.

(2r/7), (123r/2), (249v/11)...

endām (Far.): Endam, vücut.

(27r/18), (120r/1), (231v/18)...

ervāḥ (A. ç.): Ruhlar, canlar.

(189v/2), (237r/4)

esbāb (Ar.): Malzemeler; giysi.

(66v/20), (93r/2), (193v/6)...

eṣḥāb (A. ç.): Hz. Muhammed'i gören ve sohbetine katılan kişiler.

(173r/12,21), (178r/21), (1233v/13)...

eṭrāf (Ar.): Taraflar.

(184r/6)

evlā (Ar.): Daha iyi.

(60r/12), 116v/19,21)...

evliyā (A. ç.): Evliya; veliler.

(78v/8), 116v/6), (123r/2)

evvel (Ar.): Evvel, önce, ilk.

(3r/11), (169v/16), (245v/19)...

ezān (Ar.): Ezan.

(236r/19)

ezel (Ar.): Ezel, öncesi olmayan.

(10r/7), (11v/20), (212r/21)...

ezelī (Ar.): Öncesizlik.

(214r/12)

ezvāc (A. ç.): Zevceler, eşler.

(189v/2)

fāḥişe (Ar.): Zina; akla ve mantığa uymayan iş.

(41v/7), (59r/1), (216r/8)...

faḫr (Ar.): İftihar, övünç.

(119v/16), (183v/1), (237v/20)

faḳīr (Ar.): Fakir, zavallı.

(63v/2), (154v/21), (198v/9)...

fāriżā (Ar.): Farz, farz olan.

(59r/18), (156v/20), (216v/11)...

farḳ (Ar.): Fark.

(106r/17), (149r/3),(173v/6)...

fāyide (Ar.): Fayda, yarar.

(9r/4), (123r/12), (217r/9)...

fażl (Ar.): İyilik, lütuf, kerem.

(1v/4), (88v/8), (201r/20)...

ferişte (Far.): Melek.

(4r/7), (136r/7), (221v/10)...

fermān (Far.): Ferman, emir.

(21r/10), (136r/13), (212r/19)...

ferzend (Far.): Çocuk, oğul, evlat.

(110r/11), (185v/14)

fetḥ (Ar.): Fetih.

(221r/6), (225r/16),(226v/12)

fikr (Ar.): Fikir, düşünce.

(95r/14), (136v/4), (196r/15)...

firāḳ (Ar.): Ayrılık.

(52r/11,16), (181r/18), (237rv/16)...

fitne (Ar.): Fitne, bela, kötülük.

(76r/14,16), (168v/12,13), (249v/14)...

füsūs (Ar.): Büyü; alay etme.

(35r/20), (100r/14), (117r/14)...

fütūḥ (Ar.): Üstünlük.

(238r/1)

füżelā (A. ç.): Faziletler, erdemler.

(201r/9)

ġāfil (A.): Gafil.

(156v/5), (249r/3)

ġalaṭ (A.): Yanlış.

(129v/9), (191r/15)

ġalebe (Ar.): Galibiyet, üstünlük.

(34r/10), (152v/18), 230v/10)...

ġālib (Ar.): Galip, üstün gelen.

(39v/9), (112v/7), (230v/14)

ġam (Ar.): Gam, keder.

(123r/1)

ġanīmet (Ar.): Ganimet.

(197v/17), (222r/17), (229v/10)...

ġannīn (Ar.): İktidarsız.

(110r/14), (110v/2)

ġavġa (Far.): Kavga, dövüş.

(61r/1), (144v/4), (241r/5)...

gebr (Far.): Ateşperest.

(203v/1)

genc (Far.): Hazine.

(3r/6), (131r/3), (178v/20)...

gevher (Far.): Gevher, inci, mücevher.

(3r/9,10), (148v/9), (223r/21)...

gile (Far.): Şikayet.

(195r/6), (235v/8), (240r/2)

giriftār (Far.): Yakalanmış, düşmüş.

(74v/3)

ġufrān (Ar.): Rahmet, bağışlama.

(238r/7)

ġunnet (Ar.): İktidarsızlık.

(110v/2)

gūr (Far.): Mezar, kabir.

(36v/4), (123r/1), (172r/21)...

günāh (Far.): Günah.

(98v/21)

gürūh (Far.): Topluluk.

(159v/7)

güẕār (Far.): Geçme, geçerli olma.

(181v/13)

ḫaber (Ar.): Haber.

(16r/12), (137r/17), (243v/21)

ḥabīb (Ar.): Dost, sevgili.

(17v/21), (122v/13), (206v/4,7)

ḫabīr: (Ar.): Haberli, bilgili.

(222v/11)

ḥac(c) (Ar.): Hac.

(11v/11), (189v/3), (204r/1)...

ḥācet (Ar.): Hacet, ihtiyaç.

(42r/6), (174v/4), (212r/18)

ḥācīb (Ar.): Baş vezir, kapıcı.

(45r/20,21), (159r/4,5), (187r/18)...

ḫādim (Ar.): Hizmetçi.

(9r/1), (95v/16), (200v/12)...

ḥadīṯ (Ar.): Hadis.

(49v/14), (108r/8), (243r/8)...

ḥaḳīḳat (Ar.): Hakikat, gerçek.

(19r/3), (123r/13), (229v/21)...

ḥakīm (Ar.): Bilge.

(29v/16), (107v/6), (173v/16)...

ḥāl (Ar.): Hal, durum.

(26r/10,12), (103r/21), (248r/9)...

ḫalāyıḳ (Ar.): Halk, yaratılmışlar.

(3r/7), (141v/5), (236v/16)...

ḫālī (Ar.): Boş.

(19r/2), (155v/10), (219r/1)...

ḫalīfe (Ar.): Halife.

(5r/4), (114v/10), (241r/19)...

ḫalḳ (Ar.): Halk.

(4r/9), (136r/15), (242r/7)...

ḥamd (Ar.): Şükür, hamt.

(1v/2), (143r/9), (211r/1,2)..

ḫamr (Ar.): Şarap.

(16v/21), (124v/14,17), (248v/9,11)...

ḥarām (Ar.): Haram.

(7r/12), (126r/5), (233r/18)...

ḥāṣıl (Ar.): Vücuda gelen, ortaya çıkan.

(12r/6), (110r/5), (241r/3)...

havā (Far.): Hava.

(31r/1,11), (146v/9), 229v/9)...

ḫayāl (Ar.): Hayal.

(80v/21), (96v/9), (164r/2)...

ḥazar (Ar.): Barış.

(193r/10)

ḫāzīn (Ar.): Hazinedar.

(85r/10)

ḫazīne (Ar.): Hazine.

(10v/19), (109v/18), (233r/9)...

ḥażret (Ar.): Allah; kat, huzur.

(8v/20), (146r/21), (218v/20)...

helāk (Ar.): Helak, yok olma.

(17r/18), (117v/3), (247v/21)...

helāl (Ar.): Helal.

(62r/2), (161r/6), (222v/18)...

hevā (Far.): Heva, istek.

(81v/11,12), (108v/10), (202v/14)...

heybet (Ar.): Heybet.

(3r/12), (110v/3), (249r/4)...

ẖıred (Far.): Akıl.

(192r/2)

ẖıyānet (Ar.): Hıyanet, ihanet.

(16r/19), (91v/2), (229v/19)...

ḥicāb (Ar.): Utanma.

(25r/8), (168v/18), (211r/21)...

hidāyet (Ar.): Hidayet.

(1v/6), (195v/18), (206v/13)...

ḥikmet (Ar.): Hikmet.

(3v/7), (100r/6), (249v/3)...

himmet (Ar.): Lütuf, ihsan.

(2v/4), (181v/6,9

ẖod (Far.): Kendi.

(84v/21), (101r/6), (191v/17)...

ẖor (Far.): Hor, aşağı.

(55r/13), (90v/5), (149r/15)...

ḫoş (Far.): Hoş.

(5v/7), (11v/12), (232r/1)...

ḫurma (Ar.): Hurma.

(36v/19), (121r/13), (228r/2)...

ḫuṣūmet (Ar.): Düşmanlık.

(21v/4), (164r/19), (235v/13)

ḫüccet (Ar.): Belge, kanıt.

(11r/10), 122r/11), (192r/10)...

ḫükm (Ar.): 8v/7), (136v/16), (230r/2)...

ḫürmet (Ar.): Hürmet.

(2v/11), (116v/4), (237r/9)...

‘ıddet (Ar.): Kocasından ayrılan kadının yeniden evlenmesi için geçmesi gereken süre.

(242v/20), (243v/6)

‘ışḳ (Ar.): Aşk.

(66r/11), (110v/6), (233v/20)...

‘ıyāl (Ar.): Bakmak zorunda olunan kadın, çocuk.

(52r/9), (78r/9), (200v/6)...

‘ibādet (Ar.): İbadet.

(5r/18), (136r/12), (214v/4)...

‘ibāret (Ar.): İbaret; izah,şerh.

(2v/117), (84v/12), (131v/7)...

‘ibret (Ar.): İbret.

(138v/19), (161v/6), (216v/2)...

ibtilā (Ar.): Düşkünlük.

(131r/19), (146r/18), (165v/8)

icābet (Ar.): Kabul etme, razı olma.

(23v/18), (114r/21), (227v/14)...

ʻıyd (Ar.): Bayram.

(34v/9), (115r/13), (212v/13)...

iftiḫār (Ar.): İftihar.

(199v/2)

ihmāl (Ar.): İhmal.

(249r/2)

iḥsān (Ar.): İhsan, bağış.

(1v/7), (81v/11,12), (119v/5)

iḥtimāl (Ar.): İhtimal.

(9r/7)

iḫtiyār (Ar.): Seçim.

(21r/16), (86r/15), (193v/8)...

iḳrār (Ar.): Tasdik, kabul.

(12v/10), (116v/3), (208r/4)...

ilāh (Ar.): Tanrı.

(170r/2,5)

ilāhe (Ar.): Kadın tanrı.

(170r/5)

ilāhī (Ar.): Allahım.

(5r/6), (120v/19), (247v/4)...

‘illet (Ar.): İllet, hastalık.

(12r/2), (120r/5), (132r/4)...

‘ilm (Ar.): İlim.

(8r/20), (130r/15), (236v/19)...

imāmet (Ar.): İmamlık.

(189v/1)

ĩmān (Ar.): İman.

(31r/8), (113v/4), (239r/11)...

imkān (Ar.): İmkan.

(78r/1)

‘ināyet (Ar.): İnayet, lütuf.

(11v/20,21), (203r/15), (214r/9)...

infilāḳ (Ar.): Yarılma, açılma, patlama.

(114r/9)

İslām (Ar.): İslam.

(2v/1,2,5), (154r/18), (238v/19)...

istiġfār (Ar.): Tövbe etme.

(22r/2,4)

işāret (Ar.): İşaret.

(2v/18), (114v/19), (242v/12,13)...

‘itāb (Ar.): Azarlama.

(131v/5), (151v/7), (235r/16)...

i‘tiḳād (Ar.): İnanç.

(70r/15), (142v/9), (202v/17)...

i‘timād (Ar.): İtimat, güven.

28r/20, (91v/9), (218r/21)

ittifāḳ (Ar.): İttifak.

(10r/10), (103v/12), (232v/5)...

iżāfet (Ar.): İzafet, ilgi.

(95v/3,4)

i‘zāz (Ar.): Yüceltme.

(92r/9), (219r/8)

‘izz (Ar.): Ulu, yüce.

(76v/17), (101r/4), (196r/11)...

‘izzet (Ar.): İzzet, şeref.

(117r/18), (187r/18), (237r/9)...

jende (Far.): Eski, yırtık (elbise).

(178r/13)

ḳāb (Ar.): Mesafe.

(181r/19), (209r/14), (218r/14)...

ḳabīle (Ar.): Kabile.

(31v/4), (175r/16), (2219v/13)...

kābīn (Far.): Geline verilen çeyiz.

(241v/14)

ḳābż (Ar.): Tutma, avuçlama.

(237r4)

ḳabr (Ar.): Kabir.

(73r/4,5), (120r/8), (200r/14)

ḳabūl (Ar.): Kabul.

(10v/21), (127r/17), (226v/1)...

ḳabża (Ar.): Kabza, sap.

(211v/7)

ḳadīm (Ar.): Kadim, eski.

(1v/7), (65v/18)

ḳādir (Ar.): Kudretli.

(31v/2), (78v/14), (181v/11)...

ḳadr (Ar.): Değer.

(42v/3), (93r/16), (186r/2)...

kāfir (Ar.): Kafir.

(10r/18), (22v/10), (246v/5)...

ḳahr (Ar.): Kahır.

(51v/11)

ḳā‘ide (Ar.): Kaide.

(226r/4)

ḳal‘a (Ar.): Kale.

(134v/3), (177v/11)

ḳālā ~ ḳāle (Far.): Kumaş.

(95r/2), (225r/15)

ḳalem (Ar.): Kalem.

(19r/14), (119r/18), (226r/10)...

ḳamer (Ar.): Ay.

(77r/15), (223r/20)

ḳāmet (Ar.): Boy.

(29v/6)

kān (Far.): Kaynak, maden.

(249v/4)

ḳandil (A. < L. *candela*): Kandil.

(34r/9), (189v/15,16,18)

ḳarār (Ar.): Karar.

(66v/8), (156r/6), (242r/4)...

kārvān (Far.): Kervan.

(74r/12), (189r/7), (221r/12)...

ḳasās (Ar.): Anlatı, hikaye.

(3r/4), (66r/2), (249v/1)...

ḳavī (Ar.): Kuvvetli.

(9v/11), (138r/17), (234r/19)...

ḳavl (Ar.): Söz.

(8r/17), (107r/7), (240v/20)

ḳavm (Ar.): Kavim.

(34r/10), (158r/5), (226r/20)...

ḳāżī (Ar.): Kadı.

(141r/8)i (148r/20)

kebīre (Ar.): Büyük.

(145r/11)

kebūter (Far.): Güvercin.

(220r/19)

kefālet (Ar.): Kefillik.

(26v/19)

kefen (Ar.): Kefen.

(19r/21), (156r/17), (239v/13)

kefīl (Ar.): Kefil.

(26v/14,15), (189r/14)

kehf (Ar.): Mağara.

(173r/12,21)

kelām (Ar.): Söz.

(53r/20), (122r/3), (212r/8)...

kelāmu'llāh (Ar.): Kur'an.

(187v/19)

kelime (Ar.): Kelime.

(52v/19), (117r/9), (239r/4)...

kend (So.): Kent.

(27r/12), (143v/2), (170v/3)...

kerāmet (Ar.): Keramet.

(26v/11), (129r/14), (218r/10)

kerem (Ar.): Kerem, bağış.

(1v/4), (137r/14), (232r/12)...

kerīm (Ar.): Kerim.

(65v/18), (106v/17), (230v/5)...

kevkeb (Ar.): Yıldız.

(106v/8)

kevṣer (Ar.): Cennetteki ırmağın, havuzun adı.

(181r/21), (202r/5), (238v/3)...

ḳıble (Ar.): Kıble.

(6r/12), (127v/7), (189r/21)...

ḳısmet (Ar.): Kısmet.

(137v/6)

ḳıṣṣa (Ar.): Kıssa, hikaye.

(15r/21), (124r/2), (231v/20)...

ḳıyāmet (Ar.): Kıyamet.

(9v/7), (102v/19), (248v/20)...

ḳıymet (Ar.): Kıymet.

(75v/6), (110v/5), (238v/5)...

kilīd (Far.): Kilit.

(124r/18), (176r/5), (215r/21)...

kilīm (Far.): Kilim; aba, hırka.

(123r/21), (137v/19), (238v/20)...

kitāb (Ar.): Kitap.

(2v/17), (121v/19), (249v/1)...

ḳubbe (Ar.): Kubbe.

(112v/1), (113v/9), (148v/17)...

ḳudret (Ar.): Kudret.

(1v/3), (124r/17), (219v/1)...

Ḳur‘ān (Ar.): Kuran.

(2v/7), (123r/17), (244v/17)...

ḳurbān (Ar.): Kurban.

(14v/15), (143r/3), (226v/10)...

kükürd (Far.): Kükürt.

(40v/21), (41r/14)

kürevī (Ar.): Yuvarlak.

(26v/4)

kürsī (Ar.): Kürsü.

(7r/11), (141v/1), (218v/8)...

lafẓ (Ar.): Söz.

(179v/3)

laḥd (Ar.): Mezar.

(108r/12), (177v/4), (239v/15)...

la‘īn (Ar.): Lanetlenmiş.

(9r/20), (62v/17), (220r/1)...

laḳab (Ar.): Lakap.

(197r/8), (201r/13)

la‘l (Ar.): Kırmızı, değerli bir taş; dudak.

(65v/9)

lālā (Far.): Parlak.

(65v/9,15)

lāle (Far.): Lale.

(68v/3), (77v/18), (101v/5)

la‘net (Ar.): Lanet.

(8v/1), (127v/3), (246v/19)...

laṭīf (Ar.): Latif, güzel.

(77r/17), (107v/6), (109v/10)

laṭīfe (Ar.): Komik söz veya hikaye.

(78r/3), (83v/15)

lāyıḳ (Ar.): Layık.

(2v/19), (118v/16), (187v/2)...

lehv (Ar.): Oyun, eğlence.

(249r/13)

leşker (Far.): Asker, ordu.

(108v/7), (203r/17)

levḥ (Ar.): Levha.

(119r/17,18)

leẕẕet (Ar.): Lezzet.

(110r/15), (110v/4)

liḳā (Ar.): Yüz, çehre.

(2v/9), (181v/19)

livāṭat (Ar.): Cins, sapıklık.

(57v/11), (58r/2), (249r/10)

luṭf (Ar.): Lütuf.

(137r/14,16), (196v/16), (203r/15)

luġat (Ar.): Lügat, sözlük.

(232r/13)

lü‘lü (Ar.): İnci

(65v/9)

ma‘bed (Ar.): Mabet.

(189v/14)

ma‘būd (Ar.): İbadet edilen.

(76r/11), (195v/11)

mācerā (Ar.): Macera.

(33r/20)

maġfiret (Ar.): Bağışlama.

(212v/12), (235v/10)

maġrıb (Ar.): Batı.

(3r/15), (138v/4), (237v/19)...

maġrıbī (Ar.): Batıyla ilgili; batılı; madeni para, sikke.

(101v/15)

maġrūr (Ar.): Mağrur, gururlu.

(142v/1), (196r/9)

maḥbūb (Ar.): Sevilen.

(218v/4)

maḫlūḳ: Mahluk.

(46r/18), (106v/16), (162v/8)...

maḳām (Ar.): Makam.

(149v/15), (199r/2), (219r/6)...

maḳṣūd (Ar.): Maksat.

(2v/21), (100v/1), (245r/12)...

māl (Ar.): Mal.

(10r/8), (110r/7), (249r/6)...

mālik (Ar.): Malik, sahip.

(51v/15), (153v/20), (238r/4)...

ma‘lūm (Ar.): Malum, bilinen.

(9v/9), (146r/11), (218r/15)...

ma‘nī (Ar.): Mana, anlam.

(5r/12), (114v/14), (248v/5)...

ma‘rūf (Ar.): Meşhur, bilinen.

(13v/6), (186r/21), (244r/8)...

ma‘şiyet (Ar.): İsyankarlık; suç, günah.

(2r/18), (119v/4), (207v/9)...

maşrıḳ (Ar.): Doğu.

(25r/14), (139v/4), (216r/5)...

ma‘şūḳ (Ar.): Sevgili, sevilen.

(83r/19), (218v/4)

meclis (Ar.): Meclis.

(68v/5), (168r/7), (200r/18)...

meded (Ar.): Medet, yardım.

(142r/7,9)

meftūn (Ar.): Aşık, büyülenmiş.

(82r/13)

mekr (Ar.): Hile.

(5v/11), (83v/9), (244r/1)...

melāmet (Ar.): Ayıplama, azarlama.

(26v/20), (85r/9), (235r/16)...

melek (Ar.): Melek.

(20r/5), (99v/18), (214r/14)...

melik (Ar.): Hükümdar.

(32r/4), 132r/7), (230v/9)...

melīke (Ar.): Kadın hükümdar.

(148r/2), (159r/3), (186v/12)...

mel'ūn (Ar.): Lanetlenmiş.

(24v/7), (160r/19), (246v/19)...

men' (Ar.): Yasaklama.

(14v/8), (112r/14), (185v/11)

menzil (Ar.): Menzil.

(118v/3), (190r/12), (229v/10)...

merkeb (Ar.): Merkep.

137r/6), 8146r/15), (159r/4)...

mescid (Ar.): Mescit.

(19v/8), (166v/8), (241v/1)...

meşhūr (Ar.): Meşhur.

(94v/21), (135r/9), (244r/6,7)

mevcūdāt (A. ç.): Yaratılmışlar.

(135v/21), (209r/16)

Mevlī (Ar.): Mela, Tanrı; yardımcı.

(4r/11), (120r/12), (244v/5)...

mezār (Ar.): Mezar.

(242v/14)

mihnet (Ar.): Mihnet.

(78v/5), (104v/10)

mihr (Far.): Sevgi.

(70r/7), (115r/15), (249v/7)

millet (Ar.): Millet.

(4r/7), (184r/14), (203r/3)

minber (Ar.): Minber.

(17r/9), (143r/9), (241v/2)...

minnet (Ar.): Minnet.

(89r/11), (110v/6), (193v/8)...

miʻrāc (Ar.): Miraç.

(67r/3), (206v/15), (219r/12)...

miskīn (Ar.): Miskin.

(229r/20), (249v/15)

muʻabbir (Ar.): Tabir eden, yorumlayan.

(89v/7,8)

muʻallim (Ar.): Muallim.

(19r/3), (172v/5), (204r/18)...

mutābıʻ (Ar.)**:** Tabi, bağlı olan.

(200v/12)

müştāḳ (Ar.): Özleyen.

(123v/1), (199v/12), (237v/13)

müteferrik (Ar.): Ayrılmış.

(184r/6)

müteḥayyir (Ar.): Hayret eden.

(40v/6), (84r/10), (138v/12)...

mütekebbir (Ar.): Kibirli.

(120r/6)

müteżadd (Ar.): Birbirine zıt olan.

(122v/11)

müttefik (Ar.): İttikaf eden, anlaşan.

(201r/19)

müvekkil (Ar.): Müvekkil, birini vekil eden.

(153v/21)

müzd (Ar.): Ücret.

(128v/10)

na‘ce (Ar.): Koyun.

(135v/5)

nā-çār (Far.): Çaresiz.

(140r/12)

nā-ehl (F. + A.): Ehil olmayan.

(145r/21)

nafaḳa (Ar.): Nafaka.

(22v/10), (238v/14)

nāfile (Ar.): Nafile.

(75v/17)

nāgāh (Far.): Ansızın.

(176v/10), (188v/17)

naġara (Ar.): Nara; davul.

(106v/7)

nāgehān (Far.): Ansızın.

(110v/3)

nāgehīn (Far.): Ansızın.

(83r/21)

nāhid (Far.): Zühre yıldızı.

(21v/15)

na’īb (Ar.): Vekil.

(164v/5)

nāḳih (Ar.): Zeki.

(189r/21)

naḳḳāş (Ar.): Nakkaş.

(138r/13), (239r/19)

namāz (Far.): Namaz.

(9r/12), (119v/15), (242r/5)...

nāme (Far.): Mektup.

(63v/5,8,11), (191r/1,14,16,17,18)

nā-sezā (Far.): Yakışıksız.

(195r/21)

nāyib (Ar.): Vekil.

(245r/17)

nāzük (Far.): Nazik.

(74r/8)

nebāt (Ar.): Bitki.

(23v/14), (157v/12)

nebī (Ar.): Peygamber.

(56v/6), (158r/15), (208v/2)...

nedāmet (Ar.): Pişmanlık.

(127r/16)

nehy (Ar.): Yasak.

(131r/21), (225v/1)

neseb (Ar.): Aile, soy.

(34v/3), (191v/1), (192r/2)...

nesl (Ar.): Nesil.

(187v/11), (192r/2)

nevmīd (Far.): Ümitsiz.

(17r/11), (135r/4), (248v/16)...

nidā (Ar.): Nida, ses.

(22v/18), (167v/5), (202r/17)...

nigār (Far.): Sevgili.

(223r/21)

nihāyet (Ar.): Nihayet, sonuç.

(45v/13), (198v/5)

nīk (Far.): İyi, güzel.

(175v/9)

nikāḥ (Ar.): Nikah.

(4r/13), (109r/18), (242r/20)...

ni‘met (Ar.): Nimet.

(5v/10), (125r/5), (181v/18)...

nūr (Ar.): Nur.

(7r/12), (85v/15), (238r/2)...

nūrānī (Ar.): Nurlu.

(187r/20)

nuṣret (Ar.): Yardım; başarı.

(9v/15), (131v/11), (232r/6)...

nuṭfe (Ar.): Döl.

(27r/20), (27v/6), (175r/17,18)

nübuvvet (Ar.): Peygamberlik.

31v/14), (110v/6), (236r/8)...

nücūm (A. ç.): Yıldızlar.

(39v/8,9), (206v/9)

nükte (Ar.): Nükte.

(12v/15)

osma (Ar.): Vesme, rastık.

(13r/8)

‘ömr (Ar.): Ömür.

(4v/9), (111v/11), (213v/14)...

‘öşr (Ar.): Onda bir.

(45r/12)

‘özr (Ar.): Özür.

(5r/19), (104v/16), (235r/2)...

pād-şāh (Far.): Padişah.

(86v/1), (146v/13), (230r/20)...

pād-şahāne (Far.): Padişaha yakışır.

(148v/11), (193r/11)

paḫta (Far.): Pamuk.

(164v/20)

pāk (Far.): Pak, temiz.

(41v/5)

parça (Far.): Parça.

(83v/6), (92r/2)

pāre (Far.): Parça.

(32v/13), (144r/11), (248v/18)...

peyġamber (Far.): Peygamber.

(1v/8), (139v/7), (217r/21)...

peyk (Far.): Haberci ,elçi.

(2r/20), (146v/3)

pīl (F): Fil.

(111r/6), (209r/8)

pīr (Far.): Yaşlı, ihtiyar.

(51r/5)

piste (Far.): Fıstık.

(50v/9)

piyāde (Far.): Piyade.

(112v/6), (150r/2)

piyāle (Far.): Kadeh.

(124v/12)

pür-kehrübā (Far.): Sarı, çok sarı.

(147r/5)

Rab(b) (Ar.): Allah.

(15r/1), (151v/16), (224r/6)...

raġbet (Ar.): Rağbet.

(2v14), (82r/6), (242r/21)...

rāḥat (Ar.): Rahat.

(66r/8), (102r/10), (162r/6)...

rāhib (Ar.): Rahip.

(186v/20), (189r/3,9,13,14,15,16)

raḥim (Ar.): Rahim.

(17v/9), (47v/21), (182v&,7,18)

raḥīm (Ar.): Merhametli.

(17v/11), (201v/11), (226r/10)...

raḥm (Ar.): Acıma.

(17v/2), (102v/5), (236v/13)...

raḥmān (Ar.): Merhamet eden.

(17v/11,12,14), (181v/8), (226r/9,10)

rāst (Far.): Rast, doğru.

(31r/11), (141v/18), (241v/5)...

ravża (Ar.): Bahçe.

(77v/11), (181r/17), (244r/20)...

rek‘at (Ar.): Rekat.

(37r/2), (140v/17), (214v/5)...

reng (Far.): Renk; tarz.

(143r/13), (171v/10,11,12)

resm (Ar.): Adet,töre.

(92r/22), (166v/5), (224v/20)...

resūl (Ar.): Resul.

(2v/6), (122v/5), (245r/1)...

revā (Far.): Uygun.

(15r/9), (107r/8), (241r/7)...

rivāyet (Ar.): Rivayet.

(6v/10), (114v/10), (241r/11)...

riyāl (Ar.): Bir yıldız.

(67v/4)

riyāset (Ar.): Başkanlık.

(204r/14)

riyāz (A. ç.): Bahçeler.

(77v/18)

rūḥ (Ar.): Ruh.

(143r/6), (173r/10,11,21)

rūşen (Far.): Parlak.

(84v/7), (144v/20), (188v/19)...

rūz (Far.): Gün.

(167v/16)

rūze (Far.): Oruç.

(14r/14), (120v/2), (242v/2)...

rūze-dār (F): Oruçlu.

(143v/15)

rūzgār (Far.): Rüzgar.

(32v/18), (125v/5), (232v/8)...

rūzī (Far.): Rızık.

(3v/4), (138v/16), (239r/11)...

rücū‘ (Ar.): Dönme, sözden dönme.

(186v/7)

rükū‘ (Ar.): Rüku.

(9r/12), (155r/13), (245v/15)

rüstā (Ar.): Köy.

(75r/10), (185v/7), (189v/9

rüsvā ~ rüsvāy (Far.): Rüsva.

(26r/14), (164r/18), (210v/20)...

rüşvet (Ar.): Rüşvet.

(21v/21), (233r/17,18)

rü‘yet (Ar.): Bakma, görme.

(122r/4), (181v/17)

sa‘ādet (Ar.): Saadet.

(77v/19)

sā‘at (Ar.): Saat.

(7v/17), (136r/4), (244v/7)...

ṣabā (Ar.): Saba rüzgarı.

(68v/8,20), (77v/2), (80r/12)

ṣabāḥat (Ar.): Güzellik.

(76v/8)

ṣābir (Ar.): Sabreden.

(51r/19), (124v/10), (200v/20)

ṣabr (Ar.): Sabır.

(7v/17), (122r/2), (226r/21)...

sa‘d (Ar.): Kut, uğur.

(95v/1)

ṣad a (Far.): Seda.

(103v/18)

ṣadaḳa (Ar.): Sadaka.

(45r/7), (103r/19), (226v/7)...

ṣaf (Ar.): Saf, dizi.

(64r/21), (159v/17), (225v/18)...

ṣafā (Ar.): Sefa.

(2v/3), (47v/14,16)

ṣaḥābe (Ar.): Sahabe.

(181v/13), (208r/19), (241r/15)...

secde (Ar.): Secde.

(4v/4), (117r/10), (242r/10)...

ṣenā (Ar.): Övgü.

(1v/2), (116r/12), (212r/3)...

seng (Far.): Taş.

(221v/21)

ṣerā (Ar.): Toprak.

(46r/17)

seyr (Ar.): Seyir.

(158r/18)

ṣıdḳ (Ar.): İç temizliği, doğruluk.

(239r/10)

siḥr (Ar.): Sihir.

(99r/18), (238r/6)

su‘āl (Ar.): Soru.

(5r/9), (107r/8), (232r/13)...

ṣulḥ (Ar.): Barış, kurtulma.

(226v/1)

sūre (Ar.): Sure.

(66r/5), (119r/19), (215r/6)...

ṣūret (Ar.): Suret, şekil.

(5v/6), (135r/1), (209r/18)...

sücūd (Ar.): Secde etme.

(76r/11), (245v/15)

sükūnet (Ar.): Sükunet.

(189v/5)

sürūr (Ar.): Sevinç.

(78r/11)

şād (Far.): Mutlu.

(54r/11), (64r/1), (136r/17)

ta‘abbür (Ar.): İbretlik.

(21r/3,5)

ta‘accüb (Ar.): Şaşkınlık.

(55v/21)

ṭa‘ām (Ar.): Yemek.

(6v/19), (144r/13), (228v/13)...

ṭā‘at (Ar.): İbadet.

(2r/18), (100r/18), (215r/5)...

tecellī (Ar.): Tecelli.

(121r/17), (123v/14), (202r/13)...

tehdīd (Ar.): Tehdit.

(133v/2)

teşbīḥ (Ar.): Teşbih.

(199v/3,5,7), (211v/5)

tevbe (Ar.): Tövbe.

(59v/2), (127r/11), (246r/10)...

tevḥīd (Ar.): Tevhit.

(157v/10), (197r/5)

tūr (Ar.): Dağ.

(52v/11,12), (122v/16), (126r/4)

‘ucb (Ar.): Kibir.

(5r/18,20)

üstād (Far.): Üstat.

(4v/7), (112v/20), (202r/10)...

vācib (Ar.): Vacip.

(52r/13), (83r/17), (217v/1)..

vaʻd (Ar.): Vaat.

(47v/14)

vaʻde (Ar.): Vade.

(21v/7), (137v/1), (212v/16)...

vāfī (Ar.): Vefalı.

(47v/17), (68v/8), (212v/4)

vāfir (Ar.): Çok.

(57r/1)

vaḥşet (Ar.): Vahşet.

(68v/21)

vaḥy (Ar.): Vahiy.

(138v/1), (193r/21), (238r/14)...

vaḳʻa (Ar.): Vaka, olay.

(227r/9)

vaḳf (Ar.): Durma, duruş.

(40r/6), (82r/11), (201v/2)...

vāḳıʻa (Ar.): Olay.

(166r/4)

vaḳt (Ar.): Vakit.

(20r/7), (140v/10), (237r/8)...

vebāl (Ar.): Vebal.

(78v/19)

vefā (Ar.): Vefa.

(2r/8), (137v/1), (242v/21)...

vezīr (Ar.): Vezir.

(58v/1), (140v/12), (163r/7)...

vilāyet (Ar.): Vilayet.

(17r/12), (115r/11), (240v/12)...

vildān (Ar.): Yeni doğmuş,çocuk, köle.

(3v/20), (202r/11), (212v/15)

vird (Ar.): Belirli dönemlerde okunan dualar.

(140v/2,4)

vuṣlat (Ar.): Vuslat.

(110v/6)

vücūd (Ar.): Vücut.

(82v/11), (183r/12)

yābān (Far.): Çöl.

(16v/7), (119r/10), (218v/10)...

yād (Ar.): Anma.

(65v/21), (173r/20), (246v/7)...

yār (Far.): Yar.

(2r/15), (197r/17)

yārī (Far.): Yardım.

(34r/7), (52v/15), (194r/15)...

yek-şenbe (Far.): Pazar.

(3r/21), (36v/2)

yetīm (Ar.): Yetim.

(130v/21), (185v/21), (202v/21)...

za‘ferān (Ar.): Safran.

(33r/14), (124v/1), (192r/5)...

żafer (Ar.): Zafer.

(64r/3), (151r/2)

zāhid (Ar.): Zahit.

(21r/6), (134r/10), (168r/4)...

zāhide (Ar.): Dindar kadın.

(152r/10)

zaḫm (Ar.): Yara.

(249r/7)

zaḥmet (Ar.): Zahmet.

(30v/10), (157v/4), (195r/3)...

żaʿif (Ar.): Zayıf.

(1v/8), ((146r/10), (238v/13)...

żālim (Ar.): Zalim.

(8r/17), (131r/9), (249r/3)...

zamān (Ar.): Zaman.

(6v/6), (134r/6), (239v/7)...

żarūret (Ar.): Zaruret.

(84v/6), (144r/9)

zekāt (Ar.): Zekat.

(83r/17), (166v/19), (233r/4)...

zencīr (Far.): Zincir.

(80v/17), (138r/18), (221v/12)...

ẕikr (Ar.): Zikir.

(2r/6), (136r/9), (249v/12)...

ẕillet (Ar.): Zillet.

(7r/1), (136r/9), (157r/16)...

zinā (Ar.): Zina.

(21v/1), (83r/8), (249r/10)...

zindān (Far.): Zindan.

(32v/11), (107r/19), (231v/9)...

ẓulm (Ar.): Zulüm.

(39v/20), (153r/8), (249r/3)...

ẓulmet (Ar.): Karanlık.

(2r/9), (22v/15)

zühre (Ar.): Zühre yıldızı, çoban yıldızı.

(223r/20)

zümre (Ar.): Zümre.

(31r/18), (86r/20), (188v/7)

zümürrüd (Ar.): Zümrüt.

(3v/11), (32r/11), (209v/11)...

zümürrüddin (Ar.): Zümrütten yapılmış.

(218v/9)

ẕürriyet (Ar.): Nesil, soy.

(20r/14)

2.4. İkileme Yoluyla Oluşan İsimler

İkileme (reduplication) anlamı kuvvetlendirmek maksadıyla aynı sözcüklerin tekrarlanması şeklinde gerçekleşmektedir.[1712] Akalın, bazı ikileme çeşitlerinin (ev bark, çalı çırpı, er geç, yol yordam) kazandıkları anlam, işlev ve kullanım sıklığıyla sözcük değeri

[1712] Kamile İmer, Ahmet Kocaman, vd., **a.g.e.**, s. 154.

kazandığını ve *Türkçe Sözlük*'e girdiğini ifade etmiştir.[1713] Harezm Türkçesinde ikileme türündeki yapılar için hazırlanan çalışmalar son derece önemlidir.[1714]

Aynı eki alarak kurulan ikilemeler:

erkekli tişili: "erkekli dişili", ol tağda erkekli tişili eki arslan yoluktı (144r/21)

küçlüg erklig: "güçlü kuvvetli", bizlerdin küçlüg erklig melike sen bakġıl (148r/6)

saçım sakalım: "saç sakal", ey anam oğlı saçım sakalım tutmağı (126v/11,12)

tapuġçı yumuşçı: "hizmetçi", bizge niçe bakar sen, biz kamuġ tapuġçı yumuşçılar miz (183r/21)

Farklı ekleri alarak kurulan ikilemeler:

arıġsız sasıġ: "kirli, pis", eŋ soŋı itler öler kalur arıġsız sasıġ et (238v/7)

aşlık tarıġ: "buğday zahire", aşlık tarıġ bolmışda yegü çaklıġ tögdürür erdi (92v/10)

Benzer anlamdaki faklı sözcüklerle kurulan ikilemeler:

boş eyesiz: "başı boş, sahipsiz", yılkı karaları boş eyesiz kalıp turur (228r/1)

el künin: "halk, topluluk" eger kızını bermez erse men barıp el künin bozar men (63v/3)

kadġuluġ muñluġ: "sıkıntılı, üzüntülü", kadġuluġ muŋluġlarka buluşsunlar, ölümge anuk tursunlar (236v/13)

küçlüg kaví: "güçlü kuvvetli", ba'zılar küçlüg kavī erdiler (138r/17)

muŋ kadġu: "sıkıntı, üzüntü", kaçan muŋ kadġuġa mübtelā bolsalar Mekkege kişi ıdıp kurbān kılur erdiler (29v/13)

oyun kültgü: "oyun, eğlence", oyun kültgü birle raks u tarāb kılu başladı (248v/10)

tetik 'akıllıġ: "zeki, akıllı",bir tetik 'akıllıġ kızı bar erdi. (231r/15)

[1713] Akalın, **a.g.e**., s. 836.

[1714] Funda Toprak, "Harezm Türkçesinde İkilemeler", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. V, S. 2, 2005, s. 277-292; Mehmet Dursun Erdem, "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", **Bilig**, S. 33, 2005, s. 189-225.

tün kün: "gece gündüz" eger ümmetleriñ tün kün içinde on namāznı öteyü bilmeseler, taksîrlık kılġaylar (18v/12)

tünle kündüz: "gece gündüz", Beytü'l-Ahzān içre kirip tünle kündüz ıŋranu, yüzi körklüg Yūsuf'nı hakda kolġan Ya'kūb ol (61v/9)

yıġı çoġı: "ağlayıp, inlemek", yıġı çoġı sahābelerdin āḫir boldı (236r/3)

yıġı sıġıt: "ağlayıp, inlemek", yıġı sıġıt kopardılar (242v/3)

Araya başka söz alan ikilemeler:

yoksuz çıġay: "yoksul", mālım kāfirġa bolmasun tep yoksuz müsülmān çıġaylarġa berdim. (161v/5)

Üçleme biçiminde kurulan ikilemeler:

sıġıt ınçık yıġı: "ah vah etmek, ağlayıp inlemek", tiŋleyü turdum tükel yaş ün sıġıt ınçık yıġı... (238v/4)

yorumçı müneccim kâhin: "müneccim", taŋdası yorumçı müneccimlerni kāhinlerni yıġıp sordı (38r/2)

Aynı kelimenin tekrarı ile kurulan ikilemeler:

adın adın: "başka", ol saġu tört adaklıġ, tegme bir ayakı adın adın gevherdin. (96v/4)

akru akru: "yavaş", çerig aldı akru akru Kisrā'ge bildürmedin bir yıġaçlık yerge keldi. (231v/6)

katre katre "damla damla", körklüg yaŋaklarıdın ḳatre ḳatre yaş tama başladı. (237r/17)

ters çevrilmiş

arıġ sılı: "temiz", hây Eymene ol arıġ sılıġ turur. (183v/6)

silig arıġ: "temiz", El-hak amul tüzün kılıġ, silig arıġ hadd-i safâ. (2v/3)

İsmin olumlu ve olumsuz biçiminin tekrarıyla kurulan ikilemeler:

arıġ arıġsız: "temiz pis" arıġın arıġsızın bilmesler (213r/9,10); arıġ arıġsız, tatlıġsız (6r/2)

yazukluġlık yazuksızlıḳ: "günahkarlığım günahsızlığım" menim yazukluglıḳım yazuksızlıḳım belgülüg bolmagunça ç›kmas men. (90v/5)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KISASÜ'L-ENBİYÂ'DA FİİL YAPIMI

3.1. Türetme Yolu ile Oluşan Fiillller

Bu başlıkta, incelenen metinde tespit edilen fiil türetme yollarına yer verilmiştir. Bu çerçevede türetme yöntemi ile yapılan fiiller tespit edilmiş ve yapım eki olarak; isimden fiil türeten ekler ve fiilden fiil türeten eklerin geldiği sözcükler tespit edilmiştir. Ayrıca, birleştirme yolu ile ve ikileme yolu ile yapılan fiiller de belirlenmiştir.

3.1.1. İsimden Fiil Türeten Ekler

İsim kök ya da gövdelerine getirilerek fiil türünden yeni bir sözcük elde etmeye yarayan eklerdir.[1715]

+A-

Türkçenin eski dönemlerde işlek olan fiil türetme ekleri arasında yer alır. İsim kök ya da gövdelerine gelerek geçişli ve geçişsiz yeni fiiller türetir. Gabain, +a, +ä, +ı, +i, +u, +ü eklerini bir arada göstermiş, işleviyle ilgili bir açıklama yapmamıştır (*küçe-, ata-, müne-, boşu-*).[1716] Ergin, Eski Türkçede daha işlek olan ve sonraları bu işlekliğini yitirmiş bir ek olarak değerlendirmiştir.[1717] Gencan, *-e* biçiminde göstermiş ve *tüne-, kana- kapa-, dişe-, boşa-* gibi örneklerle fiil türeten ekler arasında yer vemiştir.[1718] Banguoğlu, eki *-e-* biçiminde göstermiş kanamak, yaşamak gibi örnekler vermiştir. En Eski Türkçe döneminde işlek olma ihtimalinden bahsetmiş ama sonraları bu işlekliğini yitirmiş olduğunu ifade etmiştir.[1719] Bilgen, DLT'de geçişli ve geçişsiz fiiller yaptığını belirtmiş ve bunları iki ayrı alt başlık altında vermiştir.[1720] Korkmaz, /n/, /l/ gibi akıcı, /d/, /p/ gibi patlayıcı ve /ş/, /z/ gibi sızıcı ünsüzlerle biten genellikle tek heceli sözcüklerden sonra geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ek olduğunu belirtmiştir.[1721] Erdal, Eski Türkçede kullanılan temel isimden fiil türetme ekleri arasında göstermiş ve *aşa-, ata-, maŋa-, meŋze-, esne-, kına-, küçe-, oyna-, teŋe-* gibi örnekler vermiştir.[1722] Tekin, daha çok geçişsiz fiiller türettiğini belirtmiş ve *ata-, bedze-, bulna-, küre-*

[1715] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 109.
[1716] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.
[1717] Ergin, **a.g.e.**, s. 181.
[1718] Gencan, **a.g.e.**, s. 308-309.
[1719] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 205.
[1720] Bilgen, **a.g.e.**, s. 81-83.
[1721] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 111.
[1722] Erdal, **a.g.e.**, s. 418-429.

, sığta-, yaşa-, örneklerini tespit etmiştir.[1723] Taş, KB'de tespit ettiği örnekleri sınıflandırarak geçişli ve geçişsiz eylemler türettiğini belirtmiştir (*aşa-*, *beze-*, *ḳına-*; *ağ(ı)na-*, *küre-*, *müne-*).[1724]

ata- {< at - a-}: Adlandırmak, ad vermek.

(8r/10,12), (14v/2,3), (15v/1,2), (27r/12), (29v/5), (30v/4), (31r/4), (31v/5), (32v/5), (35r/21), (38r/6,8), (49v/18), (54r/15), (104v/8), {T169b/8}, (126v/18), (152r/11), (156v/5), (231v/10), (233r/20)...

"Ad, isim" anlamındaki *at* kökünden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(231v/10), (233r/20)} birleşik fiil oluşturmuştur. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, kök olarak *at* ismine işaret etmişlerdir.[1725]

aḍna- ~ ayna- {< aḍın + a-}: Değişmek, bozulmak.

(13r/4,5), (38v/5), (43v/11), (48r/6), (213v/8), (236v/6), (239v/12)

"Başka, diğer" anlamındaki aḍın sözcüğünden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, *aḍın* isminden türetiğini belirtmişlerdir.[1726]

bulna- {< bul(u)n + a-}: Tutsak etmek.

(77v/4), (62r/5), (230r/1), (232v/9)

"Esir, tutsak" anlamındaki *bulun* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *bulun* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1727]

ıŋra- {< ıŋır + a-}: İnlemek, sızlamak.

(29r/8), (31v/1), (69v/5), (101v/16), (183r/3), (237r/2)

"İnleme, sızlama; inilti" anlamındaki *ıŋır* isminden türemiştir. Clauson, *aŋra- / ıŋra-* biçiminde gösterdiği sözcüğün **aŋır/ıŋır* isminden türediğini belirtmiştir.[1728] Karasu, *yansımalı fiiller* ile ilgili hazırladığı yüksek lisans tezinde *ıŋra-* fiilini, yalın tabandan *+ŋrA*

[1723] Tekin, **a.g.e.**, s. 85-86.
[1724] Taş, **a.g.e.**, s. 85-91.
[1725] Gabain, **a.g.e.**, s. 48; Clauson, **a.g.e.**, s. 42; Bilgen, **a.g.e.**, s. 81; Erdal, **a.g.e.**, s. 418; Tekin, **a.g.e.**, s. 85; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 87; Taş, **a.g.e.**, s. 91.
[1726] Clauson, **a.g.e.**, s. 62; Bilgen, **a.g.e.**, s. 82.
[1727] Clauson, **a.g.e.**, s. 344; Bilgen, **a.g.e.**, s. 81; Tekin, **a.g.e.**, s. 86; Taş, **a.g.e.**, s. 85.
[1728] Clauson, **a.g.e.**, s. 189.

biçiminde türeyenler arasında göstermiştir. Ayrıca yansımalı fiil olarak Çağatay Türkçesinde *ıŋır-* fiilini de tespit etmesi dikkat çekicidir.[1729]

ḳava- {< ḳav + a-}: Kurumak.

(5v/20)

Aynı anlamdaki *ḳav ~ ḳov* isminden türemiştir. Clauson, *ḳava-* için ayrı bir maddeye yer vermemiş ancak *ḳavaġu* isminin *ḳava-* fiilinden türediğini ve *ḳav* ile eş anlamlı olduğunu belirtmiştir. Buradan, sözcüğün *ḳav* köküne götürüldüğü sonucu çıkarılabilir.[1730]

oŋa- {< oŋ + a-}: İyileşmek.

(46r/2,3,4), (121v/7), {T157a/6} (138r/10), (172r/6), (204v/17)

"Sağ; doğru, gerçek" anlamlarındaki *oŋ* isminden türemiştir.[1731]

orna- {< orun + a-}: Yerleştirmek.

(37v/5), (43v/17), (47v/5), (49r/7), (116v/19), (178v/3)

"Yer, makam" anlamındaki *orun* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *orun* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1732]

oyna- {< oyun + a-}: Oynamak.

(68v/1,4), (86r/4), (105r/16), (130r/21), (216r/15), (244v/3), (248v/11)

Aynı anlamdaki *oyun* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *oyun* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1733]

sana- {< san + a-}: Saymak, hesap etmek.

(45r/13), (53v/19), (64r/19), (86r/8), (178v/14), (198v/5)

"Sayı" anlamındaki *san* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *san* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1734]

[1729] Muhammed Karasu, "Tarihi Türk Lehçelerinde Yansımalı Fiiller", **Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yozgat, 2013, s. 74.
[1730] Clauson, **a.g.e.**, s. 584.
[1731] Clauson, **a.g.e.**, s. 171.
[1732] Clauson, **a.g.e.**, s. 235; Bilgen, **a.g.e.**, s. 82; Erdal, **a.g.e.**, s. 422; Taş, **a.g.e.**, s. 89.
[1733] Clauson, **a.g.e.**, s. 275; Erdal, **a.g.e.**, s. 422; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 642.

sıḫta- {< sıġıt + a-}: Ağlayıp, sızlanmak.

{T155b/18}

"Sızlama, feryat" anlamındaki *sıġıt* isminden türemiştir. Clauson *sıġta-* biçiminde yer verdiği sözcüğün *sıġıt* isminden türediğini belirtmiştir.[1735] Erdal da Clauson'la aynı görüştedir.[1736]

sına- {< sın + a-}: Denemek, sınamak.

(26v/21), (86r/9), (94v/16), (133r/20,21), (136v/9,10), (162v/1), (164v/8), {T154b/13}

Clauson, "vücut, insan bedeni; görünüş, fiziksel özellik" anlamlarındaki *sın* isminden türediğini belirtmiş ancak açık bir semantik bağ kurulamadığını ifade etmiştir.[1737] Erdal, *+A-* ekiyle türemiş sözcükler arasında yer vermiş, *sın* isminden türediğini göstermiştir.[1738] Gülensoy, sözcük için *< sı - n + a-* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1739]

tona- {< ton + a-}: Donamak, bezemek.

(249v/6)

"Don, elbise" anlamındaki *ton* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *ton* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1740]

ula- {< ul + a-}: Eklemek; ulaşmak, yetişmek.

(193r/10), (205v/20), (233r/3)

Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak bir kök belirtmemiştir.[1741] Bilgen, "esas, temel" anlamındaki *ul* ismine dayandırmıştır. Gülensoy, "dip, zemin" anlamını verdiği *ūl* isminden türediğini göstermiştir.[1742]

una- {< oŋa < oŋ + a-}: Onaylamak.

[1734] Clauson, **a.g.e.**, s. 835; Bilgen, **a.g.e.**, s. 81; Erdal, **a.g.e.**, s. 423.
[1735] Clauson, **a.g.e.**, s. 107.
[1736] Erdal, **a.g.e.**, s. 423.
[1737] Clauson, **a.g.e.**, s. 835.
[1738] Erdal, **a.g.e.**, s. 423.
[1739] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 768.
[1740] Clauson, **a.g.e.**, s. 517; Erdal, **a.g.e.**, s. 424; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 299.
[1741] Clauson, **a.g.e.**, s. 126-127.
[1742] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 963.

(4r/19), (10v/16), (15v/7), (34v/2), (73r/9), (88r/5), (192r/4), (205v/7)...

Doğru, gerçek" anlamındaki *oŋ* isminden türediği düşünülebilir.

uza- {< uz + a-}: Uzamak.

(67r/14,15), (113r/4), (118v/17), (119r/8), (198v/4), (205r/11), (239r/8)

Gencan, sözcüğe *-e* ekiyle türemiş fiiller arasında yer vermiştir.[1743] Clauson, kullanım alanına değinmiş ve *uzun* sözcüğüyle ilgi kurmuş ancak bir kök belirtmemiştir.[1744] Gülensoy, *< *uz + a-* biçiminde bir açıklama önerisinde bulunmuştur.[1745]

yaşa- {< yaşın + a-}: Yaşamak, hayat sürmek.

(2v/12), (28r/5), (30r/18), (33v/7), (56r/3,11), (56v/4,5), (163v/8), (16r/7), (25r/17,18), (35v/1), (38r/12), (38v/18), (47v/19), (49r/10)...

Aynı anlamdaki *yaş* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *yaş* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1746]

yaşna- {< yaşın + a-}: Şimşek çakmak.

(68v/6), (94r/4), (121r/4), {T173a/16}, (116v/16), (190r/8), (223v/13)

"Şimşek" anlamındaki *yaşın* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *yaş* isminden türediğini belirtmiş ve bazıları kullanım alanına değinmiştir.[1747]

+AD-

Eski Türkçede bulunan ve sonraları işlekliğini yitiren fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. Ek, incelenen metinde zaman zaman sızıcılaşmış biçimde karşımıza çıkmaktadır. Gabain, *+d-, +ad-, +äd-* biçiminde gösterdiği ekin işlevini "bir şey olmak veya yapmak" biçiminde açıklamıştır (*ḳutad-*, *ulġad- yaġıd-* vb.).[1748] Bilgen, *-aḍ-/-eḍ-, -d-* biçiminde ele

[1743] Gencan, **a.g.e.**, s. 308-309.
[1744] Clauson, **a.g.e.**, s. 281.
[1745] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 982.
[1746] Clauson, **a.g.e.**, s. 976; Bilgen, **a.g.e.**, s. 82; Erdal, **a.g.e.**, s. 427; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1083; Taş, **a.g.e.**, s. 87.
[1747] Clauson, **a.g.e.**, s. 979; Bilgen, **a.g.e.**, s. 82; Erdal, **a.g.e.**, s. 427; Taş, **a.g.e.**, s. 90.
[1748] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.

almış ve geçişsiz fiiller türettiğini ifade etmiştir (*ataḍ-*, *bilgeḍ-*, *ereḍ-*, *ḳutaḍ* vb.).[1749] Erdal, +(A)d biçiminde gösterdiği ekin bir veya iki heceli isimlerin sonuna gelerek fiiller türettiğini belirtmiştir.[1750] Tekin, tespit ettiği örnekleri (*başad-*, *buŋad-*, *yokad-* vb.) sıralayarak geçişsiz eylemler türettiğini vurgulamıştır.[1751] Taş, geçişsiz eylemler türetme işlevini ve türeyen eylemlerin kökün belirttiği duruma gelmek, nitelikte olmak, nitelik kazanmak anlamlarını taşıdığını tespit etmiştir.[1752]

tüzet- {< tüz - et-}: Düzeltmek, onarmak.

(130v/7)

"Düzeltmek, derlemek" anlamındaki tüz- fiilinden türemiştir.

ulġay- {< uluġ + ay- (< +aḍ-)}: Büyümek, yaşlanmak.

(99r/14), (152r/17), (167r/3), (170r/10), (183v/12), (186v/4), (189r/17)

"Ulu, yüce, büyük" anlamındaki *uluġ* sözcüğünden türemiştir. Gabain ve Taş sözcüğe *ul(u)ġad* biçiminde *+(A)d* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermişlerdir.[1753] Clauson, *uluġ* isminden türediğini belirtmiş ve ekteki *ḍ* > *y* değişimini göstermiştir.[1754] Erdal, Tekin sözcüğü ulġat- biçiminde tespit etmiş < *ulgad-* < *ulug* gelişimini göstermiştir.[1755]

+Al-

Türkçede işlek olmayan fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. Ergin, işleklik sahası pek geniş olmayan ama eskiden beri kullanılan bir ek olarak değerlendirmiş ve genellikle sıfatlar türettiğini söylemiştir.[1756] Banguoğlu, ekin başlıca sıfatlara gelerek geçişsiz fiiller türettiğini ve bu birleşiğin *-e- fiillerinden "edilen fiiller"* anlatımını taşıdığını ifade etmiştir.[1757] Korkmaz, +A- ekiyle -l- ekinin kaynaşmasından oluşan bir birleşik ek olduğunu

[1749] Bilgen, **a.g.e.**, s. 83.
[1750] Erdal, **a.g.e.**, s. 485.
[1751] Tekin, **a.g.e.**, s. 86.
[1752] Taş, **a.g.e.**, s. 91.
[1753] Erdal, **a.g.e.**, s. 489; Gabain, **a.g.e.**, s. 48; Taş, **a.g.e.**, s. 91.
[1754] Clauson, **a.g.e.**, s. 138, 139.
[1755] Tekin, **a.g.e.**, s. 86.
[1756] Ergin, **a.g.e.**, s. 181.
[1757] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 206.

ve sıfatlara gelerek "olma" bildiren fiiller türettiğini ifade etmiştir.[1758] Taş, KB'de yalnız bir sözcükte geçişsiz eylem türetme göreviyle tespit etmiştir (*yoḳal-*).[1759]

köpel- {< köp + el-}: Artmak, çoğalmak.

(134r/17)

"Çok" anlamındaki *köp* isminden türemiştir.

yoġ(u)nal- {< yoġun + al-}: Yoğunlaşmak, kalınlaşmak.

(113r/1,2)

"Yoğun, kalın" anlamındaki *yoġun* isminden türemiştir. Sözcük bir örnekte (113r/2) *yoġnal-* biçiminde yazılmıştır.

.

+An-

Türkçenin işlek olmayan isimden fiil türetme ekleri arasındadır. Banguoğlu, *içedönük fiiller* yapan birleşik bir ek olarak değerlendirmiştir. Usanmak ve dilenmek gibi bazı sözcüklerde birleşik yapıdaki +*en-* eki mi yoksa -*e-* ekinin üzerine -*n-* eki mi geldiğinin tespitinin zor olduğunu ifade etmiştir.[1760] Korkmaz, birleşik bir ek olduğunu (+*a-n-*) ve +A- ile fiillerin dönüşlülük eki almış biçimleri ile karıştırmamak gerektiğini belirtmiştir.[1761]

uvtan- {< uvut + an-}: Utanmak.

(16v/3), (21r/19), (26r/9), (34v/4), (59v/18), (60v/15), (83r/2), (93v/11), (104r/2), (113v/2), (150r/7), (187r/9)...

"Utanılan, ayıp sayılan" anlamındaki *uvut ~ uvıt* sözcüğünden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tarafından *uvut ~ uvıt ~ ut* isminden türediği belirtilmiştir.[1762]

[1758] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 112.
[1759] Taş, **a.g.e.**, s. 92.
[1760] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 207.
[1761] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 112-113.
[1762] Clauson, **a.g.e.**, s. 7; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 973.

+Ar-

Türkçenin işlekliğini yitirmişisimden fiil türetme ekleri arasındadır. Türetilen fiiller genellikle geçişsizsizdir. Ergin, Türkçede eskiden beri görülen ancak işlekliği sınırlı ekler arasında yer aldığını belirtmiştir. Eski Türkçedeki *+ġar-* ekinin Batı Türkçesinde *+ar-* biçiminde görülmesinden kaynaklanarak bu iki ekin karışmış olma ihitimali üzerinde durmuştur.[1763] Banguoğlu, ettiren görünüşü yapan fiiller türeten bir birleşik ek olarak değerlendirmiştir.[1764] Bilgen, *-ar-/-er-/-r-* biçiminde bir arada göstermiş ve geçişsiz fiiller türettiğini ifade etmiştir.[1765] Erdal, bu ekle türeyen sözcüklerin *+Aḍ-* ve *+Aḳ-* ekleriyle türeyenler kadar çok olduklarını belirtmiş ve bunları sıralamıştır.[1766] Tekin, *+(A)r-* biçiminde göstermiş ve *taŋlar-* örneğini vermiştir.[1767] Korkmaz, birleşik bir yapıya sahip olduğunu düşündüğü *+Ar-* (< *+A-r-*) ekiyle; Eski Türkçede genellikle renk isimlerinin sonuna gelen *er-* fiilinin kaynaşmasıyla oluştuğunu düşündüğü eki (*aḳar-* < *aḳ* + *er-*, *ḳarar-* < *ḳara* + *er-*, *sarar-* < *sarı* + *er-* vb.) iki ayrı ek olarak değerlendirmiştir.[1768] Taş, KB'de geçişsiz eylemler türettiğini söylemiş ve tespit ettiği örnekleri sıralamıştır.[1769]

aḳar- {< aḳ + ar-}: Ağarmak, aklaşmak.

(33r/12,13), (99r/15), (100r/4,6,8), (111r/10), (165v/15), (171r/12), (188v/18)

Aynı anlamdaki *aḳ* sözcüğünden türemiştir.

köker- {< kök + er-}: Yükselmek; yeşermek.

(67r/14), (88r/14), (160r/3), (227r/5)

"Gök, gökyüzü" anlamındaki *kök* isminden türemiştir.

tüner- {< tün + er-}: Kararmak.

(74r/16), (74v/1)

"Gece; karanlık" anlamındaki *tün* isminden türemiştir.

ul(u)ġar- {< uluġ + ar-}: Büyümek; yükselmek.

[1763] Ergin, **a.g.e.**, s. 182.
[1764] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 208.
[1765] Bilgen, **a.g.e.**, s. 83.
[1766] Erdal, **a.g.e.**, s. 499.
[1767] Tekin, **a.g.e.**, s. 86.
[1768] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 113.
[1769] Taş, **a.g.e.**, s. 92.

(23v/20), (28r/14), (38r/11), (44r/2), (54r/12,16), (59v/21), (131r/2), (160r/4)

"Ulu, büyük, yüce" anlamındaki *uluġ* isminden türemiştir.

yaşar- {< yaş + ar-}: Yeşermek, canlanmak.

(60r/2,3), (121v/7), (126r/3), (160r/2), (169r/11)

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, "taze, nemli" anlamındaki *yaş* isminden türediğini belirtmiştir.[1770]

+Aş-

Türkçenin işlek olmayan isimden fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. İncelenen metinde yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir. Korkmaz, birleşik bir ek olarak değerlendirmiş ve geçişsiz fiiller türettiğini ifade etmiştir.[1771]

öçeş- {< öç + eş-}: Öç almak, öç almayı istemek.

(230v/14)

Aynı anlamdaki *öç* isminden türemiştir.

+dA-

Türkçenin geçişli eylemler türeten yapım ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, taban ismini vasıta haline getiren bir ek olarak ifade etmiştir.[1772] Ergin, ses taklidi sözcüklerden fiiller türetmede işlek olarak kullanılan bir ek olarak değerlendirmiştir.[1773] Banguoğlu, Eski Türkçede ve Doğu Türkçesinde geniş bir üreme alanına sahip olduğunu belirttiği ekin daha sonra canlılığını yitirdiğini ve bir yerden sonra genellikle yansılama fiilleri türetmek için kullanıldığını söylemiştir.[1774] Bilgen ve Taş, tespit ettiklerii bazı örneklerde geçişli fiiller türettiğini ifade etmişlerdir.[1775] Erdal, öncelikle bu ekle türediğini düşündüğü sözcükleri listelemiş ardından ekin kullanım alanıyla ilgili tespitlerine yer vermiştir.[1776] Korkmaz, birkaç

[1770] Clauson, **a.g.e.**, s. 979; Bilgen **a.g.e.**, s. 84; Erdal, **a.g.e.**, s. 503; Taş, **a.g.e.**, s. 92-93.
[1771] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 113.
[1772] Gabain, **a.g.e.**, s. 50.
[1773] Ergin, **a.g.e.**, s. 182.
[1774] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 204.
[1775] Bilgen, **a.g.e.**, s. 84; Taş, **a.g.e.**, s. 93.
[1776] Erdal, **a.g.e.**, s. 455.

istisna dışında ses yansımalı sözlerden ses yansımalı fiiller türetmek için kullanıldığını ifade etmiştir.[1777]

alda- {< al +da-}: Aldatmak.

(126r/5)

"Hile, tuzak" anlamındaki *al* isminden türemiştir.

ünde- ~ inde- {< ün + de-}: Çağırmak, seslenmek.

(7v/16), (23v/20), (31v/12,17), (33r/1), (33v/1), (34r/22), (40r/15), (43v/18), (51r/5), (85r/14), (152v/3), (157v/12), (159r/7), (161v/13)...

"Ün, ses" anlamındaki *ün* sözcüğünden türemiştir.

+gA-

Türkçenin geçişsiz fiiller türeten yapım ekleri arasındadır.

çulġa- {< çul + ġa-}: Sarmak, dolamak.

(143v/21), (147v/18), (164r/1), (166v/7), (200r/13)

Aynı anlamdaki *çul* isminden türemiştir.

+ġar-

Türkçenin işlekliğini yitirmiş, geçişli eylemler türeten yapım ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, sık olmayan bir ek olarak nitelendirmiş ve tespit ettiği örnekleri vermiştir (*köŋülker-*, *tüpker-*, *ḳoḍıḳartur-*, *birger-ü*, *çınġar-u*, *tözker-inçsiz*).[1778] Bilgen ve Taş geçişli eylemler türettiğini belirlemişlerdir.[1779] Tekin, geçişli eylemler türetme işlevini tespit etmiştir (*içger-*, *taşgar-*).[1780]

aṭġar- {< at + ġar-}: Ata bindirmek.

(223v/17)

[1777] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 114.
[1778] Gabain, **a.g.e.**, s. 49.
[1779] Bilgen, **a.g.e.**, s. 85; Taş, **a.g.e.**, s. 94
[1780] Tekin, **a.g.e.**, s. 86.

Aynı anlamdaki *aṭ* isminden türemiştir.

suvġar- {< suv + ġar} : Sulamak.

{T171a/3,4,11}, {T171b/1}

Aynı anlamdaki *su ~ sub ~ suv* ismnden türemiştir.

+I-

Türkçenin işlekliğini yitirmiş fiil türetme eklerindendir. Gabain, *+a, +ä, +ı, +i, +u, +ü* eklerini bir arada göstermiş, işleviyle ilgili bir açıklama yapmamıştır (*küçe-, ata-, müne-,öli-,boşu-*).[1781] Ergin, Eski Türkçede bulunan ancak sonradan işlekliğini yitiren bir ek olarak değerlendirmiştir.[1782] Banguoğlu, bu ekin *+e-* fiiliyle benzer olduğunu ama aralarındaki farkın da ortaya konması gerektiğini belirtmiştir.[1783] Bilgen, DLT'de yalnız bir kelime dışında (*toḳı-*) geçişsiz fiiller türettiğini belirlemiştir.[1784] Erdal, eklendiği ismin ifade ettiği şeyi gösteren geçişsiz fiiller türettiğini belirtmiştir.[1785] Tekin; *biti-, tokı-, yabrı-, yorı-* gibi geçişsiz fiiller türetiğini tespit etmiştir.[1786] Korkmaz, *+I-/+U-* biçiminde gösterdiği ekin, Türkçede bazı ünsüz ile biten isimlere gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türettiğini belitmiştir. Taş da "kökün belirttiği durumda olmak" anlamını karşılamak ve genellikle geçişsiz fiiller türetmek amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir.[1787]

aġrı- {< aġır + ı-}: Ağrımak, hastalanmak.

(14r/12), (56r/10), (61v/18), (110v/13), (151r/10), (193v7), (229v/16)

Clauson ve Taş, *aġır* sözcüğünden türediğini ifade etmişlerdir.[1788]

bayı- {< bay + ı-}: Zenginleşmek.

{T167a/10,11,15}

[1781] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.
[1782] Ergin, **a.g.e.**, s. 182.
[1783] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 210-211.
[1784] Bilgen, **a.g.e.**, s. 86-87.
[1785] Erdal, **a.g.e.**, s. 249-250.
[1786] Tekin, **a.g.e.**, s. 87.
[1787] Taş, **a.g.e.**, s. 95.
[1788] Clauson, **a.g.e.**, s. 90; Gabain, **a.g.e.**, s. 75.

"Zengin" anlamındaki *bay* isminden türemiştir. Clauson, bayu- biçiminde gösterdiği sözcüğün bay ismninden türediğini belirtmiştir.[1789] Gülensoy, *bayındır* ismini açıklarken *bay* ve *bayı-* sözcükleri arasındaki ilişkiye de değinmiştir.[1790]

berki- {< berk + i-}: Sağlamlaşmak, kuvvetlenmek.

(11r/13), (221v/8), (244r/2)

"Sağlam, güçlü" anlamındaki berk isminden türemiştir. Clauson ve Taş, *berki-* fiiline ayrı bir madde başı olarak yer vermemişler ancak *berkit-* fiilini açıklarken bu fiilden türediğini göstermiş ve *berk* ismine de yer vermişlerdir.[1791] Gülensoy, sözcüğü *berki-(t)-* biçiminde göstermiş ve berk isminden türediğini belirtmiştir (< *be(r)k + i-*).[1792]

biti- {< bit + i-}: Yazmak.

(34r/17), (63v/8), (117r/13), (134v/20), (158r/8), (158r/10), (198v/4), (226r/8,9)

Clauson, Çince *pi* isminden **bit* biçiminde Türkçeye uyarlandığı yönündeki görüşünü bildirmiştir.[1793] Erdal, *biti-* fiilini Çinceden ödünçlenilmesini muhtemel gördüğü ve Türkçede karşılaşılmadığını düşündüğü *bit* ismiyle ilişkilendirmiştir.[1794] Tekin, Çincede *piet* olarak tespit ettiği sözcüğün Türkçeye "yazı fırçası" anlamıyla ***bit* biçiminde girdiğini ve bu fiile kök olduğunu belirtmiştir.[1795] Taş da Tekin'e atıfla bu yönde bir açıklama göstermiştir.[1796] Gülensoy, *bitik* biçiminde gösterdiği sözcüğün çıklamasını < *biti - k* biçiminde yapmıştır.[1797] Kaçalin, *bıçağına* yapısını açıklarken *bıçaḳ* ismini "çakı, delici ve kesici alet" anlamındaki *bı* köküne dayandırmış *ve biti-* (< *bi + t + i-*) fiilinin de buradan türediğini belirtmiştir.[1798]

öli- {< öl + i-}: Islanmak.

(207r/2,3), (221v/8)

[1789] Clauson, **a.g.e.**, s. 384.
[1790] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 123.
[1791] Clauson, **a.g.e.**, s. 363; Taş, **a.g.e.**, s. 95.
[1792] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 133.
[1793] Clauson, **a.g.e.**, s. 299.
[1794] Erdal, **a.g.e.**, s. 484.
[1795] Tekin, **a.g.e.**, s. 87.
[1796] Taş, **a.g.e.**, s. 95.
[1797] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 152.
[1798] Musatafa Kaçalin, **Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 625-627.

"Yaş, nemli" anlamındaki *öl* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *öl* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1799]

taşı- {< taş + ı-}: Taşımak.

(42v/8), (43r/3,4,16), (47v/16)

Clauson, anlamı ve kullanım alanıylailgili bilgi vermiş ancak köken göstermemiştir.[1800] Gülensoy, "dış" anlamındaki *taş* isminden türediği yönünde bir görüş bildirmiştir (< *tāş* + *ı-*).[1801] *Taşı-* fiilinin "hareket ettimek, uzaklaştırmak, dışarı çıkarmak" gibi anlamları dikkate alındığında, *taş* ismiyle arasınaki semantik bağ oldukça kuvvetli gözükmektedir.

yaru- {< yar + u-}: Aydınlanmak.

(38v/11), (61r/21), (74r/18), (87r/20), (123r/20), (183v/2), (190r/11), (234r/20)

Clauson, **ya-* fiiline bağlamış ve *yar* isminden türemiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[1802]

+k-

Eskiden Türkçenin işlek isim türetme ekleri arasındayken zamanla işlekliğini yitirmiş eklerindendir. Gabain, Eski Türkçede tespit ettiği *içik-*, *tagıḳ-*, ve *yolıḳ-* örneklerini vermekle yetinmiştir.[1803] Bilgen, DLT'de geçişsiz fiiller türetme işleviyle örneklerini tespit etmiştir.[1804] Tekin de geçişsiz eylemler türettiğini belirterek *içik-*, *tagık-*, *taşık-*, *birki-* (< *birik-*) ve *yolık-* örneklerini sıralamıştır.[1805] Korkmaz, Eski Türkçede pek çok örneği tespit edilebilen ve geçişsiz fiiller türeten bu ekin işlekliğini yitirdiğini belirtmiştir.[1806]

birik- {< bir + (i)k}: Birikmek.

(121r/19), (176r/11), (196r/14), (248r/11)

[1799] Clauson, **a.g.e.**, s. 127; Erdal, **a.g.e.**, s. 480; Gabain, **a.g.e.**, s. 48; Bilgen, **a.g.e.**, s. 86.
[1800] Clauson, **a.g.e.**, s. 561.
[1801] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 866.
[1802] Clauson, **a.g.e.**, s. 956.
[1803] Gabain, **a.g.e.**, s. 49.
[1804] Bilgen, **a.g.e.**, s. 87.
[1805] Tekin, **a.g.e.**, s. 87.
[1806] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 115.

Aynı anlamdaki *bir* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *bir* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1807]

çavıḳ- {< çav - (ı)ḳ}: Ünlenlenmek, bilinir olmak.

(144r/19)

"Şan, şöhret" anlamındaki *çav* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *bir* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1808]

yoluḳ- {< yol + (u)ḳ-}: Karşılaşmak.

(32v/16)**,** (43v/10), (58v/4), {T160b/10}, {T175a/1}, (144r/21), (168v/4), (175r/10)...

Aynı anlamdaki yol isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yol* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1809]

+lA-

Türkçenin en eskidönemlerden beri işlek yapım ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, sınırsız kullanılma alanı olduğunu ifade ederek Eski Türkçedeki işleklik durumuna dikkat çekmiştir.[1810] Ergin, hemen hemen bütün isimlerin sonuna gelerek yapma ve olma ifade eden fiiller yapmaya yarayan en işlek isimden fiil türetme eki olarak göstermiştir.[1811] Banguoğlu, isimden üreme fiiller başlığında ele adığı ekle ilgili olarak anlam, görev, nesne alma gibi açılardan etraflı bir değerlendirme yapmıştır.[1812] Bilgen, DLT'de geçişli ve geçişsiz fiiller türettiğini tespit etmiş ve bu fiilleri sıralamıştır.[1813] Erdal, kökün anlam boyutlarıyla ilişkisi olan çeşitli fiiller yapmaya yaradığını belirtmiş ve ekin getirilmesiyle birlikte ortaya çıkan anlam zenginliğine dikkat çekmiştir.[1814] Korkmaz, her türlü ad kök ve gövdeleriyle sıfat, zarf vb. ad soylu sözlere de gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ek olarak tarif etmiş ve görevlerini tespit etmiştir.[1815]

aġırla- {< aġır + la-}: Ağırlamak, saygı göstermek, değer vermek.

[1807] Clauson, **a.g.e.**, s. 363; Erdal, **a.g.e.**, s. 493; Gabain, **a.g.e.**, s. 49; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 149.
[1808] Clauson, **a.g.e.**, s. 396; Erdal, **a.g.e.**, s. 494; Bilgen, **a.g.e.**, s. 87.
[1809] Erdal, **a.g.e.**, s. 497; Gabain, **a.g.e.**, s. 49; Tekin, **a.g.e.**, s. 87.
[1810] Gabain, **a.g.e.**, s. 49.
[1811] Ergin, **a.g.e.**, s. 180.
[1812] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 214-217.
[1813] Bilgen, **a.g.e.**, s. 89-95.
[1814] Erdal, **a.g.e.**, s. 454-455.
[1815] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 116-119.

(2v/20), (26v/12), (45v/1), (49r/17), (63r/2), (83v/16), (85v/10), (90r/8), (104v/19), {T165a/10}, {T171a/7}, {112v/8}, (126r/16), (144v/15)...

"Ağır; önemli, değerli" anlamlarındaki *aġır* sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *aġır* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1816]

aġula- {< aġu + la-}: Zehirlemek.

(72r/11)

"Zehir" anlamındaki *aġu* isminden türemiştir.[1817]

anbārla- {< anbār (Far.) + la}: Depolamak.

(90r/16)

Aynı anlamdaki Farsça *anbār* isminden türemiştir.

aŋla- {< aŋ + la-}: Anlamak, öğrenmek.

(19v/18), {T154b/4}, {T171a/8}, (158r/14), (229r/8)...

"İdrak, anlak, zeka" anlamındaki aŋ isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *aŋ* köküne dayandırmışlardır.[1818]

anuḳla- {< anuḳ + la-}: Hazırlamak.

(60r/21), (85r/15), (92v/9), (96r/19), (109v/1), {T166b/9}, (112r/21), (222v/21), (225r/17)...

"Hazır, hazırlıklı" anlamındaki *anuḳ* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *anuḳ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1819]

arıġla- {< arıġ + la-}: Temizlemek, temize çıkarmak.

(8v/6), (83v/16), (91v/5), (235r/16), (238r/12)

"Arı, temiz, saf" anlamındaki arıġ isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *arıġ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1820]

[1816] Clauson, **a.g.e.**, s. 94; Bilgen, **a.g.e.**, s. 89; Erdal, **a.g.e.**, s. 430; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 54.
[1817] Clauson, **a.g.e.**, s. 87.
[1818] Clauson, **a.g.e.**, s. 186; Bilgen, **a.g.e.**, s. 89; Erdal, **a.g.e.**, s. 429; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 71; Taş, **a.g.e.**, s. 101.
[1819] Clauson, **a.g.e.**, s. 183; Bilgen, **a.g.e.**, s. 89; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 70; Taş, **a.g.e.**, s. 101.
[1820] Clauson, **a.g.e.**, s. 219; Erdal, **a.g.e.**, s. 431.

ārzula- {< ārzu (Far.) + la-}: Arzulamak, istemek.

(14v/17), (75r/6), (122r/13,14), (196v/21), (226r/4), (227r/7)

"Arzu, istek" anlamındaki Farsça *ārzu* isminden türemiştir.[1821]

avla- {< av + la-}: Avlamak.

(14v/17), (86r/7), (116r/18)

Aynı anlamdaki *av* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *arıġ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1822]

āzārla- {< āzār (Far.) + la-}: Azarlamak.

(119v/16), (156r/7), (159r/16), (171v/3), (186r/3), (194r/16), (244r/9), (249r/11)

Aynı anlamdaki Farsça *āzār* isminden türetilmiştir.

bağışla- {< bağış + la-}: Bağışlamak.

(46v/12), (47v/7), (70v/4), (91v/18), (109v/21), (137r/19), (158r/17), (168v/21), (169r/1,2)...

Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *bağış* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1823]

bağla- {< bağ + la-}: Bağlamak.

(15v/11), (19r/17), (44r/17), (51v/4), (57v/16), (72v/2), (91r/10), (97r/13), {T161a/17}, {T172b/12}, (118r/8), (143r/8), (154r/6), (165v/1), (175r/15)...

Aynı anlamdaki *bağ* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *bağ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1824]

barla- {< bar + la-}: Varlığını kabul etmek.

(41v/19)

"Var, mevcut" anlamındaki *bar* sözcüğünden türemiştir.

başla- {< baş + la-}: Başlamak.

[1821] Taş, **a.g.e.**, s. 102.
[1822] Clauson, **a.g.e.**, s. 10; Erdal, **a.g.e.**, s. 432; Taş, **a.g.e.**, s. 102.
[1823] Clauson, **a.g.e.**, s. 323; Taş, **a.g.e.**, s. 102.
[1824] Clauson, **a.g.e.**, s. 314; Bilgen, **a.g.e.**, s. 89; Erdal, **a.g.e.**, s. 432; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 104; Taş, **a.g.e.**, s. 102.

(3r/1,18), (12r/13), (13r/12), (23v/7), (40r/6), (42v/8), (91v/6)...

Aynı anlamdaki *baş* iminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *baş* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1825]

beḍerle- {< beḍer + le-}: Ödüllendirmek.

(12v/16), (43r/19), (151r/3)

"Süs" anlamındaki *beḍer* (~ *beḍiz*) isminden türemiştir. Clauson, *beḍizle-* fiilinin *beḍiz* isminden türediğini göstermiş ve *beḍiz* ile ilgili açıklamasında Moğolcada *beḍer* biçiminde tespit edildiğini belirtmiştir.[1826]

boġuzla- {boġuz + la-}: Boğazlamak; boğazını kestirmek, öldürmek.

(14v/18), (47r/19), (51r/9), (54r/20), (55r/3), (71v/12), (128v/17), (164r/11)...

Aynı anlamdaki *boġız ~ boġuz* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *boġuz* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1827]

botala-{< bota + la-}: Yavrulamak, doğurmak (deve için).

(34v/13,21)

"Deve yavrusu; çocuk, bebek" anlamındaki *bota* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *bota ~ botu ~ boto ~ bot* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1828]

burunduḳla- {< burunduḳ + la-}: Burunduruk takmak.

(190r/12)

"Burunluk, burunduruk" anlamındaki *burunduḳ* isminden türemiştir.

çarla- {< çar + la-}: Bağırmak, carlamak.

(30v/21), (110r/16), (141v/5)

Yansıma bir söz olan *çar* isminden türemiştir.[1829]

[1825] Clauson, **a.g.e.**, s. 381; Bilgen, **a.g.e.**, s. 94; Erdal, **a.g.e.**, s. 432; Tekin, **a.g.e.**, s. 87; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 120; Taş, **a.g.e.**, s. 102.
[1826] Clauson, **a.g.e.**, s. 310.
[1827] Clauson, **a.g.e.**, s. 322; Erdal, **a.g.e.**, s. 433; Taş, **a.g.e.**, s. 102.
[1828] Clauson, **a.g.e.**, s. 305; Erdal, **a.g.e.**, s. 433; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 162; Tekin, **a.g.e.**, s. 87.

çırla- {< çır+ la-}: Bağırmak.

(32v/19)

Yansıma bir söz olan *çır* isminden türemiştir.[1830]

ėḍle- {ėḍ + le-}: İzlemek, takip etmek.

(59v/2)

Clauson, *eḍ* isminden türeyen bir e*ḍle-* fiili göstermiş ancak bunun daha sonradan *eyle-* biçimi de görülen fiil olduğunu belirtmiş ve dolayısıyla "izlemek" anlamını vermemiştir.[1831] Erdal, "iyi şekilde kullanmak; yetiştirmek" anlamlarında *ėd* isminden türeyen bir *ėdle-* fiili göstermiştir.[1832] Taş, *eḍle-* biçiminde gösterdiği fiile "değer vermek, hürmet etmek" anlamını yüklemiştir.[1833]

emle- {< em + le-}: Tedavi etmek.

(87v/1), {T160b/8,8}

"İlaç, çare, deva" anlamındaki *em* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *em* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1834]

eŋsele- {< eŋse + le-): Enselemek, ensesine yapışmak.

(44v/16)

Aynı anlamdaki *eŋse* isminden türemiştir.[1835]

fermānla- {< fermān (Far.) + la-}: Buyurmak, emretmek.

(51r/3), (105r/5), (108v/11), (141v/20), (148r/14), (169v/19)...

Türkçeye Farsçadan giren *fermān* isminden türetilmiştir.

ẖorla- {< ẖor (Far.) + la-}: Hor görmek, aşağılamak.

(90r/9), (102v/7), (126r/17)

[1829] Clauson, **a.g.e.**, s. 429.
[1830] Clauson, **a.g.e.**, s. 427.
[1831] Clauson, **a.g.e.**, s. 57.
[1832] Erdal, **a.g.e.**, s. 435.
[1833] Taş, **a.g.e.**, s. 104.
[1834] Clauson, **a.g.e.**, s. 161; Bilgen, **a.g.e.**, s. 90; Erdal, **a.g.e.**, s. 435; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 332; Taş, **a.g.e.**, s. 104.
[1835] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 335.

Türkçeye Farsçadan giren *ḫor* isminden türetilmiştir.

ḫumdānla- {< ḫumdān (Far.) + la-}: Ocakta kerpici pişirmek.

(113v/17)

Farsça "küp" anlamındaki *ḫum* ismine, yine Farsça +*dān* eki getirilerek ortaya çıkan *ḫumdān* biçiminden türetilmiştir.

ınçıḳla- {< ınçıḳ + la-}: Hıçkırmak, hıçkırarak ağlamak.

(83r/13), (131v/5)

"Ah vah etmek" anlamında yansıma bir söz olan *ınçıḳ* isminden türemiştir.[1836]

ısbarla- {< ısbar (F. 'sipār' + la-}: Ismarlamak; emanet etmek.

(58r/10), (238r/11)

Farsçada "teslim, emanet etme" anlamındaki *sipār* sözünden türetilmiştir.

iktüle- {< iktü + le-}: Beslemek, büyütmek.

"Ahır hayvanı" anlamındaki *iktü ~ igdü* isminden türemiştir. Clauson, "ahırda beslenen bir hayvan" anlamını yüklediği *iktü* sözüne bağlamış ve kullanım alanına değinmiştir.[1837] Erdal, *igdüle-* biçiminde değerlendirdiği sözcüğün yapısındaki +*le* ekinin göstermiştir.[1838] Taş da KB'de sözcüğü igdüle- biçiminde tespit etmiş ve "semirtilmiş hayvan" anlamındaki **igḍü* isminden türediğini belirtmiştir.

işle- {< iş + le-}: İşlemek (suç), yapmak; çalışmak.

(16v/21), (18r/3), (93v/15), (130v/12)

Aynı anlamdaki *iş* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *iş* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1839]

izle- {< iz + le-}: İzlemek, bakmak; takip etmek.

(3r/3)

[1836] Erdal, **a.g.e.**, s. 437; Taş, **a.g.e.**, s. 104.
[1837] Clauson, **a.g.e.**, s. 104.
[1838] Erdal, **a.g.e.**, s. 437.
[1839] Clauson, **a.g.e.**, s. 262; Erdal, **a.g.e.**, s. 438; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 441; Taş, **a.g.e.**, s. 104.

Aynı anlamdaki *iz* isminden türemiştir.[1840]

‘izzetle- (< ‘izzet (Ar.) + le-}: İzzet etmek, yüceltmek.

(127r/4)

“İzzet, itibar” anlamında Arapçadan alınan *‘izzet* isminden türetilmiştir.

ḳapla- {< ḳap + la-}: Kaplamak.

(161r/14)

“Kap, kabuk, zar; çanak” anlamlarındaki *ḳap* isminden türemiştir.

keḍigle- {< keḍig + le-}: Gizlenmek, örtünmek.

(31r/20)

“Elbise, giysi” anlamındaki *keḍig* (< *keḍ - (i)g*) isminden türemiştir. Clauson, *keḍigle-* fiilini tespit etmemiş ancak *keḍ-* fiilinden türediğini belirttiği *keḍük ~ keḍüg* ismini göstermiştir.

ḳızıḳla- {< ḳızıḳ + la-}: Kızdırmak.

(174r/1)

“Sıcaklık, ısı” anlamındaki *ḳızıġ* isminden türemiştir.

kizle- {< kiz + le-}: Gizlemek.

(38r/8), (87r/18), (126r/8), (140v/12), (169v/5), (231r/12)...

“Kutu, kap, sandık” anlamındaki *kiz* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *iş* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1841]

ḳonaḳla- {< ḳonaḳ + la-}: Misafir etmek.

(143v/15), (189r/6)

“Misafir; ev, konuk evi” anlamındaki *ḳonaḳ ~ ḳonuḳ* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *ḳonaḳ ~ ḳonuḳ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1842]

[1840] Taş, **a.g.e.**, s. 105; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 445.
[1841] Clauson, **a.g.e.**, s. 760; Bilgen, **a.g.e.**, s. 91; Erdal, **a.g.e.**, s. 439; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 372; Taş, **a.g.e.**, s. 105.

ḳuçaḳla- {< ḳuçaḳ + la-}: Kucaklamak, sarmak.

(105v/15), (197r/6)

Aynı anlamdaki *ḳuçaḳ* (< *ḳuç* + *aḳ*) isminden türemiştir.[1843]

ḳundaḳla- {kundaḳ + la-}: Kudaklamak.

(33r/19), (48v/7), (169v/10), {T169v/10}

Aynı anlamdaki *ḳundaḳ* isminden türemiştir. Gülensoy, *ḳundaḳ* isminin Türkçe olduğunu gösteren bir izah yapmıştır (< kong "kalça" + da - k).[1844]

künile- {< küni + le-}: Kıskanmak.

(48r/2), {T156b/16}

"Kıskanç; kıskançlık" anlamındaki *küni* isminden türemiştir. Clauson; bazı şivelerde "kıskanç, kıskançlık" anlamında, bazı şivelerdeyse *güni ~ günü* biçiminde "kuma ya da ikinci eş" anlamında kullanılan *küni* isminden geldiğini belirtmiştir.[1845] Erdal da sözcüğe *künile-* biçiminde *+lA* ekiyle türeyenlere örnek olarak yer vermiştir.[1846]

maŋla- {< maŋ + la-}: Bağırmak.

(19v/21)

Ata, metinde geçen fiil için "bağırmak" anlamını vermiştir. Ancak geçtiği yere göre (*Uştmaḫḳa kirmiş anda maŋlayur*...) fiilin anlamının "adım atmak, adımlamak, yürümek" olması ihtimali kuvvetlidir. Bu çerçevede değerlendirme yapılacak olursa Clauson, *maŋla-* biçimindeki fiilin "adım" anlamındaki *maŋ* isminden türediğini belirtmiştir.[1847]

muŋla- {< muŋ + la-}: Bunalmak, üzülmek.

(166r/19), (218v/17)

[1842] Clauson, **a.g.e.**, s. 638; Bilgen, **a.g.e.**, s. 91; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 537.
[1843] Clauson, **a.g.e.**, s. 591; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 563.
[1844] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 568.
[1845] Clauson, **a.g.e.**, s. 727, 733.
[1846] Erdal, **a.g.e.**, s. 441.
[1847] Clauson, **a.g.e.**, s. 769.

"Sıkıntı, dert, kaygı" anlamındaki *muŋ ~ buŋ* isminden türemiştir. Clauson, *muŋla-* biçiminde bir fiile yer vermemiş ama "keder, üzüntü" anlamında *muŋ ~ buŋ* ismini göstermiştir.[1848]

oġurla- {< oġur ~ oġrı + la-}: Çalmak, aşırmak.

(5v/16), (24r/16), (97v/6,8,12,18), (98r/18), (97r/13)

Clauson, *oġurla- ~ oġırla-* biçiminde gösterdiği fiilin *oġrı* isminden türediğini belirtmiştir.[1849] Erdal, sözcüğe *+lA* ekiyle türeyen fiiller arasında yer vermiştir.[1850]

oḳla- {< oḳ + la-}: Oklamak, ok atmak.

(163r/14)

Aynı anlamdaki *oḳ* isminden türemiştir.

otla- {< ot + la-}: Otlamak, otla beslenmek.

(34v/21), (35r/8), (139v/10), (190r/19)

Aynı anlamdaki *ot* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *ot* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1851]

övkele- {övke + le-}: Öfkelenmek.

(28v/7), (43v/15), (67v/12), (98r/11), (122r/9), {T155b/19}, (154v/3,9), {T160b/11}, (161r/21), (227r/7), (229v/8), (248v/16)

"Öfke, hiddet" anlamındaki *övke* isminden türemiştir. Clauson, sözcüğü *öpkele-* biçiminde göstermiş ve *öpke* ismine bağlayarak kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[1852] Erdal, *övkele-* olarak değerlendirdiği sözcüğe *+lA* ekiyle türeyen fiiller arasında yer vermiştir.[1853] Bilgen, DLT'de *öpkile-* biçiminde tespit ettiği sözcüğün *öpke* isminden türediğini göstermiştir.[1854] Taş ise KB'de *övkele-* biçiminde tespit etmiş ve *+lA* ekiyle türediğini belirtmiştir.

[1848] Clauson, **a.g.e.**, s. 347, 766.
[1849] Clauson, **a.g.e.**, s. 94.
[1850] Erdal, **a.g.e.**, s. 441.
[1851] Clauson, **a.g.e.**, s. 54; Bilgen, **a.g.e.**, s. 91; Erdal, **a.g.e.**, s. 442; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 636.
[1852] Clauson, **a.g.e.**, s. 9.
[1853] Erdal, **a.g.e.**, s. 444.
[1854] Bilgen, **a.g.e.**, s. 94.

saçığla- {< saçığ + la-}: Saçmak.

(249v/4)

"Saçı, saçılmış, serpilmiş; saçma, saçılma" anlamındaki *saçığ* sözcüğünden türemiştir.

saḳla- {< saḳ + la-}: Saklamak.

(98r/6), (98v/19), (110v/8), (118r/20), (122v/21), (180r/6), (183r/4)

"Uyarı, uyarma" anlamındaki *saḳ* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *saḳ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1855]

sançılaş- {< sanç(ı)la - ş-}: Karşılıklı vurmak, saplamak, savaşmak.

(201v/12)

"Vurmak, öldürmek" anlamındaki sançıla- fiilinden türemiştir.

sarla- {< sar + la-}: Sarmak, dolamak.

(57v/16)

Clauson, *sarla-* sözcüğünü tespit etmiş ve **sar* ismine götürmüş ve bu fiilin *saru-* ile aynı kökten türemiş olma ihtimaline dikkat çekmiştir.[1856]

sevünçile- {sevünçi + le-}: Sevinçli haber vermek, müjdelemek.

(105r/5), (105v/20), (190r/13,16)

Aynı anlamdaki *sevünçi* isminden türemiştir.

sözle- {< söz + le-}: Söylemek.

(11r/8,20), (15r/15), (16v/19), (20r/14), (20v/18), (21r/8), (22r/21), (34v/1), (37r/1), (40v/9), (41v/15), (42v/18), (45v/15,20), (90r/7), (100v/8), (118r/11), (120v/19), (169v/21), {T156a/10}, {T162a/18}...

Aynı anlamdaki *söz* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *söz* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1857]

[1855] Clauson, **a.g.e.**, s. 810; Erdal, **a.g.e.**, s. 514; Taş, **a.g.e.**, s. 106; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 720.
[1856] Clauson, **a.g.e.**, s. 852.
[1857] Clauson, **a.g.e.**, s. 863; Bilgen, **a.g.e.**, s. 92; Erdal, **a.g.e.**, s. 445; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 809, 810; Taş, **a.g.e.**, s. 106.

sula- {< su + la-}: Sulamak, su vermek.

(221v/7)

Aynı anlamdaki *su ~ sub ~ suv* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *su ~ sub ~ suv* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1858]

tamġala- {< tamġa + la-}: Damgalamak, mühürlemek.

(161r/2)

"Damga, mühür" anlamındaki tamġa isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *tamġa* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1859]

taŋla- {taŋ + la-}: Şaşırmak, hayret etmek.

(7r/17), (19v/19,20), (20r/4), (33r/20), (33v/3), (42v/1), (72v/21), (92r/18), (107v/15), (124v/21), (129v/19), (142v/4), (162r/13), (163r/18), (171v/13), (181r/2)...

"Şaşkınlık; acayip, tuhaf" anlamındaki *taŋ* sözünden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *taŋ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1860]

tapuġla- {< tapuġ + la-}: Hizmet etmek.

(107v/7)

"Hizmet; ibadet; bağlılık" anlamlarındaki *tapuġ* isminden türemiştir.

taşla- {< taş + la-}: Taşlamak; dışarı atmak, çıkarmak.

(23r/9), (33v/12), (39r/18), (51r/6), (105v/14), (133r/21), {T165a/7}

"Taş; dış, dışarı; başka" anlamlarındaki *taş* sözcüğünden türemiştir. Clauson, taş köküne dayandırdığı "dışarı çıkarmak" anlamındaki *taşla-* ile "taş atmak" anlamındaki *taşla-* fiillerini ayrı ayrı göstermiş ve kullanım alanlarına değinmiştir.[1861]

tayaḳla- {< tayaḳ + la-}: Dövmek.

(91r/10)

[1858] Clauson, **a.g.e.**, s. 789, 825; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 813.
[1859] Clauson, **a.g.e.**, s. 506; Erdal, **a.g.e.**, s. 446; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 265; Taş, **a.g.e.**, s. 106.
[1860] Clauson, **a.g.e.**, s. 521; Bilgen, **a.g.e.**, s. 92; Erdal, **a.g.e.**, s. 447; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 857; Taş, **a.g.e.**, s. 106.
[1861] Clauson, **a.g.e.**, s. 564.

"Dayak, kötek; destek, dayanak; baston, asa" anlamlarındaki *tayaḳ* isminden türemiştir.

teŋle- {< teŋ + le-}: Denklemek, eşitlemek.

(28v/11), (52v/8), (132r/18), (152r/6,8), (221r/9), (240v/6)

"Denk, eşit" anlamındaki *teŋ* sözcüğünden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *teŋ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1862]

terle- {< ter + le-}: Terlemek.

(197v/18), (245r/5)

Aynı anlamdaki *ter* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *ter* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1863]

tıŋla- ~ tiŋle- {< tıŋ ~ tiŋ + le-}: Dinlemek.

(11r/20), (19v/17), (23v/1), (29r/1), (29v/10), (74r/2), (75v/21), (119r/10), {T165a/6}, {T164a/17}

"Ses, tını" anlamındaki *tıŋ ~ tiŋ* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *ter* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1864]

tişle- {< tiş + le-}: Dişlemek, ısırmak, kemirmek.

(25v/3), (58r/17), (147r/15), (153r/5), (226r/8)

Aynı anlamdaki tiş isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *tiş ~ tış* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1865]

toyla- {< toy + la-}: Ziyafet vermek.

{T167a/18}

"Tören, düğün, ziyafet" anlamındaki toy isminden türemiştir.[1866]

urla- {< ur + la-}: Ulumak, bağırmak.

[1862] Clauson, **a.g.e.**, s. 521; Bilgen, **a.g.e.**, s. 95; Erdal, **a.g.e.**, s. 447; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 277; Taş, **a.g.e.**, s. 106.
[1863] Clauson, **a.g.e.**, s. 548; Bilgen, **a.g.e.**, s. 95; Erdal, **a.g.e.**, s. 448; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 885.
[1864] Clauson, **a.g.e.**, s. 522; Erdal, **a.g.e.**, s. 448; Bilgen, **a.g.e.**, s. 92; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 286-287; Taş, **a.g.e.**, s. 106.
[1865] Clauson, **a.g.e.**, s. 564; Erdal, **a.g.e.**, s. 448; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 290; Taş, **a.g.e.**, s. 107.
[1866] Erdal, **a.g.e.**, s. 448.

(103v/20)

Yansıma bir söz olan *ur* isminden türemiştir.

uruġla- {< uruġ + la-}: Doğurmak.

(40v/17)

"Tohum, döl" anlamındaki *uruġ* isminden türemiştir.[1867]

uyuḳla- {< uyḳu + la-}: Uyuklamak.

(134r/3), (147v/12), (155r/13), (178r/22), (178v/1), (181v/10), (190r/19), (190v/11), (196v/7)

Aynı anlamdaki *uyḳu* isminden türemiştir. Clauson, *uḍıḳla-* biçiminde değerlendirdiği fiilin *uḍıḳ* isminden türediğini belirtmiştir.[1868] Erdal da *+lA* ekiyle türeyen fiillere örnek olarak vermiş ve yapısını < *udık* + *la-* biçiminde göstermiştir.[1869]

yaḫşıla- {< yaḫşı + la-}: Övmek.

(81v/11)

"İyi, güzel" anlamındaki *yaḫşı* isminden türemiştir.

yamanla- {< yaman + la-}: Kötülemek.

(4r/20), (90v/16)

"Yaman, kötü" anlamındaki *yaman* isminden türemiştir.

yaŋaḳla- {< yaŋaḳ + la-}: Tokat atmak.

(69v/11), (70r/1,3), (74r/10,15), (74v/2), (227r/7)

Aynı anlamdaki *yaŋaḳ* isminden türemiştir.

yapurġaḳla- {< yapurġaḳ + la-}: Yapraklanmak.

(60r/2)

"Yaprak" anlamındaki *yapurġaḳ* isminden türemiştir.

yaraġla- {< yaraġ + la-}: Hazırlamak.

[1867] Clauson, **a.g.e.**, s. 220; Bilgen, **a.g.e.**, s. 93.
[1868] Clauson, **a.g.e.**, s. 49.
[1869] Erdal, **a.g.e.**, s. 449.

(63v/3)

"Hazırlık; fayda; silah" gibi anlamları olan *yaraġ ~ yaraḳ* isminden türemiştir.[1870]

yavuzla- {< yavuz + la-}: Kötülemek.

(84r/8)

"Kötü, fena" anlamındaki *yavuz* isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *yavuz* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1871]

yazıla- {< yazı + la-}: Hacet gidermek, pislemek.

(14r/12), (22r/21), (28v/6,9), (111r/19)

Yazı isminden türediği düşünülebilir.

yıḳla- {< yıḳ + la-}: Koklamak.

(25v/19,20), (72r/2), (80r/12), (232r/14,15)

"Koku" anlamındaki yıḳ isminden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *yıḳ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1872]

yıġla- {< yıġ(ı) + la-}: Ağlamak, inlemek.

(11v/13), (12r/2), (13r/6), (14r/16), (15r/16), (16v/9), (29r/7), (45v/21), (51r/8), (52r/14), (80r/12), (87r/21), (93v/20,21), (99r/8), (99v/21), (100v/3), {T165b/9}, (131v/7), (155v/20), (156r/2), (158r/17), (160r/5), (160r/6,9)...

"Ağlama, hıçkırma" anlamındaki *ıġ(ı) ~ yıġ(ı)* sözünden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirmede bulunan araştırmacılar, *ıġ(ı) ~ yıġ(ı)* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1873] Gülensoy; *ağla-* fiilini değerlendirirken, < *ıġ* + *la-* < *ɨ̄ġ* + *la-* < **hıġ* + *la-* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1874]

yinçgele- {< yinçge +le-}: İncitmek, zarar vermek.

(103v/8), (128r/7)

[1870] Clauson, **a.g.e.**, s. 965.
[1871] Clauson, **a.g.e.**, s. 882; Bilgen, **a.g.e.**, s. 93; Erdal, **a.g.e.**, s. 450.
[1872] Clauson, **a.g.e.**, s. 890; Bilgen, **a.g.e.**, s. 93; Erdal, **a.g.e.**, s. 451.
[1873] Clauson, **a.g.e.**, s. 75, 902; Bilgen, **a.g.e.**, s. 95; Erdal, **a.g.e.**, s. 451.
[1874] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 56.

"İnce" anlamındaki *inçge ~ yinçge* sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *inçge ~ yinçge* sözünden türediğini belirtmişlerdir.[1875]

yoḳla- {< yoḳ + la-}: Yoklamak; yükselmek, kaybolmak.

(2r/15), (38r/14), (147r/7)

Aynı anlamdaki *yoḳ* sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yoḳ* sözünden türediğini belirtmişlerdir.[1876]

yumruḳla- {< yumruḳ + la-}: Yumruklamak.

(241r/19)

Aynı anlamdaki *yumruḳ* isminden türemiştir.

yumurtḳala- {yumurtḳa + la-}: Yumurtlamak.

(220r/20)

Aynı anlamdaki *yumurtḳa* isminden türemiştir.

yükle- {yük + le-}: Yüklemek.

(23r/8), (40v/15,16,18), (83v/10), (84r/5), (84v/4,5), (103v/1), {T166b/12}, (124r/19), (148r/15)...

Aynı anlamdaki *yük* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yoḳ* sözünden türediğini belirtmişlerdir.[1877]

zencīrle- {zencīr (Far.) + le-}: Zincirlemek.

(62r/9)

Farsçadan Türkçeye giren "zincir; pranga" anlamlarındaki *zencīr* sözcüğünden türetilmiştir.

zindānlama- {< zindān + la - ma-}: Zindana atmamak.

(157r/21)

[1875] Clauson, **a.g.e.**, s. 946; Bilgen, **a.g.e.**, s. 93; Erdal, **a.g.e.**, s. 452.
[1876] Clauson, **a.g.e.**, s. 902; Erdal, **a.g.e.**, s. 452-453; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1153-1154; Taş, **a.g.e.**, s. 108.
[1877] Clauson, **a.g.e.**, s. 912; Bilgen, **a.g.e.**, s. 93; Erdal, **a.g.e.**, s. 453-454; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1188.

Farsçadan Türkçeye giren "zindan; çok karanlık yer" anlamlarındaki *zindān* sözcüğünden türetilmiştir.

+lAn-

Türkçenin eskiden beri işlekliğini yitirmemiş birleşik yapıdaki fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gencan; tespit ettiği örnekleri, doğrudan *+lAn-* ekiyle türeyenler ve *+lA-n-* ekiyle türeyenler olarak ikiye ayırmıştır.[1878] Banguoğlu, birleşik ek olarak göstermiş işlevini çoğunlukla "*ile donanmak*" biçiminde vermiştir. Bazı biçimlerinin *+la-* fiillerinden genişleyerek ortaya çıktığını bazılarınınsa sonraları, *+la-* biçimleri tespit edilemyip doğrudan *+lan-* ile türetilmiş olduğunu ifade etmiştir.[1879] Bilgen, DLT'de tespit ettiği örneklerden hareketle "*bir şeye sahip olmak, ... gibi olmak*" anlamında fiiller türettiğini belirtmiştir.[1880] Erdal, birleşik yapıda olduğunu ifade ettiği ekle türetilen çok sayıda örneğin metinlerde yalnızca bir kez geçtiğini (*hapax legomena*) tespit etmiştir.[1881] Korkmaz, birleşik ek olarak değerlendirdiği ve *+lAn-* < *+la-n-* biçiminde tarif ettiği ekin, geçişli ve geçişsiz *+la-* fiillerinin *-n-* ile genişletilmesi sonucunda ortaya çıktığını belirtmiştir.[1882] Taş, geçişsiz eylemler türeten bir yapım eki olduğunu ifade etmiş ve KB'de tespit ettiği örnekleri sıralamıştır.[1883]

açıġlan- {< açıġ + lan-}: Acı duymak, üzülmek.

(63r/8,10), (65r/10), (83v/13), (109r/10), (125v/3), (159r/2)

"Acı, dert, keder" anlamındaki *açıġ* isminden türemiştir.

aṭlan- {< aṭ + lan-}: Atlanmak, ata binmek.

(47v/2), (53v/20), (63v/14), (98v/10), (106v/7), {T157b/19}, {T170a/16}, (117r/21), (117v/2), (176v/16), (182v/17), (220v/7), (224v/7), (225r/7), (231v/21), (232r/1)...

[1878] Gencan, **a.g.e.**, s. 303-304.
[1879] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 218.
[1880] Bilgen, **a.g.e.**, s. 95
[1881] Erdal, **a.g.e.**, s. 517.
[1882] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 119.
[1883] Taş, **a.g.e.**, s. 108.

Aṭ isminden türediği düşünülebilir. Clauson, *at* isminden mi *atla-* fiilinden mi türediğinin kesin olmadığını belirtmiştir.[1884]

azuḳlan- {< azuḳ + lan-}: Azık hazırlamak.

(129r/19)

İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir. "Yemek, aş" anlamındaki *azuḳ* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *azuḳ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1885]

çavlan-{< çav + lan-}: Şöhret olmak, ünlü olmak.

(131v/1)

İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir. "Şan, şöhret; ses" anlamlarındaki *çav* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *çav* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1886]

çėçeklen- {< çėçek + len-}: Çiçeklenmek.

(67r/15)

İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir. Aynı anlamdaki *çėçek* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *çėçek* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1887]

ḫoşlan- {< ḫoş + lan-}: Hoşlanmak.

(2v/7), (120v/4,16), (123r/19), (129r/13), (198r/3), (206r/2), (232r/3,14,15)

Türkçeye Farsçadan giren "hoş, iyi, güzel" anlamındaki *ḫoş* sözcüğünden türetilmiştir.

iriglen- {< irig + len-}: Kabarmak, irileşmek.

(67v/13)

İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir. Aynı anlamdaki *irig* sözcüğünden türemiştir. Clauson, "boyut olarak büyümek" anlamını vererek "zor, zorlu" anlamındaki *irig*

[1884] Clauson, **a.g.e.**, s. 58.
[1885] Clauson, **a.g.e.**, s. 284; Bilgen, **a.g.e.**, s. 96.
[1886] Clauson, **a.g.e.**, s. 397; Bilgen, **a.g.e.**, s. 96; Taş, **a.g.e.**, s. 108.
[1887] Bilgen, **a.g.e.**, s. 96; Erdal, **a.g.e.**, s. 511.

sözcüğünden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir. Taş, "yüz çevirmek, sertlik göstermek" anlamını vermiş ve "kaba, sert" anlamında *irig* sözünden türediğini ifade etmiştir.[1888]

ḳatıġlan- {< ḳatıġ + lan-}: Katlanmak, dayanmak, çabalamak.

(18v/15), (25r/10), (176r/9), (224r/16), (239r/12), (248r/8)

Clauson, *ḳatıġla-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmiştir.[1889] Erdal, *+lAn* ekiyle *ḳatıġ* isminden türediğine işaret eden bir açıklama yapmıştır.[1890]

ḳatlan- {< ḳat + lan-}: Katlanmaḳ.

(43r/8), (81r/21), (110v/5), {T164b/3}, (242r/21), (247v/11)

Clauson, *ḳatıġlan-* fiilinin kısaltılmış bir biçimi olabileceğine işaret etmiştir.[1891] Bilgen, bu fiili KB'de yalnızca "meyvalanmak" anlamında tespit etmiş ve bu fiili de "meyva" anlamındaki *ḳat* ismine dayandırmıştır.[1892] Taş, "katı, sert" anlamındaki *ḳatıġ* sözcüğünden türediğini göstermiştir.[1893]

ḳavīlen- {< ḳavī + len-}: Güçlenmek.

(84v/18)

İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir. Türkçeye Arapçadan giren "kuvvetli" anlamındaki *ḳavī* sözcüğünden türetilmiştir.

köpüklen- {< köpük + len-}: Köpüklenmek.

(3r/11,12)

Aynı anlamdaki *köpük* isminden türemiştir.

körklen- {< körk + len-}: Güzelleşmek.

(33v/7), (57r/21), (80r/10), (114r/7), (201v/3,5)

"Güzel, güzellik" anlamındaki *körk* isminden türemiştir.

[1888] Clauson, **a.g.e.**, s. 222, 228; Taş, **a.g.e.**, s. 108.
[1889] Clauson, **a.g.e.**, s. 600.
[1890] Erdal, **a.g.e.**, s. 512.
[1891] Clauson, **a.g.e.**, s. 602.
[1892] Bilgen, **a.g.e.**, s. 97.
[1893] Taş, **a.g.e.**, s. 109.

körklüglen- {< körklüg + len-}: Güzelleşmek.

(33v/7), (50v/7)

"Güzel" anlamındaki *körklüg* sözüğünden türemiştir.

ḳullan- {< ḳul + lan-}: Kul, köle edinmek.

(29v/5), (67v/21), (99v/13)

Aynı anlamdaki *ḳul* isminden türemiştir.

küçlen- {< küç + len-}: Güçlenmek.

(41r/1), {T167a/10,11}, (157v/6), (165r/5), (203r/17)

Aynı anlamdaki *küç* isminden türemiştir. Clauson, *küçle-* fiilini ayrı bir madde başı olarak değerlendirmiş *küçlen-* fiilinin de buradan türediğini belirtmiştir.[1894] Erdal, *+lAn-* ekiyle ilgili örnekler arasında yer vermiştir.[1895] Bilgen ve Gülensoy, küç isminden türediğini göstermişlerdir.[1896]

yüreklen- {< yürek + len-}: Yüreklenmek, cesaretlenmek.

(223r/5), {T157b/7}

Aynı anlamdaki *yürek* isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yürek* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1897]

+pi-

Türkçenin işlek olmayan isimden fiil türetme eklerindendir. İncelenen metinde yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir. DLT'de yalnızca bir sözcükte (*yelpi-*) tespit edilmiştir.[1898]

yėlpi- {< yėl + pi-}: Yelpazelemek.

[1894] Clauson, **a.g.e.**, s. 697-698.
[1895] Erdal, **a.g.e.**, s. 513.
[1896] Bilgen, **a.g.e.**, s. 98; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 393.
[1897] Clauson, **a.g.e.**, s. 966; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1193.
[1898] Bilgen, **a.g.e.**, s. 100.

(143v/9,14)

Aynı anlamdaki yėl isminden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *yėl ~ yel* isminden türediğini belirtmişlerdir.[1899]

+r-

Türkçenin işlek olmayan isimden fiil türetme eklerindendir. İncelenen metinde yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir. Gabain, *belgür-* ve *yaŋır-* fiillerinde tespit etmiş ancak bir açıklama yapmamıştır.[1900] Ergin, işlek olmayan ve sayılı bazı kelimelerde görülen bir ek olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bazı ses taklidi sözlerden fiiller türettiğini, ancak zamanla eklendiği isimlerle kaynaşarak canlılığını yitirdiğini de ifade etmiştir.[1901] Korkmaz, ekin birincil ses yansımalı biçimlerin (*aksır-*, *anır-*, *bağır*, *böğürmek-*, *hapşır-* vb.) ve bazı isimlerin (*belgür-*, *delir-*, *kabar-* gibi) sonuna gelerek fiiller türettiğini belirtmiştir.[1902] Taş, KB'de geçişsiz *baġraġur-*, *belgür-*, *ḳaḍġur-* gibi geçişsiz eylemler türeten bir ek olarak tespit etmiştir.[1903]

bėlgür- {< bėlgü + r-}: Belli etmek, belli olmak, açığa çıkmak.

(6v/20), (13r/7), (14r/13), (54r/4), (235r/7)...

"Belirli, ortada; işaret, iz" anlamlarındaki *belgü* isminden türemiştir.

eskir- {eski + r-}: Eskimek.

(118v/17)

İncelenen metinde yalnızca bir defa geçen fiil, aynı anlamdaki *eski* sözcüğünden türemiştir. Clauson, *eski* sözcüğünden türediğini belirtmiştir.[1904] Gülensoy, *eski-* fiilini açıklarken bu fiilin *eskir-* fiilinden çıktığını ifade etmiştir.[1905] F. Korkmaz çalışmasında,

[1899] Clauson, **a.g.e.**, s. 920; Bilgen, **a.g.e.**, s. 100; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1115.
[1900] Gabain, **a.g.e.**, s. 50.
[1901] Ergin, **a.g.e.**, s. 183.
[1902] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 120-121.
[1903] Taş, **a.g.e.**, s. 110.
[1904] Clauson, **a.g.e.**, s. 246.
[1905] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 342.

Türkçede *eski* isminin daha kadim olduğunu ve bir *tür değiştirme* hadisesine uğrayarak fiile evrildiğini; *eski-* < *eskir-* gelişimine şüpheyle yaklaşmak gerektiğini ifade etmiştir.[1906]

ḳaḍġur- ~ ḳayġur- {< ḳaḍġu + r-}: Kaygılanmak, üzülmek.

(14v/21), (59r/20), (100v/12), (104v/8), (118v/20), (126r/11), (144r/16), (157r/7,8), (157v/9), (170v/2), (183r/6), (184r/13), (193r/2), (223v/19)

Tespit edilen örneklerin bazıları {(126r/11), (144r/16), (157r/7,8), (157v/9), (183r/6), (184r/13)...} *ḳayġur-* biçiminde yazılmıştır. Clauson ve Taş, *ḳaḍġu* isminden türediğini belirtmiştir.[1907]

+rA-

Daha çok yansıma sözlere gelerek fiiller türeten ve işlek olmayan yapım ekleri arasındadır. Gabain, seyrek olduğunu ifade ederek tespit ettiği bir örneğe (*kekre-*) yer vermiştir.[1908] Banguoğlu; bu ekle türetilen fiilleri çoğu zaman hayvan sesleri verenler, bazı hareketleri gösterenler ve çeşitli kavramları gösterenler biçiminde üç gruba ayırmıştır.[1909] Bilgen, DLT'de geçişsiz fiiller türettiğini tespit etmiştir (*çıŋra-*, *ıŋra-*, *koŋra-* vb.).[1910] Korkmaz, Eski Türkçede sayılı birkaç örneği olduğunu ve bunun dışında tek heceli yansıma seslerden o sesleri çıkarmaya işaret eden fiiller türettiğini belirtmiştir.[1911]

kökre- {< kök +re-}: Kükremek, gürlemek.

(61r/4), (63v/16), (106v/9), (190r/8), (248r/1)

Clauson, "gök, gökyüzü" anlamındaki *kök* isminden türediğini belirtmiştir.

+(X)rga-

Türkçede işlek olmayan isimden fiil türetme ekleri arasındadır. Sınırlı sayıda sözcükte tespit edilmiştir.

[1906] Feryal Korkmaz, **Batı Türkçesinde Tür Değiştirme**, Paradigma Akademi, Çanakkale 2023, s. 27-30
[1907] Clauson, **a.g.e.**, s. 599; Taş, **a.g.e.**, s. 110.
[1908] Gabain, **a.g.e.**, s. 50.
[1909] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 221-222.
[1910] Bilgen, **a.g.e.**, s. 100.
[1911] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 121.

soyurġa- {< soy (< tsuy Çin.) + (u)rġa-}: Hediye etmek, mükafatlandırmak.

(88v/21), (96v/15), (248v/5)

Çince kökenli bir sözcük olan *soy* (< *tsuy* Çin.) isminden türemiştir.

+sA-

Türkçede eskiden beri olup işlek olamayan isimden fiiltüretme eklerindendir. İncelenen metinde iki sözcükte tespit edilmiştir. Gabain, arzulama ve istek bildirme ifade ettiğini söylemiş ve *kekse-* örneğini vermiştir.[1912] Ergin, Türkçede eskiden beri kullanılan ama işleklik sahası geniş olmayan bir ek olduğunu belirtmiştir. İstek, olma ve yapma anlamı taşıyan fiiller türettiğini tespit etmiştir.[1913] Bilgen, DLT'de tespit ettiği örneklerde dilek ve istek fiilleri yaptığını belirtmiştir.[1914] Korkmaz, işlek olmayan bir ek olarak nitelendirmiş ve bazen istek bildirdiğini bazen de "gibi görmek, gibi saymak" anlamını karşıladığını ifade etmiştir.[1915]Taş da KB'de istek bildiren eylemler türettiğini ifade etmiştir.[1916]

oḳuġsa- {< oḳuġ + sa-}: Davet etmek istemek, çağırmak istemek.

(224r/3)

İncelenen metinden yalnızca bir kez geçen fiil, "davet, çağrı" anlamındaki *oḳıġ ~ oḳuġ* (< *oḳı - ġ*) isminden türemiştir. Clauson, *oḳuġsa-* fiiline yer vermemiş ancak *oḳıġ* biçiminde gösterdiği sözcüğün *oḳı-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[1917]

susa- ~ suvsa- {< su ~ suv + sa-}: Susamış olmak.

(69r/18), (69v/9,10), (113v/10), (115r/6), (118v/11), (147r/8,9), (162v/3), (229v/14,17), (232r/14)

Aynı anlamdaki *su ~ suv* isminden türemiştir. İncelenen metinde bazı örneklerde {(69r/18), (69v/9,10), (229v/14,17), (232r/14)} *suvsa-* biçiminde yazılmıştır. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *su ~ suv* isminden türediğini

[1912] Gabain, **a.g.e.**, s. 50.
[1913] Ergin, **a.g.e.**, s. 184.
[1914] Bilgen, **a.g.e.**, s. 101.
[1915] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 121-122.
[1916] Taş, **a.g.e.**, s. 111.
[1917] Clauson, **a.g.e.**, s. 83.

belirtmişlerdir.[1918] Gülensoy, bu açıklamanın yanında Tekin ve Kaşgarlı Mahmut'a atıfla; *us-*, *usat-*, *utat-*, *usaġ* gibi sözcüklerin varlığından yola çıkarak < *usuk-* < *us-* biçiminde bir türeme de düşünülebileceğine işaret etmiştir.[1919]

+şa-

Türkçenin işlek olmayan isimden fiil türetme eklerindendir. İncelenen metinde yalnızca bir sözcükte (*kurşa-*) tespit edilmiştir.

ḳurşa- {ḳur + şa-}: Bele dolamak, kuşanmak.

"Bel bağı, kuşak" anlamındaki *ḳur* isminden türemiştir. Clauson, *ḳurış* (< *ḳur* + *ış*) + *a-* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[1920] "Kuşak, kemer" anlamının doğrudan *ḳur* ismi ile karşılanması, *ḳurış* biçiminin var olma ihtimalini azaltırken *ḳur* ismine gelen bir +*şa-* ekinin bulunma ihtimalini de arttırmaktadır.

+U-

Türkçenin işlek olmayan isimden fiil türetme eklerindendir. Gabain; +*a-*, +*e-*, +*ı-* ve +*i-* ekleriyle bir arada ve +*u-*, +*ü-* biçiminde bir açıklama yapmadan isimden fiil yapan ekler içerisinde yer vermiştir (*boşu-*).[1921] Bilgen, DLT'de tespit ettiği örnekleri geçişli (boşu-) ve geçişsiz (*aġru-*, *bayu-*, *çıġru-*, *ḳalnu-*, *yaġu-* vb.) olmak üzere ikiye ayırmıştır.[1922] Erdal, geçişsiz türler içerisinde yer verdiği +U- ekiyle türediğini tespit ettiği örnekleri sırlamıştır (*aġru-*, *azu-*, *bayu-*, *boşu-*, *ḳaḍu-*, *keŋü-* vb.).[1923] Taş, KB'de geçişsiz eylemler türettiğini tespit etmiştir.[1924]

yaru- {< yar + u-}: Aydınlanmak.

(38v/11), (61r/21), (74r/18), (87r/20), (123r/20), (183v/2), (190r/11), (234r/20)

[1918] Clauson, **a.g.e.**, s. 793; Bilgen, **a.g.e.**, s. 101; Taş, **a.g.e.**, s. 111.
[1919] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 816-817.
[1920] Clauson, **a.g.e.**, s. 665.
[1921] Gabain, **a.g.e.**, s. 48.
[1922] Bilgen, **a.g.e.**, s. 102.
[1923] Erdal, **a.g.e.**, s. 474-479.
[1924] Taş, **a.g.e.**, s. 112.

"Işık, ayıdınlık" anlamındaki **yar* (< **ya - r*) isminden türemiştir. Clauson, *yar (< **ya-*) isminden türediğini göstermiştir.[1925] Taş da fiilin **yar* isminden türediğini belirtmiştir.[1926]

3.1.2. Fiilden Fiil Türeten Ekler

Fiillerin kök ve gövdelerine gelerek yeni fiiller türetmeye yarayan ekler bu gruba girmektedir.[1927]

-A-

Türkçenin pek işlek olmayan fiilden fiil türetme ekleri arasındadır. Ergin, işlek olmayan bir fiillden fiil yapma eki olarak nitelendirmiş ve yalnızca *tıḳ - a-* örneğini vermiştir.[1928] Banguoğlu, *berkitme* fiilleri türeten bir ek olarak tarif etmiş ve *-gA-* ekinin damak sesini düşürmesiyle ortaya çıktığını belirtmiştir.[1929] Korkmaz, pekiştirme fiilleri türeten ve seyrek görülen bir yapım eki olarak değerlendirmiştir. Banguoğlu'nun ekle ilgili olarak belirttiği *-gA-* ekindeki /*g*/ sesinin düşmesiyle ortaya çıktığı görüşüne karşı çıkmış, ayrı bir ek olduğumu ifade etmiştir.[1930]

arta- {< art - a-}: Bozulmak, yoldan çıkmak.

(58r/20), (233r/11)

Clauson, "çürümek, kötüye gitmek" anlamında kullanıldığını belirtmiş ancak köken belirtmemiştir.[1931]

-Ar-

Türkçede belli başlı fiillere gelen ve pek şişlek olmayan fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, *ünlü artı -r-* biçiminde gösterdiği maddede *-Ar-* ile türeyen örneklere de yer vermiştir. Yaptırma işlevinin bulunduğunu ve çok defa basitinin anlamını verdiğini

[1925] Clauson, **a.g.e.**, s. 956.
[1926] Taş, **a.g.e.**, s. 114.
[1927] Bilgen, **a.g.e.**, s. 73.
[1928] Ergin, **a.g.e.**, s. 214.
[1929] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 276-277.
[1930] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 124.
[1931] Clauson, **a.g.e.**, s. 208.

söylemiştir.[1932] Ergin, eskiden beri kullılan ancak işlek olmayan bir faktitif eki olarak değerlendirmiştir. Eski *-gAr* ekinden geldiğini, en kötü ihtimalle onunla ilgili olduğunu belirtmiştir.[1933] Banguoğlu, bu ekle türetilen fiillerin dilimizde az sayıda olduğunu ve ettirgen fiillerin eski bir değişiği gibi göründüklerini ifade etmiştir.[1934] Erdal, iki heceli köklere geldiğini ve işlev bakımında *-Ur-* ekiyle aynı olduğunu ifade etmiştir.[1935] Bilgen, DLT'de tespit ettiği örneklerde (*aḫtar-*, *çıḳar-*, *ḳaytar-*, *kiter-* vb.) ettirgen ve oldurgan fiiller türettiğini belirtmiştir.[1936] Korkmaz, ünsüzle biten bazı geçişsiz fiillere gelerek geçişli fiiller türeten bir *ettirgenlik çatı eki* olduğunu bildirmiştir.[1937] Taş, KB'de *çıḳar-*, *kėter-*, *yomdar-* fiillerinin bu ekle türediğini göstermiş ve işlevinin ettirgen çatılar türetmek olduğunu tespit etmiştir.[1938]

çıḳar- {< çıḳ - ar-}: Çıkarmak.

(6v/2), (10r/14,17), (25v/8), (28v/1,5), (29v/14), (32v/13), (34v/13,16), (40r/21), (45v/18), (47r/9), (49r/8), (58v/21), (84r/1), (87r/15), (157r/12), (157r/19), (158v/21), (159r/14)...

Aynı anlamdaki *çıḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *çıḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1939]

ḳaytar- {< ḳayıt - ar-}: Geri çevirmek.

(102r/21)

"Dönmek, geri gelmek, vazgeçmek" anlamındaki *ḳayt-* fiilinden türemiştir. Clauson, *ḳayt-* fiilinden türediğini göstermiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1940] Gülensoy, *< kay (< ḳaḍ - ı - t- "dönmek") - ı - t - (a)r-* biçiminde bir açıklama önermiştir.[1941]

kiter- {< kit - er-}: Gidermek, götürmek, yok etmek.

(4v/7,16), (12r/20), (17v/13), (22v/3), (38r/18), (45v/20), (48r/17,18), (49r/17), {T159b/12}, (177v/1), (227r/10), (246v/13)...

[1932] Gabain, **a.g.e.**, s. 60.
[1933] Ergin, **a.g.e.**, s. 213-214.
[1934] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 278.
[1935] Erdal, **a.g.e.**, s. 741.
[1936] Bilgen, **a.g.e.**, s. 103.
[1937] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 126.
[1938] Taş, **a.g.e.**, s. 179.
[1939] Clauson, **a.g.e.**, s. 410; Bilgen, **a.g.e.**, s. 103; Taş, **a.g.e.**, s. 179.
[1940] Clauson, **a.g.e.**, s. 675.
[1941] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 486.

"Gitmek" anlamındaki *kit- ~ kėt-* fiilinden türemiştir. Clauson, kėt- fiilinden türediğini göstermiş ve kullanım alanına değinmiştir.[1942]

köter- {< köt- er-}: Taşımak, kaldırmak.

(21r/20), (83v/9), (87r/4), (93r/12), (96r/24), (104v/4), (111r/11), (119v/1), (124r/19), (133v/2), (137v/2), (138v/9), (139r/1), (141v/20), (142v/5)...

Clauson, *kötür- ~ kötör-* biçiminde gösterdiği fiilin anlamı ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak bir kök göstermemiştir.[1943] Taş, *kötür-* fiili için yaptığı açıklamada "yükseltmek, kaldırmak" anlamında *köt-* fiiline işaret etmiş ve benzer anlamlarıyla Azerbaycan Türkçesinde *göt-* Yakutçada *köt-* fiillerini tespit etmiştir.[1944]

-çir-

Türkçede işlek olmayan ve unutulmuş bir fiilden fiil türetme ekidir. İncelenen metinde yalnız bir sözcükte tespit edilmiştir. Erdal, eylem ve eylemsizlik biçimleri içinde yer vermiş ve bu ekle türediğini düşündüğü örnekleri listelemiştir.[1945] Taş, KB'de *külçir-* örneğinde tespit etmiş ve geçişsiz eylem türettiğini belirtmiştir.[1946]

külçir- {< kül - çir-}: Gülümsemek.

(65v/9), (68v/1), (83v/2)

Aynı anlamdaki *kül-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *kül-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1947]

-(X)D-

Türkçede belli başlı sözcükerde görülmüş fiilden fiil türetme eklerindendir. Ekin, getirildiği sözcüklerde zamanla ötümsüzleştiği tespit edilmiştir (*eşit-* < *eşid-*, közet- < küzed- < küdez-).

[1942] Clauson, **a.g.e.**, s. 705.
[1943] Clauson, **a.g.e.**, s. 706.
[1944] Taş, **a.g.e.**, s. 223.
[1945] Erdal, **a.g.e.**, s. 535-541.
[1946] Taş, **a.g.e.**, s. 179.
[1947] Clauson, **a.g.e.**, s. 716; Erdal, **a.g.e.**, s. 538; Taş, **a.g.e.**, s. 179.

işit- {< eş ~ iş - (i)d-}: İşitmek.

(11v/12), (17v/11), (23v/11), (78r/7), (120r/13), (134r/19), (178r/6), (242v/13)...

"İşitmek" anlamındaki ***eş-** fiilinden türemiştir (< *eşid-*). Clauson, *eşid-* biçiminde ele aldığı kelime için bir köken göstermemiştir.[1948] Bilgen, ***eş-** fiilinden *-d-* ekiyle türediği yönünde bir açıklama yapmıştır.[1949] Erdal, isme gelip fiil türeten *+(A)d-* biçiminde gösterdiği ekle ilgili örnekler arsında yer vermiştir.[1950] Taş da sözcüğü *-d-* ekiyle ilgili örneklerde göstermiştir.[1951]

-DUr-

Türkçenin başından beri işlek fiil türetme ekleri arasındadır. Gabain, *-t-* ekine göre daha belirli bir yaptırma anlamı taşısa da bazı durumlarda bu anlamı tespit etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ergin, Türkçede eskiden beri bulunan ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma eki olarak değerlendirmiştir. Oldurma ve yaptırma eki olarak nitelendirdiği ekin kullanım sahasının çok geniş olmasına dikkat çekmiştir.[1952] Banguoğlu, iki ettiren çatı ekinin (*-it-* + *-ür-*) üst üste gelmesiyle ortaya çıkan bir birleşik ek olarak düşünülebileceğini söylemiştir. Bazı durumalarda aksi biçimde de (*-ür-* + *-it-*) üst üste gelebildiğini ancak kaynaşmadığını ifade etmiştir.[1953] Bilgen, DLT'de ettirgen ve oldurgan fiiller türettiğini ve örneklerini tespit etmiştir.[1954] Erdal, *-(X)t-* ve *-Ur-* eklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan birleşik bir ek olarak değerlendirmiş ve bu ekle türediğini tespit ettiği fiilleri incelemiştir.[1955] Tekin, ettirgen çatı eki olarak nitelendirmiş ve tespit ettiği örnekleri sıralamıştır.[1956] Korkmaz, iki ayrı ettirgenlik ekinin kaynaşarak ortaya çıkan bu ekin ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden "oldurma" ve "yaptırma" bildiren geçişli fiiller türettiğini belirtmiştir.[1957] Taş, KB üzerine yaptığı incelemede ettirgen çatılar türettiği belirtmiş ve tespit ettiği örnekleri söz yapımı bakımından incelemiştir.[1958]

[1948] Clauson, **a.g.e.**, s. 257.
[1949] Bilgen, **a.g.e.**, s. 103.
[1950] Erdal, **a.g.e.**, s. 491.
[1951] Taş, **a.g.e.**, s. 180.
[1952] Ergin, **a.g.e.**, s. 212
[1953] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 275.
[1954] Bilgen, **a.g.e.**, s. 166-171.
[1955] Erdal, **a.g.e.**, s. 799-831.
[1956] Tekin, **a.g.e.**, s. 96.
[1957] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 126.
[1958] Taş, **a.g.e.**, s. 181.

açtur- {< aç - tur-}: Açtırmak.

(44r/10,11)

Aynı anlamdaki *aç-* fiilinden türemiştir.

aġdur- {< aġ - dur-}: Yükseltip, kaldırıp.

(4v/3,5), (7r/19), (11r/5), (20r/17), (22r/5), (56r/20), (61r/9), (62v/7), (118r/1), (151v/5)

"Almak, çıkmak, yükselmek" anlamındaki *aġ-* fiilinden türemiştir.

aḳtur- {< aḳ - tur-}: Aktırmak, akıttırmak.

(157v/8)

Aynı anlamdaki *aḳ-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

aldur- {< al - dur-}: Aldırmak.

(5v/21), (77r/11), (81r/13), (85r/4), (104r/9,12), (118r/12), (135r/9), (189v/12)...

Aynı anlamdaki *al-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *al-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1959]

artur- {< art - tur-}: Artırmak.

(10r/5), (19r/13), (20r/21), (75r/8), (137v/3), (181r/19), (186r/16), (210r/3)

"Artmak, çoğalmak, büyümek" anlamındaki *art-* fiilinden türemiştir.

astur- {< as - tur-}: Astırıp.

(95r/1)

Aynı anlamdaki *as-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

aşuḳtur- {< aşuk - tur-}: Acele ettirmek.

(245v/2), (248r/20)

"Acele etmek" anlamındaki aşuḳ- fiilinden türemiştir.

[1959] Clauson, **a.g.e.**, s. 133; Erdal, **a.g.e.**, s. 800; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 65.

aṭlantur- {< aṭlan - tur-}: Atlandırmak, ata bindirmek.

(149r/19), (150r/2)

"Ata binmek, atlanmak, süvari olmak" anlamındaki *aṭlan*- fiilinden türemiştir.

azdur- {< az - dur-}: Azdırma, yoldan çıkarma.

(95v/5,6), (127r/1), (149r/11), (210r/5)

"Azmak, yoldan çıkmak, sapmak" anlamındaki *az*- fiilinden türemiştir.

bastur- {< bas - tur-}: Atak, hücum etmek.

(206r/5)

Aynı anlamdaki *bas*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

bėrdür- {< bėr - dür-}: Verdirmek.

(97r/15)

Aynı anlamdaki *bėr*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

bildür- {< bil - dür-}: Bildirmek.

(35r/16), (79v/10), (97v/16), (129v/13), (151r/13), (231v/6)

Aynı anlamdaki *bil*- fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *al*- fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1960]

biriktür- {< birik- tür-}: Biriktirmek.

(213v/16)

"Birikmek, toplamak" anlamındaki *birik*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

çaptur- {< çap - tur-}: Koşturmak, koşuşturmak.

(149r/6)

[1960] Taş, **a.g.e.**, s. 181; Erdal, **a.g.e.**, s. 801; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 144.

"Kesmek, parçalamak; vurmak; koşmak" anlamlarındaki *çap-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

ėktür- {< ėk - tür-}: Ektirmek.

(92v/10), (164v/10)

Aynı anlamdaki *ėk-* fiilinden türemiştir.

estür- {< es - tür-}: Estirmek.

(138r/8)

Aynı anlamdaki *es-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

eştür- {< eş - tür-}: Eştirmek, kazdırmak.

(34r/8)

Aynı anlamdaki *eş-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

ėttür- {< ėt - tür-}: Ettirmek, yaptırmak.

{T161a/15}

"etmek, yapmak, kılmak" anlamındaki *ėt-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

igittür- {< igit - tür-}: Besletmek.

{T169b/6}

"Beslemek, büyütmek" anlamındaki igit- fiilinden türemiştir.

indür- {< in - dür-}: İndirmek.

(125r/9), (119r/14), (157r/11), (197v/12,16)

Aynı anlamdaki *in-* fiilinden türemiştir.

işittür- ~ işitdür- {< işit - tür ~ dür-}: İşittirmek.

(23r/15), (53v/5), {T169b/4}, (228v/2)

“Duymak, işitmek” anlamındaki *işit-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin birinde (Tahran Nüshasından tamamlanan kısımda) *işittür-* biçiminde yazılmıştır.

ḳaḳtur- {< ḳaḳ - tur-}: Kaktırmak, çaktırmak, iteklemek.

(148v/10)

“Kakmak, çakmak, iteklemek” anlamındaki *ḳaḳ-* fiilinden türemiştir.

ḳavdur- {< ḳav - dur-}: Kovdurmak.

(109r/19)

Aynı anlamdaki *ḳav-* ~ *ḳov-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

ḳavuştur- {< ḳavuş - tur-}: Kavuşturmak.

(58r/11), (70v/17), (89r/2), (99r/7), (99v/8,16), (100r/1), (101r/6,7,9,10), (105v/2,11), (158r/7), (183r/16)...

Aynı anlamdaki ḳavuş- fiilinden türemiştir.

ḳazdur- {ḳaz - dur-}: Kazdırmak.

(47r/7), (62v/6), (137v/11), (175v/18), (246r/17)

Aynı anlamdaki *ḳaz-* fiilinden türemiştir.

keḏdür- ~ keydür- {< keḏ - dür-}: Giydirmek.

(7r/8), (33v/15,16), (50v/16), (54r/21), (70v/13), (74v/15,16), (106r/8), (112v/10), (133r/9,11), (148v/11), (155v/10), (160v/7)...

“Giymek” anlamındaki *keḏ-* ~ *kėy-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde bazı örneklerde {(106r/8), (112v/10), (133r/9,11), (148v/11), (155v/10), (160v/7)...} *keydür-* biçiminde yazılmıştır.

keltür- {< kel - tür-}: Getirmek.

(5v/14), (7r/19), (9v/10), (11v/4), (12v/2), (13v/15,16), (15v/12), (19r/21), (21r/9,10,16), (23v/21), (25r/6), (25v/2), (29r/20), (30v/3), (33r/10), (35v/12), (38r/13), (42r/16), (43r/12,15), (45v/11), (46r/14), (46v/2,7,16), (47r/2,10,16,17,21), (48r/13), (48r/18), (50r/20),

(50v/5), (54r/18), (54v/2,6), (57v/21), (71r/2), (85r/19), (100r/3), (139v/14), (159r/5), (159v/19), (161r/19)...

Aynı anlamdaki *kel-* fiilinden türemiştir.

kezdür- {< kez - dür-}: Gezdirmek.

(7r/21), (8v/10), (118r/6)

"Gezmek, dolaşmak, dolanmak" anlamındaki *kez-* fiilinden türemiştir.

ḳıldur- {< ḳıl - dur-}: Yaptırmak.

(11r/6), (32r/7,10,11), (44v/17), (62v/2,13), (92v/9,11), (93r/17,19), (154r/20)...

"Yapmak, etmek, kılmak" anlamındaki *ḳıl-* fiilinden türemiştir.

ḳoldur- {< ḳol - dur-}: İstetmek.

(135r/10), (135v/10)

"İstemek" anlamındaki *ḳol-* fiilinden türemiştir.

ḳondur- {< ḳon - dur-}: Kondurmak.

(116v/8)

Aynı anlamdaki *ḳon-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

ḳoydur- {< ḳoy - dur-}: Koydurmak.

(85r/20), (140r/12), (175v/11)

"Koymak, bırakmak, yerleştirmek" anlamındaki *ḳoy-* fiilinden türemiştir.

köndür- {< kön - dür-}: Yöneltmek, sevk etmek; yola çıkarmak.

(1v/5), (38v/9), (43r/20), (53v/20), (58r/9), (69v/4), (90v/13), (161r/12), (188v/8), (190v/6)...

"Düzelmek, yola gelmek" anlamındaki *kön-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *al-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1961]

körüştür- {< körüş - tür-}: Görüştürmek.

[1961] Clauson, **a.g.e.**, s. 730; Erdal, **a.g.e.**, s. 807; Taş, **a.g.e.**, s. 182.

(105r/4)

Aynı anlamdaki körüş- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

köydür- {< köy - dür-}: Yakmak, yaktırmak.

(14v/16), (15r/2), (42v/21), (43r/13), (80v/13), (87r/19), (96v/13), (127r/9), (151v/21), (154r/4), (159v/21), (179v/14)...

"Yanmak, yakmak" anlamındaki *köy-* fiilinden türemiştir.

mindür- ~ mündür- {< min ~ mün - dür-}: Bindirmek.

(33v/15), (48r/18), (61r/6), (63v/14), (73r/19), (74r/4), (92r/3,8), (106v/19), {T157a/10}, (128v/8,10,11), (158r/2), (188v/10)...

"Binmek" anlamındaki *min- ~ mün-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(92r/3,8), (128v/8,10,11), (158r/2), (188v/10)...} *mindür-* biçiminde yazılmıştır.

oltur- {< ol - tur-}: Oturmak.

(7r/7,9), (18r/3), (18v/21), (19r/1), (22r/20), (28r/19), (31v/6), (32v/4), (33v/17,18), (35r/8), (36v/5), (42r/16,20), (45r/5), (45v/13,15), (47r/12), (49v/15), (80v/16,18), (105v/6), (107r/10), (144v/3) (157r/2), (160r/2), (164r/1)...

Clauson, *olur-* fiiline yönlendirmiştir.[1962] Sözcüğün, *olut ~ olıt* ismiyle ilişkisi de dikkate değerdir.

ozdur- {< oz - dur-}: Seçmek; göndermek.

(104v/19), (112r/6,9), (117r/20), (120r/14), (121v/19), (170r/3), (190r/13,14,15), (198r/9,10)

"Geçmek, ilerlemek, gitmek" anlamındaki *oz-* fiilinden türemiştir.

öltür- ~ öldür- {< öl - tür ~dür-}: Öldürmek.

(6v/6), (13r/11), (15r/20), (15v/17,21), (16r/2,9,20), (17r/15,16), (18r/16), (21r/10,11), (21v/13), (28v/6,16), (34v/4), (35r/15,17), (35v/9,15), (36r/2,17), (36v/22), (37r/1), (38r/4), (40r/18,20,21), (43r/4), (44r/16,19,21), (45v/3), (46r/19), (81r/21), (88v/21), {T157a/12},

[1962] Clauson, **a.g.e.**, s. 133.

{T167a/17}, {T168a/19}, {T170b/1,9,10}, (158v/1), (159r/12), (161v/20), (230r/3,5,20), (231r/4,10), (240r/18,20) (248v/6,7)...

Aynı anlamdaki *öl-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(230r/3,5,20), (231r/4,10), (240r/18,20) (248v/6,7)...} *öldür-* biçiminde yazılmıştır.

saḳındur- {< saḳın - dur-}: Düşündürmek.

(84r/5)

"Düşünmek, hatırlamak" anlamındaki *saḳın-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

saldur- {< sal - dur-}: Çektirmek, bıraktırmak; saldırmak.

(50r/8), (71v/1), (87r/1,12), (88r/9), (94r/16), (141r/14)

"Salmak, bırakmak" anlamındaki *sal-* fiilinden türemiştir.

sevdür- ~ sövdür- {< sev ~ söv - dür-}: Sevdirmek.

(67v/15), (128r/11)

Aynı anlamdaki *sev- ~ söv-* fiilinden türemiştir. Metinde her iki biçim de birer kez geçmiştir {*sövdür-* (128r/11)}.

sındur- {< sın - dur-}: Kırdırmak, kırmak, bozmak.

(13v/19), (69r/14), (85v/7), (114v/1) (132r/3), (133v/1)...

"Kırılmak, bozulmak, bozguna uğramak" anlamındaki *sın-* fiilinden türemiştir.

söndür- {< sön - dür-}: Söndürmek.

(42v/7)

Aynı anlamdaki *sön-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

süstür- {< süs - tür-}: Süzdürmek, ayıklatmak.

(96r/20)

"Süzmek, ayıklamak" anlamındaki *süs-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

tarttur- ~ tartdur- {< tart - tur- ~ dur-}: Çektirip.

(48v/2), (187v/13)

"Tartmak, çekmek" anlamındaki *tart-* fiilinden türemiştir. Metindeki bir örnekte {(48v/2)} tartdur- biçiminde yazılmıştır.

tıḳtur- {< tıḳ - tur-}: Tıktırmak, tıkamak.

(140r/15)

Aynı anlamdaki *tıḳ-* fiilinden türemiştir. Metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

tındur- {< tın - dur-}: Dinlendirmek, sakinleştirmek.

(11r/11), (40v/3), (97r/12), (136r/2), (161v/21), (294r/14)

"Tınmak, dinmek, durmak"anlamındaki *tın-* fiilinden türemiştir.

toḳuştur- {< toḳuş - tur-}: Dövüştürmemek, savaştırmamak.

(32r/21)

"Savaşmak, çarpışmak" anlamındaki *toḳuş-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

toltur- ~ toldur- {< tol - tur- ~ dur-}: Doldurmak.

(35r/10), (43r/11), (80v/10), (140r/15), (171r/18), (249r/13)...

Aynı anlamdaki *tol-* fiilinden türemiştir. Bazı örneklerde {(80v/10), (140r/15), (171r/18), (249r/13)...} *toldur-* biçiminde yazılmıştır.

tögdür- {< tög - dür-}: Dövdürmek.

(92v/10)

"Dövmek, vurmak; ufalamak, parçalamak" anlamındaki *tög-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

tölendür- {< tölen - dür-}: Sabitleştirmek, konumlandırmak.

(26v/10)

"Sabit olmak, sakin durmak" anlamındaki *tölen-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

tutdur- (< tut - dur-}: Tutturmak, yakalatmak.

(103r/7), (113v/6), (234r/1)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinde türemiştir.

ulaştur- {< ulaş - tur-}: Ulaştırmak.

(3v/4)

"Ulaşmak, varmak, yetişmek, kavuşmak" anlamındaki ulaş- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

ultur- {< ul - tur-}: Çürütmemek, kötüleştirmemek.

(50v/10)

"Çürümek, kötüleşmek, yanmak" anlamındaki *ul-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

unuttur- ~ unutdur- {< unut - tur- ~ dur-}: Unutturmak.

(89r/6,7,8), (213r/8)

Aynı anlamdaki *unut-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bir örnekte {(89r/8)} *unutdur-* biçiminde yazılmıştır.

urdur- {< ur- dur-}: Vurdurmak, dövdürmek.

(17r/9), (44v/15)

"Vurmak, dövmek" anlamındaki *ur-* fiilinden türemiştir.

uruştur- {< uruş - tur-}: Vuruşturmak, dövüştürmek.

(57v/11)

"Vuruşmak, dövüşmek" anlamındaki uruş- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

üleştür- {< üleş - tür-}: Üleştirmek, paylaştırmak.

(94v/12)

"Üleşmek, paylaşmak" anlamındaki *üleş-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

ündür- {< ün - dür-}: Büyütmek, yetiştirmek.

(3v/4), (55r/16), (157v/2,8), (205r/11)

"Yetişmek, büyümek" anlamındaki *ün-* fiilinden türemiştir.

yaġdur- {< yaġ - dur-}: Yağdırmak.

(142r/20)

Aynı anlamdaki *yaġ-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

yandur- {< yan - dur-}: Çevirmek, geri çevirmek, göndermek.

(50v/11), (57r/12), (58r/18), (76v/6), (100v/19), {T161a/19}, {T161b/1}, {T172a/17}, {T163b/7}, {T169a/1}, (140v/5), (154r/18), (178r/20)...

"Dönmek, vazgeçmek" anlamındaki *yan-* fiilinden türemiştir.

yaptur- {< yap - tur-}: Yaptırmak.

(113v/18)

"Yapmak, etmek, kılmak" anlamındaki *yap-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

yapuştur- {< yapuş - tur-}: Yapıştırmak.

(92r/4)

"Yapışmak; sarılmak, sırnaşmak" anlamlarındaki *yapuş-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir..

yaraştur- {< yaraş - tur-}: Hazırlamak, alıştırmak.

(65r/2), {T160a/5}

"Anlaşmak, uymak; yakışmak" anlamlarındaki *yaraş-* fiilinden türemiştir.

yėdür- {< yė - dür-}: Yedirmek.

(37v/16), /79r/11), (104r/3-7)

Aynı anlamdaki *yė-* fiilinden türemiştir.

yıġdur- {< yıġ - dur-}: Yığdırmak, toplatmak.

(32r/13), (40v/15), (42v/6), (93r/18), (98v/9), (103r/7), (112r/5), (133r/9), (137v/4), (147v/16,19), (192v/7), (224v/5)

"Yığmak, toplamak, bir araya getirmek" anlamındaki *yıġ-* fiilinden türemiştir.

yondur- {< yon - dur-}: Yontturmak.

(28r/17), (44r/2), (145r/5)

"Yon, yontmak, şekil vermek" anlamındaki *yon-* fiilinden türemiştir.

yordur- {yor - dur-}: Tabir ettirmek.

(65v/12)

"Yormak, yorumlamak, tabir etmek" anlamındaki *yor-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

-GAr-

Türkçenin en başlardan beri işlek olmayan, kullanım alanı sınırlı fiil türeme ekleriarasında yer almıştır.

bitker- {< bit - ker-}: Bitirmek, tamamlamak.

(43r/9), (103v/4), (109r/21), (191r/9)

Aynı anlamdaki *bit-* fiilinden türemiştir.

ḳutḳar- ~ ḳutġar- {< ḳut - ḳar- ~ ġar-}: Kurtarmak.

(1v/6)

İncelenen metinde tek bir örnekte *ḳutḳar-* biçiminde geçmiştir.

-GUr-

Türkçenin işlekliğini yitirmiş fiilden fiil türetme eklerindendir.

bitkür- {< bit - kür-}: Bitirmek, sona erdirmek, tamamlamak.

(191r/8)

Aynı anlamdaki *bit-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örneği tespit edilmiştir.

ḳatḳur- (< ḳat - ḳur-): Katılarak gülmek.

(64r/10)

İncelenen metinde yalnız bir örnek tespit edilmiştir. Clauson, *ḳat-* fiilinden türediğini ve *ḳatḳır-* ve *ḳatġur-* biçiminde de görülebileceğini belirtmiştir.[1963]

kigür- ~ kivür- {< *kī - gür-}: Sokmak, girdirmek.

(4v/6), (40r/14), (45r/19), (80v/16), {T155a/15}, (128v/14), (190r/12), (215r/19,20), (218v/18), (222r/1), (237r/19)...

Tespit edilen örnekerin bazılarında {(4v/6), (40r/14), (45r/19), (80v/16), (128v/14), (190r/12)...} *kivür-* biçiminde yazılmıştır. Clauson ve Erdal, fiili *kigür-* biçiminde değerlendirirken *kir-* fiilinden türemiş olma ihtimaline işaret etmişlerdir.[1964] Taş, ´KB'de de tespit ettiği fiilin yapısıyla ilgili olarak, Eski Türkçe döneminde böyle bir /r/ düşmesi ihtimalini zayıf görmüştür. Bu nedenle fiilin **kī-* kökünden türemiş olabileceğini değerlendirmiştir.[1965]

ḳoŋġur- ~ ḳoŋur- {< ḳoŋ - gur-}: Koparmak, sökmek.

(227r/2), (229v/9)

Tespit edilen iki örneğin birinde (227r/2) *ḳoŋur-* biçiminde yazılmıştır. Clauson, kullanım alanı ve anlamı üzerinde durmuştur ancak bir kök belirtmemiştir. *Koŋ-* fiiliyle ilişkili olduğu düşünülebilir.

ötkür- {< öt - kür-}: Delmek, geçirmek.

(16v/21), (61r/21), (224r/21)

"Geçmek" anlamındaki *öt-* fiilinden türemiştir.[1966]

tirgür- {< tir - gür-}: Dirilmek, canlanmak.

(163r/1)

[1963] Clauson, **a.g.e.**, s. 599.
[1964] Clauson, **a.g.e.**, s. 712; Erdal, **a.g.e.**, s. 750.
[1965] Taş, **a.g.e.**, s. 184.
[1966] Clauson, **a.g.e.**, s. 52.

"Canlanmak, dirilmek" anlamındaki *tir-* fiilinden türemiştir.[1967] İncelenen metinde yalnız bir örnek tespit edilmiştir.

yatḳur- ~ yatġur- {< yat - ḳur- ~ ġur-}: Yatırmak.

{T159b/12}, (185r/18), (220r/2)

Aynı anlamdaki *yat-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen iki örnekte {(T159b/12), (220r/2)} *yatġur-* biçiminde yazılmıştır.

yetkür- {< yet - kür-}: Yetiştirmek, ulaştırmak.

(77r/3), (90v/2), (93v/11), (131r/9), (142r/3), (146r/8), (149r/16), (201r/5)

Aynı anlamdaki *yet-* fiilinden türemiştir.

-I-/-U-

Türkçede işlek olmayan fiilden fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır.

erü- {< er- ~ yer - ü-}: Erimek.

Erdal, "nefret etmek" anlamındaki *er- ~ yer-* fiilinden türediği görüşündedir.

-(X)k-

Türkçenin işlek olmayan fiilden fiil yapma eklerindendir.

irik- {< ir - (i)k-}: Sıkılmak, usanmak.

(68v/9), {T175a}, (185r/17)

"İrkilmek; ayrılmak, bıkmak" anlamlarındaki *ir- ~ ėr-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *ir- ~ ėr-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1968]

[1967] Clauson, **a.g.e.**, s. 545.
[1968] Clauson, **a.g.e.**, s. 226; Erdal, **a.g.e.**, s. 646; Taş, **a.g.e.**, s. 186.

-(X)l-

Türkçenin eski dönemlerinden beri en işlek fiilden fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. Gabain, dönüşlülük veya edilgenlik ve meçhullük bildirdiğini ifade etmiş ve tespit ettiği örnekleri sıralamıştır (*ḳatıl-*, *örtül-*, *saçal-* vb.).[1969] Ergin, pasiflik ve meçhul ifade eden fiiller türetmek için eskiden beri işlek olarak kullanılan bir ek olarak değerlendirmiştir. Yapım eklerinden *-n-* ekini bir diğer pasiflik ve meçhul anlamlı fiiller türeten ek olarak değerlendirmiş ancak bu yönünün *-l-* kadar sağlam duruma ulaşmadığını tespit etmiştir. Zaman zaman bu iki ekin üst üste gelmesini de bu duruma bağlamıştır (başlanıl-, denil-, yenil- vb.).[1970] Banguoğlu; yaygın kullanım alanından bahsetmiş, edilen ve edinen görünüşünü ortaya çıkarmak için her fiil tabanına gelebileceğini belirtmiştir.[1971] Bilgen, DLT'de edilgen ve dönüşlü fiiller türettiğini tespit etmiş ve bu iki işleve göre örnekleri gruplandırmıştır.[1972] Erdal, pasiflik ifade eden fiiller türeten ekler arasında yer vermiş ve çeşitli örnekleri değerlendirmiştir (*açıl-*, *adrıl-*, *asıl-* vb.).[1973] Tekin, edilgen çatı eki olarak göstermiş ve *adrıl-* , *teril-*, *tiril-* ve *yubul-* örneklerini tespit etmiştir.[1974] Korkmaz, Türkçenin en işlek yapım eklerinden biri olarak nitelendirdiği ekin hem çatı eki olma hem de özel anlamda yeni kelimeler türetme işlevleri üzerinde durmuştur.[1975] Taş; KB'de edilgen eylemler, dönüşlü eylemler, edilgen-dönüşlü eylemler ve etken eylemler türettiğini belirlemiş ve tespit ettiği örnekleri bu dört grupta incelemiştir.[1976]

açıl- {< aç - (ı)l}: Açılmak.

(20r/10), (27r/18), (33v/1), (42r/21), (43v/4), (80r/11), (183v/18)...

Aynı anlamdaki *aç-* fiilinden türemiştir.

amrul- {< amır - (u)l-}: Sakinleşmek.

(54v/17), (72v1,13), (74r/17), (78v/17)

[1969] Gabain, **a.g.e.**, s. 59.
[1970] Ergin, **a.g.e.**, s. 204.
[1971] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 281.
[1972] Bilgen, **a.g.e.**, s. 106-116.
[1973] Erdal, **a.g.e.**, s. 651.
[1974] Tekin, **a.g.e.**, s. 94.
[1975] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 127.
[1976] Taş, **a.g.e.**, s. 187-195.

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar **amır-* ~ **amur-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1977]

arıl- {< arı - l-}: Temizlenmek.

(169v/4), (187r/16)

"Temizlenmek; şüpheden kurtulmak" anlamlarındaki *arı-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *arı-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1978]

asıl- {< as - (ı)l-}: Asılmak.

(22r/14)

Aynı anlamdaki *as-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *as-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1979]

atıl- {< at - (ı)l}: Atılmak.

(99r/11), (99v/3)

Aynı anlamdaki *at-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *at-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1980]

ayıl- {< ay - (ı)}: Ayılmak, kendine gelmek.

(21v/18), (192r/8), (192v/1)

"Uyanmak, farkına varmak" anlamında *ay-* ~ aḍ- fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *ay-* ~ *aḍ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1981]

ayırıl- {< ay(ı)r - (ı)l}: Ayrılmak.

(86v/4), (105r/4), (118r/19), (130v/9), (169r/14), (188v/21)...

Aynı anlamdaki *ayır-* ~ *aḍır-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *ayır-* ~ *aḍır-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1982]

aytıl- {< ay(ı)t - (ı)l}: Söylenmek, dile getirilmek.

[1977] Clauson, **a.g.e.**, s. 163; Bilgen, **a.g.e.**, s. 115; Erdal, **a.g.e.**, s. 653; Taş, **a.g.e.**, s. 192.
[1978] Clauson, **a.g.e.**, s. 229; Erdal, **a.g.e.**, s. 654.
[1979] Clauson, **a.g.e.**, s. 56; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 87.
[1980] Clauson, **a.g.e.**, s. 247; Erdal, **a.g.e.**, s. 654; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 82.
[1981] Clauson, **a.g.e.**, s. 56; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 94.
[1982] Clauson, **a.g.e.**, s. 68; Bilgen, **a.g.e.**, s. 114; Taş, **a.g.e.**, s. 191.

(145v/10)

"Söylemek, dile getirmek" anlamındaki *ayıt*- fiilinden türemiştir.[1983]

basıl- {< bas - (ı)l}: Geçmiş, dinmiş olmak.

(98r/13,16)

"Basmak, baskılamak; baskın yapmak" anlamlarındaki *bas*- fiilinden türemiştir.[1984]

bėril- {< bėr - (i)l}: Verilmek, vermek.

(5v/1), (8v/8), (12r/9), (39r/13), (43v/18), (47v/8), (129r/14), (221v/15)...

Aynı anlamdaki *bėr*- fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *bėr*- fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[1985]

bişürül- {< bişür - (ü)l-}: Pişirilmek.

(180r/20)

"Pişirmek, kızdırmak" anlamındaki *bişür*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

bitil- ~ bitül- {< biti ~ bitü - l-}: Yazılmak.

(19r/14), (24r/16), (63v/11); (73v/7), (77v/13), (88v/20), (99v/2), (109v/3), (180v/11,12,13), (182v/5), (189r/15), (249v/14)

"Yazmak" anlamındaki *biti*- fiilinden türemiştir.[1986]

büzül- {< büz - (ü)l}: Büzülmek.

(168v/10)

Aynı anlamdaki *büz*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

evrül- {ev(ü)r - (ü)l-}: Dönmek, düşmek, debelenmek.

[1983] Clauson, **a.g.e.**, s. 269.
[1984] Erdal, **a.g.e.**, s. 655; Taş, **a.g.e.**, s. 187.
[1985] Clauson, **a.g.e.**, s. 365; Bilgen, **a.g.e.**, s. 107; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1015; Taş, **a.g.e.**, s. 187.
[1986] Erdal, **a.g.e.**, s. 656; Taş, **a.g.e.**, s. 188.

(38v/13), (40v/11), (42v/3), (70r/2), (73v/15), {T152a/10}, {T168b/17}, {T172b/12}, (169a/13), (197r/4)

"Evirmek, çevirmek, döndürmek" anlamındaki *evür-* fiilinden türemiştir.[1987]

işitil- {< işit - (i)l}: İşitilmek.

(2v/8), (17v/13), (20v/17), (30r/9,12), (51v/19), (157r/14), (158r/2), (170r/19)...

Aynı anlamdaki *işit- ~ ėşit- ~ ėşid-* fiilinden türemiştir.[1988]

ḳarıl- {< ḳar - (ı)l-}: Karışmak.

(121v/10)

"Karmak, yoğurmak, karıştırmak" anlamındaki *ḳar-* fiilinden türemiştir.[1989] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

ḳatıl- {< ḳat- (ı)l-}: Katılmak, karışmak; işkence etmek.

(12v/8), (15v/21), (20v/18), (27v/7,8), (35r/6), (46r/11), (74r/3), (84r/3)...

Aynı anlamdaki *ḳat-* fiilinden türemiştir.

ḳavşul- {< ḳav(ı)ş - (u)l}: Kavuşulan, karşılaşılan.

(129r/17)

"Kavuşmak, birleşmek, ulaşmak" anlamındaki *ḳavış-* fiilinden türemiştir.[1990] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

keril- {< ker - (i)l-}: Gerilmek.

(67v/13), (113v/11), (132v/15)

"Germek, örmek, kapamak" anlamındaki *ker-* fiilinden türemiştir.[1991]

kėsil- {< kes - (i)l-}: Kesilmek.

(24v/1), (86v/3), (87r/14), (90v/3), (96v/20), (108v/1), (133v/21), (168v/2), (193v/15), (243v/21)

[1987] Clauson, **a.g.e.**, s. 14; Bilgen, **a.g.e.**, s. 111; Erdal, **a.g.e.**, s. 659.
[1988] Clauson, **a.g.e.**, s. 258; Bilgen, **a.g.e.**, s. 113; .Erdal, **a.g.e.**, s. 660.
[1989] Clauson, **a.g.e.**, s. 658; Erdal, **a.g.e.**, s. 662.
[1990] Clauson, **a.g.e.**, s. 658; Erdal, **a.g.e.**, s. 662.
[1991] Clauson, **a.g.e.**, s. 745; Bilgen, **a.g.e.**, s. 115; Erdal, **a.g.e.**, s. 663.

Aynı anlamdaki *kes*- fiilinden türemiştir.[1992]

ḳınal- {< ḳına - l-}: İşkence edilmek.

(164v/13)

"Kınamak, cezalandırmak, işkence etmek" anlamındaki *ḳına*- fiilinden türemiştir.[1993] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

ḳoşul- {< ḳoş - (u)l-}: Şart tutulmak, kararlaştırılmak.

(110r/19), (168r/5)

"Koşmak, koşul tutmak" anlamındaki *ḳoş*- fiilinden türemiştir.[1994]

köm{ü}l- {< köm - (ü)l-}: Gömülmek.

(29r/16), (103v/19), (248v/12)

"Gömmek, örtmek, saklamak" anlamındaki *köm*- fiilinden türemiştir.[1995]

körül- {< kör - (ü)l-}: Görülmeyen.

(10r/8)

Aynı anlamdaki *kör*- fiilinden türemiştir.[1996]

kötrül- {< kötür - (ü)l-}: Götürülmek, giderilmek; yükseltilmek.

(114r/14), (115r/9)

"Götürmek, gidermek; yükseltmek" anlamlarındaki *kötür*- fiilinden türemiştir.[1997]

ḳutul- {< ḳu(r)t - (u)l-}: Kurtulmak.

(81v/9), (89v/14), (124r/13), (132r/9), (140r/4)...

Metinde tespit edilen örneklerde *ḳutul*- biçiminde yazılmıştır.

ḳuvrul- {< ḳuv(u)r - (u)l-}: Kıvrılmak.

[1992] Clauson, **a.g.e.**, s. 750; Erdal, **a.g.e.**, s. 663.
[1993] Clauson, **a.g.e.**, s. 658; Erdal, **a.g.e.**, s. 662.
[1994] Clauson, **a.g.e.**, s. 673; Erdal, **a.g.e.**, s. 665.
[1995] Clauson, **a.g.e.**, s. 722; Erdal, **a.g.e.**, s. 665.
[1996] Clauson, **a.g.e.**, s. 745; Erdal, **a.g.e.**, s. 666.
[1997] Clauson, **a.g.e.**, s. 706; Erdal, **a.g.e.**, s. 666.

(52v/10)

"Kıvırmak, bükmek, çevirmek" anlamındaki *ḳuvur-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

oŋal- {< *oŋa - l-}: İyileşmek, sağlamlaşmak.

(46r/2,3,4), (121v/7), (138r/10), (172r/6), (204v/17)

Clauson, *oŋar* ve *oŋar-* fiillerinden hareketle bir **oŋa-* fiilinin olabileceğini düşünerek böyle bir madde başına yer vermiştir. Ancak bu fiil biçimi için bir açıklama yapmamıştır.[1998] Bu fiil de "sağ, sağ taraf; doğru" gibi anlamları olan *oŋ* ismine dayanmalıdır.[1999]

oŋul- {< oŋa - l-}: İyileşmek, kurtulmak.

{T157a/12}, {T163a/13}, {T163b/1}, {T164a/6}, {T164b/8}

"İyileşmek" anlamlarındaki *oŋa-* fiilinden türemiştir.

örtül- {< ört - (ü)l-}: Örtülmek.

(92r/2)

"Örtmek, kapamak, saklamak" anlamındaki *ört-* fiilinden türemiştir.[2000] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

öv(ü)rül- {< öv(ü)r - (ü)l-}: Çevrilmek, dönmek.

(44r/20), (48v/13), (113v/18), (125v/14), (131v/9), (141r/1,8,9), (145r/18), (156r/19), (156v/21), (172r/3), (177r/11), (180r/21), (181r/17), (204v/16), (221v/8)

"Evirmek, çevirmek, döndürmek" anlamındaki *övür- ~ evür-* fiilinden türemiştir.[2001]

saçıl- {< saç - (ı)l-}: Saçılmak.

(68v/9)

"Saçmak, serpmek, dağıtmak" anlamındaki *saç-* fiilinden türemiştir.[2002] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

[1998] Clauson, **a.g.e.**, s. 171.
[1999] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 776; Clauson, **a.g.e.**, s. 166, 167.
[2000] Clauson, **a.g.e.**, s. 209; Bilgen, **a.g.e.**, s. 113.
[2001] Clauson, **a.g.e.**, s. 14; Bilgen, **a.g.e.**, s. 111; Erdal, **a.g.e.**, s. 659;
[2002] Clauson, **a.g.e.**, s. 797; Erdal, **a.g.e.**, s. 669.

sançıl- {< sanç - (ı)l-): Saplanmak, vurulmak.

(73v/12)

"Saplamak, vurmak, kesmek" anlamındaki *sanç*- fiilinden türemiştir.[2003]

satıl- {< sat - (ı)l-}: Satılmak.

(65v/2,16), (72v/20), (73r/3), (74r/7), (79r/14), (86v/1), (93r/4)

Aynı anlamdaki *sat*- fiilinden türemiştir.[2004]

soyul- {< soy - (u)l-}: Soyulmak, sıyırılmak, kesilmek.

(164v/6)

"Soymak, sıyırmak, kesmek" anlamındaki *soy*- fiilinden türemiştir.[2005] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

sök(ü)l- {< sök - (ü)l-}: Kebap etmek.

(13r/14), (14r/16), (28r/11), (43r/3), (189v/16), (236v/21)

"Parçalanlanmak, parça parça olmak" anlamındaki *sök*- fiilinden türemiştir.[2006]

sürül- {< sür - (ü)l}: Sürülmek, kovulmak.

(11r/12), {T156b/4}

Aynı anlamdaki *sür*- fiilinden türemiştir. [2007]

tapıl- {< tap - (ı)l-}: Bulunmak.

(2v/14), (143v/18)

"Bulmak; hizmet etmek, ibadet etmek" anlamındaki *tap*- fiilinden türemiştir.[2008]

tarıl- {< tar - (ı)l-}: Dağılmak, parçalanmak, saçılmak.

(37r/8), (41v/8), (54v/13), (56r/1), (114v/17), (126v/12), (127r/18,20), (164v/19)

[2003] Clauson, **a.g.e.**, s. 836; Erdal, **a.g.e.**, s. 669.
[2004] Clauson, **a.g.e.**, s. 801; Erdal, **a.g.e.**, s. 671; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 741.
[2005] Clauson, **a.g.e.**, s. 859; Erdal, **a.g.e.**, s. 673; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 803.
[2006] Clauson, **a.g.e.**, s. 821; Erdal, **a.g.e.**, s. 673.
[2007] Clauson, **a.g.e.**, s. 852; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 827.
[2008] Clauson, **a.g.e.**, s. 439.

"Dağıtmak, saçmak" anlamındaki *tar-* fiilinden türemiştir.[2009]

tıḍıl- {< tıḍ - (ı)l-}: Engel olunmak, engellenmek.

{T156a/6}

"Engel olmak, engellemek" anlamındaki *tıḍ- ~ tıy-* fiilinden türemiştir.[2010] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

tikil- {< tik - (i)l-}: Dikilmek.

(11v/7), (78v/8), (247v/21), (248r/13)

"Dikmek; kurmak, bağlamak" anlamlarındaki *tik-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *tik-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2011]

tiril- {*tir - (i)l}: Dirilmek.

(6v/11), (19v/20), (25r/19), (31r/12), (37v/5), (47v/1), (56r/10), (108r/1,5)...

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar **tir-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2012]

tökül- {< tök - (i)l-}: Dökülmek.

(16v/5), (61r/12), (86v/14), (108r/14), (121v/7), (169r/20), (185r/8)

"Dökmek, boşaltmak" anlamındaki *tök-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *tök-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2013]

tutul- {< tut - (u)l-}: Tutulmak.

{T168b/10,11}, (156v/20)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türemiştir.[2014]

tügül- {< tüg - (ü)l-}: Düğümlenmek, altüst olmak, karışmak.

(61r/18), (75v/17)

[2009] Clauson, **a.g.e.**, s. 547.
[2010] Clauson, **a.g.e.**, s. 456; Erdal, **a.g.e.**, s. 677.
[2011] Clauson, **a.g.e.**, s. 481; Erdal, **a.g.e.**, s. 678; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 898; Taş, **a.g.e.**, s. 190.
[2012] Clauson, **a.g.e.**, s. 547; Bilgen, **a.g.e.**, s. 115; Erdal, **a.g.e.**, s. 678; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 898;Taş, **a.g.e.**, s. 193.
[2013] Clauson, **a.g.e.**, s. 481; Erdal, **a.g.e.**, s. 679; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 301; Taş, **a.g.e.**, s. 190.
[2014] Clauson, **a.g.e.**, s. 456; Erdal, **a.g.e.**, s. 680; Taş, **a.g.e.**, s. 190.

"Bağlamak, düğümlemek" anlamındaki *tüg-* fiilinden türemiştir.[2015]

urul- {< ur - (u)l-}: Vurulmak.

(53r/11,12), (103r/17), (203v/4), (231r/4)

Aynı anlamdaki *ur-* fiilinden türemiştir.[2016]

uyal- {< uya - l-}: Utanmak, çekinmek.

(27r/20), (45v/17)

"Utanmak, çekinmek" anlamındaki *uva- ~ uya-* fiilinden türemiştir. Clauson, bir kök göstermemiş ancak **uyadıl-* ile ortak kökten türemiş olabileceğini belirtmiştir.[2017] Taş, *uyaḍ-* fiilini açıklarken yapısını değerlendirmenin zor olduğunu ancak Tunyukuk yazıtında geçen *ubuti* sözünden hareketle *ubut* > *uvut* isminin bir köktaşı olabileceğini belirtmiştir.[2018]

üzil- ~ üzül- {< üz - (ü)l-}: Kesilmek.

(77v/17), (114v/16), {T169b/16}

"Kesmek, delmek, yırtmak" anlamındaki *üz-* fiilinden türemiştir.[2019] Bu fiil, bir örnekte (114v/16) *üzil-* biçiminde yazılmıştır.

yaḍıl- ~ yayıl- {< yaḍ ~ yay - (ı)l}: Yayılmak.

(6v/19), (25v/12), (61r/1), (87r/11), (107v/18), (108r/1), (176r/15), {T154a/15}, {T159b/3}, {T170b/4}, (140v/13), (186v/19), (234v/5)

"Yaymak, açmak, sermek" anlamındaki *yaḍ - ~ yay-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bazı örneklerde {(6v/19), (87r/11), (140v/13), (186v/19), (234v/5)} yayıl- biçiminde yazılmıştır.

yazıl- {< yaz - (ı)l-}: Yayılmak, açılmak.

(56r/7), (139v/21), (249r/2)

[2015] Clauson, **a.g.e.**, s. 481.
[2016] Clauson, **a.g.e.**, s. 229; Taş, **a.g.e.**, s. 190.
[2017] Clauson, **a.g.e.**, s. 272.
[2018] Taş, **a.g.e.**, s. 181.
[2019] Clauson, **a.g.e.**, s. 287; Erdal, **a.g.e.**, s. 680; Taş, **a.g.e.**, s. 191.

"Yaymak, açmak, sermek" anlamındaki *yaḍ - ~ yay-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde, Türkçedeki bazı sözcüklerin tarihi seyrinde kendisini gösteren d > ḍ > z > y gelişiminin bir aşaması olarak tespit edilmiştir.

yaḳıl- {< yaḳ - (ı)l-}: Yakılmak.

(43r/13), {T172b/4,12,13}, (62r/8), (75v/9), (77r/21), (163v/4), (173v/19), (249r/8)

Aynı anlamdaki *yaḳ-* fiilinden türemiştir.[2020]

yaratıl- {< yarat - (ı)l-}: Yaratılmak.

(3r/3,18), (6v/12), (7r/20), (7v/9,12), (8r/9,12,13,18), (8v/5), (9r/14), (21r/14), (74v/15), (146r/1), (209r/15,18), (215r/4)

Aynı anlamdaki *yarat-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *tök-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2021]

yaŋıl- {< yaŋ - (ı)l-}: Yanılmak.

(94v/15), (95v/14), {T173a/14}, {T171b/6}

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *yaŋ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2022]

yarıl- {< yar - (ı)l-}: Yarılmak.

(33r/1), (36r/6), (45r/2), (61r/17), (69r/5), (89v/1), (143v/12), (171r/11), (172v/1), (199r/7), (203v/5,7)...

Aynı anlamdaki *yar-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *yaŋ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2023]

yençil- {< yenç - (i)l-}: Ezilmek, dövülmek.

(74r/8), (163r/16), (204v/16), (249r/6)

"Ezmek, dövmek, kesmek" anlamındaki *yenç-* fiilinden türemiştir. Taş, "koparma, ezme, kırma" anlamını verdiği *yençmek* sözünü açıklarken *yenç-* fiiline işaret etmiştir.[2024]

[2020] Clauson, **a.g.e.**, s. 901.
[2021] Clauson, **a.g.e.**, s. 962; Erdal, **a.g.e.**, s. 684; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1073.
[2022] Clauson, **a.g.e.**, s. 951; Erdal, **a.g.e.**, s. 689; Taş, **a.g.e.**, s. 194.
[2023] Clauson, **a.g.e.**, s. 951; Erdal, **a.g.e.**, s. 689; Bilgen, **a.g.e.**, s. 112; Taş, **a.g.e.**, s. 194.

Arslan-Erol, *incit-* fiilini değerlendirdiği çalışmasında bu fiile kök olarak belirttiği "huzur, sakinlik" anlamındaki *inç* sözü ile *yenç-* fiili ve türevlerini ayrı kökler ve sözcükler olarak değerlendirmiştir.[2025]

yėtil- {< yėt - (i)l-}: Yetilmek; ulaşmak; büyümek.

(2v/14), (6v/15), (31r/3), (63v/18), (76v/16), (136r/21), (155v/21)...

"Yeterli olmak; ulaşmak, varmak; büyümek" anlamlarındaki *yėt-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *yėt-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2026]

yıġıl- {< yıġ - (ı)l-}: Toplanmak; sakınmak, uzak durmak.

(21r/21), (24v/3), (29v/11), (32v/9), (44v/3), (54r/5), (94v/3), (98v/17), (100r/10), (112r/20), (211v/19), (236v//12)...

"Yığmak, toplamak; engel olmak" anlamlarındaki *yıġ-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *yıġ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2027]

yıġ(ı)rıl- {< yıġır - (ı)l-}: Toplanmak.

(75r/16)

"Toplamak, derlemek" anlamındaki *yıġır-* fiilinden türemiştir.[2028] İncelenen metinde yalnızca bir kez tespit edilmiştir.

yıḳıl- {< yıḳ - (ı)l-}: Yıkılmak.

(35v/14), (111r/14), (130v/20), (131r/1), (168r/7), (184r/4), (223v/8), (239v/6), (246v/2)

Aynı anlamdaki *yıḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *yıḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2029]

yırtıl- {< yırt- (ı)l-}:Yırtılmak.

(83v/6), (87r/14), (109v/14,15), (133v/21), (213v/19)

[2024] Taş, **a.g.e.**, s. 161.
[2025] Hülya Arslan-Erol, "İNCİT- 'incitmek' FİİLİ VE AİLESİ ÜZERİNE", **TDK Belleten**, C: 51, S: 2003/2, 2003, s. 100.
[2026] Clauson, **a.g.e.**, s. 890; Bilgen, **a.g.e.**, s. 112; Erdal, **a.g.e.**, s. 686; Taş, **a.g.e.**, s. 191.
[2027] Clauson, **a.g.e.**, s. 901; Bilgen, **a.g.e.**, s. 114; Erdal, **a.g.e.**, s. 687; Taş, **a.g.e.**, s. 194.
[2028] Clauson, **a.g.e.**, s. 906; Erdal, **a.g.e.**, s. 687.
[2029] Clauson, **a.g.e.**, s. 902; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1137; Taş, **a.g.e.**, s. 194.

Aynı anlamdaki *yırt-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *yırt-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2030]

yoġ(u)rıl- {< yoġur - (ı)l-}: Karıştırılmak.

(14r/2), (27v/6), (65r/15), {T168a/10,14}, (130r/9)

Aynı anlamdaki *yoġur-* fiilinden türemiştir.[2031]

yuvḳal- {yuvḳa - l-}: İncelmek, zayıflamak.

(164v/1)

Yine "incelmek, zayıflamak" anlamındaki *yuvka-* fiilinden türemiştir.

-mA-

Türkçenin olumsuzluk işleviyle fiiller türetmede işlek bir biçimde kullanılan yapım eklerinden biridir. Gabain, fiilden fiil yapan ekler kısmında yer verdiği fiilin tüm yapım eklerinden sonra geldiğini ifade etmiş ve bu ekten sonra yalnızca isim fiil ya da zarf fiil teşkil ekler gelebildiğini tespit etmiştir.[2032] Ergin, Türkçede en başından beri kullanılan ve işleklik derecesi en yüksek fiilden fiil yapma eki olduğunu belirtmiştir. Olumsuz hareketleri karşılamak, olmama ya da yapmama gibi durumları ifade etmek gibi işlevlerinin olduğuna dikkat çekmiştir.[2033] Banguoğlu, *fiillerden üreme fiiller* başlığı altında topladığı ekler arasında *-mA* ekine yer vermemiştir. Ekin işleviniyse sözcük türü olarak fiilleri incelerken değerlendirmiştir.[2034] Korkmaz, *i-* fiili dışında bütün fiil kök ve gövdelerine gelebilen işlek bir ek olduğunu belirtmiştir.[2035]

açıtma- {< açıt - ma-}: Ekşitmemek; acılaştırmamak.

(195r/10)

"Ekşitmek; acılaştırmak" anlamındaki *açıt-* fiilinden türemiştir.

aḍnama- {< aḍ(ı)na - ma-}: Değişmemek.

(213v/8)

[2030] Clauson, **a.g.e.**, s. 961; Erdal, **a.g.e.**, s. 687; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1144.
[2031] Erdal, **a.g.e.**, s. 688; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1151.
[2032] Gabain, **a.g.e.**, s. 59.
[2033] Ergin, **a.g.e.**, s. 200.
[2034] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 452.
[2035] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 128.

"Değişmek, bozulmak" anlamımdaki *aḍna- ~ ayna-* fiilinden türemiştir.

aḍrılma- {< aḍ(ı)rıl - ma-}: Ayrılmamak.

(11v/2), {T160b/5}

"Ayrılmak, uzaklaşmak" anlamındaki *aḍrıl- ~ ayrıl-* fiilinden türemiştir.

ağırlama- {< ağırla - ma-}: Ağırlamamak, hürmet etmemek.

(12v/3), (49r/17)

"Ağırlamak, hürmet etmek" anlamındaki *ağırla-* fiilinden türemiştir.

ağızlanma- {< ağızlan - ma-}: Dile düşmemek, konuşulmamak.

(90v/16)

"Dile düşmek, konuşulmak" anlamındaki *ağızlan-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

aḳarma- {< aḳar - ma-}: Ağarmamak.

(100r/6,8)

"Ağarmak, aklaşmak" anlamındaki *aḳar-* fiilinden türemiştir.

aḳma- {< aḳ - ma-}: Akmamak.

(216v/9)

Aynı anlamdaki *aḳ-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

aldurma- {< aldur - ma-}: Aldırmamak.

(189v/12), (222r/2)

Aynı anlamdaki *aldur-* fiilinden türemiştir.

alma- {< al - ma-}: Almamak.

(5v/15), (24r/17), (177r/17), (213r/17,19)...

Aynı anlamdaki *al-* fiilinden türemiştir.

aŋlama- {< aŋla - ma-}: Anlamamak.

(29v/2), (50r/7), (54v/11), (174v/13)

Aynı anlamdaki *aŋla-* fiilinden türemiştir.

arığlama- {< arığla - ma-}: Temizlememek, aklamamak.

(91v/5)

"Temizlemek, aklamak" anlamındaki *arığla-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

arıtma- {< arıt - ma-}: Temizletmemek, aklatmamak.

(91v/5), (196r/11)

"Temizletmek, arıtmak" anlamındaki *arıt-* fiilinden türemiştir.

arsıḳma- 7< arsıḳ - ma-}: Kanmamak, aldanmamak.

(112v/14)

"Aldanmak, kanmak" anlamındaki *arsıḳ-* fiilinden türemiştir.

artma- {< art - ma-}: Artmamak.

(43r/5), (113r/4)

Aynı anlamdaki *art-* fiilinden türemiştir.

arzulama- {< arzula - ma-}: Arzulamamak, istememek.

(122r/13)

Aynı anlamdaki *arzula-* fiilinden türemiştir.

asma- {< as - ma-}: Asmamak.

(125r/7,10)

Aynı anlamdaki *as-* fiilinden türemiştir.

asrama- {< asra - ma-}: Beslememek, büyütmemek.

(190v/5)

"Beslemek, büyütmek" anlamındaki *asra-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

aşma- {< aş - ma-}: Aşmamak, yükselmemek.

(23v/18), (217v/7)

Aynı anlamdaki *aş-* fiilinden türemiştir.

aşuḳma- {< aşuḳ - ma-}: Acele etmemek.

(19r/16), (60v/21), (160r/19), (189v/8)

"Acele etmek" anlamındaki *aşuḳ-* fiilinden türemiştir.

atma- {< at - ma-}: Atmamak.

(99v/7)

Aynı anlamdaki *at-* fiilinden türemiştir.

ay(ı)rılma- {< ay(ı)rıl ~ aḍ(ı)rıl - ma-}: Ayrılmamak.

(118r/19,21)

Aynı anlamdaki *aḍrıl- ~ ayrıl-* fiilinden türemiştir.

ayırma- {< ayır ~ aḍır - ma-}: Ayırmamak.

(181v/16), (189r/1), (214r/8)

Aynı anlamdaki *ayır- ~ aḍır-* fiilinden türemiştir.

ayma- {< ay -ma-}: Söylememek.

(8v/19), (29r/6), (75v/10), (104r/20)...

"Demek, söylemek" anlamındaki *ay-* fiilinden türemiştir.

aytma- {< ayt - ma-}: Söylememek.

(90v/18), (107r/2), (107v/2), (156r/8), (194r/8)

"Demek, söylemek" anlamındaki *ayt-* fiilinden türemiştir.

āzārlama- {< āzārla - ma-}: Azarlamamak.

(159r/16)

Aynı anlamdaki *āzārla-* fiilinden türemiştir.

āzārlanma- {< āzārlan - ma-}: Azarlanmamak, zarar görmemek.

(200v/12) Satıra sayfa kontrol edilecek (????)

Aynı anlamdaki *āzārlan-* fiilinden türemiştir.

āzārlatma- {< āzārlat - ma-}: Azarlatmamak.

(244r/15)

Aynı anlamdaki *āzārlat-* fiilinden türemiştir.. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

azma- {< az - ma-}: Bozulmamak; doğru yoldan çıkmamak, azmamak.

(165v/14), (190v/21)

"Azmak, doğru yoldan çıkmak; bozulmak" anlamlarındaki *az-* fiilinden türemiştir.

bağlama- {< bağla - ma-}: Bağlamamak.

(187v/16), (236v/10)

Aynı anlamdaki *bağla-* fiilinden türemiştir.

baḳma- {< baḳ - ma-}: Bakmamak.

(57v/14), (79r/11), (86r/19), (90v/14), (110r/1,6), (123r/15)...

Aynı anlamdaki *baḳ-* fiilinden türemiştir.

barma- {< bar - ma-}: Varmamak, gitmemek.

(50v/10), (88v/16), (118r/10), (131r/14), (154v/19), (168v/18), (191r/10)

"Varmak, gitmek" anlamındaki *bar-* fiilinden türemiştir.

bayıtma- {< bayıt - ma-}: Zenginleştirmemek.

(190v/7)

"Zenginleştirmek" anlamındaki *bayıt-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

bėlgürtme- {< bėlgürt - me-}: Belli etmemek, açığa vurmamak.

(97v/19), (115v/21)

“Belli etmek, ortaya koymak” anlamındaki *bėlgürt-* fiilinden türemiştir.

bėrilme- {< bėril - me-}: Verilmemek.

(39r/13)

Aynı anlamdaki *bėril-* fiilinden türemiştir.

berkitme- {< berkit - me-}: Sağlamlaştırmamak; kapatmamak, kilitlememek.

(231v/1)

“Sağlamlaştırmak; kapatmak, kilitlemek” anlamındaki *berkit-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

bezeme- {< beze - me-}: Donatmamak, süslememek.

(12v/3)

“Donatmak, bezemek, süslemek” anlamındaki *beze-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

bildürme- {< bildür - me-}: Bildirmemek.

(151r/13)

Aynı anlamdaki *bildür-* fiilinden türemiştir.

bilme- {< bil - me-}: Bilmemek.

(7v/9), (9r/20), (20r/8), (33v/20), (52r/19), (113v/13), (167r/20)...

Aynı anlamdaki *bil-* fiilinden türemiştir.

bişme- {< biş - me-}: Pişmemek.

(14v/19)

Aynı anlamdaki *biş- ~ bış-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

bitkürme- {< bitkür - me-}: Bitirmek.

(191r/8)

“Bitirmek, sona erdirmek” anlamındaki *bitkür- ~ bitker-* fiilinden türemiştir.

bitme- ~ bütme- {< bit - me-}: İnanmamak; bitmemek, yetişmemek.

(31v/18), (34v/16), (226r/21)

"İnanmak; bitmek yetişmek" anlamlarındaki *bit-* ~ *büt-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen iki örnekte {(34v/16), (226r/21)} *büt-* biçiminde yazılmıştır.

boğuzlanma- {< boğuzlan - ma-}: Boğazı kesilmemek, öldürülmemek.

(52r/13)

"Öldürülmek, boğazı kesilmek" anlamındaki *boġuzlan-* fiilinden türemiştir.

bolma- {< bol - ma-}: Olmamak.

(9v/8), (15r/10), (19v/7), (23r/11), (93r/14), (113v/3), (242r/10)...

"Olmak, bulunmak" anamındaki *bol-* fiilinden türemiştir.

bozma- {< boz - ma-}: Bozmamak.

(63v/7), (172r/16), (211v/9), (213r/8)

Aynı anlamdaki *boz-* fiilinden türemiştir.

buyurma- {< buyur - ma-}: Buyurmamak.

{T161a/8}, (144r/4)

Aynı anlamdaki *buyur-* fiilinden türemiştir.

bütme- {< büt - me-}: İnanmamak.

"İnanmak" anlamındaki *büt-* fiilinden türemiştir.

çıdama- {< çıda - ma}: Dayanmamak, tahammül etmemek.

(204v/16)

"Dayanmak, katlanmak" anlamındaki *çıda-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

çıḳarma- {< çıḳar - ma-}: Çıkarmamak.

(16v/6), (68v/21), (76v/18), (228v/9), (236v/8)

Aynı anlamdaki *çıḳar-* fiilinden türemiştir.

çürime- {< çüri - me}: Çürümemek.

(179v/6)

"Çürümek, bozulmak" anlamındaki *çüri-* fiilinden türemiştir.

eksütme- ~ öksütme- {< eksüt - me-}: Eksiltmemek.

{T164b/18}, (213r/9)

"Eksiltmek, azaltmak" anlamındaki *eksüt- ~ öksüt-* fiilinden türemiştir.

ėltme- {< ėlt - me-}: İletmemek, göndermemek.

(176v/9), (218v1), (225v/15)

"İletmek, göndermek" anlamındaki *ėlt-* fiilinden türemiştir.

ėmgetme- {< ėmget - me-}: Zahmet çektirmemek.

(35r/6), (55r/16), (104v/2), (156v/3), (185r/16), (219r/11)

"Zahmet çektirmek, eziyet etmek" anlamındaki *ėmget-* fiilinden türemiştir.

emme- {< em - me-}: Ememek.

(154r/10), (184v/2)

Aynı anlamdaki *em-* fiilinden türemiştir.

esirgeme- {< esirge -me-}: Esirgememek.

(196r/8)

Aynı anlamdaki *esirge-* fiilinden türemiştir.

ėvme- {< ėv - me-}: Acele etmemek.

(159v/6)

"Acele etmek" anlamındaki *ėv-* fiilinden türemiştir.

eyerme- {< eyer - me-}: Takip etmemek, izlememek.

(178r/19)

"Takip etmek, izlemek" anlamındaki *eḍer- ~ eyer-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ıḍma- {< ıḍ - ma-}: Göndermemek.

(11v/7), (24v/22), (29v/20), (60r/9), (99v/3), (161v/7), (226r/19), (226v/5), (240r/14), (242v/6), (244v/12)

"Göndermek" anlamındaki *ıḍ-* fiilinden türemiştir.

iberme- {< iber - me-}: Göndermemek.

(155r/1)

"Göndermek, iletmek" anlamındaki *iber-* fiilinden türemiştir.

içme- {< iç - me-}: İçmemek.

(21v/1), (78v/16), (120r/19), (127v/20), (129v/1,3), (132v/13), (140r/16), (160r/14), (201v/7)

Aynı anlamdaki *iç-* fiilinden türemiştir.

ilinme- {< ilin - me-}: İlişmemek, yaklaşmamak.

(144v/16), (153r/9)

"İlişmek, ilişkili olmak" anlamındaki *ilin-* fiilinden türemiştir.

ilme- {< il - me-}: İliştirmemek.

(126v/13)

"İliştirmek, bağlamak" anlamındaki *il-* fiilinden türemiştir.

inanma- {< inan - ma-}: İnanmamak.

(26v/20), (33v/4), (99r/6), (196v/1)...

Aynı anlamdaki *inan-* ~ *ınan-* fiilinden türemiştir.

inme- {< in - me-}: İnmemek.

(48r/20), (49r/12), (119v/14), (217v/6)

Aynı anlamdaki *in-* fiilinden türemiştir.

irme- {< ir - me-}: Usanmamak, bırakmamak.

(59r/11), (100v/12)

"Usanmak, torulmak, bırakmak" anlamındaki *ir-* fiilinden türemiştir.

işitme- {< işit - me-}: İşitmemek.

(18v/20), (23v/2,9), (40r/1), (108v/11), (110r/6), (133r/16,17,18), (203r/1), (234v/3)...

Aynı anlamdaki *işit-* fiilinden türemiştir.

işittürme- {< işittür - me-}: İşittirmemek.

{T169b/4}

Aynı anlamdaki *işitdür-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳaçma- {< ḳaç - ma-}: Kaçmamak.

(139r/11), (155r/4), (196v/20), (200v/8), (207v/17)

Aynı anlamdaki *ḳaç-* fiilinden türemiştir.

ḳaḍġurma- {ḳaḍġur - ma-}: Kaygılanmamak, üzülmemek.

(14v/21), (96r/8), (118r/20), (170v/2), (179v/16)...

"Kaygılanmak, üzülmemek" anlamındaki *ḳaḍġur-* fiilinden türemiştir.

ḳalma- {< ḳal - ma-}: Kalmamak.

(4v/4), (16v/9), (21v/20), (22v/12), (93r/3,7), (162v/5,8)...

Aynı anlamdaki *ḳal-* fiilinden türemiştir.

ḳanma- {< ḳan - ma-}: Kanmamak, doymamak.

(115r/6), (132v/15)

"Kanmak, doymak" anlamındaki *ḳan-* fiilinden türemiştir.

ḳatılma- {< ḳatıl - ma-}: Katılmamak.

(15v/21), (20v/18), (35r/6), (60v/6), (64r/8), (84r/3), (127r/5), (161v/11), (227r/4)

Aynı anlamdaki *ḳatıl-* fiilinden türemiştir.

ḳatma- {< ḳat - ma-}: Katmamak.

(155v/12)

Aynı anlamdaki *ḳat-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳavışma- {< ḳavış - ma-}: Kavuşmamak.

(18r/1), (26r/8), (58r/3), (129v/10)

Aynı anlamdaki *ḳavış-* ~ *ḳavuş-* fiilinden türemiştir.

ḳavuşturma- {< ḳavuştur - ma-}: Kavuşturmamak.

(101r/7), (105v/2,11)

Aynı anlamdaki *ḳavuştur-* fiilinden türemiştir.

ḳaytarma- {< ḳaytar - ma-}: Geri çevirmemek.

(102r/21)

"Geri çevirmek, döndürmek" anlamındaki *ḳaytar-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳaytma- {< ḳayt-}: Dönmemek.

(176v/10)

"Dönmek" anlamındaki ḳayt- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

kėçürme- {< kėçür - me-}: Geçirmemek.

(11v/18,20), (100v/11), (106v/17), (127v/12), (167v/13)

Aynı anlamdaki *kėçür-* fiilinden türemiştir.

keḍme- {< ked - me-}: Giymemek.

(237v/1)

"Giymek" anlamındaki *keḍ-* ~ *key-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

kelme- (< kel - me-): Gelmemek.

(20r/11), (33r/3), (36r/10), (54v/7), (59r/11,12), (70r/7), (118r/4), (152v/17), (225v/10)...

Aynı anlamdaki *kel-* fiilinden türemiştir.

keltürme- {< keltür - me-}: Getirmemek.

(34v/7), (59r/9), (98r/3), (114r/16), (144r/4,5), (160v/9), (172r/7,8), (202v/11)...

Aynı anlamdaki *keltür-* ~ *ketür-* fiilinden türemiştir.

kerişme- {< keriş - me-}: Kavga etmemek.

{T174a/12}

"Kavga etmek, çekişmek" anlamındaki keriş- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

kesilme- {< kesil - me-}: Kesilmemek.

(24v/1)

Aynı anlamdaki *kesil-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

kesme- {< kes - me-}: Kesmemek.

(51v/6)

Aynı anlamdaki *kes-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ketürme- {< ketür - me-}: Getirmemek.

(11v/16), (232r/20)

Aynı anlamdaki *keltür-* ~ *ketür-* fiilinden türemiştir.

keydürme- {< keydür - me-}: Giydirmemek.

(188v/12)

Aynı anlamdaki *keydür-* ~*keḍdür-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳıġurma- {< ḳıġur - ma-}: Bağırmamak.

(76v/17)

"Bağırmak, çağırmak" anlamındaki *ḳıġur-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳılma- {ḳıl - ma-}: Kılmamak, yapmamak.

(3v/8), (4v/4), (11v/16), (125v/19), (134v/19), (182v/21), (201v/7)...

Aynı anlamdaki *ḳıl-* fiilinden türemiştir.

ḳınama- {< ḳına - ma-}: Ceza vermemek.

{T155b/12}

"Kınamak, ceza vermek" anlamındaki *ḳına-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

kirme- {< kir - me-}: Girmemek.

(11v/8), (24v/15), (56v/16), (77v/16), (94v/17), (116r/6), (241v/4)...

Aynı anlamdaki *kir-* fiilinden türemiştir.

kitme- {< kit - me-}: Gitmemek.

(72r/4), (105v/19), (135r/5), (159r/2), (194r/3), (206r/18)

Aynı anlamdaki *kit-* fiilinden türemiştir.

kivürme- {< kivür - me-}: Sokmamak, girdirmemek.

(12v/4), (24v/4), (76v/5)

"Sokmak, girdirmek, yerleştirmek" anlamındaki *kivür-* ~ *kivgür-* ~ *kigür-* fiilinden türemiştir.

kizleme- {< kizle - me-}: Gizlememek.

(76r/20)

Aynı anlamdaki *kizle-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳoḍma- {< ḳod - ma-}: Koymamak, bırakmamak.

(18v/15), (23v/12), (69r/18), {T159b/1}, (238r/13), (239v/14), (244r/4), (244v/9)

"Koymak, bırakmak" anlamındaki *ḳoḍ-* ~ *ḳoy-* fiilinden türemiştir.

ḳolma- {< ḳol - ma-}: İstememek.

(58v/17), (125v/4), (139v/8), (215v/11)

"İstemek" anlamındaki *ḳol-* fiilinden türemiştir.

ḳoma- {< ḳo - ma-}: Koymamak, bırakmamak.

(7r/13)

"Koymak, bırakmak" anlamındaki *ḳo-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳonaḳlatma- {< ḳonaḳlat - ma-}: Konuk etmemek.

(102r/6)

"Konuk etmek, ağırlamak" anlamındaki *ḳonaḳlat-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳonma- {< ḳon - ma-}: Konmamak, konaklamak, gecelememek.

(48v/1)

"Konmak, konaklamak, gecelemek" anlamındaki *ḳon-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳoparma- {< ḳopar - ma-}: Koparmamak.

(229r/14)

Aynı anlamdaki ḳopar- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳopma- {< ḳop - ma-}: Kalkmamak.

(40v/15)

"Kalkmak, yükselmek" anlamındaki *ḳop-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳoşulma- {< ḳoşul - ma-}: Şart tutulmamak, kararlaştırılmamak.

(168r/5)

"Şart tutulmak, kararlaştırılmak" anlamındaki *ḳoşul-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ḳoyma- {< ḳoy - ma-}: Koymamak.

(30r/14), (77v/13), (86v/14), (107r/12), (139r/10), (164v/2), (186r/15), (201v/12)...

Aynı anlamdaki *ḳoy-* ~ *ḳoḍ-* fiilinden türemiştir.

kömme- {< köm - me-}: Gömmemek.

(224v/6)

"Gömmek, saklamak" anlamındaki *köm-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

könme- {< kön - me-}: Düzelmemek, yola girmemek.

(34r/14), (125r/4), (126v/12), (151v/11)

"Düzelmek, yola girmek" anlamındaki *kön-* fiilinden türemiştir.

körgüzme- {< körgüz - me-}: Göstermemek.

(122v/7), (123r/5)

"Göstermek" anlamındaki *körgüz-* fiilinden türemiştir.

körünme- {< körün - me-}: Görünmemek.

(113v/21), (244v/3)

Aynı anlamdaki *körün-* fiilinden türemiştir.

körüşme- {< körüş - me-}: Görüşmemek.

(106v/11)

Aynı anlamdaki *körüş-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

köterme- {< köter - me-}: Taşımamak.

(124r/19), (136r/6), (193r/6), (213r/16)

"Götürmek, taşımak; kaldırmak, yükseltmek" anlamlarındaki *köter-* fiilinden türemiştir.

kötürme- {< kötür - me-}: Götürmemek.

(40v/15), (119r/19), (124r/20), {T170b/1}

"Götürmek; kaldırmak, yükseltmek" anlamlarındaki *kötür-* fiilinden türemiştir.

kötürtme- {< kötürt - me-}: Yükseltmek, kaldırtmak.

(12v/3)

"Götürtmek; yükseltmek, kaldırmak" anlamlarındaki *kötürt-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

köydürme- {< köydür - me-}: Yandırmamak,yakmamak.

(42v/21), (179v/14), (187v/18,19,20,21), (199r/6), (207r/8)

"Yakmak, yandırmak" anlamındaki *köydür-* fiilinden türemiştir.

köyme- {< köy - me-}: Yanmamak.

(12r/21), (132r/3), {T170a/5,6,7,}

"Yanmak" anlamındaki *köy-* filinden türemiştir.

köyürme- {< köyür - me-}: Yakmamak.

(42v/21), (43r/1), (51v/14,15), (69v/21), (106r/8)

"Yakmak" anlamındaki *köyür-* fiilinden türemiştir.

ḳulunlama- {< ḳulunla - ma-}: Yavrulamamak.

(176v/12)

Clauson, ḳulunla- fiilinin "doğumundan bir yaşına kadar olan tay" biçiminde anlamlandırdığı *ḳulun* isminden türediğini belirtmiştir.[2036] Tekin, Clauson'un görüşüyle örtüşen bir tespitte bulunmuştur.[2037] Gülensoy da "kısrak veya eşek yavrulamak" anlamını vermiş ve < *ḳol "yaban eşeği" + un* biçiminde açıkladığı *ḳulun* ismine dayandırmıştır.[2038]

ḳurıma- ~ ḳuruma- {< ḳurı ~ ḳuru - ma-}: Kurumamak.

[2036] Clauson, **a.g.e.**, s. 622, 624.
[2037] Tekin, **a.g.e.**, s. 88.
[2038] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 566.

(12r/20), (198v/21), (226r/18)

Aynı anlamdaki ḳurı- ~ ḳuru- fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin ikisinde {(12r/20), (226r/18)} *ḳurı-* biçiminde yazılmıştır.

ḳurutma- {< ḳurut- ma-}: Kurutmamak.

(207r/3)

Aynı anlamdaki *ḳurut-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

maŋma- {< maŋ - ma-}: Adım atmamak.

(229v/19)

"Adıma atmak, adımlamak" anlamındaki maŋ- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

minme- {< min - me-}: Binmemek.

(197v/16)

"Binmek, çıkmak" anlamındaki *min-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

oġrama- {< oġra - ma-}: Niyetlenmemek, uğraşmamak.

(71r/10), (81v/18), (82r/17), (91v/5)

"Niyetlenmek, uğraşmak" anlamında *oġra-* fiilinden türemiştir..

oġurlama- {< oġurla - ma-}: Çalmamak, hırsızlık yapmamak.

(97v/6,8)

"Çalmak, hırsızlık yapmak" anlamındaki *oġurla-* fiilinden türemiştir.

oḳutma- {< oḳut - ma-}: Okutmamak.

(102v/18), (103r/1)

Aynı anlamdaki *oḳut-* ~ *oḳıt-* fiilinden türemiştir.

olturma- {< oltur - ma-}: Oturmamak, yaşamamak.

{T157b/2}, (127v/3,7)

"Oturmamak, yaşamamak" anlamındaki *oltur-* fiilinden türemiştir.

oprama- {< opra - ma-}: Eskimemek, yıpranmamak.

(119r/8)

"Eskimek, yıpranmak" anlamındaki *opra-* fiilinden türemiştir.

oyġanma- {< oyġan - ma-}: Uyanmamak.

(61r/11), (115r/18), (147v/13)

"Uyanmak" anlamındaki *oyġan- ~ oḍġan-* fiilinden türemiştir.

oyġatma- {< oyġat - ma-}: Uyandırmamak.

(170r/18)

"Uyandırmak" anlamındaki *oyġat-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ozurma- {< ozur - ma-}: Seçmemek, tercih etmemek.

(113r/17)

"Seçmek, tercih etmek" anlamındaki *ozur-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

öçme- {< öç - me-}: Sönmemek.

(43r/6)

"Sönmek, yatışmak" anlamındaki *öç-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ögrenme- {< ögren - me-}: Öğrenmemek.

(129r/3)

Aynı anlamdaki *ögren-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ögünme- {< ögün - me-}: Övünmemek.

(214v/14)

"Övünmek" anlamındaki *ögün-* fiilinden türemiştir.

ölme- {< öl - me-}: Ölmemek.

(21r/1), (132v/17), (223v/18), (161v/16), (162v/1,12), (231v/17)

Aynı anlamdaki *öl-* fiilinden türemiştir.

öltürme-{ öltür - me-}: Öldürmemek.

(13r/11), (35r/6), (68r/6), (120r/9), (134r/6), (150r/18), (165r/20), (196v/1), (233r/9)...

Aynı anlamdaki *öltür-* fiilinden türemiştir.

öndürme- ~ ündürme- {< öndür ~ ündür - me-}: Büyütmemek, yetiştirmemek.

(23v/14), (157v/8)

"Büyütmek, yetiştirmek" anlamındaki *öndür- ~ ündür-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerden birinde (157v/8) *ündür-* biçiminde yazılmıştır.

örtme- {< ört - me-}: Örtmemek, kapamamak.

(76r/19)

Aynı anlamdaki *ört-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

övürme- {< övür - me-}: Çevirmemek, döndürmemek.

(85r/5)

"Çevirmek, döndürmek" anlamındaki *evür- ~ övür-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

öteme-{< öte - me-}: Ödememek, vazifesini yerine getirmemek.

(53v/10), (140v/16), (217v/6)

"Ödemek, yerine getirmek" anlamındaki *öte-* fiilinden türemiştir.

ötme- {< öt - me-}: Geçmemek.

(35r/20), (51v/11), (228r/16)

"Geçmek" anlamındaki *öt-* fiilinden türemiştir.

saḳlama- {< saḳla - ma-}: Saklamamak.

(87r/4), (107v/1)

Aynı anlamdaki *saḳla-* fiilinden türemiştir.

salma- {sal - ma-}: Salmamak, bırakmamak.

(70v/5), (93r/15), (106r/18)

Aynı anlamdaki *sal-* fiilinden türemiştir.

sançışma- {< sançış - ma}: Savaşmamak, çarpışmamak.

(223v/1), (242v/18)

"Savaşmak, çarpışmak" anlamındaki *sançış-* fiilinden türemiştir.

sanma- {< san - ma-}: Sanmamak, zannetmemek.

(70r/10), (81v/8), (94v/10)

Aynı anlamdaki *san-* fiilinden türemiştir.

satma- {< sat - ma-}: Satmamak.

(79r/5), (103r/9), (128v/14)

Aynı anlamdaki *sat-* fiilinden türemiştir.

sevme- {< sev - me-}: Sevmek.

(7v/9), (78v/19)

Aynı anlamdaki *sev-* fiilinden türemiştir.

sevünme- {< sevün - me-}: Sevinmemek.

(236r/16)

Aynı anlamdaki *sevün- ~ sövün-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

sığışma- {< sığış - ma-}: Sığmamak.

{T167a/19}

Aynı anlamdaki *sığış-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

sıġma- {< sıġ - ma-}: Sığmamak.

(26r/7)

Aynı anlamdaki *sıġ-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

sorma- {< sor - ma-}: Sormamak.

(130r/5), (136v/15), (143v/12), (234v/7,10)

Aynı anlamdaki *sor-* fiilinden türemiştir.

sözleme- {< sözle - me-}: Söylememek, dememek.

(11r/8), (45v/9,17), (186r/7), (201v/8)...

"Demek, söylemek" anlamındaki *sözle-* fiilinden türemiştir.

sözleşme- {< sözleş - me-}: Konuşmamak.

(86r/10), (92v/3), (155v/5), (207r/12)

"Konuşmak" anlamındaki *sözleş-* fiilinden türemiştir.

sunma- {< sun - ma-}: Sunmamak, uzatmamak.

(9r/9), (86v/13), (127v/8), (203r/7)

Aynı anlamdaki *sun-* fiilinden türemiştir.

tanıma- {< tanı - ma-}: Tanımamak.

(33v/9), (93v/8), (106v/12), (116v/15)

Aynı anlamdaki *tanı- ~ tanu-* fiilinden türemiştir.

tanışma- {< tanış - ma-}: Tanışmamak.

{T175a/3}

Aynı anlamdaki *tanış-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tapınma- {< tapın - ma-}: Tapmamak.

(24r/16), (31v/15), (43v/19), (126r/20), {T163a/12}, (152v/2)...

"Tapmak, tapınmak; hizmet etmek" anlamlarındaki *tapın-* ~ *tapun-* fiilinden türemiştir.

tapulma- {< tapul - ma-}: Bulunmamak.

(40r/16)

"Bulunmak, ortaya çıkmak" anlamındaki *tapıl-* ~ *tapul-* fiilinden türemiştir.

tartma- {< tar - ma-}: Çekmemek.

(78v/13), (220r/14)

"Tartmak, çekmek" anlamındaki *tart-* fiilinden türemiştir.

tayanma- {< tayan - ma-}: Dayanmak; sabretmek.

(69r/1), (238v/10)

"Dayanmak, sabretmek" anlamındaki *tayan-* fiilinden türemiştir.

tegme- {< teg - me-}: Ulaşmamak.

(23r/2), (25r/6), (62v/3), (93v/7), (106v/18)...

"Ulaşmak, varmak" anlamındaki *teg-* fiilinden türemiştir.

tegürme- {< tegür - me-}: Değdirmemek, ulaştırmamak.

(25r/1), (30v/10), (46r/6), (196r/12), (201v/8)

"Ulaştırmak, değdirmek" anlamındaki *tegür-* fiilinden türemiştir.

telme- {< tel - me-}: Delmemek.

(48r/12)

"Delmek, kazmak" anlamındaki *tel-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tėme- {< tė - me-}: Dememek.

(9r/4,7), (38r/17), (42r/9,14), (128r/14), (169v/6)...

Aynı anlamdaki *tė-* fiilinden türemiştir.

tepünme- {< tepün - me-}: Tepinmemek; hareket etmemek.

(239r/13)

Aynı anlamdaki tepün- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tıḍma- ~ tıyma- {< tıḍ ~ tıy - ma-}: Engel olmamak.

(126v/11), (222v/9), (237v/15)

"Engel olmak" anlamındaki *tıḍ- ~ tıy-* fiilinden türemiştir.

tınma- {< tın - ma-}: Dinmemek, durmamak, rahatlamamak.

(13r/12), (44v/16,19), (116v/7), (168r/20), (168v/1)

"Dinmek, durmak" anlamındaki *tın-* fiilinden türemiştir.

tiŋleme- {< tiŋle - me-}: Dinlememek.

(11r/20), (23v/1), (29v/10), (74r/2), (119r/18)

Aynı anlamdaki *tiŋle-* fiilinden türemiştir.

tirgürme- {< tirgür - me-}: Diriltmemek.

(163r/1)

"Diriltmek" anlamındaki *tirgür-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

toġma- {< toġ - ma-}: Doğmamak.

(46r/18), (47v/18)

Aynı anlamdaki *toġ-* fiilinden türemiştir.

toġrılma- {< toġrıl - ma-}: Kalkmamak, doğrulmamak.

(61r/12)

"Kalkmak, doğrulmak" anlamındaki *toġrıl-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

toġurma- {< toġur - ma-}: Doğurmamak.

(23v/14), (38r/4), (59v/21), (112v/11), (167v/18), (210r/5)

Aynı anlamdaki *toġur-* fiilinden türemiştir.

toḳıma- {< toḳı - ma-}: Çarpmamak, vurmamak.

(27r/13)

"Çarpmak, vurmak" anlamındaki *toḳı- ~ toḳu-* fiilinden türemiştir.

toḳtama- {< toḳta - ma-}: Sabit kalmamak.

(3r/18)

"Sabit kalmak" anlamındaki *toḳta-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tökme- {< tök - me-}: Dökmemek.

(21v/1), (85r/1)

Aynı anlamdaki *tök-* fiilinden türemiştir.

tölenme- {< tölen - me-}: Sabit ve sakin olmamak.

(166r/8)

"Sabit ve sakin kalmak" anlamındaki *tölen-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tökülme- {< tökül - me-}: Dökülmemek.

(61r/12)

Aynı anlamdaki tökül- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tözme- {töz - me-}: Dayanmamak, tahammül etmemek.

(83v/19)

"Dayanmak, katlanmak" anlamındaki *töz-* fiilinden türemiştir.

tutma- {< tut - ma}: Tutmamak.

(104v/3), (121v/18), (132v/9), (166r/6), (172v/8), (173r/19), (203r/2), (229r/10), (243v/5)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türemiştir.

turuşma- {< turuş - ma-}: Vuruşmamak, savaşmamak.

(104v/3), (132v/18), (166r/6), (172v/8), (173r/19), (203r/2), (229r/10), (232r/1), (243v/5)

"Vuruşmak, çarpışmak, savaşmak" anlamındaki *turuş*- fiilinden türemiştir.

tutulma- (< tutul - ma-}: Tutulmamak.

(156v/20)

Aynı anlamdaki *tutul*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tuyma- {< tuy - ma-}: Duymamak, hissetmemek.

(52r/20), (60v/1), (86r/12)

Aynı anlamdaki *tuy*- fiilinden türemiştir.

tükenme- {< tüken - me-}: Tükenmemek.

(48v/15), (180v/20)

"Tükenmek, bitmek" anlamındaki *tüken*- fiilinden türemiştir.

tüşme- {< tüş - me-}: Düşmemek.

(71r/20), (76r/14), (82r/14), (106v/17), (113v/10), (115v/16), (144v/14)...

Aynı anlamdaki *tüş*- fiilinden türemiştir.

tüşürme- {< tüşür - me-}: Düşürmemek.

(74v/19), (194v/19)

Aynı anlamdaki *tüşür*- fiilinden türemiştir.

ulanma- {< ulan - ma-}: Ulanmamak, kavuşmamak; maruz kalmamak.

(205v/19)

"Ulanmak, kavuşmak; maruz kalmak" anlamındaki *ulan*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ulturma- {< ultur -ma-}: Çürütmemek, kötüleştirmemek.

(50v/10)

"Çürütmek, kötüleştirmek" anlamındaki *ultur*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

uma- {< u - ma-}: Başaramamak, yapamamak.

(73v/21), {T159a/7}, {T162a/10,16}, {T162b/1,3,18}

"Başarmak, yapmak, gücü yetmek" anlamındaki *u*- fiilinden türemiştir.

unama- (< una - ma-}: Uygun bulmamak, onaylamamak.

(4r/21), (6v/8), (11r/17), (15v/7), (20v/8), (37r/4), (43v/7), (191v/8), (224v/6)...

"Uygun bulmak, onaylamak" anlamındaki *una*- fiilinden türemiştir.

unutma- {< unut - ma-}: Unutmamak.

(173r/19), (188r/18), (236v/9)

Aynı anlamdaki *unut*- fiilinden türemiştir.

urma- {< ur - ma-}: Vurmamak.

(35r/6), (70v/7), (187v/16), (196v/6)

"Vurmak, saldırmak; yapmak, ortaya koymak" anlamlarındaki *ur*- fiilinden türemiştir.

uruşma- {< uruş -ma-}: Çarpışmamak, vuruşmamak.

{T160a/5}

"Vuruşmak, çarpışmak, savaşmak" anlamındaki *uruş*- fiilinden türemiştir.

usanma- {< usan - ma-}: Usanmamak.

(66v/12)

"Usanmak, bıkmak, yorulmak" anlamındaki *usan*- fiilinden türemiştir.

uvtanma- {< uvtan - ma-}: Utanmamak.

(83r/2), (107r/21), (157r/4), (187r/9), (193r/6)

Aynı anlamdaki *uvtan*- fiilinden türemiştir.

uyma- {< uy - ma-}: Uymamak.

(148r/9), (203r/1), (203v/20)

Aynı anlamdaki *uy-* fiilinden türemiştir.

uzama- {< uza - ma-}: Uzamamak.

(67r/14), (113r/14), (119r/8)

Aynı anlamdaki *uza-* fiilinden türemiştir.

uzatma- {< uzat - ma-}: Uzatmamak, kesmek.

(60v/13), (84v/21)

Aynı anlamdaki *uzat-* fiilinden türemiştir.

ündürme- {< ündür - me-}: Yetiştirmemek.

(157v/8)

"Büyütmek, yetiştirmek" anlamındaki *ündür-* fiilinden türemiştir..

ünme- {< ün - me-}: Büyümemek, yetişmemek.

(71r/21), (223v/12)

"Yetişmek, büyümek" anlamındaki *ün-* fiilinden türemiştir.

üŋülme- {< üŋül - me-}: Hile yapmamak, aldatmamak.

(226v/21)

"Aldatmak, hile yapmak" anlamındaki *üŋül-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yaġma- {< yaġ - ma-}: Yağmamak.

(26v/3), (90r/18), (92v/16), (160v/3,6,8,9)

Aynı anlamdaki *yaġ-* fiilinden türemiştir.

yaḳılma- {< yaḳıl - ma-}: Yakılmamak.

{T172b/4,12,13}

Aynı anlamdaki *yaḳıl-* fiilinden türemiştir.

yaḳma- {< yaḳ - ma-}: Hoşa gitmemek, kabul etmemek.

(67r/19), (90v/7), (150v/12), (240r/1), (248v/16)

Aynı anlamdaki *yaḳ-* fiilinden türemiştir.

yandurma-{< yandur - ma-}: Çevirmemek, göndermemek.

(50v/11), (154r/18), (225v/13)

"Çevirmek, göndermek" anlamındaki *yandur-* fiilinden türemiştir.

yanma- {< yan - ma-}: Dönmemek.

(26v/17), (57r/12), (113v/6), (178r/20), (195r/6), (213v/7)

"Dönmek, geri dönmek" anlamındaki *yan-* fiilinden türemiştir.

yaraşma- {< yarış - ma-}: Uygun düşmemek.

(27r/13), (133r/9), (238v/1), (243v/1)

Aynı anlamdaki *yaraş-* fiilinden türemiştir.

yaratma- {< yarat - ma-}: Yaratmamak.

(1v/3), (3r/8), (3v/6), (10v/4,6,7), (12v/2), (38v/1), (100r/16)

Aynı anlamdaki *yarat-* fiilinden türemiştir.

yarlıḳama- {< yarlıḳa - ma-}: Bağışlamamak.

(189r/2), (212v/10,13), (214r/12)

"Buyurmak; bağışlamak" anlamlarındaki *yarlıḳa-* fiilinden türemiştir.

yatma- {< yat - ma-}: Yatmamak.

(19r/5), (68v/21), (207r/18), (237v/1)

Aynı anlamdaki *yat-* fiilinden türemiştir.

yavuma- ~ yaġuma- {< yavu ~ yaġu - ma-}: Yaklaşmamak.

(15v/13), (26r/6), (127r/7), (154r/10), (197v/21), (205v/20)

"Yaklaşmak, yakın olmak" anlamındaki yavu- ~ yaġu- fiilinden türemiştir. Tespit edilen örneklerin birinde (26r/6) *yaġu-* biçiminde yazılmıştır.

yavutma- {< yavut - ma-}: Yaklaştırmamak.

(130v/3), (183r/13)

"Yaklaştırmak" anlamındaki *yavut*- fiilinden türemiştir.

yavuzlama- {< yavuzla - ma-}: Kötülememek.

(84r/8), (84v/8)

"Kötülemek, iftira atmak" anlamındaki *yavuzla*- fiilinden türemiştir.

yėdürme- {< yėdür - me-}: Yedirmemek.

{T165a/4}

Aynı anlamdaki yėdür- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yėme- {< yė - me-}: Yememek.

(9v/21), (11v/6), (12v/5), (20r/9), (78v/16), (101r/8)...

Aynı anlamdaki yė- fiilinden türemiştir.

yetme- {yet - me-}: Yetmemek.

(28r/10), (77r/4), (224r/19), (231r/11)

Aynı anlamdaki *yet*- fiilinden türemiştir.

yığılma- {< yığıl - ma-}: Toplanmamak, yığılmamak; sakınmamak, uzak durmamak.

(39r/18), (134v/5)

"Toplanmak, yığılmak; sakınmamak, uzak durmamak" anlamlarındaki yığıl- filinden türemiştir.

yığlama- {yığla - ma-}: Ağlamamak.

(11v/13), (102r/2), (100r/8), (239v/19)

"Ağlamak, sızlamak" anlamındaki *yıġla*- fiilinden türemiştir.

yığma- {< yığ - ma-}: Toplamamak.

(225r/18)

Aynı anlamdaki *yıġ*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yırtılma- {< yırtıl - ma-}: Yırtılmamak.

(213v/19)

Aynı anlamdaki *yırtıl-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yiberme- {< yiber - me-}: Göndermemek.

(99r/17), (174r/20), (174v/1), (190v/19), (214r/13)

"Göndermek" anlamındaki *yiber- ~ iber-* fiilinden türemiştir.

yoġnalma- {< yoġ(u)nal - ma-}: Yoğunlaşmamak, kalınlaşmamak.

(113r/2)

"Yoğunlaşmak, kalınlaşmak" anlamındaki *yoġ(u)nal-* fiilinden türemiştir.

yoluḳma- {< yoluḳ - ma-}: Karşılaşmamak, rastlamamak.

(180v/4)

"Karşılaşmak, rastlamak" anlamındaki *yoluḳ-* fiilinden türemiştir.

yörime- {< yöri - me-}: Yürümemek, ilerlememek.

(25r/10)

Aynı anlamdaki *yöri-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yöritme- {< yörit - me-}: Yürütmemek.

{T171b/17}

Aynı anlamdaki *yörit- ~ yörüt-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yuma- {< yu - ma-}: Yıkamamak.

(14v/7)

"Yıkamak, temizlemek" anlamındaki *yu-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yumma- {< yum - ma-}: Yummamak, kapatmamak.

(156v/20)

Aynı anlamdaki *yum-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yükleme- {< yükle - me-}: Yüklememek, atmamak.

(84v/4), (85r/6), (103v/1), (213r/1)

Aynı anlamdaki *yükle-* fiilinden türemiştir.

yülitme- {< yülit - me-}: Kesmemek, tıraş etmemek.

(58r/2)

"Kesmek, traş etmek" anlamındaki *yülit-* fiilinden türemiştir.

-(X)n-

Türkçenin eski dönemlerden beri dönüşlülük işleviyle kullanılan işlek yapım ekleri arasında yer almaktadır. Gabain de meçhullük ve dönüşlülük ifade ettiğini tespit etmiştir. Zaman zaman eklendiği fiilin anlamının korunduğunu belirtmiştir.[2039] Ergin, kendi kendine yapma ve olma ifade eden fiiller türettiğini belirlemiş ve bu fiillere dönüşlü fiiller dendiğini ifade etmiştir.[2040] Banguoğlu, *-in-* biçiminde göstermiş ve eskiden beri kullanılan işlek bir dönüşlü çatı eki olarak değerlendirmiştir.[2041] Bilgen, dönüşlü ve edilgen fiiller yapan bir ek olarak değerlendirmiş ve DLT'de tespit ettiği örnekleri bu iki başlık altında gruplandırmıştır.[2042] Tekin, dönüşlü ve edilgen çatılı fiiller türetmede kullanıldığını belirtmiş ve tespit ettiği örnekleri sıralamıştır.[2043] Korkmaz, Türkçe'nin en eski dönemlerinden beri kullanılan kapsamlı ve işlek bir çatı eki olduğunu ve asıl görevinin dönüşlü fiiller türetmek olduğunu belirtmiştir.[2044] Taş; KB'de tespit ettiği örneklerde dönüşlü, edilgen, dönüşlü-edilgen, etken, oluş bildiren ve etken-edilgen fiiller türettiğini belirlemiştir.[2045]

alın- {< al - (ı)n}: Alınmak.

(2v/6), {T162b/17}, {T161b/5}, (222v/18)

[2039] Gabain, **a.g.e.**, s. 59.
[2040] Ergin, **a.g.e.**, s. 202.
[2041] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 283.
[2042] Bilgen, **a.g.e.**, s. 116-130.
[2043] Tekin, **a.g.e.**, s. 94.
[2044] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 129.
[2045] Taş, **a.g.e.**, s. 196-205.

Aynı anlamdaki *al-* fiilinden türemiştir.

arın- {< arı - n-}: Temizlenmek, kurtulmak.

(74v/3,6)

"Temizlenmek, temiz olmak" anlamındaki *arı-* fiilinden türemiştir.

atan- {< ata - n-}: Adlandırılmak, zikredilmek.

(4r/7), (8r/8), (20r/1), (47v/9), (62r/5,6,19), (156v/3)...

"Adlandırmak, ad vermek, adını anmak" anlamındaki *ata-* fiilinden türemiştir.

āzārlan- {āzārla- n-}: Azarlanmak; zarar görmek.

(151v/15), (169v/8), (201v/12)

"Azarlamak, eziyet etmek" anlamındaki *āzārla-* fiilinden türemiştir.

balḳın- {balḳı - n-}: Işık saçmak, parlamak.

(7r/12)

"Parlamak, ışık saçmak" anlamındaki *balḳı-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

bezen- {< beze - n-}: Süslenmek.

(68r/19), (80v/19), (186v/1)

"Bezemek, süslemek, donatmak" anlamındaki *beze-* fiilinden türemiştir.

boġuzlan- {< boġuzla - n-}: Boğazı kesilmek, öldürülmek.

(44r/13,14), (49v/15,17), (99r/11)...

"Öldürmek, boğazını kesmek" anlamındaki *boġazla-* fiilinden türemiştir.

bulġan- {< bulġa - n-}: Bulanmak.

(24r/18), (44r/15), (39r/5), (73v/12), (86v/4), (93v/3), (223r/13)...

"Bulamak, karıştırmak, kirletmek" anlamındaki *bulġa-* fiilinden türemiştir.

bulun- {< bul - (u)n-}: Bulunmak.

(2v/4), (128r/12), {T169b/8}

Aynı anlamdaki *bul-* fiilinden türemiştir.

eglen- {< egle - n-}: Oyalanmak, konaklamak.

(58r/14), (92r/6)

"Oyalamak" anlamındaki *egle-* fiilinden türemiştir.

ėmgen- {< emge - n-}: Zahmet çekmek.

(18r/5,10), (47v/8), (56v/2), (71r/13,14), (130r/9), (191r/6), (232r/19), (237r/8)...

"Zahmet çekmek, emek vermek" anlamındaki *emge-* fiilinden türemiştir.

ınçıḳlan- {< ınçıḳla - n-}: Ağlamak, feryat etmek.

(2v/7)

"Hıçkırmak, ağlamak, inlemek" anlamındaki *ınçıḳla-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ıŋran- {< ıŋra - n-}: Ağlayıp durmak.

(16v/4), (31r/8), (34v/20), (61v/9), (183v/2), (238v/10)...

"Hıçkırmak, ağlamak, inlemek" anlamındaki *ıŋra-* fiilinden türemiştir.

ırġan- {< ırġa - n-}: Sallanmak.

(51v/16)

"Sallamak" anlamındaki *ırġa-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ısın- {< ısı - n-}: Isınmak, alışmak.

(13r/16), (109v/19), (112v/11)

Aynı anlamdaki *ısı-* fiilinden türemiştir.

ıslan- {< ısla - n-}: Islanmak.

(160v/20), (173v/21)

Aynı anlamdaki *ısla-* fiilinden türemiştir.

ilin- {< il - (i)n-}: İlişmek, ilişkili olmak.

(5v/1), (32v/3), (37v/7), (66r/13), (71r/1), (144v/16), (153r/9)...

"İliştirmek, bağlamak" anlamındaki *il-* fiilinden türemiştir.

inan- {< ina - n-}: İnanmak.

(18v/13), (26v/20), (33v/4), (71v/16), (139v/19), (217r/7)...

"Razı olmak, rıza göstermek" anlamındaki **ına- ~ *ina-* fiilinden türemiştir. Clauson, **ına-* kökünden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir.[2046] Erdal, fiile *-(X)n* ekiyle türetilenler arasında yer vermiştir.[2047] Bilgen ve Taş da kök olarak *ına-* fiilini göstermişlerdir.[2048]

ḳazġan- {< ḳazıġa - n-}: Kazanmak.

(41v/16), (125v/12)

Clauson, *ḳazġan-* ile ilgili açıklamasında bunun **ḳazġa-* fiilinden türediğini, *ḳazġa-* fiilininse *ḳazıġ* isminden geldiğini belirtmiştir. Bu ismin ise semantik bir bağ kurmak zor olsa da *ḳaz-* fiiliyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir. *Ḳazġa-* fiilinin türemesi konusunda *-ġa-* ekinin de etkin olabileceği ihtimalinden bahsetmiştir.[2049] Erdal, *ḳazġa-* fiilinden türediğine işaret etmiş ancak bu fiil için bir değerlendirmede bulunmamıştır.[2050] Eren, sözcükle ilgili yapılan değerlendirmelerin çoğunun *ḳaz-* köküne gittiğini ifade ederek bunun aksindeki düşüncelerin yanlış olduğu yönünde bir değerlendirme yapmıştır.[2051] Gülensoy, *kazan-* fiiliyle ilgili açıklamasında sözcük için *< ḳaz - (ı)ġ " toprak kazılarak elde edilmiş mal" + a + n-* biçiminde bir inceleme önerisinde bulunmuştur.[2052] Taş da sözcüğün **ḳazġa-* fiilinden türediğini belirten bir açıklama göstermiştir.[2053]

ḳınan- {< ḳına - n-}: İşkence, eziyet çekmek.

(31r/8), (72r/11)

"İşkence etmek, cezalandırmak" anlamındaki *ḳına-* fiilinden türemiştir.

kizlen- {< kizle - n-}: Gizlenmek.

[2046] Clauson, **a.g.e.**, s. 188.
[2047] Erdal, **a.g.e.**, s. 601.
[2048] Bilgen, **a.g.e.**, s. 124; Taş, **a.g.e.**, s. 198.
[2049] Clauson, **a.g.e.**, s. 683.
[2050] Erdal, **a.g.e.**, s. 604.
[2051] Eren, **a.g.e.**, s. 223.
[2052] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 488.
[2053] Taş, **a.g.e.**, s. 198.

(117v/13,20), (168v/4), (180r/17), (197r/10,11), (219v/6), (244v/11)

Aynı anlamdaki *kizle-* fiilinden türemiştir.

körün- {< kör - (ü)n-}: Görünmek.

(33r/17), (44r/9,10,11,12), (89r/21), (180r/19), (194v/9)...

Aynı anlamdaki *kör-* fiilinden türemiştir.

ḳurşan- {< ḳurşa - n-}: Kuşanmak, kuşak sarınmak.

(39r/9), (79v/9)

"Kuşamak, sarmak" anlamındaki *ḳurşa-* fiilinden türemiştir. Clauson, Bilgen ve Erdal yaptıkları değerlendirmelerde *ḳurşa-* fiiline dayandırmışlardır.[2054]

külümsin- {< külümsi - n-}: Gülümsemek.

(136v/21), {T153b/10}

"Gülümsemek" anlamındaki *külümsi-* fiilinden türemiştir.

muŋlan- {< muŋla - n-}: Üzülmek, dertlenmek.

(57v/13), (100v/15)

"Sıkıntı, dert, kaygı" anlamındaki *muŋ* ismine dayanmaktadır. Metinde *muŋla-* fiilinin de varlığı {(218/17), (166r/9)} , bu fiilden türemiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

oḫşan- {< oḫşa - n-}: Okşanmak, sevilmek.

{T169b/16}

"Okşamak, sevmek; benzemek" anlamındaki *oḫşa-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir. Erdal, *-(X)n-* ekiyle ilgili örneklerde yer vermiştir.[2055]

oyġan- {< oyġa ~ oḍġa - n-}: Uyanmak.

(61r/11), (69r/6), (89v/7), (99v/20)...

Clauson, *oyġan-* için *oḍun-* fiiline yönlendirmiş ve bunu da *oḍ-* fiiline dayandırmıştır.[2056] *Oḍuġ* ismini tespit etmiş olması *bizi oḍuġa-* fiiline götürmektedir.[2057]

[2054] Clauson, **a.g.e.**, s. 665; Bilgen, **a.g.e.**, s. 117; Erdal, **a.g.e.**, s. 607.
[2055] Erdal, **a.g.e.**, s. 608.

oyġan- ~ oḍġan- {< oyġa ~ oḍġa - n-}: Uyanmak.

(34r/19), (69r/6), (89v/7), (99v/20), {T154a/15}, (143v/14), (147v/13), (221v/4), (245r/4)

Clauson, *oyġan-* için *oḍun-* fiiline yönlendirmiş ve bu fiil için **oḍ-* köküne işaret etmiştir.[2058]

ögren- {< *ögre - n-}: Öğrenmek.

(8r/20), (15v/20), (22v/1,2), (53v/17), (129v/14), (172v/15)...

Clauson; yazılı kaynaklarda tespit edilmeyen bir **ögre-* fiilinden, bu fiilin de yakın bir semantik bağ olmaksızın *ögür* isminden türemiş olabileceğini belirtmiştir.[2059] Erdal, < **ögür + e* - biçiminde açıklanabileceğini ifade etmiştir.[2060] Taş da benzer bir açıklamayla "sürü" anlamında *ögür* ismine işaret etmiş ve **ögre-* fiilinden türediğini gösteren bir açıklama yapmıştır.[2061] Türk; çalışmasında *ög*, *ögür*, *ögren-*, *ögret-* sözcüklerinin ortak bir *ö-* fiilinden türediği görüşünü belirtmiştir. Türk'ün tespitine göre *ö-* fiilinin "düşünmek" yanında "alışmak" anlamı da bulunmaktadır.[2062] Gülensoy, *ögren-* fiilinin "sürü" anlamında *ögür* sözünden türediğini göstermiş ancak semantik bir bağ görmemesinden olsa gerek **ö-* ya da **ög* ile ilişkilendirelemeyeceğini belirtmiştir.[2063]

ögün- {< ög - (ü)n-}: Övünmek.

(76v/2), (214v/14)

"Övmek" anlamındaki *ög-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *ög-* köküne dayandırmışlardır.[2064]

ökün- {< ök -(ü)n-}: Pişman olmak.

(16r/11,15,17), (21v/20), (74r/1), (163r/10)

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar **ök-* köküne dayandırmışlardır.[2065]

[2056] Clauson, **a.g.e.**, s. 271, 62.
[2057] Clauson, **a.g.e.**, s. 47.
[2058] Clauson, **a.g.e.**, s. 62, 271.
[2059] Clauson, **a.g.e.**, s. 114.
[2060] Clauson, **a.g.e.**, s. 609.
[2061] Taş, **a.g.e.**, s. 199.
[2062] Vahit Türk, "Ö-, Ög, Ögür, Ögren-, Ögret- Kelimeleri", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S. 4, Ankara, 2006, s. 5-15.
[2063] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 653.
[2064] Clauson, **a.g.e.**, s. 110; Erdal, **a.g.e.**, s. 609; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 654.

örten- {< örte - n-}: Yanmak.

(75v/15), (77r/21), (78v/11), (83r/13)

"Yanmak, alevlenmek" anlamındaki *örte-* fiilinden türemiştir (< *ört* + *e-*). Clauson, *örte-* fiiline dayandırmış ve bu fiilin de "alev, yangın" anlamında *ört* isminden türediğini belirtmiştir.[2066] Erdal da Clauson ile örtüşen bir açıklama yapmıştır.[2067] Taş, KB'de tespit ettiği *örte-* fiilini değerlendirirken bu görüşlerle hemfikir olduğunu gösterir ifadeler kullanmıştır.[2068]

örtün- {< ört - (ü)n-}: Örtünmek.

(45v/12), (54v/2), (147v/9), (175r/9)

Aynı anlamdaki *ört-* fiilinden türemiştir.[2069]

ötün- {< öt -(ü)n-}: Arz etmek.

(218v/21)

"Ötmek, ses çıkarmak" amlamındaki *öt-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *öt-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2070]

rāḥatlan- {< rāḥatla - n-}: Rahat etmek.

{T159b/2}

Aynı anlamdaki *rāḥatla-* fiilinden türemiştir (< *rāḥat (Ar.)* + *la-*). İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

saḳın- {< saḳ - (ı)n-}: Düşünmek.

(25v/13), (30r/7), (32v/14), (67r/18), (98v/18), ((147v/18), (179r/2), (229r/14)...

Clauson, Erdal ve Taş *saḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2071]

saḳlan- {< saḳla - n-}: Saklanmak.

[2065] Erdal, **a.g.e.**, s. 610; Taş, **a.g.e.**, s. 199; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 654.
[2066] Clauson, **a.g.e.**, s. 201, 208, 209.
[2067] Erdal, **a.g.e.**, s. 610.
[2068] Taş, **a.g.e.**, s. 83.
[2069] Clauson, **a.g.e.**, s. 209.
[2070] Clauson, **a.g.e.**, s. 62; Bilgen, **a.g.e.**, s. 120; Erdal, **a.g.e.**, s. 611; Taş, **a.g.e.**, s. 199.
[2071] Clauson, **a.g.e.**, s. 812; Erdal, **a.g.e.**, s. 612; Taş, **a.g.e.**, s. 199.

(97r/15), {T167a/12}

Aynı anlamdaki *saḳlan-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *saḳla-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2072]

sevün- ~ sövün- {< sev - (ü)n-}: Sevinmek.

Aynı anlamdaki *sev-* ~ *söv-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *sev-* ~ *söv-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2073]

sığın- ~ sıḳın- {< sıġ ~ sıḳ - (ı)n-}: Sığınmak.

(24v/8), (29r/5,7), (56v/11), (81v/7) (82v/3), (184r/7)...

Aynı anlamdaki *sıġ-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bir örnekte (29r/5) *sıḳın-* biçiminde yazılmıştır. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *sev-* ~ *söv-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2074]

sın- (< sı - n-): Kırılmak.

(23r/18), (106v/15), (141r/12), (142r/7,12,14), (158v/18)...

"Kırmak, parçalamak" anlamındaki *sı-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *sı-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2075]

silkin- {< silk - (i)n-}: Silkinmek.

(133r/12), (177r/5,6,7)

Aynı anlamdaki *silk-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *silk-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2076]

soyurġan- {< soyurġa- n-}: Hediye almak.

(97r/15)

"Hediye etmek, ödüllendirmek" anlamındaki *soyurġa-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

[2072] Clauson, **a.g.e.**, s. 810; Bilgen, **a.g.e.**, s. 120; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 720; Taş, **a.g.e.**, s. 109.
[2073] Clauson, **a.g.e.**, s. 790; Bilgen, **a.g.e.**, s. 125; Erdal, **a.g.e.**, s. 612; Tekin, **a.g.e.**, s. 95; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 759; Taş, **a.g.e.**, s. 199.
[2074] Clauson, **a.g.e.**, s. 813; Bilgen, **a.g.e.**, s. 125; Erdal, **a.g.e.**, s. 613; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 765; Taş, **a.g.e.**, s. 199.
[2075] Clauson, **a.g.e.**, s. 833; Erdal, **a.g.e.**, s. 613; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 768; Taş, **a.g.e.**, s. 199.
[2076] Clauson, **a.g.e.**, s. 827; Bilgen, **a.g.e.**, s. 120; Erdal, **a.g.e.**, s. 614; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 782.

söklün- {< sök(ü)l - (ü)n-}: Yanmak, kebap edilmek.

(118v/10,19), (129r/20), (129v/17,20), (120r/7)

"Kebab etmek, yakmak" anlamındaki *sökül-* fiilinden türemiştir.

sözlen- {< sözle - n-}: Söylenmek, dile getirilmek.

(2v/8)

"Söylemek, konuşmak" anlamındaki *sözle-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

talpın- {< talpı - n-}: Çırpınmak, kanat çırpmak; saldırmak.

(51v/1), (64v/1)

"Çırpınmak" anlamındaki *talpı-* fiilinden türemiştir. Clauson, *talpı-* fiilinden türediğini belirtmiş ancak daha küçük bir kök göstermemiştir.[2077]

taŋlan- {< taŋla - n-}: Hayret edilmek.

(130r/11)

"Şaşırmak, hayret etmek" anlamındaki *taŋla-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tapın- ~ tapun- {< tap - (ı/u)n-}: Tapınmak.

(19v/9), (38v/15), (46r/21), (111r/12), (126v/4), (205r/17)...

Tapmak, ibadet etmek" anlamındaki *tap-* fiilinden türemiştir.

tayan- {< taya - n-}: Dayanmak; sabretmek.

(69r/1), (85r/16), (147r/18), (151r/16), (238v/10)...

"Dayamak, desteklemek" anlamındaki *taya-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tarafından *taya-* fiilinden türediği belirtilmiş ancak bu fiil için bir köken gösterilmemiştir.[2078]

tėgin- {< teg - (i)n-}: Ulaşmak.

[2077] Clauson, **a.g.e.**, s. 493.
[2078] Clauson, **a.g.e.**, s. 569, 567; Erdal, **a.g.e.**, s. 617; Taş, **a.g.e.**, s. 200.

(76v/2)

"Ulaşmak, varmak, gitmek" anlamındaki *teg-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tepren- {< tepre - n-}: Hareket etmek, kıpırdamak.

(3r/18), (6v/20), (42v/7), (70r/7), (165r/3), (226v/2)...

"Hareket etmek; saldırmak" anlamındaki *tepre-* fiilinden türemiştir.? .

tepün- ~ tepin- {< tep - (ü/i)n-}: Tepinmek.

(36r/11,12), (58r/16), {T172b/1,3}, (133v/6), (223v/6,19)...

"Tepmek, ayakla vurmak" anlamındaki *tep-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen {T172b/1,3} örneklerinde *tepin-* biçiminde yazılmıştır.

tilen- {< tile - n-}: Dilenmek.

{T155b/2}

"Dilemek, istemek" anlamındaki *tile-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

tolġan- {< tolġa - n-}: Dolanmak.

(228v/4), (237r/15)

"Dolamak, sarmak" anlamındaki *tolġa-* fiilinden türemiştir.

töklün- {< tökül - (ü)n-}: Dökülmek.

(76v/16), (77r/17)

"Dökülmek" anlamındaki *tökül-* fiilinden türemiştir.

töşen- {< töşe - n-}: Döşenmek, yayılmak; süslenmek.

(124v/2)

"Döşemek, yaymak" anlamındaki *töşe-* fiilinden türemiştir.

tutun- {< tut - (u)n-}: Tutunmak, edinmek.

(32r/21), (32v/1), (79r/6), (84r/8), (214r/5)...

"Tutmak; kabullenmek" anlamlarındaki *tut-* fiilinden türemiştir.

tüken- {< tüke - n-): Tükenmek.

(18r/12), (48r/6), (108r/21), (114v/10), (118v/4), (181r/1), (232r/18), (242v/20)...

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tarafından *tüke-* fiilinden türediği belirtilmiş ancak bu fiil için bir köken gösterilmemiştir.[2079]

tüşlen- {< tüşle - n-}: Düş görmek.

{T170a/17}

"Düşlemek, hayal etmek" anlamındaki *tüşle-* fiilinden türemiştir(< *tüş* + *le-*). İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

ulan- {< ula - n-}: Ulaşmak, bağlanmak, yetişmek.

(26v/7), (45r/4), (52r/10,15), (162v/14), (240v/2)...

"Ulamak, eklemek, bağlamak, ulaşmak" anlamındaki *ula-* fiilinden türemiştir.

ul(ı)n- {< ul(ı) - n-}: Bağırmak, ulumak.

(76v/15)

"Ulumak, bağırmak, feryat etmek" anlamındaki *ulı-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

urun- {< ur - (u)n-}: Takınmak, örtünmek.

(29v/12), (225r/9)

"Vurmak; takmak, örtmek" anlamlarındaki *ur-* fiilinden türemiştir.

usan- {< usa ~ osa - n-}: Usanmak, yorulmak.

(66v/12)

Clauson, *osal* ve *osallıḳ* gibi sözcüklerle ilişkilendirerek **osa-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[2080]

uşan- {< uşa - n-}: Ufalanmak, parçalanmak.

[2079] Clauson, **a.g.e.**, s. 484; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 942.
[2080] Clauson, **a.g.e.**, s. 248.

(37r/20), (126v/7), (228r/18)

"Ufalamak, parçalamak" anlamındaki *uşa-* ~ *uvşa-* fiilinden türemiştir {< *uv - (u)ş + a-*}. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tarafından *uşa-* ~ *uvşa-* fiilinden türediği belirtilmiştir.[2081]

yapurġaḳlan- {< yapurġaḳla - n-}: Yapraklanmak.

{T173a/13}

"Yaprak" anlamındaki *yapurġaḳ* ismiyle ilişkilidir. Metinde *yapurġaḳla-* fiilinin de geçiyor olması (60r/2) bu fiilden türemiş olma ihtimalini düşündürür.

yaraġlan- {< yaraġla - n-}: Hazırlanmak.

(117v/2), (225r/17)

"Hazırlamak" anlamındaki *yaraġla-* fiilinden türemiştir.

yarlıḳan- {< yarlıḳa - n-}: Emredilmek.

(13r/18), (127r/16), (184r/20), (189r/2), (198v/19), (212v/8,9)

"Buyurmak, emretmek; bağışlamak" anlamlarındki *yarlıḳa-* fiilinden türemiştir.

yaşun- {< yaş - (u)n-}: Gizlenmek.

(11r/18), (30v/16), (124r/6)

"Gizlemek, saklamak" anlamındaki *yaş-* fiilinden türemiştir.

yavuḳlan- {< yavuḳla- n-}: Yaklaşmak.

(113v/13)

İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir. Kıpçak Türkçesinde "yakınlaştırmak" anlamında *yavuḳlat-* fiilinin de bulunması *yavuḳla-* fiilinden türediğini düşündürmektedir.[2082]

yazılan- {< yazıla - n-}: Pislemek.

(39r/4), (111r/8), (174v/4)

[2081] Clauson, **a.g.e.**, s. 484; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 942.
[2082] Toparlı, Vural, vd., **a.g.e.**, s. 315.

"Pislemek, hacet gidermek" anlamındaki *yazıla-* fiilinden türemiştir.

yėn- {< yė - n-}: Yenmek.

(12v/17,18,19)

Aynı anlamdaki *yė-* fiilinden türemiştir.

yėrlen- {< yėrle - n-}: Yerleşmek.

(107v/21)

İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir. Aynı anlamdaki *yėrle-* fiilinden türemiştir. Clauson, "bir yere yerleşmek" anlamında *yėrle-* fiilini göstermiş ancak *yėrlen-* fiiline yer vermemiştir. Gülensoy, < *yėr* + *le* - *n-* biçiminde bir açıklama göstermiştir.[2083]

yıḍlan- {< yıḍla - n-}: Kokmak.

(68r/20)

"Kokmak, koklamak" anlamındaki *yıḍla-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir.

yolun- {< yol - (u)n-}: Yolunmak.

(83r/5), (157v/1)

"Yolmak, koparmak" anlamındaki *yol-* fiilinden türemiştir.

yörgen- {< yörge - n-}: Örtünmek, sarılmak.

(19r/7), (19v/1), (85r/17), (142v/5), (183v/10,11), (184r/1), (224v/3), (239v/13), (242r/18)

"Dolamak, sarmak" anlamındaki *yörge-* fiilinden türemiştir.[2084]

yumalan- {< yumala - n-}: Yuvarlanmak.

(35v/14), (165r/1)

Yumġaḳ ~ yumġaġ isminden gelişen ve "yuvarlamak" anlamındaki *yumala-* fiilinden türemiştir. *Yumġaḳ ~ yumġaġ* ismi *yum-* fiiline dayandırılır.[2085]

[2083] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1126.
[2084] Clauson, **a.g.e.**, s. 966; Erdal, **a.g.e.**, s. 631.
[2085] Clauson, **a.g.e.**, s. 936.

yuvun- {< yuv - (u)n-}: Yıkanmak.

(169r/16,18)

"Yıkamak, temizlemek" anlamındaki *yuv- ~ yu-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tarafından *yuv ~ yu- (< *yū-)* fiilinden türediği belirtilmiştir.[2086]

yüklen- {< yükle - n-}: Yüklenmek.

(22v/10), (84r/2), (197r/8)

Aynı anlamdaki *yükle-* fiilinden türemiştir.

-(X)r-

Türkçede en eski dönemlerden beri işlek yapım ekleri arasındadır.

aḍır- {< aḍ ~ aḍ(ı) - r-}: Ayırmak.

(3r/17), (29r/14), (46r/10), (73v/16), (105r/17,18,19,20), (118r/18), (127r/5), (154r/8), (185v/1), (214r/8), (243r/7)

Tespit edilen bazı örneklerde {(3r/17), (154r/8), (185v/1), (118r/18), (214r/8)...} *ayır-* biçiminde yazılmıştır. Clauson, **aḍ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve bu fiil içinse *aḍır-* ve *aḍın* gibi sözcüklerin kökü olduğu bilgisinden fazlasını vermemiştir.[2087] Bilgen **aḍ-*, Erdal ise *aḍı-* fiilinden türediğini gösteren açıklamalar yapmışlardır.[2088] Erdal, yapısındaki /r/ ekini göstermiş ancak bunun *-r* mi yoksa *-(x)r* mi olduğu konusunda kuşkuludur. Fiilin, *aḍ-* ya da *aḍı-* fiilinden türemiş olabileceğini düşünmektedir.[2089] Erdal'ın bu görüşü ses kaybına uğramış bir *ad-* (< *aḍı-*) fiilinden türemiş olma ihtimalini düşündürmektedir.

aşur- {< aş - (u)r-}: Aşırmak, çıkarmak.

(13v/8), (31r/1, 11), (71v/9), (113v/18), (175v/19), (209r/11)...

"Aşmak, çıkmak, geçmek" anlamındaki *aş-* fiilinden türemiştir.[2090]

[2086] Clauson, **a.g.e.**, s. 942; Erdal, **a.g.e.**, s. 631; Bilgen, **a.g.e.**, s. 119; Taş, **a.g.e.**, s. 202.
[2087] Clauson, **a.g.e.**, s. 66, 36.
[2088] Bilgen, **a.g.e.**, s. 172; Taş, **a.g.e.**, s. 206.
[2089] Erdal, **a.g.e.**, s. 535.
[2090] Clauson, **a.g.e.**, s. 265.

basur- {< bas (u)r-}: Bastırmak, sıkıştırmak.

(30v/18), (162r/4)

Aynı anlamdaki *bas-* fiilinden türemiştir.[2091]

batur- {< bat - (u)r}: Batırmak.

(46v/2), (72r/9), (116r/20)

Aynı anlamdaki *bat-* fiilinden türemiştir.[2092]

bişür- {biş - (ü)r-}: Pişirmek.

(14r/3), (24r/19), (47r/16,17), (88r/16), (130r/19), (144r/13), (161r/1), (172r/5)...

"Pişmek, kızmak" anlamındaki *biş- ~ bış-* fiilinden türemiştir.[2093]

bitür- ~ bütür- {bit ~ büt - (ü)r}: Bitirmek, halletmek.

(41v/14), (78v/21), (88r/4), (98v/7), {T159b/14}, (181v/14), (208r/12), (211v/10), (236v/14)...

"Bitmek, tamamlanmak" anlamındaki *bit- ~ büt-* fiilinden türemiştir.[2094] Tespit edilen bazı örneklerde {(208r/12), (211v/10)...} *bütür-* biçiminde yazılmıştır.

çevür- {< çev - (ü)r-}: Çevirmek.

(64r/11), (133v/9), (182r/1)

Clauson, anlamına ve kullanım alanına değinmiş ancak bir kök belirtmemiştir.[2095]

çömür- {< çöm - (ü)r-}: Daldırmak, batırmak.

(246v/1)

"Batmak, dalmak" anlamındaki *çöm- ~ çom-* fiilinden türemiştir.[2096] İncelenen metinde yalnızca bir kez geçmiştir.

ėgir- {< eg - (i)r}: Eğirmek, çevirmek.

[2091] Clauson, **a.g.e.**, s. 374.
[2092] Clauson, **a.g.e.**, s. 308.
[2093] Clauson, **a.g.e.**, s. 376.
[2094] Clauson, **a.g.e.**, s. 308.
[2095] Clauson, **a.g.e.**, s. 398.
[2096] Clauson, **a.g.e.**, s. 423.

(13v/11), (33v/10), (40v/18), (121r/9,13), (154r/2), (228r/15), (240r/20), (240v/20)

"Egmek, bükmek" anlamındaki *eg*- fiilinden türemiştir.[2097]

esir- ~ esür- {< es - (ü)r- }: Sarhoş olmak.

(21v/13), (68v/3), (140r/13,17), (191v/19,21), (248v/11), (249r/15)

Clauson, anlamında ve kullanım alanına değinmiş ancak bir kök belirtmemiştir.[2098]

evür- {< evü - r-}: Döndürmek, çevirmek.

(2v/20), (38v/16), (81v/13), (179v/6), (215v/15)...

Clauson, anlamında ve kullanım alanına değinmiş ancak bir kök belirtmemiştir.[2099] Taş, **eb*- ya da **ebi*- (< *ebir*-) fiilinden türemiş olabileceğine işaret etmiştir.[2100]

ıḍur- {< ıḍ - (u)r-}: Göndermek.

(11v/21), (19v/11), (34r/21)

"Göndermek" anlamındaki *ıḍ*- fiilinden türemiştir.

ḳaç(u)r- {< ḳaç - (u)r-}: Kaçırıp.

(45r/18), (58r/20), (104r/6), (110v/3), (139r/7,10,11)

Aynı anlamdaki *ḳaç*- fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar tarafından *ḳaç*- fiilinden türediği belirtilmiştir.[2101]

ḳavar- {< ḳava - r-}: Kurumak.

(47r/8)

"Kurumak" anlamındaki *ḳava*- fiilinden türemiştir.

keçür- {< keç - (ü)r-): Geçirmek; bağışlamak; yaşamak.

(4v/9), (17v/6), (111v/11)

"Geçmek; bağışlanmak; ölmek" anlamlarındaki *keç*- fiilinden türemiştir.[2102]

[2097] Clauson, **a.g.e.**, s. 113.
[2098] Clauson, **a.g.e.**, s. 251.
[2099] Clauson, **a.g.e.**, s. 14.
[2100] Taş, **a.g.e.**, s. 207.
[2101] Clauson, **a.g.e.**, s. 592; Bilgen, **a.g.e.**, s. 172; Erdal, **a.g.e.**, s. 715; Taş, **a.g.e.**, s. 222.

kitür- {< kit - (ü)r- }: Gidermek, götürmek.

(18r/5), (227r/10)

"Gitmek, kaybolmak" anlamındaki *kit-* fiilinden türemiştir.

kötür- {< köt - (ü)r-}: Götürmek; yükseltmek, kaldırmak.

(7r/16), (12v/3), (13v/8), (27r/17), (31r/1,11), (69r/21), (117v/16), (223v/7)...

"Kalkmak, yükselmek" anlamındaki **köt-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *köter-* ile ilişkilendirmiş fakat daha küçük bir kök göstermemiştir.[2103] Bilgen ve Taş **köt-* fiilinden türediği yönünde açıklama yapmışlardır.[2104]

köyür- {< köy - (ü)r}: Yakmak.

(15v/13)

"Yanmak" anlamındaki *köy-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *köy-* fiiline işaret etmişlerdir.[2105]

küder- {< küde - r-}: Korumak, saklamak.

(8v/1,2), (15v/10), (70r/9), (71v/15)

"Bakmak, gözlemek" anlamındaki *küde-* fiilinden türemiştir.

ozur- {< oz - (u)r-}: Seçmek, tercih etmek.

(112v/3), (113r/17), (154v/10,11,12,14)

"Sökmek, kazımak; geçmek, ilerlemek; kurtulmak" anlamlarındaki *oz-* fiilinden türemiştir.

öçür- {< öç (ü)r-}: Söndürmek.

(37v/16), (62r/8,9), (189v/19)

"Sönmeki yatışmak" anlamındaki *öç-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *öç-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2106]

[2102] Clauson, **a.g.e.**, s. 698; Bilgen, **a.g.e.**, s. 172; Erdal, **a.g.e.**, s. 715; Taş, **a.g.e.**, s. 223.
[2103] Clauson, **a.g.e.**, s. 706.
[2104] Bilgen, **a.g.e.**, s. 172; Taş, **a.g.e.**, s. 223.
[2105] Erdal, **a.g.e.**, s. 717; Taş, **a.g.e.**, s. 223.
[2106] Clauson, **a.g.e.**, s. 30; Bilgen, **a.g.e.**, s. 173; Erdal, **a.g.e.**, s. 718; Taş, **a.g.e.**, s. 223.

savur- {< sav - (u)r-}: Savurmak.

(14r/1), (55r/4), (80v/13), (142r/11), (188r/11)

Aynı anlamdaki *sav-* fiilinden türemiştir.[2107]

soġur- {< soġ - (u)r- }: Elde etmek, edinmek.

(204v/18)

İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

tapşur- {< tapış - (u)r-}: Ulaştırmak, teslim etmek.

(16r/18), (54r/8), (73v/7), (78r/8), (79r/9), (92v/1), (133r/4), (178r/16)...

"Kavuşmak, ulaşmak" anlamındaki *tapış- ~ tapuş-* fiilinden türemiştir {< *tap - (ı/u)ş-* }. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *tapış-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2108]

tėgür- {< tėg - (ü)r-}: Değdirmek, ulaştırmak.

(22r/1), (25r/1), (29v/1), (36v/5), (58r/5,13), (99v/21), (109r/20), (145r/3,6), (173r/19), (227v/19)...

"Değmek, ulaşmak" anlamındaki *teg-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *tegür-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2109]

teşür- {< teş - (ü)r-}: Kılıçtan geçirmek, deşmek.

(247r/7)

"Deşmek, delmek" anlamındaki *teş-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

toġur- {< toġ - (u)r-}: Doğurmak, dünyaya getirmek.

(4r/15), (14v/13), (38r/7), (40v/4,5), (46v/2), (78v/5), (112v/11), (210r/5)...

"Doğmak; yükselmek" anlamlarındaki *toġ-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *toġur-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2110]

[2107] Clauson, **a.g.e.**, s. 717.
[2108] Clauson, **a.g.e.**, s. 447; Erdal, **a.g.e.**, s. 722.
[2109] Clauson, **a.g.e.**, s. 485; Bilgen **a.g.e.**, s. 173; Erdal, **a.g.e.**, s. 722; Tekin, **a.g.e.**, s. 96; Taş, **a.g.e.**, s. 224.
[2110] Clauson, **a.g.e.**, s. 472; Bilgen **a.g.e.**, s. 173; Erdal, **a.g.e.**, s. 723.

tüşür- {< tüş - (ü)r-}: Düşürmek, indirmek.

(45r/19), (74v/19), (133v/10), (164r/3,4), (182v/14), (194v/19)...

"Düşmek, inmek" anlamındaki *tüş-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *tüşür-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2111]

uçur- {< uç - (u)r}: Uçurmak.

(68v/14)

Aynı anlamdaki *uç-* fiilinden türemiştir.[2112] İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

yaşur- {< yaş - (u)r}: Gizlemek, saklamak.

(3r/6), (21v/8), (36r/19), (38r/6), (44r/16), (144r/19), (178r/13), (190r/2), (191v/6)

"Gizlemek, saklamak" anlamındaki *yaş-* fiilinden türemiştir.[2113]

yitür- {< yit - (ü)r-}: Yitirmek.

(61v/12), (72v/8), (74r/12), (96v/21), (97r/2), (108v/15), (136v/12), (164r/16)...

"Yitmek, kaybolmak" anlamındaki *yit-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yitür-* ve *yittür-* fiillerini birlikte gösterip *yit-* kökünden türediğini belirtmiştir.[2114]

yoġur- {< yoġ - (u)r-}: Yoğurmak, karmak.

(14r/2), (65r/15), (130r/9), {T168a/10,14}

Clauson, *yuġur- ~ yoġur-* biçiminde göstermiş kullanım alanına değinmiştir.[2115] Gülensoy, *< yu-ġ- "yoğurmak" - (u)r-* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2116]

yumur- {< yum - (u)r-}: Bozmak, devirmek, yerle bir etmek..

(44v/15)

[2111] Clauson, **a.g.e.**, s. 566; Bilgen **a.g.e.**, s. 173; Erdal, **a.g.e.**, s. 723; Tekin, **a.g.e.**, s. 96; Taş, **a.g.e.**, s. 224.
[2112] Clauson, **a.g.e.**, s. 30; Erdal, **a.g.e.**, s. 724.
[2113] Clauson, **a.g.e.**, s. 979.
[2114] Clauson, **a.g.e.**, s. 893.
[2115] Clauson, **a.g.e.**, s. 906.
[2116] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1152.

"Kısmak, kapatmak" anlamındaki *yum- ~ yüm-* fiilinden türediği düşünülebilir. İncelenen metinde tek bir örnek tespit edilmiştir.

-re(y)-

Türkçenin işlek olmayan fiilden fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır.

bükrey- {< bük - rey-}: Eğilmek, bükülmek.

(99r/15)

Aynı anlamdaki bük- fiilinden türemiştir.

südre- ~ süyre- {< süd ~ süy - re-}: Sürüklemek.

(23v/21), (24v/15), (26r/21), (70r/20), (111r/16), (154r/11), (159v/19), (222r/6), (246v/2)

"Sürümek" anlamındaki süd- ~ süy- fiilinden türemiştir.

tepre- {< tep - re-}: Hareket etmek.

(46r/4), (58r/9), (151r/8), (176v/3,20), (234r/20)...

Aynı anlamdaki tep- fiilinden türemiştir.

-(X)ş-

Türkçenin eski dönemlerden beri işlek biçimde kullanılan ve işteşlik bildiren fiilden fiil türetme ekleri arasındadır. Gabain, karşılıklılık ve tekerrür bildirdiğini ifade etmiştir. Bu ekle türeyen fiillerde bir katılma veya karşılıklı aktif olma durumunun görüldüğünü tespit etmiştir.[2117] Ergin, karşılıklı yapılma veya birlikte yapılma biçiminde ortaya çıkan bir ortaklaşma ve bunun dışında bir oluş ifade eden fiiller türeten fiilden fiil yapma eki olarak değerlendirmiştir.[2118] Gencan, eki bir çatı eki olarak değerlendirmiş ve bu bölümde (*Öznelere Göre Çatı*) yer vermiştir. [2119] Banguoğlu, *-iş-* biçiminde gösterdiği ekin fiilin *karşılıklı görünüşü*nü yaptığını belirtmiştir. Eski Türkçeden beri ortaklaşa fiil anlatımını kapsadığını ve

[2117] Gabain, **a.g.e.**, s. 60.
[2118] Ergin, **a.g.e.**, s.207.
[2119] Gencan, **a.g.e.**, s. 340.

yardımlaşma fiilleri türettiği de ifade etmiştir.[2120] Bilgen, DLT'den tespi ettiği örneklerden yola çıkarak karşılıklılık ve birliktelik anlamı taşıyan iştaş fiiller yaptığını bildirmiştir.[2121] Erdal; birden fazla failin, karşılıklı işbirliği ya da rekabet çerçevesinde ortaya koyduğu eylemlere işaret eden fiiller türetildiğini belirtmiştir.[2122] Tekin, belirlediği örneklerden (*ḳış-, kikşür-, sözleş-, sünüş-*...) hareketle *iştaşlık çatısı* eki olduğunu ifade etmiştir.[2123] Korkmaz, fiil kök ya da gövdelerine gelerek birden fazla işlev bildiren bir çatı eki olarak değerlendirmiş ve işlevlerini sıralamıştır.[2124] Taş, KB'den tespit ettiği fiillerde bu ekin altı farklı işlevini belirlemiştir. Bunlar; iştaş çatılı fiiller türetmek, geçişli eylemler türetmek, geçişsiz eylemler türetmek, oluş bildiren eylemler türetmek, dönüşlü eylemler türetmek ve iştaş-dönüşlü eylemler türetmek şeklindedir.[2125]

alış- {< al - (ı)ş-}: Tutuşmak, alışmak; yardımlaşmak.

(68v/4), (76r/2), (196v/17), (197r/19), (224v/16)

Aynı anlamdaki *al-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *al-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2126]

aydış- {< ay(ı)d ~ ay(ı)t - (ı)ş-}: Söyleşmek.

(112r/20)

"Demek, söylemek" anlamındaki *ayt- ~ ayd-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

buluş- {< bul - (u)ş-}: Buluşmak; yaklaşmak; hemfikir olmak.

(2r/11), (30r/10,12), (30v/2), (134v/2,3), (229r/3,4,5)...

Aynı anlamdaki *bul-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *bul-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2127]

çıḳış- {< çıḳ - (ı)ş-}: Yarışmak.

(39v/5), (225r/6)

[2120] Banguoğlu, **a.g.e.**, s.288.
[2121] Bilgen, **a.g.e.**, s. 134.
[2122] Erdal, **a.g.e.**, s. 552-583.
[2123] Tekin, **a.g.e.**, s. 95.
[2124] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 131.
[2125] Taş, **a.g.e.**, s. 208-212.
[2126] Clauson, **a.g.e.**, s. 153; Erdal, **a.g.e.**, s. 553; Bilgen **a.g.e.**, s. 135; Taş, **a.g.e.**, s. 208.
[2127] Clauson, **a.g.e.**, s. 345; Bilgen, **a.g.e.**, s. 136; Erdal, **a.g.e.**, s. 555.

Aynı anlamdaki *çıḳ-* fiilinden türemiştir.[2128]

ḫırlaş- {< ḫırla - ş-}: Hırlaşmak.

(178r/7)

Yansıma bir sözden oluşmuş *hırla-* fiilinden türemiştir.

ḳatış- {ḳat - (ı)ş-}: Karışmak, birlikte olmak.

(19v/13)

"Katmak, eklemek" anlamındaki *ḳat-* fiilinden türemiştir.[2129] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

ḳavış- ~ ḳavuş- {*ḳav - (ı/u)ş-}: Kavuşmak.

(14r/18), (26r/8,9), (33r/6), (47v/21), (57v/17), (108r/16), (168v/5), (182v/18)...

Clauson, **ḳav-* fiilinden türediğini belirtmiştir. Bu fiil ile ilgili başka bir açıklama yapmamış, *ḳavır-* ve *ḳavış-* fiilleri ile ilgili olduğunu belirtmekle yetinmiştir.[2130]

ḳayış- {< ḳay - (ı)ş-}: Kaymak, batmak.

(165v/11)

Aynı anlamdaki *ḳay-* fiilinden türemiştir.[2131] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

keriş- {< ker - (i)ş-}: Kavga etmek.

{T174a/12}

"Germek, örmek, kapamak" anlamındaki *ker-* fiilinden türemiştir.[2132] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

ḳılış- {< ḳıl - (ı)ş-}: Karşılıklı yapmak.

(164r/19)

[2128] Clauson, **a.g.e.**, s. 412.
[2129] Clauson, **a.g.e.**, s. 607; Erdal, **a.g.e.**, s. 559.
[2130] Clauson, **a.g.e.**, s. 588.
[2131] Clauson, **a.g.e.**, s. 679.
[2132] Clauson, **a.g.e.**, s. 747; Erdal, **a.g.e.**, s. 561.

"Etmek, kılmak, yapmak" anlamındaki *ḳıl-* fiilinden türemiştir.[2133] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

körüş- {< kör - (ü)ş-}: Görüşmek.

(106v/11), (188r/19,20,21), (206r/15), (224r/11), (226v/14)

"Görmek, bakmak" anlamındaki *kör-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *kör-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2134]

ḳuçuş- {< ḳuç - (u)ş-}: Kucaklaşmak.

(105r/3), {T153b/6)

"Kucaklamak, sarmak, sarılmak" anlamındaki *ḳuç-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *ḳuc- ~ ḳuç-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2135]

salış- {< sal - (ı)ş-}: Açmak, atmak.

(68v/1,4)

"Salmak, atmak, bırakmak" anlamındaki *sal-* fiilinden türemiştir.[2136]

sançış- {< sanç - (ı)ş-}: Savaşmak, dövüşmek

(32r/18), (44r/1), (44v/2), (62r/13), (117v/7), (133r/15), (223r/21), (246r/12)...

"Saplamak, vurmak, kesmek" anlamındaki *sanç-* fiilinden türemiştir.[2137]

sevünüş- {< sevün - (ü)ş-}: Birlikte sevinmek.

(132r/6), (197r/16)

Aynı anlamdaki *sevün- ~ sevin-* fiilinden türemiştir.

sığış- {< sığ - (ı)ş-}: Sığışmak, sıkışmak.

{T167a/19}

Aynı anlamdaki *sığ-* fiilinden türemiştir.[2138]

[2133] Clauson, **a.g.e.**, s. 625; Erdal, **a.g.e.**, s. 562.
[2134] Clauson, **a.g.e.**, s. 748; Erdal, **a.g.e.**, s. 562; Gabain, **a.g.e.**, s. 60; Bilgen, **a.g.e.**, s. 140; Erdal, **a.g.e.**, s. 209.
[2135] Clauson, **a.g.e.**, s. 593; Erdal, **a.g.e.**, s. 563; Bilgen, **a.g.e.**, s. 139; Erdal, **a.g.e.**, s. 209.
[2136] Clauson, **a.g.e.**, s. 828.
[2137] Clauson, **a.g.e.**, s. 836; Erdal, **a.g.e.**, s. 565.

tartış- {< tart - (ı)ş-}: Tartışmak; çekişmek.

(21v/4), (88r/17), (88v/18)

"Çekmek; tartmak, ölçmek; tahammül etmek" anlamlarındaki *tart-* fiilinden türemiştir.[2139]

toḳuş- {< toḳı - ş-}: Savaşmak.

(9v/13), (28v/14), (32r/5), (168v/11), (225r/3), (232r/2), (246v/19)...

"Çarpmak, vurmak; dokumak; çırpmak" anlamlarındaki *toḳı- ~ toḳu-* fiilinden türemiştir.[2140]

turuş- {< tur - (u)ş)-}: Vuruşmak, savaşmak.

(63v/21), (64r/2), (232r/1), (246v/10)

Aynı anlamdaki *tur-* fiilinden türemiştir.[2141]

tutuş- {< tut - (u)ş-}: Tutuşmak, kavgaya tutuşmak.

{T170a/18}, (229r/11)

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türemiştir.[2142]

tütüş- {< tüt - (ü)ş-}: Teke tek kavga etmek.

(61v/17), (203r/9)

"Tütmek, yanmak" fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, iki fiili birlikte almıştır (*tutuş-/tütüş-*).[2143] Erdal, Clauson'un iki fiili karşıtırdığını belirterek bu fikre karşı çıkmıştır.[2144]

uruş- {< ur - (u)ş-}: Vuruşmak.

(98v/5,8), {T170b/7}, (133v/3), (142r/7)...

[2138] Erdal, **a.g.e.**, s. 565.
[2139] Clauson, **a.g.e.**, s. 537; Erdal, **a.g.e.**, s. 568.
[2140] Clauson, **a.g.e.**, s. 474.
[2141] Clauson, **a.g.e.**, s. 554; Erdal, **a.g.e.**, s. 571.
[2142] Clauson, **a.g.e.**, s. 462; Erdal, **a.g.e.**, s. 571.
[2143] Clauson, **a.g.e.**, s. 462.
[2144] Erdal, **a.g.e.**, s. 571.

"Vurmak; yapmak, ortaya koymak; takmak" anlamlarındaki *ur-* fiilinden türemiştir.[2145]

yapuş- {< yap - (u)ş-}: Yapışmak.

(44v/5), (92v/9), (110r/7), (126v/10), (243r/6)...

"Örtmek, gizlemek, saklamak" anlamındaki *yap-* fiilinden türemiştir.[2146]

yığlış- {< yıgıl - (ı)ş-}: Toplaşmak.

(181v/4)

"Yığılmak, toplanmak" anlamındaki yığıl- fiilinden türemiştir.[2147] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

yonuş-{< yon - (u)ş-}: Birlikte yontmak.

(52v/15)

"Yonmak, yontmak" anlamındaki *yon-* fiilinden türemiştir.[2148] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

-(X)t-

Türkçenin eski dönemlerinden beri en işlek fiilden fiil türetme ekleri arasında yer almaktadır. Eklendiği fiile ettirme/yaptırma anlamı katar. Gabain, yaptırma ve edilgenlik bildirdiğini ve bunun yanında anlamın zaman zaman eklendiği fiilin anlamıyla aynı kaldığını tespit etmiştir.[2149] Ergin, bir faktitif eki olduğunu belirterek fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden filler türettiğini belirtmiştir.[2150] Banguoğlu, Türkçenin en eski *ettiren fiiller* türeten eklerinden bir olduğunu belirtmiştir. İlerleyen dönemlerde bu işlevi -DIr- ekiyle paylaşmaya başladığını ve kullanım alanının daraldığını tespit etmiştir.[2151] Bilgen DLT'den, Taş ise KB'den belirledikleri örneklerle ettirgen ve oldurgan fiiller türettiklerini belirtmişlerdir.[2152]

[2145] Clauson, **a.g.e.**, s. 239; Erdal, **a.g.e.**, s. 572.
[2146] Clauson, **a.g.e.**, s. 880; Erdal, **a.g.e.**, s. 573.
[2147] Clauson, **a.g.e.**, s. 903.
[2148] Clauson, **a.g.e.**, s. 953.
[2149] Gabain, **a.g.e.**, s. 60.
[2150] Ergin, **a.g.e.**, s. 211.
[2151] Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 291.
[2152] Bilgen, **a.g.e.**, s. 152; Taş, **a.g.e.**, s. 212.

Erdal, yapısında bu ekin bulunduğunu tespit ettiği sözcükleri açıklamış ve meydana gelen kalıplaşmalara yer vermiştir. Ekin zamanla diğer eklerle kaynaşarak birleşik ekler ortaya çıkardığı bilgisine de yer vermiştir (*-tIl-*, *-tUr-*, *-tUz-*).[2153] Tekin, ettirgen çatı eki olarak açıklamış ve tespit ettiği örnekleri sıralamıştır (*akıt-*, *ayıt-*, *basıt-*, *töküt-*...).[2154] Korkmaz, geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran bir çatı eki olarak değerlendirmiştir.[2155]

açıt- {< açı - t-}: Ekşitmek.

(100v/3), (195r/10)

"Acımak, ekşimek" anlamındaki *açı-* fiilinden türemiştir.[2156]

aḳart- {< aḳar - t-}: Ağartmak, temizletmek.

(100v/2,4), (171v/4)

"Ağarmak, beyazlamak" anlamındaki *aḳar-* fiilinden türemiştir.

aḳıt- {< aḳ - (ı)t-}: Akıtmak.

(68r/14), (75r/20)

Aynı anlamdaki *aḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *aḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2157]

anut- {< anu - t-}: Hazır ettirmek, hazırlatmak.

(44v/2), (81v/5), (85r/18), (242v/2)

"Hazırlamak" anlamındaki *anu-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *anu-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2158]

arıt- {< arı - t-}: Temizlemek, arındırmak.

(78r/7), (87r/18), (91v/6), (196r/11), (197v/10,21), (228r/11), (247r/1)

[2153] Erdal, **a.g.e.**, s. 760-799.
[2154] Tekin, **a.g.e.**, s. 95.
[2155] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 134.
[2156] Clauson, **a.g.e.**, s. 21; Erdal, **a.g.e.**, s. 760.
[2157] Clauson, **a.g.e.**, s. 81; Bilgen, **a.g.e.**, s. 153; Erdal, **a.g.e.**, s. 761, Tekin, **a.g.e.**, s. 95; Taş, **a.g.e.**, s. 213.
[2158] Clauson, **a.g.e.**, s. 179; Bilgen, **a.g.e.**, s. 153; Erdal, **a.g.e.**, s. 762, Taş, **a.g.e.**, s. 213.

"Temizlenmek; şüpheden kurtulmak" anlamlarındaki *arı-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *arı-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2159]

ay(ı)t- {< ay (ı)t-}: Söylemek, demek.

(3r/6), (25r/8), (58v/8), (75v/3), (99v/5), (118r/11), (159r/9), (164v/7), (205v/6)...

"Demek, söylemek" anlamındaki *ay-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *ay-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2160]

āzārlat- {< āzārla - t-}: Azarlatmamak.

(244r/15)

"Azarlamak, paylamak, eziyet etmek" anlamındaki *āzārla-* fiilinden türemiştir.

baġlat- {< baġla - t-}: Bağlatmak.

(44r/4), (111r/9), (204v/12)

"Bağlamak, kapatmak; ilgi kurmak" anlamındaki *baġla-* fiilinden türemiştir.

bayıt- {< bayı - t-}: Zenginleştirme.

{T169b/10}, (190v/7), (193r/20)

"Zenginleşmek, zengin olmak" anlamındaki *bayı- ~ bayu-* fiilinden türemiştir.[2161]

bėlgürt- {< belgür - t-}: Belirtmek, göstermek.

(25r/5), (43r/6), (97v/19), (113v/5), (168r/1), (188v/18,21) ...

"Belli olmak, ortaya çıkmak" anlamındaki *belgür-* fiilinden türemiştir.

bėrdürt- {< bėrdür - t-}: Verdirtmek.

(109v/21)

"Verdirmek, ulaştırmak, ilettirmek" anlamındaki *bėrdür-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

[2159] Clauson, **a.g.e.**, s. 207; Bilgen, **a.g.e.**, s. 152; Erdal, **a.g.e.**, s. 763, Taş, **a.g.e.**, s. 213.
[2160] Clauson, **a.g.e.**, s. 268; Bilgen, **a.g.e.**, s. 152; Erdal, **a.g.e.**, s. 763, Taş, **a.g.e.**, s. 213.
[2161] Clauson, **a.g.e.**, s. 385.

berkit- {< berki - t-}: Berkitmek, sağlamlaştırmak, kapamak.

(18v/11), (30v/21), (44v/8), (80v/17), (82v/9), (133v/11), (149r/20), (205v/13), (220r/9)...

"Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek" anlamındaki *berki-* fiilinden türemiştir.[2162]

bişürt- {< bişür - t-}: Pişirtmek.

(85r/15)

"Pişirmek, yemek yapmak, kızdırmak" anlamındaki *bişür-* fiilinden türemiştir.[2163] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

boġuzlat- {< boġuzla - t-}: Boğazını kestirtmek, öldürtmek.

(168v/2)

"Kesmek, boğazını kesmek, öldürmek" anlamındaki *boġuzla-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

burunduḳlat- {< burunduḳla - t-}: Burunduruk taktırmak.

(198r/2)

"Burunduruk takmak" anlamındaki burunduḳla- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

bütürt- {< bitür - t-}: Bitirtmek.

{T161a/15}

"Bitirmek, sona erdirmek" anlamındaki *bitür-* ~ *bütür-* fiilinden türemiştir.[2164] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

çapturt- {< çaptur - t-}: Vurdurtmak; yüzdürtmek.

(162r/11)

"Koşuşturmak; yüzdürtmek, kestirmek" anlamlarındaki *çaptur-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

[2162] Clauson, **a.g.e.**, s. 363.
[2163] Erdal, **a.g.e.**, s. 766.
[2164] Erdal, **a.g.e.**, s. 768.

çıḳart- {< çıḳar - t-}: Çıkartmak.

(140r/14), (109v/18)

Aynı anlamdaki *çıḳar-* fiilinden türemiştir.

çürit- {< çüri - t-}: Çürütmek.

(108r/16)

Aynı anlamdaki *çüri-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

eksüt- {< eksü - t-}: Eksiltmek, azaltmak.

{T164b/16,18}

"Eksilmek, azalmak" anlamındaki **eksü- ~ *egsü-* fiilinden türemiştir.[2165]

ėlet- ~ ėlt- {< ėle - t-}: Göndermek.

(159r/1)

Clauson, ikisinin aynı fiil olabileceğine işaret etmiş ancak köken göstermemiştir.[2166] Tekin, Moğolcadaki *ile-* fiiliyle karşılaştırılmasını önermiş ve iç seste meydana gelen ünlü düşmesini göstermiştir.[2167] Taş, "göndermek" anlamındaki **ėle-* fiilinden türediği görüşünü belirtmiş ve Mo. *ile-* fiilini dikkate almıştır.[2168]

emget- {< emge - t-}: Zahmet çektirmek.

(35r/6), (36r/12), (55r/16), (88r/17), (114r/3), (154r/15)...

"Eziyet, zahmet çekmek" anlamındaki *emge-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *emge-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2169]

erit- {< eri - t-}: Eritmek, çürütmek.

(124r/9), (126r/7), (176r/3), (214r/15), (161v/19), (249r/15)

Aynı aynlamdaki *eri- ~ erü-* fiilinden türemiştir.[2170]

[2165] Erdal, **a.g.e.**, s. 769.
[2166] Clauson, **a.g.e.**, s. 132.
[2167] Tekin, **a.g.e.**, s. 62.
[2168] Taş, **a.g.e.**, s. 215.
[2169] Clauson, **a.g.e.**, s. 159; Erdal, **a.g.e.**, s. 769, Taş, **a.g.e.**, s. 215.

ıḍturt- {< ıḍ - tur - t-}: Göndertmek.

(29v/1)

"Göndermek, yollamak" anlamındaki *ıḍ*- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir.

ırlat- {< ırla - t-}: Şarkı söyletmek.

(198r/3)

"Şarkı söylemek" anlamındaki *ırla*- fiilinden türemiştir (< ır + la-). İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

işlet- {< işle - t-}: İşletmek, yapmak.

(22r/19), (136v/17)

"İşlemek, çalışmak" anlamındaki *işle*- fiilinden türemiştir.[2171]

ḳanat- {< ḳana - t-}: Kanatmak.

(86r/13)

İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir. Aynı anlamdaki *ḳana*- fiilinden türemiştir.[2172] *Ḳana*- fiiliyle ilgili görüş bildiren araştırmacılar, fiilin *ḳan* isminden türediğini belirtmişlerdir.[2173]

ḳarart- {< ḳarar - t-}: Karartmak.

(190r/8)

İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *ḳarar*- fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2174]

ḳatlat- {< ḳatla - t-}: Tahammül ettirmek, dayandırmak.

(177v/7)

İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

[2170] Clauson, **a.g.e.**, s. 207.
[2171] Clauson, **a.g.e.**, s. 263; Erdal, **a.g.e.**, s. 773.
[2172] Clauson, **a.g.e.**, s. 635.
[2173] Clauson, **a.g.e.**, s. 634; Erdal, **a.g.e.**, s. 420; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 457.
[2174] Clauson, **a.g.e.**, s. 663; Bilgen, **a.g.e.**, s. 157; Erdal, **a.g.e.**, s. 774; Taş, **a.g.e.**, s. 216.

ḳavart- {< ḳavar- t-}: Kurutmak.

(47r/8,14), (249v/4)

"Kurumak" anlamındaki *ḳavar-* fiilinden türemiştir.

ḳayt- {< ḳaḍ ~ ḳay - (ı)t-}: Geri çevirmek.

(31v/1), (83r/19), (97r/12), (102r/21), (129v/9,10), (132r/5), (176r/7), (178v/8), (204v/20,21)

"Dönmek, geri dönmek, kendine gelmek" anlamındaki *ḳaḍ- ~ ḳay-* fiilinden türemiştir.[2175]

ḳaynat- {< ḳay(ı)na - t-}: Kaynatmak.

(40v/14), (162v/20)

Aynı anlamdaki *ḳayna-* fiilinden türemiştir.[2176]

kėçürt- {< kėçür - t-}: Bağışlatmak.

(80v/1)

"Geçirmek; bağışlamak, affetmek" anlamındaki *kėçür-* fiilinden türemiştir.[2177]

keltürt- {< keltür - t-}: Getirtmek.

(85r/19), (98v/19), (103v/17), (109v/19), (153r/2), (161v/1), (162r/11,15), (178r/4)

"Getirmek" anlamındaki *keltür-* fiilinden türemiştir.

ḳıldurt- {< ḳıldur -t-}: Kıldırtmak, ettirtmek, yaptırtmak.

{T167b/8}, {T169b/9}

"Kıldırmak, yaptırmak" anlamındaki *ḳıldur-* fiilinden türemiştir.

ḳızıt- {< ḳız - (ı)t-}: Yakmak, kızdırmak.

{T168a/14,15}, (160v/21)

"Kızmak, ısınmak" anlamındaki *ḳız-* fiilinden türemiştir.

kizlet- {< kizle - t-}: Gizletmek.

[2175] Clauson, **a.g.e.**, s. 675, 674; Erdal, **a.g.e.**, s. 775.
[2176] Clauson, **a.g.e.**, s. 678; Erdal, **a.g.e.**, s. 775.
[2177] Clauson, **a.g.e.**, s. 699.

(38r/8), (76r/13,20), (76v/9), (87r/18), (96v/1), (126r/8), (141r/11), (200r/3)...

Aynı anlamdaki *kizle-* fiilinden türemiştir.[2178]

ḳonaḳlat- {< ḳonaḳla - t-}: Konuk etmek, konuk ettirmek.

(102r/6)

"Misafir etmek" anlamındaki *ḳonaḳla-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

ḳorḳıt- ~ ḳorḳut- {< ḳorḳ - (ı/u)t-}: Korkutmak.

(34r/22), (34v/8), (57v/5), (86v/17,18), (103v/2,5), (239v/1), (225r/4)

Aynı anlamdaki *ḳorḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar *ḳorḳ-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2179]

kökert- {< köker - t-}: Yeşertmek; yükseltmek, büyütmek.

(157v/4)

"Göğermek, büyümek; yeşermek" anlamlarındaki *köker-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

körset- {< körse -t-}: Göstermek.

(104v/4), (177r/19)

"Görmek istemek" anlamındaki *körse-* fiilinden türemiştir.

közet- {< köze ~ küḍe - t-}: Gözetmek, gütmek, bakmak.

(185r/13)

Köze- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

ḳurıt- ~ ḳurut- {< ḳurı ~ ḳuru - t-}: Kurutmak.

(12r/20), (89v/6), (90r/11), (124r/8,9,15,20), (207r/3), (240v/16), (249v/4)

Aynı anlamdaki *ḳurı- ~ ḳuru-* fiilinden türemiştir.[2180] Tespit edilen bazı örneklerde {(12r/20), (249v/4), (240v/16)} *ḳurıt-* biçiminde *yazılmıştır.*

[2178] Clauson, **a.g.e.**, s. 760.
[2179] Clauson, **a.g.e.**, s. 655; Bilgen, **a.g.e.**, s. 156; Erdal, **a.g.e.**, s. 776; Taş, **a.g.e.**, s. 216.

meŋzet- {< meŋze - t-}: Benzetmek.

(135v/5)

Aynı anlamdaki *meŋze-* fiilinden türemiştir.[2181]

oḫşat- {< oḫşa - t-}: Benzetmek.

(37v/1)

"Benzemek" anlamındaki *oḫşa-* fiilinden türemiştir.[2182]

oḳıt- ~ oḳut- {< oḳı ~ oḳu - t-}: Okutmak, çağırtmak.

(63v/6), (102v/18), (103r/1)

"Okumak; çağırmak, adını söylemek" anlamlarındaki *oḳı-* fiilinden türemiştir.[2183]

olturt- {< oltur - t-}: Oturtmak.

(32r/12), (70v/13), (75r/9), (101v/2,3,4,5,6), (191r/6), (244r/11)...

"Oturmak" anlamındaki *oltur-* fiilinden türemiştir.

oŋalt-{< oŋal - t-}: İyileştirmek, sağlamlaştırmak.

(46v/5), (131r/10), (171r/2,3)

"İyileşmek, sağlamlaşmak" anlamındaki *oŋal-* fiilinden türemiştir.

oŋult- {< oŋul - t-}: İyileştirmek.

{T163a/13}, {T168b/7}

"İyileşmek, sağlamlaşmak" anlamındaki *oŋul-* fiilinden türemiştir.

ornat- {< orna - t-): Yerleştirmek, kaplatmak.

(52v/4), (96v/6), (112v/1), (124r/18), (138r/1), (149v/21), (165v/20), (168r/10), (197v/4,11)

"Yerleşmek, konmak" anlamındaki *orna-* fiilinden türemiştir.[2184]

oyġat- {*oyġa ~ *oḍ(u)ġa - t-}: Uyandırmak.

(143v/13), (170r/18)

[2180] Clauson, **a.g.e.**, s. 649; Erdal, **a.g.e.**, s. 779.
[2181] Clauson, **a.g.e.**, s. 771, 352.
[2182] Clauson, **a.g.e.**, s. 97; Erdal, **a.g.e.**, s. 780.
[2183] Clauson, **a.g.e.**, s. 81.
[2184] Clauson, **a.g.e.**, s. 235; Erdal, **a.g.e.**, s. 781.

Clauson, *oyġat-* fiilini tespit etmiş ancak bir açıklama yapmadan *oḍġur-* fiiline yönlendirmiştir. Bu kısımda *oḍġat-* biçimini göstermiş ve *oḍuġ* isminden türediği görüşüne yer vermiştir.[2185]

oynat- {< oyna - t-}: Oynatmak, sallamak.

(68v/1,4), (86r/4), (105r/16), (130r/21), (156r/4), (216r/15), (244v/3), (248v/11)

Aynı anlamdaki *oyna-* fiilinden türemiştir.[2186]

ögit- {< ögi - t-): Öğütmek.

(228v/6,7)

"Öğütmek, ezmek" anlamındaki *ögi-* fiilinden üremiştir.[2187]

ögret- {< ögre - t-}: Öğretmek.

(8v/11,14), (18r/2), (41r/10), (46v/13), (57v/15), (85r/2), (110v/14), (134v/12), (229r/2), (229v/7), (233v/9,19)...

Clauson; yakın bir semantik ilgi kuramasa da *ögren-* ve *ögreyük* gibi sözcüklerden hareketle, *ögür* isminden türediğini düşündüğü ***ögre-** fiiline işaret etmiştir.[2188] Erdal, *-(X)t* ekiyle türeyen sözcükler arasında göstermiştir.[2189] Türk; *ögren-*, *ögret-*, *ögür* ve *ög* sözcüklerinin "düşünmek" yanında "alışmak" anlamının da bulunduğunu ifade ettiği *ö-* fiiline dayandırmıştır.[2190]

öksüt- {< öksü ~ eksü ~ egsü - t-}: Eksiltmek.

(213r/9), (213v/10,12)

Clauson, *eksüt-* biiçiminde göstermiş ve fiilin *eksü-* fiilinden türediğini belirtmiştir. Ancak *eksü-* fiilinin köküyle ilgili bir açıklama yapmamıştır.[2191] Erdal da *eksük* sözüyle ilgi kurmuş ve *eksü-* fiilinden türediklerini ifade etmiştir.[2192]

ölit- {< öli -t-}: Islatmak.

(226r/14)

[2185] Clauson, **a.g.e.**, s. 271, 48.
[2186] Clauson, **a.g.e.**, s. 275; Erdal, **a.g.e.**, s. 781.
[2187] Clauson, **a.g.e.**, s. 103, 101.
[2188] Clauson, **a.g.e.**, s. 114, 112.
[2189] Erdal, **a.g.e.**, s. 781.
[2190] Vahit Türk, "Türkçede Ö- , Ög, Ögür, Ögren-, Ögret- Kelimeleri", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.4, 2006, s. 5-16.
[2191] Clauson, **a.g.e.**, s. 117.
[2192] Erdal, **a.g.e.**, s. 769.

"Islanmak anlamındaki *öli-* fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

öltürt- {< öltür - t-}: Öldürtmek.

(38r/4), (157v/16), (159r/15), (163r/21), (165r/15)

Aynı anlamdaki *öltür-* fiilinden türemiştir.

saḳlat- {< saḳla - t-}: Saklatmak, gizletmek.

(32v/17), (94r/13), (110r/19), (147v/8)

"Saklamak, gizlemek; dikkate almak; gömmek" anlamlarındaki *saḳla-* fiilinden türemiştir.

savut- {< savu - t}: Soğutmak.

(43v/6), (198v/14), (206v/17)

"Soğumak" anlamındaki *savı- ~ sovı- ~ soġı-* fiilinden türemiştir.[2193]

sözlet- {< sözle - t-}: Söyletmek.

(72v/5), (236v/21)

"Konuşmak, söylemek" anlamındaki *sözle-* fiilinden türemiştir.[2194]

sürt- {< sür - t-}: Sürtmek, sürmek.

(72v/3,9), (82v/12), (105r/8), (106r/1,4), (120r/20), (189r/17), (223v/11), (226v/17)

Aynı anlamdaki *sür-* fiilinden türemiştir.

tayaḳlat- {< tayaḳla - t-}: Dövdürmek.

(91r/14)

"Dövmek, dayak atmak" anlamındaki tayaḳla- fiilinden türemiştir. İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

tepret- {< tepre - t-}: Hareket ettirmek, sarsmak.

(26r/19), (30v/13), (64v/6), (83v/9), (125r/17), (181r/18), (227r/3)...

"Hareket etmek; yola çıkmak; saldırmak" anlamlarındaki *tepre-* fiilinden türemiştir.[2195]

[2193] Clauson, **a.g.e.**, s. 806; Erdal, **a.g.e.**, s. 785.
[2194] Clauson, **a.g.e.**, s. 863.

toḳtat- {< toḳta - t-}: Durdurmak.

(3r/8), (190r/4)

"Sabit kalmak, durmak" anlamındaki *toḳta-* fiilinden türemiştir.

tozat- {< toza - t}: Tozutmak.

(224r/20)

"Toz kaldırmak" anlamındaki *toza-* fiilinden türemiştir.

törit- {< töri - t-}: Türetmak.

(5r/21)

"Türemek, çoğalmak" anlamındaki *töri- ~ töre-* fiilinden türemiştir.[2196] İncelenen metinde tek bir örneği tespit edilmiştir.

tüket- {< tüke - t-}: Tüketmek.

(44v/6), (88r/17), (103v/13), (118r/1), (151r/19), (176r/17), (201v/17,18)

"Bitmek, tükenmek" anlamındaki *tüke-* fiilinden türemiştir (< **tük* + *e-*).

uşat- {< uşa - t-}: Parçalatmak, kırmak, ufalamak.

(108r/16), (249r/12)

Clauson, *uvşat-* fiiline yönlemdirmiş bu fiil için de < *uvuşa-* < *uvuş* biçiminde bir açıklamaya işaret etmiştir.[2197] Sözcükle ilgili değerlendirme yapan diğer araştırmacılar da **uşa-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2198]

uyut- {< uyu - t-}: Uyutmak.

(219r/3,4)

Aynı anlamdaki *uyu-* fiilinden türemiştir.

uzat- {< uza - t-}: Uzatmak; yolcu etmek, uğurlamak.

(6r/12), (60v/13), (84v/21), (101r/18), (183v/5), (225v/20), (230v/16)

Aynı anlamdaki *uza-* fiilinden türemiştir.

[2195] Clauson, **a.g.e.**, s. 444.
[2196] Clauson, **a.g.e.**, s. 536.
[2197] Clauson, **a.g.e.**, s. 258, 16.
[2198] Bilgen, **a.g.e.**, s. 159; Erdal, **a.g.e.**, s. 791; Taş, **a.g.e.**, s. 219.

ündet- {< ünde - t-}: Çağırtmak.

(80v/16), (86v/11), (89r/18), (107v/14), (109r/1), (136v/9), (187v/15), (242v/4)

"Çağırmak, seslenmek" anlamındaki *ünde-* fiilinden türemiştir.

yarat- {< yara - t-}: Yaratmak.

(1v/3), (4v/20), (5r/4), (6r/15,20), (54v/14), (81r/2), (86r/6), (114v/15), (137v/21), (201v/4,15), (210r/3), (238r/17)...

yarıt- ~ yarut- {< yarı ~ yaru - t-}: Aydınlatmak.

(78r/18), (169r/21), (174r/16,20), (236v/20)

"Aydınlanmak" anlamındaki *yarı- ~ yaru-* fiilinden türemiştir. Tespit edilen bir örnekte (78r/18) *yarı-* biçiminde yazılmıştır.

yaşart- {< yaşar - t-}: Yeşertmek, canlandırmak.

(237r/1)

"Yeşermek, canlanmak" anlamındaki *yaşar-* fiilinden türemiştir.

yavut- {< yavu - t-}: Yaklaştırmak.

(85r/13), (130v/3), (183r/3), (228v/1)

"Yaklaşmak; kavuşmak" anlamlarındaki *yavu-* fiilinden türemiştir..

yeŋilt- {< yeŋil - t-}: Hafifletmek.

(213v/9)

"Hafiflemek" anlamındaki *yeŋil-* fiilinden türemiştir.

yığlat- {< yığla - t-}: Ağlatmak.

(52r/17), (68v/20)

"Ağlamak, inlemek" anlamındaki *yığla-* fiilinden türemiştir.

yörit- ~ yörüt- {< yöri ~ yörü - t-}: Yürütmek, hareket ettirmek.

(3v/1), (12v/7,9), (22v/12), (29v/8), (50v/14), (78r/18), (142v/8), (170r/17)...

"Yürümek, hareket etmek" anlamındaki *yöri- ~ yörü-* fiilinden türemiştir.

yüklet- {< yükle - t-}: Yükletmek.

(40v/15,16), (58r/9), (84v/10), (91r/2), (109v/18), (124r/20)...

Aynı anlamdaki *yükle-* fiilinden türemiştir.

yülit- {< yüli - t-}: Tıraş etmek.

(58r/2), (230v/4)

"Kesmek" anlamındaki *yüli-* filinden türemiştir.

-(ü)msi-

Türkçenin işlek olmayan ve az sayıda örnekte varlığını koruyabilmiş fiilden fiil türetme ekleri arasındadır.

külümsi- {< kül - (ü)msi-}: Gülümsemek.

(129v/18, (130r/10), (139r/14)

"Gülmek, gülümsemek" anlamındaki *kül-* fiilinden türemiştir.

-(U)z-

Türkçenin işlek olmayan ettirgen çatı ekleri arasında yer almaktadır.

keḍüz- {< keḍ - (ü)z}: Giydirmek.

(32v/4)

"Giymek" anlamındaki keḍ- fiilinden türemiştir.

tutuz- {tut - (u)z-}: Tutturmak.

{T160a/4}

Aynı anlamdaki *tut-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *tut-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[2199] Bilgen, Erdal ve Taş da *tut-* fiilinden *-z-* ekiyle türediği görüşündedirler.[2200]

3.2. Birleştirme Yolu ile Oluşan Fiiller

Kısasü'l-Enbiyâ'daki birleşik fiiller, yapıları bakımından isim ve fiilden oluşan birleşik fiiller ile iki fiilden oluşan birleşik fiiller biçiminde değerlendirilebilir. Harezm

[2199] Clauson, **a.g.e.**, s. 462.
[2200] Bilgen, **a.g.e.**, s. 174; Erdal, **a.g.e.**, s. 758; Taş, **a.g.e.**, s. 226.

Türkçesi dönemine ait birleşik fiil yapıları çeşitli çalışmlara konu olmuş ve etraflıca değerlendirilmiştir.[2201]

3.2.1. Bir İsim ve Bir Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

asıġ al-: Fayda sağlamak.

(3r/20)

pend al-: Nasihat almak.

(138v/20)

satḳun al-: Satın almak.

(81r/15)

taŋ at-: Şafak sökmek.

(115v/4)

selām ay-: Selam vermek, söylemek.

(79r/21)

köŋül baġla-: Gönül bağlamak.

(4v/18)

ant bėr-: Yemin etmek.

(5v/15)

cezā bėr-: Ceza vermek.

(22v/4)

destūr bėr-: İzin vermek.

(36v/9)

[2201]Bilal Erdem Dağıstanlıoğlu, "Kısasü'l-Enbiyā'da Birleşik Fiiller ", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana, 2009; Abdullah Demiral, "Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Diyarbakır, 2012; Ayşehan Deniz Abik, Bilal Erdem Dağıstanlıoğlu, "Harezm Türkçesinde Fiil Tabanlı Birleşikler: Kısasü'l-Enbiyâ Örneklemi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 33, No.2, 2024, s. 188-209.

pend bėr-: Nasihat vermek.

22v/4)

şifā bėr-: Şifa vermek.

(23r/19)

teşrīf bėr-: Şerefşendirmek.

(190r/13)

zaḫmet bėr-: Zahmet vermek.

(30v/11)

‘ār bol-: Haya olmak.

(64v/21**)**

artuḳ bol-: Fazla olmak, artmak.

(19v/2)

‘āşıḳ bol: Aşık olmak.

(35v/11)

‘aṭā bol-: İhsan olmak.

(2v/9)

‘azīz bol-: Aziz olmak.

(91r/5)

berekātı bol-: Bereketi olmak.

(18r/7)

cāsūs ėr-: Casus olmak.

(94r/13)

düşmen bol-: Düşman olmak.

(195v/21)

er bol: İnsan, adam olmak.

(82r/6)

esrük bol-: Sarhoş olmak.

(227v/15)

harāb bol: Harap olmak.

(38r/3)

helāk bol-: Helak olmak.

(34v/15)

hoş-nūd bol-: Hoşnut olmak.

(160v/6)

(34v/5)

işāret bol-: İşaret olmak.

(2v/18)

kāfirler sözi ėr-: Kafirlerin sözü olmak.

(99v/9)

ḳul bol-: Kul olmak.

(42v/17), (77r/1)

kifāyet bol-: Kifayet olmak.

(139/21)

küçlüg bol-: Güçlü olmak.

(53v/10)

lāyıḳ i-: Layık olmak.

(154v/8)

ma‘būd ėr-: İbadet edilen olmak.

(76r/11)

muṭī‘ bol-: İtaatkar olmak.

(2v/12)

mecrūḥ ḳıl- Yaralı.

(242r/7)

mescūd bol-: Secde edilen olmak.

(9r/1)

muŋluġ bol-: Dertli olmak.

(186r/9)

müsellem bol-: Kararlaştırılmış olmak.

(138r/18)

müsülmān bol-: Müslüman olmak.

(115r/8), (204v/21)

revā bol-: Reva olmak.

(7v/20), (122r/11), (122v/1)

rūşen bol-: Aydınlık, parlak olmak.

(187v/19)

sācid bol-: Secde eden olmak.

(9r/1)

sevüg bol-: Sevilen olmak.

(18v/4)

sünnī bol-: Sünni olmak.

(18r/20)

ta‘līm bol-: Talim olmak.

(3v/7)

tamām bol: Tamam olmak.

(2v/21), (93r/8), (202v/6)

telim bol-: Çok olmak.

(49v/2)

telve ėr-: Tilbe, deli olmak.

(203r/9)

tėmek bol-: Demek olmak.

(9r/19), (58v/6), (195r/2)

yaraġlıġ bol-: Faydalı olmak.

(2v/18)

yarlıġ bol-: Emir, ferman olmak.

(7r/19)

yavuḳ bol-: Yakın olmak.

(9v/3)

yem bol-: Yem olmak.

(26r/5)

yumşaḳ bol-: Yumuşak olmak.

(11r/21)

helāk bolma-: Helak olmamak.

(160v/14)

ḳabūl bolma-: Kabul olmamak.

(15r/20)

ḳul bolma-: Kul olmamak.

(39r/15)

muŋluġ bolma-: Dertli olmamak.

(80v/2)

ta‘abbür ü dehşet bolma-: İbretlik olmamak.

(21r/5)

yarlıġ bolma-: Emir, ferman olmamak.

(59r/12)

żarūret bolma-: Zaruret olmamak.

(84v/6)

żāyi‘ bolma-: Zayi olmamak.

(29r/9)

şifā bul-: Şifa bulmak.

(47v/15)

taşġa çal-: Taşa çalmak.

(51r/7)

yerge çal-: Yere çalmak.

(2r/9)

‘ālimraḳ ėr-: Daha bilge olmak.

(21r/16)

‘āṣī ėr-: Asi olmak.

(212v/3)

‘Azrā‘īl er-: Azrail olmak.

(137r/2)

bar ėr-: Olmak, var olmak.

(118r/13)

bed-baḫt ėr-: Bedbaht olmak.

(7r/6)

bu ėr-: Bu olmak.

(2v/7)

cādū ėr-: Cadı olmak.

(34v/22)

cādū i-: Cadı olmak.

(205r/14)

cühūd ėr-: Yahudi olmak.

(247r/4)

er ėr-: İnsan, adam olmak.

(51r/15), (82r/10)

genc ėr-: Hazine olmak.

(3r/6)

ḥācet ėr-: Gerekli olmak.

(49r/18)

ḫatunı ėr-: Hatunu olmak.

(234v/1)

ḫor ėr-: Hor olmak.

(91r/5)

İlyās ėr-: İlyas olmak.

(159r/11)

kāfir ėr-: Kafir olmak.

(223v/5)

kāfire ėr-: Kafire olmak.

(145r/14)

ḳāhir ėr-: Kahreden olmak.

(110v/2)

ḳat ėr-: Kat olmak.

(3r/16)

ḳayda i-: Nerede olmak.

(164v/10)

keŋeş ėr-: Fikir olmak.

(205v/10)

köŋüllüg er-: Gönüllü olmak.

(5v/20)

men er-: Ben olmak.

(24v/21)

Muḥammed Resūlu'llāh ėr-: Hz. Peygamber olmak.

(182v/8)

müsülmān ėr-: Müslüman olmak.

(24r/21)

ne ėr-: Ne olmak.

(33v/20)

ni'met ėr-: Nimet olmak.

(104v/10)

oḳ ėr-: Doğru, düz olmak.

(230r/14)

sebeb ėr-: Sebep olmak.

(33r/12)

tirig ėr-: Diri olmak.

(56r/4), (110v/2), (218v/15)

tuş ėr-: Karşı olmak.

(123r/11)

yalġuz ėr-: Yalnız olmak.

(42v/2)

yok ėr-: Olmamak, yok olmak.

(4r/14)

zāhidraḳ ėr-: Daha zahit olmak.

(21r/16)

Daḳyānūs ėrme-: Dakyanus olmamak.

(179r/7)

muvāfıḳ erme-: Muvafık olmamak.

(2v/19)

oḳ erme-: Doğru, düzgün olmamak.

(230r/14)

ẕillet erme-: Zillet olmamak.

(146r/3)

ta‘bīr ėt-: Tabir etmek.

(187r/3)

fehm ėt: İdrak etmek.

(187r/7)

meyl ėt-: Meyletmek.

(204v/20)

żulm ėt-: Zulmetmek.

(216r/16)

ümīd ėtme-: Umut etmemek.

(163v/20)

gümān eyle-: Zannetmek, sanmak.

(235r/17)

ant iç-: And içmek.

(24r/17)

‘ömr keçür-: Yaşamak.

(4v/9)

özige kel-: Kendine gelmek.

(96r/5)

tilge kel-: Dile gelmek.

(137v/10)

īmān keltür-: İman etmek.

(75r/2)

secde keltür-: Secde etmek.

(9r/12)

umanç kes-: Umut kesmek.

(98r/8)

ümīd kes-: Umut kesmek.

(17v/10)

al ḳıl-: Aldatmak, hile yapmak.

(226v/19)

‘ālī ḳıl-: Yükseltmek.

(2r/8)

artuḳ ḳıl: Arttırmak.

(1v/10)

bulun ḳıl-: Esir etmek.

(222r/5)

ḥall ḳıl-: Halletmek.

(67r/9)

ḫıdmet ḳıl-: Hizmet etmek.

(8v/21)

iş ḳıl-: İş yapmak.

(22v/19)

ḳabūl ḳıl-: Kabul etmek.

(12v/)

ḳabz ḳıl-: Tutmak.

(20v/2)

ḳurbān ḳıl-: Kurban etmek.

(50v/4)

ḳullluḳ ḳıl-: Kulluk yapmak.

(39v/1)

küç ḳıl-: Güçleştirmek.

(46r/7), (216r/16)

musaḫḫar ḳıl-: Birinin hizmetine vermek.

(139v/7)

pādşāhlıḳ ḳıl-: Padişahlık yapmak.

(117r/8)

rivāyet ḳıl-: Rivayet etmek.

(14v/4)

sabr ḳıl-: Sabretmek.

(7v/17)

satıġ ḳıl-: Satmak, satlış yapmak.

(164r/7)

secde ḳıl-: Secde etmek.

(9r/1)

tapuġ ḳıl-: Tapmak, hizmet etmek.

(110r/6)

tar ḳıl-: Daraltmak.

(239v/16)

tavāf ḳıl-: Tavaf etmek.

(12v/7)

toḳuş ḳıl-: Savaşmak, çarpışmak.

(107v/19)

üküş ḳılmak: Arttırmak.

(5r/3)

ülüş ḳıl-: Paylaştırmak.

(7v/14)

ümmet ḳıl-: Ümmet yapmak.

(1v/9)

ün ḳıl-: Ses yapmak

(35v/20)

va'ż ḳıl-: Vaaz etmek.

(235v/12)

ziyāret ḳıl-: Ziyaret etmek.

(52v/2)

'ayb ḳılma-: Ayıp etmemek.

(21r/13)

helāk ḳılma-: Helak etmemek.

(24v/7)

'itimād ḳılma-: Güvenmemek; güven vermemek

(28r/20)

ḳabūl ḳılma-: Kabul etmemek.

(119v/14)

ḳoldaşlıḳ ḳılma-: Arkadaşlık etmemek.

(195v/20)

ḳulluḳ ḳılma-: Kulluk etmmek.

(157r/13)

nikāḥ ḳılma-: Nikah yapmamak.

(7v/20)

oġrılıḳ ḳılma-: Hırsızlık yapmamak.

(97v/7)

secde ḳılma-: Secde etmemek.

(4v/4)

şükr ḳılma-: Şükretmemek.

(10v/7)

tefaḥḥus ḳılma-: Denetlememek, araştırmamak.

(135v/12)

‘uḳūbet ḳılma-: Azap vermemek, cezalandıramak.

(156v/12)

yazuḳ ḳılma-: Günah işlememek.

(80v/2)

du‘ā ḳol-: Dua istemek.

(249v/15)

‘öẕr ḳol-: Özr beklemek, istemek.

(235r/2)

fāyide kör-: Fayda görmek.

(3r/2)

revā körme-: Reva görmemek.

(15r/9)

namāz oḳı-: Namaz kılmak, dualarla namaz eda etmek.

(143v/15), (234r/7)

namāz öte-: Namaz kılmak.

(209v/16), (234r/7)

şefā‘at öte-: Şefaat etmek.

(2r/14)

boyun sunma-: Boyun eğmemek.

(203r/17)

zaḫmet tegürme-: Zahmet vermemek.

(30v/10)

ḳan tök-: Kan dökmek.

(5r/7)

‘ālim tur-: Alim, bilge olmak.

(8v/20)

düşman tur-: Düşman olmak.

(25r/4)

ferişte tur-: Melek olmak.

(60v/16)

ġavġa tur-: Kavga olmak.

(159r/3)

İsmā‘īl tur-: İsmail olmak.

(3v/12)

ḳayda tur-: Nerede olmak.

(12v/19)

kerīm tur-: Kerim olmak.

(196v/12)

kim tur-: Kim olmak.

(5r/15)

ḳuş tur-: Kuş olmak.

(33r/11)

küçlüg tur-: Zor olmak.

(43r/19)

kün tur-: Gün olmak.

(236r/15)

küninç tur-: Kıskanç olmak.

(95v/1)

namazġa tur-: Namaza durmak.

(87r/20)

ne tur-: Ne olmak.

(8v/12)

oġlan tur-: Oğul, evlat olmak.

(93v/14)

ol tur-: O olmak.

(5r/13)

selāmet tur-: Sağ salim durmak.

(42r/8,14)

sevügrek turur: Daha çok sevilen olmak.

(5r/19)

şūm tur-: Uğursuz olmak.

(228v/19)

uruġ tur-: Soy olmak.

(27r/5)

utru tur-: Karşı karşıya durmak.

(64r/11)

namazġa turuḳ-: Namaza durmak.

(42r/17), (206r/1), (234r/6)

düşmen tut-: Düşman görmek, düşman saymak.

(90v/7)

ḫoş tut-: Hoş tutmak.

(114r/7)

rūze tut-: Oruç tutmak.

(14r/4)

ümīd tut-: Umut etmek.

(31v/15)

köŋülge tüş-: Gönlüne düşmek.

(7v/12)

āh ur-: Ah etmek.

(96r/4)

busuġ ur-: Pusu kurmak.

(232r/7)

selām yarlıḳa-: Selam buyurmak.

(101r/4)

3.2.2. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

bėre al-: Verebilmek.

(73r/1)

bile al-: Bilebilmek.

(89v/10)

çıḳa alma-: Çıkamamak.

(220r/13)

sabr ḳıla alma: Sabredebilmek.

(213r/19)

aḳa başla-: Akmaya başlamak.

(185r/3)

arta başla-: Artmaya başlamak.

(6v/21)

keli başla-: Gelmeye başlamak.

(57r/10)

ḳılu başla-: Yapmaya başlamak.

(22r/2), (44r/1)

sözleyü başla-: Konuşmaya, söylemeye, okumaya başlamak.

(183v/4)

tapunu başla-: Tapmaya başlamak; hizmete başlamak.

(17r/13)

yıġlay başla-: Ağlamaya başlamak.

(101r/3)

ayta bėr-: Söyleyivermek.

(128r/1)

aytu bėr-: Söyleyivermek.

(5v/8), (8v/12), (40r/8), (75v/9), (90v/7), (173v/1), (179r/3)

ıḍa bėr-: Gönderivermek.

(12v/19)

ḳayta bėr-: Döndürüvermek, çevirivermek.

(109r/13), (204v/12)

körgüze bėr-: Gösterivermek.

(36r/20)

körünü bėr-: Görünüvermek.

(225r/11)

ögretü bėr-: Öğretivermek.

(110v/14)

kirü bil-: Girebilmek.

(11r/12)

oḳıyu bil-: Okuyabilmek.

(102v/12)

saḳlayu bil-: Saklayabilmek.

(119v/5)

satġın alu bil-: Satın alabilmek.

(75r/21)

tuta bil-: Tutabilmek.

(196r/14)

aşa bilme-: Aşamamak, ulaşamamak.

(21v/12)

aytu bilme-: Söyleyememek, cevap verememek.

(17r/11)

baru bilme-: Varamamak, ulaşamamak.

(236r/18)

ketürü bilme-: Getirememek.

(23v/20)

öteyü bilme-: Ödeyememek, karşılayamamak.

(146r/9)

yandura bilme-: Döndürememek; çevirememek.

(236r/18)

almış bol-: Almış olmak.

(204r/17)

bilmiş bol-: Bilmiş olmak.

(204r/9)

bolmuş bol-: Olmuş olmak.

(145v/18)

çıḳmış bol-: Çıkmış olmak.

(186v/20)

ėltür bol-: İletmek, götürmek.

(103r/9)

inip bol-: İnebilmek.

(49v/4)

keçer bol-: Geçer olmak.

(137v/9)

keldi bol-: Gelmek, gelmiş olmak.

(180v/1), (184r/8)

kelür bol-: Gelir olmak.

(94r/17)

körer bol-: Görmek, görür olmak.

(115v/18)

körmes bol-: Görmemek, gözmez olmak.

(79r/18), (79v/1), (105r/21), (123v/21)

ölmiş ol-: Ölmüş olmak.

(36r/3)

tā‘at ḳılur bol-: İbadet ediyor olmak.

(2v/6)

tėmiş bol-: Demiş, söylemiş olmak.

(145v/18)

tėggen bol-: Ulaşır olmak.

(203r/5)

tegürür bol-: Ulaştırmak, ulaştırır olmak.

(95r/3)

yalġan aytur bol-: Yalan söylüyor olmak.

(113v/15)

yaratmadı bol-: Yaratmamak, yaratmamış olmak.

(38v/1)

yėmes bol-: Yememek, yemez olmak.

(61v/21)

yėtmes bol-: Yetmemek, yetmez olmak.

(186r/4)

yöriyür bol-: Yürümek, yürüyor olmak.

(12v/5)

alduḳ er-: almak, almış olmak.

(204r/16)

aymış er-: Sözylemek, söylemiş olmak.

77v/20)

baḳmış er-: Bakmış olmak.

(32v/5)

bermiş er-: Vermek, vermiş olmak.

(125v/12)

bilgey er-: Bilecek olmak.

(93r/15)

bilmez er-: Bilmiyor olmak.

(3r/6)

bitidi er-: Yazmış olmak.

(198v/3)

boġuzlanmadı er-: Boğuzlanmamış, öldürülmemiş olmak.

(52r/13)

bolġay er-: Olacak olmak.

(38v/8)

bolsa er-: Olsa olmak.

(155r/3)

bolmasa er-: Olmasa olmak.

(157r/17)

bolmış er-: Olmuş olmak.

(235v/2)

bolup er-: Olmuş olmak.

(151r/5)

helāk ḳılmas er-: Helak etmemek, helak etmiyor olmak.

(160v/1)

inanmas er-: İnanmamak, inanmıyor olmak.

(33r/21)

ḳalġay er-: Kalacak olmak.

(157r/17)

kelmedi er-: Gelmemiş olmak.

(225v/10)

keser er-: Kesmek; kesiyor olmak.

(86r/10)

kesmiş er-: Kesmiş olmak.

(53v/21)

ḳılur er-: Kılıyor, yapıyor olmak.

(14v/15)

kömülür er-: Gömülür olmak.

(103v/19)

kördi erse: Görmek, görmüş olmak.

(47r/11)

körgen i-: Görmek, gören olmak.

(166r/5)

kirgen er-: Girmek, giriyor olmak.

(186v/10)

kirmiş er-: Girmiş olmak.

(16v/2)

körmegey er-: Görmeyecek olmak.

(42r/10)

körmemiş er-: Görmemiş olmak.

(234r/5)

küvenür er-: Güvenmek, güvenir olmak.

(9v/3)

ölgey er-: Ölecek olmak

(169r/13)

öltürmüş er-: öldürmek, öldürmüş olmak.

(72r/3)

saḳınġay er-: Düşünecek olmak, düşünür olmak.

(235v/2)

salmasa er-: Salmamak; salmayacak olmak.

(93r/15)

satġın almaġay er-: Satın almayacak olmak, satın almaz olmak.

(77v/20)

söver er-: Sevmek, seviyor olmak.

(87v/9)

sövdi er-: Sevmek, sevmiş olmak.

(87v/9)

susap er-: Susamış olmak.

(162v/7)

sürmiş er-: Sürmez, sürmüş olmaz.

(128r/14)

tā‘at ḳıldı er-: İbadet etmiş olmak.

(4v/5)

tapmadı er-: Bulmamak, bulmamış olmak.

(140r/16)

tiler er-: Diliyor olmak.

(7v/16)

tileyür er-: Diliyor olmak.

(72v/1)

tirgüzür er-: Diriltir, diriltiyor olmak.

(165v/4)

turur er-: Durur, duruyor olmak.

(73v/19), (137v/14), (224r/20)

tutar er-: Tutar, tutuyor olmak.

(65r/5)

unamaġay er-: Onaylamamak, onaylamaz olmak.

(86v/21)

yaşar er-: Yaşıyor olmak

(25r/17)

yörimiş er-: Yürümek, yürümüş olmak.

yöritdi er-: Yürütmek, ilerletmek.

(50v/14)

baḳıp tur-: Bakmak

(73v/18)

ıŋranu tur-: Ağlayıp inlemek

(16v/4)

ḳılıp tur-: Kılmak; yapmak.

(36v/10,14)

olturup tur-: Oturmak.

(118r/14)

öltürgen tur-: Öldüren olmak.

(21r/8)

öre tur-: Dikilmek, doğulmak, ayağ kalmak.

(151r/11)

tutḳan tur-: Tutan olmak.

(129r/11)

yaġa tur-: Yağmak.

(142v/4)

yaratılmış tur-: Yaratılmış olmak.

(209r/18), (215r/14)

yazıp tur-: Yaymak.

(18v/8)

yetmey tur-: Yetmemek.

(128v/16)

3.3. İkileme Yolu ile Oluşan Fiiller

İkileme (reduplication) anlamı kuvvetlendirmek maksadıyla aynı sözcüklerin tekrarlanması şeklinde gerçekleşmektedir.[2202] Akalın, bazı ikileme çeşitlerinin kazandıkları anlam, işlev ve kullanım sıklığıyla sözcük değeri kazandığını ve *Türkçe Sözlük*'e girdiğini ifade etmiştir.[2203] Harezm Türkçesinde ikileme türündeki yapılar için hazırlanan çalışmalar son derece önemli olmakla beraber, bu çalışmalarda fiillerin tekrarıyla kurulan yapıların karşıladıkları anlamlar üzerinde de durulmuştur.[2204]

Aynı fiil çekimi unsurlarına sahip olanlar:

köy- örten-: "yanıp yakılmak", çerāg ma ulaşu köyer örtenür aḍınlarge körseŋ yarukluk berür. (78v/11)

Zarf fiil ve çekimlenmiş fiilden meydana gelenler:

yop tüken-: "bitip tükenmek", barça öldi yop tükendi küfr ü ẓulmet. (22v/15)

İki zarf fiilin tekrarıyla oluşanlar:

[2202] Kamile İmer, Ahmet Kocaman, vd., **a.g.e**., s. 154.
[2203] Akalın, **a.g.e**., s. 836.
[2204] Funda Toprak, "Harezm Türkçesinde İkilemeler", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. V, S. 2, 2005, s. 277-292; Mehmet Dursun Erdem, "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine", **Bilig**, S. 33, 2005, s. 189-225.

arıp açıp: "bitkin, yorgun", ol keçe taŋ atkunça yügürdi, kabarġanlar şişti, yarıldı, arıp açıp bir kendge kirdi. (143v/2)

ürüşüp hırlaşu: “hırlaşmak”, sarāy tünlükidin iki möşük ürüşüp hırlaşu tüşdiler. (178r/7) **yıġıp terip:** “toplayıp, derleyip”, Mevlā teā‘lā yelge hitāb kıldı, ‘ālemni kezdi, eti, terisi, sünüki kayda erse yıġıp terip keltürdi. (165v/20)

Yardımcı fiille birlikte kullanım sahasına çıkanlar:

dād ‘adl kıl-: “adil olmak”, Ammā Yūsuf erklig boldı erse ra‘iyyetġa dād ‘adl kıldı, vilāyet ābdān boldı. (92v13KE)

yoḳ yodun ḳıl-/bol-: “bitme, yok olma”, “sekiz yüz cādū erdi, ḳamuġın yok yodun ḳıldı.” (112v19KE), “bir ‘asā aymaḳı birle ḳamuġ küfr ü sihr ü tuġyān yoḳ yodun boldı.” (238r7KE)

Fiillerin olumlu ve olumsuz biçimlerinin tekrarıyla kurulanlar:

bersen bermeseŋ: “versen vermesen” “eger nerse bersen bermeseŋ hürmetin” (KE 184v/13,14)

keçmiş keçmedük: “geçmiş geçmedik, gelmiş gelecek” meniŋ keçmiş keçmedük yazuklarımı yarlıḳadı (KE 210v/19)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KISASÜ'L-ENBİYÂ'DA EDAT YAPIMI

Edatlar tek başlarına anlamları bulunmayan, bir nesne veya hareketi karşılamayan, anlamlı kelimelerle birlikte kullanıldığında gramer vazifesi üstlenen yapılardır.[2205] Edat yapımında öne çıkan söz yapımı yöntemleri; kalıplaşma, birleştirme, ödünçleme biçimindedir.

4.1. Kalıplaşma Yolu ile Oluşan Edatlar

Bir ekin, temel işlevinden uzaklaşarak eklendiği kelimeye yeni anlam ve görevler kazandırmasına kalıplaşma denir. Ek kalıplaşmaları söz yapımında sıklıkla başvurulan yöntemlerdendir.[2206] Kısasü'l-Enbiyâ'da da tespit edilen bazı örneklerde edat yapımı için kalıplaşmaya başvurulmuştur.

Edatlar, isimlerden sonra gelip bağlı oldukları isimle cümlenin diğer unsurları arasında çeşitli ilgiler kuran ve bir bakıma işletme eki görevi üstlenen yapılardır.[2207] Türkçenin genel görünümüne uygun olarak Kısasü'l-Enbiyâ'da da çekim edatı görevindeki sözcüklerin çeşitli ek kalıplaşmalarıyla meydana geldiği görülmektedir. Bu çerçevede değerlendirilen örnekler aşağıda ele alınmıştır. Çekim edatları, yapılarıyla ilgili incelemelerde bulunduğumuz için isimden türeyenler, fiilden türeyenler ve yabancı dillerden alıntılananlar ve birleştirme yolu ile oluşanlar şeklinde dört başlıkta incelenmiştir.

4.1.1. İsimlere Getirilen Eklerin Kalıplaşması ile Oluşan Edatlar

İsimlere gelen işletme eklerinin kalıplaşmasıyla yapılmış edatlarıdır.

başġa ~ başḳa {< baş + ḳa}: Başka, -den başka.

(73v/13), (122v/13), (148r/5), (193v/6,7), (198r/11), (213v/16)

Tespit edilen örneklerin birinde *başġa* biçiminde yazılmıştır. Korkmaz da aynı açıklamayı yapmakla beraber < *baş* + *ıḳ* - *a* biçiminde de bir açıklama yapılabileceğine de dikkat çekmiştir.[2208] Gülensoy, < *baş* + *ḳa* biçiminde bir açıklamayı yapmıştır.[2209]

berü {< be + rü}: Beri, -den beri.

[2205] Ergin, **a.g.e.**, s. 348.
[2206] Zeynep Korkmaz, **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yay., Ankara 2000.
[2207] Ergin, **a.g.e.**, s. 365; Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar (Eski Türkçeden Zamanımıza Kadar), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 1.
[2208] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 1056.
[2209] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 119.

(4v/9), (9r/14), (57/r/16), (73r/8), (209v/8), (215r/14), (237v/7)...

Gabain, isim kökenli edatlar arasında göstermiştir.[2210] Clauson, < *ber - ü* biçiminde göstermiş ve kök olarak bir fiile işaret etmiştir.[2211] Hacıeminoğlu, hem isim kökenli (< be + rü) hem de fiil kökenli (< ber - ü) olabileceğini belirtmiştir.[2212] Korkmaz, < ben + ru biçiminde zamir ve yön ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış olabileceğine dikkat çekmiştir.[2213]

birle {< bir + le}: İle, birlikte.

(1v/3,4,6), (2r/9), (4r/11), (5r/21), (30v/1,4,20,21), (82r/5,7,13,17), (150r/3,21), (195r/4,8,17,21), (240r/7), (249r/7,11,12)...

Gabain, < *bir - il - e* biçiminde bir açıklamaya işaret etmiştir.[2214] Clauson, *bir* isminden türediği kanatindedir.[2215] Hacıeminoğlu *biril-* fiilinden hareketle yapılan açıklamaların anlam bağlantısı olarak uzak, < bir + le < bir + ile biçimindeki açıklamalarınsa daha isabetli olduğu görüşündedir.[2216] Korkmaz da birle > bile ilgisine dikkat çekerek bir isminden türediğini ifade etmiştir.[2217]

birlen {< birle + n}: İle, birlikte.

(1v/7), (3r/9,16), (3v/8), (22r/11), (34v/21), (44r/1), (95r/20), (100v/10), (140r/5), (172v/3)

"İle, birlikte" anlamındaki *birle* sözcüğünden türemiştir.

içre {< iç +re}): İçine, içinde.

(4v/6), (5r/21), (5v/6), (11r/5), (110v/5), (145v/14), (238v/4,8), (249v/1,5)...

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar genellikle < *iç + re* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2218] Aynı anlamdaki *iç* ismi ve bu isme gelip yer ve zaman zarfı türeten yön ekinin birleşmesiyle türemiştir. İsimlerden sonra gelerek çekim edatı görevinde kullanılır.

ḳaç {< *ḳa + ç(a)}: Kaç, birkaç.

[2210] Gabain, **a.g.e.**, s. 99.
[2211] Clauson, **a.g.e.**, s. 355, 356.
[2212] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 14.
[2213] Zeynep Korkmaz, **Türkçe'de Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 9.
[2214] Gabain, **a.g.e.**, s. 96.
[2215] Clauson, **a.g.e.**, s. 364.
[2216] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 22.
[2217] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 31.
[2218] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 87; Korkmaz, **a.g.e.**, s. 8.

(27v/15), (38r/12)

Clauson, Türkçenin çeşitli şivelerindeki kullanımlarına örnekler vermiş ancak şekil yapısı üzerinde durmamıştır.[2219] Erdal, OTWF'de *kaçan* kelimesini **ḳa + ça + n* şeklinde açıklamış ve burada bir **ḳa* ismine gelen *+ça* ekinin varlığından söz etmiştir.[2220] AGOT'de ise *kaç* kelimesini, *ka sözünün eşitlik durumunun kısalmış bir varyantı olarak açıklamış ve tam yapının muhtemelen *kaçan* olduğunu belirtmiştir.[2221] Gülensoy ise sözcükte bulunan ekin *+ç* olduğu görüşüne sahiptir.[2222]

ḳaçan {< ḳaça + n}: Ne zaman; -dığı zaman, -dığında.

(4v/15,21), (5v/13), (7r/1), (7v/3,18,19), (8r/14), (9r/10,15,18), ... (47v/21), (48r/16), (49r/13), (51v/13), (52v/3), (54v/19), (56r/13,15), (81v/6), (82v/19), (158v/16)...

Eski Türkçeden itibaren edat göreviyle kullanılmıştır.[2223] *Ḳaça* (< **ḳa + ça*) sözcüğünden türediği düşünülebilir. Clauson, köken olarak *ḳaç* sözcüğüne işaret etmiştir.[2224] Gabain, **ka* soru sözünden türeyen yapılar içerisinde yer vermiştir.[2225] Erdal, sözcüğün yapısında ekvatif eki bulunduğunu ifade ederek **ḳa + ça + n* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2226]

ḳança {< ḳa + n + ça}: Nereye.

(41v/13), (45r/8,18), (50v/17), (51r/1), {T160a/13}, {164a/2}, {166b/5}, {168b/19}

Clauson, köken göstermemiş ancak *kanyu* ile aynı tabandan olduğunu öne sürmüştür.[2227] Bu noktada "*kaç*, *kaçan*, *kalı*, *kanyu*, *kayda*" gibi kelimeler için ortak bir **ka* köküne işaret etmiştir.[2228] Gülensoy, kelimenin açıklamasını < *ka + n + ça* biçiminde yapmıştır.[2229]

ḳanda {< ḳa + n + da}: Nerede; ne zaman.

(12r/16)

[2219] Clauson, **a.g.e.**, s. 589.
[2220] Erdal, **a.g.e.**, s. 92.
[2221] Marcel Erdal, **A Grammer of Old Turkic I-II**, Leiden-Boston, Brill, 2004, s. 215.
[2222] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 449.
[2223] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 163.
[2224] Clauson, **a.g.e.**, s. 592.
[2225] Gabain, **a.g.e.**, s. 72.
[2226] Erdal, **a.g.e.**, s. 92.
[2227] Clauson, **a.g.e.**, s. 634.
[2228] Clauson, **a.g.e.**, s. 632.
[2229] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 458.

Metinde yalnızca bir yerde geçmiştir. Yapı bakımında *ḳa* soru sözünden türeyen diğer edatlar (*ḳança, ḳandın, ḳanı, ḳayda, ḳaydın, ḳayu*) gibidir. Eski Türkçe döneminde *ḳanta*, DLT'de ise yine *ḳanda* biçiminde belirlenmiştir.[2230]

ḳandın {< ḳa + n + dın}: Nereden.

(33r/9), (88v/2), (94r/21), (101r/16), (104v/11), (117v/14), (139r/13), (159r/6), (167r/10), (169v/6)

Yapı bakımında *ḳa* soru sözünden türeyen diğer edatlar (*ḳança, ḳanda, ḳanı, ḳayda, ḳaydın, ḳayu*) gibidir.[2231] Eski Türkçeden itibaren bu şekilde kullanılmıştır.[2232]

ḳanı {< ḳa + n + ı}: Nerede.

(10v/11,14), (35v/19), (129v/18), (220r/4,6), (244v/3)...

Yapı bakımında *ḳa* soru sözünden türeyen diğer edatlar (*ḳança, ḳanda, ḳandın, ḳayda, ḳaydın, ḳayu*) gibidir.[2233] Eski Türkçeden itibaren kullanılmıştır.[2234]

ḳaydın {< ḳa + y + u + dın}: Nereden; nasıl.

(15r/15), (26v/11), (56r/1), (105v/7), (169r/4), (240r/5)...

Yapı bakımında *ḳa* soru sözünden türeyen diğer edatlar (*ḳança*, *ḳanda*, *ḳanı*, *ḳayda*, *ḳayu*) gibidir.[2235] Yavuzarslan, *ḳa* zamirinden türeyen yapıları incelerken bunları y, l ve r gruplarına ayırarak Anadolu ağızlarındaki uzantılarını belirlemiştir. Bu çalışmada, Karahanlı ve Harezm Türkçelerinde n ve y biçimlerinin (*ḳandın*, *ḳayudın* ~ *ḳaydın*) bir arada bulunduğuna dikkat çekmiştir.[2236]

ḳayu {ḳa + y + u}: Nerede.

(9r/21), (10v/19), **(**12r/14), (14v/15), (15v/9), (21r/16), (22v/20), (23r/9,13), (25r/21), (25v/9,17), (28v/7), (32r/20), (34r/17), (34v/10), (38r/4), (40v/15), (41r/8), (45r/9), (46r/7), (47r/5), (50r/9), (50v/18), (51r/2), (52v/6,17), (160r/1)...

[2230] Gabain, **a.g.e.**, s. 72; Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 682.
[2231] Clauson, **a.g.e.**, s. 632-633; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 272.
[2232] Gabain, **a.g.e.**, s. 72.
[2233] Clauson, **a.g.e.**, s. 632-633.
[2234] Gabain, **a.g.e.**, s. 72; Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 682.
[2235] Clauson, **a.g.e.**, s. 632-633; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 274.
[2236] Paşa Yavuzarslan, "Anadolu Ağızlarında *ha (*ka) Zamirinin Türevleri", **Türkoloji Dergisi**, C. 11, S. 1, 1993, s. 310.

Yapı bakımında *ḳa* soru sözünden türeyen diğer edatlar (*ḳança*, *ḳanda*, *ḳanı*, *ḳayda*, *ḳayu*) gibidir.[2237] Yavuzarslan, Anadolu ağızlarında *ḳa* zamirinden türeyen yapıların uzantılarını derlediği çalışmasında, bu sözden türeyen edatların Türkçenin tarihi yazılı devirlerinde n, y, r ve l kollarına dikkat çekmiştir.[2238]

meŋizlig {< meŋiz + lig}: Benzeri, gibi, görünüşlü.

(6t/11), (7r/13,14), (10r/17), (12r/2), (12v/17,18), (21r/12), (57v/4), (68v/6), (72v/20), (78v/8,9), (110v/11), (114v/20), (115v/17), (132v/15), (141r/5,8), (161v/10), (174v/9), (175v/11), (181v/4), (183v/14), (192v/16), (201r/9), (211r/16), (218v/10), (223v/3), (229r/3), (236v/2), (249r/6)

"Beniz, yüz" anlamında *meŋiz ~ beŋiz* sözcüğünden türemiştir.

naru {< ın+a+ru, "*in: Ana Altayca 3. şahıs zamiri"**}:** -E doğru, öteye.

(135r/4), (247r/13)

Caferoğlu kelimeyi *ınaru* ve *ınġaru* şeklinde alarak "ileri; -den başka vb." anlamlarını vermiş ve "ileri geri" anlamında *ınaru barı* kullanımını madde başı olarak değerlendirmiştir.[2239] Kaşgarlı, kelimenin "taraf" anlamına gelen bir edat olduğu notunu düşmüştür.[2240] Clauson kelimenin etimolojisini *an (ol)* + *ġaru* biçiminde vermiştir.[2241] Li, "naru" kelimesini "+den sonra" gibi anlamlara gelen bir sontakı olarak değerlendirmiştir.[2242]

neçük {< ne + çe + ök}: Nasıl, niçin.

(213r/7)

Metinde yalnız bir örneği tespit edilmiştir. Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, yapısının < *ne* + *çe* + *ök* biçiminde olduğu görüşünde birleşmişlerdir.[2243]

nelük {< ne + le + ök}: Nasıl.

[2237] Clauson, **a.g.e.**, s. 632-633; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 275.
[2238] Yavuzarslan, **a.g.e.**, s. 310.
[2239] Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (2. baskı), TDK Yay., Ankara, 2011, s. 86.
[2240] A. Bican Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu**, Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin**, TDK Yay., Ankara. 2014, s. 768.
[2241] Clauson, **a.g.e.**, s. 190.
[2242] Yong-Song Li, **Türk Dillerinde Sontakılar**, Türk Dilleri Araştırması Dizisi: 40, İstanbul, 2004, s. 231, 232.
[2243] Clauson, **a.g.e.**, s. 775; Korkmaz, **a.g.e.**, s. 23; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 278.

(8r/8), (11v/13,15), (12v/6), (12v/8), (15r/14), (17r/15), (20r/12), (20v/12), (21r/10), (25v/16), (26r/2), (33r/3,12,14,15,16), (39r/12), (39v/13), (42v/21), (45v/6,9), (51r/8,20), (51v/14), (52r/14), (159r/2)

Eski Türkçeden itibaren kullanılmıştır.[2244] Clauson, kullanım alanına değinerek *negülük* ile ilgili ve eş anlamlı olduğunu belirtmiştir.[2245] Erdal, *negülük* sözcüğünü açıklarken *nelük* ile bağlantısını zayıf görerek < *ne* + *le* + *ök* biçiminde bir açıklamanın daha isabetli olacağını ifade etmiştir.[2246] Hacıeminoğlu da bu edat için < *ne* + *le* + *ök* biçiminde bir açıklama önermiştir.[2247]

neteg {< ne + teg}: Nasıl, niçin.

(6v/8), (9v/17), (10v/1), (11r/2), (11v/13,21), (15v/18), (17r/21), (17v/2,6), (18r/11), (18v/3), (19v/8), (23r/18), (23v/9), (24v/3), (25r/4), (27v/16,18,19,20 (40r/9,20), (41r/5,9,13,21), (46v/3), (48r/4,9), (49v/17), (51r/16,18), (54v/14,15), (56r/21), (56v/3), (81v/19), (83r/2), (158v/16), (244v/4)...

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, çoğunlukla yapısının < *ne* + *teg* biçiminde olduğu görüşünde birleşmişlerdir.[2248]

niçe {< ne + çe}: Nasıl, ne kadar.

(11r/10), (18v/14), (24r/16), (26r/1), (28v/1), (30r/17), (30v/5), (36r/19), (38r/11), (41v/1), (43r/9), (45r/13,17), (45v/20), (50v/21), (56v/2), (81r/21), 119v/19), (204v/21)...

Eski Türkçeden itibaren kullanılan bir edattır.[2249] Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, yapısının < *ne* + *çe* biçiminde olduğu görüşünde birleşmişlerdir.[2250]

nige {< nė + ge}: Niçin.

(47r/1), (81v/17), (123r/14), (125v/12), 157v/9), 163r/8), (180v/1), (204v/9), (209r/2), (211r/15), (221r/20)

Metinde tespit edilen soru edatları arasındadır ve yapısı *ne* soru sözünden türetilen diğer edatlarla benzerlik göstermektedir.

[2244] Gabain, **a.g.e.**, s. 287; Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 768.
[2245] Clauson, **a.g.e.**, s. 777.
[2246] Erdal, **a.g.e.**, s. 121-122.
[2247] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 280.
[2248] Clauson, **a.g.e.**, s. 776; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 281.
[2249] Gabain, **a.g.e.**, s. 72; Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 768.
[2250] Clauson, **a.g.e.**, s. 775; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 277.

özge {< öz + ge}: Başka, -den başka.

(5v/6), (8v/14), (10v/11), **(**23v/6), (24v/10), (29r/6), (40r/11), (47v/17), (80r/14), (84r/1), (159r/21), (159v/2), (175r/10)...

Harezm Türkçesi döneminde ortaya çıkmıştır.[2251] Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, yapısını < *öz* + *ge* biçiminde açıklamıştır.[2252]

soŋra {< soŋ + ra}: Sonra.

(54r/3), (96r/20), (188v/18), (196r/20), (249v/12)

Eski Türkçe döneminde görülmeyen ve daha sonra kullanım sahasına girmişbir sözcüktür. *Soŋ* edatıyla aynı işlevde, zarfın yanında edat olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Yapısıyla ilgili genel görüş *soŋ* isminden yön gösterme eki kalıplaşmasıyla türediği yönündedir.[2253] Deny, edat olarak da kullanıldığına değinmiş[2254] yapısıyla ilgili açıklamaya ise zarflar kısmında yer vermiş ve *soŋ* + *ara* biçiminde meydana geldiğini ifade etmiştir. Elöve ise yaptığı çeviriye eklediği yorumda burada *içre(k)*, *taşra(k)*, *asra(k)* gibi sözcüklerde de görülen +*rak* ekinin sonunda yer alan /k/ sesinin düşmüş olabileceğine işaret etmiştir. [2255] Gabain, bu tür kelimelerdeki ekin uzak bir akraba dilden alıntılanmış olabileceğini belirtmiştir.[2256]

üçün {uç + (u)n}: İçin.

(2r/9), (2v/5), (3r/1,18), (5r/5,12), (6v/12,17), (7v/5,11), (8r/9,11,13), (9r/12,16), (9v/20), (12r/4,7,20), (13r/3,13,18), (13v/1,2,3,4,5,9), (16r/14,17), (18r/7,8), (20r/1), (20v/2,14), (21r/1,4), (22r/16), (22v/12,18), (26v/1,16), (42v/11,21), (47v/7,8), (49v/13,19), (52r/7,8,9,11), (54r/10,15,21), (81r/18), (156v/12), (158r/17), (160r/8), (222v/7)...

Eski Türkçeden itibaren yaygın biçimde kullanışmış edatlardan biridir.

üzre {< üze + re}: Üzerine, üzerinde.

(110r/6), (202r/12)

[2251] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 73.
[2252] Räsänen, **a.g.e.**, s. 377; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 681.
[2253] Korkmaz, **a.g.e.**, s. 8-9.
[2254] Jean Deny, **Türk Dil Bilgisi**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012, s. 565.
[2255] Deny, **a.g.e.**, s. 245.
[2256] Gabain, **a.g.e.**, s. 65.

Harezm Türkçesinden itibaren tespit edilmiş edatlar arasındadır. Clauson, madde başı olarak yer verdiği ancak açıklaması için *üzre*'ye yönlendirdiği bu edatın yapısıyla ilgili orada da *üze*'nin *üzre* edatının kısaltmış bir çeşidi olduğu dışında açık bir görüş belirtmemiştir.[2257] Hacıeminoğlu, Harezm sahası metinlerinden itibaren görülmeye başlandığını belirterek *üzre* ~ *üzere* < *öze* + *re* biçiminde bir açıklama önermiştir.[2258] Gülensoy, yapısını Eski Türkçede geçen *asra*, *içre*, *kisre*, *öŋre* gibi sözcüklerle bağdaştırarak < *üz* + *re* açıklamasını yapmıştır.

yaŋlıġ ~ yaŋlı {< yaŋ + lıġ}: Gibi, benzer.

(2v/18), (13r/5), (23r/18), (26r/15), (108r/14), (181v/21), (238v/5)

Metinde tespit edilen örneklerin birinde (181v/21) *yaŋlı* biçimnde yazılmıştır. Eski Türkçe döneminde pek tanıklanmayan edatın kullanılırlığı Harezm Türkçesinde artmış olsa da aynı işlevde kullanılan *teg*, *meŋiz* ve *meŋizlig* edatları kadar yaygın bir kullanıma ulaşamamıştır.[2259] Clauson ve Erdal, "taraf, kenar" anlamındaki *yaŋ* isminden türediğini belirtmişlerdir.[2260]

4.1.2. Fiillere Getirilen Eklerin Kalıplaşması ile Oluşan Edatlar

Fiillere gelen eklerin kalıplaşmasıyla yapılmış çekim edatlarıdır.

aḍın {< *aḍ ~ ad(ı) - n}: Başka, diğer.

(1v/10), (4r/20), (9v/13), (10v/14), (13r/16,17), (13v/12), (15r/1), (25v/1), (26v/3), (27r/15), (32r/1,21), ((43v/17,20), (44r/11), (48r/16,17), (49r/15), (50r/8), (50v/3), (56r/4,6), (85r/5), (96v/4), {T170b/4}, (125r/1), (222v/18,19), 234v/13), (241v/1)...

İsim, sıfat ve zarf olarak da karşımıza çıkan sözcük, Eski Türkçeden itibaren edat göreviyle de belirlenmiştir.[2261] "Ayrılmak" anlamındaki *aḍ- ~ aḍ(ı)-* fiilinden türemiştir. Clauson, isim ve sıfat olarak kullanıldığını belirtip **aḍ-* biçiminde bir fiilden türediğini göstermekle yetinmiştir.[2262] Bilgen, sözcüğün **ad-* fiilinden türediğini göstermiştir.[2263] Erdal, *adın* ile birlikte aynı kökten türemiş olma ihtimali olan sözcüklere de değinmiş (*adır-*, *adırıl-*,

[2257] Clauson, **a.g.e.**, s. 281.
[2258] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 75.
[2259] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 109; Ali Sözer, **Harezm Türkçesinde Görevli Kelimeler: Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler**, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2020.
[2260] Clauson, **a.g.e.**, s. 950; Erdal, **a.g.e.**, s. 142.
[2261] Sözer, **a.g.e.**, s. 32.
[2262] Clauson, **a.g.e.**, s. 60.
[2263] Bilgen, **a.g.e.**, s. 70.

adrıḳ vb.) ancak bunların **ad*- fiilinden mi **adı*- fiilinden mi türediklerinin açık olmadığını ifade etmiştir.[2264] Hacıeminoğlu, aḏruḳ edatıyla paralellik gösteren bir yapıda olduğunu belirtmiş ve her ikisinin de bir **aḍ*- köküne bağlanabileceğini savunmuştur.[2265] Taş, sözcüğün **aḍı*- fiilinden türediğine işaret eden bir açıklama yapmıştır.[2266]

ara {< ar - a}: Ara, arasında.

(7v/6,7,11), (8r/19), (11v/12), (15r/7,10), (19r/10), (21r/21), (22v/10), (25r/5,7), (30r/1,21), (31r/2), (31v/7), (34r/20,22), (35r/4,8), (35v/8), (47r/15), (47v/17), (49v/11), (54v/9), (56v/15,20)...

"Arasından geçmek, çapraz geçmek" anlamındaki **ār*- fiilinden türediği düşünülebilir.[2267] Clauson, gramatikal bir açıklama yapmanın zor olduğunu ifade etmiş ve bir köken belirtmemiştir.[2268] Tekin, **ār*- kökünden gelmiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[2269] Gülensoy, sözcük için < *ar* + *a* ve < *ar* - *a* biçiminde iki farklı açıklama önerisi sunmuştur.[2270] Taş, Tekin ve Li'ye dayandırarak **ār*- köküne bağlamıştır.[2271]

arḳurı {< arḳur - ı}: Çapraz.

(164v/17,18)

Clauson, *arḳu* isminden türeyen *arḳur*- fiilinin gerundium eki almış biçimi olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir.[2272]

azu {< az - u}: Yoksa.

{T156a/12}

"Azmak, yoldan çıkmak" anlamındaki *az*- fiilinden türemiştir.[2273]

burun {< bur - (u)n}: İlk, önce; burun.

[2264] Erdal, **a.g.e.**, s. 304, 535-536.
[2265] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 3.
[2266] Taş, **a.g.e.**, s. 163.
[2267] Tekin, **a.g.e.**, s. 88.
[2268] Clauson, **a.g.e.**, s. 196.
[2269] Tekin, **a.g.e.**, s. 88.
[2270] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 74.
[2271] Taş, **a.g.e.**, s. 115.
[2272] Clauson, **a.g.e.**, s. 219; Erdal, **a.g.e.**, s. 726.
[2273] Tekin, **a.g.e.**, s. 173; Taş, **a.g.e.**, s. 175.

(3r/9), (4r/14), (6v/13,14), (13r/12), (14r/15), (22r/15), (24r/5), (25v/4), (31v/12), (36r/3), (40v/21), (41r/10), (44v/12,14), (48r/7), (51v/10), (56r/12,16), (81r/3), (89v/1), (156v/21), (158v/18).. .

"Kokmak" anlamındaki *bur-* fiilinden türemiştir. Sözcük, "ilk, önce" anlamlarıyla cümle içerisinde zarf ve edat olarak kullanılmıştır. Clauson, kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[2274] Eren, *-n* ekinin organ adları türetme işlevinden de hareketle "kokmak" anlamındaki **bur-* fiilinden türediğinin açık olduğunu ifade etmiştir.[2275] Gülensoy da sözcük için < *bur - un* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2276]

daġı ~ taḳı {< (daġı) taḳ - ı}: Daha.

(59r/11), (1v/5,9), (4r/7,12,19), (4v/21), (5r/2,9), (7v/3), (56r/13), (56v/1), (65r/1), (81v/20), (82r/2),(193r/1,16), (193v/21), (194r/21), (197r/13,14)...

"Eklemek, ilave etmek" anlamındaki *taḳ-* fiilinden türemiştir. Clauson, *taḳ- ~ daḳ-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıylailgili açıklamalar yapmıştır. Erdal, Tekin, Bilgen, Taş ve Gülensoy da taḳ fiiline dayandırmışlardır.[2277]

ḳarşu {< ḳarış - u}: Karşı; -e doğru, -e karşı.

(28r/11), (28v/10,11,12), (77r/13,14), (98v/15), (139r/12), (143r/14)

Edat görevini DLT ile beraber yüklendiği belirlenen sözcüğün *utru* ile aynı işlevde olduğu belirtlebilir.[2278] "Karşı karşıya gelmek, karşı durmak" anlamıdaki *karış-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, *ḳarış-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[2279] Erdal ve Taş da *ḳarış-* fiilinden türediğini belirtmişlerdir.[2280] Gülensoy, köken olarak "karşı durmak" anlamındaki *ḳar-* fiiline bağlamış ve < *ḳar - ış - ı* biçiminde bir açıklama önermiştir.

öte {< öt - e}: -Den ileri, -den öte.

(98r/12), (133v/1), (206v/10), (211r/13,14,15,16,21)

[2274] Clauson, **a.g.e.**, s. 366-367.
[2275] Eren, **a.g.e.**, s. 64.
[2276] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 187.
[2277] Erdal, **a.g.e.**, s. 340; Tekin, **a.g.e.**, s. 90; Bilgen, **a.g.e.**, s. 58; Taş, **a.g.e.**, s. 141; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 261.
[2278] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 52.
[2279] Clauson, **a.g.e.**, s. 663-664.
[2280] Erdal, **a.g.e.**, s. 342; Taş, **a.g.e.**, s. 141.

"Geçmek; keskin olmak" anlamlarındaki *öt-* fiilinden türemiştir. Eski Türkçede isim ve zarf olarak belirlenen sözcük Harezm Türkçesiyle beraber edat görevi de yüklenmiştir. Ergin ve Hacıeminoğlu, *öt-* fiilinden zarf fiil eki kalıplaşmasıyla türediğini belirtmişlerdir.[2281] Gülensoy, < *öt - e* biçiminde açıklamıştır.[2282]

ötrü {< ötür - ü}: Dolayı; sonra; -den sonra; -den dolayı.

Eski Türkçe döneminden itibaren edat göreviyle de kullanılmıştır.[2283] "Geçirmek" anlamındki *ötür-* fiilinden türemiştir (< *öt - ür-*). Clauson, *ötür-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vermiştir.[2284] Erdal, yapısındaki *-Ur-* ekine dikkat çekmiş ve köken olarak *öt-* fiiline bağlamıştır.[2285] Sözcükle ilgili değerlendirme yapan diğer araştırmacılar da *ötür-* fiilinden türediğine yönelik görüş bildirmişlerdir.[2286]

sayu {< *sa - (y)u}: Her; boyunca.

(12r/11), (14v/15), (183r/7), (185r/11)...

"Saymak, hesap etmek" anlamındaki *sa-* fiilinden türemiştir.

taḳı {< taḳ - ı}: Ve, de/da, dahi.

(1v/5,9), (4r/7,12,19), (4v/21), (5r/2,9), (7v/3), (9v/10,13,20), (10r/12), (11v/2), (15r/1), (15v/15,20), (17r/8,10,20), (48r/11,14), (49v/1,8,9), (50r/13), (50v/13), (51v/16,17), (52r/10,11,12), (52v/7,10), (54v/1), (56r/13), (56v/1), (65r/1), (81v/20), (82r/2), (158r/18)...

Eski Türkçeden itibaren edat görevinde kullanışmıştır.[2287] "Takmak, bağlamak" anlamındaki *taḳ-* fiilinden türemiştir. Sözcüğün yapısıyla ilgili inceleme yapan araştırmacılar büyük ölçüde *taḳ-* fiilinden türediği yönünde görüş bildirmişlerdir.[2288]

tapa {< tap - a}: -E doğru.

(6r/9), (40v/11) (51r/4), (69r/8), (87r/4), (99r/8), (99v/7), (107r/10), (117r/21), (130v/15), (131r/9,10,11), (132r/6), (179v/7)...

[2281] Ergin, **a.g.e.**, s. 372; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 69.
[2282] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 675.
[2283] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 70.
[2284] Clauson, **a.g.e.**, s. 64.
[2285] Erdal, **a.g.e.**, s. 728-729.
[2286] Gabain, **a.g.e.**, s. 94; Erdal, **a.g.e.**, s. 751; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 70; Korkmaz, **a.g.e.**, s. 64-65.
[2287] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 195.
[2288] Clauson, **a.g.e.**, s. 466; Bilgen, **a.g.e.**, s. 58; Erdal, **a.g.e.**, s. 340; Tekin, **a.g.e.**, s. 90; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 261; Taş, **a.g.e.**, s. 141.

"Bulmak; kabul etmek; tapmak, ibadet etmek" anlamlarındaki *tap*- fiilinden türemiştir. Clauson, köken olarak *tap*- fiilini göstermiş ve kullanım alanları ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[2289] Gabain, Bilgen, Tekin ve Taş da sözcüğü *tap*- fiiline bağlamışlardır.[2290]

tegi {< teg - i}: Kadar, değin; -e kadar.

(3r/15), (4v/4), (5v/20), (7v/3), (143r/10, 21), (180v/19,20,21), (248v/12)...

Sözcükle ilgili değerlendirme yapan araştırmacılar, *teg*- fiilinden türediği görüşünü bildirmişlerdir.[2291] Eski Türkçeden itibaren yönelme eki almış sözcüklerden sonra kullanılmıştır.[2292]

tegrü {< tegür - ü}: -E değin, -e kadar.

(37v/13), (65v/11), (88r/8), (90v/19), (91r/7), (103r/5,12,18), (161v/15)...

"Değdirmek, ulaştırmak" anlamındaki *tegür*- fiilinden türemiş olduğu kabul edilmiştir.[2293] Eski Türkçeden itibaren *tegre ~ tigre ~ tegrü* biçiminde edat olarak kullanılmıştır.[2294]

utru {< utur - u}: Karşı, karşı taraf; -e karşı, -e doğru.

(11r/19), (18v/2), (56r/20), (63v/21) (76r/9), (111v/20), (106v/6), (157v/21)

"Karşılaşmak" anlamındaki *utur*- fiilinden türemiştir. Clauson, **utur*- fiilinde bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[2295] Erdal, sözcük ve kullanım alanıyla ilgili bilgiler vererek *utur*- (< **ut - ur*-) fiilinden türemiş olabileceğini ifade etmiştir.[2296] Bilgen ve Taş da **utur*- fiilinden türediği görüşündedirler.[2297] Eski Türkçeden itibaren edat görevinde kullanılmıştır.[2298]

üze {< üz - e}: Üstte, üzerine.

(3r/,3,8,10),(6r/6), (6v/5,8), (7r/9,11), (9r/21), (9v/15), (11r/5), (14r/16), (14v/6), (15r/19), (15v/19), (16v/8), (18v/9), (24r/1,4,15), (26r/10,12), (28r/10,13), (28v/11), (40r/2,14),

[2289] Clauson, **a.g.e.**, s. 345.
[2290] Gabain, **a.g.e.**, s. 94; Bilgen, **a.g.e.**, s. 34; Tekin, **a.g.e.**, s. 88; Taş, **a.g.e.**, s. 116.
[2291] Gabain, **a.g.e.**, s. 94; Clauson, **a.g.e.**, s. 477; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 94; Taş, **a.g.e.**, s. 142.
[2292] Sözer, **a.g.e.**, s. 105-108
[2293] Clauson, **a.g.e.**, s. 345; Gabain, **a.g.e.**, s. 94; Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 95.
[2294] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 95-97.
[2295] Clauson, **a.g.e.**, s. 64.
[2296] Erdal, **a.g.e.**, s. 741.
[2297] Bilgen, **a.g.e.**, s. 78; Taş, **a.g.e.**, s. 176.
[2298] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 104.

(42r/8,11,14,16,17), (42v/17), (43v/6), (45v/3,12), (46v/1), (48r/5), (49v/6,7), (51v/8), (52v/17), (64r/3,6,11), (64v/7), (67r/15), (68r/6), (68v/7), (70r/6), 74v/9), (84v/20), (86r/5), (87v/4), (88r/16), (88v/8), (89r/11), (89v/15), (92r/3,19), (101v/7,13), (102v/4), (104v/12,19), (105v/21), (101v/7), (106v/4), (109r/1), (112v/1,6,7), (113r/17), (118r/2), (119v/10), (120r/2), (121r/1,2), (122r/6), (124v/9), (125v/9) (126r/3), (156v/9), (158r/2,15), (160r/2)...

Eski Türkçeden itibaren edat olarak kullanılmıştır.[2299] Gabain; kelimenin köküne şüpheyle yaklaşmakla beraber önceleri "büyümek, yetişmek" **üz-* fiiline işaret etmiş[2300], daha sonra kökünün belirsiz olduğunu aktarmıştır.[2301] Clauson, kelimenin anlamını ve kullanımıyla ilgili örnekler vermiştir.[2302] Hacıeminoğlu, önce *öze/üze* biçiminde göstermiş[2303] ancak sonraki çalışmasında **ü-* fiilinden yapılan *üz-* gövdesine gelen zarf fiil ekinin varlığına işaret etmiştir.[2304] Tekin kelimenin açıklamasını ***üz* + *e*** biçiminde yapmış ve *üztün* kelimesini aynı köke bağlamıştır.[2305] Erdal ise kelimenin açıklamasını *üz* + *re* biçiminde yapmıştır.[2306] Tekin, *üz* isminden *+a* arkaik datif-lokatif ekiyle türediğini belirtmiştir.[2307] Turan, çalışmasında *ör* > *öz* > *üz* gelişimini bir zetasizm örneği olarak tespit etmiş ve Türk lehçelerinde hem fiil hem de isim olarak kullanımlarını gösterip bir fiil-isim şeklinde değerlendirerek *üze* yapısının *göre*, *öte* ve *tegi* yapıları gibi *üz-* fiili ve *-e* zarf fiil ekinden meydana geldiğini ifade etmiştir.[2308]

yana {< yan - a}: Yine, yeniden, tekrar.

(1v/4), (3r/12,20), (4r/1,9), (4v/6,11), (6v/2,7,10), (7r/4,15), (7v/14), (8r/13), (8v/15), (9r/3,12,21), (10r/5,9), (10v/9), (11r/11), (12r/11), (13r/17), ... (49v/4,7), (50r/1,15,21), (50v/1), (51r/4,12,20), (54r/7), (83v/21), (157v/8), (158v/7), (216v/14)...

"Dönmek, vazgeçmek; yanmak" anlamlarındaki *yan-* fiilinden türemiştir. Clauson, *yan-* köküne bağlamış ve kullanım alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[2309] Sözcükle

[2299] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 71-73; Sözer, **a.g.e.**, s. 81-87.
[2300] A. M. von Gabain, **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın, TTK Basım Evi, Ankara, 1988, s. 95.
[2301] A. M. von Gabain, "Das Alttürkische", **Philologiae Turcicae Fundamenta**, Ed. J. Deny - K. Grønbech vd., Wiesbaden 1959, s. 33.
[2302] Clauson, **a.g.e.**, s. 280.
[2303] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 71.
[2304] Necmettin Hacıeminoğlu, "Üze/Öze Meselesi". **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**. Ankara 1987, s. 5-14.
[2305] Tekin, **a.g.e.**, s. 80.
[2306] Marcel Erdal, **A Grammer of Old Turkic I-II**, Leiden-Boston, Brill, 2004, s. 179.
[2307] Talat Tekin, **Makaleler 1 - Altayistik**, TDK Yayınları, Ankara 2013, s. 168.
[2308] Fikret Turan, "Morfo-Sentaktik Boyutlarıyla Türkçede Üzere ve Üzeri Yapılarının Tarihsel Gelişimi", **Prof. Dr. Yakup Karasoy Armağanı**, (Ed.: Prof. Dr. Mustafa Toker, Doç. Dr. Perihan Ölker vd.), Çizgi Kitabevi, 2024, s. 262.
[2309] Clauson, **a.g.e.**, s. 943.

ilgili derğerlendirme yapan diğer araştırmacılar da *yan-* fiilinden türetiğine işaret etmişlerdir.[2310]

yime {< *yėm - e}: Yine; de, da.

(4v/4, 16), (9r/12), (15v/17), (17r/14,17), (18r/5), (21r/7), (21v/6,7), (23v/10), (24v/13), (26r/13), (28v/15), (36v/3), (38v/8), (44r/11), (45v/13), (52r/20)...

Genel görüş *yana* sözcüğünün ses değişmesine uğramış biçimi olduğu yönündedir. Clauson ve Erdal *yana* sözcüğünü açıklarken kullanım sahasına çeşitli ses değişiklikleriyle *yeme* biçiminde de çıktığını belirtmiştir.[2311] Tekin, sözcüğü "katmak, eklemek" anlamındaki **yäm-* biçiminde gösterdiği fiile bağlamıştır.[2312]

4.2. Ödünçleme Yolu ile Oluşan Edatlar

Türkçenin yazılı dönemlerinde çeşitli yollarla ilişki içerisinde bulunduğu dillerden alınan edatlardır. Kısasü'l-Enbiyâ'da tepit edilen edatlardan yabancı kökenli olanların Farsça ve Arapça'dan alıntı olduğu görülmektedir.

'aceben (Ar.): Acaba.

(15r/15), (196r/8)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2313]

āmīn (Ar.): Amin.

(8v/2), (127v/9), (208r/5)...

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2314]

ammā (Ar.): Ama, fakat; ancak.

(2v/14), (3v/7), (5r/11), (7v/4,18), (12v/7,19), (27v/1), (33v/3), (35r/11,19), (35v/4), (41v/6), (43r/5,6), (51v/15), (52r/10), (54v/4), (81v/12), (84v/1), (172v/20), (191v/18)...

[2310] Bilgen, **a.g.e.**, s. 34; Erdal, **a.g.e.**, s. 405; Tekin, **a.g.e.**, s. 89; Taş, **a.g.e.**, s. 116.
[2311] Clauson, **a.g.e.**, s. 943; Erdal, **a.g.e.**, s. 405;
[2312] Tekin, **a.g.e.**, s. 89.
[2313] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 268.
[2314] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 295.

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren bağlama edatı olarak görülmeye başlanmıştır.[2315]

ba‘dehu (Ar.): Ondan sonra.

(20v/10)

Metinde yalnız bir örneği belirlenmiştir.

bāri (Far.): Bari, hiç olmazsa.

(98r/21), (143r/7), (184v/16)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren bağlama edatı olarak görülmeye başlanmıştır.[2316]

belī (Far.): Evet.

(94r/4), (134r/21), (136r/4), (147v/17), (159r/11)

Farsça kökenli olup cevap, tasdik ve kabul işlevleriyle kullanılan edat Harezm Türkçesinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2317]

belki (A. + F.): Belki.

(191v/2), (213v/21)

Arapça bel ve Farsça ki yapılarının birleşmesinden oluşmuştur. Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2318]

bi‘llāh (Ar.): Vallahi, billah.

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmüş ve yemin edatı olarak kullanılmıştır.[2319]

çın (Çin.): Gerçek, doğru.

(39v/5), (65v/6), (77r/15), (149r/17), (181r/18), (181v/1,19)

[2315] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 116; Sözer, **a.g.e.**, s. 187.
[2316] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 123-124; Sözer, **a.g.e.**, s. 194.
[2317] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 290.
[2318] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 124-125; Sözer, **a.g.e.**, s. 195-196.
[2319] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 296.

Çinceden alıntı olduğu görüşü yaygındır.[2320] Kuvvetlendirme işleviyle kullanılan edat Karahanlı Türkçesinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2321]

dirīġā (Far.): Yazık.

(99v/20), (174v/6)

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2322]

eger (Far.): Eğer, şayet

(6r/13), (6v/2), (7v/9), (7v/17), (11r/9), (22v/19), (26r/4), ((40r/5), (42v/16), (49v/18), (80v/1), (82r/7), (101r/6), (211v/18)...

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmış ve Harezm Türkçesinde yaygınlık kazanmıştır.[2323]

egerçi (Far.): Gerçi, şayet.

(2v/19)

Metinde yalnız bir örneği tespit edilmiştir. Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmış olsa da aynı işlevde ve anlamda *eger* edatı kullanıldığı için henüz bu dönemde kullanımı sık değildir.[2324]

ger (Far.): Eğer, gerçi, şayet.

(110v/6)

Metinde yalnız bir örneği tespit edilmiştir. Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmış olsa da aynı işlevde ve anlamda *eger* edatı kullanıldığı için henüz bu dönemde kullanımı sık değildir.[2325]

hem (Far.): Hem, ve, de/da.

(15v/8), (22v/15), (31r/21), (31v/1), (39r/8), (49v/7), (55r/1), (64r/13), (66v/10,11), (82r/5), (140v/1), (146v/14), (181v/1)...

[2320] Gabain, **a.g.e.**, s. 272; Clauson, **a.g.e.**, s. 952.
[2321] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 220; Sözer, **a.g.e.**, s. 121-122.
[2322] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 296-297.
[2323] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 142-144; Sözer, **a.g.e.**, s. 198.
[2324] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 145.
[2325] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 149-151.

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır. Genellikle kuvvetlendirme edatı olarak değerlendirilmiş, edatlarla ilgili yağtığı çalışmada Sözer tarafından bağlama görevi de öne çıkarılmıştır.[2326]

hem... hem... (Far.): Hem... hem...

(12v/19), (29r/10), (53v/17), (65v/10), (137r/12)

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2327]

hergīz (Far.): Asla, hiç.

(5v/7), (46r/9), (91v/2), (122r/13), (128r/14), (144r/8), (167v/13), (230v/13)...

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2328]

hīç (Far.): Hiç, asla.

(3r/7), (11r/21), (15r/12), (19v/19), (22v/12), (23v/6), (25v/1), (29r/6), (37v/6), (42r/2,10), (43r/14), (45v/17), (46r/13), (48r/3), (58v/15)...

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2329]

ḫod (Far.): De, da, dahi.

(84v/21), (96v/10)

Farsçadan alıntı olan edat, kuvvetlendirme işleviyle Harezm Türkçesinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2330]

ilāhī (Ar.): Tanrım, Ey Tanrım.

(5r/6), (9v/4), (10v/1,4,14,17,19,20), (12v/6,9), (19r/11,12,14), (30r/16,17), (41v/19), (52v/6), (56r/15), (61r/13), (74v/7,10), (167r/19,21), (214r,10,20), (229v/16), (247v/4)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren seslenme işleviyle görülmüştür.[2331]

illā (Ar.): Ama, ancak.

[2326] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 244; Sözer, **a.g.e.**, s. 205.
[2327] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 263.
[2328] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 157.
[2329] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 124-125; Sözer, **a.g.e.**, s. 195-196.
[2330] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 245-246.
[2331] Sözer, **a.g.e.**, s. 278.

(34r/22), (37v/2), (151r/21), (151v/1), (185v/15), (195r/10), (210r/5), (229v/17)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2332]

ḳadar (Ar.): Kadar, -e kadar.

(135v/15),(186v/9), (212v/14)

Arapçadan alıntı olan edat, Harezm Türkçesinden itibaren edat göreviyle kullanılmaya başlanmıştır.[2333]

kāşkī (Far.): Keşke.

(23r/2), (72r/12,13), (74r/8), (80r/17)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2334]

ked (So.): Pek, çok; ne, ne kadar.

(19v/18,19), (61v/11), (110v/6)

Soğdçadan alıntı bir sözcük olduğu kabul edilmektedir.[2335] Göktürk ve Eski Uygur Türkçesi dönemlerinde edat görevinde karşımıza çıkmayan sözcük Karahanlı Türkçesinden itibaren edat görevi de üstlenmiştir.[2336]

meger (Far.): Meğer.

(27r/14), (30r/14), (36v/18), (83v/21), (84r/1), (179r/20), (204r/2)

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2337]

pes (Far.): Artık, sonra.

(96v/6), (133v/1)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren kısmen görülmeye başlanmış, Batı Türkçesinde yaygınlık kazanmıştır.[2338]

ve (Ar.): Ve.

[2332] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 160.
[2333] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 49.
[2334] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 296-297.
[2335] Gabain, **a.g.e.**, s. 279; Clauson, **a.g.e.**, s. 700.
[2336] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 247; Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 699.
[2337] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 178.
[2338] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 188; Sözer, **a.g.e.**, s. 235.

(1v/2,9), (2r/6,16,20), (2v/1,15), (3v/1,2,3,5), (24r/12,21), (34v/3), (37r/8,9,15), (37v/18), (75v/2), (160v/1), (217r/10,12,13,14,15,16,17,18,19), (245r/8)...

Orta Türkçe devresinden itibaren yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmış, manzum eser ve terkiplerdeki zaruri durumladan ötürü *vü*, *u*, *ü* biçimleri de görülmüştür.[2339]

velī (Far.): Fakat.

(81r/10), (111v/6)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2340]

velīkin (Far.): Fakat.

(3r/1), (36r/22), (91r/11), (95v/3), (130v/5)

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2341]

yā (Far.): Ya, veya.

(8r/18), (20r/15), (98r/12,21), (99v/10), (155r/17), (234r/10)...

Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2342]

yā (Ar.): Ey.

(7v/2), (14v/9), (19r/9), (22v/19), (34v/22), (42r/2), (124v/21), (197v/11,12,13,14,15), (223r/6,12), (246v/9,14)...

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren, seslenme işleviyle ve seslenme grubu oluşturma göreviyle görülmüştür.[2343]

yā... yā... (Far.): Ya... ya.

(19r/2), (21v/11)

Farsçadan alıntılanan *yā* edatının tekrarlanmasıyla bir *karşılaştırma-denkleştirme* işlevi de kazanmış ve Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2344]

[2339] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 201.
[2340] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 204.
[2341] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 206.
[2342] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 208-210.
[2343] Sözer, **a.g.e.**, s. 278.
[2344] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 267.

yā-ẖod (Far.): Veya, yahut.

(52v/14), (94v/15), (146v/6), (167v/19), (178v/15)

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2345]

ya‘nī (Ar.): Yani.

(9r/6), (9v/16), (13v/13), (14v/7,11), (18v/18,19), (26v/4,19), (38v/4), (81r/1,2,3,4,5,6,7,10,11,12,13,14,16,17,18), (81v/4), (169v/12,17,18), (228r/11), (249r/5,7)...

Harezm Türkçesi metinlerinden itibaren görülmeye başlanmıştır.[2346]

4.3. Birleştirme Yolu ile Oluşan Edatlar

İki sözcüğün bir arada kullanılıp edat görevinde yeni bir yapının oluşturulduğu durumlardır.

andaġuḳ (< anı + teg + oḳ): Öyle, öyle ki.

(4r/3), (7r/8), (12v/9), (15r/2), (20r/14), (21v/7), (23r/21), (27r/21), (30r/19), (30v/7), (37r/7), (42v/2), (44r/9), (52r/20), {T159a/6}, (152v/17), (248r/1)...

Antaġ yapısı ile *oḳ* edatının birleşmesinden meydana gelmiştir. Birleşmiş bu biçimiyle Harezm Türkçesinden itibaren görülür.

ḳaçan kim (< ḳaçan + kim): Ne zaman, ne zaman ki.

(188v/18), (209v/15)

Ḳaçan ve *kim* sözlerinin birleşiminden meydana gelmiş ve iki cümleyi sebep-sonuç, zaman, şart gibi anlamlarla bağlama görevinde kullanılmıştır. Bu birleşik biçim (*ḳaçan* + *kim*) Harezm Türkçesi dönemi eserlerinde kullanılmaya başlanmıştır.[2347]

neteg kim (< neteg + kim): Nitekim; öyle ki.

Neteg soru edatı ve *kim* sözünün birleşmesiyle oluşmuştur. Bu birleşik biçimiyle Karahanlı Türkçesi metinlerinden itibaren görülmüştür.[2348]

[2345] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 210.
[2346] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 212-214.
[2347] Sözer, **a.g.e.**, s. 216.
[2348] Hacıeminoğlu, **a.g.e.**, s. 186.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YAPIMI BULANIK OLAN SÖZCÜKLER

Yapımı konusunda bulanıklık olan sözcükler bu başlık altında sıralanmıştır.

alpaġut {< alpa - ġut}?: Cesur,yiğit.

(131v/3), (132r/11)

Clauson, **alpa-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanına değinmiştir. *Alpa-* fiiline ayrıca yer vermemiş olsa da bu açıklamadan < *alp* + *a-* sonucuna varılabilir. [2349] Gülensoy, Çuvaşça *albagut* isminden geldiğini ileri sürmüştür.[2350]

çıdan {< çad - an}?: Çıyan, akrep.

(4r/10,12), (24v/22), (25r/2), (66v/5), (70v/5)

Clauson, *çaḍan* biçimini madde başı yaptığı sözcüğün çeşitli fonetik değişikliklerle (*çayan ~ çıyan ~ içyan*) görülebileceğini belirtmiş ancak bir köken göstermemiştir.[2351] Eren, kullanım biçimleriyle ilgili tespitlerde bulunmuştur.[2352] Gülensoy, çıyan = çayan biçiminde göstermiş < **çaḍ - an* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2353] Besli, çalışmasında *ça-* fiilinden türemiş ve "katmak, birleştirmek" anlamında gelen bir *çat-* gövdesini değerlendirip sözcüğün açıklamasını < ça - t - an biçiminde yapmayı önermiştir.[2354]

emge- ?: Zahmet çekmek.

(2r/12), (56v/15), (77r/19), (249v/2)

Genel görüş fiilin **em* isminden +ge- ekiyle türediği yönündedir. Ancak metinde "zahmet çekmek" anlamında *em-* (77r/19)fiilinin kullanılmış olması fiilden fiil yapan -ge- ekini düşündürmektedir. Böyle değilse bile *em* sözcüğünün metinlerde hem isim hem de fiil olarak geçen ortak bir kök olma ihtimali değerlendirilmelidir.

ıvuḳ {aḍruḳ < aḍır - (u)ḳ}?: Bir tür geyik.

(157v/5,6)

[2349] Clauson, **a.g.e.**, s. 128.
[2350] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 67.
[2351] Clauson, **a.g.e.**, s. 403.
[2352] Eren, **a.g.e.**, s. 91.
[2353] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 240.
[2354] Ertan Besli, "'Çadan' İsminin Kökeni Üzerine Tespitler", **VIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı**, Tiran, 2013/9, s. 68-72.

Clauson, *ıvıḳ* biçiminde gösterdiği sözcüğün, *boynuzları çatallanan hayvanları* isimlendirmek için *aḍır- ~ ayır-* fiilinden yararlanılarak türetilen isimlerle ilgili olabileceğini ifade etmiş, belki de bir yanlış okuma ihtimali üzerinde durmuştur.[2355] Clauson'un belirttiği ilk görüş dikkate alınırsa ıvuḳ < ıyuḳ < ayuḳ ~ aḍuḳ < aḍruḳ gibi bir gelişme takip edilebilir.

ilk {< il + k}?: İlk, birinci.

(4r/14), (13r/12), (18r/20), (20r/1), (24v/14), (30v/3), (33v/16), (37r/15), (48r/2), (67r/15), (81r/5), (101v/2), (121r/2), (234r/11)

Clauson, sözcüğün *ilki* biçimine işaret edip bünyesinde bir *+ki* eki bulunması ihtimali üzerinde durmuştur.[2356] Gülensoy, "ön taraf; doğu" anlamlarındaki *il* ismine dayandırıp sözcüğün açıklamasını < *il + k* biçiminde yapmıştır.[2357]

isiz ?: Kötü, hayırsız.

(6r/4), (100v/10), (103r/18), (74r/20), (74v/1,4)

Clauson, "yazık" anlamında *essiz ~ esiz* ve "kötülük, kötü" anlamında *issiz* sözcüklerine yer vermiş ancak bunlar için köken göstermemiştir.[2358] "Daha az yapmak" anlamındaki *es-* fiiliyle semantik bir ilgi kurulabilirse *isiz < ėsiz < es - (i)z* biçiminde bir açıklama yapılabilir.

ḳazġan ~ ḳazan {< ḳaz - ġan}?: Kazan.

(95r/1), {T159b/16}, (138v/5,6), (141r/15), (148r/18), (162v/20,21), (176r/3)

Räsänen, *ḳazġan < ḳarġan* gelişmesini göstermiş ve sözcüğün Türkçenin tarihi yazılı dönemlerindeki görünümlerine yer vermiştir.[2359] Gülensoy, Räsänen'e atıfla *ḳazġan < ḳar + ġan* biçiminde bir açıklama önermiştir.[2360]

ḳorġan {< ḳorı - ġan}?: Hisar, kale.

(134r/21), (175v/15)

[2355] Clauson, **a.g.e.**, s. 8.
[2356] Clauson, **a.g.e.**, s. 140.
[2357] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 432.
[2358] Clauson, **a.g.e.**, s. 253.
[2359] Räsänen, a.g.e., s. 243.
[2360] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 488.

Ḳorı- ~ ḳurı- fiilinden türediği düşünülebilir. DLT'de benzer anlamdaki *ḳorıġ* ismi geçmektedir.[2361] Caferoğlu da sözcüğü *ḳurġan* biçiminde tespit etmiştir.[2362]

ḳonaḳ {<ḳona - ḳ} ?: Bir darı türü.

(13v/18)

Clauson, "darı" anlamını vererek *ḳon-* köküne bağlamıştır.[2363] Gülensoy, < ḳona - k biçiminde bir açıklama önermiş ve DLT'de geçen "toplanmış insan kümesi" anlamındaki *ḳonat* ile ilgi kurmuştur..[2364]

kögerçgün ~ küverçgün {< köger - çgün} ?: Güvercin.

{T155a/2,7}

Clauson, **gö-* ya da *kök* sözcüklerinden türemiş olabileceğini ifade etmiştir. Eren, *kök* sözcüğünden türemiş olabileceğini ancak açıklamaya muhtaç olduğunu belirtmiştir.[2365] Gülensoy, *kök* isminden türediğini belirterek < *kök* + *(e/ö/ü)r* + *ç(k)ün* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2366]

kömür {< köm - mür} ?: Kömür.

(175v/11)

"Yanmak" anlamındaki **kö-* fiiiline dayandığı açıktır. Clauson, *köm-* fiilinden türediğini belirtmiş ve kullanım alanıyla ilgili bilgi vermiştir.[2367] Erdal, sözcüğe *-mXr* ekiyle ilgili bölümde yer vermiş ve *köŋ-* fiilinden türediğini belirtmiştir.[2368] Gabain, sözcüğün köy- fiilinden türediğini belirtmiştir (< *köy - mür* < *köy-*).[2369] Taş, sözcüğü *köŋ-* fiilinden türemiş biçimde değerlendirmiştir.[2370] Eren, sözcüğün yapısıyla ilgili açıklamalara yer vermiş ancak kesin bir görüş belirtmeyerek *köm-* ya da *köŋ-* fiillerinin her ikisinden de türemiş olmasını

[2361] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 730.
[2362] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 804.
[2363] Clauson, **a.g.e.**, s. 637.
[2364] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 537.
[2365] Eren, **a.g.e.**, s. 168.
[2366] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 399-400.
[2367] Clauson, **a.g.e.**, s. 723.
[2368] Bilgen, **a.g.e.**, s. 69.
[2369] Gabain, **a.g.e.**, s. 53.
[2370] Taş, **a.g.e.**, s. 163.

mümkün görmüştür.[2371] Gülensoy, sözcük için < **kö - m - (ü)r* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2372]

ḳutur {< ḳuturuġ (< ḳutur - (u)ġ)} ?: Uyuz.

(184v/11), (185r/7,8,10)

Ḳutur- fiiliden türetilen *ḳuturuġ* sözcüğünün son kısmında bir erime meydana gelmiş olması, değerlendirilmesi gereken bir ihtimaldir.

ökçe {< üg(e) + çe} ?: Ökçe, topuk.

(54r/14)

Sözcük metin içerisinde yalnızca bir yerde geçmektedir. Gülensoy, Caferoğlu'nun *ük-* fiilinin anlamıyla ilgili açıklamasından hareketle kelimeyi aynı köke bağlamış ve < *üge + çe* biçiminde bir açıklama öne sürmüştür.[2373]

Oŋay (Oŋay ~ Öngey) ?: Müşteri yıldızı, Jüpiter.

(66v/7,11)

Sözcüğün yapısı bulanıktır.

ördek ? : Ördek.

Clauson, "yükselmek, sudan çıkmak" anlamındaki *ör̄-* fiiline dayandırmıştır.[2374] Eren, Clauson'un görüşüne karşı çıkmış, Türkçenin eski ve yeni şivelerinden hareketle (*öyrek, üyrek, eyrek*) asıl biçiminin *öḍrek* olduğunu, göçüşmeyle *ördek* biçimine dönüştüğünü ifade etmiştir. Ancak sözcük için bir kök göstermemiştir.[2375]

sayın ?: Sayı; sayısınca; kadar; her.

(119r/19,20)

[2371] Eren, **a.g.e.**, s. 256.
[2372] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 553.
[2373] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 656.
[2374] Clauson, **a.g.e.**, s. 547.
[2375] Eren, **a.g.e.**, s. 316-317.

Sertkaya, Türkçe isme Moğolca bir ek getirilerek türediği düşüncesindedir {< saġ (T.) + ın(Mo.)}.[2376]

saġlıḳ ?: Sağmal, dişi koyun.

(13v/10), (135r/19,20,21), (135v/1,5), (157v/12,17)

"Süt" anlamındaki **saġ* isminden türemiş olması; *saġ-* fiilinden türeyen *saġı*, *saġın* ya da *saġım* isimlerinden türemiş olması ihtimaller dahilindedir.

saman {< saman ~ saban < sap + an} ?: Saman.

(43r/11,12)

Clauson, kelimenin çeşitli şivelerdeki durumu ile ilgili bilgi vermiş ancak bunun dışında bir açıklama yapmamıştır.[2377] Eren, *saban* ile *saman* arasında ilişki kurmuş ve bunları *sap* kelimesine bağlamıştır.[2378] Gülensoy da bu görüşe katılmıştır.[2379]

sapḳan {< sap - ḳan} ?: Sapan, uzun ve ince mızrak.

(98v/7), (133v/2,7,9,11)

DLT'de geçen "ip geçirir gibi yapmak" anlamındaki *sapın-* fiilinden hareketle "sokmak, geçirmek, takmak" anlamındaki **sap-* fiilinden türediği düşünülebilir.[2380]

sarı ?: -E doğru.

(211v/3), (214r/9), (216r/5), (220v/5)

Tespit edilen ilk iki örnekte isim diğer örneklerde edat olarak kullanılmıştır. Yapısıyla ilgili bir görüş birliği yoktur. Clauson, *sıŋar* edatının iyelik eki almış bir biçimi olabileceğini aktarmıştır.[2381] Ergin, *sar-* fiilinden *-u* zarf fiil ekiyle türemiş olabileceğini belirtmiştir.[2382] Hacıeminoğlu, madde başındaki açıklamasında *sar - u* ? şeklinde göstermiş ancak Duran'ın çalışmasındaki görüşün makul olduğunu da belirtmiştir. Suzan Duran ise çalışmasında

[2376] Osman Fikri Sertkaya, "Bay, Bayan, Bayin ve Sayin Kelimeleri Üzerine", **Türk Dili**, S. 710,.2010, s. 195-203.
[2377] Clauson, **a.g.e.**, s. 829.
[2378] Eren, **a.g.e.**, s. 354.
[2379] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 727.
[2380] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 804; Aşçı, **a.g.e.**, s. 660.
[2381] Clauson, **a.g.e.**, s. 844.
[2382] Ergin, **a.g.e.**, s. 372

Clauson'a paralel olarak *sıŋar* sözünün iyelik eki almış biçiminde görülen ses grubu düşmesiyle ortaya çıkmış olabileceğini belirtmiştir. [2383]

süŋek {< süŋ - ek} ?: Kemik.

(89r/21), (103r/11), (163r/15), (206r/20)

"Uzamak, uzanmak" anlamındaki *süŋ-* fiilinden türediği düşünülebilir. Clauson, kullanım alanıyla ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuş ve *süŋ-* fiilinden türemiş olma ihtimali üzerinde durmuştur.[2384]

tamuġ {< tam - (u)ġ} ?: Cehennem.

(37r/12), (102r/12), (248r/7)

Clauson, So. *tmw ~ tgmv* sözcüğünden alıntı olduğunu belirtmiştir; Gabain de bu görüştedir.[2385] Gülensoy, Soğutça kökenli oluşuna soru işaretiyle yaklaşmış ancak Türkçe bir kök göstermemiştir.[2386] Kökünü Caferoğlu'nun yer verdiği "yanmak, tutuşmak" anlamındaki *tam-* fiilinde arayabiliriz.[2387] Rylands Kütüphanesindeki Kur'an Tercümesinde "yakıt" anlamında geçen *tamduḳ* sözcüğü de bu kökle ilişkilendirilebilir.[2388]

tarġaḳ ~ taraḳ {< tara ~ tar - ġak} ?: Tarak.

(18v/11), (119r/8), (161v/19)

"Dağıtmak; ayırmak" anlamındaki *tar- ~ tara-* fiilinden türemiştir. Metinde tespit edilen öneklerin ikisinde {(119r/8), (161v/19)} *taraḳ* biçiminde yazılmıştır. Clauson, *tara-* fiilinden türediğini belirtmiş ve sözcüğün ön sesinin /d/ olma ihtimaline işaret etmiştir.[2389] Gülensoy, "serpmek, saçmak; taramak" anlamında *tar-* fiiline bağlamış ve < *tar - (a) - ġaḳ* biçiminde bir açıklama yapmıştır.

tikke ?: Parça, lokma.

(85v/16)

[2383] Suzan Duran, "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", **TDAY-Belleten**, Ankara 1956, s. 63.
[2384] Clauson, **a.g.e.**, s. 838.
[2385] Clauson, **a.g.e.**, s. 503; Gabain, **a.g.e.**, s. 296.
[2386] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 855.
[2387] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 223.
[2388] Aysu Ata, **Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)-Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 644.
[2389] Clauson, **a.g.e.**, s. 539.

Sözcüğün yapısı bulanıktır.

töre {< törü < tör + ü} ?: Töre, adet.

(37v/14), {T167a/3}, (97r/19,20), (230r/20)

DLT'de *tör* "evin baş kısmı, itibarlı yeri" anlamıyla verilmiştir. Buradan hareketle töre < tör + e şeklinde bir açıklama yapılabilir. Clauson, kelimeye semantik açıdan yaklaşmış, örnekler vermiş ancak etimolojik bir açıklama yapmamıştır.[2390] Gülensoy, < **tö - r + e (ü)* biçiminde bir açıklamaya gitmiştir.[2391] Drevnetyurkskiy Slovar' adlı sözlükte de kelimenin anlamı "gelenek, yasa" olarak verilmiştir.[2392] Törü ~ töre sözcüğünün "düzen, yasa"anlamı düşünülünde "derlemek, düzenlemek" anlamındaki tür- ~ tüz- fiiliyle de ilşkilendirilebileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir.

tuzaḳ {< tuz + aḳ} ?: Tuzak.

(77r/11)

Kelime metinde tek bir yerde geçmektedir. DLT'de *tuzak* kelimesi için verilen "avda kullanılan ağ"[2393] ve Caferoğlu'nun *tuz* kelimesi için verdiği "ağ"[2394] anlamları dikkate alındığında kelimenin *tuz* kökünden türetildiği düşünülebilir. Clauson kelimenin anlamı ve çeşitli lehçelerdeki şekilleriyle ilgili bilgi vermiş ancak köken belirtmemiştir.[2395] Gülensoy, < *tū "kapatmak" - z "ağ" + ak* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2396]

uraġut ?: Kadın.

(121v/15), (123v/11,12,13,17,18), (124r/1), (134r/11,12,14,15,16), (147r/21), (172r/14)...

Clauson, yapısında *-ġut* ekinin bulunduğunu tespit etmiş ancak kökeniyle ilgili bunun dışında bir açıklama yapmamıştır.[2397] A. Karahan, Türkçede *ḳadın*la ilgili sözcükler üzerine yaptığı çalışmasında *uraġut* sözcüğünü, yapısında ek bulunanlar (+*ġut*) arasında göstermiş,

[2390] Clauson**, a.g.e.**, s. 531-532.
[2391] Tuncer Gülensoy, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü C-I (A-N), C-II (O-Z)**, TDK Yay., Ankara, 2011, s. 927.
[2392] V. M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak, **Drevnetyurkskiy Slovar'**, İzdatel'stvo "Nauka" Leningradskoe Otdelenie, Leningrad, 1969, s. 580.
[2393] Ercilasun, Akkoyunlu, **a.g.e.**, s. 907.
[2394] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 256.
[2395] Clauson, **a.g.e.**, s. 573.
[2396] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 940-941.
[2397] Clauson, **a.g.e.**, s. 218.

kökeniyle ilgili görüş bildirmemiştir.[2398] Güner, *uraġut* sözcüğünü ele aldığı çalışmasında < *ur - a - gu + t* biçiminde oluştuğu yönünde görüş bildirmiştir.[2399] Sertkaya, *uraġut* sözcüğünün *ur* isim kökünden türediğini belirtip < *ur + a - ġu - t* biçiminde bir açıklama yapmıştır.[2400] Aşçı, Harezm Türkçesindeki isimlerle ilgili yaptığı çalışmada *uraġut* sözcüğünü < *ur + a - ġut* biçiminde açıklamıştır.[2401]

uyluḳ {< uḍı ~ uḍu + luḳ}: Uyluk, vücudun bir bölümü.

(61v/18)

"Sonra; arkasından takip ederek" anlamlarındaki *uḍı ~ uḍu* sözcüğünden türediği düşünülebilir.[2402] Clauson, *uḍ* (< *uḍ* "sığır" + *lıḳ* "sığırın yattığı yer") sözcüğüne dayandırmış ve anlamı üzerinde durmuştur.[2403]

yulduz ?: Yıldız; kök.

(3v/1), (37v/10), (38v/3,5), (38v/7,11), (46r/21), (46v/1), (54r/5), (55r/17), (66v/5), (107r/6)...

Metinde tespit edilen örneklerden birinde (55r/17) "kök" anlamıyla kullanılmıştır. Clauson, sözcüğü her iki anlamıyla ayrı ayrı göstermiş, kullanım alamlarında değinmiş ancak köken belirtmemiştir.[2404] Erdal, bu isimden bir rotasizmle ortaya çıktığını düşündüğü *yuldrı-* fiilinin türemiş olma ihtimalini değerlendirmiş (*yultuz > yuldrı*) ancak bu sözcükler için bir köken belirtmemiştir.[2405] Gülensoy, sözcük için < **ya(/u) - l + d(/t)ı(/u)z* biçiminde bir açıklama önermiştir.[2406] Özkan, çalışmasında sözcük için ortaya konan tüm etimoloji denemelerini göstermiş ve bunların tamamının kök olarak **ya-* fiiline işaret ettiğini belirtmiştir.[2407] Sözcüğün yapısına yönelik bir çalışma da Burçin Çalışkan tarafından

[2398] Akartürk Karahan, "Tarihî Türk Dilinin Söz Varlığı Üzerine Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine", **Bilkent Üniversitesi l. uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, Ankara, 2006, s. 3.
[2399] Nurhan Güner, "Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir Kelime: Uragut", **Turkish Studies**, Volume 8/9 Summer, Ankara, 2013, s. 2659-2669.
[2400] Osman Fikri Sertkaya, "Ur ~ Urug "Tohum", Urı "Erkek", Uragut "Kadın" Ve Avrat "Kadın" Kelimeleri Üzerine", Türk Dili, Aralık, 2021, s. 27.
[2401] Menşure Aşçı, "Harezm Türkçesinde Söz Yapımı" **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, 2018, s. 704.
[2402] Caferoğlu, **a.g.e.**, s. 262..
[2403] Clauson, **a.g.e.**, s. 55.
[2404] Clauson, **a.g.e.**, s. 922.
[2405] Erdal, **a.g.e.**, s. 323.
[2406] Gülensoy, **a.g.e.**, s. 876, 1139.
[2407] Özkan, **a.g.e.**, s. 171.

hazırlanmıştır. Sözcük için **ya-* köküne işaret etmiş ve olası üç farklı etimoloji ihtimalini sıralamıştır {<**ya-l-d-(ı)z,* <**ya-l+d-(ı)z,* <**ya-l-d+ız*}.[2408]

yarasaġ ?: Yarasa.

(170v/15,18), (171r/1)

Clauson, < *yersigü* < **yersi-* < *yesin-* "bir yere yerleşip orayı benimsemek"; Gülensoy ise < *yarı "deri"* + *sa* biçiminde açıklama yapmışlardır.[2409]

yılḳı {< yıl + ḳı} ?: Hayvan sürüsü.

(1v/3), (14r/21)

Clauson, iki farklı *yılkı* sözcüğüne yer vermiş fakat bunların hayvanlarla ilgili olanına bir köken belirtmemiştir. "Uzun yıllar süren" anlamını verdiği *yılkı* sözcüğünüyse *yıl* köküne bağlamıştır.[2410] Taş, sözcük için < *yıl* + *ḳı* biçiminde bir açıklama önermiştir.[2411]

[2408] Burçin Çalışkan, **Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi**, "Yıldız Kelimesinin Kökenbilim Açısından Değerlendirilmesi", S. 4, s. 19.
[2409] Clauson, **a.g.e.**, s. 972; Gülensoy, **a.g.e.**, s. 1071.
[2410] Clauson, **a.g.e.**, s. 925-926.
[2411] Taş, **a.g.e.**, s. 44.

SONUÇ

Rabgûzi'nin Kısasü'l-Enbiya adlı eserindeki söz yapımı yöntemlerini tespit etmeye gayret ettiğimiz bu çalışmamızda bu konuyla ilgili olarak karşımıza türetme, birleştirme, ödünçleme, ikileme, kalıplaşma gibi yöntemler çıkmıştır. En sık kullanılan yöntem olarak ifade edebileceğimiz türetmede ise çeşitli fonetik değişikliklerle günümüze ulaşan eklerin yanı sıra, kullanımdan düşmüş ve Türkiye Türkçesine ulaşamamış ekler de mevcuttur.

İncelenen eserde isim yapımına baktığımızda isimden isim türetme ekleriyle 711; fiilden isim türetme ekleriyle 467 sözcüğün türetilmiş olduğu tespit edilmiştir. Birleştirme yoluyla 13; ödünçleme yoluyla 1801; ikileme yoluyla ise 27 isim türetilmiştir. Türkçe ek almamış halde bulunan ve ödünçleme isimler başlığı altında değerlendirdiğimiz sözcüklerden 1463'ü Arapça kökenli; 334'ü Farsça kökenlidir. Metinde, kaynaklarda Çince, Soğdca, Moğolca ve Yunanca kökenli oldukları belirtilen birer sözcük tespit edilmiştir. Taradığımız metinde Türkçe ek almamış halde 1801 isim soylu sözcüğün bulunduğu ortaya konulmuştur.

Fiil yapımına baktığımızda isimden fiil türetme ekleriyle 149; fiilden fiil türetme ekleriyle de 598 fiilin türetildiği tespit edilmiştir. Birleştirme yoluyla 307 fiilin türetildiği belirlenmiştir. Bunlardan 198 tanesi bir isim ve fiilin bir araya gelmesiyle, 109 tanesiyse iki fiilin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca ikileme yoluyla da 9 fiil türetilmiştir. Bunlar; aynı fiil çekimi unsurlarına sahip olanlar (1 birleşik fiil), zarf fiil ve çekimlenmiş fiilden meydana gelenler (1 birleşik fiil), iki zarf fiilin tekrarıyla oluşanlar (3 birleşik fiil), yardımcı fiille birlikte kullanım sahasına çıkanlar (2 birleşik fiil), fiillerin olumlu ve olumsuz biçimlerinin tekrarıyla kurulanlar (2 birleşik fiil) şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Edat yapımı konusunda kalıplaşma yoluyla 41 tane edatın türetildiği belirlenmiştir. Bunların; 24'ü isim ve isim soylu sözcüklere getirilen eklerin kalıplaşmasıyla, 17'si fiillere getirilen eklerin kalıplaşmasıyla yapılmıştır. Ödünçleme yoluyla metinde 34 tane edat tespit edilmiştir. Bu edatların 20'si Farsçdan, 12'si Arapçadan, 1'i Çinceden, 1'i de Soğdçadan alıntılanmıştır. Birleştirme yoluyla da 3 edatın yapıldığı belirlenmiştir.

Bütün bu tespitler sonucunda taradığımız metinde 1218 Türkçe isim, 1801 ödünçleme isim; fiil türünde 1063, edat türündeyse 78 sözcük olmak üzere toplam 4160 sözcük köken ve yapı bakımından değerlendirilmiştir.

Yapım ekleri aracılığıyla söz yapımı konusunu daha detaylı bir biçimde değerlendirmek gerekirse; 55 adet isimden isim türetme ekinin, 40 adet fiilden isim türetme

ekinin, 17 adet isimden fiil türetme ekinin ve 18 adet de fiilden fiil türetme ekinin belirlenmiş olduğu söylenebilir. Söz yapımında kullanılan ekler; tespit edildikleri sözcük sayısı dikkate alındığında, en sık kullanılandan daha az kullanılana doğru sıralandıklarında şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır:

İsimden isim türetme ekleri

1. + lIG, +lUG: 200
2. +lIk, +lUk: 193
3. +rAk: 61
4. +sIz, +sUz: 58
5. +çI: 32
6. +Ak, +Ag: 20
7. +(X)n : 11
8. +(X)k: 9
9. +GU: 8
10. +AgU: 7
11. +çAk, +çUk: 7
12. +t: 7
13. +daş: 6
14. +GAk: 6
15. +lI, +lU: 6
16. +Ar, +şAr: 5
17. +çA: 5
18. +gIna, +kIyA: 5
19. +(X)n 2 : 5
20. +sAk: 5
21. +gAç: 4
22. +dIn (1): 4
23. +(X)ş: 4
24. +A: 3
25. +An: 3
26. +(g)Ay: 3
27. +l: 3
28. +dın (1): 2
29. +mAk: 2
30. +mış: 2
31. +sUk: 2

Metinde tespit edilen isimden isim türetme eklerinden yukarıdakilerin dışında kalan 23 tanesiyse yalnızca bir sözcüğün yapımında tespit edilmiştir. Bu ekler aşağıdaki gibidir:

1. +Ç, +(A)ç
2. +Av
3. +çIn
4. +Da
5. +dem
6. +den
7. +DI, +DU
8. +dın (2)
9. +düz
10. +g
11. +GUn

12. +kar
13. +lenç
14. +(X)m
15. +maç
16. +muk
17. +ŋḳu
18. +(X)nDU
19. +p
20. +r
21. +tuk
22. +tun
23. +y < +ḍ
24. +(X)z

Fiilden isim türetme ekleri

1. -(X)k: 93
2. -(ı)g: 64
3. -(X)n: 34
4. -I. -U: 30
5. -(X)ş: 24
6. -gUçI: 23
7. -GI, -GU: 21
8. -(X)m: 19
9. -gAk, -gUk: 16
10. -z: 14
11. -GA: 13
12. -nç: 12
13. -A: 11
14. -(X)t: 11
15. -Ak: 10
16. -(X)r: 10
17. -l, -(a)l: 9
18. -Aç, -(I)ç: 5
19. -çI: 5
20. -(X)ŋ: 5
21. -çAk, -çUk: 4
22. -GIn, -GUn: 4
23. -mAn: 4
24. -GAn: 3
25. -lan: 3
26. -çA: 2
27. -DU: 2
28. -mUr: 2
29. -p: 2
30. -vul: 2

Metinde tespit edilen fiilden isim türetme eklerinden yukarıdakilerin dışında kalan 10 tanesiyse yalnızca bir sözcüğün yapımında tespit edilmiştir. Bu ekler aşağıdaki gibidir:

1. -AlAk
2. -dak
3. -duruk
4. -dUk
5. -GIr
6. -gut

7. -se
8. -sıġ
9. -nçig
10. -mAç

İsimden fiil türetme ekleri

1. +lA-: 82
2. +lAn-: 17
3. +A-: 16
4. +I-: 7
5. +Ar-: 5
6. +k-: 3
7. +Al-: 2
8. +dA-: 2
9. +gAr-: 2
10. +r-: 2
11. +sA-: 2

Metinde tespit edilen isimden fiil türetme eklerinden yukarıdakilerin dışında kalan 9 tanesiyse yalnızca bir sözcüğün yapımında tespit edilmiştir. Bu ekler aşağıdaki gibidir:

1. +AD-
2. +An
3. +Aş-
4. -gA-
5. +pi-
6. -rgA-
7. +rA-
8. +şA-
9. +U-

Fiilden fiil türetme ekleri

1. -mA-: 221
2. -(X)t-: 80
3. -(X)n-: 76
4. -DUr-: 69
5. -(X)l-: 61
6. -(X)r-: 34
7. -(X)ş: 26
8. -GUr-: 9
9. -GAr-: 8
10. -Ar-: 4
11. -re(y)-: 3

Metinde tespit edilen fiilden fiil türetme eklerinden yukarıdakilerin dışında kalan 7 tanesiyse yalnızca bir sözcüğün yapımında tespit edilmiştir. Bu ekler aşağıdaki gibidir:

1. -A-
2. -çir-
3. -(X)D-
4. -I-, -U-
5. -(X)k-
6. -(ü)msi-
7. -(U)z-

İncelenen metinde tespit edilen eklerin Türkiye Türkçesine ulaşmama durmuna örnek olarak isimden isim türetme eklerinden +kar, +lenç; isimden fiil yapma eklerinden +şa-, +pi-; fiilden fiil yapma eklerinden de -rey- ve -çir- gibi ekler gösterilebilir. En sık görülen yapım ekleri ise isimden isim yapma eki olarak +lXk ve +lXg; fiilden isim yapma eki olarak -(X)k, -(X)g ve -(X)n; isimden fiil yapma eki olarak +la-, +lAn- ve +a-; fiilden fiil yapma eki olarak –ma-, -t-, -(X)n ve -DXr; sayılabilir. Metinde, komşu dillerden Türkçeye giren ve aldığı ekle Türkçeleşen sözcükler tespit edilmiştir (‘aḳllıġ, **ḥācetlıġ**, dervīşlik, ṭahāretsiz, īmānsız vb.). Bu, Türkçenin diğer tarihî yazılı devirlerinde de görülen bir durumdur. Arapça ve Farsça isimlerin sonuna Türkçe yapım ekleri getirerek yeni isimler türetmeye olanak sağlayan bu yöntemde en sık +lIG/+lUG, +lIK/+lUK ve +sIz/+sUz ekleri kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Akalın, Mehmet: **Tarihi Türk Şiveleri**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.

Akalın, Şükrü Haluk: "Türkçede Söz Yapımı Yolları ve Sözlükselleşme", **XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri**, C. I, Ağustos, 2015, s. 831-841.

Aksan, Doğan: **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2009.

Alan, Sümeyra: "Tarihî Türk Dillerinde 'Sakal' Kavramı ve Etimolojisi Üzerine Bir Değerlendirme", **Journal of Old Turkic Studies**, S. 7/2, 2023, s. 293-328.

Alkaya, Ercan: "Eski Türkçe -qıña ekinin Türk Lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine", **Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/4, Summer/2008, s. 43-72, 2008.

Arat, Reşit Rahmeti: **Eski Türk Şiiri**, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Arat, Reşid Rahmeti: **Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Argunşah, Mustafa, Güner, Galip: **Codex Cumanicus**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.

Argunşah, Mustafa; Sağol Yüksekkaya; Gülden; Tabaklar, Özcan: **Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri**, 2. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.

Arslan-Erol, Hülya: "İNCİT- 'incitmek' FİİLİ VE AİLESİ ÜZERİNE", TDK Belleten, C: 51, S: 2003/2, 2003, s. 89-105.

Aşçı, Menşure: "Harezm Türkçesinde Söz Yapımı", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2019.

Ata, Aysu: **Nasırü'd-din Bin Burhanü'd-din Rabguzi, Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) I, Giriş-Metin-Tıpkıbasım**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

Ata, Aysu: **Nasırü'd-din Bin Burhanü'd-din Rabguzi, Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) II Dizin**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

Ata, Aysu: **Nehcü'l-Ferâdîs III (Dizin-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Ata, Aysu: **Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)-Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Ata; Aysu: **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altın Ordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014.

Ata, Aysu: **Kısasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) Giriş-Metin-Dizin I. Cilt**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Ata, Aysu: **Ḳışaṣü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) Dizin II. Cilt**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Ata, Aysu: **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi: Harezm- Altın Ordu Türkçesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2016.

Atay, Ayten: "Türkçede *Ya- (Parlamak) Kökü ve Türevleri", **Belleten**, 2006/II, s. 7-28.

Atmaca, Emine; ADZHUMEROVA, Reshide: "'Kapı' ve 'Eşik' Kelimeleri Üzerine", **SAÜ Fen Edebiyat Dergisi,**S. 2010-II, Sakarya, 2010, s. 23-45.

Aydemir, Âdem: "Orta Türkçede 'Eski' ve 'Yeni' Sözcükleri", **Türk Dünyası: Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 43, Ankara, 2017, s. 55-64.

Aydemir, Hakan:	"Altaic Etimologies: tōz, toprak, toγosun", **Turkic Languages**, S:7, 2003, s. 105-143.
Aydın, Mehmet:	" 'Gönül' Kelimesi Üzerine", **Türk Dili,** S. 566, s. 104-109, 1999.
Balyemez, Sedat:	"Bağışık, Bağışıklık, Bağış ve Bağışla- Sözcükleri Üzerine", **Türkbilig**, S. 42, 2021, s. 69-77.
Banguoğlu, Tahsin:	**Türkçenin Grameri,** Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
Barutçu Özönder, Fatma Sema:	"Eski Türkçe Kaltı ve Nelük Kelimeleri Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. 10, S. 1, s. 71-76, 1992.
Bazin, Louis:	"Kül Tegin mi Köl Tegin mi?", **Dil Araştırmaları Dergisi**, Çev.: Ebru Kabakçı, S. 2016/19 Güz, 2016, s. 209-214.
Besli, Ertan:	"'Çadan' İsminin Kökeni Üzerine Tespitler", **VIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, Tiran, 2013.
Bilgen, İpek:	"Dīvānu Luġāti't-ürk'te Söz Yapımı", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 1989.
Bilgin, A. Azmi; Kaçalin, Mustafa:	"+Lagu/+legü Eki Üzerine", **Türkiyat Mecmuası**, 1997, s.69-84.
Boeschoten, Hendrik; Tezcan, Semih:	**Qadi Nasiruddin Rabghuzi: Qisasu'l Anbiya I- Text Edition**, Brill Publishing, 1995.
Boeschoten, Hendrik; O'Kane, Joe:	**Qadi Nasiruddin Rabghuzi: Qisas Al-Anbiya II-Translation**, Brill Publishing, 1995.
Boeschoten, Hendrik; O'Kane, Joe:	**Al-Rabghūzī: The Stories of the Prophets, Qiṣaṣ Al-Anbiyā', An Eastern Turkish Version (Second Edition)**,Brill, Leiden-Boston, 2015.

Boeschoten, Hendrik; Joe O'Kane: **A Dictionary of Early Middle Turkic,** Brill, Leiden-Boston, 2023.

Brockelmann, Carl: **Ostturkische Grammatik Der Islamischen litteratur-Sprachen Mittelasiens**, Leiden, E.J. Brill, 1954.

Caferoğlu, Ahmet: **Türk Dili Tarihi I-II**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

Caferoğlu, Ahmet: **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.

Cihan, Serkan: "Mukaddimetü'l-Edeb (Yozgat Nüshası)-(Giriş, Metin, Notlar, Sözlük-Dizin)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2021.

Cin, Ali: "Yoksuz ve Yoksul Kelimeleri Üzerine", **Türk Dili**, S. 609, s. 665-674, 2002.

Clauson, Gerhard: **An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, 2012.

Clauson, Sir Gerard: "XIV. Yüzyıl Moğolcasındaki Türkçe Unsurlar", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 7, s. 215-234, 1993.

Çağatay, Saadet: "Türkçede ki < erki", **TDAY-Belleten**, s. 345-350, 1963.

Çağatay, Saadet: **Türk Lehçeleri Örnekleri, VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Yazı Dili,** Ankara, Erol Ofset Matbaacılık, 1977.

Çalışkan, Burçin: "Yıldız Kelimesinin Kökenbilim Açısından Değerlendirilmesi", **Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi**, , S. 4, s. 12-21.

Demir, Necati: "Yılkı Kelimesi Üzerine", Türk Dili, S. 593, s. 538-542, 2001.

Demir, İmdat: "Çekirge Kelimesi Üzerine", **Dil Araştırmaları**, S. 14, s. 189-200, 2014.

Deny, Jean: **Türk Dil Bilgisi**, (Çev.: Ali Ulvi Elöve), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2012.

Doğan, Levent: "Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme: -Ana ve Ara Temel Kelimeler", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 6, S. 1, Edirne, 2005.

Duran, Suzan: "Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ekler" **TDAY Belleten**, 1956.

Eckmann, Jànos: "Türkçede -raq, -rek Ekine Dair", TDAY- Belleten: 1953.

Eckmann, Jànos: **Harezm Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, (Yayımlayan: Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

Eckmann, Jànos: **Harezm Türkçesi, Tarihî Türk Şiveleri (Çev. Mehmet Akalın)**, 3. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 173-210, 1998.

Eckmann, János: **Çağatayca El Kitabı**, (Çev. Günay Karaağaç), Ankara, Türk Dil Kurumu, 2017.

Eraslan, Kemal: **Mevlâna Sekkâkî Divânı**, TDK Yayınları, Ankara, 1999.

Eraslan, Kemal: **Eski Türkçe'de İsim-Fiiller**, (Doçentlik Tezi), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1980.

Eraslan, Kemal: **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2012.

Ercilasun, Ahmet Bican: "-maç/-meç Eki Üzerine", **İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, İÜ Yayınları, İstanbul, 1973, s. 83-88.

Ercilasun, Ahmet Bican: "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi", **Dil Araştırmaları Dergisi**, S. 2, s. 35-56, 2008.

Ercilasun, Ahmet Bican: B**aşlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Ercilasun, Ahmet Bican; AKKOYUNLU, Ziyat: **Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş- Metin-Çeviri- Notlar Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Erdal, Marcel: "Irk Bitik Üzerine Notlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1977**, 1978, s. 87-119.

Erdal, Marcel: **Old Turkic Word Formation: A Functional Approach To The Lexicon I-II**, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1991.

Erdal, Marcel: **A Grammar of Old Turkic**, Boston, Brill, 2004.

Erdoğan, Ümran: "İslâm'ın Altın Çağında Harezm'de Türkler ve Türk Dili", Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies S. 38, s. 163-181, 2021.

Erdoğan, Ümran: "Tarihî Türk Lehçeleri Sözlüklerinde Duygu İsimleri", **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,** S. 36, s. 284-304, 2023.

Eren, Hasan: **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, 2. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Ergin, Muharrem: **Orhun Abideleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1988.

Ergüzel, Mehmet Mehdi: "Bazname ve Parsnamelerde Avlayan ve Avlananlarla İlgili Kavramlar", **Av Kitabı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.

Ergüzel, Mehmet Mehdi: "Tarihi Metinlerimizde Geçen 'beden, cisim, gövde, ten, vücut...' ve Muadili Kavramların Kullanım Tarzları Üzerine" **Uluslararası "Beden" Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Gabain, Annemarie von: "Das Alttürkische", **Philologiae Turcicae Fundamenta**, Ed. J. Deny - K. Grønbech vd., Wiesbaden, 1959.

Gabain, Annemarie von: **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1988.

Gencan, Tahir Nejat: **Dilbilgisi**, 4. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.

Gronbech, Kaare: **Rabguzi, Narrationes de Prophetis (cod. Mus. Brit. add. 7851)**, Monumenta Linguarum Asiae Maioris 4, 1948.

Gülensoy, Tuncer: **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I - II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Gülsevin, Gürer: "Türk Dilinde koy- 'kod-' ve kuy- 'kud-d' Üzerine", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, s. 51-57, 1998.

Güner, Galip: **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.

Güner, Galip: "Alḳış 'Dua' ve Ḳarġış 'Beddua' Kelimelerinin Etimolojisi Üzerine", **7. Uluslarası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri**, Elasığ, 2015, s. 625-631.

Güner, Galip: "Eski Türkçe Bir Etimoloji Denemesi: Ayak 'Kâse, Kadeh' ", **VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Ankara 22-26 Mayıs 2017.

Hacıeminoğlu, Necmettin: "Üze/Öze Meselesi". **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**. Ankara, 1987, s. 5-14.

Hacıeminoğlu, Necmettin: **Harezm Türkçesi ve Grameri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

Hacıeminoğlu, Necmettin: **Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 573, 2000.

Hacıeminoğlu, Necmettin: **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

Hacıeminoğlu, Necmettin: **Türk Dilinde Edatlar (En Eski Türkçeden Zamanımıza Kadar)**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

Hatiboğlu, Vecihe: "Türkçede bazı Hayvan Adları", **XI. Türk Dil Kurultayı Bilimsel Bildirileri (08-10.07.1966)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 179-187, 1968.

Hatiboğlu, Vecihe: **Türkçenin Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1981.

İlker, Ayşe: "Un, Ufak Ve Uşak Kelimeleri Üzerine", **Turkish Studies**, S. 6/1 Kış 2011, s. 197-202.

İlminskiy, Nikolay: **Kısas-ı Rabguzi**. Kazan, 1859.

İnan, Abdülkadir: "Güvey Kelimesi Hakkında", Türkiyat Mecmuası, C. IX s.139-145, 1951.

Kaçalin, Mustafa: **Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi: Ḥikāyet-i Oġuz-nāme-i Ḳazan Bég ve Ġayrı -Metin ve Açıklamalar-**, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2006.

Kaçalin, Mustafa: **Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Kafesoğlu, İbrahim: **Harezmşahlar Devleti Tarihi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

Kalsın, Şirvan: "Harezm Türkçesinde İsim", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2004.

Kamchybekova Abdiraim, Kıyal: "Kırgız Türkçesinde Kara- Duyu Fiili Anlamsal Özellikleri ve Kavram Alanı Üzerine", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 43, 2017, s. 9-24.

Karaağaç, Günay: "Dil, Ağız ve Kulak ile İlgili Kelimelerimiz", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 8, 85-113, 1993.

Karaağaç, Günay: **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Karahan, Akartürk: "Tarihî Türk Dilinin Söz Varlığı Üzerine Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine", **Bilkent Üniversitesi**

l. uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Ankara, 2006, s.1-12.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi: **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi: **Türk Dili**, İstanbul, Dergah Yayınları, 4. bs., 1986.

Karasu, Muhammed: "Tarihi Türk Lehçelerinde Yansımalı Fiiller", **Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yozgat, 2013.

Kaşgarlı, Mahmud: **Divanu Lugati't-Türk**, Haz.: Ahmet B. Ercilasun, Z. Akkoyunlu, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2018.

Korkmaz, Feryal: **Batı Türkçesinde Tür Değiştirme**, Paradigma Akademi, Çanakkale, 2023.

Korkmaz, Feryal; Keskin, Berker: "İpek Yolundaki Eski Uygur Ticari İlişkileri", **Uluslararası İpek Yolu Sempozyumu -Türkiye ile Kore Arasında Uygarlıkların Etkileşimi- Bildirileri**, İstanbul, 2018, s. 94-109.

Korkmaz, Zeynep: "Türkçede oḳ/ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, TDK Yayınları, Ankara, 1961, s. 13-29.

Korkmaz, Zeynep: **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Ankara, TDK, 2000.

Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Korkmaz, Zeynep: "Türkçede Edat Konusu ve Gramerlerimizde Bu Konu ile İlgili Sınıflandırma Sorunu", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007. s. 275-283.

Korkmaz, Zeynep: "Dilimizdeki Sayın Sözü Moğolcadan Alıntı Olabilir mi?", **Türk Dili**, Sayı: 721, Ocak, s. 11-23, 2012.

Korkmaz, Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi**, 5. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Kurt, Berker: "Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağızlarına Yansımaları", **Dede**

Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C. 6, S. 12, 48-61. 2017. (https://doi.org/10.25068/dedekorkut11)

Li, Yong-Song: **Türk Dillerinde Sontakılar**, Pandora Kitabevi, İstanbul, 2004.

Stachowski, Marek: **Etimoloji**, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2011.

Nadelyayev, V. M; Nasilov, D. M.; Tenişev, E. R.; Şçerbak, A. M.: **Drevnetyurkskiy Slovar'**, İzdatel' Stvo "Nauka" Leningradskoe Otdelenie, Leningrad, 1969.

Nakipoğlu, Mine: "Türkçede Kullanılan Vücut Sözcükleri", **22. Ulusal Dilbilim Kurultayı Sempozyum Bildiri Kitabı**, Van, 2008.

Nalbant, Mehmet Vefa; Kadıoğlu, İrem: "Çerig/Çeri Sözcüğünün Kökeni ve Kök Ailesi", **3. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu**, Belgrad, 2019.

Olgun, İpek: "Dîvân-ı Lügâti't-Türk'te Söz Yapımı", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.

Ölmez, Mehmet: "Moğolların Gizli Tarihi ve Sözvarlığı Üzerine", **Bengü Beläk, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı**, Ed.: Bülent Gül, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 377-384.

Ölmez, Mehmet: "Soyurgal ve Kökeni", **Trans-Turkic Studies (Festschrift in Honour of Marcel Erdal)**, İstanbul, 2010, s. 167-175.

Öner, Mustafa: "Yarlık Sözü Hakkında", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı: Belleten**, 2004/II, s. 117-122.

Özçamkan Ayaz, Gülşen: Mukaddimetü'l-Edeb Paris ve Yozgat Nüshaları (Giriş-Metin-Dizin), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2020.

Özdemir, Güllü: "Harezm Türkçesindeki Pekiştirme Enklitikleri", **Dil Araştırmaları**, S. 31, 2022, s. 215-235.

Özeren, Mehmet: "Kırgız Türkçesiyle Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Söz Varlığı Benzerliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Türkçe Edebiyat, Külltür, Eğitim Dergisi**, S. 4/1, 2015, s. 138-168.

Özkan, Fatma: "Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz / Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?", **Bilig**, Güz / 2003, 27, 2033, s. 157-178.

Özkan, Fatma: "Türkçede 'Pür' ve Türevleri", **Türkbilig**, S. 26, 2013, s. 27-36.

Özönder, Sema Barutçu: **Alî Şîr Nevâyî Muḥakemetü'l-Luġateyn: İki Dilin Mukayesesi**, TDK Yayınları, Ankara, 1996.

Räsänen, Martti: **Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen**, Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII-1, Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki, 1969.

Sağol, Gülden: "Etek'ten Eksik Etek'e", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 31, İstanbul, 2012, s. 257-280.

Schinkewitsch, Jakob: Rabgûzî sentaksı. (Çev. Paylı, Sabit). Türk Dili-Belleten, C. 3, S. 8-9, s. 1-48, 1947.

Schinkewitsch, Jakob: Rabgûzî sentaksı. (Çev. Paylı, Sabit). Türk Dili-Belleten, C. 3, S. 10-11, s. 49- 119, 1948.

Schönig, Claus: "Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen", **Turkologica 47**, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2000.

Sertkaya, Osman Fikri: "Çın 'doğru, gerçek' ", **Türk Dili**, S. 436, Nisan, s. 175, 1988.

Sertkaya, Osman Fikri: "Bay, Bayan, Bayin ve Sayin Kelimeleri Üzerine", **Türk Dili**, S. 705, Eylül, s. 195-203, 2010.

Sertkaya, Osman Fikri: "Ur ~ Urug "Tohum", Urı "Erkek", Uragut "Kadın" Ve Avrat "Kadın" Kelimeleri Üzerine", **Türk Dili**, Aralık, s. 26-30, 2021.

ŞEN, Serkan: **Eski Uygur Türkçesi Dersleri**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

Róna-Tas A., Arpad, Berta: **West Old Turkic: Turkic Loanwords in Hungarian I-II,** Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2011.

Tabaklar, Özcan: "Kutadğu Bilig İndeks'inde Bazı Düzeltme Önerileri", **Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri**, Türk Dil Kurumları Yayınları, Ankara, 2011.

Taş, İbrahim: **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

Tekin, Şinasi: **İştikakçının Köşesi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015.

Tekin, Talat: **Irk Bitig: Eski Uygurca Fal Kitabı**, Haz. Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Öncü Kitap, Ankara, 2004,

Tekin, Talat: **Orhon Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Tekin, M. Talat: **Notes on Old Turkic Word Formation**, Central Asiatic Journal XXXVIII/2, 1994, s. 244-281.

Tekin, M. Talat: **Makaleler II**, Öncü Kitap Yayınevi, Ankara, 2004.

Tekin, Talat: **Makaleler 2: Tarihi Türk Yazı Dilleri**, TDK Yayınları, Ankara, 2013.

Tekin, Talat: **Makaleler I**: **Altayistik**, TDK Yayınları, Ankara, 2013.

Tekin, Talat: **Makaleler I: Altayistik**, (Yay. Hz. Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2003.

Tıetze, Andreas: **Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Birinci Cilt: A-E)**, Simurg Yayınları, İstanbul, 2002.

Tıetze, Andreas: **Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (İkinci Cilt: F-J)**, Simurg Yayınları, İstanbul, 2002.

Timurtaş, Faruk Kadri: **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.

Tokyürek, Hacer: "Eski Uygurca Kat-/Kaḍ- 'Anlamak' Fiili", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 59, Sayı: 1, 2019, s. 193-201.

Toparlı, Recep: **Harezm Türkçesi**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992.

Toparlı, Recep; VURAL, Hanifi; KARAATLI, Recep: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 2007.

Toprak, Funda, **Harezm Türkçesinde Fiil**, Simurg, Ankara, 2005.

Topuz, Gülşah: "'Yavuz' ve 'Yavlak' Kelimelerinin Etimolojilerine Dair Düşünceler", **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, S. 16, 2017, s. 165-175.

Tulum, Mertol: "-la/-le Ekine Dair", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** 26, s. 157-164, 2012.

Turan, Fikret: "Morfo-Sentaktik Boyutlarıyla Türkçede Üzere ve Üzeri Yapılarının Tarihsel Gelişimi", **Prof. Dr. Yakup Karasoy Armağanı**, (Ed.: Prof. Dr. Mustafa Toker, Doç. Dr. Perihan Ölker vd.), Çizgi Kitabevi, 2024, s. 255-265.

Türk, Vahit: "Türkçede Ö- , Ög, Ögür, Ögren-, Ögret- Kelimeleri", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.4, Ankara, 2006, s. 5-16.

Türk Dünyası El Kitabı, C: III, Ankara, **Türk** Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1992.

Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

Yavuzarslan, Paşa: "Anadolu Ağızlarında *ha (*ka) Zamirinin Türevleri", **Türkoloji Dergisi**, C. 11, S. 1, 1993, s. 309-320.

Yavuz Öz, Duygu: "Tarihî Türk Lehçelerinde Bi İsmi, Bıç – Fiili Ve Türevleri", **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 1, 2024, s. 254-275.

Yaylagül, Özen: "Eski Uygur Türkçesi ve Batı Orta Türkçesiyle Yazılmış Tıp Metinlerindeki Fiiller", **Bilig**, S. 68, s. 267- 296, 2014.

Yeni Tarama Sözlüğü, Haz. Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara, 1983.

Yılmaz, Kaan: **"Eski Türkçede Sıfatlar"**, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.

Zülfikar, Hamza: **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Türkçe Sözcüklerin Listesi

Bu bölümde, ele alınan Türkçe kökenli sözcüklerin yanı sıra, yabancı kökenli olup aldıkları ekler ve girdikleri yapılarla Türkçeleştiği kabul edilen sözcüklerin alfabetik listesine yer verilmiştir. Sözcüklerin çalışma içerisinde yer aldıkları sayfalar yanlarında gösterilmiştir.

‘aceben 532
‘adāvetlıġ 79
‘aḳllıġ 80
‘ālemluḳ 111
‘ālimraḳ 148
‘āṣīlıḳ 112
‘āşıḳraḳ 148
‘ayblig 82
‘aẕāmetlıġ 82
‘azīzrek 148
‘ibādetlıġ 90
‘illetlig 90
‘ilmlıġ 90
‘izzetle- 380
açġuçı 224
açıġlan- 390
açıl- 414
açıt- 479
açıtma- 425
açlıḳ 110
açtur- 401
aḍaḳ ~ ayaḳ 176
aḍaḳ 27
aḍaḳlıġ 79
adım 263
aḍın ~ edin 272
aḍın 526
aḍır- 468
adlıġ 80
aḍna- ~ ayna- 363
aḍnama- 425
aḍrılma- 426
aġdur- 401
aġın 273
aġır 286
aġırla- 374
aġırlama- 426
aġırlıġ 80
aġırlıḳ 110
aġırlıḳ 110
aġırraḳ 147
aġış 290
aġızlanma- 426
aġızlıġ 80
aġlaḳ 235
aġrı- 371
aġrıġ 188
aġrıḳlıġ 80
aġula- 375
aġuluġ 80
aḫadlıḳ 110
aḫsaḳ ~ aḳsaḳ 236
aḫşamlıḳ 110
aḳar- 368
aḳarma- 426
aḳart- 480
aḳı 228
aḳın 273
aḳıru ~ aḳrın ~ aḳru 228
aḳıt- 480
aḳlıḳ 110
aḳma- 426
aḳraḳ 147
aḳrın 141
aḳrınlıḳ 110
aḳrınraḳ 147
aḳsaḳlıḳ 111
aḳtur- 401
alalıḳ 111
alda- 370
aldur- 401
aldurma- 426
alın 143
alın- 456
alınlıġ 81
alış- 475
alḳa 290
alma- 426
alpaġut 539
alt 169
altaġu 25

altmış 139
altun 171
āmīn 532
ammā 532
amrul- 414
amul 258
analığ 81
anasız 159
anbārla- 375
ança 40
andağuḳ 538
anuḳ 236
anuḳla- 375
anut- 480
aŋla- 375
aŋlama- 426
aŋsızın 141
ara 527
arığ 188
arığla- 375
arığlama- 427
arığlıḳ 111
arığraḳ 148
arığsız 159
arığsızlıḳ 111
arığsızraḳ 148
5arıl- 414
arın- 456
arıt- 480
arıtma- 427
arḳalığ 81
arḳış 291
arḳurı 228
arḳurı 527
arnuḳ 236
arsıḳma- 427
arslan 261
art 169
arta- 397
artma- 427
artuḳ 236
artuḳluḳ 111
artuḳraḳ 148
artur- 401
aruḳ 236
aruḳlıḳ 112
aryan 215
ārzula- 376
arzulama- 427
ārzūluġ 81
asığ 188
asığlığ 189
asığlığ 81
aşığlığ 81
asığsız 159
asıl- 414
asma- 427
asrama- 427
asru 228
ast 169
astın 58
astınraḳ 148
astur- 401
aşaç 180
aşaḳ 176
aşçı 45
aşdurġuçı 224
aşlıḳ 112
aşma- 428
aşnu 229
aşuḳ 237
aşuḳ 70
aşuḳma- 428
aşuḳtur- 401
aşur- 469
ata- 363
ataġlıḳ 112
atalığ 81
atalıḳ 112
atan- 456
atasız 159
aṭġar- 370
atıl- 415
atımçı 45
aṭlan- 389
aṭlantur- 402
atlığ 81
aṭlığ 82
atma- 428
avçı 45

avçılıḳ 112
avla- 376
avunça 181
ay(ı)rılma- 428
ay(ı)t- 481
ayaḳ 27
ayaḳçı 45
ayaḳlıġ 112
ayaḳlıġ 82
aydın 56
aydış- 475
ayġır 223
ayġuçı 224
ayıl- 415
ayırıl- 415
ayırma- 428
aylıḳ 113
ayma- 428
ayrı 229
aytıl- 415
aytma- 428
āzādlıḳ 113
āzārla- 375
āzārlama- 428
āzārlan- 456
āzārlanma- 429
āzārlat- 481
āzārlatma- 429
azdur- 402
azġına 65
azıġlıġ 82
azıġlıġ 82
azḳıya 65
azma- 429
azraḳ 148
azu 527
azugluġ 83
azuḳlan- 390
ba‘dehu 533
baġ 189
baġdaş 291
baġırsaḳ 156
baġışla- 376
baġla- 376
baġlaġuçı 224
baġlama- 429
baġlat- 481
baġlıġ 83
bahālıġ 83
baḳġuçı 225
baḳlan 262
baḳma- 429
balçık 24
balıḳçı 45
balḳın- 456
bar 286
barça 40
bāri 533
barḳ ~ borḳ 237
barḳlıġ 83
barla- 376
barma- 429
barmak 138
basıl- 416
basılduruk 186
basınçaḳ 182
bastur- 401
basur- 469
başçı 46
başġa ~ başḳa 519
başla- 375
başlaḳ 76
başlıġ 83
başlıġ 83
başlıḳ 113
başmaḳ 138
başmaḳlıġ 84
batman 268
batur- 469
bayaḳı 73
bayı- 371
bayıt- 481
bayıtma- 429
bayraḳ 149
beḍerle- 377
beglik 113
belāsız 159
belgü 66
bėlgülüg 84
bėlgür- 393

bėlgürt- 481
bėlgürtme- 429
belgüsiz 159
belī 533
belki 533
bėllig 84
bendelik 113
bėrdür- 402
bėrdürt- 481
bereketsiz 160
berge 207
bėrgüçi 225
bėril- 416
bėrilgülüg 84
bėrilme- 430
berki- 372
berkit- 482
berkitme- 430
berklig 84
bertük 237
berü 519
beşāretlıġ 84
bėşegü 25
bėşer 36
bezek 237
bezeme- 430
bezen- 456
bıçaḳ 42
bıḳın 273
bışıġ 189
bi‘llāh 533
bildür- 402
bildürme- 430
bilek 27
bilge 207
bilgüçi 225
biliçi 225
bilig 189
biliglig 85
biligsiz 160
bilme- 430
bilmeklik 113
bilmeslik 113
biregü 25
birer 37
birev 38
birik- 373
biriktür- 402
birle 520
birlen 141
birlen 520
birlik 114
bişme- 430
bişür- 469
bişürt- 482
bişürül- 416
biti- 372
bitig 190
bitigçi 46
bitiglig 85
bitil- ~ bitül- 416
bitker- 411
bitkür- 411
bitkürme- 430
bitme- ~ bütme- 431
bitür- ~ bütür- 469
biyik ~ böyük 237
biyiklik 114
boḍluġ 85
boḍun 143
boḍunluġ 85
boġuz 301
boġuzla- 377
boġuzlan- 456
boġuzlanma- 431
boġuzlat- 482
bolma- 431
borlaḳ 76
boşuġ 190
botala- 377
botasız 160
boyaġ 190
boyaġçılıḳ 114
boyluġ 85
boynaġu 216
boynaġuluḳ 114
boyun 144
bozma- 431
böleg 190
bölek 176

bölük 238
bölüŋ 270
börk 70
börklüg 86
bözçi 46
budaḳ 238
buḳaġu ~ buḳav 217
bulaḳ 238
buldurcın 52
bulġan- 456
bulġanuḳ 238
bulıt ~ bulut 170
bulna- 363
bulun 273
bulun- 457
buluŋ 270
buluş- 476
burçaḳ 182
burnaḳı 73
burun 274
burun 527
burunduḳla- 377
burunduḳlat- 482
burunlıġ 86
burunraḳ 149
būs 155
busuġ 191
butaḳ 238
butaḳ 27
buyruḳ 239
buyurma- 431
buz 301
bügri 229
bükrey- 474
bütme- 431
bütük 239
bütün 274
bütürt- 482
büzül- 416
cabbārlıġ 86
cādūluḳ 114
cānlıġ 86
cemāllıġ 86
cevān-merdrek 149
cihādlıġ 86
cihānlıġ 114
cüftlik 114
cühūdluḳ 115
cüvān-merdlıḳ ~ cüvān-merdlıġ 115
cüẕāmlıġ 86
çaḳlıġ 87
çalıḳ 239
çalıḳlıġ 87
çanaḳ 28
çaptur- 402
çapturt- 482
çarla- 377
çaruḳ 239
çavıḳ- 373
çavlan- 389
çeçek 177
çeçeklen- 390
çeçeklik 115
çekürge ~ çökürge 208
çerig 191
çeriglig 87
çevür- 469
çıçala 76
çıdama- 431
çıdan 539
çıġaylıḳ 115
çıġıt 297
çıḳar- 398
çıḳarma- 431
çıḳart- 483
çıḳır 229
çıḳış- 476
çın 533
çıpçuḳ 42
çırla- 378
çömür- 470
çöplüg 87
çukur 287
çulġa- 370
çürime- 432
çürit- 483
dağı ~ taḳı 528
dervīşlik 115
destūrsız 160
devletlıġ 87

dīnlıġ 87
dirīġā 534
dōstluḳ 115
dōstraḳ 149
dudaḳ 177
duman 268
dünyālik 116
dürüstluḳ 116
dürüstrek 149
düşmānlıḳ 116
edebsiz 160
eḍgü 66
eḍgülük 116
eḍgürek 149
eḍizlik 116
eḍizrek 149
ėḍle- 378
eger 534
egerçi 534
egerlig 87
egin 274
ėgir- 470
eglen- 457
eglençe 181
egri 230
ekin 274
ėkindü 146
ėkişer 37
ėkkilenç 77
eksük ~ öksük 239
eksüklük 116
eksüt- 483
eksütme- ~ öksütme- 432
ėktür- 403
ėlçi 46
ėlet- ~ ėlt- 483
elig 192
eliglig 88
ėllig 88
ėltgüçi 225
ėltme- 432
emānetlıġ 88
emçek 182
emge- 539
emgek 240
emgeklig 88
ėmgen- 457
emget- 483
ėmgetme- 432
emle- 378
emme- 432
emüg 192
emügdaş 53
endāzelıġ 88
eŋek 28
eŋlik 116
eŋse 289
eŋsele- 378
erdem 56
ėren 34
erit- 483
erkek 62
erklig 88
erklik 117
erksiz 160
erlik 117
ernek 63
ėrte 52
erü- 413
esir- ~ esür- 470
esirgeme- 432
eski 217
eskir- 393
esrük ~ ösrük 240
estür- 403
eşek 28
eşek 63
eşgek 63
ėşik 240
eşikçi 47
ėşlik 117
eştür- 403
ėtek 29
etmek 139
etmekçi 47
ėttür- 403
evlüg 89
evlük 117
ėvme- 432
evrül- 416

evür- 470
evvelķı 74
eyegü 67
eyerme- 432
eyesiz 160
eymen 180
eymenlig 89
ezük 241
faķīrlıķ 117
fālçı 47
ferişteli̇k 117
fermānla- 378
ferrāşlıķ 117
fitnelik 118
fitnerek 149
füżūlluķ 118
ġarīblıķ 118
gebrlik 118
ger 534
ḥācetlıġ 89
ḥācetsiz 160
ḫādimlıķ 118
ḫalāṣlıķ 118
ḫalīfelıķ 118
ḥammāllıķ 119
ḫarāblıķ 119
ḫarāclıġ 89
helāklik 119
hem 534
hem... hem... 535
hergīz 535
heybetlıġ 89
ḫırlaş- 476
ḫıyānetlıġ 89
ḥicābsız 161
hīç 535
hidāyetlıġ 90
himmetlıġ 90
ḫod 535
ḫorla- 378
ḫōrlıķ 119
ḫoşlan- 390
ḫōşluķ 119
ḫōş-nūdluķ 119
ḫumdānla- 379
hūşsuz 161
ḥüccetsiz 161
ḥürluķ 119
ḥürmetlıġ 90
ıḍıķ 241
ıḍma- 433
ıḍturt- 484
ıḍur- 470
ınaġ 192
ınçıķ 70
ınçıķla- 379
ınçıķlan- 457
ıŋırçaķ ~ ıŋġırçaķ 183
ıŋra- 363
ıŋran- 457
ıraķ 241
ıraķraķ 150
ırġaķ 241
ırġan- 457
ırlat- 484
ısbarla- 379
ısıġ ~ ısıķ ~ ıssıġ ~ isig ~ issig 192
ışıġlıķ 119
ısın- 457
ısırġa 208
ıslan- 457
ıvuķ 539
i‘tiķādlıġ 91
iberme- 433
içim 263
içme- 433
içre 520
igittür- 403
iglig 90
igsiz 161
iktüle- 379
ilāhī 535
ileg 29
iley 29
iley 38
ilin- 458
ilinme- 433
ilk 540
illā 535
ilme- 433

imāmetlik 120
īmānlıġ 90
īmānsız 161
imdi 57
inan- 458
inanç 281
inanma- 433
indür- 403
inek 30
iniş 292
inme- 433
iriglen- 390
irik- 413
irin 275
irinçig 284
irinlig 91
irme- 433
isiz 540
isizlik 120
İslāmluġ 91
İslāmsız 161
istāḫlıḳ 120
işāretlıġ 91
işçi 47
işit- 400
işitil- 417
işitme- 434
işittür- ~ işitdür- 403
işittürme- 434
işle- 379
işlet- 484
işlig 91
işlik 120
izle- 379
ḳabaḳ 30
ḳabīlelıġ 91
ḳabuḳ 70
ḳaç 520
ḳaç(u)r- 470
ḳaçan 521
ḳaçan kim 538
ḳaçġaḳ 212
ḳaçġaḳlıḳ 120
ḳaçma- 434
ḳadar 536
ḳadaşlıġ 91
ḳademlıġ 92
ḳaḍġu ~ ḳayġu 217
ḳaḍġuluġ 92
ḳaḍġur- ~ ḳayġur- 394
ḳaḍġurma- 434
ḳādirlıḳ 120
kāfirlıḳ 120
ḳaġun 275
ḳahhārlıḳ 121
ḳaḥtlıḳ 121
ḳaḳtur- 404
ḳalaġlıġ 92
ḳalıġ 193
ḳalıŋ 270
ḳalıŋlıḳ 121
ḳalḳan 141
ḳalma- 434
ḳamçı 183
ḳamış 292
ḳanat- 484
ḳanatlıġ 92
ḳança 40
ḳança 521
ḳanda 521
ḳandın 522
ḳanı 522
ḳanlıġ 92
ḳanma- 434
ḳaŋlı 78
ḳaŋlıçaḳ 43
ḳapla- 380
ḳaplaġlıġ 92
ḳaplan 262
ḳapuġ 193
ḳapuġçı 47
ḳapuġluġ 92
ḳar 287
ḳaraġu 67
ḳaraḳ 70
ḳaralıġ 92
ḳaralıḳ 121
ḳaraŋġuluḳ 121
ḳaraŋḳu 145
ḳarart- 484

ḳaravul 301
ḳardaş 53
ḳardaşlıḳ 121
ḳarġavul 301
ḳarġış 292
ḳarġuçı 225
ḳarı ~ ḳarış 293
ḳarıl- 417
ḳarılık 121
ḳarım 263
ḳarın 144
ḳarındaş 54
ḳarşu 230
ḳarşu 528
ḳart 297
ḳartlıḳ 122
kāşkī 536
ḳat 297
ḳatı ~ ḳatıġ 193
ḳatıġ 194
ḳatıġlan- 390
ḳatıġlıḳ 122
ḳatıġraḳ 150
ḳatıl- 417
ḳatılma- 434
ḳatış- 476
ḳatḳur- 412
ḳatlan- 391
ḳatlat- 484
ḳatma- 434
ḳava- 363
ḳavar- 470
ḳavart- 485
ḳavdur- 404
ḳavġunçı 225
ḳavış- ~ ḳavuş- 476
ḳavışma- 435
ḳavīlen- 391
ḳavīraḳ 150
ḳavşul- 417
ḳavurtluḳ 122
ḳavuş 167
ḳavuştur- 404
ḳavuşturma- 435
ḳayaş 54
ḳayaşlıġ 93
ḳaydalıḳ 122
ḳaydın 522
ḳayın 141
ḳayış 293
ḳayış- 476
ḳaynat- 485
ḳayra 173
ḳayt- 485
ḳayta 173
ḳaytar- 398
ḳaytarma- 435
ḳaytma- 435
ḳayu 522
ḳazdur- 404
ḳazġan ~ ḳazan 540
ḳazġan- 458
ḳazġanç 282
ḳazuḳ 212
kėçe 22
kėçelik 122
kėçgüçi 225
kėçrek 150
keçür- 471
kėçürme- 435
kėçürt- 485
ked 535
keḍdür- ~ keydür- 404
keḍigle- 380
kėḍik 241
keḍim ~ keyim 263
kėḍin 58
keḍme- 435
keḍüz- 493
kefenlig 93
kefenlik 122
kelin 275
kelme- 435
keltür- 404
keltürme- 436
keltürt- 485
kennāslıḳ 123
kėnsü 158
kentlig 93
kėŋeş 293

keŋeşsiz 161
kėŋlik 122
kėŋrü 230
kerāmetlıġ 93
kerçek 43
kerek 242
keril- 417
keriş- 476
kerişme- 436
kesek 177
kėsil- 417
kesilme- 436
kesme- 436
kesük 242
ketürme- 436
kevek 177
keydürme- 436
kėyin 59
kezdür- 405
kezik 242
ķıġurma- 436
ķıldur- 405
ķıldurt- 485
ķılġuçı 226
ķılıç 180
ķılık ~ ķılıġ 242
ķılıklıġ 93
ķılış- 477
ķılma- 437
ķın 275
ķınaġu 218
ķınal- 418
ķınama- 437
ķınan- 458
ķıra 194
ķıraġ ~ ķıraķ 178
ķırıġ 194
ķısġa ~ ķısķa 208
ķısraķ 30
ķışlaķ 195
ķıyķım 137
ķıymetlıġ 93
ķızġut 227
ķızıġ 195
ķızıķla- 380
ķızıl 74
ķızıt- 485
ķızlık 123
ķızlıķ 93
kiçig 195
kiçig 60
kiçiglik 123
kiçigrek 150
kigür- ~ kivür- 412
kimiçi 48
kirgüçi 226
kiriş 293
kirme- 437
kişen 276
kişilik 123
kiter- 398
kitme- 437
kitür- 471
kivürme- 437
kizle- 380
kizleme- 437
kizlen- 459
kizlençi 184
kizlet- 486
ķoçķar 72
ķoḍma- 437
ķoḍuġluġ 94
ķoġuş 294
ķoldaş 54
ķoldaşlık 123
ķoldaşluġ 94
ķoldur- 405
ķolġuçı 226
ķolluġ 94
ķolma- 438
ķoltuķ 171
ķoma- 438
ķonaķ 178
ķonaķ 541
ķonaķla- 380
ķonaķlat- 486
ķonaķlatma- 438
ķonç 282
ķondur- 405
ķonma- 438

ḳonuḳ 243
ḳonuḳluḳ 123
ḳonuḳsuz 161
ḳonuş 294
ḳoŋġur- ~ ḳoŋur- 412
ḳoŋşı 230
ḳoparma- 438
ḳopma- 438
ḳopuşluġ 94
ḳorġan 540
ḳorḳaḳ 212
ḳorḳınç ~ ḳorḳunç 282
ḳorḳınçsız 162
ḳorḳıt- ~ ḳorḳut- 486
ḳorḳu ~ ḳorḳuġ 196
ḳorḳunçluġ 94
ḳoşġu 218
ḳoşul- 418
ḳoşulma- 438
ḳoyçı 48
ḳoydur- 405
ḳoyma- 439
ḳoyun 276
kögerçgün ~ küverçgün 541
kögüs 302
kögüslüg 94
kök 243
kök 243
köker- 368
kökert- 486
kökre- 394
kökrek 30
köl 258
kölege ~ kölge ~ kölige 209
köletgü 218
kölük 244
köm{ü}l- 417 8
kömeç 267
kömek 31
kömme- 439
kömüglüg 94
kömür 541
köndür- 405
könek 31
köni 231
könilik 123
könme- 439
köŋlek 31
köŋül 259
köŋülli 78
köŋüllüg 94
köŋülsiz 162
köp 285
köpel- 367
köprek 150
köprüg 196
köpük 244
köpüklen- 391
körgü 218
körgüzme- 439
körk 244
körklen- 391
körklig ~ körklüg 95
körklüglen- 392
körklügrek 150
körksiz ~ körksüz 162
körmeslik 123
körset- 486
körük 244
körül- 418
körün- 459
körünme- 439
körüş- 477
körüşme- 439
körüştür- 405
köşk 245
köter- 399
köterme- 439
kötrül- 418
kötür- 471
kötürme- 440
kötürtme- 440
köydür- 406
köydürme- 440
köyme- 440
köynüklüg 95
köyür- 471
köyürme- 440
köz 303
köz 304

közet- 486
közgine 65
közgü 218
közlüg 95
közsüz ~ közsiz 162
ḳuçaḳla- 381
ḳuçuş- 477
ḳuḍı ~ ḳuyı 231
ḳuḍıraḳ 150
ḳuḍruḳ ~ ḳuyruḳ 245
ḳuḍuġ ~ ḳuyuġ 196
ḳuġu 67
ḳulaḳ 213
ḳulaḳlıġ 95
ḳullan- 392
ḳulluḳ 124
ḳulunlama- 440
ḳumartġu 67
ḳumlıġ 95
ḳundaḳla- 381
ḳurbānlıḳ 124
ḳurıma- ~ ḳuruma- 441
ḳurıt- ~ ḳurut- 486
ḳurluġ 95
ḳursaḳ 156
ḳurşa- 396
ḳurşan- 459
ḳurtġına 65
ḳuruġ 197
ḳuruġluḳ 124
ḳurut 297
ḳurutma- 441
ḳuşluḳ 124
ḳuşluḳ 124
ḳutḳar- ~ ḳutġar- 411
ḳutlıġ ~ ḳutluġ 96
ḳutluġraḳ 151
ḳutul- 418
ḳutur 542
ḳuvrul- 418
ḳuymaç 137
ḳuzġun 69
küçlen- 392
küçlüg 96
küçsüz 162
küḍegü ~ küyegü ~ küyev 219
küder- 471
küjek 178
küjeklig 96
kül 259
külçir- 399
külgü 219
kültgü 219
külümsi- 493
külümsin- 459
küniçi 48
künile- 381
künինç 282
künlük 124
kününçrek 151
künyetlig 96
kürgek 213
küsiş 294
küvenç 180
māllıġ 96
maŋım 264
maŋla- 381
maŋma- 441
meger 536
meliklik 125
mengü 68
meŋiz 172
meŋizlig 523
meŋzeg 197
meŋzet- 487
meẕheblıġ 96
mihmāndārlıḳ 125
mihmānlıḳ 125
mindür- ~ mündür- 406
minme- 441
miskīnlik 125
mīvelig 96
moynuzluġ 96
möşük 71
munlıġ 97
muŋla- 381
muŋlan- 459
muŋluġ 97
murādlıġ 97
muvāfıḳlıḳ 125

mührlig 97
mülklüg 97
münüt 298
müsülmānlıḳ 125
müşfikraḳ 151
nā-dānlıḳ 125
naḳḳāşlıḳ 125
naru 523
nā-sipāslıḳ 126
neçük 523
nelük 523
neteg 524
neteg kim 538
ni‘metlıġ 97
niçe 41
niçe 524
nige 524
nikāḥlıḳ 126
niyāzlıġ 97
niyyetlıġ 97
nuṣretlıġ 98
oḍaġ ~ oyaġ 197
oġlaḳ 31
oġlan 35
oġlanlıġ 98
oġlanlıḳ 126
oġraḳ 245
oġrama- 441
oġrı 231
oġrılıḳ 126
oġulluḳ 126
oġurla- 382
oġurlama- 441
oḫşan- 459
oḫşat- 487
oḳıt- ~ oḳut- 487
oḳla- 382
oḳuġsa- 395
oḳutma- 441
oltur- 406
olturma- 441
olturt- 487
olturum ~ oturum 264
onaġu 25
oŋa- 363
oŋal- 419
oŋalt- 487
oŋay 39
Oŋay 542
oŋaylıḳ 126
oŋul- 419
oŋult- 487
opraḳ 245
oprama- 442
orġaḳ 213
orna- 363
ornat- 487
ortaḳ 71
orun 144
otaçı 48
otaçılik 126
otaġ 197
otla- 382
otlaġ 76
otluġ 98
otluḳ 127
otun 145
oyaġlıḳ 127
oyġaġ 32
oyġan- 459
oyġan- ~ oḍġan- 460
oyġanma- 442
oyġat- 487
oyġatma- 442
oyna- 363
oynaşlıḳ 127
oynat- 488
oza 174
ozdur- 406
ozur- 471
ozurma- 442
öçeş- 369
öçme- 442
öçür- 472
öḍleg 76
ög 198
ögey 39
ögit- 488
ögren- 460
ögrenme- 442

ögret- 488
ögsüz 162
ögsüz 162
ögün- 460
ögünme- 442
ögüt 298
ökçe 542
öksüt- 488
ökün- 460
ökünç 283
öküzlük 127
öli- 372
ölit- 488
ölme- 443
öltür- ~ öldür- 406
öltürme- 443
öltürt- 489
ölüg 198
ölügsek 156
ölügsek 245
ölüm 264
öndürme- ~ ündürme- 443
öŋin 141
örđek 542
örten- 461
örtme- 443
örtüglüg 98
örtül- 419
örtün- 461
örümçek 43
öte 174
öte 528
öteme- 443
öterek 151
ötkür- 412
ötme- 443
ötrü 232
ötrü 529
ötün- 461
öv(ü)rül- 419
övkele- 382
övkelig 98
övlüg 98
övün 142
övürme- 443
öylen 142
öyük 245
öz 303
özden 56
özge 525
pādşāhlıḳ 127
paḫtalıġ 98
pārsāraḳ 151
pes 536
peyġamberlıḳ 127
raġbetlıġ 98
rāḥatlan- 461
raḥmsız ~ raḥmsuz 163
rāstlıḳ 127
renglig 99
sa‘ādetlıġ 99
saban 35
saçıġla- 383
saçıl- 419
saçlıġ 99
ṣafālı 78
saġın 276
saġlıḳ 543
saġraḳ 32
saġu 219
saḳal 259
saḳallıġ 99
saḳalsız 163
saḳın- 461
saḳınç 283
saḳındur- 407
saḳış 294
saḳışsız 163
saḳla- 383
saḳlaġuçı 226
saḳlama- 444
saḳlan- 462
saḳlat- 489
saldur- 407
salış- 477
salma- 444
saman 35
saman 543
san 276
sana- 363

sançıl- 420
sançılaş- 383
sançış 294
sançış- 477
sançışma- 444
sanlıġ 99
sanma- 444
sansız 163
sapınç 283
sapḳan 543
sarı 543
sarıġ 198
sarımsaḳ ~ sarmusaḳ 156
sarla- 383
sasıġ 198
satıġ 199
satıġçı 48
satıl- 420
satma- 444
savçı 49
savluġ 99
savuḳ 246
savuḳluḳ 128
savur- 472
savut 298
savut- 489
sayın 276
sayın 542
sayu 529
sekrlıḳ 128
semiz ~ semüz 304
serniçlik 128
sevdür- ~ sövdür- 407
Sevit 298
sevme- 444
sevüg 199
sevüglüg 99
sevüglügrek 151
sevüglük 128
sevügrek 151
sevün- ~ sövün- 462
sevünç ~ sövünç 283
sevünçi 184
sevünçile- 383
sevünçlüg 99
sevünme- 444
sevünüş- 477
seyrānlıġ 100
sezig 199
sıduḳ 187
ṣıfātlıġ 100
sıġın- ~ sıḳın- 462
sıġır 287
sıġırçı 49
sıġırçılıḳ 128
sıġış- 478
sıġışma- 444
sıġıt 170
sıġma- 445
sıḫta- 364
sılıġ ~ silig 199
sılıġraḳ 151
sın- 462
sına- 364
sındu 185
sındur- 407
sınlıġ 100
sınuḳ 246
siçek 246
sidük 247
silāhlıġ 100
silkin- 462
siŋek 32
soġur- 472
soḳum 264
soḳunum 264
soŋra 525
sorġusuz 163
sorma- 445
soyul- 420
soyurġa- 395
soyurġal 260
soyurġan- 462
sök(ü)l- 420
söklün- 463
söklünç 184
sökül 260
sökünç 283
söküş 295
söndür- 407

sövüglüg 100
söz 305
sözgine 65
sözle- 383
sözleme- 445
sözlen- 463
sözleşme- 445
sözlet- 489
sözli 78
sözlüg 100
sula- 384
sulaġ 77
sulṭānlıḳ 128
sunma- 445
sürelıġ 100
şüretlıġ 100
susa- ~ suvsa- 395
susaġlıḳ 129
suvġar- 371
suvlaġ 77
suvluġ 101
suvsalıḳ 129
süçügrek 152
südre- ~ süyre- 474
süŋek 544
süŋü 220
süŋük 247
sürt- 489
sürüg 201
sürül- 420
süstür- 407
süt 170
sütlüg 101
sütsiz 163
süyek 247
şehādetlıġ 101
şeklig 101
şışuḳ 247
şümraḳ 152
ta‘rīflüg 102
ṭabbāḫlıḳ 129
tāclıġ 101
ṭahāretsiz 163
taḫtalıġ 101
taḳı 529
talpın- 463
ṭama‘lıġ 101
tamar ~ tamur 269
tamġa 209
tamġala- 384
tamuġ 544
tamuġluġ 102
tamuġluḳ 129
tanıma- 445
tanışma- 445
tansuḳraḳ 152
tanuḳ 247
tanuḳluḳ 129
taŋġısız 164
taŋlan- 463
Taŋrı 232
taŋsuḳ ~ tansuḫ 158
tapa 529
tapıl- 420
tapın- ~ tapun- 463
tapınma- 446
tapşur- 472
tapuġ 201
tapuġçı 49
tapuġsaḳ 157
tapuġsaḳ 248
tapuġsuz 164
tapulma- 446
tapunġuçı 226
tarġaḳ ~ taraḳ 544
tarıġ 201
tarıġçı 49
tarıġçılıḳ 129
tarıl- 420
tarlıḳ 129
tartış- 478
tartma- 446
tarttur- ~ tartdur- 408
taşı- 373
tatıġ 201
tatıġsız 164
tatlıġ 102
tatlıġraḳ 152
tatsız 164
tavar ~ tovar 287

ṭavḳluġ 102
tavuḳ 220
tavuş 167
tavuşḳan 215
tayaḳ ~ tayaġ 248
tayaḳlat- 489
tayan- 463
tayanma- 446
tebşirātlıġ 102
tegerlik 130
tegi 530
tėgin- 464
tegirmen 268
tegme- 446
tegre ~ teŋre 174
tegrü 530
tėgür- 472
tegürme- 446
telimrek 152
telme- 446
telük ~ tölük 248
tėme- 446
tėmürçi 50
teŋlik 130
Teŋrilik 130
teŋsiz 164
tepiz 305
tepre- 474
tepren- 464
tepret- 489
tepün- ~ tepin- 464
tepünme- 447
terk 248
teşdīdsiz 164
teşrīflüg 102
teşük ~ töşük 248
teşür- 472
tetik 249
tetrü 232
tevāžu‘lıḳ 130
tėveçi 50
tezrek 152
tıḍma- ~ tıyma- 447
tıḳtur- 408
tıltaġ 202
tınç 181
tınçlık 130
tındur- 408
tınlıġ 102
tınma- 447
tıŋla- ~ tiŋle- 385
tırnaḳ 249
tiken 215
tikenlig 102
tikenlik 130
tikim 265
tikke 544
til 260
tilek 249
tileksiz 165
tilen- 464
tilençi 184
tillig 102
tilsiz 165
tiŋleme- 447
tirgük 213
tirgür- 412
tirgürme- 447
tirig 202
tiriglik 130
tiriŋ 271
tirki 220
tirsek 64
tişisiz 165
tişle- 385
tişlig 103
tiz 305
tizgin 223
tofraḳ ~ topraḳ 249
toġ 202
toġa 174
toġma- 447
toġrılma- 447
toġur- 473
toġurma- 448
toḳ 250
toḳıma- 448
toḳluḳ 131
toḳtama- 448
toḳtat- 490

toḳuş 295
toḳuş- 478
toḳuşluġ 103
toḳuştur- 408
tola 175
tolġan- 464
tolḳun 277
toltur- ~ toldur- 408
toluġ 203
tolun 277
tona- 364
tonluġ 103
tonsız 165
tonuḳ 250
top 285
topıçaḳ 43
topraḳlıḳ 131
topuḳ 71
toyaḳ 178
toyla- 385
tozat- 490
tögdür- 408
tökgüçi 226
töklün- 464
tökme- 448
tökülme- 448
tölek 250
töleklik 131
tölendür- 408
tölenme- 448
töre 23
töre 545
törit- 490
törtegü 25
töşek 250
töşen- 465
töşüklüg 103
töşüksiz 165
tözi 232
tözme- 448
tulum 265
tuluŋ 271
tumşuḳ 72
tura 175
turuḳraḳ 152
turuş- 478
turuşma- 449
tutaġlıḳ 131
tutdur- 409
tutḳa 210
tutma- 448
tutuġ 203
tutulma- 449
tutum 265
tutun- 465
tutuş 295
tutuş- 478
tutuz- 493
tuyaḳlıġ 103
tuyma- 449
tuzaḳ 545
tuzluḳraḳ 152
tüglüg 103
tügün 277
tükel 261
tüken- 465
tükenme- 449
tüket- 490
tülüg 103
tünek 251
tüner- 368
tünlük 131
türlüg 103
tüslüg 104
tüş 296
tüşlen- 465
tüşme- 449
tüşür- 473
tüşürme- 449
tütsün 277
tütün 278
tütüş- 478
tüvlük 132
tüylüg 104
tüzet- 366
tüzüg 203
tüzük 251
tüzüm 265
tüzün 278
uça 23

uçluġ 104
uçmaḥlıġ 104
uçmaḥlıḳ 132
uçur- 473
uçuzlıḳ 132
uḍḳu ~ uyḳu 221
uḍruġ 203
uġan 216
ul(ı)n- 465
ul(u)ġar- 368
ula- 364
ulaġlıġ 104
ulam 265
ulan- 465
ulanma- 449
ulaşı 233
ulaştur- 409
ulġay- 366
ultur- 409
ulturma- 450
uluġ 104
uluġluḳ 132
uluġraḳ 153
uma- 450
umanç ~ umunç 284
umançsız 165
umınçlıġ ~ umunçlıġ 104
un 278
una- 364
unama- 450
unutma- 450
unuttur- ~ unutdur- 409
uraġut 545
urdur- 409
urla- 386
urluḳ 132
urma- 450
uruġ 203
uruġla- 386
uruġluḳ 132
urul- 422
urun- 465
uruş- 479
uruşma- 450
uruştur- 409
usan- 466
usanma- 450
uşaḳ 251
uşan- 466
uşat- 490
utru 233
utru 530
uvtan- 367
uvtanma- 450
uyal- 422
uyat 299
uyatlıġ 105
uyatlıḳ 132
uyluḳ 546
uyma- 451
uyuḳla- 386
uyut- 490
uz 306
uza- 365
uzama- 451
uzat- 490
uzatma- 451
uzun 278
uzunluḳ 132
uzunraḳ 153
üçegü 26
üçer 37
üçün 142
üçün 525
üküş 296
üküşrek 153
üleştür- 409
ülgü 68
ülüş 168
ümīdlig 105
ümīdsiz 165
ünde- ~ inde- 370
ündet- 491
ündür- 410
ündürme- 451
ünme- 451
üŋülme- 451
üŋür 288
ürüŋlük 133
üst 171

üstemlıġ 105
üstün 59
üstünrek 153
ütsiz 166
üze 530
üzengü 221
üzengülüg 105
üzil- ~ üzül- 422
üzre 525
üzüm ~ yüzüm 265
üzüm 266
va‘delig 105
vaḳtsiz 166
vāsıṭasız 166
ve 536
velī 537
velīkin 537
vezīrlik 133
yā 537
yā 537
yā... yā... 537
ya‘nī 538
yaḍaġ ~ yayaġ 204
yaḍıl- ~ yayıl- 422
yafraḳ ~ yapurġaḳ ~ yavurġaḳ 214
yaġ 204
yaġdur- 410
yaġılıḳ 133
yaġın 279
yaġınlıḳ 133
yaġır 146
yaġız 306
yaġma- 451
yaġmur 270
yaġu 233
yā-ḫod 538
yaḫşı 233
yaḫşıla- 386
yaḫşılıḳ 133
yaḫşıraḳ 153
yaka 175
yaḳıl- 423
yaḳılma- 451
yaḳın 279
yaḳınraḳ 153
yaḳma- 452
yalaŋ ~ yalıŋ 271
yalaŋġaç 61
yalavaçlıḳ 133
yalçıḳ 251
yalġan 279
yalġançı 50
yalġançılıḳ 134
yalın 280
yaman 269
yamanla- 386
yamanlıḳ 134
yana 531
yandaḳ 185
yandur- 410
yandurma- 452
yanma- 452
yanut 299
yaŋaḳ 64
yaŋaḳla- 386
yaŋaḳlıġ 105
yaŋıl- 423
yaŋlı 78
yaŋlıġ ~ yaŋlı 526
yaŋlıġ 106
yapışuḳ 251
yaptur- 410
yapurġaḳla- 386
yapurġaḳlan- 466
yapuş- 479
yapuştur- 410
yara 175
yaraġ ~ yarıġ 205
yaraġ 205
yaraġla- 387
yaraġlan- 466
yaraġlıġ ~ yaraḳlıġ 106
yaraġlıḳ 134
yaraġsız 166
yarar 288
yarasaġ 547
yaraşma- 452
yaraştur- 410
yaraşu 234
yarat- 491

yaratıl- 423
yaratma- 452
yarġaḳ 214
yarġu 221
yarġuçı 226
yarġuçı 50
yarıġlıġ 106
yarıḳ 252
yarıḳçılıḳ 134
yarıl- 423
yarım 266
yarın 142
yarıt- ~ yarut- 491
yarlıġ 106
yarlıḳama- 452
yarlıḳan- 466
yarp 146
yaru 234
yaru- 373
yaru- 396
yaruḳluḳ 134
yaruḳraḳ 153
yasmuḳ 140
yassı 234
yaşa- 365
yaşar 288
yaşar- 369
yaşart- 491
yaşdaş 55
yaşıḳ 252
yaşıḳ 253
yaşıl 75
yaşın 280
yaşlıġ 107
yaşlıġ 107
yaşna- 365
yaşru 234
yaşun- 466
yaşur- 473
yatḳur- ~ yatġur- 413
yatma- 452
yatsıġ 289
yavaşlıḳ 134
yavlaḳ 253
yavuḳ 254
yavuḳ 254
yavuḳlan- 466
yavuḳraḳ 153
yavuma- ~ yaġuma- 452
yavut- 491
yavutma- 453
yavuz 306
yavuzla- 387
yavuzlama- 453
yavuzlıḳ 135
yavuzraḳ 154
yazı 234
yazıl- 422
yazılan- 467
yazuḳ 254
yazuḳluġ 107
yazuḳluġlıḳ 135
yazuḳsızlıḳ 135
yėdür- 410
yėdürme- 453
yėgrek 154
yėgü 222
yėlpi- 393
yėlük 135
yėm 266
yėme- 453
yemiş 168
yemişsiz 166
yėn- 467
yençil- 423
yençüklig 107
yeŋillik 135
yeŋilrek ~ yüŋülrek 154
yeŋilt- 491
yėrlen- 467
yėrlig 107
yėrlik 135
yėtegü 26
yėtil- 424
yetkür- 413
yetme- 453
yėtmiş 139
yėyim 266
yıḍıġ 205
yıḍla- 387

yıġ(ı)rıl- 424
yıġaç 61
yıġaççı 50
yıġaçlıġ 108
yıġaçlıḳ 135
yıġar 288
yıġdur- 410
yıġıl- 424
yıġılma- 453
yıġla- 387
yıġlaḳ 255
yıġlaḳlıḳ 136
yıġlama- 453
yıġlat- 491
yıġlış- 479
yıġma- 453
yıḳıl- 424
yıllıḳ 136
yıraġraḳ 154
yıraḳ 255
yırtıl- 424
yırtılma- 454
yırtuḳ 255
yiberme- 454
yigitlik 136
yilik 212
yime 532
yinçge 210
yinçgele- 388
yinçük 43
yipek 32
yitig 205
yitür- 473
yoḍun 280
yoġ(u)nal- 367
yoġ(u)rıl- 425
yoġnalma- 454
yoġun 280
yoġur- 473
yoḳ 255
yoḳla- 388
yoḳsuz 166
yolçı 50
yolluġ 108
yolsızlıḳ 136
yolsuz 166
yoluḳ- 374
yoluḳma- 454
yolun- 467
yondur- 411
yonġuçı 226
yonuş- 479
yordur- 411
yordurġuçı 227
yorġa 210
yorġuçı 227
yoruġ ~ yoruḳ 206
yorumçı 51
yörgen- 467
yörime- 454
yörit- ~ yörüt- 491
yöritme- 454
yuġuçı 227
yulduz 546
yulġun 223
yulġun 223
yuluġ 206
yuma- 454
yumaḳ 178
yumalaḳ 179
yumalan- 468
yumġaḳ 214
yumma- 455
yumruḳ 256
yumruḳla- 388
yumşaḳ 256
yumşaḳlıḳ 136
yumşaḳraḳ 154
yumur- 474
yumurtġu 222
yumurtḳa 210
yumurtḳala- 388
yumuşçı 51
yumuşçılıḳ 136
yurt 299
yuvka 211
yuvḳal- 425
yuvun- 468
yük 256
yükle- 388

yükleme- 455
yüklen- 468
yüklet- 491
yüklüg 108
yüksek 257
yülit- 492
yülitme- 455
yüŋsiz 167
yüŋül 75
yüŋüllük 136
yürek 33
yüreklen- 392
yürekli 79
yüreklig 108
yürtü ~ yürdü 185
yüzlüg 108
yüzük 72
yüzüş 296
zāhidraḳ 154
zāīrlıḳ 136
ẕākirraḳ 154
ẓālimraḳ 154
ẕātlıġ 108
zencīrle- 387
zindāngı 51
zindānlama- 389
zindānlıġ 108
zīreklik 137
zīrekrek 155

ÖZGEÇMİŞ

Hasan Galip, 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı lisans öğrenimini 2014 yılında tamamladı. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı ve 2018 yılında *Kırklareli İli Üsküp Beldesi Ağız İncelemeleri* teziyle mezun oldu. Aynı yıl, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında doktora öğrenimine başladı. Tez ve araştırma çalışmalarının yanı sıra 2017 yılından beri İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.